

ƏDÜNYA ƏDƏBİYYATI

**Əlman
ədəbiyyatı
antologiyası**

145541

ALMAN
ƏDƏBİYYATI
ANTOLOGİYASI

İKİ CİLDDƏ

II CİLD

"SÖRQ-QORB"
BAKİ-2009

Bu kitab "Dünya Uşaq Ədəbiyyatı Kitabxanası. Əlli cildə, V cild"
(Bakı, Gənclik, 1983) və "Dünya Ədəbiyyatı Kitabxanası.
Nağıllar. XXXIV cild" (Bakı, Yazıçı, 1987) nəşrləri
asasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır

830.8-dc22

AZE

Alman ədəbiyyatı antologiyası. İki cildə. II cild. Bakı, "Şərq-Qərb",
2006, 376 səh.

Dünya və Avropa nağılçıları arasında alman ədəbi nağılının nüma-yəndələri özünəməxsus yer tutmuşdur. "Baron Münhauzenin sərgüzəştləri" Rudolf Erix Raspeya, "Ağgöl və Qızılgül", "Bremen çalğıçıları", "Kiçik gölün su perisi" Yakob və Vilhelm Qrimm qardaşlarına, "Sinnober ləqəbli Balaca Saxes", "Fındıqqıran və siçanlar padşahı" Ernst Teodor Amadey Hofmana, "Yalançı şahzadə nağılı", "Burun Cırdan" və s. nağıllar isə Vilhelm Haufa dünya şöhrəti qazandırmışdır.

Topluya bu müəlliflərin istər uşaqlar, istərsə də böyükər tərəfindən yüz illər boyu sevrə-sevrə oxunan nağılları daxil edilmişdir.

ISBN10 9952-34-055-9
ISBN13 978-9952-34-055-6

© "ŞƏRQ-QƏRB", 2006

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN

"Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında"

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

ÖN SÖZ

Təqdim olunan kitabda alman yazıçılarından Rudolf Erix Raspenin əyləncəli-yumoristik "Baron Münhausen"-i, eləcə də Qrimm qardaşları, Ernst Hofman və Vilhelm Haufun dünyanı dolayan maraqlı, şirin nağılları yer alır. Alman ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələri sayılan və dünya ədəbiyyatında məşhur olan bu klassik yazıçıların hər birinin adı alman mədəniyyətinin mühüm səhifələrini təşkil edir.

Rudolf Erix Raspe. Alman yazıçısı Rudolf Erix Raspenin (1737-1794) "Baron Münhausen" adlı əyləncəli-yumoristik əsəri məzmununa görə daha çox dünya xalqları folklorunda – xalq rəvayətlərində yalançı-gopçu ovçular haqqındakı məzəli əhvalatlara bənzəyir. Məsələn, Azərbaycan xalq rəvayətlərindəki "Ovçu Pirim", "Hadı-Bıdı" və başqalarındakı gül-məli, acalıb-qərib ov macəraları məşhurdur.

Ancaq baron Münhausen həqiqətən yaşamış, rus ordusu sıralarında müharibədə iştirak etmiş real şəxs olmuşdur.

Əsəri yazan Raspe özü Münhauseni müəllif kimi göstərmişdir. Bu məsələ hələ indi də tam və qəti aydınlaşdırılmamışdır. Belə güman edən-lər də var ki, Raspe əsəri Münhausenin öz dilindən eşidib yazmışdır.

Ancaq əsərdən aydın görünür ki, müəllif bəlkə də həqiqi Münhausenin məzəli söhbətləri ilə yanaşı, öz zamanındakı və qədim müxtəlif xalqların rəvayətlərindən cürbəcür lətifələrdən geniş ölçüdə və məharətlə istifadə etməklə, çox maraqlı bir əsər yaratmışdır.

Baron Münhausen kimdir?

Təxminən iki yüz il əvvəl Almaniyada yaşamış bu qəribə baron axşamlar buxarı başında dostlarını ətrafına toplayıb onlara məzəli-düzü söhbətlər edir, onlar da gəncliyində baronun başına gələn macəraları dinləyib gülüşür-lərmiş. O, belə qəribə əhvalatlar danışmış:

...Bir dəfə ovda gülləsi qurtardığından, Baron tütəngə saçma əvəzinə albalı çayır-dəkləri doldurub bir marala atır.

Bir ildən sonra Baron meşədə həmin marala rast gəlir, görür ki, maralın başında gözəl bir albalı ağacı bitib, hətta budaqlardakı albalılar yetişibdir. O, maralı ovlayıb, həm otından kabab bişirir, həm də kababın üstündən kompot içir...

Gopçu Baronun öz kürkünün quduz olması, özünün top gülləsinə minib aya uçması, qışda kilə qülləsinə bağladığı atının qar əridikdə, qüllədən

astılıb qalması barədə məzəli – gül-məli söhbətləri də belə qəribə yalan-lardandır.

Başqa, daha qəribə bir rəvayətdə isə deyir ki:

...Bir dəfə də ovda tütəngə saçma və güllə əvəzinə sümbəni qoyub ördək dəstəsinə atır, sümbə bir neçə ördəyə birdən sancılır, sümbənin isti-sindən ördəklər şişə çəkilməmiş kabab kimi ələ göydəce bişib yera düşürlər...

Bir sözlə, bütün bu qəribə yalanları o, tam inamlı həqiqi hadisələr kimi qələmə verir, özü də iddia eləyir ki, dünyada ən doğruçu adamdır.

Beləliklə, Baron Münhausen müəllifin məharəti sayəsində ən məşhur bir gopçu – yalançı kimi geniş şöhrət və rəğbət qazanır. Yüz illərdən bəri, demək olar ki, bütün dünya xalqları arasında, hər xalqın öz sevimli rəvayət və məzəli lətifələrindəki mahir yalançı surətləri ilə yanaşı Baron Münhausenin də adı nümunəvi bir gopçu-yalançı kimi yad edilir. Belə bir ümumdünya şöhrəti qazanmış əsər isə, əlbəttə, hamı tərəfindən, xüsusilə uşaq və gənclər tərəfindən həmişə, hər yerdə maraqla, sevilə-sevilə oxu-nur və oxunacaqdır.

Kitabda təqdim edilən bu əsər dünya ədəbiyyatının ən çox sevilən, ən çox oxunan, həm sevindirən, əyləndirən, həm də düşündürən əsərlər-rindəndir.

Sehrli nağıl növü XVII əsrin sonlarında Fransada meydana gəlmişdir. 1704-cü ildə "Min bir gecə"-nin Şarl Qallan tərəfindən nəşri ədəbiyyatın bu növünün imkanlarını artırmış və ona xüsusi gözəllik vermişdi. Nağıl kinaya, satira meydanına çevrilmişdi. Bu keyfiyyət Monteskye, Volter kimi sənətkarların yaradıcılığında dərin ictimai mənə qazanmış, cəhəlat və istibdad əleyhinə, maarifçi ideyalar uğrunda mübarizədə onların parlaq istedadı önündə geniş bədii üfüqlər açmışdır. Beləliklə, Avropada "Şərq nağılı" deyilən ədəbi növ yaranmışdır. Avropada, eləcə də Almaniyada roman-tiklərin yaradıcılığında nağıl, "Şərq nağılı", bu nağılların pəriləri və sehrkarları misilsiz bədii-estetik mənə kəsb etmişdir.

Almaniyada və Skandinaviya ölkələrində sehrli nağılın ənənələri güclü olmuşdur. XVIII əsrin sonlarında və XIX əsrdə L.Tik, K.Brentano, L.Arimin, Y.Qrimm, V.Qrimm, E.Hofman, V.Hauf, H.Andersen kimi məşhur nağıl ustalarının yaradıcılığını bu ənənədən ayrı təsəvvür etmək mümkün deyil.

Yakob və Vilhelm Qrimm qardaşları. Dünyada elə bir xalq yoxdur ki, Qrimm qardaşları ora öz nağılları ilə gedib çıxmınsın. Qrimm qardaş-larının nağılları yetmişdən çox xalqın dilinə tərcümə olunmuşdur. Azerbay-

can oxucuları onların yaradıcılığı ilə yalnız XX əsrin otuzuncu illərində tanış ola bilmişlər. 1937-ci ildə Ə.Fövzinin tərcüməsində "Qrimm qardaşlarının nağılları" kitabı çap olunmuşdur. 1938-ci ildə həmin kitab təkrar nəşr edilmişdir. 1939-1980-ci illər arasında müxtəlif müəlliflərin tərcüməsində oxucularımız qardaşların nağıl külliyyatının əsas nümunələri ilə tanış ola bilmişlər.

Qrimm qardaşlarının "Ağgöl və Qızılgül", "Bremen musiqiçiləri", "Gənc pəhləvan", "Yeddi qoçaq", "Üç qardaş", "Ağ ilan", "Dovşan və kirpi", "Tənbel Hans", "Canavar və yeddi çəpiş", "Tülkü və pişik", "Balaca çoban" kimi onlarca nağılları C.Məcnunbəyov, R.Məmmədova, A.Abdullayev tərəfindən tərcümə olunmuşdur.

Yakob və Vilhelm Qrimm qardaşları XIX əsrin ilk yarısında alman dilçiliyi və ədəbiyyatının inkişafında misilsiz fəaliyyət göstərmişlər. Şifahi ədəbiyyatın, xüsusilə nağılların, əfsanə və dastanların toplanması, öyrənilməsi, bədii tərtibi və nəşri sahəsində gördükləri işlər qardaşlara bütün dünyada şöhrət qazandırmışdır. Yakob və Vilhelmin adını bütün dünyada məşhurlaşdıran, illərlə topladıqları, bədii cəhətdə işləyib nəşr etdirdikləri nağıllar, rəvayətlər, əfsanələr və dastanlardır. Həm də onlar təkcə almanların deyil, skandinavlıların, fransızların, ispanların, serblərin və başqa xalqların şifahi sərvətini də toplayırdılar. Onlar bu sərvəti öz dövrünün mütləq idealları, mənəvi ehtiyacı nöqtəy-nəzərindən baxır, zəhmətlə topladıqları və böyük istedadla "ədəbiləşdirdikləri" bu inciləri yenidən xalqa qaytarırdılar.

Qrimm qardaşları – Yakob və Vilhelm öz zamanələrinin müdrik, hərtərəfli zəkaya malik ziyalılarından olmuşlar. Elm aləmində bu cür zəngin, hərtərəfli yaradıcılığa, heyvət ediləcək yaradıcılıq zəhmətinə qatılan və böyük, nəhəng irs qoyub gedən adamlara nadir, universal zəka sahibləri deyirlər...

Dünya oxucularına Qrimm qardaşları daha çox nağılçı kimi tanışırdı və təkcə bu sahədə çalışsaydılar, onlar öz adlarını ədəbiyyat və mədəniyyət aləmində əbədləşdirə bilərdilər. Lakin onların fəaliyyət dairəsi geniş, əhatəli və hərtərəfli olmuş, elmin bir çox sahələrində ardıcıl, paralel, həmçinin səmərəli iş aparmışlar.

Qrimm qardaşları – böyük qardaş Yakob, kiçik qardaş Vilhelmdir. Yakob Vilhelmdən bir yaş böyükdür. Bu qardaşların taleyi təxminən eyni olmuş, bütün həyatlarını xalqın mədəniyyəti işinə sərf etmiş, təxminən bərabər ömür sürmüşlər. Yakob – 78 il, Vilhelm – 73 il yaşamış və son nəfəslərini necə yazıb yaratmışlar.

Yakob Qrimm 1785-ci il yanvarın 4-də, Vilhelm Qrimm 1786-cı il fevralın 24-də Xanau şəhərində məmur ailəsində anadan olmuşlar. Hər

ikisi Marbuq universitetində hüquq elmləri üzrə təhsil almış, sonra 1837-ci ilə qədər Höttingen universitetində professor vəzifəsində işləmişlər.

Bu ildə Hannover kralına və içməkdən imtina etdiklərinə və azadlıq, demokratik görüşlərinə görə universitetdən qovulmuş, xeyli müddət işsiz qaldıqdan sonra, 1841-ci ildə Berlin universitetində iş tapmış, tezliklə professor vəzifəsinə irəli çəkilmiş, sonra isə Prussiya Elmlər Akademiyasının üzvü olmuşlar.

Qrimm qardaşları filologiyasının müxtəlif sahələrinə aid müxtəlif əsərlər yazsalar da, ədəbiyyatşünaslıqla onlar ardıcıl məşğul olmuşlar.

İlk dəfə alman mifologiyasını toplayıb müqayisəli mifoloji elmin əsasını qoyan Qrimm qardaşları dörd cildəndən ibarət "Alman mifologiyası" əsərini yaratmışlar. Bu əsərin birinci (1835), ikinci (1844), üçüncü (1854) cildləri Qrimm qardaşlarının sağlığında, dördüncü cildi isə 1871-ci ildə çap olunmuşdur.

Qrimm qardaşları bir çox almanşünaslıq elmlərinin əsasını qoysalar da, bununla özlərinə əbədiyyət heykəli ucaltsalar da, onlar bütün dünyada görkəmli nağılçı kimi daha çox məşhurdurlar, həm uşaqların, həm böyüklərin sevimli nağılçı babalarıdır.

Uşaqlıq dünyasının, uşaq təfəkkürü və marağının ən çox bağlı olduğu rəngarəng, əfsanəvi süjetləri, sərgüzəştləri, qorxulu əhvalatları, igid, qorxmaz, ağıllı qəhrəmanları ilə uşaqlıqdan qəlbləri fəth edən nağıllar aləmi...

Avropada nağıllara elmi münasibət ancaq Qrimm qardaşları tərəfindən olmuşdur. Uzun müddət, xüsusən klassisizm dövründə xalq nağıllarını şifahi yaradıcılıqdan "bəsit" növü hesab etmiş, onu sadəcə "dəyə söhbəti" kimi qəbul etmişlər.

Mədəniyyətin sonrakı mərhələlərində də nağıla bu əhatəli münasibət dəyişməmiş, hətta onu incəsənətin ən ibtidai, "primitiv" yaradıcılıq növü sayıb, müasir sivilizasiyanın zəngin estetik hissələrindən aşağı səviyyədə durduğunu söyləyənlər də tapılmışdır. Avropada nağıla vaxtilə belə yanlış münasibət onların toplanması, öyrənilməsi qayğısına qalınmamasına gətirib çıxarmışdır. Nağıl isə xalq arasında nağılçıların yaddaşından yaddaşla köçərək öz təbii ömrünü yaşamışdır.

Qrimm qardaşları ilk dəfə əsaslı şəkildə şifahi xalq ədəbiyyatının bu "kiçik" abidələrinin qayğısına qalmağın vacibliyini dərk etmiş, bütün çətinliklərə dözərk nağılları və əfsanələri toplamış, onların müxtəlif variantlarını müqayisəli öyrənmiş, bununla olduqca şərəfli bir işin öhdəsindən gəlmişlər.

Beləliklə, onlar iki cildəndən ibarət alman xalq nağıllarını toplayaraq "Ailə və uşaq nağılları" (1812-1822) adı altında nəşr etmişlər. Doğrudur,

Qrimm qardaşları bu sahədə yeganə deyildilər, onların bir nağılcı kimi sələfləri olmuşdur. Hələ, Qrimm qardaşlarından yüz il əvvəl, 1697-ci ildə fransız şairi Şarl Perro Avropada ilk dəfə nağılları toplamış və nəşr etmişdi. Bu kitab o qədər də böyük deyildi və cəmi səkkiz nağılı əhatə edirdi. Amma oxucular ələmi "Qırmızı papaq", "Yatmış gözəl", "Göy saqqal", "Çəkməli pişik" və s. nağıllarla ilk dəfə məhz Şarl Perronun kitabı vasitəsilə tanış olmuşlar.

Keyli sonra, XVII əsrin ikinci yarısında Almaniya səkkiz cildən ibarət "Alman xalq nağılları" (1782-1786) böyük alman yazıçısı İohan Karl Avqust Muzeus tərəfindən nəşr olunur. Lakin həm Perronun, həm də Muzeusun nağılları Qrimm qardaşlarının nağıllarından xeyli fərqlənirdi. Bu nağıllar müəlliflər tərəfindən ciddi işlənmiş, əsaslı redaktə olunmuş, bir növ müəllifləşdirilərək ədəbi yazı üslubuna salınmış şəkildə çap edilmişdi. Ona görə də əlm əlində bunlar xalq nağılları yox, ədəbi nağıllar hesab olunur.

Yakob və Vilhelm Qrimm qardaşları isə xalq nağıllarının toplanması işinə yeni münasibət gətirdilər. Onlar xalq təfəkkürünün, xalq ruhunun zənginliyini qorumaq üçün nağıl süjetlərini müqayisəli şəkildə öyrənərək dil-üslub xüsusiyyətlərini, kompozisiyasını xalqda olduğu kimi saxlamaqla çap etmişdilər. Bax, həmin nağılların üstünlüyü də bunda idi...

Qrimm qardaşlarının nağıllarında xalq dilinin rəngarəngliyi, nağılcıların üslubu və intonasiası, şifahi danışq tərzinin koloriti, bir sözlə, xalqın yaradıcı bədii təfəkkürü olduğu kimi qorunurdu. Lakin bir maraqlı cəhət qeyd etmək vacibdir ki, Qrimm qardaşları topladıqları nağılların ilk nəşrində bu prinsipi gözləmiş, sonrakı təkrar nəşrlərin üzərində isə nədənsə ciddi düzəlişlər, bir sözlə, ciddi yaradıcılıq işi aparmış, onları mümkün qədər yazı üslubuna salmışlar.

Sonralar, təbii ki, folklor həvəskarlarını və alimləri Qrimm qardaşları nağıllarının ilkin variantı daha çox maraqlandırmışa başlamışdı. İlk variantların isə nə əlyazmaları, nə də çap nümunələrini əldə etmək mümkün olmurdu. Çünki bunlar nadir bibliografik nüsxələrə çevrilmiş, əldən-ələ keçərək itib batmışdı.

Lakin bir xoş təsadüf alman folklor tədqiqatçılarını sevindirdi. Yuxarı Elzasda Elenburq monastırında Qrimm qardaşları nağıllarının ilk variantının əlyazması aşkar edildi. "Elenburq əlyazması" adı ilə tanınan bu əlyazmasında 25 nağıl, bir neçə əfsanə və müxtəlif folklor fraqmentləri vardı. Həmin nağıllar Yozef Lefts tərəfindən 1927-ci ildə Heydelberqdə nəşr edilmiş və sonralar çoxlu təkrar nəşrləri olmuşdur. Çünki Qrimm qardaşlarının nağılları hər dəfə hamı tərəfindən maraqla qarşılanır, böyüklər də, uşaqlar da onları sonsuz həvəslə oxuyurdular. Çünki bu nağıllar olduqca

canlı, tərəvətli, hədsiz dərəcədə həyata bağlı, torbiyavi-əxlaqi əhəmiyyətə malikdirlər. Dilinin sadəliyi, süjetlərinin gərginliyi və dinamikliyi ilə seçilən bu nağıllarda alman xalq təfəkkürünün çox incə cizgiləri, maraqlı xüsusiyyətləri vardır.

Qrimm qardaşları nağıllarını fərqləndirən bir cəhət də var. Bu, onların lakonikliyi, süjetlərinin qısalığı və aydınlığı, yığcamlığı, həmçinin digər xalqların nağılları ilə süjet mütərəkliliyi, məzmun oxşarlığıdır. Məsələn, Qrimm qardaşları nağıllarının öz "Şəngülüm, mənşülüm"ü, öz "Göyçək Fatma"sı, öz "Qırmızı papaq"ı, öz "Yatmış gözəl"i... var. Bu faktlar göstərir ki, xalqlar arasında köçəri nağıl süjetləri və motivləri, iqtibas edilmiş nağıl kompozisiyaları çoxdur.

Yakob və Vilhelm Qrimm qardaşlarının xatirəsi xalqın mədəni irsinə, onun tarixinə, ədəbiyyatına, dilinə, folkloruna böyük məhəbbət bəsləyən və bu yolda fədakarlıqla yorulmadan çalışan insanlar kimi təkcə alman xalqı üçün deyil, dünya xalqları üçün əzizdir. Bu elm fədailəri ömürlərinin sonunadək dünya mədəniyyətinin tərəqqisinə xidmət göstərmişlər. Kiçik qardaş Vilhelm 1859-cu il dekabrın 16-da, böyük qardaş Yakob 1863-cü il dekabrın 20-də Berlində vəfat etmişlər. Lakin onlar mənən ölməmiş, topladıqları nağıllar kimi əbədiyyət qazanmışlar...

Ernst Teodor Amadey Hofman. Əsərləri təqdim edilən kitabə daxil olan digər nağıl ustası Ernst Teodor Amadey Hofmandır. Hofman romantik ədəbiyyatın ən iri və ziddiyyətli nümayəndələrindən biridir. Sənət tarixində o, rəssam, bəstəkar, misilsiz satirik, gülüş ustası, gözəl olduğu qədər əcaib, çılğın xüylərlə dolu nağıl və novellalar müəllifidir. Azərbaycan oxucuları Hofmanla 1961-ci ildə onun "Fındıqqıran və şıcanlar padşahı" nağılı vasitəsilə tanış olmuşlar.

XVIII əsrin axırları, XIX əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış alman romantik ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, nağıl, əfsanə, mif üslubunda fantastik-satirik janrın mahir yaradıcısı, bir çox maraqlı əsərlərin müəllifi, Ernst Teodor Amadey Hofman 1776-cı il yanvarın 24-də Kənişberq şəhərində məmur ailəsində anadan olmuş, universitetdə hüquq elmləri üzrə təhsil almışdır. Ali təhsilli gənc uzun müddət əziyyətli və sərgərdan həyat sürmüş, hüquqdan daha çox, sənət və ədəbiyyatla məşğul olmuşdur. Hofmanın faciəli taleyini Napoleon müharibələri dövründə və sonralar Almaniya hökm sürən feodal-burjuva münasibətləri daha da dərinləşdirmişdir.

Hofman sənəti təkcə Almaniya deyil, bütün Avropada, o cümlədən Rusiyada məşhur olmuş, XIX əsr rus ədəbiyyatının görkəmli nümayən-

dələri, həm romantikləri, həm tənqidi realistləri Ernst Hofmanın yazı manerasına, üslubuna və ideyalarına rəğbətə yanaşmış, onu yüksək qiymətləndirmişlər. Dahi rus yazıçısı F.Dostoyevski yazırdı ki, Hofmanda böyük ideal var, bu idealda insanlığa aid olan gerçəklik, təmizlik və həqiqi gözəllik vardır.

Hofmanın yaradıcılığında faciəli bir ikilik mövcuddur. O, bir tərəfdən, ədalət, sevgi, hüner, fədakarlıq, musiqi, xəyal, gözəllik səltənəti önündə ehtiramla baş əyir, bu aləmə inanır, digər tərəfdən, mənəviyyatca puç, heyvanı ehtirasların əsiri olan, həmləşdiqca qorxaqlaşan, yalnız alış-verişdən, qazancdan həzz alan müasirlərini qəzəblə dəmləyirdi. Hofmanın yaradıcılığına dərin romantik kədər, möysluq aşıl原因 keyfiyyət acı gerçəkliklə pak xəyalat aləmini bəridirməyə can atması, bu cəhdin bihüdəliyiən anlayaraq xəyal pərişanlığına uğramasıdır. Ona görə də yazıçının bədii təfəkküründə kabusu andırın surətlər, romantik kinayə, məcaz, rəmz mühüm yer tutur. Ancaq tədqiqatçıların dediyi kimi, Hofman heç vaxt gerçəkliyi unutmur, ondan elini üzümür, daim ona can atır. Onun bütün məşhur əsərləri bu mövzunu müxtəlif səhnələrdə canlandıran nəhəng simfoniya benzəyir.

İnsanlığa aid olan həqiqi gözəllik idealına yüksəlmək üçün Ernst Hofman dəyərli bir yaradıcılıq yolu keçmişdir. O, universal incəsənət bacarığına malik sənətkar olmuşdur. Hofman hələ gəncliyindən musiqi, ədəbiyyat və rəssamlıqla məşğul olmuş və ilk əsərlərindən diqqəti cəlb etmişdir. Lakin belə hərtərəfli istedadına baxmayaraq, Hofman həm ailə ənənəsinə, həm də dolanışığı görə hüquq sahəsində çalışmış və əvvəl Kenigsbrqdə, sonralar Poznanda, Plotskide, Varşavada, Berlində müxtəlif hüquqi vəzifələrdə işləmişdir.

Hofman Cənubi Almaniyada Bamberg teatrında bəstəkar, Drezdən və Leypsiqdə fəaliyyət göstərən opera truppasında musiqi üzrə direktor, rejissor kimi çalışmışdır. Təsədüfi deyil ki, onun ilk ədəbi yaradıcılıq təcrübəsi və bədii yazı nümunələri də musiqi ilə əlaqədar yaranmışdır. Hofmanın "Kavalier Qlyuk" (1809), "Kapelmeyster İohan Kreyslerin musiqi iztirabları" (1810), "Don Juan" (1813) kimi hekayələrinin mövzuları, məhz musiqi həyatından götürülmüşdür. Hofmanın bu qəbildən hekayələri "Kallo ruhunda fantaziya" (1815) kitabında toplanmışdır.

E.Hofman ilk yaradıcılıq addımlarından özünü alman romantik məktəbinin davamçısı kimi göstərmiş və bu ədəbi məktəbin, cərəyanın görkəmli nümayəndəsi səviyyəsinə yüksəlmişdir. XIX əsr alman romantizminin əsas estetik kredosuna uyğun olaraq E.Hofman ictimai həyatdakı eybəcərlikləri romantik-satirik bir formada köklü tənqid atəşinə tutur, cəmiyyətin ictimai-sosial əsaslarını ciddi, öldürücü satiranın gücüylə ifşa edirdi.

Hofmanın ilk əsərlərinin ideya mərkəzində o zamankı cəmiyyətdə incəsənətin mövqeyi və yaradıcı sənətkarın taleyi dururdu. Hofman göstərdi ki, rəzəlat dolu bir dünyada sənətkarın taleyi iztirablar və mənəvi təklik içərisində keçir, belə bir aləmdə sənət adamı hər cür məhrumiyyətlərə düçar olur. Onun əsərinin qəhrəmanı Kreysler də belə bir dramatik taleyə düçaridir.

Kreysler həradasa Hofmanın öz sənət taleyini xatırladır. Hofman öz həyatını tamamilə incəsənətə bağladıqdan sonra ciddi məhrumiyyətlər və çətinliklərle, dözülməz məişət qayğıları ilə qarşılaşır və altı il sonra, 1814-cü ildə rəsmən incəsənət işlərindən uzaqlaşmağa məcbur olur, həmişəlik Berlində köçür və hüquq işlərində çalışır. O, dövlət məhkəməsinə, hüquq nazirliyində müxtəlif vəzifələrdə, ömrünün sonuna qədər işləməli olur.

Lakin incəsənət, musiqi, rəssamlıq, yazıçılıq böyük sənətkarı daima məşğul etmişdir. Artıq bu illərdə Hofman məşhur bəstəkar kimi Almaniyada tanınmışdır. İlk alman romantik operasının nümunəsi olan "Unida" operasının 1816-cı ildə premyerası alman musiqi mədəniyyətinin mühüm hadisələrindən olmuşdur. Bu operadan başqa, Hofman ona qədər opera yazmış, "Arlekin" baletini, simfoniya, konsertlər, mahnılar bəstələmiş, dirijorluq etmiş, səhnədə oynamış müxtəlif musiqi alətlərində bacarıqla çalmış, bəzən müğənni kimi də çıxış etmişdir.

E.Hofman təsviri incəsənət sahəsində də fəaliyyət göstərmiş, bir professional rəssam kimi xeyli sənət əsəri yaratmışdır. O, çox sayda mənzərə rəsmini çəkmiş, qrafika ilə məşğul olmuş, teatr rəssamı işləmiş, kitablarını şəxsən özü tərtib etmiş və illüstrasiyalarını da özü işləmişdir. Hofmanın rəssamlıq qələməinə məxsus olan çoxlu şərjlər və karikaturalar indinin özündə də müasirliyini itirməmişdir. Onun əsərlərinə çəkdiyi karikaturalar olduqca məşhurdur. Hofmanın çəkdiyi avtoportretlər və digər şəkillər özünün səmimiyyəti, mənəhliyi, plastikası və ifadəliliyi ilə seçilir. O, Varşava konsert salonunu freskalarla bəzəmiş və Bavariya saraylarına məxsus olan qotik qüllələri bərpa etmişdir. Hofman teatrda işləyərkən rəssam-dekorator və teatr arxitektoru kimi də fəaliyyət göstərmişdir.

Bəstəkar Hofmanla, rəssam Hofman ciddi yaradıcılıq fəaliyyətində olarkən, yazıçı Hofman da axtarışlar aparırdı. Güclü bir axınla çağlmaq ərəfəsində olan Hofman otuzdan çox bədii əsər yaratmışdır. Bu əsərlər sırasında "Qızıl budaq" (1814), "İblis eliksiri" (1876), "Sinnobler ləqəbli Balaca Saxs" (1819), "Murr pişiyin məişət görüşləri" (1822) povest və romanlarını göstərmək olar ki, bunlar müəllifinə dünya şöhrəti gətirmişdir.

E.Hofmanın əsərlərində ideya-estetik istiqamət getdikcə dərinləşir, inkişaf edir, ümumbəşəri əhəmiyyət kəsb edərək işıqla qaranlığın, xeyirə

şərin, yaxşı ilə yamanın əksliyi mübarizəsində, ciddi toqquşmalarda, kəskin konfliktlərdə həll olunurdu. "Qızıl budaq" povestində bu estetik xəttin başlanğıcı görünür. Əsərdə müəllif özünün başlıca qayasını xeyirlə şərq qüvvələrin, işıqlı qaranlığın ziddiyyətində, kəskin konfliktlərdə, realılıqla fantastikanın qarşılığında həll etmiş və yüksək bədii effekt yarada bilmişdir.

"İblis eliksiri" povestində isə gerçəklik qara qüvvələrin, şeytanların və iblislərin stixiyasından asılı qalır, həyat hadisələri onların iradəsindən asılı vəziyyətə düşür. Bu obrazlar vasitəsilə Hofman insanın fərdi, şəxsi instinktlərinin qəddarlığını, onların nəfslərinin təsiri ilə həyatda qarşılaşılan faciəvi böhranları göstərir.

İctimai gerçəkliyin ziddiyyətlərinin ifşası "Sinnober ləqəbli Balaca Saxes" nağıl-povestində daha da güclənir. Əsərdə müəllif simvolik-fantastik üslubda özgələrin əmayını mənimsəyərək vəzifə pillələrində ucalan, mükafatlar alan, aşağıları əzib tökən, yuxarıları qarşısında quyruq bula-yarları real cizgilərini canlı bir şəkildə əks etdirmiş, bədii ironiya və sarkazmlarla öldürücü tənqid atəşinə tutmuşdur.

Hofman da, digər alman romantikləri kimi şəhərli nağıl ədəbiyyatın ən üstün janrı saymış, bütün yaradıcılığı boyu bu janra müraciət etmiş və onun misilsiz nümunələrini yaratmışdır. Ədəbin novella və romanlarında, musiqi və rəsm əsərlərində də şəhərli nağıl üslubu duyulmaqdadır. O, nağıl sözünün özünü şifahi ədəbiyyatın bir şəklini bildiren söz kimi yox, məkan, yer, məmləkət bildiren məşhum kimi anlayırdı. Hofmanın dərin məzmunlu, satirik şəkili, üslubca rəngarəng əsərləri fantastik-nağıl formasında yazıldığından, bunları gənc oxucular da böyük maraqla oxuyur və Hofmanı bir nağılçı-yazıçı kimi çox sevirlər. Yazıcının bu nağıl-novellaları ikicildlik "Axsam nağılları" (1817), dördcildlik "Serapion qardaşları" (1821), "Sonuncu hekayələr" (1825) kitablarında toplanmış və Avropada geniş şöhrət qazanmışdır. Hofman bu nağıl-novellalarda, nağıl-povest və romanlarda satirik-tragik planda dövrün alman ictimai həyatını xeyirlə şərin ziddiyyəti fonunda romantik bir pafosla təsvir etmişdir.

Hofmanın nağılları içərisində "Qızıl qab", "Fındıqqıran və siçanlar padşahı", "Özgə uşaq", "Şahzadə Brambilla", "Balaca Saxes", "Kralın adaxlısı", "Adaxlı seçmə", "Birələr padşahı" əsərləri sənətkarlıq cəhətdən olduqca yüksək bədii-estetik dəyərə malikdir.

"Balaca Saxes" Hofmanın nağıl tərzində yazdığı ən məşhur əsəridir. Fantastika ilə dolu olan bu nağıl yazıcını əhatə edən kəşif alman mühiti əleyhinə yönəldilmiş kəskin satiradır. Burada ədib ayaqları hörümçək ayaqlarını andıran, səsi pişik miyovultusuna bənzəyən cybəcər, nadan Saxesin, özü kimi miskin bir məmləkətin adamlarını ovsunlaması, onların gözündə dahi, cazi-

bədar, ağıllı-kamallı bir adama çevrilməsi ilə bağlı bir əhvalat qələmə alır. Müəllif Saxeslə yanaşı, bu əsərinə o dövrün xırda alman dövlətlərinin siyasi, rəsmi, mədəni həyatında hökm sürən əsarəti, riyakarlığı, cəhələri, miskinliyi misilsiz bədii lövhələr və vasitələrlə canlandırır. Əsərin sonunda mənfur Saxes, onun əlindən tənqə gəlmiş xalqın qəzəbinə düşər olur.

Hofman yaradıcılığının son dövründə gerçəkliyin realist təsvirinə daha çox meyil göstərmişdir. Bu keyfiyyət müəllifin "Cəlləkçi usta Martin və onun şagirdləri" novellasında xüsusilə nəzərə çarpır.

Ernst Teodor Amadey Hofman bütün bədii-estetik baxışlarında olduğu kimi yaratdığı nağıllarda da mədəni amillə gerçəkliyi vahidətdə götürmüş, real həyat prinsiplərini bədii yaradıcılığın da mühüm elementlərindən hesab etmişdir. O, romantizm ədəbi cərəyanına mənsub olsa da, real həyatın qayğıları, gerçəkliyin ictimai faktları həmişə onu məşğul etmiş və bir yazıçı kimi insanın mədəni aləmini, daxili dünyasını açmaq üçün bədii vasitə kimi bundan istifadə etmişdir.

E.Hofman nəsrinə xas olan bir sıra xüsusiyyətlər onun "Fındıqqıran və siçanlar padşahı" nağılında öz əksini parlaq şəkildə tapmışdır. Əsərin mövzusunun maraqlı dairesi, ideya-estetik xəttinin saflığı, böyük rus bəstəkarı P.I.Çaykovskinin də diqqətini cəlb etmiş və o, həmin nağılın süjeti əsasında məşhur baletini bəstələmişdir.

Böyük alman bəstəkarı, rəssamı və yazıçısı Ernst Teodor Amadey Hofman əmansız ehtiyac, tənhalıq və xəstəliklərdən 1822-ci il iyunun 25-də Berlində 46 yaşında vəfat etmişdir. E.Hofmanın yaradıcılığı XIX əsrin birinci yarısında Avropada, xüsusən Fransada geniş yayılmışdı. Sonralar da E.Hofman yaradıcılığına maraqla əzəlməmiş, onun rəngarəng yaradıcılığının müxtəlif problemləri tədqiqat obyektinə olmuşdur.

Vilhelm Hauf. Hofmandan sonra ədəbi nağılı yeni zirvələrə qaldıran onun kiçik müasiri Vilhelm Hauf adlı sənətkardır. Uşaq vaxtlarından əsrarəngiz nağılların əfsanələr dolu dünyasında yaşayan, onun vurğunu olan Vilhelm Hauf da XIX əsrin başlanğıcında yaşayıb-yaratmış məşhur alman yazıçısıdır. Gözəl və olduqca maraqlı nağıllarına, parlaq istedadına görə onu xüsusən gənclər və uşaqlar daha çox sevmişlər. İlk baxışda elə gəlir ki, belə bir işıqlı istedadla malik olan, dostların və ətraf mühitin, ədəbi ictimaiyyətin hədsiz hörmətini qazanmış adamın taleyi olduqca nurlu və xoşbəxtdir. Xoşbəxtlik içində ömür sürmək və sevinclərə qərq olmaq onun nəsibidir. Lakin belə olmamışdır. Əmansız ölüm böyük istedadla malik Vilhelm Haufu 25 yaşına bir neçə gün qalmış yarı yolda qoymuş, onun sevincinin və coşqun ilhamının qol-qanadını qırılmışdır.

Vilhelm Hauf 1802-ci il noyabrın 25-də Ştutgart şəhərində məmür ailəsində anadan olmuşdur. O, anasını, atasını hədsiz dərəcədə sevmiş və onlardan çox şey mənimsəmişdir. Onun anası əsil nağılçı idi və xüsusi bir ehtirasla uşaqlara nağıl söylər, çox vaxt da nağıl süjetlərini özündən uydurardı. Doqquz yaşında atasını itirmiş balaca Vilhelm anası və bacıları ilə birlikdə babasının himayəsində olmuşdur. Burada oxumaq üçün ona son dərəcə gözəl şərait yaratmışdılar. Hauf baba mülkündə özünü bütün-lüklə mütaliyə həsr etmişdi. Quldurlar və cəngavərlər haqda romanları o, az qala su kimi içir; Şillerin, Getenin, Skottun, Volterin əsərlərini dönə-dönə oxuyur. Arası kəsilmədən şotland və fransız nağıllarını, Qrimm qardaşları və Muzeus tərəfindən nəşr olunmuş alman nağıllarını mütaliə edir.

Bütün bu nağıllar içərisində V.Haufu ən çox heyrətləndirən "Min bir gecə" nağılları olmuşdur. Şərqi klassik, əsrarəngiz abidəsi olan "Min bir gecə" nağılları hələ XVIII əsrdən fransız dilinə, sonra 1823-cü ildə alman dilinə tərcümə olunaraq bütün Avropanı öz səhrinə bürüməyə başlamışdı. Bu nağıllar Avropa romantik məktəbinə dərindən təsir etmişdi. Ona görə də romantiklər tez-tez Şərq motivlərinə müraciət edir, nağıl janrı və üslubu ədəbiyyatda ön mövqeyə keçirdi.

V.Haufa valideynləri dini təhsil vermişdilər. O, Tübin-gens universitetinin din fakültəsini qurtarmışdı, lakin dini xidmətə getmirdi. Universitetdə oxuyarkən o, daha maraqlı bir məşğələ tapmışdı; əsas romantik şair Lüdviq Uland tərəfindən qoyulan, romantik cərəyana məxsus "Şvab məktəbi" adlanan ədəbi məktəbin cərgəsinə qoşulmuşdu və burada olduqca fəal idi. Hauf həmin məktəbin ənənəsinin davamçısı kimi "Şvab məktəbi" ruhunda məhnilər yazır ki, bu məhnilər də tələbələr arasında geniş yayılaraq sevilə-sevilə oxunurdu.

1824-cü ildə universiteti bitirdikdən sonra V.Hauf həmin illərdə alman zadəganlarının Avqust nəslinin ənənəsinə uyğun olaraq öz uşaqları üçün ailə müəllimi saxlayan məşhur bir ailədə quverner – ailə müəllimi işləyir. Elə həmin ildə Haufun "hərbi əsgər məhniləri" kitabı çap olunur və ona böyük şöhrət qazandırır.

Quvernerliyinin birinci ilində V.Hauf "Aydın gəlmiş adam" roman-parodiyasını, "Şeytan memuarı" satirik очерklərini, birinci alman tarixi romanı olan "Lixtenşteyn" əsərini yazıb çap etdirir. "Lixtenşteyn" Haufa elə bir ədəbi şöhrət gətirir ki, o müəllimlikdən uzaqlaşaraq özünü bütün-lüklə ədəbi yaradıcılığa həsr etmək qərarına gəlir. Həmçinin uşaqlıqdan arzusunda olduğu Avropa səyahətinə çıxır. Almaniyanın bir çox əyalətlərini, Fransanı, Belçikanı, Hollandiyanı gəzir, Avropa həyatına dərindən bələd olur, kəskin inqilabi nitqlərə qulaq asır. Həyatı daha yaxından və

bütün reallığı ilə görür. V.Haufun səyahəti bir ildən çox çəkə də, bu müddətdə o, xeyli əsər yazmağa müvaffəq olur. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, dünya ədəbiyyatı və alman ədəbiyyatı üçün onun ən böyük töhfəsi üçcildlik nağıllar kitabıdır. Bu nağılların birinci cildi hələ Vilhelm Haufun sağlığında, yerdə qalan iki cild isə sonralar çap olunaraq müəllifinə dünya şöhrəti qazandırmışdır.

Həmin nağılların çoxunu Hauf hələ baronun evində müəllimlik edərkən uşaqlar üçün söyləyə-söyləyə yaratmışdı. Şifahi şəkildə yaranan və improvizə olan bu nağılları Hauf sonralar, bir dostunun məsləhəti ilə kağıza köçürməyə başlayır və özü də bu nağılları böyükklər üçün nəzərdə tutaraq qələmə alır.

Hauf öz nağılları ilə dövrünün siyasi, ictimai və estetik tələblərinə cavab verməyə can atırdı. Yazıçı şifahi ənənələrdən aldığı ideyalara və surətlərə gah fantastik, gah da həyatı don geyindirir də, Qrimm qardaşları və Hofmanla müqayisədə daha ayıq-sayıq, təbiətlə insana daha yaxın sənətkardır. Hauf kübar nağıllarının müəlliflərindən fərqli olaraq, Şərq dünyasını ekzotika xatirinə canlandırmır. Ədibin xəlifə Leylək, kabuslar gəmsi, Fatma, Əl-Mənsur, Seid barədəki nağıllarında Şərq xalqlarına insanpərvər münasibət hakimdir. Hauf onları oxucuya yüksək şərəf, ləyaqət, mərdlik sahibi olan insanlar kimi təqdim edir. Ancaq Hauf nədən və kimdən yazırsa yazsın, heç vaxt öz dövrünü, vətəni, sərvətin hakim olduğu, ürəklərin daşlaşdığı Almaniyanı unutmur. Öz zamanəsini ifşaya meyl ədibin nağıllarında çox güclüdür. Bu, Haufun real həyata getdikcə artan rəğbəti ilə izah olunur. Novellalarında oxucunu daha gerçək və sərt ələmlə üzləşdirməsi də bu fikri təsdiqləyir.

Vilhelm Haufun nağıllarının əsas motivi cəmiyyətin şikəstliyinin əksi və bu fonda insanın mənəvi-əxlaqi xisletində müşahidə olunan qüsurların ifşası idi. Süjeti əfsanəvi olan bu nağılların mərkəzində, əslində real həyat dururdu. Bu nağılların da təlqin etdiyi ideya "xeyir, ədalət zəfər çalmalıdır" çağırışı idi. "Dünya gözəl olmalıdır" isteyi və arzusu bu nağılların mərkəzindən keçirdi,

V.Haufun ölümündən sonra bütün cildləri bir yerdə təkrar-təkrar nəşr olunan nağılların adının altında "Böyükklər üçün" sözü yazılsa da, həmin nağıllar "Təhsil görmüş zümərənin oğlanları və qızları üçün" adlandırılma da, onları həm uşaqlar, həm böyükklər, həm təhsil alanlar, həm təhsil almayanlar eyni maraqla qarşılayır, dinləyir, oxuyur və sevirlər. Çünki bu nağılların süjetlərinin kəskinliyi, qaldırılan problemlərin reallığı, qəhrəmanların başlarına gələn qeyri-adi sərgüzəştlər, daşdığı mənəvi-əxlaqi ideyalar bütün yaşdan olan oxucuların marağına səbəb olur. Bu nağılların

şirinliyi və maraqlı aləmi bir də ondan irəli gəlir ki, Hauf onları "Min bir gecə" nağıllarının güclü təsiri altında yazmışdır.

V.Haufun nağıllarının birinci hissəsi "Karvan" (1826) adlandırılmışdır ki, nağıl olunan əhvalatların təhkiyə istiqaməti də adın məzmununa tam uyğun gəlir. Doğrudan da, elə bil nağıl karvanı gedir və hər nağıl daxildən, görünməz zəncirlə biri-birinə bağlıdır; hər bir nağıl ayrılıqda bütöv bir əsər olsa da, digərinin davamı təsirini bağışlayır. Romantik mənzərələrin təsviri "Karvan"da başqa cildlərə nisbətən olduqca qüvvətli, maraqlı və görülmüldür. Özü də Şərq koloriti burada daha dərinidir. Lakin belə bir cəhət maraqlıdır ki, bu qüvvətli Şərq koloriti arxasında yaşadığı dövrün ziddiyyətlerini verməyi bacaran böyük yazıçı münasibəti də aşkar duyulur.

"Balaca Muk haqqında hekayət" V.Haufun ən maraqlı nağıllarındandır. Nağılda insan mənəviyyatının yüksək qiymətə malik olması ideyasının təsdiqi öz əksini tapmışdır. Bu nağılın balaca, bizim Cırdana oxşar qəhrəmanının başına çox qəzalar, insan şəxsiyyətini alçaldan çox hadisələr gəlir. Kimsəsizlik, həmişə alçaldıcı gülüş, istehzaya düşər olmaq, günahsız həbs cəzası, kədərli, sıxıntılı, acı və ağır günlər bu qəhrəmanın rastlaşdığı amansız məhrumyyətlərdir. Lakin həyatın bu amansızlığına baxmayaraq, Balaca Muk bir insan kimi ləyaqətini itirmir, ən alçaldıcı təhqirlərə baxmayaraq, öz mənliliyini qoruyur və bir şəxsiyyət kimi özünün mənəvi uralığını sübuta yetirərək bütün haqsızlığa, cəhalətə qələbə çalır.

Vilhelm Haufun "Balaca Muk", "Burun Cırdan", "Buz ürək" və başqa nağılları əsasında uşaqlar üçün dəfələrlə bədii filmlər çəkilmişdir. Haufun "Balaca Muk" adlı kitabı Azərbaycan dilinə 1959-cu ildə tərcümə olunmuşdur. Alman nağıllarının nümayəndələri, o cümlədən V.Hauf dünyanın bir sıra ölkələrində ədəbiyyatın bu növünün inkişafına güclü təsir göstərmişlər.

Beləliklə, kitabda təqdim olunan gözəl və bir-birindən maraqlı əsərlər Avropa həyat tərzinin mahiyyətindən doğub, alman xalqının görkəmli söz ustalarının sonsuz xəyalının məhsulu kimi bu xalqın təfəkkür tərzini aydın əks etdirir.

245541

BARON MÜNHAUZENİN SƏRGÜZƏSTLƏRİ

"Baron Münhauzenin sərgüzəştləri" adlı əfsanəvi hekayələr məcmuəsi həqiqətən XVIII əsrdə Almaniyada yaşamış Baron Münhauzenin hekayələri əsasında yaranmışdır.

Baron Münhauzen hərbi qulluqçu olmuş, bir müddət Rusiyada işləmiş və türklərə qarşı müharibədə iştirak etmişdir.

Almaniyaya, öz malikanəsinə qayıtdıqdan sonra Münhauzen ağlagəlməz sərgüzəştlər uyduran məzəli bir hekayətçi kimi şöhrət tapmışdır.

Bu hekayələri özümü ya başqasını yazmışdı, məlum deyil, ancaq 1781-ci ildə bu hekayələrdən bəziləri çap olunmuşdur.

1785-ci ildə alman yazıçısı E.Raspe bu hekayələri yenidən işləyərək çap etdirmişdir. Sonralar bu hekayələri Münhauzenin sərgüzəştləri haqqında yazan başqa yazıçıların da əsərləri əlavə edilmişdir. Ancaq yenə də kitabın müəllifi E.Raspe hesab olunur.

Bu əsərdə alman baronlarının və mülkədarlarının mədəniyyətsizlik, özündən bədgüman olmaq, lovgahlıq kimi səciyyəvi sifətləri öz əksini tapmışdır.

Kitab şöhrət tapandan sonra yalan danışan və olmayan işləri öz adına çıxan adamları Münhauzen adlandırmağa başladılar.

YER ÜZÜNDƏ ƏN DOĞRUÇU ADAM

Yekəburun, balaca bir qoca kişi buxarının yanında oturub öz sərgüzeştlərini nağıl edir. Qulaq asanlar açıqdan-açığa onu ələ salıb gülüşürdülər.

– Vay səni, Münhauzen! Vay səni, baron!

O isə bu gülüşənlərə heç baxmır da!

Sakitcə aya necə uçduğundan, Üçayaqlı adamların arasında necə yaşadığından, iri bir balığın onu necə udduğundan, başının necə qopduğundan danışmağında davam edirdi.

Bir dəfə, bir nəfər yol ötən onu dinlədi, dinlədi və birdən bağırdı:

– Bunların hamısı uydurmadır. Danışdıqlarının heç biri olmamışdır.

Qoca qaşqabağını tökdü və təmkinlə cavab verdi:

– Mənim ən yaxşı dost adlandırmaq şərəfinə nail olduğum qraf-ların, baronların, knyazların və sultanların hamısı, hər zaman deyər-dilər ki, mən yer üzündə ən doğru danışan adamam.

Ətrafdakılar daha da bərkdən güldülər.

– Münhauzen doğruçu adam imiş! Ha-ha-ha! Ha-ha-ha! Ha-ha-ha!

Münhauzen isə heç bir şey olmamış kimi, bir maralın başında necə gözəl ağac bitdiyini danışmağında davam edirdi.

– Ağac? Maralın başında?

– Hə. Albalı ağacı. Üstündə də albalı. Elə şirəli, elə şirin alba-lılar ki...

Bütün bu hekayələr burada, bu kitabda çap olunmuşdur. Bunları oxuyun və yer üzündə Münhauzenin doğru danışan bir adam olub-olmadığını özünü təyin edin.

BİRİNCİ HİSSƏ

DAM ÜSTÜNDƏ AT

Ata minib Rusiyaya yola düşdüm. Qış vaxtı idi. Qar yağdı.

Atım yorulmuş və bədrəməyə başlamışdı. Bərk yuxum gəlirdi. Yorgunluqdan az qala atdan yırılırdım. Ancaq nahaq yerə gecələ-mək üçün bir ev axtarırdım, yolda bir kəndə belə rast gəlməmişdim.

Nə etmək olardı?

Çölün düzündə yatmalı oldum.

Ətrafda nə bir kol, nə də ki bir ağac vardı. Qarın altında yalnız kiçik bir dirək görünürdü.

Üşümüş atımı birtəhər dirəyə bağladım, özü də oradaca qarın üstündə uzandım və yuxuya getdim.

Keyli yatdım, oyandığım zaman gördüm ki, düzdə yox, kənddə, daha doğrusu, kiçik bir şəhərcikdə yatmışam; hər tərəfdən mənə evlər əhatə etmişdir.

Bu necə işdir?.. Mən haradayam? Bir gecənin içində birdən-birə bu qədər ev haradan çıxdı?

Bəs atım necə olmuşdur?

Keyli vaxt heç bir şey başa düşmədim. Birdən tanış bir at kiş-nəməsi eşitdim. Kişnəyə atım idi.

Bəs o haradadır?

Kişnəmə səsi haradansa yuxarıdan gəlirdi.

Başımı qaldırdım, nə görsəm yaxşıdır?

Gördüm ki, atım kilsənin damından asılmışdır. Özü də lap kil-sənin başındakı xaça bağlanmışdır.

Bir dəqiqənin içində işin nə yerdə olduğunu başa düşdüm.

Dünən axşam, bu şəhərin bütün adamları öz evləri ilə bərabər qar altında qalıbmış, bircə kilsə xaçının ucu görünürmüş.

Mən bunun xaç olduğunu bilməmişəm, kiçik bir dirək hesab edib, atımı buna bağlamışam. Gecə mən yatandan sonra hava istiləşib, qar ərimiş, mən də hiss etmədən yerə düşmüşəm.

Ancaq yazıq atım yuxarıda, damdaca qalıb, kilsənin xaçına bağ-landığından yerə düşə bilməyib.

Nə etməli idim?

Çox düşünmədən tapançamı götürüb nişan aldım, yaxşı atıcı olduğumdan düz atımın xaça bağlanmış yüyənindən vurdum.

Yüyən qırılıb iki parça oldu.

At sürətlə yanıma endi.

Mən onun belinə sıçradım, yel kimi səyirdərək yoluma davam etdim.

KİRŞƏYƏ QOŞULMUŞ CANAVAR

Ancaq tezliklə başa düşdüm ki, qışda at ilə yol getmək çətindir. Kirşədə səyahət etmək daha yaxşıdır. Özümə yaxşı bir kirşə aldım, minib, yumşaq qarın üstü ilə sürətlə sürməyə başladım.

Axşama yaxın bir meşəyə çatdım. Yenicə mürgüləməyə başlayırdım ki, birdən atımın həyəcanla kişnədiyini eşitdim. Boylanıb baxdıqda, ayın işığında qorxunc bir canavarın itidişli ağzını açıb kirşənin dalınca yüyürdüyünü gördüm.

Can qurtarmağa ümid yox idi.

Mən kirşənin içində uzandım və qorxudan gözlerimi yumdum.

Atım dəli kimi qaçırdı. Canavarın dişlərinin qıcirtısını qulağı-mın dibində eşidirdim.

Ancaq, xoşbəxtlikdən canavar mənə heç əhəmiyyət vermirdi.

O, kirşənin üstündən – lap başımın üstündən sıçrayıb aşdı və yazıq atımın üstünə atıldı.

Bir dəqiqənin içində atımın dal tərəfi acgöz əjdahanın ağzında yox oldu.

Atın qabaq tərəfi isə dəhşətin və ağrının şiddətindən irəliyə qaçırdı.

Canavar atımı yeyə-yeyə onun lap içinə soxulurdu.

Özümə gələndən sonra qamçını qapdım və bir dəqiqə belə itirmədən qarnıqlu yurtcını döyməyə başladım.

Canavar uladı və qabağa sıçradı.

Atın hələ canavar tərəfindən yeyilməmiş qabaq hissəsi qoşqudan çıxıb qarın üstünə düşdü, canavar isə atın yerində dişlənin və qoşqunun içində qaldı.

O, qoşqudan dartınıb çıxıb bilmirdi; çünki at kimi qoşulmuşdu.

Mən gücüm gəldiyi qədər onu qamçılamağa başladım.

O da var qüvvəsi ilə irəliyə doğru qaçır və kirşəni sürüyüb dalınca aparırdı.

Biz elə bərk gedirdik ki, iki-üç saatdan sonra çaparaq gəlib Peterburqa yetişdik.

Kirşəsinə at əvəzinə yirtıcı canavar qoşulmuş qəhrəmanı görmək üçün Peterburq əhalisi heyrətində dəstə-dəstə küçəyə çıxırdı.

GÖZDƏN ÇIXAN QIĞILCIM

Peterburqda həyatım yaxşı keçirdi.

Tez-tez ova gedirdim və başıma hər gün o qədər qərribə işlər gəlirdi ki, mən o şən vaxtlarımı indi də ləzzətlə xatırlayıram.

Məzəli bir əhvalat oldu.

Məsələ burasındadır ki, mənim yataq otağımın pəncərəsindən, üstündə bir çox quşlar üzən geniş bir göl görünürdü.

Bir gün səhər ertə pəncərəyə yaxınlaşanda göldə çöl ördək-lərinin üzdüyünü gördüm.

Dərhal silahımı qapıb yüyürə-yüyürə evdən çıxdım. Ancaq pillə-kəndən tələsik düşəndə başım qapıya elə bərk dəydi ki, gözlə-rimdən qılgılcım çıxdı.

Bu məni dayandıra bilmədi.

Mən qaça-qaça getdim. Nəhayət, gölə çatdım. Ən yağlı bir ördəyi nişan aldım, atmaq istəyəndə tüfəngdə çaxmaq daşı olmadığını görüb dəhşətə gəldim. Çaxmaqsız da tüfəng atmaq mümkün deyil.

Çaxmaq daşı üçün evəmi qaçım?

Axı mən gəlincə ördəklər uçub gedə bilər.

Mən təleyimə lənət oxuyaraq qəmli-qəmli tüfəngimi aşağı sal-dım. Ancaq birdən başıma gözəl bir fikir gəldi. Gücüm gəldiyi qədər sağ gözümə bir yumruq vurdum. Əlbəttə, gözümdən yena qılgılcımlar töküldü, barıt da o dəqiqə partladı.

Bəli, barıt partladı, tüfəng açıldı, bir güllə ilə mən on dənə ördək vurdum.

Od yandırmaq istəyəndə həmişə bu cür qılgılcımlardan istifadə etməyi sizə məsləhət görürəm.

Öz aramızdır, mənim başıma bundan da məzəli işlər gəlmişdir. Bir dəfə bütün günü ovda oldum, axşama yaxın qalın bir meşədə çöl ördəklər ilə dolu bir böyük gölə rast gəldim. Ömrümdə bu qədər ördək görməmişdim.

Təəssüf ki, birçə dənə də olsun gülləm qalmamışdı.

Amma elə bu axşam yanıma bir böyük dəstə qonaq gələcəkdi, onları quş ətinə qonaq etmək istəyirdim.

Mən, ümumiyyətlə, qonaqpərvər və əliaçıq adamam. Mənim naharlarım və şamlarım bütün Peterburqda şöhrət qazanmışdı. Evə ördəksiz nə cür qayıda bilərdim?

Uzun zaman bir qərara gələ bilmədim; birdən yadıma düşdü ki, ov çantamda bir parça piy qalmışdı.

Paho! Bu piy ördək üçün əla bir tələdir.

Tələsik piyi çantamdan çıxartdım, uzun və nazik bir ipə bağla-yıb suya atdım.

Ördəklər yeməli şey gören kimi piyə tərəf üzüməyə başladılar. Biri acgözlüklə piyi uddu.

Ancaq piy sürüşkən idi, sürətlə ördəyin içindən keçib dalından çıxdı.

Beləliklə, həmin ördək əlimdəki ipə taxılmış oldu.

İkinci ördək üzüb piyə yaxınlaşdıqda o da birincisi kimi ipə keçdi.

Ördəklər bir-bir piyi udur və sapa düzülən kimi, piyə bağlanmış ipə keçirdilər. Onca dəqiqənin içində bütün ördəklər muncuq kimi ipə düzülülər.

Bu cür müvəffəqiyyətli ovun mənə nə qədər ləzzət verdiyini təəvvür edə bilərsinizmi? İndi artıq mənim işim birçə o olmalı idi ki, bu tutulmuş ördəkləri çıxarıb aşpazıma aparım.

Dostlarımçün bu bir qonaqlıq olacaq ki, gəl görsən!

Ancaq bu qədər ördəyi dartıb sudan çıxartmaq o qədər də asan iş deyil.

Mən bir az əlləşdim, sonra bərk yoruldum. Birdən ördəklər uçdular, mənə də götürüb buludlara qaldırdılar. Nə qədər təəccüb elədimi gözünüzün qabağına gətirin.

Mənim yerimdə özgeşi olsaydı özünü itirərdi, ancaq mən qoçaq və zirək adamam.

Pencəyimi sükan elədim, ördəkləri idarə edərək sürətlə öz evimə qədər uça bildim.

Bəs aşağı necə enim?

Çox asanca!.. Zirəkliyim burada da mənə kömək elədi. Bir neçə ördəyin başını əlimdə burdum, yavaş-yavaş yerə enməyə başladım.

Mən mətbəximə düz bacasının içinə düşdüm. Ocağın üstündə birdən-birə aşpazın qarşısına çıxanda, onun nə qədər heyrətləndiyini kaş görə bilərsiniz!

Xoşbəxtlikdən aşpaz ocağı hələ yandırmamışdı.

SÜMBƏYƏ ÇƏKİLMİŞ KƏKLİKLƏR

Zirəklik böyük şeydir! Bir dəfə mən bir güllə ilə yeddi kəklik vurdum. Bundan sonra düşmənlərim belə boyunlarına aldılar ki, mən bütün dünyada birinci atıcıyam. Münhausen kimi sərrast vuran hələ anadan olmayıb.

İş belə oldu.

Mən bütün güllələrimi atıb, ovdan əliboş qayıdırdım. Birdən ayağımın altında yeddi kəklik pırıldayıb uçdu. Əlbəttə, mən bu qədər gözəl ovu əldən çıxmağa qoymazdım.

Tüfəngimi doldurdum. Bilirsinizmi, nə ilə? – Sümbə ilə. Bəli – adi sümbəni – tüfəng təmizləyən girdə dəmir çubuğu tüfəngin içinə qoydum.

Sonra kəkliklərə doğru yüyürdüm, onları ürkdüb atdım.

Kəkliklər bir-birinin dalınca uçdular, mənim sümbəmə də birdən yeddisinin içindən keçdi. Yeddisi də ayağımın yanına düşdü.

Kəklikləri yerdən qaldırıb heyrləndirdim. Gördüm ki, hamısı bışmışdır. Bəli, kəkliklər bışmışdılar.

Əslinə qalsa, başqa cür də ola bilməzdi, çünki sümbə, atəş açdıqdan vaxt bərk qızmışdı, kəkliklər ona keçdikdə bışmaya bilməzdilər.

Otun üstündə oturub, nuşanlıqla nahar elədim.

İYNƏYƏ SANCILMIŞ TÜLKÜ

Bəli, zireklik həyatda ən mühüm məsələdir və bütün dünyada baron Münhauzenden zirek adam olmamışdır.

Bir dəfə Rusiyanın qalın bir meşəsində mənə qara-qonur bir tülkü rast gəldi.

Tülkünün dərisi o qədər gözəl idi ki, onu güllə və ya qırma ilə xarab etməyə heyfim gəldi.

Bir dəqiqə belə itirmədən lülədən gülləni çıxartdım və tufəngi uzun çəkmaçi qıyığı ilə doldurdum, nişan alıb tülküyə atdım, tülkü ağacın altında dayandığından iynə onun quyruğunu ağaca mixlədi.

Mən tələsmədən tülküyə yaxınlaşdım və qamçı ilə onu döyməyə başladım.

Bilmirəm inanacaqsınız, ya yox?.. Ağrının şiddətindən tülkü o qədər özünü itirdi ki, dərisindən çıxıb çıpaqca qaçmağa başladı. Güllə və qırma ilə xarab olmamış dərisi isə mənə qaldı.

KOR DONUZ

Bəli, başıma çox qərribə işlər gəlib!

Bir dəfə mən qalın bir meşənin sıx yerindən keçəndə gördüm ki, balaca bir çöl donuzu potası və dalınca da iri bir donuz qaçır.

Mən atəş açdım, ancaq təəssüflər olsun ki, dəymədi.

Gülləm donuz ilə potasının arasından keçib getmişdi.

Donuz potası zingildədi və meşənin içinə soxuldu, donuz isə mixlanmış kimi yerində qaldı.

Nə üçün onun menden qaçmadığına çox təəccüb elədim, ancaq yaxınlığa gətdikdə məsələni başa düşdüm.

Donuz kor idi, yolu seçmirdi. O, meşələri, yalnız potasının quyruğundan tutduqdan sonra gözə bilirdi.

Mənim gülləm potanın quyruğunu qopartmış, o da qaçmışdı, donuz onsuz qaldığından hara gedəcəyini bilmirdi. İndi potanın qırılmış quyruğu ağzında, çarəsiz dayanmışdı.

Burada başıma gözəl bir fikir gəldi. Mən bu quyruqdan yapışdım və donuzu arxamca öz mətbəximə gətirdim. Yazıq kor donuz itaətlə arxamca gəlirdi, elə zənn edirdi ki, onu yenə potası aparır.

Bəli, mən bir də təkrar ələyirəm ki, zireklik böyük işdir!

QABANI NECƏ TUTDUM

Bir dəfə də mənə meşədə bir qaban rast gəldi. Onun öhdəsindən gəlmək çox çətin idi. Mənim yanımda heç tufəng də yox idi.

Mən dabanıma tūpürdüm, ancaq o, quduz kimi dalımcə gəlirdi, əgər qabağıma çıxan birinci palıd ağacının dalında gizlənməseydim, mütləq dişlərlə mənim axırıma çıxacaqdı.

Qaban palıd ağacının üstünə cumdu, dişləri ağacın gövdəsinə elə dərinə batdı ki, çəkib ağacdən çıxara bilmədi.

Palıd ağacının dalından çıxıb dedim:

– Aha, yaxşıca tələyə düşdün, əşna! Dayan! İndi daha sən mənim əlimdən qurtara bilməzsən!

Qaban qaçmasın deyər bir daş götürüb, onun kəskin dişlərini ağaca daha da bərk çalmağa başladım. Sonra qabanı möhkəm kəndirə sarıdım, arabaya yıxıb böyük tontənə ilə evə gətirdim.

Ovçular yaman təəccüb edirdilər. Bir güllə belə atmadan, bu yekəlikdə yırtıcı bir heyvanı diri-diri tutmağı onlar təsəvvürlərinə belə gətirə bilmirdilər.

QEYRİ-ADİ MARAL

Öz aramızdır, mənim başıma bundan da maraqlı möcüzələr gəlib.

Bir dəfə yolda aldığım şirin, dadlı albalı yeyə-yeyə meşə ilə gəldim.

Birdən lap qabağıma, gözəl, şəxbudalıq buynuzu olan iri bir maral çıxdı.

Tərs kimi bir cə gülləm də yox idi.

Maral dayanıb sakitcə mənə baxırdı, elə bil bilirdi ki, tufəngim dolu deyil.

Xoşbəxtlikdən albalının hələ bir neçəsi qalmışdı. Tufəngimi güllə əvəzinə albalı çərdəki ilə doldurdum. Bəli, bəli, gülməyin, adi çərdəklə doldurdum.

Güllə açıldı, ancaq maral yalnız başını tərpətdi. Çərdək onun alına dəymiş və heç bir zərər verməmişdi. Bir dəqiqədə qaçib meşənin ən sıx yerində yox oldu.

Mən bu qədər gözəl bir heyvanı əlimdən buraxdığuma çox heyiflənildim.

Bir ildən sonra yenə həmin meşədə ov edirdim. Əlbəttə, bu qədər müddətdə albalı çərdəki məsələsini tamam yadımdan çıxartmışdım.

Ancaq birdən, meşənin lap qalın yerindən üstümə iki buynuzu arasında uca, şaxlı-budaqlı albalı ağacı bitmiş iri bir maral tullanda bilirsiniz necə heyrətləndim? Ah, inanız ki, bu çox gözəl bir mənzərə idi: yekə bir maral, başında gözəl bir albalı ağacı! Mən o saat başa düşdüm ki, bu ağac, keçən il güllə əvəzinə atdığım o kiçik çərdəkdən bitmişdir. Bu dəfə daha gülləm çox idi. Nişan alıb atdım, maral yerə yıxıldı. Bu cür mən bir güllə ilə həm qızardılmış ət, həm də albalı kompotu əldə etdim; çünki maralın başındakı ağac iri və dəymiş albalı ilə dolu idi.

Boynuma alıram ki, ömrümdə bu qədər ləzzətli albalı yeməmişdim.

ÜZÜ ASTARINA ÇEVİRLİMİŞ CANAVAR

Bilmirəm nədəndir, ancaq çox zaman ən dəhşətli və qorxulu heyvanlara mən silahsız və köməksiz olduğum vaxtlarda rast gəlmişəm. Bir dəfə meşə ilə gedirdim, qabağıma heyvərə bir canavar çıxdı, ağzını açıb düz üstümə gəlirdi. Nə edim? Qaçım? Ancaq canavar, bu halda üstümə atıldı, məni yıxdı, indicə boğazımı gəmirəcəkdi. Mənim yerimə başqası olsaydı özünü itirərdi, ancaq siz ki, baron Münhauzeni tanıyırsınız! Mən qoçaq, zirək və cürətliyəm. Bir dəqiqə belə gecikmədən yumruğumu canavarın ağzına soxdum və əlimi dişləməsin deyə, daha da dərinliyə yeritməyə başladım. Canavar qəzəblə mənə baxırdı. Hirsindən gözləri parıldayırdı. Ancaq əlimi çıxartsaydım məni parça-parça edəcəyini bilirdim, buna görə də qorxumdan əlimi daha dərinlərə soxurdum. Birdən başıma gözəl bir fikir gəldi. Mən onun içəlatından yapışb bərk dardım, içini, paltar qolunun astarı kimi sivirib çıxartdım!

Məlum işdir ki, belə əməliyyatdan sonra canavar ölüb ayaqlarının altına yıxıldı.

Mən onun dərisindən əla isti bir kürk tikdirdim, əgər inanmırsınızsa, bu saat o kürkü sizə göstərə bilərəm.

QUDUZ KÜRK

Ancaq həyatımda canavara təsadüf etməkdən daha qorxulu hadisələr də başıma gəlmişdi.

Bir kərə Peterburqda bir quduz it məni qovmağa başladı.

Mən gücüm gəldiyi qədər qaçdım.

Ancaq əynimdə ağır kürk vardı. Qaçmağıma mane olurdu.

Mən qaça-qaça kürkü əynimdən çıxarıb atdım, yüyürüb evə girdim və qapını bərk çırpıdım. Kürk elə küçədəcə qaldı.

Quduz it kürkün üstünə atıldı və qəzəblə onu dişləməyə başladı. Xidmətçim evdən yüyürüb kürkü götürdü və mənim paltar şkafigimdən asdı.

Ertəsi gün, səhər tezdən o, yüyürə-yüyürə yataq otağıma gəldi və qorxmış halda çığırdı:

– Qalxın, qalxın! Kürkünüz qudurubdur!

Mən yataqdan dik atıldım, şkafi açdım, nə gördüm? Paltarları-mın hamısı parça-parça olub.

Xidmətçim haqlı imiş, dünən quduz it dişlədiyindən yazıq kürküm qudurmuşdu.

Kürk qəzəblə təzə mundirimini üstünə atıldı və onu cırı-cırı elədi.

Tapançamı götürüb atdım.

Quduz kürk o saat sakit oldu, bu vaxt adamlarıma əmr elədim ki, onu bağlayıb ayrı bir şkaftan assınlar.

O gündən sonra kürküm daha heç kəsi dişləmirdi. Mən də qorxmadan onu geyirdim.

SƏKKİZAYAQLI DOVŞAN

Bəli, Rusiyada başıma qərribə hadisələr az gəlməmişdi.

Bir dəfə mən qeyri-adi bir dovşanı izləyirdim.

Dovşan yaman qaçağan idi. Elə hey qabağa qaçırdı, heç dayanıb dincəlmirdi.

İki gün atdan düşməyib onu izlədim, ancaq yenə də çatı bilmədim.

Mənim vəfalı itim Dianka ondan bir addım belə geri qalmırdı, ancaq mən ona güllə mənzili qədər yaxınlaşa bilmirdim.

Nəhayət, üçüncü gün bu məlun dovşanı vura bildim. Dovşan otun üstə yığılan kimi, atdan yerə atılıb, ona tamaşa etməyə başladım.

Onun, adi ayaqlarından başqa bir də ehtiyat ayaqları olduğunu gördüyüm vaxt mənim necə heyrat elədiyimi təsəvvür edin. Onun dörd ayağı qarnında, dörd ayağı da belində idi.

Bəli, onun belində gözəl və möhkəm ayaqları vardı. Alt ayaqları yorulduqda o, qarnı yuxarı, belı üstə çevrilib, ehtiyat ayaqları ilə qaçmağa başlayırmış.

Hec də qərıbə deyildir ki, mən onu düz üç gün dəli kimi qovmuşdum.

QƏRİBƏ KÜRK

Təəssüflər olsun ki, vəfalı itim düz üç gün səkkizayaqlı dovşanı qovduğu üçün o qədər yorulmuşdu ki, birdən-birə yerə yıxıldı və bir saatdan sonra gəbərdi.

Mən qüssədən az qala ağlayacaqdım. Ölən sevimli itimden bir yadigar qalsın deyə, əmr elədim ki, onun dərisindən mənim üçün ov kürkü tıksınlar.

O vaxtdan mənə daha nə tufəng lazım olur, nə də it.

Hər dəfə meşəyə gedəndə kürküm məni canavar və ya dovşan gızlənmiş tərəfə çəkib aparır.

Mən ona bir güllə mənzili qədər yaxınlaşanda, kürkün düymələri qopur, güllə kimi, heyvanın üstünə uçar. Bu qərıbə düymə dəyən kimi heyvan yerində qalır.

Həmin kürk bu saat da əynimdədir.

Siz deyəsən mənə inanmırsınız, gülürsünüz? Amma buraya baxsanız, danışdıqlarımın tamamilə həqiqət olduğuna inanarsınız!

Məgər siz görmürsünüz ki, indi kürkümün üstündə ancaq ikicə düymə qalıb? Mən bir də ova gedəndə kürkümə üç düjünə qədər düymə tikəcəyəm.

Bax, onda başqa ovçular mənə baxıb, görün, necə həsəd aparaqlar.

Mən, deyəsən, sizə öz atlarım haqqında hələ bir şey danışmamışam?

Ancaq mənim başıma atlarla əlaqədar bir çox qərıbə əhvalat gəlib.

Əhvalat Litvada olmuşdur, atları çox sevən bir dostumun evində qonaq idim.

Bir gün o, qonaqlarına xüsusilə fəxr etdiyi ən yaxşı atını göstərəndə at yüyəndən çıxdı, dörd mehtəri yıxdı və dəli kimi, həyətdə capmağa başladı.

Qorxudan hamı qaçdı.

Qızmış heyvana yaxınlaşmağa cəsəret edə biləcək qoçaq bir adam tapılmadı.

Yalnız mən özümü itirmədim, çünki insanı heyran edəcək bir qoçaqlığa malik idim və uşaqlıqdan ən xam atları cilovlamağı bacarırdım.

Bir sıçrayışda atın belinə tullandım və bir anda onu ram etdim. O, əllərimin qüvvətini hiss elədi və körpə uşaq kimi mənə tabe oldu. Mən həyəti təntənə ilə dolandım və birdən çay stolunun dalında oturmuş qadınlara hünərimi göstərmək istədim.

Bunu necə etmək olardı?

Çox sadəcə! Atı pəncərəyə tərəf sürdüm və qasırğa kimi yemək otağına girdim.

Xanımlar əvvəlcə çox qorxdular. Ancaq mən atı çay stolunun üstünə atılmağa məcbur elədim və qədəhlərin, fincanların arasında atı elə bir hünərlə oynatdım ki, bir qədəh, bir fincan və bir kiçik nəlbəki belə sınımadı.

Bu, qadınların çox xoşuna gəldi, onlar gülməyə, əl çalmağa başladılar. Dostum isə bu təəccüblü qıvrıqlığımdan xoşlanıb, o gözəl atı hədiyyə olaraq qəbul etməyimi məndən rica etdi.

Mən onun bu hədiyyəsindən çox şad oldum, çünki davaya getməyə hazırlışırdım və çoxdan özümə yaxşı yorga bir at axtarırdım.

Bir saatdan sonra mən təzə atın belində o zamanlar şiddətli döyüşlər gedən Türkiyəyə sarı çapırdım.

Əlbəttə, mən döyüşlərdə öz fədakar cəsurluğumla ad qazanmışdım və hamıdan qabaq düşmənin üzərinə cumurdum.

Bir dəfə türklərlə qızgın bir vuruşmadan sonra biz düşməni qalasını zəbt elədik. Birinci olaraq qalaya mən girdim və içəridəki türklərin hamısını qovandan sonra coşmuş atımı sulamaq üçün quyuya sarı çapdım. At elə hey su içir, doymaq bilmirdi. Bir neçə saat keçdiyinə baxmayaraq at yenə də quyudan ayrılmırdı. Bu nə möcüzədir? Məni heyret almışdı. Birdən arxa tərəfindən qərribə sırıltı səsi eşitdim.

Dala baxdım və təəccübümdən az qala yəhərin üstündən yığıla-cıqdım.

Məlum oldu ki, atımın dal hissəsi tamamilə kəsildiyindən içdiyi su qarında qalmır, səbəstəcə dalından tökülürmüş... Ona görə də arxa tərəfində böyük bir göl əmələ gəlmişdi. Mən mat qalmışdım.

Bu nə əcaib işdir?

Bu zaman soldatlarımdan biri atını çapıb yanıma gəldi və bir dəqiqədə bütün tapmaca həll olundu.

Mən düşmənlərin dalınca cımdığım və düşməni qalasının qapılarında zorla içəriyə soxulduğum vaxt türklər qapıları çıparaq atımın dal tərəfini qoparıdılar. Elə bil ki, atımı tən yarı böldüblər. Atımın dal hissəsi bir müddət qapının yanında dayanıb türkləri topikləyə-rək qovmuş, sonra da qaçıb yaxınlıqdakı çəmənə getmişdir.

Soldat mənə xəbər verdi:

– Dal hissə bu saat çəmənədə otlayır!

– Otlayır? Ola bilməz!

– İnanmırsınız baxın!

Mən atın qabaq yarısını çəmənə sarı səyirdim, doğrudan da atımın dal yarısını orada tapdım. Dal hissəsi göy otlaqda otlayırdı. Mən təcili olaraq hərbi həkim dalınca adam göndərdim. Hərbi həkim yanında sap olmadığından çox düşünmədən atımın iki tərəfini nazik dəfnə ağacı çubuqları ilə bir-birinə tikdi.

Atın hər iki tərəfi əməlli-başlı bitirdi. Dəfnə budaqları isə atımın bədənində kök atdı və bir aydan sonra yəhərimin üstündə dəfnə budaqlarından bir köşk əmələ gəldi.

Bu rahat köşkdə oturaraq mən insanı heyretləndirəcək çox qoçaq-lıqlar göstərmişəm.

Öz aramızda, müharibə zamanı mən nəinki təkə at üstündə, hətta top gülləsi üstündə də getmişəm.

Bu belə olmuşdu.

Biz türk şəhərlərindən birini mühasirə etdik, komandirimiz bu şəhərdə topun çox olub-olmadığını bilmək istədi.

Ancaq bütün ordu içərisində gizləncə düşməni düşərgəsinə get-məyə razı olacaq bir igid tapılmadı.

Hamıdan cəsarətli yəni mən çıxdım.

Mən türk şəhərini gülləyə basan böyük bir topun yanında dayan-dım. Topdan güllə çıxan kimi, atılıb üstünə mindim, sürətlə irəliyə uçmağa başladım. Hamı bir səsle bağırırdı:

– Afərin, afərin, Münhausen!

Əvvəlcə mən çox ləzzətlə uçurdum, ancaq uzaqdan düşməni şəhəri gördükdə başıma müxtəlif fikirlər gəldi.

Öz-özümə dedim: "Bəli, uçmağına uçaqsa, amma ora çatan-dan sonra geri qayıd bilməyəcəksən. Düşmənlər sənə nazını çək-məyəcəklər. Tutub bir casus kimi dar ağaclarının birindən asacaq-lar. Yox, əziz Münhausen, nə qədər gec deyil, geri dönməlisən".

Elə bu vaxt türklər tərəfindən bizim düşərgəyə atılan qarşılıqlı güllə yanımdan ötürdü.

Çox düşünmədən bizim güllədən atlanıb onların gülləsinə min-dim və geriye uçmağa başladım.

Əlbəttə, uçuş zamanı mən bütün türk topları diqqətlə say-dım və komandirimizə düşməni topları haqqında ən doğru məlumat gətirdim.

SACDAN YAPIŞMA

Ümumiyyətlə, bu müharibə zamanı çox sərgüzəştlərim olmuşdur.

Bir dəfə qaçıb türklərdən can qurtarmaq istədikdə mən, atın üstündə bir bataqlıqdan tullanmağı sınaqdan keçirdim. Ancaq at o biri sahilə tullana bilmədi, ikimiz də birdən şappıltı ilə bataqlığa yığıldıq.

Yıxıldıq, dərhal da başladıq batmağa. Qurtuluş yolu yox idi.

Bataqlıq dəhşətli bir sürətlə bizi udurdu. Budur, atımın bütün gövdəsi pis qoxu verən murdar palçığa batıb gözdən itdi. Budur, mənim öz başım da bataqlığa girir. Yalnız parikimin hörüyü görünür.

Nə etmək olardı? Qollarımın qərribə qüvvəti olmasa idi, biz mütləq məhv olacaqdır. Axı mən yaman güclüyəm, parikimin hörüyündən yapışib bütün qüvvəmlə özümü yuxarı dardım və çox da böyük zəhmət çəkmədən özümü də, iki dizimlə kəlbətin kimi sıxdığım atımı da bataqlıqdan çıxartdım.

Bəli, mən həm özümü, həm də atımı havaya qaldırdım. Bunu siz çox asan bir iş hesab edərsinizsə, onda bir təcrübə edin görək!

ARI ÇOBANI VƏ AYILAR

Ancaq nə qüvvət, nə də qoçaqlıq məni dəhşətli bir bədbəxtlikdən qurtara bilmədi.

Bir dəfə vuruşma zamanı türklər məni mühasirəyə aldılar və mən pələng kimi vuruşdumsa da, yenə də onlara əsir düşdüm.

Onlar əl-ayağımı sarıdılar və qul olaraq satdılar.

Qara günlərim başladı. Doğrudur, mənə çətin iş tapşırılmışdır, ancaq yaman cansızıcı və zəhlətökən bir peşəm vardı. Məni arı çobanı təyin etmişdilər. Hər səhər mən padşahın arılarını çəmənləyə qovmalı, onları axşama kimi otarmalı, axşamcağı da yenə pətəyə qaytarmalıydım.

Əvvəllər iş yaxşı gedirdi, ancaq günlərin bir günü arılarımı sayıb gördüm ki, biri çatmır.

İtmış arını axtarmağa getdim: bir də gördüm onun üstünə iki zirpə ayı düşüb. Yəqin ki, arını ikiyə parçalayıb şirin balını yemək istəyirdilər.

Yanımda heç bir silah yox idi, yalnız balaca, gümüş baltam vardı.

Ayıları qorxutmaq və yazıq arıcıyağı xilas etmək üçün baltanı qaldırıb gücüm gəldikcə ağgöz heyvanlara çırpıdım. Ayılar qaçdılar və arı xilas oldu. Ancaq mən qolumun qüvvətini nəzərə almamış baltacıqla əl qüvvətlə vurmşdum ki, bədbəxtlikdən o da gedib aya düşmüşdü. Bəli, bəli, aya düşmüşdü. Siz başınızı bulayır və gülürsünüz, ancaq mənim o vaxt güləsi halım yox idi.

Mən fikrə getdim. Nə edim? Aya çıxmaq üçün haradan o uzunluqda nərdən tapım?

Xoşbəxtlikdən Türkiyədə çox tez boy atan və bəzən lap göyə qədər uzanan bir bostan meyvəsi olduğu yadıma düşdü.

Bu, Türkiyə lobyasıdır. Bir dəqiqə belə gecikmədən bu lobyalardan birini yerə əkdim. Lobyə o saat boy atmağa başladı.

Boy atdı, atdı və tez bir zamanda aya çatdı.

– Urra! – deyib lobyanın gövdəsilə yuxarı dırmaşmağa başladım.

Bir saatdan sonra aya çıxdım.

Gümüş baltacıqları ayda tapmaq çox asan deyildi. Ay da gümüş, balta da gümüş olduğundan gümüş üstündə gümüş görünmürdü. Axır ki, baltacıqları bir yığın çürümüş küləşin arasından tapdım.

Sevinərək baltacıqları kəmərimə keçirdim və aşağıya, yerə düşmək istədim.

Ancaq mən dəyən olmadı; çünki lobyanı gün qurutmuşdu, o da xırda-xırda parçalanıb tökülmüşdü. İş belə görüb, dərdimdən az qaldım ağlayım.

Bəs nə etməli? Nə edim görəsən? Məgər mən bir daha yerə qayıtmayacağam? Məgər mən bütün ömrüm uzunluğunu bu zəhlə aparan ayda qalacağam? Yox! Heç bir vaxt! Mən küləşə tərəf qaçdım və onlardan kəndir hörməyə başladım. Kəndir çox uzun çıxmadı, lakin nə eybi var, bu kəndirle aşağı düşməyə başladım. Sol əlimlə kəndirdən yapışib sürüşür, sağ əlimlə baltanı tuturdum.

Ancaq bir az sonra kəndir qurtardı, mən havada, göy ilə yer arasında qaldım. Bu çox dəhşətli hal idi, amma mən özümü itirmədim. Çox düşünmədən kəndirin aşağı ucundan möhkəm yapışib, baltacıqla yuxarı ucunu kəsdim və aşağısına caladım. Bu mənə aşağıya, yerə düşməyə imkan verdi.

Amma yenə də hələ yer uzaq idi. Bir çox dəfə yuxarı hissəni kəsib aşağıya calamalı oldum. Nəhayət, mən o qədər aşağıya endim ki, şəhər evlərini və sarayları görə bildim. Yerə ancaq üç-dörd mil qalmışdı.

Birdən dəhşətli bir iş oldu – kəndir qırıldı! Mən yerə əl bərk düşdüm ki, yerdə azı iyirmi mil dərinliyində bir quyu açdım.

Özümə gələndən sonra uzun zaman bu dərin quyudan çıxma bilmədim. Bütün günü yemədim, içmədim, hey fikirləşdim, nəhayət tapdım. Dırmaqlarımla pillə qazdım və bu pillələrlə yer üzünə çıxma bildim.

Bəli, Münhausen heç yerdə itib-batmaz.

Bu cür ağır zəhmətlə əldə edilmiş təcrübə insanı daha da ağıllı edir.

Aya səyahətdən sonra arılarımı aylardan qurtarmaq üçün mən daha asan üsullar tapdım.

Axşamüstü arabanın dişləsinə bal sürtdüm, özüm də yaxında gizləndim.

Qaranlıq düşən kimi bir ayı arabaya yaxınlaşdı və dişləyə sür-tülmüş balı acgözlüklə yalamağa başladı. Yeqəqarın ayı balın ləz-zətinə o qədər uymuşdu ki, araba dişləsinin əvvəlcə xirtəyinə, sonra da qamına nə cür getdiyini, axırda da dal tərəfindən nə cür çıxdığını hiss etməmişdi.

Mən də elə bunu gözləyirdim.

Arabaya tərəf qaçdım, dişləyə, ayının dal tərəfindən, qalın və uzun mismar çaxdım. Ayı dişləyə taxılmış oldu. Artıq nə o yana tərəpənə bilirdi, nə də bu yana. Mən onu səhərə qədər bu vəzi-yətdə saxladım.

Səhər Türkiyə sultanının özü bu hadisəni eşitdi və bu cür hiylə ilə tutulmuş ayıya baxmağa gəldi. O, ayıya xeyli müddət baxdı və qəşş eləyincəyə qədər güldü.

ATLAR QOLTUQDA, KARET ÇİYİNİNDƏ

Bir az sonra türklər mənə azad elədilər və o biri əsirlərlə bə-rə-bər gəriyə, Peterburqa göndərdilər.

Ancaq mən Rusiyadan getməyi qərara aldım, karetdə minib vətənə sarı sürdüm. O il qış çox soyuq idi. Hətta günəşə də soyuq dəymişdi, yanaqları donmuş və zökəm olmuşdu. Günəşə soyuq dəyəndə ondan isti əvəzinə soyuq tökülür. Karetdə soyuqdan necə titrədiyimi siz təsəvvür edin.

Yol ensiz idi, hər iki tərəfinə çəpər çəkilmişdi. Mən qabaqdan gələn minikləri xəbərdar etmək üçün sürücümə düdük çalmasını əmr elədim, çünki bu cür ensiz yoldan iki kareti keçib gedə bilməzd.

Sürücü mənim əmrime əməl elədi. Düdüyü götürüb üfləməyə başladı. Üflədi, üflədi, düdükdən heç bir səs çıxmadı. Bu vaxt böyük bir minik arabası qabağıma çıxdı.

Çarəsizlikdən karetdən düşdüm, atlarımı açdım. Kareti çiynimə qaldırdım. Kareti çox ağır yüklənmişdisə də, bir sıçrayışla çəpəri aşdım. Bir sıçrayışla da mən kareti yenə yola, ancaq artıq həmin minik arabasının arxa tərəfinə keçirdim.

Bu iş hətta mənim üçün belə o qədər asan deyildi. Halbuki mənim nə qədər güclü olduğumu siz bilərsiniz.

Bir az dincələndən sonra atlarımın yanına qayıtdım. Onları qoltu-guma vurdum və yenə eyni iki sıçrayışla onları da karetin yanına gətirdim.

Bu sıçrayışlar zamanı atlarımın biri yaman təpik atmağa başladı. Bu mənə mane olurdu. Ancaq mən onun dal ayaqlarını götürüb cibimə soxdum, at da istər-istəməz sakit oldu.

Sonra atları karetdə qoşdum və sakitcə yaxın otelə gəlib çatdım.

Bu cür amansız şaxtadan sonra istirahət etmək və o cür ağır işdən sonra istirahət etmək mənə çox xoş gəldi.

ƏRİMİŞ SƏSLƏR

Mənim sürücüm düdüyü peçin yanından asdı, özü də yanıma gəldi, onunla sakitcə söhbət etməyə başladıq. Birdən düdük çal-mağa başladı:

"Tru-tutu! Tra-tata! Ra-rara!"

Biz çox təəccüb elədik, ancaq mən o dəqiqə nə üçün şaxtada düdükdən bir səs çıxarmaq mümkün olmadığını, istidə isə onun öz-özünə çalındığını başa düşdüm.

Şaxtada səslər düdüyün içində donmuşdu, indi isə peçdən isinib ərimiş və özləri düdükdən çıxmağa başlamışdılar.

Sürücümə mən bütün gecəni bu gözəl musiqidən zövq aldım.

İKİNCİ HİSSƏ

FIRTINA

Ancaq, xahiş ələyirəm, elə gümən eləməyin ki, mən ancaq meşələrdə və düzlərdə səyahət etmişəm. Yox, mən dənizləri və okeanları dəfələrlə üzüb keçmişəm və orada başıma elə sərgüzəştlər gəlir ki, bunlar heç kəsin başına gəlməmişdir.

Bir dəfə biz böyük bir gəmidə Hindistana gedirdik. Hava çox gözəl idi, ancaq biz bir ada yanında lövbər salıb dayandığımız zaman böyük tufan qopdu. Fırtına elə qüvvətli oldu ki, adadan minlərlə ağacı (bəli, bir neçə min ağacı) yerindən qopardı və buludlara qaldırdı.

Yüz pudlarla ağırlığında olan ağaclar o qədər yüksəkdə uçurdular ki, aşağıdan çör-çöp kimi görünürdülər.

Tufan sakit olan kimi hər ağac öz əvvəlki yerinə düşdü və həmin saat kök atdı. Belə ki, adada tufandan bir iz belə qalmadı. Qəribə ağaclarıdır, elə deyilmi?

Ancaq ağacın biri geriye qayıtmadı.

İş burasındadır ki, ağac havaya uçanda onun budaqları üstündə yazıq kəndli ilə arvadı oturmaşdı. Onlar nə üçün o ağaca çıxmışdılar? Xiyar dərmək üçün; çünki bu yerlərdə xiyar ağacda bitir. Ada əhalisi dünyada hər şeydən çox xiyar yeməyi sevirlər, ayrı heç bir şey yemirlər. Xiyar onların yeganə qidalarıdır.

Fırtınaya düşmüş yazıq kəndlilər, istər-istəməz, buludların altında hava səyahəti eləməli olmuşdular.

Fırtına sakitləşdikdə ağac yerə enməyə başladı. Kəndli ilə arvadı tərs kimi o qədər kök idilər ki, ağırlıqları ilə ağacı yana əydilər, ağac da əvvəlcə bitmiş olduğu yerə yox, başqa bir tərəfə, özü də lap oranın kralının başına düşdü, xoşbəxtlikdən kralı cücü kimi əzdi.

– Xoşbəxtlikdənmi? Nə üçün xoşbəxtlikdən? – soruşursunuz, eləmi?

Çünki o kral çox zülmkar adam idi, ada əhalisinə vəhşicəsinə əziyyət verirdi.

Əhali zülmkarın məhv olmasından çox sevinirdi. Onlar tacı mənə təklif etdilər.

– Rica edirik, mərhəmətli Münhauzen, buyur, bizim kralımız ol! Bizə rəhmin gəlsin, üstümüzdə padşahlıq elə, sən elə ağıllı və cürətlisən ki!

Ancaq mən tamamilə boyun qaçırdım. Çünki xiyar yeməyi sevmirəm.

TİMSAHLA ASLANIN ARASINDA

Tufan qurtardıqda biz lövbəri qaldırdıq və iki həftədən sonra sağ-salamat Seylon adasına çatdıq.

Seylon qubernatorunun böyük oğlu özü ilə ova getməyi mənə təklif etdi.

Mən çox şadlıqla razı oldum. Biz yaxın bir meşəyə yollandıq. Hava yaman isti idi. Boynuma almalyam ki, mən adət eləmədiyimdən tez yoruldum.

Qubernatorun qüvvətli, cavan oğlu isə özünü bu istidə çox gözəl hiss edirdi. O, uşaqlıqdan Seylon adasında yaşayırdı.

Seylon günaşi onun heç vecinə də gəlmirdi, qızmış qumun üstündə həvəslə addımlayırdı.

Mən ondan geri qaldım və tanımadığım meşənin qalın bir yerində azdım. Getdiyim yerdə birdən bir xırıltı eşitdim. Dönüb baxdım, gördüm qabağımda böyük bir aslan durub, ağzını açıb mənə parçalamaq istəyir. Mən indi nə edim? Tüfəngim xırda qırma ilə dolu idi, bununla heç kəlik də vurmaq olmazdı. Atdım, ancaq qırma vəhşi heyvanı bir az da acıqlandırdı, o ikiqat qəzəblə üstümə tullandı.

Mən dəhşət içərisində qaçmağa başladım, ancaq bildirdim ki, nahaq iş görürəm, bu nəhəng bir sıcrayışla mənə çatıb parçalaya bilər. Ancaq gör mən hara qaçıram? Qarşıda, düz qabağımda böyük bir timsah ağzını açıb, həmin dəqiqə mənə udmağa hazır dayanıb.

Nə ələyim? Nə ələyim?

Arxada aslan, qabaqda timsah, solda göl, sağda isə zəhərli ilanlarla qaynaşan bir bataqlıq.

Qorxudan ölü kimi otun üstünə yıxıldım, gözümlə yumub can qurtarmaq mümkün olmayan ölümə hazırlaşdım. Birdən başımın üstündən deyəsən nə isə yumbalanıb guppultu ilə düşdü. Gözlərimi açdım və mənə böyük sevinc verən qərribə bir mənzərə gördüm.

Məlum oldu ki, mən otların üstünə yığıldığım vaxt aslan başımın üstündən ötürək düz timsahın ağzına düşmüşdür.

Bir nəhəngin başı o birinin boğazına girmişdi, ikisi də bir-birindən yaxa qurtarmaq üçün var qüvvələrilə çalışırdılar.

Cəld ayağa qalxdım, ov bıçağımı çıxartdım və bir zərbədə aslanın başını üzdüm. Nəfəssiz bir cəmdək ayaqlarımın altına yığıldı.

Sonra vaxt itirmədən tüfəngimi götürdüm və qundağı ilə aslanın başını timsahın boğazının dərinliklərinə tıxamağa başladım, belə ki, ən nəhayət, o boğuldu.

Qubernatorun oğlu geri döndükdə iki meşə nəhənginə qalib gəldiyim üçün mənə təbrik elədi.

BALINAYA TƏSADÜF

Siz özünüz başa düşə bilərsiniz ki, bundan sonra Seylon artıq mənim o qədər də xoşuma gələ bilməzdi.

Mən hərbi gəmiyə minib Amerikaya yola düşdüm. Orada nə timsah var, nə də aslan.

Biz on gün heç bir sərgüzəşt görmədən üzdük, yalnız Amerikanın yaxınlığında birdən-birə başımıza böyük bir bədbəxtlik gəldi: bir sualtı daş ilə toqquşduq.

Gəmi daşa o qədər bərk dəydi ki, dorda oturan matros bizdən üç millik məsafədə dənizin içinə düşdü.

Xoşbəxtlikdən matros suya düşəndə yaxında uçan bir qırmızı hokkar quşunun dimdiyindən yapışa bildi, biz çatıb onu sudan çıxarana qədər dənizin üzərində qalmasına hokkar quşu kömək elədi.

Biz qaya ilə qəflətən elə toqquşmuşduq ki, mən ayaq üstə dura bilmədim: yuxarıya atıldım, başım kayutumun səfəfinə dəydi.

Bu zərbədən başım qarnıma girdi və onu ancaq bir neçə ay ərzində, saçlarımdan darta-darta qarnımdan çıxara bildim.

Sonra məlum oldu ki, bizim toqquşduğumuz qaya, heç də qaya deyilmiş.

Bu, su içində sakitcə mürgüləyən zırpı bir balına imiş. Toqquşduqda biz onu yuxudan oyatmış, o da o qədər acıqlanmışdı ki, dişləri ilə gəminimizin lövbərindən tutub səhərdən-axşama qədər okeanı dolandırmışdı.

Nəhayət, xoşbəxtlikdən, lövbərin zənciri qırılmış, biz də balı-nadan azad olmuşduq.

Amerikadan geri qayıdanda biz həmin balınaya yenə rast gəldik. O ölmüşdü, cəmdəyi ilə düz yarım mil yeri tutub suyun üstündə uzanmışdı. Bu yekəlikdə şeyi gəmiyə çıxarmaq ağlasığan şey deyildi. Buna görə də biz balının yalnız başını kəsdik və dartıb göyertəyə çıxartdıqda nə qədər sevindik; çünki biz lövbərimizi də, qırx metrə qədər gəmi zəncirini də balının ağzından tapdıq, zəncir balının çürümüş dişinin birçə dəşiyində yerləşmişdi.

Ancaq sevincimiz çox sürmədi. Gördük ki, gəmimizdə böyük bir deşik açılmışdır. Bu deşikdən su axır və gəminin anbarına dolurdu. Gəmi batmağa başladı.

Həm özünü itirmişdi, qışqırırdılar, ağlaşırdılar, ancaq mən tez nə etmək lazım olduğunu düşündüm.

Hətta şalvarımı belə çıxartmayıb düz deşiyin üstündə oturdum və dal tərəfimdə deşiyi bağladım.

Axıntı kəsildi.

Gəmi xilas oldu.

BALIĞIN QARNINDA

Bir həftədən sonra biz gəlib İtaliyaya çatdıq.

Günəşli bir gün idi, mən Ağ dənizin sahilinə çimməyə getdim. Su isti idi. Mən gözəl üzgüçüyəm, üzə-üzə sahilə uzaqlaşdım.

Bir də gördüm ki, ağzını geniş açmış yekə bir balıq mənə tərəf üzür. Nə edim? Qaçıb ondan yaxa qurtarmaq mümkün deyildi, ona görə də özümü yığıdırıb yumaq kimi büzüldüm və balığın iti dişlərinin yanından sürüşüb, daha tez qarnıma düşmək üçün onun açılmış ağzına atıldım.

Bu cür ağıllı kələk hər adamın başına gəlməzdi, amma mən, ümumiyyətlə, itifaklı və necə ki, bilirsiniz, çox zirək adamam.

Balığın qarnı qaralıq olsa da isti və rahat idi.

Mən bu qaralıq içində gəzimməyə, o tərəf-bu tərəfə gedib-gəlməyə başladım və azacıq sonra hiss etdim ki, bu gəzinti balığın heç də xoşuna gəlmir. Mən qəsdən onu daha çox incitmək üçün ayağımla qarnını tapdalamağa, tullanmağa və dəli kimi oynamağa başladım.

Balıq ağrından başladı feryad etməyə və özünün yekə sifətini sudan çölə çıxartdı.

Bir az sonra yanımdan keçən İtaliya gəmisindən bu balığı gördülər.

Elə mənim də istədiyim bu idi! Matroslar onu harpunla öldürdülər, sonra dartıb göyərtəyə çıxartdılar və məsləhət eləməyə başladılar ki, bu zorbalıqda balığı nə cür doğrasınlar.

Mən içəridə oturmuşdum, boynuma almaliyam ki, qorxudan tir-tir titrəyirdim. Bu adamların balıqla birlikdə məni də doğmalarından qorxurdum.

Bu çox dəhşətli bir iş olardı. Ancaq, xoşbəxtlikdən, onların bal-taları mənə toxunmadı. Balaca işıq görünən kimi, xalis italyan dilində (bəli! Mən italyan dilini çox gözəl bilirəm) məni bu sıxıntılı qaranlıqdan qurtaran mərhəmətli adamları gördüyümə çox şad olduğumu söyləyərək bərkəndən çıxırmağa başladım.

Balıq qarnından insan səsi eşidən matroslar dəhşətdən yerlə-rində donub qaldılar.

Mən balığın ağzından sıçrayıb çıxaraq onları gülər üzlə salamladıqda təəccübləri daha da artdı.

MƏNİM QƏRİBƏ XİDMƏTÇİLƏRİM

Məni xilas edən gəmi Türkiyənin paytaxtına gedirdi. İndi yanla-rında olduğum italyanlar, dərhal, mənim çox gözəl adam olduğumu görüb onlarla bir yerdə gəmidə qalmağımı təklif etdilər. Mən razı oldum və bir həftədən sonra biz Türkiyə sahilinə yan aldım.

Türkiyə sultanı gəlməyimi eşidib, əlbəttə, məni nahara dəvət elədi. O, sarayının qapısı ağzında məni qarşılayıb dedi:

– Sizi öz qədim paytaxtında qarşılaya bildiyim üçün özümü xoşbəxt hesab edirəm. Ümidvaram ki, canınız-başınız salamatdır! Mən sizin bütün böyük qəhrəmanlıqlarınızdan xəbərdaram, ona görə də sizə, başqa birisinin bacara bilməyəcəyi çətin bir iş tapşırmaq istəyirəm; çünki siz dünyada ən ağıllı və ən zirək adamsınız. Siz təcili olaraq Misirə gedə bilərsinizmi?

– Böyük sevinclə, – cavab verdim. – Mən səyahəti o qədər sevirəm ki, istəsəniz bu saat dünyanın lap o biri başına da gedərəm.

Mənim sözüm sultana çox xoş gəldi. O mənə elə bir iş tapşırırdı ki, əsrlər boyunca bu iş hamı üçün bir sirr olaraq qalmalıdır. Buna görə də mən o tapşırığın nə olduğunu sizə deyə bilmərəm. Bəli, bəli, sultan mənə inanaraq böyük bir sirr tapşırırdı, çünki o, mənim dünyada ən etibarlı adam olduğumu bilirdi. Mən baş endirib dayanmadan yola düşdüm.

Türkiyə paytaxtından yenidən uzaqlaşmışdım ki, böyük bir sürətlə qaçan balaca bir adama rast gəldim. Onun hər ayağına ağır bir çəki daşı bağlanmışdı, amma o yenə də ox kimi uçurdu.

Onand soruşdum:

– Hara belə? Ayaqlarına bu daşları nə üçün bağlamısən? Bunlar ki, sənin qaçmağına mane olur?!
O adam qaça-qaça cavab verdi:

– Üç dəqiqə bundan əvvəl Vyanada idim. İndi də özümə bir iş tapmaq üçün İstanbula gedirəm. Daşları ayağıma çox da sürətlə qaçmamaq üçün bağlamışam; çünki tələsmirəm.

Bu qərribə yeyin adam çox xoşuma gəldi, onu öz yanıma qulluğa götürdüm. O, çox həvəslə dalımcə gəlməyə başladı.

Ertəsi gün biz lap yolun ağzında üzü üstə yatıb qulağımızı yerə dayamış bir adama rast gəldik.

Onand soruşdum:

– Sən burada neyləyirsən?

O cavab verdi ki:

– Yerdə otun necə bitdiyinə qulaq asıram.

– Bir şey eşidirsənmi?

– Çox gözəl eşidirəm. Bu mənim üçün çox asan bir işdir!

– Elə isə yanıma qulluğa gir, əzizim. Sənin iti eşidən qulağın yolda lazımdır.

O razı oldu və yolumuza davam etdik.

Bir azdan sonra əli tüfəngli bir ovçuya rast gəldik. Ona müraciətlə dedim:

– Bura bax görüm, sən nəyi nişanlayıb atırsan? Burada nə bir heyvan gözə dəyir, nə də bir quş.

– Berlində kilse damına bir sərcə qonmuşdu, atıb lap gözündən vurdum.

Ovu nə qədər sevdidiymi siz bilərsiniz. Mən bu yaxşı atıcını qucaqladım və öz yanımda qulluq etməyə dəvət elədim. O da çox sevində-sevində dalımcə gəldi...

Biz bir çox ölkələr və şəhərlər keçib, böyük bir meşəyə yaxınlaşdıq. Gördük ki, yol üstündə nataraz bir adam dayanıb, əlində də bir kəndir tutub, bütün meşəni kəndirin ilgəyinə keçiribdi.

Ondan soruşdum ki:

– Nə çəkirsən?

Cavab verdi ki:

– Odun doğramaq lazımdır, amma baltam evdə qalıb, indi zirəklik edib baltasız keçinmək istəyirəm.

O, kəndiri dartdı, iri palıd ağacları nazik çör-çöp kimi, havaya qalxıb yerə töküldü.

Mən, əlbəttə, pulu əsirgəməyərək o saat bu pəhləvanı da yanımda qulluq eləməyə dəvət etdim.

Biz Misirə çatdığımız vaxt elə dəhşətli tufan qalxdı ki, bütün karetlərimiz və atlarımız yol uzunluğunu yumaq kimi diyirləndilər.

Uzaqdan qanadları ildırım sürətilə fırlanan yeddi dəyirman gördük. Təpənin üstündə isə bir adam uzanmışdı. O, burnunun sağ deşiyini barmağı ilə sıxırdı.

Bizi görən kimi məni nəzakətlə salamladı və bir anın içində tufan kəsildi.

Ondan soruşdum:

– Sən burada nə iş görürsən?

O belə cavab verdi:

– Mən burada ağamın dəyirmanlarını hərledirəm! Pərlərin sınıması üçün burnumun birçə deşiyi ilə yelləyirəm.

Düşündüm ki: “Bu adam mənə lazım olar” və mənimlə getməsini ona təklif etdim.

ÇİN ŞƏRABİ

Misirdə mən sultanın bütün tapşırıqlarını tez bir zamanda yerinə yetirdim. Zirəkliyim burada da mənə kömək elədi. Bir həftədən sonra qərribə xidmətçilərimlə birlikdə Türkiyə paytaxtına qayıtdım.

Sultan qayıtmağıma çox şad oldu və Misirdəki müvəffəqiyyəti işlərim üçün məni çox təriflədi.

Əlimi bərk sıxaraq mənə dedi:

– Əziz Münhausen! Siz mənim bütün vəzirlərimdən ağıllısınız, bu gün nahara evimə gəlin!

Nahar çox ləzzətli idi, ancaq təəssüflər olsun ki, stolun üstündə şərab yox idi; çünki qanuna görə türklərə şərab içmək qadağandır. Mən çox qüssələnməşdim, sultan mənə təsəlli vermək üçün nahardan sonra məni öz kabinetinə apardı, gizli bir şkaflı açıb oradan balaca bir şüşə çıxartdı.

Stəkanı ağzına qəder doldurub mənə verərək dedi:

– Mənim əzizim Münhausen! Bütün ömrünüzdə hələ bu cür ləzzətli şərab sizin dilinizə dəyməyib.

Şərab həqiqətən yaxşı idi. Ancaq mən bir udum içdikdən sonra dedim ki, Çində, Çin baqıxanı Fu Çanın şərabı bundan da ləzzətlidir.

Sultan dedi:

– Mənim əzizim Münhausen! Mən sizin hər sözünüze inanmağa öyrəşmişəm; çünki siz dünyanın ən doğruçu adamısınız. Ancaq and içirəm ki, bu saat siz yalan danışsınız, bundan daha yaxşı şərab olmaz!

– Mən sizə sübut edərdim ki, olar.

– Münhausen! Siz mənasız söz danışsınız!

– Yox, mən yalnız həqiqəti danışiram və boynuma götürürəm ki, düz bir saatdan sonra Çin baqıxanının zirzəmisindən sizə bir şüşə elə şərab gətirim ki, sizin şərab onun yanında turşumuş bir şeydir.

– Münhausen! Siz özünüzi unudursunuz. Mən həmişə sizi dünyanın ən doğru danışan adamlarından biri hesab edirdim, ancaq indi görürəm ki, siz vicdansız bir yalançısınız.

– Elə isə tələb edirəm ki, mənim haqlı olduğuma elə bu dəqiqə inanasınız.

– Razıyam, – sultan cavab verdi. – Əgər saat dördə qəder Çindən dünyanın ən gözəl şərabından bir şüşə gətirməsiniz, ömr edəcəyəm ki, boynunuzu vursunlar.

Mən dedim:

– Çox gözəl! Mən sizin şərtlərinizə razıyam. Ancaq əgər saat dördə qəder o şərab sizin süfrənizin üstündə olsa, siz mənə öz xəzinənizdən bir insanın apara biləcəyi qəder qızıl verməlisiniz.

Sultan razılaşdı. Mən Çin baqıxanına məktub yazdım və üç il əvvəl məni qonaq elədiyi şərabdan bir şüşə bağışlamasını xahiş elədim.

Yazdım ki:

“Əgər siz mənim bu xahişimi rədd edərsəniz, sizin dostunuz Münhausenin cəlladın əlində məhv olacaqdır”.

Mən məktubu yazıb qurtardığım zaman dördə beş dəqiqə işləmişdi.

Mən iti yeriən xidmətçimi çağırıdım və Çin paytaxtına yola saldım. O, ayağından asılan daşları açdı, məktubu aldı və bir anda gözdən itdi.

Mən sultanın kabinetinə gəldim. İti yeriən xidmətçinin qayıtmasını gözləyərək, biz içməyə başladığımız şüşəni tamam boşaltdıq.

Saat dördə on beş dəqiqə işlədi, sonra dördün yarısı oldu, sonra on beş dəqiqə qaldı, iti yeriən xidmətçim isə hələ görünmürdü.

Xüsusilə sultanın cəlladı çağırmaq üçün zəngi əlində hazır tutduğunu görəndə əhvalım qarışdı.

Sultana dedim:

– Bağa çıxıb təmiz hava almağa mənə icazə verin.

Sultan məhrəbancasına gülümseyərək dedi:

– Buyurun!

Ancaq bağa çıxanda gördüm ki, bəzi adamlar bir addım belə geridə qalmadan dalmıca gəlir və mənə izləyirlər.

Bunlar sultanın, hər dəqiqə üstümə atılmağa və mənim yazıq başımı kəsməyə hazırlaşan cəlladları idi.

Mən ümitsizliklə saata baxdım, dördə beş dəqiqə qalmışdı. Görəsən, ömrümün axırına elə, doğrudan da, beşcə dəqiqə qalır? Ah, bu çox dəhşətli məsələdir. Mən iti eşidən xidmətçimi çağırıdım və onun yeyin yeriən nökrimin ayaq səslərini eşidib-əşitmədiyini soruşdum. O, qulağını yerə dayadı və avara, iti yeriənimin, mənim bəxtimdən, yuxulamış olduğunu bildirdi.

– Yuxulamışdır?..

– Bəli, yuxulamışdır. Mən onun lap uzaqdan xorultusunu eşidirəm.

Qorxudan ayaqlarım əsdi. Bir dəqiqə də keçsə şəərəfsiz bir ölümə məhv olacağam.

Mən o biri xidmətçimi – sərcəni nişan alanı səslədim, o da dərhal yüksək qülləyə çıxdı və ayağının ucunda yuxarı qalxıb uzaqlara baxmağa başladı.

Hirsimdən boğula-boğula soruşdum:

– Hə, nə var? Yaramazı görürsənmi?

– Görürəm, görürəm. O, Pekinin yaxınlığındakı göy çəməndə palıd ağacının altında uzanıb xoruldadır. Yanında da bir şüşə var... Dayan bir, bu saat mən səni oyadaram!

O iti yeriənin yatdığı palıd ağacının başını nişan alıb atdı.

Palıd qozaları, yarpaq və budaqlar yatanın üstünə tökülüb onu oyatdı.

İti yeriən, yerindən sıçradı, gözlerini sildi və güllə kimi qaçmağa başladı.

Saat dördə yarımcə dəqiqə qalmışdı, o bir şüşə Çin şərəbi ilə saraya gəldi.

Mənim necə sevindiymi təəvvür edə bilərsinizmi?

Sultan şərəbin dadına baxıb çox sevindi və dedi:

– Əziz Münhauzen, icazə verin bu şüşəciyi sizdən gizlədim.

Mən onu tək içmək istəyirəm. Mən heç bilmirdim ki, dünyada bu cür ləzzətli və şirin şərab var.

O, şüşəni şafda gizlətdi. Açarı cibinə qoydu və dərhal xəzinədarın çağırılmasını əmr etdi.

Sultan xəzinədarı dedi ki:

– Mən öz dostum Münhauzenə xəzinəmdən, bir adamın bir dəfəyə apara biləcəyi qədər qızıl götürməsinə icazə verirəm.

Xəzinədar Sultanın qarşısında ikiqat əyilib, baş əydi və mənə sarayın ağzına qədər cavahiratlə dolu zirzəmisinə apardı.

Mən pəhləvanımı çağırıdım. O, sultanın xəzinəsindəki qızillərin hamısını çiyninə yüklədi və biz dənizə tərəf qaçdıq.

Orada mən iri bir gəmi kirayə elədim və gəmini ağzına qədər qızıl ilə doldurdum.

Sultan məsələni başa düşüb cavahirət əlimdən alana qədər biz yelkenləri qaldırıb açıq dənizə çıxmağa tələsdik.

TƏQİB

Ancaq qorxduğum iş başıma gəldi. Biz sahilədən yenidən aralanmışdıq ki, xəzinədar hökmdarın yanına qaçıb, xəzinəni tamamilə taladığını ona xəbər verdi. Sultan qəzəblənərək bütün hərbi donanmasını dalmıca göndərdi.

Saysız-hesabsız hərbi gəmiləri görəncə zərəfsiz, çox qorxdum.

Öz-özümə dedim:

– Bəli, Münhauzen! Axır saatın gəlib çatdı. Daha sənə üçün qurtuluş yolu yoxdur. Hiylələrinin daha sənə köməyi olmayacaqdır.

Hiss elədim ki, çiyinlərimin üzərində yenice möhkəmlənən başım təzədən bədənimdən ayrılmağa başlayır.

Birdən qüvvətli burun dəşikləri olan xidmətçim yanıma gəldi.

– Qorxmayın! Onlar bizə çata bilməzlər, – deyib güldü və gəminin dal tərəfinə yüyürdü. Burnunun bir deşiyini Türkiyə donanmasına, o birini bizim yelkənlərə tərəf tutaraq, elə bir dəhşətli külək qaldırdı ki, bu külək bütün donanmanı bir dəqiqədə götürüb yenə də limana atdı.

Bizim gəmimiz isə qüvvətli xidmətçimin üfurməsi sayəsində sürətlə irəli üzdü və bir gün sonra İtaliyaya çatdı.

SƏRRAST ATƏŞ

İtaliyada mən zəngin bir həyat keçirməyə başladım. Ancaq sakit və dinc həyat xasiyyətimə uyur.

Mən yeni sərgüzəştlər və qəhrəmanlıqlar həvəsində idim.

Buna görə də İtaliya yaxınlığında yeni müharibə başladığını eşitdiyim zaman çox sevindim. İngilislər ispaniyalılarla müharibə edirdilər.

Bir dəqiqə belə gecikmədən atımın belinə sıçrayıb vuruş meydanına getdim.

O zaman ispaniyalılar Hibraltar adlı İngiltərə qalasını mühasirəyə almışdılar, mən o saat özümü mühasirə edilmişlərin yanına saldım.

Qala komandanı olan general yaxın dostum idi. O, məni qarşılayıb bağrına basdı, mənim ona yararlı və mənfəətli məsləhət verəcəyimi bildiyindən düzəltdiyi istehkamları mənə göstərdi.

Mən Hibraltar divarları üzərində durub müşahidə borusu ilə baxarkən gördüm ki, ispaniyalılar topların ağzını generalla mənim dayandığım yərə sarı çevirirlər.

Bir dəqiqə belə vaxt itirmədən həmin yərə iri bir top qoyulmasını əmr etdim.

General soruşdu:

– Nə üçün?

– İndi görərsən, – dedim.

Topu sürüb yanıma gətirən kimi ağzını düz düşmənin topunun ağzına sarı çevirdim; İspaniya topçusu topuna fitil qoyduğu zaman mən də ucadan komanda verdim:

– Atəş!

Topların ikisi də bir vaxtda gurladı.

Gözlədiyim oldu.

Müəyyən etdiyim nöqtədə iki top gülləsi – bizimki və düşməniniki – dəhşətli bir qüvvə ilə toqquşdular və düşmənin gülləsi geri qayıtdı.

Siz başa düşürsünüz mü? Güllə geriye, ispaniyalılara doğru qayıtdı.

Güllə ispan topçusunun və ondan başqa on altı nəfər ispan soldatının başını qopartdı.

Güllə İspaniya limanında duran üç gəminin dər ağacını qopartdı və düz Afrikaya getdi.

İki yüz on dörd mil daha uçub içində qoca qarı yaşayan miskin bir kəndli daxmasının damına düşdü. Qarı arxası üstə uzanıb yatırdı, ağzı isə açıq qalmışdı. Top gülləsi damı deşdi, yatanın düz ağzına düşdü, axırıncı dişlərini qırıb tökdü və xirtəyinə tıxanıb qaldı – nə içəri getdi, nə də çölə çıxdı.

Qarının qızgın və zirək əri yüyürüb daxmaya girdi.

O, əlini qarının xirtəyinə soxdu və gülləni çıxartmaq istədi, ancaq güllə yerindən tərpənmədi.

Bu vaxt bir dəqiqə belə dayanmadan o, qarının burnuna bir az burunotu tökdü. Qarı elə bərkdən asqırdı ki, top gülləsi sıçrayıb pəncərədən küçəyə düşdü.

Görün mənim geri göndərdiyim güllə ispaniyalılara nə qədər zərər verdi.

Bizim topun gülləsi də onlara o qədər xeyir vermədi, güllə onların hərbi gəmisini batırdı. Gəminin içində isə iki yüz İspaniya matrosu vardı.

Bələliklə, ingilislər bu müharibədə başlıca olaraq mənim zirəkliyiyyə görə qalib gəldilər.

Dostum general əllərini bərk-bərk sıxaraq mənə dedi:

– Sağ ol, əziz Münhauzen! Sən olmasaydın biz məhv olmuşduq, parlaq qalibiyyətlərimizdə biz yalnız sənə minnətdarıq.

Dedim:

– Boş işdir, boş işdir! Mən dostlarıma kömək etməyə həmişə hazıram.

Xidmətlərim əvəzində ingilis generalı mənə polkovnik rütbəsi vermək istədi, ancaq mən təvəzökar olduğuma görə bu cür böyük şərəfi rədd etdim.

MİN NƏFƏRƏ QARŞI BİR NƏFƏR

Mən generala dedim:

– Mənə nə orden lazımdır, nə də rütbə! Mən mənəfəət güdmürəm, yalnız ingilisləri çox sevdiyim üçün bir dost kimi kömək edirəm. General bir də əlimi sıxıb dedi:

– Sağ ol, dostcığazım Münhausen! Xahiş edirəm ki, bundan sonra da bizə kömək edəsiniz.

Mən əlimi qocanın dalına döyərək cavab verdim:

– Məmnuniyyətlə edərim. Mən Britaniya xalqına xidmət etdiyimə şadam.

Bir az keçəndən sonra elə bir təsadüf düşdü ki, mən ingilis dostlarıma bir də kömək elədim.

Mən İspaniya ruhanisi paltarı geyib gecə vaxtı gizlincə düşməni qərargahına getdim.

İspaniyalılar ağır yuxuya getmişdilər, mənə görə görünmədi. Yavaşca işə başladım: onların qorxunc topları qoyulan yerə getdim, bu topları bir-birinin ardınca dənizin ortasına tullamağa başladım.

Bu o qədər asan iş deyildi, çünki burada üç yüzdən çox top vardı.

Topların işini bitirdikdən sonra qərargahda olan bütün arabaları bir yerə yığıb yandırdım.

Şeylər barıt kimi partladılar. Dəhşətli bir yanğın başladı.

İspaniyalılar oyandılar və dəhşətlə qərargah içində qaçışmağa başladılar.

Onlar qorxudan elə güman etdilər ki, gecə qərargahlarına yeddi, yaxud səkkiz ingilis alayı hücum etmişdir.

Onlar təsəvvürlərinə belə gətirə bilməzdilər ki, bu harayı salan birçə adamdır.

İspaniyalıların baş komandanı qorxudan qaçmağa başladı və dayanmadan iki həftə, Madridə çatuncaya qədər qaçdı.

Bütün qoşunlar da arxaya baxmağa cürət etmədən onun dalınca qaçdılar.

Bu qayda ilə mənim qoçaqlığım səbəbinə ingilislər düşmənlərini tamamilə məğlub elədilər.

– Münhauzensiz biz başımıza nə kül tökdük? – deyən ingilislər əlimi sıxır və mənə ingilis ordusunun xilaskarı adlandırırdılar.

Göstərdiyim köməkdən ingilislər o qədər minnətdar idilər ki, mənə Londona qonaq çağırdılar.

Bu məmləkətdə mənə nə cür sərgüzəştlər gözlədiyini bilmədən çox həvəslə İngiltərəyə köçdüm.

MƏRMI ADAM

Sərgüzəştlər isə çox dəhşətli idi.

Günlerin bir günü nə cür oldusa London ətrafında gəzərkən çox yoruldum, uzanıb dincəlmək istədim.

Yay günü idi. Gün yaman yandırdı. Mən sərin yer, şaxlı-budaqlı bir ağac altı arzulayırdım. Ancaq yaxınlıqda ağac yox idi, sərin yer axtara-axtara köhnə bir topun lüləsinə girib bərk yuxuya getdim.

Sizə deməliyəm ki, o gün təsadüfən, ingilislər mənim İspaniya ordusu üzərindəki qələbəmi bayram edirdilər və şadırvanlıq üçün bütün toplardan atəş açırdılar.

Topçu mənim yatdığım topa yanaşib atəş açdı.

Mən topdan yaxşı bir güllə kimi çıxdım və o biri sahilə uçub bir kəndlinin həyətinə düşdüm. Xoşbəxtlikdən həyətdə yumşaq ot yığılmışdılar. Mən başı üstə böyük ot tayasının ortasına sancıldım. Bu mənim həyatımı xilas elədi, ancaq, əlbəttə, şüurumu itirdim.

Bu cür şüursuz halda mən üç ay qaldım.

Payızda o bahalandı və sahibi onu satmağa istədi. İşçilər mənim tayamı dövrəyə aldılar və onu yaba ilə qurdalamağa başladılar. Onların səs-küyündən mən oyandım. Birtəhər tayanın başına dırmaşıb çıxarkən yuxulu olduğum üçün aşağıya yumbalandım və ot sahibinin başına düşüb qəflətən boynunu sındırdım, kişi o saat öldü.

Öz aramızdır, kişinin ölümünə o qədər də ağlamadılar. Çünki vicdansız bir xəsis idi və öz işçilərinə pul vermirdi. Bundan başqa o, ağgöz bir alverçi idi, otu bahalandıqdan sonra satırdı.

Mən sağ qaldığım üçün yoldaşlarım özlərini xoşbəxt hiss edirdilər. Ümumiyyətlə, mənim çox dostum vardı və hamısı da məni yaman sevirdi. Onlar mənim ölmədiyimi görəndə nə qədər sevinmiş olduqlarını təsəvvür edə bilərsinizmi?! Onlar məni çoxdan ölmüş hesab edirdilər.

Bu zaman Şimal qütbünə ekspedisiyaya hazırlaşan məşhur səyahətçi Fipps hamıdan artıq sevinirdi.

Mən onun kabinetinin kənarında görünür-görünməz Fipps bağırırdı:

– Əziz Münhausen! Sizi bağırma basla bildiyim üçün çox şadam. Siz yaxın dost kimi təcili olaraq mənimlə gəlməlisiniz. Bilirəm ki, sizin ağıllı məsləhətləriniz olmadan mənə müvəffəqiyyət qazanmaq çətin olacaq.

Əlbəttə, mən o saat razı oldum. Bir aydan sonra biz qütb yaxınlığında idik.

Bir kərə mən göyertədə durarkən uzaqda uca bir buz dağı gördüm. Dağın üstündə iki ayı boğuşurdu.

Silahımı qapdım və gemidən düz üzən buzun üzərinə atıldım.

Dərin uçurlara yumbalanmaq təhlükəsi altında dəqiqədə bir aşağı sürüşüb güzgü kimi hamar buz sıldırımların və qayaların üzərinə dırmaşmaq çox çətin idi. Ancaq bütün maneələrə baxmayaraq, mən dağın kəlləsinə qədər dırmaşdım və lap ayıların yanına yaxınlaşdım.

Bu halda mənə bir bədbəxtlik üz verdi. Atəş açmağa hazırlaşarkən, buzun üstündən sürüşüb yıxıldım. Başım buza dəydi və o dəqiqə özümdən getdim.

Yarım saatdan sonra özüme gələndə dəhşətdən az qala bağırmaq istədim: zorba bir ağ ayı məni altına alıb əzir, ağzını açaraq məni parçalayıb şam eləməyə hazırlaşdı.

Tüfəngim uzaqda, qarın üstündə idi.

Amma tüfəngin burada heç bir faydası yox idi, çünki ayı bütün ağırlığı ilə belimin üstünə yıxılmışdı, törpənməyə qoymurdu.

Böyük zəhmətlə kiçik bıçağımı cibimdən çıxartdım və çox düşünmədən ayının pəncəsindəki iki barmağını kəsdim.

O, ağrıdan böyürdü və bir dəqiqəlik mənə öz dəhşətli ağuşundan buraxdı.

Bundan istifadə edərək, həmişəki cəsarətimlə tüfəngə sarı yüyürdüm və vəhşi heyvanı nişan alıb atdım. Heyvan qarın üstünə yıxıldı.

Ancaq mənim başıma gələn bədbəxtliklər bununla bitmədi. Yaxınlığımda, buzlar üzərində yatmış minlərlə ayı bu atəş səsinə oyandı.

Siz bir neçə min ayı gözünüzün qabağına gətirin. Onlar düz üstünə yeridilər. Nə çarə qılıf? Bir dəqiqə keçsəydi amansız vəhşi heyvanlar tərəfindən tikə-tikə ediləcəkdim. Birdən başıma ağıllı bir fikir gəldi. Bıçağı götürüb öldürdüyüm ayıya sarı qaçdım. Onun derisini soyub əynimə geydim. Bəli, mən ayı derisini əynimə keçirdim. Ayılar, məni ortaya aldılar. Əmin idim ki, onlar məni dərimdən çıxaracaq və parça-parça edəcəklər. Ancaq bir-bir məni iyləyir, ayı zənn edərək ötüb keçirdilər.

Az sonra mən ayı kimi böyürməyi və tamamilə ayı kimi pəncəmi sormağı öyrəndim.

Ayılar mənə çox inanırdılar və mən də bundan istifadə etməyi qərara aldım.

Bir həkim mənə danışmışdı ki, boynun dalından vurulan yara bir dəqiqədə öldürür. Mən yaxınlıqda duran bir ayıya yaxınlaşıb bıçağımı düz onun boynunun ardına soxdum. Mən şübhə eləmədim, əgər ayı sağ qalsa dərhal məni parçalayacaq. Ancaq xoşbəxtlikdən təcrübə baş tutdu. Ayı çıxqırını belə çıxartmadan gəbərdi.

Eyni üsul ilə o biri ayılardan da yaxa qurtarmağı qərara aldım. Bu mənim üçün o qədər də çətin olmadı. Onlar öz yoldaşlarının yıxıldığını görsələr də məni ayı hesab elədiklərindən başa düşə bilmədilər ki, onları mən öldürürəm.

Birca saatın içində bir neçə min ayı böyrü üstə yıxdım.

Bu qəhrəmanlığı etdikdən sonra gəmiyə, dostum Fippsin yanına getdim və əhvalatı ona danışdım.

O mənim ixtiyarına yüzə qədər qüvvətli matros verdi. Mən də onları buzluğa apardım. Onlar öldürülmüş ayıların dərilərini və budlarını gəmiyə daşıdılar.

Bud o qədər çox idi ki, gəmi daha irəliyə gedə bilmədi. Biz də təyin edilmiş yərə gedə bilməyib evə qayıtmalı olduq.

Elə buna görə də kapitan Fipps Şimal qütbünü kəşf edə bilmədi.

Ancaq biz buna təəssüf eləmədik. Çünki gətirdiyimiz ayı oti çox ləzzətli idi.

İngiltərəyə qayıtdıqda özümə söz verdim ki, bir daha heç bir səyahətə getməyim. Ancaq heç bir həftə keçməmişdi ki, yenidən səfərə çıxmaq lazım gəldi.

İş burasındadır ki, mənəm o qədər də gənc olmayan dövlətli bir qohumumun başına haradansa belə bir fikir düşmüşdü ki, guya dünyada nəhənglər yaşayan bir məmləkət var.

O, mütləq bu məmləkəti axtarıb tapmağı məndən rica etdi və əvəzində mükafat olaraq mənə böyük miras qoyacağını vəd elədi. Nəhənglərə tamaşa etməyə böyük həvəsi vardı.

Mən razılaşdım, gəmi təchiz elədim. Cənub okeanına yola düşdük.

Yolda biz heç bir təcüblü şeyə rast gəlmədik, yalnız bir neçə uçan qadın gördük ki, havada pərvanə kimi qanad çalırdılar. Hava çox gözəl idi.

Ancaq on səkkizinci gün dəhşətli bir tufan başladı.

Külək o qədər qüvvətli idi ki, gəmimizi tük kimi suyun üzündən götürüb havaya qaldırdı. Yuxarılara, çox yuxarılara qalxdıq. Biz altı həftə yüksək buludların üstündə dolaşdıq. Nəhayət, dəyirmi, parıldayan bir ada gördük.

Əlbəttə, bu, ay idi.

Biz rahat bir liman tapdıq və ayın sahilinə çıxdıq. Aşağıda, lap uzaqlarda şəhərləri, meşələri, dağları, dənizləri, çayları olan ayrı bir planet görürdük. Başa düşdük ki, bu bizim tərک etdiyimiz dünyadır.

Ayda bizi üçbaşı qara quşların belinə minmiş iri nəhənglər əhatə etdilər. Bu quşları ay əhalisi at əvəzinə minirdilər.

Elə bu vaxt ay padşahı günəş imperatoru ilə müharibə edirdi. O, həmin saat mənə ordusunun başında durmağı və ona rəhbərlik edərək döyüşə aparmağı təklif etdi. Ancaq mən əlbəttə ki, qəti surətdə rədd etdim.

Ayda hər şey bizim yerdəkindən çox, çox böyükdür.

Orda milçək qoyun boyda olur. Alma qarpızdan balaca olmur.

Ay əhalisi silah əvəzinə turp işlədir. Turp onlarda nizəni əvəz edirdi. Turp olmadıqda isə onlar göyərçin yumurtası ilə vuruşurlar. Qalxan əvəzinə onlar milçəköldürən göbələkləri işlədir.

Mən orada uzaq ulduz əhalisinin bir neçəsini gördüm. Onlar aya alış-veriş üçün gəlmişdilər. Onların üzü it üzünə oxşayırdı. Gözləri

ya burunlarının ucunda, ya da burun deşiklərinin altında idi. Göz qapaqları və kirpikləri yox idi, yuxulamaq üçün yatanda gözlərini dilləri ilə örtürdülər.

Ay əhalisi heç bir zaman yeməyə vaxt sərf eləmir. Onların qarınlarının sol tərəfindən xüsusi bir qapı var, bu qapını açırlar və yeməklərini buraya qoyurlar. Qapı bir aydan sonra ediləcək nahara qədər bağlı qalır. Onlar ildə cəmi on iki dəfə nahar ələyirlər.

Bu çox münasibdir. Ancaq bizim yer üzündəki ağcözələr və qarınqullar heç bu cür gec nahar etməyə razı olarmı?

Ay əhalisi ağacda bitir. Bu ağaclar çox gözəl olurlar. Bunların budaqları qıpqırmızı olur. Budaqlarda görünməmiş dərəcədə möhkəm qabığı olan iri qozlar bitir.

Qozlar yetişəndə ehmalca ağacdən dərib anbarlarda saxlayırlar.

Ayın padşahına yeni adamlar lazım olan kimi bu qozları qaynar suya atmağı əmr edir.

Bir saatdan sonra qozlar çatlayır və içindən tamamilə hazır ay adamları çıxır. Bu adamlara bir şey öyrənmək lazım deyil. Bunlar birdən-birə böyümüş halda doğulur və öz sənətlərini bilirlər. Bir qozdan baca təmizləyən çıxır, o birisindən şarmanka çalan, üçüncüsündən dondurmasatan, dördüncüsündən soldat, beşincisindən aşpaz, altıncısından dərzilə çıxır.

Hər kəs dərhal öz işinə başlayır. Bacatəmizləyən dama çıxır, şarmankaçı çalmağa başlayır. Dondurmasatan çıxır: "İsti dondurma alan" (ayda buz oddan isti olur). Aşpaz mətbəxə qaçır, soldat da düşməne atəş açır.

Ay insanları qocalanda ölmürlər, tüstü və ya buxar kimi havada əriyirlər.

Onların hər əlində yalnız birçə barmaq var. Ancaq biz beş barmağımızla necə işləyiriksə, onlar da birçə barmaqları ilə elə cəld işləyirlər.

Onlar, başlarını qoltuqlarında gəzdirirlər və səyahətə çıxarkən yolda xarab olmasın deyər evdə qoyurlar.

Onlar öz başları ilə həтта ondan uzaq olduqları zaman belə məsləhətləşə bilirlər. Bu çox münasibdir.

Əgər padşah onun haqqında camaatın nə düşündüyünü bilmək istəsə evdə oturur, divanın üstündən uzanır, başı işə gizlincə özge evlərə girir, bütün söhbətlərə qulaq asır.

Ayda olan üzüm bizim üzümündən heç seçilmir.

Mənim heç şübhəm yoxdur ki, bizim yerə yağan dolu ay üzümündən başqa bir şey deyildir.

Əgər siz ay şərabi içmək istəsəniz bir neçə dolu dənəsi yığib yaxşıca əridin.

Ay əhalisi üçün qarnı çamadanı əvəz edir. Onlar qarnılarını istedikləri vaxt açib-bağlayır və içinə nə lazım olsa qoya bilirlər. Onlarda mədə, qara ciyər, ürək yoxdur. Onların içəriləri tamamilə boşdur.

Onlar gözlerini çıxarıb yenə taxa bilirlər. Gözlerini əllərində tutduqları vaxt da yaxşıca görürlər. Gözləri xarab olduğu və yaxud itdiyi vaxt bazara gedib təzəsini alırlar. Ona görə də ayda göz alış-verişi cəyən adamlar çoxdur. Ona görə də ayda bu cür lövhələrə çox tez-tez təsadüf etmək olur: "Ucuz gözlər satılır. Hansı rəngdə istəsən var: narıncı, qırmızı, bənövşəyi, göy".

Ay əhalisi arasında hər il təzə göz rəngi dəbi çıxır.

Mən ayda olduğum il yaşıl və sarı gözlər dəbdə hesab edilirdi.

Ancaq başa düşürəm siz nə üçün gülürsünüz? Siz elə zənn edirsiniz ki, mən yalan danışırəm? Yox, mənim hər sözüm əsil həqiqətdir və əgər inanmırsınızsa özünü aya gedib baxın. Orada görə-cəksiniz ki, mən heç şeyi başımdan çıxartmıram və sizə yalnız həqiqəti danışırəm.

PENDİR ADASI

Heç kəsə başına gəlməyən bu cür əcaib işlərin başıma gəlməsində mən müqəssir deyiləm ki!

Bunun səbəbi odur ki, mən səyahəti sevirəm və hər zaman sərgüzəştlər axtarıram, amma siz evinizdə oturub otağınızın dörd divarından başqa heç bir şey görmürsünüz.

Məsələn, bir dəfə mən böyük bir Hollandiya gəmisində uzaq dəniz səyahətinə çıxmışdım. Birdən açıq dənizdə elə şiddətli bir tufan qopdu ki, bir dəqiqədə bizim bütün yelkənlərimizi qopartdı və dər ağaclarını sındırdı.

Dər ağaclarından biri kompasa üstünə düşdü və onu xıncım-xıncım elədi.

Gəmini kompassız idarə etməyin nə qədər çətin olduğu hamıya məlumdur. Biz yolumuzu azdıq və haraya üzduyümüzü bilmədik.

Üç ay okean dalgaları bizi bu tərəfdən o tərəfə atdı və nəhayət, məchul yerlərə aparıb çıxartdı. Ancaq gözəl bir səhər çağı biz hər şeydə böyük bir dəyişiklik hiss etdik. Dəniz yaşıl rəngdən ağ rəngə çevilirdi. Xəfif külək zərif, ürəkəcan bir qoxu gətirdi. Biz bundan çox zövq aldığımız və şənledik.

Çox keçmədən bir liman göründü və bir saatdan sonra geniş və dərin bir körfəzə girdik. Bu limanda su əvəzinə süd vardı.

Biz sahilə çıxmağa tələsdik və süd dənizindən acgözlüklə içməyə başladıq. Bizim aramızda pendir qoxusundan iyənən bir matros vardı. Ona pendir göstərənə ürəyi bulanırdı. Odur ki, biz sahilə çıxan kimi onun ürəyi xarab olmağa başladı.

– Pendiri ayağımın altından götürün, – deyər o çıxırırdı. – Mən pendir üstündə getmək istəmirəm, gəda bilmirəm!

Mən yerə əyilib baxdım və məsələni anladım!

Gəminizin yan aldığı bu ada əla Hollandiya pendirindən qayırlmışdı.

Bəli, bəli, gülməyin, mən sizə əsil həqiqəti danışırəm. Ayaqlarımızın altındakı torpaq deyildi, pendir idi.

Aydın məsələdir ki, bu adanın əhalisi yalnız pendir yeyirdi. Ancaq bu pendir əskilmirdi, çünki bütün gün özində yeyilən pendir qədər, gecə yenə pendir əmələ gəlirdi.

Ada üzüm bağları ilə dolu idi. Ancaq buranın üzümünü tamam başqadır, ovcunun içində sıxır, şirə əvəzinə süd tökülür.

Ada əhalisi hündürboy, gözəl insantardır. Hərəsinin üç ayağı var. Ayaqları üç olduqlarına görə onlar süd dənizi üzərində asanca dura bilirlər.

Çörək burada bişmiş halda bitir. Ona görə də əhali nə taxıl ekir, nə də səpir. Mən şirin bal qoğalları gətirmiş bir çox ağac gördüm. Adanı gözdüyimiz zaman yeddi süd çayı və qatı, ləzzətli pivəsi olan iki pivə çayı kəşf etdik.

Boynuma almalyam ki, bu pivə çayları mənə süd çaylarından xoş gəldi.

Ümumiyyətlə, biz adada gəzərkən bir çox əcaib şeyləri gördük.

Quş yuvaları xüsusilə bizi təəccübləndirirdi. Bunlar ağla sığmayacaq dərəcədə böyük idi. Məsələn, bir qaranquş yuvası on uca evdən

də hündür idi. Bu yuva yekə palıd gövdələrindən toxunmuşdu. Yuvanın içindən, hər biri iri çəllək boyda beş yüz yumurta tapdıq.

Biz yumurtanın birini sındırdıq, içindən böyük qaranquşdan iyirmi dəfə iri olan bir bala çıxdı.

Bala cibbildədi. Ana quş uçub ona köməyə gəldi və bizim kapitani cayağına alıb, yaxın buluda qəder qaldırdı və oradan dənizə tulladı.

Xoşbəxtlikdən kapitan yaxşı üzgüçü idi və üzüb bir neçə saatdan sonra təkrar Pendir adasına çıxdı.

Bir meşədə mən, bir ölüm cəzasının şahidi oldum.

Adalılar üç adamı başısağa ağacdən asmışdılar. Bədbəxtlər inləyib ağlayırdılar. Mən bu adamlara belə ağır cəza verdiklərinin səbəbini soruşdum. Cavab verdilər ki, bu adamlar indicə uzaq səyahətdən gəlmiş səyyahlardır. Sergüzəştləri haqqında vicdansızcasına yalan danışılar. Mən yalançılara bu cür ağır cəza verdikləri üçün adalıları tərifişlədim, çünki heç yalanı sevmirəm, özüm də həmişə ancaq əsil həqiqəti danışiram.

Əslinə qalsa, siz özünüz də hiss etmiş olarsınız ki, mənim bütün hekayələrimdə bir kəlmə belə yalan yoxdur. Yalandan yaman acıgım gəlir və çox xoşbəxtəm ki, yaxın dostlarım həmişə məni dünyanın ən doğru danışan bir adamı hesab eləyirlər.

Gəmiyə qayıtdıqdan sonra biz lövbəri qaldırdıq və bu gözəl adadan uzaqlaşdıq.

Sahildə bitən ağacların hamısı məchul bir işarə ilə hərəkətə gəlmiş kimi, iki dəfə əyilib bizə baş əydilər və sonra heç bir şey olmamış kimi yenə də düzəldilər.

Ağacların bu qeyri-adi nəzakətliyindən mütəəssir olaraq şlyapamı çıxartdım və onlarla salamatlaşdım.

Qoribə nəzakətli ağaclardır, elə deyilmi?

BALIĞIN UDDUĞU GƏMİLƏR

Bizim kompasımız yox idi. Ona görə də uzun zaman tanış olduğumuz dənizlərdə dolaşdıq.

Dəhşətli naqqallar, balinalar və başqa dəniz heyvanları tez-tez gəmimizi hər tərəfdən əhatə edirdilər.

Nəhayət, biz elə yekə bir balığa rast gəldik ki, başının yanında durduqda quyruğunu görmək olmurdu.

Balıq su içmək istədikdə, yekə ağzını açdı, su çay kimi onun qarına axıb bizim gəmini də içəri çəkdi. Təsəvvür edə bilməzsiniz ki, biz nə qədər həyəcan keçirdik. Hətta bu qədər qoçaqlığıma baxmayaraq mən özüm belə qorxudan titrəyirdim.

Ancaq balığın qarnı liman kimi sakit idi. Açıq göz balığın qarnı başdan-baş çoxdan bəri udduğu gəmilərlə dolu idi. Ah, bilirsiniz ora nə qədər qaranlıq idi. Axı biz orada nə günəş, nə ay, nə də ulduz görürdük.

Balıq gündə iki dəfə su içirdi və hər dəfə su boğazından axanda gəmimiz dalğalar üzərinə qalxırdı. Aynı vaxtlarda balığın qarnı quru olurdu.

Balığın qarnından su tamamilə çəkildikdə, kapitanla mən gəmidən düşüb gəzməyə çıxdıq. Biz burada dünyanın hər yerindən matroslara – şved, ingilis və Portuqaliya matroslarına rast gəldik. Balığın qarnında on min adam vardı. Onlardan bir çoxu burada neçə ildir ki, yaşayırdı. Mən bir yerə toplaşmağı və bu darıxdırıcı həbsxanadan xilas olmaq üçün qurtuluş planı düzəldib müzakirəyə qoymağı təklif etdim.

Məni özlərinə sədr seçdilər. Ancaq mən iclası açan dəqiqə məlun balıq yenə də su içməyə başladı, biz də qaçıb gəmilərimizə doluşduq.

Ertəsi gün biz yenidən toplaşdıq və mən belə bir təklif irəli sürdüm: ən uzun olan iki dor ağacını bir birinə bağlayaq və balıq ağzını açdığı vaxt ağacı dikinə elə qoyaq ki, o bir də ağzını yuma bilməsin, eləcə ağzı açıq qalsın və biz də sərbəstcə üzüb xaricə çıxaq.

Mənim təklifim bir səsə qəbul olundu.

Ən qüvvətli matroslardan iki yüz nəfəri ən hündür olan iki dor ağacını balığın ağzına qoyduq, balıq ağzını yuma bilmədi. Gəmilər şadlıqla balığın qarnından açıq dənizə çıxdılar. Məlum oldu ki, bu nəhəng balığın qarnında yetmiş beş gəmi varmış. Bunun gövdəsinin nə irilikdə olduğunu siz özünüz təsəvvür edin.

Bir də heç kəsi uda bilməsin deyə biz, əlbəttə, dor ağacını balığın ağzından qoyub getdik.

Əsirlikdən qurtarıqdan sonra biz təbii ki, harada olduğumuzu bilmək istədik. Məlum oldu ki, Kaspi dənizindəyik. Bu bizi çox təəccübləndirdi, çünki Kaspi dənizi başqa dənizlərlə əlaqəsi olmayan bir dənizdir.

Ancaq Pəndir adasından yanıma götürdüyüm üçayaqlı alim mənə izah etdi ki, bu balıq Kaspi dənizinə yeraltı kanalların birilə üzüb gəlmişdir.

Biz sahilə tərəf yollandıq, mən quruya çıxmağa tələsirdim. Yoldaşlarıma dedim ki, mən bir də heç bir zaman heç bir yərə getməyəcəyəm. Bu illər ərzində səyahətlərdə çəkdiyim əzablar mənə bəsdir. İndi isə dincəlmək istəyirəm!

Sərgüzəştlər mənə xeyli yormuşdu, odur ki, sakit həyat keçirməyi qərara aldım.

AYI İLƏ ÇARPIŞMA

Ancaq qayıqdan düşən kimi, üstümə zorba bir ayı atıldı. Bu çox böyük və əcaib bir heyvan idi.

O, mənə bir dəqiqədə darmadağın edə bilirdi, ancaq mən onun qabaq pəncələrini tutub elə bərk sıxdım ki, ayı ağrıdan bağırdı.

Bilirdim ki, onu buraxsam o saat mənə parçalayacaq. Ona görə də üç gün, üç gecə, ta acından ölüncəyə qədər, pəncələrini əlimdən buraxmadım. Bəli, axırda o, acından öldü, çünki aylar aclıqlarının qarşısını pəncələrini sormaqla alırlar. Bu isə pəncəsini sora bil-mədiyindən acından öldü.

O zamandan bəri heç bir ayı üstümə atılmağa cürət eləmir.

Yakob və Vilhelm Qrimm qardaşları

AĞGÜL VƏ QIZILGÜL

Məşə kənarındakı köhnə, kasıb komada yoxsul bir dul qadın yaşayırdı. Komanın qabağı bağ idi. Bu bağda iki qızılgül kolu bitmişdi. Kolların biri ağ, o biri qırmızı gül açmışdı. Dul qadının iki qızı var idi, bu qızlar həmin qızılgüllərə çox oxşayırdılar. Ona görə də onların birinə Ağgül, o birinə Qızılgül adı qoymuşdular.

Qızların hər ikisi çox ədəbli, xoşxasiyyət, zəhmətsevən və sözbəxan idi. Qızılgül həmişə həvəslə çəmənləri və çölləri gözib çiçək toplar, quş tutardı. Ağgül isə evdə anasının yanında oturub, ev işlərində ona kömək edər, iş olmayanda anası üçün kitab oxuyardı.

Qızlar bir-birini o qədər çox istəyirdilər ki, həmişə bir yerdə gedəndə əl-ələ tutardılar. Ağgül tez-tez soruşardı: "Biz heç vaxt ayrılmayacağıq, eləmi?" – "Heç bir vaxt" – deyər Qızılgül ona cavab verərdi:

Anası da deyərdi:

– Hər nəyiniz də olsa, onu aranızda bölüşdürəcəksiniz.

Qızlar tez-tez məşəyə gedib giləmeyvə yığardılar. Heyvanlardan heç biri onlara toxunmazdı. Dovşan onların əlindən kələm yeyərdi, dağ keçisi onların yanında otlayar, maral sakitcə ötüb keçər, quşlar isə aşağı budaqlara qonub, qızlar üçün öz nəğmələrini oxuyardılar.

Ağgül Qızılgül öz komalarını elə təmiz saxlardılar ki, adam baxanda xoşu gələrdi. Yayda Qızılgül evi təmizlər və hər səhər, anası yuxudan durana qədər, onun çarpayısının yanına gül dəstəsi qoyardı. Bu gül dəstəsində hər koldan bir qızılgül olardı.

Qışda Ağgül ocaq qalayıb, üstündə qazan asardı. Qazan misdən idi, ancaq elə yaxşı təmizlənmiş olardı ki, qızıl kimi par-par parıldardı.

Axşam qar lopa-lopa yağanda anası deyərdi:

– Ağgülcan, get qapını bağla!

Sonra onlar ocağın qabağında oturardılar.

Anası çəşməyini taxıb, böyük bir kitabı ucadan oxuyardı, qızlar da ona qulaq asa-asa sap açardılar.

Bir dəfə hamısı beləcə rahat oturduqları vaxt, kimse qapını döydü. Anası dedi:

– Qızılgül, qızım, get tez qapını aç! Yəqin ki, yoldan keçəndir. Qızınmaq üçün özünə sığınacaq axtarır.

Qızılgül gedib qapının siyirtməsinə çəkdi. O elə düşündü ki, qapının dalındakı yoxsul bir adamdır, ancaq qapını döyən ayı idi. O, iri qara başını qapıdan içəri soxdu.

Qızılgül bərkdən qışqırıb geri çəkildi. Ağgül isə çarpayının dalında gizləndi.

Lakin ayı birdən dilə gəlib danışdı:

– Qorxmayın, mən sizə heç bir şey eləməyəm. Soyuqdan yaman donmuşam, bir az qızınmaq istəyirəm.

– Ay yazıq ayı, – deyə qızların anası dilləndi. – Gəl ocağın yanında uzan. Ancaq gözlə ki, tüklərin yanmasın.

Sonra:

– Ağgül, Qızılgül, çıxın! – deyə onları çağırırdı. – Ayı sizə toxunmayacaq, o, mehribandır.

Qızlar ayının yanına gəldilər. Onlar daha qorxmurdular.

Ayı dedi:

– Ay uşaqlar, üstümdəki qarı bir az çırpın, görüm!

Qızlar şotka gətirib ayının üstündəki qarı yaxşıca təmizlədilər. O isə ocağın yanında rahatca uzandı və sevincindən rahatca don-quldandı.

Qızlar tezliklə ayıya öyrəşdilər və bu kobud, nahamar qonağa sataşmağa başladılar. Onlar ayının tüklərini dartırdılar, o donquldanda, qızlar ucadan gülməyə başlayırdılar. Bu, ayının çox xoşuna gəlirdi. Ancaq qızlar onu həddindən artıq incidəndə ayı deyirdi:

– Ay uşaqlar, nə yaman dəcəllik edirsiniz? Yoxsa adaxlınızı öldürmək istəyirsiniz?

Elə ki, yatmaq vaxtı çatdı, qızların anası ayıya dedi:

– Bax, sən burda, ocağın yanında qala bilərsən, burda nə soyuq var, nə də saxta.

Hava işıqlananda uşaqlar ayını evdən buraxdılar. O, qarın üstü ilə yorta-yorta meşəyə getdi.

O zamandan bəri ayı hər axşam eyni vaxtda gələr və ocağın yanında uzanaraq, uşaqlara icazə verərdi ki, xətiqləri istəyən kimi

onunla öylənsinlər. Qızlar ona elə öyrəşmişdilər ki, onların qara dostları gəlməyincə qapını bağlamırdılar.

Bahar gəldi, hər yer yaşllaşdı, ayı bir dəfə Ağgülə dedi:

– He, indi mən gətməliyəm, bütün yayı yanınıza gələ bilməyəcəyəm.

– Ay bizim qəşəng ayımız, sən hara gedirsən? – deyə Ağgül soruşdu.

– Mən öz xəzinəmi qəddar cırdanlardan qorumaq üçün meşəyə gətməliyəm. Qışda, torpaq buzlayıb donanda onlar yerin altında qalır və ordan çıxıb bilmirlər. İndi isə günəş torpağı qızdırmış, onun donu açılmışdır, qəddar cırdanlar da yerin üstünə çıxmışlar. Onlar çıxıb hər yeri qurdalayır və oğurluq edirlər. Elə ki, əllərinə bir şey keçdi və onu zirzəmilərinə qoydular, onda onları tap görüm necə tapırsan!

Bu ayrılıq Ağgülü çox kədərləndirdi. O, ayını buraxmamaq üçün qapının siyirtməsinə çəkdi. Ayı qapıdan çıxanda, cəftəyə ilişdi, dərisinin bir parçası qopdu. Ağgülə elə gəldi ki, dərinin altında qızıl parıldıadı. Ayı tez qaçıb ağacların dalında gözəndi.

Bir dəfə ana, qızlarını cırpı yığmaq üçün meşəyə göndərdi. Birdən onlar gördülər ki, otun üstündə, yanı üstə yığılmış bir ağacın yanında nə isə bir şey atılıb-düşür, ancaq bunun nə olduğunu heç cürə başa düşmədilər.

Qızlar yaxın gəlib, üzü qırıq-qırıq, uzun ağ saqqalı olan bapbalaca qoca bir kişi gördülər. Onun saqqalının ucu ağacın yanğı arasında qalmışdı. O, ipə bağlanmış kiçük kimi hey atılıb-düşürdü, bilmirdi ki, canını necə qurtarsın.

O, köz kimi qıpırmızı qızarmış gözlərini bərələdərək qızlara baxdı və qışqırdı:

– Orada nə üçün dayanmışınız? Məgər yaxın gəlib mənə kömək edə bilməzsiniz?

– Axı sənə nə olmuşdur? – deyə Qızılgül soruşdu.

– Axmaq, gərək hər şeyi biləsən?! – deyə cırdan səsləndi. Mən istəyirdim ki, mətbəx üçün odun yarıdım. Mənim birçə damcı xörəyimi yoğun odunların üstünə qoyduqda, o dəqiqə yanır. Axı biz, siz acgöz camaat kimi çox yemirik! Mən pazı düz salmışdım, hər şey yaxşı idi, ancaq zəhrimar taxta çox hamar idi, ona görə də paz sıçrayıb çıxdı. Yarıq elə tez bağlandı ki, mən qəşəng ağ saqqalımı çıxarmağa macal tapmadım. İndi saqqalım orada qaldığından, mən gedə bilmirəm. Hələ siz bir gülsünüz də! Uf, yaman səfehsiniz!

Qızlar var güclərini sərf etdilər. Ancaq saqqalı dartıb çıxara bilmədilər.

– Mən qaçım adam çağırım, – Qızılgül dilləndi.

– Dəli olmusan, nədi, ağlısızın biri ağlısız! – deyər cırdan ciyildədi. – Adamı neynirəm, mənim üçün hələ siz ikinci də çoxsunuz! Məgər yaxşı bir şey fikirləşə bilmirsiniz?

Ağgül dedi:

– Aha, bir azca da səbir elə, mən bir şey fikirləşmişəm.

O, cibindən qaçını çıxarıb cırdanın saqqalının ucunu kəsdi.

Elə ki, cırdan azad oldu, ağac gövdələrinin arasındakı qızılla dolu kisəsinə götürüb:

– Kobud insan! Belə qəşəng saqqalı da kəsərlər! Sizi görüm!.. – deyər donquldana-donquldana getdi.

Başqa bir vaxt Ağgülə Qızılgül balıq tutmağa getmişdilər.

Onlar çaya yaxınlaşdıqda, suyun sahilində çeyirtkəyə oxşayan bir şeyin atılıb-düşdüyünü gördülər.

Qızlar yaxına gəlir cırdanı tanıdılar.

– Hara belə qaçırısan? – deyər Qızılgül soruşdu. – Yoxsa suya atılmaq fikrindəsən?

– Mən elə axmaq deyiləm! – cırdan qışqırdı. – Görmürsünüz ki, bu lənətə gəlmiş balıq məni dartıb aparır?

Qızlar gördülər ki, cırdanın saqqalı tilovun ipinə ilişib.

İri balıq tilova gələndə cırdanı da özü ilə çəkib. Balıq onu göz işlədikcə uzanan sahil boyu çəkib aparır. Nə bilmək olar, bir də gördün çəkib suya saldı. Qızlar lap vaxtında özlərini yetirdilər. Cırdanı tutub saxladılar və çalışdılar ki, saqqalını ipdən açsınlar. Lakin çalışmaları nahaq idi: saqqal ipə yaman dolaşmışdı.

Onların qaçı çıxarıb ipə dolaşmış saqqalı kəsməkdən başqa ayırı çarələri qalmamışdı.

Cırdan bunu gördükdə onların üstünə qışqırdı:

– Nə axmaq qızsınız, bu nə adətdir sizdə, elə istəyirsiniz ki, adamı eybəcərləşdirəsiniz! Hələ ucunu kəsdiyiniz bəs deyil, indi də yaxşı hissəsini kəsdiniz! Mən öz adamlarımın gözüne görünə bilmərəm. Sizi görüm ki, qaçanda qıçınız sınıs!

Sonra o, qamışlıqda gizlətdiyi mirvari dolu kisəni götürüb, bir kəlmə belə demədən daşların arxasında gözdən itdi.

Bir dəfə də anası Ağgülə Qızılgülü iynə, sap, qaytan və lent almaq üçün şəhərə göndərdi. Qızlar çəmənliliklə gedirdilər. Birdən onlar iri bir quş gördülər. O, yavaş-yavaş havada fırlanaraq, getdikcə aşağı enirdi. Nəhayət, quş qızların yaxınlığındakı böyük bir daşın yanına endi. Qızlar qulaqbatırıcı, yazıq bir səs eşitdilər. Onlar qaçıb gördülər ki, köhnə tanışları cırdanı qaraquş qamarlayıb aparmaq istəyir. Rəhmli qızlar cəld cırdandan yapışdılar və qaraquşla o qədər çarpışdılar ki, axırda o cırdanı buraxıb uçdu. Elə ki, cırdan özünə gəldi, o saat cırıltılı səslə çıxdı:

– Siz bir az ehtiyatlı ola bilməzdiniz? Paltarımı elə cırmısınız ki, tamam parça-parça olub. Uf, nə qaba, kobud qızlarsınız!

Sonra o, daş-qaşla dolu kisəni götürdü və sürüyə-sürüyə onu qaya altındakı zirzəmisinə apardı.

Qızlar yollarına davam etdilər.

Şəhərdə onlar özlərinə lazım olan şeyləri aldıqdan sonra həmin yolla evlərinə döndülər. Yolda yenə cırdanı gördülər. Cırdan belə gec bir vaxtda bu yolla keçib gedənin olacağını heç gümanına gətirmirdi. Ona görə də öz qiymətli daş-qaşını çıxarıb dümdüz bir yerdə sərmışdi. Batan günəşin şüası işıldayan daşların üstünə düşmüşdü, onlar rəngdən-rəngə çalaraq elə qəşəng parıldayırdı ki, qızlar ayaq saxlayıb, heyranlqla onlara baxırdılar.

– Nə ağzınızı açıb dayanmışınız? – deyər cırdan bağırırdı və onun bombos sifəti hirsindən çığındır kimi qıpqırmızı oldu.

O, qızları yenə hədələmək istəyirdi ki, bu zaman nəriti eşidildi və qara ayı meşədən qaçıb gəldi.

Qorxmış cırdan yerindən sıçradı, lakin zirzəmisinə girməyə macal tapmadı. Ayı lap yaxında idi. Cırdan qorxusundan titrəyərək, fəryada başladı:

– Sevimli, cənab ayı, mənə yazığınız gəlsin! Mən bütün xəzinəmi sizə verirəm. Bir baxın, görün necə qiymətli daş-qaşlardır! Həyatımı mənə bağışlayın! Belə balaca bir adam sizin nəyinizə lazımdır? Məni dişinizin altında heç hiss etməzsiniz. Yaxşısı budur, bu həyasız qızları götürün, bunlar sizin üçün ləzzətli tikədir. Onları nüsanlıqla yeyin!

Ancaq ayı onun sözüne qulaq asmadı. O, pəncəsilə bu qəddar adamı vurub öldürdü.

Qızlar qaçmağa başladılar. Lakin ayı onları səslədi:

– Ağgü! Qızılgü! Qorxmayın, dayanın, mən sizinlə gedirəm!
Qızlar onun səsinə tanıyıb dayandılar. Ayı onlara yanaşanda, bədən ayı dərisi onun əynindən düşdü və qızlar qarşılarında qızıl libas geymiş gözəl bir oğlan gördülər. O dedi:

– Mən kral oğluyam. Qəddar çırdan mənim xəzinəmi oğurlayıb, özümü də ayıya çevirmişdi. Mən də meşədə onun ölümü çatana kimi yeyillənmiş idim. İndi o, öz payını aldı.

Tezliklə Ağgü kralın oğluna, Qızılgü isə onun qardaşına ərə getdi.

Qoca ana da qızlarının yanında sakit və xoşbəxt yaşayaraq, uzun illər ömür sürdü.

Her iki qızılgü kolunu isə özü ilə aparıb, pəncərəsinin qabağına basdırdı.

Her il bu kollar gözəl, ətirli ağ və qırmızı güllər açırdı.

DÖRD USTA QARDAŞ

Biri vardı, biri yoxdu, bir yoxsul kişi vardı, onun da dörd oğlu vardı. Oğlanlar boy atıb böyüdülər, yaşa doldu. Günlərin birində ataları onlara dedi:

– İstəkli övladlarım, daha sizi dolandıra bilmərəm, gedin, diyar-bədiyar dolaşın, özünüzə çörək pulu qazanın. Sənət öyrənin, sonrasına da Allah kərimdir.

Qardaşlar əllərinə ağac aldılar, ataları ilə vidalaşaraq, şəhər darvazalarına tərəf üz tutdular. Xeyli yol gedib dörd yola ayrıcına yetişdilər. Böyük qardaş dedi:

– Burada biz ayrılmalıyıq. Ancaq dörd ildən sonra bugünkü gün buradaca görüşək, o vaxta qədər də bəxtimizi sınayaq.

Hərə öz yolu ilə getdi; böyük qardaşın rastına bir adam çıxdı, soruşdu ki, hara gedir, niyyəti nədir.

Böyük qardaş cavab verdi:

– Bir sənət öyrənmək istəyirəm.

O adam dedi:

– Qoşul mənə, oğru ol.

Böyük qardaş dedi:

– Yox, indi bu sənət hörmətdən düşüb, axırı da dar ağacıdır.

Həmin adam dedi:

– Eh, dar ağacından qorxma, səni elə öyrədəcəyəm ki, heç kim izini-tozunu tapa bilməsin.

O adam böyük qardaşı razı saldı, böyük qardaş da onun sayəsində usta oğru oldu; aparmaq istədiyini apardı, qabağında heç kəs dura bilmədi.

İkinci qardaş da bir nəfərə rast gəldi, o adam da həmin şeyi soruşdu; hansı sənəti öyrənmək istəyirsən?

İkinci qardaş cavab verdi:

– Hələ özüm də bilmirəm.

– Elə isə gedək mənimlə, münəccim olarsan, göyün də, yerin də səndən gizli sirri qalmaz.

Bu sənət qardaşın xoşuna gəldi və o elə təcrübəli münəccim oldu ki, dərşini qurtaranda ustası ona müşahidə borusu bağışlayıb belə dedi:

– Bu müşahidə borusuyla yerdə də, göydə də nələr olduğunu görəcəksən, səndən gizli heç bir sirr qalmayacaq.

Üçüncü qardaşı da bir ovçu aparıb, öz sənətini ona öyrətdi. Bu qardaş da ovçuluq sənətini elə öyrəndi ki, usta ovçu oldu. Ustası axırıda ona bir tüfəng bağışlayıb dedi:

– Bu tüfəng düz nişan alır, nəyi vurmaq istəsən, vuracaqsan.

Kiçik qardaş da bir nəfərə rast gəldi və o da nə sənət öyrənmək istədiyini qardaşdan soruşdu:

– Dərziliyə həvəsin varmı?

Cavan oğlan cavab verdi:

– Heç adını tutmaq istəmirəm. Səhərdən axşamacan belini бүкүб oturasan, iynəni ora-bura batırsan, ütü çəkəsən... yox, belə iş ürəyimcə deyil.

O adam dedi:

– Nə danışırısan, bu iş qətiyyənlə sən fikirləşdiyin kimi deyil. Mən sənə tamam ayrı cür dərzilik öyrədəcəyəm, həm gəlirli, həm də hörmətli sənət olacaq.

O, cavan oğlanı yola gətirdi və dərzilik peşəsini ona yaxşı-yaxşı öyrətdi. Ayrılanda ona bir iynə verib dedi:

– Bu iynə ilə əlinə nə keçdi, tikəcəksən, istər yumurta kimi kövrək, istər palıd kimi möhkəm olsun, heç tikiş yeri də bilinməyəcək.

Dörd il keçdi, dörd qardaş şertləşdiyi kimi, eyni vaxtda yolay-
rıcında görüldü. Sevindilər, qucaqlaşib öpüşdülər və evə atalarının
yanına qayıtdılar.

Ataları onları görəndə çox sevindi, dedi:

– Hə, nə əcəb yenə yanıma qayıtmısınız?

Onlar başlarına gələn əhvalatı, nə sənət öyrəndiklərini danışdılar.

Evin qabağındakı qollu-budaqlı ağacın altında oturanda ataları dedi:

– Hə-ə, indi də bacardığınızı yoxlamaq istəyirəm.

Yuxarı baxıb ortancıl oğluna dedi:

– Bax, bu ağacın başında, iki budaq arasında alacəhrə yuvası
var. De görüm, yuvada neçə yumurta var?

Münəccim müşahidə borusunu götürüb yuxarı baxdı, dedi:

– Beş.

Atası böyük oğluna üz tutdu:

– Yumurtaları elə götür ki, onların üstündə oturan quşun heç
xəbəri olmasın.

Zirək oğru yuxarı dırmaşdı, quşun altından beş dəne yumurtanı
elə götürdü ki, quşun heç ruhu da incimədi. Oğlan yumurtaları
atasına verdi. O da stolun hər küncünə bir yumurta qoydu, birini də
ortada saxladı və ovçuya dedi:

– Hünərin var, bir güllə ilə beş yumurtanın beşini də ortadan böl.

Ovçu tufəngi ciyninə qaldırdı, yumurtaları, atasının dediyi kimi,
yardan böldü, özü də bir atmaqla. Yəqin barıtı elə idi ki, qırma
kimi səpələnirdi.

– Hə, indi sənəin növbəndir, – atası dördüncü oğluna üz tutdu.

– Bu yumurtaları, içindəki balaları da elə tik ki, qırmadan zədələn-
dikləri heç bilinməsin.

Dərzi iynəsini çıxarıb, hamısını atasının dediyi kimi tikdi. Qur-
tarandan sonra oğru həmin yumurtaları ağacın başındakı yuvaya
qaytarıb elə qoydu ki, quş heç xəbər də tutmadı. Günlərin birində
balalar yumurtadan çıxdılar, hamısının da boğazında qırmızı zolaq
vardı, dərzinin tikiş yeri.

Ata oğlanlarına dedi:

– Həə, gerek oturum, durum sizi tərifləyim; görünür ki, vaxtı
boş keçirməmişiniz, gerekli peşələri öyrənmisiniz, heç bilmirəm
hansızda üstünlük verim. Ustalıgınızı göstərmək üçün fürsət düşsə,
onda məlum olacaq.

Elə bu əhvalatdan az müddət keçmiş ölkəyə vəlvələ düşdü ki,
kralın qızını əjdaha oğurlayıb. Kral gecə-gündüz dərd çəkdi, qəm-
qüssə yedi, hər yerə car çəkdi ki, kim qızını xilas eləsə, onu həmin
adama verəcək. O vaxt qardaşlar öz aralarında belə dedilər: “Für-
sətdir, ustalıgımızı göstərək”. Dördü də bir yerdə kralın qızını xilas
etməyə qərar verdi.

Münəccim dedi:

– Onun harada olduğunu indi biləcəyəm. – Müşahidə borusunu
tutub baxdı: – Odur, görürəm onu, buradan çox uzaqdır, dənizin
ortasında, qayanın üstündə oturub, əjdaha da onun keşiyini çəkir.

Kralın yanına gedib, özü və qardaşları üçün ondan bir gəmi
istədi; gəmiyə minib dənizə çıxdılar, həmin qayaya yan aldılar.
Kral qızı qayanın üstündə oturmuş, əjdaha da başını onun dizinə
qoyub yatmışdı.

Ovçu dedi:

– Güllə atmağa ürək eləmirəm, birdən qəşəng qıza dəyər.

– Onda mən öz fədimə əl atım, – deyər oğru arxadan yanaşdı,
qızı uşulluca əjdahanın başı altından çəkib apardı; əjdaha heç xorul-
tusuna da ara vermədi.

Onlar sevincək gəmiyə minib açıq dənizə çıxdılar. Əjdaha oya-
nıb kral qızını görməyəndə, qəzəblənib onların dalınca düşdü, göyə
qalxıb gəminin üstündə dövrə vurdu. Gəmiyə enmək istəyəndə ovçu
tufəngi ona tuşlayıb, düz ürəyindən vurdu. Əjdaha elə nəhəngdi ki,
yıxılanda gəmini dağıdıb parça-parça elədi. Xoşbəxtlikdən, qar-
daşlar taxta parçalarından yapışib, suyun üzündə qaldılar. Təhlükə
yenə onların başı üstünü almışdı. Amma dərzi öz sehrli iynəsini
çıxarıb, iri tikişlə taxta parçalarını cəld bir-birinə tikdi, üstündə
oturdu. Sonra gəminin bütün parçalarını yığıb, hamısını elə tez, elə
ustalıqla tikdi ki, bir az keçmiş gəmi yenə yelkənlərini açıb dənizdə
üzdü. Hamısı da sağ-salamat öz ölkələrinə qayıtdı.

Kral, qızını görən gün ölkədə toy-bayram oldu. Kral dörd qar-
daşa dedi:

– Mənim qızım birinizin arvadı olacaq, amma o kimə düşəcək,
onu öz aranızda müəyyən eləyin.

Qardaşların arasında qızın mübahisə düşdü, çünki hər biri istə-
yirdi qız onun olsun.

Münəccim dedi:

Hərgah mən kral qızını görməsəydim, sizin səyiniz də, bacarığınız da gərək olmayacaqdı, buna görə də qız mənimdir.

Oğru dedi:

– Əgər mən qızı əjdahanın başının altından çıxarıb aparmasaydım, sənin onu görməyindən fayda olmayacaqdı, buna görə də qız mənimdir.

Ovçu dedi:

– Hərgah mənim gülləm dəyməsəydi, əjdaha sizi kral qızı ilə bir yerdə parçalayacaqdı, buna görə qız mənimdir.

Dərzi də dedi:

– Hərgah mən iynəmlə gəmini tikməsəydim, hamınız dənizdə batacaqdınız, buna görə qız mənimdir.

Kralın isə qərarı belə oldu:

– Hər birinizin onunla evlənməyə eyni haqqı var, buna görə də o sizin heç birinizin olmayacaq, amma mükafat olaraq sizin hər birinizə krallığının bir hissəsini bağışlayıram.

Bu qərar qardaşların xoşuna gəldi. Onlar dedilər:

– Bir-birimizə düşmən olmaqdansa, qoy belə olsun.

Hər qardaşa krallığın bir hissəsi çatdı, onlar da ataları ilə birgə ömürlərinin axırına kimi xoşbəxt yaşadılar.

BREMEN ÇALĞIÇILARI

Çox-çox illər bundan qabaq yer üzündə bir dəyirmançı yaşayırdı. Dəyirmançının bir ulağı vardı, çox yaxşı, ağıllı, güclü ulaqdı. Ulaq dəyirməndə çox işlədi, belində un tayarları daşıdı və axır ki, qocaldı.

Sahibi gördü ulaq gücdən düşüb, daha işə yaramır, odur ki, onu evdən qovdu.

Ulaq qorxdu, fikirləşdi ki: “İndi neyləyim, hara gedim? Qocalıb əldən düşmüşəm”.

Sonra öz-özünə dedi: “Gedərəm Bremen şəhərinə, orada küçə çalğıcısı olaram”.

Elə də elədi. Getdi Bremen şəhərinə. Ulaq yolla gedir, anqırırdı. Bir də gördü yolda bir ov iti uzanıb, ağır-ağır ləhləyir.

Ulaq soruşdu:

– Neyçin belə ləhləyirsən, ay it? Nə olub sənə?

İt dedi:

– Yorulmuşam. Uzun yol qaçmışam, tənəffüs olmuşam.

Ulaq soruşdu:

– Neyçin belə qaçmışan ki, ay it?

İt dedi:

– Eh, mənə rəhmin gəlsin! Ovçunun yanında çox yaşadım. Çöldə, bataqlıqlarda ov quşlarının dalınca qaçdım, indi qocalmışam, daha ova yaramıram, sahibim də məni öldürmək fikrinə düşdü. Mən də qaçmışam, indi neyləyəcəyəm, onu bilmirəm.

Ulaq ona belə məsləhət verdi:

– Gedək mənimlə Bremen şəhərinə, orada küçə çalğıcısı olarıq. Sən bərk hürürsən, səsin yaxşıdır. Sən həm oxuyarsan, həm də təbil vurarsan, mən də həm oxuyaram, həm də gitara çalaram.

İt dedi:

– Nə deyirəm ki?! Gedək.

Onlar qoşa getdilər.

Ulaq gedə-gedə anqırır, it gedə-gedə hürürdü. Az getdilər, çox getdilər, birdən gördülər ki, yolun üstündə qəmli, kədərli bir pişik oturub.

Ulaq ondan soruşdu:

– Neyçin belə qemlisen?

Pişik dedi:

– Ah, mənə rəhminiz gəlsin, ay ulaq, ay it! Öz sahibəmin yanında uzun illər yaşadım, siçovul tutdum, siçan tutdum. İndi daha qocalmışam, dişlərim kütləşib. Sahibəm gördü ki, daha siçan tuta bilmirəm, məni çayda batırmaq fikrinə düşdü. Mən də evdən qaçdım. İndi neyləyim, nəylə dolanım, bilmirəm.

Ulaq ona da məsləhət verdi:

– Gedək bizimlə Bremen şəhərinə, ay pişik, orada küçə çalğıçıları olaq. Sənin səsin yaxşıdır sən oxuyarsan, skripka çalarsan, it oxuyar, təbil çalar, mən də oxuyaram, həm də gitara çalaram.

Pişik dedi:

– Nə deyirəm ki?! Gedək.

Bir-birinə qoşulub yola düşdülər.

Ulaq gedə-gedə ulayır, it gedə-gedə hürür, pişik də gedə-gedə miyıldayırdı.

Az getdilər, üz getdilər, bir həyətin yanından keçəndə gördülər darvazanın üstünə bir xoruz qonub bərkdən çıxır: “Ququququ!”

Ulaq ondan soruşdu:

– Neyçin belə çıxırırsan, ay xoruz?

İt ondan soruşdu:

– Sənə nə olub belə?

Pişik soruşdu:

– Bəlkə sənın xətrinə deyiblər?

Xoruz dedi:

– Ah, mənə rəhminiz gəlsin, ay ulaq, ay it, ay pişik! Sabah mənım sahiblərimgilə qonaqlar gələcək. Mənım sahiblərim mənı kəsib, şorba bişirmək istəyirlər. İndi mən neyləyim?

Ulaq dedi:

– Ay xoruz, gedək bizim Bremen şəhərinə, orada küçə çalğıcısı olarıq. Səsin yaxşıdır, sən oxuyub balalayka çalarsan, pişik oxuyub skripka çalar, it oxuyub təbil çalar, mən də oxuyub gitara çalaram.

Xoruz dedi:

– Nə deyirəm?! Gedək.

Hamısı bir yerdə yola düşdü.

Ulaq gedə-gedə anqırır, it hürür, pişik miyoldayır, xoruz banlayır.

Az getdilər, çox getdilər, bir də gördülər ki, gecə düşüb. Ulaqla it iri bir palıdın altında uzandılar, pişik budağa dırmaşdı, xoruz isə ağacın lap təpəsinə qonub, oradan ətrafa baxmağa başladı.

Baxdı, baxdı, gördü ki, yaxınlıqda bir yerdən işıq gəlir. Qışqırdı:

– İşıq yanır!

Ulaq dedi:

– Gərək öyrənək gərək bu nə işıqdır. Bəlkə yaxında ev var.

İt dedi:

– Bəlkə bu evdə ət var. Nə yeyərdim!

Pişik dedi:

– Bəlkə bu evdə süd var. Nə içərdim!

Xoruz dedi:

– Bəlkə bu evdə darı var. Nə dənərdim!

Onlar durub işıq gələn yərə getdilər. Çəmənliyə çıxanda gördülər burada bir ev var, pəncərələrindən də işıq gəlir.

Ulaq evə yaxınlaşıb, pəncərədən içəri baxdı.

Xoruz soruşdu:

– Orada nə görürsən, ulaq?

Ulaq dedi:

– Görürəm ki, stolun daldında quldurlar oturub, yeyib-icirlər.

İt dedi:

– Necə yemək istəyirəm!

Pişik dedi:

– Necə içmək istəyirəm!

Xoruz dedi:

– Quldurları evdən necə qovaq?

Fikirləşdilər, fikirləşdilər, tapdılar. Ulaq qabaq ayaqlarını pəncərəyə qoydu, it onun belinə çıxdı, pişik itin belinə qalxdı, xoruz da uçub pişiyin başına qondu.

Hamısı birdən çığırdı:

Ulaq anqırdı,

it hürdü,

pişik miyoldadı,

xoruz banladı.

Qışqırıb, pəncərədən içəri yumbalandılar.

Quldurlar qorxub meşəyə qaçdılar. Ulaq, it, pişik və xoruz stolun ətrafında oturub yeməyə girişdilər.

Yedilər, içdilər, yedilər, içdilər, doydular, yıxılıb yatdılar.

Ulaq həyətdə samanın üstə uzandı, it qapı ağzında sələləndi, pişik isti sobanın üstündə yumurlandı, xoruz da uçub darvazaya qondu.

Onlar evin işığını söndürüb yuxuya getdilər.

Quldurlar qalın meşədə oturub, ağacların arasından evlərinə baxırdılar.

Gördülər ki, evdə işıq söndü, qaranlıq oldu.

Quldurlardan birini göndərdilər ki, görsün evdə nə var, nə yox.

Bəlkə nəhaq yərə belə qorxublar.

Quldur evə yaxınlaşdı, qapını açdı, mətbəxə girdi. Gördü ki, sobanın üstündə iki işıq gəlir. Fikirləşdi ki, yaqın közdür qızın, çırpı alışıdırmaq istədi. Çırpını közə batırdı, demə pişiyin gözleri imiş.

Pişik hirsələndi, yerindən sıçradı, "fıt" eləyib, pəncəsini quldura çırpıb cırmaqladı.

Quldur qapıya cumdu, orada it onun ayağının yapışdı.

Quldur həyətdə qaçdı, orada ulaq ona təpik atdı.

Quldur darvazaya yüyürdü, orada da xoruz var səsilə banladı: "Quqquluqu!"

Quldur meşəyə sarı dördəyək götürüldü. Yoldaşlarının yanına çatıb dedi:

– Bəlaya düşmüşük, Bizim evə qorxulu nəhənglər doluşublar. Birisi uzun barmaqları ilə üzüməndən yapışdı, o birisi bıçaqla ayağımı kəsdi, üçüncüsü ağacı belimə cırpdı, dördüncüsü də dalımcı çığırdı: “Oğrunu tutun!”

Quldurlar dedilər:

– Vay, tez qaçıb, canımızı qurtaraq.

Quldurlar bu meşədən birdəfəlik qaçıb getdilər.

Bremen çalğıçıları: ulaq, it, pişik və xoruz onların evində şad-xürrəm yaşamağa başladılar.

VARLI VƏ YOXSUL

Çox-çox qədimlərdə, hələ Allah yer üzündə gəzib-dolaşdığı zamanlarda elə oldu ki, günlərin birində, axşamüstü, qaş qaralanda Allah yoruldu, gecələməyə də yer tapmadı. Yol üstündə üzbəüz iki ev gördü; biri böyük, qəşəngdi, o biri də kiçikdi, yəndəmsiz. Böyük ev varlığın, kiçik ev də yoxsulun idi. Allah fikirləşdi ki, varlığın evində yataram, ona əziyyətim dəyməz. Qapısının döyüldüyünü eşidən varlı balaca pəncərəni açıb, yad adamdan soruşdu ki, nə istəyir.

Allah cavab verdi:

– Evində gecələməyə mənə izn ver!

Varlı yad adamı başdan-ayağa süzdü, Allah da geyimindən kasıba oxşadığından, varlı başını yelleyib dedi:

– Mən sizi içəri buraxa bilmərəm, otaqlarım tərəvəzlə, toxumla doludur; əgər hər qapı döyəni evimdə gecələməyə qoysam, özüm dilənçə kökünə düşərəm. Görün, bəlkə bir başqası sizi evə buraxdı.

Varlı pəncərəni örtüdü, Allah da qapı dalında qaldı. Sonra dönbü, yolun o tərəfindəki balaca evə sarı yönəldi. Qapını döyən kimi yoxsul sürgünü çəkdi, qapını açıb, qərrib adamı içəri dəvət etdi.

Dedi:

– Evimdə gecələyin, hava qaralıb, belə vaxtda yol getmək olmaz!

Bu rəftar Allahə xoş gəldi, o, içəri keçdi. Yoxsulun arvadı el verib onunla görüşdü, xoşgəldin elədi və dedi ki, ürəyi necə istəyir, elə rahatlınsın, onlar Allah qonağından heç nəyi əsirgəməzlər. Sonra

ocağın üstünə kartof qoydu, o bişincə keçini sağdı ki, qonağa bir az sud versin. Süfrə açdılar, Allah da onlarla birlikdə şam elədi, ruzularını onunla təmiz ürəklə böldüklərindən, təamları da Allaha xoş gəldi. Yeyib qurtardılar, yatmaq vaxtı çatanda arvad ərinə çağırıb, ona yavaşca dedi:

– Ay kişi, gəl bu gecə biz saman üstündə yataq, qonaq da bizim yatağımızda uzansın, uzaq yol gəlib, yorğundur, rahat yatıb dincəlsin.

Kişi:

– Canla-başla təklif elərəm, – deyib Allaha yaxınlaşdı, dedi ki, əgər istəsə, buyurub onların yanına yatağında yatsın, dincini alsın. Allah qocaların yatağını onların olından almağı özünə rəva bilmədi, ancaq kişi də, arvad da elə səmimiyyətlə xahiş elədilər ki, axırda Allah razı olub, onların yatağında uzandı; qocalar da yerdə özləri üçün saman döşədilər. Səhər tezdən də qalxıb, azuqələrindən qonaq üçün nahar hazırladılar. Günün işığı pəncərədən içəri düşəndə Allah yuxudan oyandı, onlarla çörək kəsdi, sonra səfərə hazırlaşdı. Qapıdan çıxanda onlara üz tutdu:

– Belə rəhmətil, ürəyiacıq olduğunuza görə, mənə üç arzu deyini yerinə yetirim.

Kasıb dedi:

– Özümə o dünyada cənnət arzulayıram, bir də ki, nə qədər sağiq, cansağlığımız və bir parça çörəyimiz olsun; üçüncü arzum nədir, onu bilmirəm.

Adil Allah cavab verdi:

– Köhnə evinin yerində təzəsini istəmirsən?

Kasıb dedi:

– Bəli, elə evim olsaydı, razı qalardım.

Allah da onları arzularına çatdırdı, köhnə evlərini təzələdi, bir daha xeyir-dua verib yola çıxdı.

Gün bir boy qalxanda dövləti yuxudan oyandı, pəncərədən boy-lanıb gördü ki, evi ilə üzbəüz damı qırmızı kirəmitli təzə, qəşəng bir ev var; əvvəl o yerdə yoxsul daxma vardı. Heyrətdən gözləri bərələn varlı, arvadını səsləyib dedi:

– Mənə də görüm bu nə olan şeydir? Axı dünən axşam burada köhnə, miskin bir daxma görmüşdüm, bu günə təzə, qəşəng ev peyda olub. Aşağı düş, gör nə işdir.

Arvad gedib yoxsulu sorğu-suala tutdu. O da əhvalatı danışdı:

– Dünən axşam qərib bir adam gəldi, gecə qalmağa yer istədi, bu gün səhər də bizimlə vidalaşanda üç arzumuzu yerinə yetirdi: o dünyada cənnət, sağlamlıq və bir parça çörək, bir də köhnə daxmamızın yerində təzə, qəşəng ev.

Varlının arvadı evə cumdu, əhvalatı örinə nəql elədi. Əri dedi:

– Kül mənim başıma, mən nə biləydim?! Axı, o qərib adam əvvəlcə bizim qapını döyüb, gecə qalmağa yer istədi, mən də onu qaytardım...

Arvadı ona məsləhət gördü:

– Sən də yubanma, atını min, özünü həmin adama çatdır, xahiş elə üç arzunu yerinə yetirsin.

Varlı ağıllı məsləhətə qulaq asdı, atını çapıb, Allaha yetişdi; onunla mülayim, nəzakətlə danışdı, rica elədi ki, qapını gec açdı-ğına görə ondan inciməsin, açarı axtarırmış, o da tez çıxıb gedib. Hərgah həmin yolla geri qayıtsa, onun evində qonaq qalsın.

Allah dedi:

– Yaxşı, əgər geri qayıtsam, elə də edəmə.

Varlı soruşdu ki, o da qonşusu kimi üç şey arzulaya bilirmi?

Allah dedi:

– Əlbəttə, arzulamaq olar, amma bu, sənin üçün pis ola-caq, heç nə arzulamasan yaxşıdır.

Varlı istədi elə şey arzulasın ki, yerinə yetəndə onu xoşbəxt eləsin.

Allah dedi:

– Qayıt evinə sən üç arzun yerinə yetəcək.

Varlı istədiyinə çatdı, evinə gedə-gedə yol boyu fikirləşdi ki, özünə nə arzulasın. Çox götür-qoy elədi, atın cilovunu boşaltdı, at dördnala çapdı, bu da varlının fikrini dağıtdı. O, əlini atın boynuna vurdu:

– Bir az asta, Liza. – Lakin at hey çapırdı, sonra şahə qalxdı. Varlı hirsələnib çığırdı: – E-eh, görüm sən boynun sınısın!

Sözlər ağzından çıxmamış təpəsi üstə yerə gəldi, at da ölü kimi torpağa sərilirdi, daha tərpənmədi: onun birinci arzusu beləcə yerinə yetdi.

Varlı xəsis olduğundan yəhəri qoyub getmək istəmədi, onu atın belindən götürüb çiyinə atdı. İndi daha piyada getməli idi. “Hələ iki arzum da qalıb” – dedi, Qumun içi ilə yeriyirdi, gün də bərk

qızdırırdı; yaman isti oldu, ürəyində də öz-özünə acığı tutdu: yəhər çiyinini əzir, o isə nə arzulayacağını fikirləşib tapa bilmirdi. Öz-özünə dedi: “Əgər mən bütün dünyanı, dünyanın bütün sərvətini arzulasaydım, yenə də nəşə başqa şeylər arzulayacaqdım, bunu yaqın bilirəm, elə eləmək istəyirəm ki, arzulamağa daha heç nə qalmasın”. O, ah çəkib dedi:

– Bəli, hərgah mən üç arzusu qalmış Bavariya kəndlisi olsaydım, bilərdim neylərdim: əvvəla, özüm üçün çoxlu pivə arzulardım, o qədər pivə arzulardım ki, içə bilim, üçüncüsü, bir çəllək pivə də üstəlik arzulardım.

Hərdən ona elə gəlirdi ki, arzularını tapıb, amma sonra bu arzu-lar ona xırda görünürdü. Birdən yadına düşdü ki, arvadı oturub evdə, sərin otaqda, ləzzətli yeməklər yeyir. Bu fikir onu bərk hirsələndirdi, özü də istəmədən, elə belə mızıldandı:

– İstərdim ki, o, evdə yəhərin üstündə otursun, yerə düşə bil-məsin, mən də daha yəhəri çiyində daşımayım.

Axırıncı kəlmə dilindən qoparı kimi yəhər çiyindən yox oldu, o bildi ki, ikinci arzusuna çatıb. Ancaq əsil istini indi hiss elədi, addımlarını yeyinlətdi; evində, öz otağında təkə oturub, nəşə böyük bir arzu, axırıncı arzusu barədə fikirləşmək həsrəti duydu. Gəlib evinə yetişəndə qapını açıb gördü ki, arvadı yəhərdə oturub, nə illah eləyirsə, yerə düşə bilmir, zariyib qışqırır.

Varlı dedi:

– Elə buna razı ol, mən dünyanın bütün var-dövlətini sənə üçün arzulamağa hazıram, təkisi sən yəhərdən düşməyəsən.

Arvadı ona “dəli” dedi, çığırdı.

– Yəhərdən düşə bilmirəmsə, dünyanın var-dövlətini neyləyir-rem?! Bunu mənimçün sən arzulamısan, yəhərdən düşməyimə də sən kömək eləməlisən.

İstəsə də, istəməsə də üçüncü arzunu deməyə məcbur oldu, o da bu idi ki, arvadı yəhərdən qopub, onun üstündən düşə bilsin. O dəqiqə də arzu yerinə yetdi. Demək, qismət belə oldu: peşmançılıq, əlləşmək, açıqlanmaq, bir də atsız qalmaq. Yoxsul ər-arvadsa, xeyir-xah adamlar əcəl gününə qədər yaşadıkları kimi, bolluq içində, dinc və rahat yaşadılar.

DİRİLİK SUYU

Vaxtilə bir kral yaşayırdı; o elə xəstə idi ki, heç kəs onun sağa-lacağına inanmırdı. Kralın üç oğlu vardı, atalarının ümitsiz halın-dan kədərlənmiş bu üç qardaş bir gün kral bağına enib, dərddi-dərddi ağladılar.

Bağda onlara bir qoca rast gəldi, neyçin ağladıqlarını soruşdu. Qardaşlar dedilər ki, ataları ölüm yatağındadır, ələc də yoxdur. Qoca dedi:

– Mən bir dərman bilirəm, adına dirilik suyu deyirlər, kim bu sudan içsə, sağalacaq. Ancaq bu suyu tapmaq asan iş deyil.

Böyük qardaş dedi:

– Mən suyu taparam.

Xəstə kralın yanına gedib xahiş elədi ki, dirilik suyunun dalınca getməyə ona izin versin, çünki kralı yalnız bu su sağladacaq.

Kral dedi:

– Yox, bu qorxulu səfərdir, ondansa, qoy ölüm.

Oğlu çox yalvardı, çox dil tökdü, axırda kral razı oldu. Kralın oğlu isə ürəyində fikirləşdi: “O suyu tapıb gətirərəm, olaram atamın ən istəkli oğlu, krallığın da varisi”.

Hazırlaşib yola düşdü; bir qədər getmiş rastına cırtıdan çıxdı. Cırtıdan onu hayladı:

– Hara belə tələsirsən?

Kral oğlu qürurla cavab verdi:

– Bunu bilməsən də olar, səfeh cırtıdan.

Dedi və çapıb getdi.

Xırdaca adam qəzəblənib qarğış tökdü. Çox keçmədi, oğlan iki dağ arasındakı keçidə düşdü, yol getdikcə keçid daraldı, dağlar az qala qovuşdu, elə oldu ki, nə atı döndərə, nə də yəhərdən qalxa bildi; kral oğlu dağların arasında tilsimə düşdü. Xəstə kral əbəs yerə gözlədi, böyük oğlu qayıtmadı.

Onda ortancıl oğlu dedi:

– Ata, izin ver dirilik suyunun dalınca mən gedim! – Ürəyində isə fikirləşdi: “Hərgah qardaşım ölübse, krallıq mənə çatacaq”.

Onu da kral əvvəlcə buraxmaq istəmədi, sonra ürəyi yumşaldı. Bu oğlan da qardaşının getdiyi yolla getdi, ona da cırtıdan rast gəlib soruşdu ki, hara tələsir.

Ortancıl oğlu dedi:

– Eh, balaca, nəyinə görə hara gedirəm?

Arxaya da baxmadan atını çapıb uzaqlaşdı.

Cırtıdan onu da sehrledi, bu qardaş da o birisi kimi, dağ keçidinə düşdü, heç yana tərpənə bilmədi. Lovğa adamların axırı elə bu cür olacaq!

Ortancıl oğlu da geri dönmədi, onda kiçik oğlu dirilik suyunu tapmaq istədiyini bildirdi, ata da izin verdi.

Kiçik qardaş da cırtıdanla rastlaşdı, cırtıdan soruşdu ki, hara belə tələsir. Kral oğlu atını saxladı, cırtıdanın sualına cavab verdi:

– Mən dirilik suyu axtarıram, atam ölüm yatağındadır.

– Bilirsən onu haradan tapacaqsan?

Kral oğlu cavab verdi:

– Yox, bilmirəm.

– Sən ki özünü belə aparırsan, qardaşların kimi lovğalanmırsan, dirilik suyunun yolunu sənə göstərəcəyəm. Bu su sehrli qəsrin həyətidəki bulaqdan çıxır. Ancaq mən sənə bir dəmir çubuq, iki balaca kömbə çörək verməşəm, sən ora düşə bilməyəcəksən. Qəsrin dəmir darvazasına üç dəfə çubuqla vurarsan, darvaza taybatay açılacaq, həyətdə iki şir görəcəksən, ikisi də ağzını açacaq, ancaq hərəsinin ağzına bir kömbə çörək atan kimi ağzlarını yumacaqlar, amma sən yubanma, gecəyarı olmamış qabını dirilik suyu ilə doldur, yoxsa darvazalar bağlanacaq, sən də içəridə qalacaqsan.

Kiçik oğlu cırtıdanı çox sağ ol dedi, çubuğu, kömbələri götürüb yola düşdü. Ora yetişəndə gördü ki, cırtıdanın dedikləri doğrudur. Çubuqla üçüncü dəfə vuranda darvaza açıldı, çörəkləri şirlərə verəndən sonra qəsrə girdi və iri, gözəl otaqda sehlənmiş kral oğullarını gördü. Onların barmaqlarındakı üzükleri çıxardı, oradakı qılncı, çörəyi də götürüb çıxdı. Sonra başqa otağa keçdi, orada gözəl bir qız dayanmışdı. Qız oğlanı görüb sevindi, dedi ki, onu sehr-tilsimdən qurtardığına görə, bütün krallığın sahibi ola bilər; əgər bir il sonra geri dönsə, onda toylarını eləyərler. Sonra ona dirilik suyunun yerini dedi, həm də dedi ki, tələssin, gecəyarı olmamış sudan doldursun. Kral oğlu o biri otaqları da gözdü, bir otaqda qəşəng, təzəcə döşənmiş yataq gördü; yorğun olduğundan, bir az dincəlmək istədi. Yatağa uzanan kimi yatdı, oyananda gecəyarısına az qalmışdı. Qor-xub yerindən sıçradı, qaçıb bulaqdan qaba su doldurdu və həyətdən

tez çıxmaq istədi. Darvazadan çıxan kimi saat gecəyarısını vurdu, qapılar da elə bərk çırpıldı ki, dabanının bir parçasını qopardı.

Amma dirilik suyu tapdığına görə sevinirdi. Yubanmadan yola düzəldi, yenə cırtıdanla rastlaşdı. Qılıncla çöreyi görən cırtıdan dedi: – Sən özün üçün böyük sərvət qazanmışan: bu qılıncla bütöv bir ordunu qıra bilərsən, bu çöreyi də yeməklə qurtarmayacaqsan.

Kral oğlu qardaşlarını xilas etməmiş saraya qayıtmaq istəmədi. Dedi:

– Əziz cırtıdan qardaşlarımın harada olduğunu mənə deyə bilərsiniz? Onlar dirilik suyunun dalınca gediblər, indi yəqin geri qayıtmayıblar.

Cırtıdan dedi:

– İkisi də dağların arasında qalıb, lovğa olduqlarına görə onları orada tilsimə salmışam.

Kral oğlu cırtıdanı o qədər yalvardı ki, axırda cırtıdan onları azad elədi, ancaq oğlana dedi gözde-qulaqda olsun:

– Özünü onlardan gözle, ürəklərində xainlik var.

Qardaşlar qayıdanda kiçik oğul başına gələn əhvalatı danışdı, dirilik suyunu necə tapdığını, qabı doldurub götürdüyünü, gözəl kral qızını xilas etdiyini, qızın onu bir il gözleyəcəyini, sonra toy eləyəcəklərini və böyük krallığa sahib olacağını nəql elədi. Onlar birlikdə yola düzəldilər və elə bir ölkəyə gəlib çıxdılar ki, orada müharibə idi, açıqdı, həmin ölkənin kralı da elliklə ölümü gözünün qabağına almışdı. Bu vaxt kiçik qardaş onun yanına gəldi, çöreyi verdi, kral da bu çörəklə bütün ölkəni doyuzdurdu; kiçik qardaş krala qılnc verdi, o da bu qılıncla düşmənin ordusunu qırıb-çatdı, həmin vaxtdan dinc, asudə yaşadı. Kral oğlu çöreyi, qılncı götürüb, qardaşları ilə yenə yola düzəldi. Onlar açlığın, müharibənin əldən saldığı iki ölkəni də keçib getməli oldular; hər dəfə kiçik qardaş onlara çörək və qılnc verirdi və üç ölkəni xilas elədi. Sonra qardaşlar gəmiyə minib dənizlə yol getdilər.

Yolda böyük qardaşlar bir-birinə dedilər:

– Axı, dirilik suyunu biz yox, kiçik qardaşımız tapıb; atamız da buna görə krallığı ona bağışlayacaq, krallıqsa qanunla bizə çatmalıdır; o bizim xoşbəxtliyimizi əlimizdən alacaq.

Qardaşlar kiçik qardaşdan intiqam almaq qərarına gəldilər. O bərk yatdığı zaman dirilik suyunu öz qablarına boşaldılar, onunsə qabına şor dəniz suyu doldurdular.

Onlar gəlib atalarının krallığına yetişdilər, kiçik oğul da gətirdiyi suyu xəstə üçün apardı ki, içib sağalsın. Kral sudan bir qurtum alan kimi halı daha da xarablaşdı, o, xəstəliyindən şikayətlənməyə başladı. Onda böyük qardaşlar gəlib, kiçik qardaşı günahlandırmağa başladılar ki, o guya atasını zəhərləmək istəyib, əsil dirilik suyunu ona içirdilər. Suyu içən kimi kralın naxoşluğu keçdi, o, sağlam və gümrah oldu, lap cavanlığındakı kimi.

Qardaşlar kiçik qardaşın yanına gəlib, onu ələ salmağa başladılar. Dedilər:

– Çalışıb-əlləşib dirilik suyunu sən tapdın, amma mükafatını biz alacağıq. Görək ağıllı tərpnəydin, gözde-qulaqda olaydın; sən gəmidə yatanda biz suyu öz qabımıza boşaltdıq, bir ildən sonra da birimiz gözəl kral qızını alacağıq. Bax ha, bizi ələ vermə, onsuz da atamız daha sənə inanmır, hərgah bir kəlmə desən, özünü ölmüş bil, yox əgər sussan, sənə rəhm olərək.

Kralın kiçik oğluna qəzəbi tutdu, axı o inanmışdı ki, oğlu onu öldürmək fikrindəymiş. Saray əyanlarını yığıb kiçik oğlunu mühakimə elədi və onu gizlicə öldürmək qərarı çıxdı.

Günlerin birində kiçik qardaş ova getdi, nişançı da onunla yollandı. Oğlan heç nədən şübhələnmədi. Məşədə ikilikdə qaldılar; nişançı kefsiz, qanıqara olduğuna görə kral oğlu dedi:

– Nə olub sənə, əziz nişançı?

Nişançı cavab verdi:

– Bu barədə deməyə cürət oləmirməm, amma deməliyəm.

Kral oğlu:

– Nə deməlisənsə, de, səni bağışlaram, – dedi.

Nişançı:

– Ah, mən səni öldürməliyəm, bunu mənə kral əmr eləyib.

Kral oğlu qorxdu:

– Əziz nişançı, mənə öldürmə, gəl sənə öz libasımı verim, sən də mənə öz geyimini ver.

Nişançı dedi:

– Bunu canla-başla eləmə, onsuz da sizə güllə ata bilməyəcəkdin.

Onlar libaslarını dəyişdilər. Nişançı geri döndü, kral oğlu isə meşənin içərilərinə getdi.

Bir müddət keçmiş qoca krala onun kiçik oğlu üçün üç araba qızıl və daş-qaş gəldi; bunları ona üç kral göndərmişdi, oğlunun

qılınıc ilə düşmənləri qıran, camaatını onun çöreyi ilə doyuran həmin krallar. Qoca kral fikirləşdi: "Doğrudanmı mənim oğlum günahsızdır?" Sonra nökrə-naibinə dedi:

– Kaş oğlum sağ olaydı! Onu öldürməyimə necə peşmanam!

Nişançı dedi:

– O sağdır, mən ürəyimə zor gələ bilmədim, əmrinizi yerinə yetirmədim.

O, əhvalatı olduğu kimi krala danışdı.

Kralın çiyindənən elə bil ağır yük götürüldü; o əmr elədi ətraf-dakı bütün krallıqlara xəbər versinlər ki, oğlu saraya qayıda bilər, kral onu mehribanlıqla qarşılayacaq.

Kral qızı da əmr elədi qəsrin qabağına yol çəksinlər, yol qızıl-dan olsun, par-par parıldasın. Öz adamlarına da dedi ki, kim bu yolla düz ona tərəf çapsa, o əsil adaxlıdır. Həmin adamı içəri buraxsınlar, kim dolama cığırla gəlsə, o əsil adaxlı deyil, onu içəri buraxmasınlar.

Vaxt-vədə yetişdi, böyük qardaş fikirləşdi ki, kral qızının yanına getməli və deməlidir ki, guya onun xilaskarıdır, beləliklə onunla evlənər, üstəlik krallığına da sahib olar. O, yola düşdü və qəsrə yaxınlaşanda gözəl qızıl yolu görüb fikirləşdi: "Bu yolla çapmağa adamın heyfi gəlir". Yoldan çıxıb onun sağ tərəfinə getdi. Darvazaya yaxınlaşanda, orada dayanan adamlar dedilər ki, o əsil adaxlı deyil, qoy çıxıb getsin. Ondən bir az sonra ikinci qardaş səfərə çıxdı; qızıl yola çatanda, atın ayağı yola dəyəndə kral oğlu fikirləşdi: "Belə yolu zədələməyə adamın heyfi gəlir". O çıxıb, yolun sol tərəfi ilə getdi. Darvazaya çatanda ona da dedilər ki, o əsil adaxlı deyil, çıxıb getsin. Kral qızının vədəsindən düz bir il keçmiş kiçik qardaş meşədən sevgilisinin yanına yola düşdü, dərindən-kədən onunla bölmək istədi. Yolu kral qızının fikir-xəyalı ilə, ona tez qovuşmaq həsrəti ilə getdiyindən, qızıl yolu heç görmədi də. Atı yolun düz ortası ilə çapdı, darvazaya çatanda darvaza taybatay açıldı, kral qızı onu sevincilə qarşıladı, dedi ki, oğlan onun xilaskarı və bütün krallığının sahibidir; onlar şadlıq-fərəh içində toy elədilər. Toy qurtaranda kral qızı adaxlısına dedi ki, atası onu sarayına çağırır və onu öfvedir. Oğlan atasının yanına qayıdıb, hər şeyi ona danışdı; qardaşlarının onu aldatdığını, özünün susmağa məcbur olduğunu dedi. Qoca kral iki qardaşı edam etmək istədi, ancaq onlar gəmiyə minib, dənizin o biri sahilinə üzdülər və bir daha geri dönmədilər.

Bir kəndlinin çeçələ barmağı boyda bir oğlu vardı. İllər ötür, oğlan isə böyümür, elə balaca qalırdı.

Günlerin bir günü atası çölə yer şumlamağa gedəndə oğlu ona dedi:

– Məni də özünlə apar, ata.

Atası:

– Nə danışsən, – dedi, – evdə qalsan yaxşıdır, elə balacasan ki, ayaq altında itib-batarsan.

Oğlu isə:

– Yox, itmərəm, – dedi, – apar məni özünlə.

Neyləmək olar? Ata onu cibinə qoyub çölə yollandı.

Budur, gəlib çıxdılar çölə. Ata yer şumlamağa başladı, oğlunu da təzəcə açdığı şırımın içində oturtdu.

Ata işləyir, oğul da şırımın içində gəzişirdi.

Qəfildən dağın dalından bir nəhəng çıxdı.

Ata oğluna dedi:

– O nəhəngi görürsən? Bax ha, uzağa getməyəsən, yoxsa nəhəng səni götürüb aparar.

Elə də oldu. Nəhəng ikinci addım atıb, özünü balacanın gəzdiyi şırıma çatdırdı. Əyilib, iki barmağı ilə ehtiyatla uşağı götürdü, ona yaxşı-yaxşı baxdı, sonra cibinə qoydu, çıxıb getdi.

Ata elə qorxdı ki, heç səsinə çıxara bilmədi. Fikirləşdi: "Oğlum əlimdən getdi, onu bir də görmək mənə qismət olmaz. Neyçin onu özümle çölə gətirdim, axı!"

Nəhəng isə oğlanı yaşadığı dağlara apardı. Ona öz bağında bitən dağ qozaları yedirtməyə başladı. Bu qozaları yeyən adam nəhəng olurmuş.

Oğlan iki il nəhəngin yanında yaşadı, iki il qoz sındırıb yedi, gündən-günə böyüyüb qüvvətləndi.

Bir gün nəhəng, uşağın gücünü sınamaq istədi. Onu meşəyə aparıb dedi:

– Get özünə dəyənək sındır!

Oğlan cavan bir ağacdən kiçikli yapışib, onu kökündən çıxartdı.

Nəhəng:

– Yox, – dedi, – görürəm gücün azdır. Görək yanında bir az qalıb, qozalardan yeyəsən.

Yenə iki il keçdi. Yenə bir gün nəhəng, uşağı meşəyə apardı. Bu dəfə oğlan yoğun köklü, rişəli qoca bir ağacı qoparıb çıxartdı. Nəhəng yenə dedi:

– Yox, gücün azdır, gedək evə.

Oğlan nəhəngin yanında iki il də yaşadı. Qozalardan yedi, güc topladı. O qədər böyüdü ki, daha oğlan uşağı yox, cavan nəhəng oldu.

Onlar üçüncü dəfə meşəyə yollandılar. Nəhəng dedi:

– Özün üçün yaxşı bir dəyənək sındır görüm.

Oğlan yan-yörəyə baxdı, iri gövdəli bir palıdı gözaltı eləyib, onu kökündən qoparmağa başladı. Bütün meşəyə səs düşdü.

– Hə, indi gücün kifayət qədərdir, – deyə nəhəng cavan oğlanı altı il əvvəl apardığı çölə getirdi.

Oğlanın atası, altı il bundan əvvəl olduğu kimi, yenə yer şumlayırdı.

Cavan nəhəng ona yaxınlaşıb dedi:

– Salam, ata. Görürsən necə böyümüşəm.

Atası qorxdı.

– Sən nə danışsən, – dedi, – mən səni tanımıram, yolunla düz get.

Cavan nəhəngsə əl çəkmədi:

– Yox, mən sənin oğlunam. Dayan, qoy yeri mən şumlayım, səndən pis şumlamaram.

Atası inanmadı. Dedi:

– Sən əsla mənim oğlum deyilsən. Çıx get, bütün çölü tapdalaıyib korrarsan.

Nəhəng isə çıxıb getmədi.

Onda atası kotandan əl götürdü, gedib bir daşın üstündə oturdu.

Cavan nəhəng kotandan yapışdı, bir əli ilə yavaşca basdı, elə basdı ki, kotan torpağın içinə batdı.

Atası hirsələndi:

– Bura bax, neyləyirsən? Yeri elə şumlayarlar? Kotanı sındırrarsan, axı!

Onda cavan nəhəng atları kotandan açıb, özünü onların yerinə qoşdu. Atasına dedi:

– Yeri get evə, anama de ki, mən burada yer şumlayınca çoxlu yemək hazırlasın!

Atası əlini yelləyib, evə getdi.

Cavan nəhəng özünü iki dırmağa qoşdu, bütün çölü şumlayıb qurtardı. İşini qurtarandan sonra meşə kənarında iki iri palıdı kökündən qoparıb çiyinə aldı, kotanı, atları, dırmaqları ağacların başına və kökünə bərkitdi.

Axşam ata-anasının həyətinə gəldi. Anası ona baxdı, baxdı, tanımadı. Atadan soruşdu:

– Bizim atları gətirən o qəribə nəhəng kimdir elə?

Ata cavab verdi:

– Bizim oğlumuzdur.

Anası dedi:

– Sən nə danışsən! Bizim oğlumuz belə idi məgər? Bizim oğlumuz balaca idi.

Oğul isə atları tövləyə apardı, qabaqlarına arpa-saman tökdü, kotanla dırmağı da anbara qoydu. Sonra anasına dedi:

– Acmışam, ana. Yeməyə nəyin var?

Ana:

– İndi gətirərəm, – dedi.

O, iki dəne iri qabda kartof gətirdi. Ata, ana bu kartofu səkkiz günə yeyərdi, oğul isə onu birdəfəyə hopp eləyib, yenə istədi.

Ana ona bir qazan donuz ətı verdi. Oğul bunu da yedi, yenə doymadı. Ata-anası dedi:

– Hə, görürəm məni doyura bilməyəcəksiniz. Mənə bir dəmir əsa verin, cləsini ki, onu dizimə vurub sındıra bilməyib. Bu əsanı əlimə alıb, diyar-diyar gəzəcəyəm.

Atası dəmirçinin yanına qaçıb, ona yoğun, ağır, uzun dəmir sifariş elədi.

Dəmirçi bu dəmiri döyüb düzəltdi, dəmir də elə uzun, elə ağırdı ki, iki at onu zorla çəkib gətirirdi.

Nəhəng dəmirin iki ucundan tutub, ortadan dizinə dayadı, dəmir əsa çatlayıb iki bölündü.

Onda atası iki at qoşub, təzə dəmir əsa dalınca dəmirçinin yanına getdi. Bu dəmir o birdəndən də yoğun, ondan da ağır idi. Nəhəng onu da iki bölüdü.

Bu dəfə atası dörd cüt at qoşdu. Atlar üçüncü dəmir əsanı zorla çəkib evə gətirdilər.

Oğlu onun ucundan bir parça qoparıb dedi:

– Görürəm, mənim üçün yaxşı dəmir əsa düzəltdirə bilməyəcəksən, ata. Ölkəbəölkə dəmir əsasız gəzməli olacağam.

Ata-anası ilə vidalaşib, yola düzəldi.

Bir gün yol getdi, iki gün yol getdi, üçüncü günü böyük dəmirçixanası olan bir kəndə gəlib çıxdı. Dəmirçixananın sahibi varlı və xəsis bir dəmirçi idi.

Cavan nəhəng dəmirçixanaya girib dedi:

– İşçi istəmirsən, sahib?

Dəmirçi:

– Hə, mənə işçi lazımdır, – dedi. – Zəhmət haqqı nə qədər istəyəcəksən?

Cavan nəhəng cavab verdi:

– Çox istəməyəcəyəm. Mənə pul lazım deyil, havayı işləyəcəyəm. Ancaq hər iki həftədən bir sənə iki təpik vuracağam. Razısan?

Xəsis dəmirçi sevindi. Fikirləşdi ki, təpiyin ziyanı yoxdur, təki pulum azalmasın.

Dedi:

– Razıyam, qal yanımda işlə.

Dəmirçi kürədən uzun, qızmar dəmiri çıxardı, cavan nəhəng də gürzü dəmirə çıxan kimi, dəmir parça-parça olub, ətrafa səpələndi, elə bil şüşə idi; zindan da yerə batdı.

Dəmirçinin acığı tutdu, dedi:

– Neyləyirsən, quldurun biri quldur?! Elə vurmaq olar? De görüm, bu zərbəyə görə nə qədər pul almaq istəyirsən, al, rədd ol get.

Cavan nəhəng:

– Sənin pulun mənə gerek deyil, – dedi. – Vəd elədiyin kimi haqq-hesabı çürüt.

O, dəmirçiyə bir təpik vurdu, dəmirçi qu tükü kimi havada uçub, dörd dənə ot tayasından da o tərəfə düşdü.

Cavan nəhəngsə dəmirçixanadan yoğun bir dəmir əsa tapıb, yola düzəldi.

Az getdi, üz getdi, gəlib bərli-bəzəkli, zəngin bir mülkün darvazası qabağında dayandı.

Mülk sahibi iri həyətin ortasında durmuşdu.

Cavan nəhəng onunla hörmətlə salamaşdı dedi:

– Sənə işçi gerek deyil?

Mülkədar cavab verdi:

– İşçi gerek olmağına gerekdir, ancaq bilim görüm ildə nə qədər mizd istəyəcəksən?

Cavan nəhəng:

– Mənə pul lazım deyil, – dedi. – Bir il yanında işləsəm, sənə üç təpik vuraram, vəssalam.

Mülkədar da çox xəsisdi, dəmirçidən də xəsisdi. Sevindi ki, nəhəngə pul verməli olmayacaq, dedi:

– Razıyam.

Səhəri gün mülkədar bütün işçilərini meşəyə odun qırmağa göndərdi.

İşçilər yığışdı, atları qoşdular, cavan nəhəngsə hələ yuxuda idi.

İşlər müdiri gəlib düz onun qulağına çığırdı:

– Dur, tez ol! Hamı meşəyə getdi!

Cavan nəhəng dedi:

– Gedirlər getsinlər də! Mən doyunca yataram, işimi də onların hamısından tez qurtararam.

İşlər müdiri mülkədarın yanına şikayətə yollandı. Dedi:

– Nəhəng yatıb, işə də getmək istəmir. Neyləyək?

Mülkədar özü nəhəngi oyatmağa gəldi.

– Nə uzanmısan, tənəbəl, tez ol dur!

Cavan nəhəng cavab verdi:

– Yaxşı! İndi duraram!

Durdu, tələsmədən geyindi. Çardaqdan iki kişə odun gətirib, bir yekə tiyan sıyıq bişirdi, hamısını yedi, sonra atları qoşub, asta-asta meşəyə tərəf üz tutdu.

Meşəyə gəlib iki dənə yekə ağacı kökündən qopartdı, arabaya atıb evə gətirdi.

Darvazadan içəri girən kimi mülkədar onun qarşısına çıxdı və acıqlı-acıqlı baxıb dedi:

– Neyçin belə tez qayıtdın, avara?

Cavan nəhəng ağacı bir əli ilə götürüb, mülkədara göstərdi:

– Boş yerə neyçin danlayırısan? Təkcə bu ağacdən bir qalaq odun çıxar.

Mülkədar ona cavab vermədi, evdə isə arvadına dedi:

– Əlimizə yaxşı işçi düşüb. Hamıdan çox yatsa da, hamıdan çox iş görür.

Cavan nəhəng bütün ili mülkədar üçün işlədi, il qurtaranda sahibinin yanına gəlib dedi:

– Hə, sahib, işin muzzdunu ver, üç təpiyi al.

Mülkədar qorxdı, nəhəngə yalvarmağa başladı:

– Mənə təpik vurma. Əvəzimə mülkədar ol, mən də sənin işçin olum.

Cavan nəhəng cavab verdi:

– Yox şərtləşdiyimiz kimi, muzzdunu ver. Təpiyi al.

Mülkədar onu dilə tutmağa başladı:

– Xahiş edirəm, iki həftə də yanımda qal. Bir az da işlə.

Cavan nəhəng:

– Hə, eybi yoxdur, iki həftə çox deyil, – dedi. – Qalıb işlərəm.

Mülkədarsa qonşu mülkədarları başına yığdı, onlar birlikdə götür-qoy elədilər ki, cavan nəhəngi necə, nə yolla öldürsünlər.

Çox fikirləşdilər və axırda bir qərara gəldilər. Mülkədarlar dedilər:

– Cavan nəhəngə ömr elə quyunu təmizləsin. Ora düşən kimi, yuxarıdan başına dəyirman daşı salaraq, ölər.

Elə də elədilər.

Cavan nəhəng quyuya düşdü, mülkədarlar da ən ağır dəyirman daşını onun başına saldılar. Fikirləşdilər: “Hə, cavan nəhəngi öldürdük, canımız ondan qurtardı!”

Cavan nəhəngsə quyudan qışqırdı:

– Ey, toyuqları quyunun üstündən qovun! Yuxarıda eşələnirlər, üstümə qum tökülür!

Nəhəng quyudakı işini qurtarıb çıxdı, boynunda da dəyirman daşı. Dedi:

– Görün boynumda necə boyunbağı var.

Boynundan dəyirman daşını çıxardı, mülkədara yaxınlaşıb dedi:

– Hə, sahib, borcunu tamam–kamal ver, buyur, təpikləri al.

Mülkədara bir təpik vurdu, o da göydəki buludlara uçdu.

Nəhəng sonra mülkədarın arvadının yanına getdi.

– Gəl, – dedi, – sənə də bir təpik vurum, erin orada tək darıxmasın.

Mülkədar arvadı yediyi təpikdən ondan da yüksəyə qalxdı, çünki ondan bir balaca yüngüldü. Ərlə arvad buludlarda uça–uçə söhbət edirdilər. Əri deyirdi:

– Arvad, yanına en.

Arvad cavab verirdi:

– Yox, erim, sən mənim yanına qalx.

Əri deyirdi:

– Yox, sən en, mən sənin yanına qalxa bilmərəm.

Arvad cavab verirdi:

– Yox, sən qalx, mən sənin yanına enə bilmərəm. – Beləcə onlar indiye kimi uçurlar və deyışirlər. Nəhəngsə dəmir əsasını əlinə alıb, yenə yola düzəlirdi.

QUYU ÜSTÜNDƏKİ QAZOTARAN QIZ

Köhnə əyyamda yer üzündə çox qoca bir qarı vardı. Dağların arasında, hər yanı meşəlik, ucqar bir yerdə kiçik daxmasında yaşayırdı. Bir sürü də qazı vardı. Hər səhər qarı əsasını əlinə alıb, ayaqlarını çəkə–çəkə meşəyə yollanırdı. Qoca da olsa, meşədə çox işləyirdi. Qazları üçün ot yığardı, ağacların əli çatan budaqlarından yabanı alma–armud dərəcəli sətərlərə doldurur, çiyinlərində daxmasına daşıyırdı. Rast gəlirdi hər kəsə mehribancasına salamladı: “Xoş gördük, əziz ellim, bu gün hava yaxşıdır. Yəqin ot daşımağımıza təəccüblənirsən. Neyləmək olar, görək hərə öz yükünü öz çiyində daşısın”.

Lakin adamlar onunla həvəssiz danışardılar, mümkün qədər ondan uzaq qaçardılar; şayəd, ata balaca oğlu ilə qarnın yanından ötsəydi, ata uşağa deyirdi:

– Sən bu qarından qorx, o, tülküdən də bəddir, ifritədir.

Günlerin birində, səhərcağı, cavan, qəşəng bir oğlanın yolu meşədən düşmüşdü. Günəş nur saçır, quşlar cəh–cəh vurur, yarpaqlar sərin mehdən xəfif–xəfif tərpənirdi. Cavan oğlanın əhvalı xoş, kefi kökdü. Yolda rastına heç kəs çıxmamışdı. Qəfildən o, qoca ifritəni gördü. Qarı diz üstə çöküb, oraqla ot biçirdi. Kəsəsinə xeyli ot basmışdı, yanında da yabanı alma–armudla dolu iki sətəl vardı.

Cavan oğlan dedi:

– Bunların hamısını necə aparacağsan, ay nənə?

Qarı da:

– Neyləyim, əziz balam, görək aparam, – dedi. – Varlı balaları yük daşımağın nə olduğunu bilmirlər. Kəndlilər demişkən:

Geri dönüb baxma sən,
Fərqi yoxdur, qozbelsən.

Oğlan ona yaxınlaşanda, qarı:

– Bəlkə mənə kömək edə bilərsiniz? – dedi. – Cavansınız, kürəyiniz möhkəm, ayaqlarınız itdir, sizinçin ağır olmasa da, bilin ki, ağırlıq daşımağı bacaranlar yalnız kəndlilər deyil. Mən sizin yükünüzü aparam.

– Aparın, bu, mənim üçün xoş olar. Düzdür, bir saatacan yol getməli olacaqsınız, amma sizinçin bu nədir ki?! O alma-armudu da aparacaqsınız.

Gənc qraf eşidəndə ki, bir saat yol gedəcək, bu, ona bir az qərribə göründü, ancaq qarı daha onu buraxmırdı; şələni oğlanın çiyinə yüklədi, səbətləri də verdi ona.

– Görürsünüz, – dedi, – ağır deyil.

Qrafın qarı qaraldı:

– Yox, çox yüngül də deyil, şələni çiyənimə elə əziz ki, elə bil içinə daş yıgılmışınız. Alma-armud səbətləri də lap qurğuşun kimi-dir. Güclə nəfəs alıram.

Oğlan istədi hər şeyi yerə atsın, amma qarı qoymadı. Kinayəli-kinayəli dedi:

– Bir buna baxın, cavan oğlandır, mənim həmişə apardığım yükü aparmaq istəmir. Hamınız dil pəhləvanısınız, iş görməyə gələndə baş qaçırsınız. Hə, nə durmusunuz, neyçin yubanırsınız? Hə, hə, cəld yeriyin! İndi daha heç kim şələni sizin çiyinizdən götürməyəcək.

Nə qədər ki, oğlan düz yolla gedirdi, birtəhər dözdürdü, ancaq dağa çatanda iş çətinləşdi; dağa çıxdıqca ayağının altından daşlar da canlı kimi aşağı yuvarlananda daha təb gətirə bilmədi. Alnını tər basdı, kürəyindən də isti, soyuq tər damlları üzünə aşağı axdı.

Cavan qraf dedi:

– Nəne, daha yeriyə bilmirəm, qoy bir az dincəlim.

Qarı:

– Yox, burada olmaz, – dedi. – Mənzil başına yetişəndə dincələ bilərsiniz, indi isə irəli getmək lazımdır. Bəlkə bunların hamısı xeyirliyədir, nə bilmək olar!

– Qarı, deyərsən, abır-həyanı tamam itirirsən, axı – deyib qraf çiyindəki şələni yerə atmaq istəyirdi, amma cəhdi əbədi, şələ sanki kürəyinə bitişmişdi. O yana çevrildi, bu yana çevrildi, şələni yerə sala bilmədi. Qarı ona baxıb gülür, dövrəsində atılıb düşürdü.

– Qəzəblənməyin, mehriban qraf. Bir bax ha, lap indicə kəsiləcək xoruz kimi qızarıb-pötrmüşünüz. Yükünüzü səbirlə aparın, evə çatanda xəcalətinizdən çıxaram.

Neyləyə bilirdi? Qismətinə boyun əyməli oldu və qarının dalınca səbirlə yeridi. Elə bir qarı zirəkləşir, oğlanınsa yükü ağırlaşdı. Qəfildən qarı yuxarı hoppandı, şələnin üstünə düşdü, rahatca orda oturdu; nə qədər arıq olsa da, çəkidi ətili-canlı kənd arvadından da ağır göründü. Cavan oğlanın dizləri büküldü, dayanmaq istəyəndə də qarı onu çubuqla vurur, gicikməni ayaqlarına çırpırdı. Oğlan nıqqıldaya-nıqqıldaya, axır ki dağa çıxdı: qarının evinə çatanda az qala yerə yıxılırdı. Qazlar qarını görəndə kimi qanadlarını çırpıdılar, boyunlarını uzadıb qabağına qaçaraq çığırıdılar. Qaz sürüsünün dalınca, əlində nazik çubuq, yaşlı arvad Trulle gəlirdi; yekəpər, nəhəng, çox eybəcər, gecənin özü kimi dəhşətli bir arvaddı.

O, qarıya dedi:

– Bir hadisə olmamışdır ki, anacığım? Çox gec gəldiniz.

Qarı cavab verdi:

– Nə danışsan, qızım, mənə heç nə olmamışdı, əksinə, lap yaxşı iş oldu: bu mərhəmətli ağa mənim yükümü buracan gətirib. Bir fikrinə gətir: yolda yorulmuşdum, o özü məni çiyinə oturtdu. Yol da bizə heç uzun görünmədi, vaxtımız şəhər keçdi, bir-birimizlə hey zarafat eləyirdik.

Qarı, axır ki, yerə düşdü, şələni oğlanın çiyindən götürdü, səbətləri əlindən aldı, ona mehriban nəzərlə baxıb dedi:

– Hə, indi də qapının qabağında oturub dincəlin. Zəhmətinizin haqqını vicdanla qazanmışınız, onu mütləq alacaqsınız.

Sonra üzünü qazotaran arvada tutdu:

– Sən də, qızım, keç otağa, cavan oğlanla təklikdə qalmağın yaxşı düşməz, odla pambıq bir yerdə qala bilməz, bir də gördün vuruldu sənə.

Cavan qraf bilmirdi ağlasın, ya gülsün. Ürəyində fikirləşdi: "Amma nə gözəlçədir! Lap otuz yaş cavan da olsaydı, yenə gözü-mün ucu ilə baxa bilməzdim". Bu ara qarı qazları nəvazişlə sığalayır, elə bil doğma uşaqları idi. Sonra qızı ilə bərabər evə girdi. Cavan oğlan da yabanı alma ağacının altındakı taxtın üstündə uzandı. Hava mülayim və xoşdu. Ətraf göz işlədikcə allı-güllü çəmənlilik, çəmənin də ortasından kiçik bir çay zümzümə ilə axıb gedirdi. Suyu da dumdurdu. Qızılı günəş çayın sularını ışıq-ışım ışıldadırdı. Ağappaq qazlar çəməni gəzir, çayda üzürdülər.

Oğlan fikirləşdi: "Bura doğrudan da gözəldir, ürək rahatlanır. Amma elə yorulmuşam ki, gözlərim öz-özünə yumulur, qoy bir az yatım. Külək qalxmasa yaxşıdır, yoxsa tamam keyləşmiş ayaqlarımı götürüb aparar, heç xəbərim də olmaz".

Bir az yatmışdı ki, qarı gəlib onu silkələməyə başladı:

– Dur gedək, – dedi, – sən burada qala bilməzsən. Düzüdü, səni yaxşıca yormuşam, amma görürsən ki, yorğunluqdan ölməmişən. İndi sənəin haqqını verəcəyəm; pula, var-dövlətə möhtac deyilsən, ona görə sənə ayrı şeylər verəcəyəm.

O, iri zümrüd parçasından cilalanıb düzəldilmiş bir qabı oğlana verdi. Dedi:

– Bundan muğayat ol, o sənə xoşbəxtlik gətirəcək.

Dincini almış, özünü gümrə, güclü hiss edən qraf tez ayağa durdu, hədiyyəsinə görə qarıya çox sağ ol dedi və yola düzəldi, gözəl qızına isə heç dönüb baxmadı da. Xeyli uzaqlaşandan sonra da qarının şən qaqqıltısı gəlib qulağına çatdı.

Məşədən çıxınca qraf cəngəllikdə üç gün dolaşmalı oldu. Sonra paytaxt şəhərə gəldi və orada onu heç kəs tanımadığına görə, yad adam kimi, tutub kral sarayına gətirdilər. Kral da, kraliça da taxtda əyləşmişdilər. Qraf diz çöküdü, cibindən zümrüd qabı çıxarıb kraliçanın ayaqları altına qoydu. Kraliça əmr elədi ki, ayağa qalxsın və zümrüd qabı ona versin. Qabı açıb içinə baxan kimi kraliça qəşş eləyib özündən getdi. Kralın xidmətçiləri qrafı tutdular və qaranlıq zir-zəmiyə salmaq istədilər, ancaq kraliça gözüünü açdı, dedi ki, onu azad eləsinlər və çıxıb getsinlər, o bu adamla təklildə danışmaq istəyir.

Hamı gedəndən sonra kraliça acı-acı ağladı, cavan oğlana dedi:

– Bütün bu dəbdəbə, bu şən-şövkət mənim nəyimə gərəkdir ki, hər səhər fikir-xəyal içində yuxudan oyanıram?! Üç qızım vardı,

kiçiyi də elə gözəldi ki, hamı onu Allahın yaratdığı möcüzə hesab eləyirdi. Özü qar kimi ağappaq, yanaqları qızılıgöl ləçəyi kimi, saçları da günəşin qızılı şüaları rəngində. Ağlayanda gözlərindən yaş əvəzinə inci, daş-qaş töküldürdü. On beş yaşı tamam olanda kral qızların üçünü də yanına çağırırdı. Ah, birçə görəydiniz kiçik qızım içəri girəndə camaatın heyrdən ağzi necə açılı qalmışdı! Elə bil otağa günəş doğmuşdu. Kral dedi: "Əziz qızlarım, mən bilmirəm nə vaxt öləcəyəm, amma mən öləndən sonra hər birinizə nə çatacaqsa, indidən onu vəsiyyətim etmək istəyirəm. Siz hamınız məni istəyirsiniz, ancaq hansınız daha çox istəyirsə, krallığın ən yaxşı hissəsini də o alacaq".

Qızların hər biri dedi ki, onu hamıdan çox istəyir. Kral dedi: "Məni nə qədər sevdinizizi sübut eləyə bilərsinizmi? Ona əsasən mənə olan münasibətinizi müəyyən eləyəcəyəm".

Böyük qız dedi: "Mən atamı ən şirin qənd kimi sevirəm". Ortañıl dedi: "Mən isə atamı ən qəşəng paltarım kimi sevirəm". Kiçik qız isə susub danışmadı.

Atası soruşdu: "Əziz balam, bəs sən məni necə sevirənsən?" Qız dedi: "Mən bilmirəm, sizə olan məhəbbətimi heç nə ilə müqayisə eləyə bilmirəm". Amma atası təkid edirdi ki, qız nəyinsə adını çəksin. Onda qız, axır ki, belə dedi: "Duzsuz ən ləziz xörəyin də dadı olmur, ona görə də mən atamı duz kimi sevirəm". Bunu eşidən kral qəzəblənib dedi: "Əgər sən məni duz kimi sevirənsə, qoy bu məhəbbətinin mükafatı da duz olsun". O, krallığı iki böyük bacının arasında bölüşdürdü, kiçiyinin də kürəyinə bir torba duz bağladır, iki nökrə də əmr etdi ki, aparıb onu uzaq məşədə azdırsınlar.

Hamımız krala yalvardıq, onu bağışlamasını rica etdik, lakin kralın qəzəbini soyuda bilmədik. – Kraliça ah çəkdi və sözüne davam etdi: – Bizdən ayrılarda qızım necə ağladı, necə göz yaşları tökdü! Gözlərindən axan yaş mirvariye dönüb yollara səpələndi. O hədisədən çox keçməmiş kral öz amansız hərəkətindən pəşman oldu və əmr elədi ki, məşəni axtarıb qızını tapsınlar. Ancaq onu heç yerdə tapa bilmədilər. Fikirləşəndə ki, bəlkə onu vəhşi heyvanlar yeyib, dərddən ürəyim parçalanır. Hərdən özümə təşəlli verirəm ki, bəlkə o sağdır, bir mağarada yaşayır, ya da mərhəmətli insanlara rast gəlib, onların evində sığınacaq tapıb. Fikrinizə gətirin ki, sizin zümrüd qabınızı açıb içindən qızımın gözlərindən axan mirvariye oxşar

mirvarini görəndə necə həyəcanlandım! Siz mənə deməlisiniz ki, bu mirvarini haradan tapmışınız.

Qraf kraliçaya dedi ki, zümrüd qabı ona meşədə bir qarı verib; qarı ona çox qərribə görünüb, yaqın ifritodur. Amma kraliçanın qızı bəradə heç nə eşitməyib, ona heç yerdə rast gəlməyib.

Kralla kraliça qərara gəldilər ki, həmin qarını axtarıb tapsınlar; onlar belə fikirləşirdilər ki, mirvari tapılıbsa, qızlarından bir nişanə də tapa bilərlər.

Qarı öz daxmasında tək-tənha oturub yun öyirirdi. Hava qaralmışdı, ocağın yanında tilişə yanır, yan-yörəsində zəif işıq salırdı. Birdən həyətdə hay-küy eşidildi; otlaqdan qayıdan qazlar xırıltılı səslə qaçqıldaşdılar. Çox keçməmiş qarının qızı daxmaya girdi. Qarı başını yüngülcə tərpədi, onun salamını zorla aldı. Qızı onun yanında yerə çökdü və cəhrəsini götürüb, cavan qız kimi iti hərəkətlə yun öyirməyə başladı. Beləcə iki saat oturdular, kəlmə də kəsmədilər. Nəhayət, pəncərə tərəfdən səs gəldi və yanar iki göz otağa zilləndi. Bu, qoca gecəbəyquşu idi, o üç dəfə çığırdı: "Uhu! Uhu!" Qarı da yuxarı baxıb dedi:

– Vaxtdır, qızım, çıx get, işini gör.

Qız da qalxıb evdən çıxdı. Bəs o hara gedirdi? Cəmənlərdən keçib vadiyə yetişdi. Üç qoca pələndin yanındakı quyu üstünə gəldi. Bu vaxt dağın arxasından ay çıxıb aləmə nur səpdi. Qız üzündəki dərinli çıxarıb, quyuya əylədi, üzünü yumağa başladı. Sonra dərinli də suya basdı, ay işığına sərdi ki, qurusun, ağarsın. İlahi, qazotaran qız necə dayışıdı! Siz belə şeyi ömrünüzdə görə bilməzsiniz! Ağarmış hörüyü açılıb başından düşdü, qızıl saçları çiynlərinə tökülüb, örtük kimi bədənini bürüdü. Təkcə gözləri göyün parlaq ulduzu kimi bərq vururdu; yanaqları da alma ağacının zəif çiçəyi kimi cəhrayı rəng almışdı.

Lakin gözəl qız qəmli idi. O, yerə oturub acı-acı ağladı. Göz yaşları uzun saçları boyunca damla-damla yerə töküldü. Hərgah yaxındakı ağacın budaqları şıqqıldamasaydı, qız hələ orda çox oturub qalacaqdı. O, ovçu güllesindən diksinən ceyran kimi diksinib, yerindən sıçradı. Elə bu an qara bir bulud ayın üzünü örtüdü, qız da qoca arvad dərisini üzünə çəkib, yel kimi götürüldü.

O, daxmaya girəndə yarpaq kimi əsirdi. Qarı qapıda dayanmışdı, qız başına gələn əhvalatı danışmaq istəyirdi ki, qarı nəvazişlə gülümsədi:

– Mən hər şeyi bilirəm, – dedi.

O, qızı içəri apardı və tilişkəni alışırdı. Qarı cəhrəsinə əl vurmadı, süpürgəni götürüb evi süpürməyə, döşməni yumağa başladı.

– Gərək hər yan tərtəmiz, səliqəli olsun – dedi.

Qız soruşdu:

– Bu gecə vaxtı necyin iş görürsünüz, ana?

Qarı dedi:

– Məgər sən bilirsən indi saat neçədir?

Qız dedi:

– Gecəyarısına az qalıb, deyəsən, on ikiyə işləyir.

Qarı sözüne davam elədi:

– Məgər bilmirsen ki, bu gün sənin bura gəldiyinin üç ili tamamdır? Sənin vaxtın qurtarıb, daha yanımda qala bilməzsən.

Qız qorxdu:

– Ah, əziz anacığım! Məni qovmaq istəyirsiniz? Bəs mən hara gedim? Axı, mənim nə doğma evim var, nə də dostlarım var ki onlarda sığınacaq tapım. Nə demisiniz, yerinə yetirmişəm, məndən həmişə razı qalmısınız. Məni qovmayın.

Ancaq qarı qızı nə gözlədiyini əvvəlcədən ona demək istəmirdi. Dedi:

– Mən də burada çox qalmayacağam, amma buradan getdiyim vaxt gərək ev-çişik tərtəmiz olsun; ona görə də mənə mane olma. Sən heç nəyin fikrini eləmə, təkə yaşamağa bir yer tapa bilsən, mənim sənə verəcəyim hədiyyədən isə razı qalacaqsan.

Qız yenə soruşdu:

– Barı deyin görüm nə olub, axı?

– Bir də deyirəm: qoy işimi görüm. Daha bir kəlmə danışma, get öz otağına, üzündəki dərinli çıxar, yanıma gəldiyin gün geydiyin ipək paltar da gey, otur gözlə, mən çağıranda gələrsən.

Burada mən söhbəti yenə kralla kraliçanın üstünə gətirirəm. Onlar qrafı bərabər meşədə qarını axtarırdılar. İş elə gətirdi ki, gecə vaxtı qraf onlardan ayrı düşdü və tək gəzməli oldu. Səhəri gün ona elə gəldi ki, yolu tapıb. Qaş qaralınca həmin yolla getdi. Gecə düşəndə ağaca çıxdı ki, səhərəcən orada qalsın, çünki azmaqdan qorxurdu. Ay çıxıb ətrafı işıqlandıranda, kiminsə dağdan endiyini gördü. Əlində çubuq olmasa da, onun qarının evində gördüyü qazotaran qız olduğunu bildi. Öz-özünə dedi.

– Aha! Hərgah ifritənin birini tutsam, ikincisi də əlimdən çıxmaz. Amma qazotaranın quyu üstündə üzünü yuduğunu, qızılı saçlarının şalalə kimi çiynlərinə töküldüyünü görəndə heyrətləndi. Ömründə belə gözəl qıza rast gəlməmişdi. Nəfəs çəkməyə də qorxurdu, ancaq başını yarpaqlar arasından irəli uzadıb, qıza dördgözlə baxmağa başladı. Çox əyildiyindənmi, ya nədənsə, birdən budaqlar şaqqıldadı, qız da həmin dəqiqə qoca arvad dərisini üzünə çəkdi, ceyran kimi ürəkək qaçdı. Bu vaxt ayın üzünü bulud örtüdü, qız da yoxa çıxdı.

Qız qaçan kimi qraf ağacdən düşdü, onun dalınca götürüldü. Bir az gedəndən sonra qaranlıqda çəmənədə iki kölgə gördü. Kralla kraliça idi. Onlar uzaqdan qarının daxmasından düşən işığı tuş tutub gedirdilər. Qraf quyu üstündə gördüyü möcüzəni onlara danışdı. Kral da, kraliça da yəqin elədilər ki, bu, onların itkin düşmüş qızlarıdır. Sevinildilər, addımlarını yeyinlədib, az keçmiş, qarın daxmasına çatdılar. Daxmanın dövrəsində qazlar başlarını qanadları altına qoyub yatmışdılar. Səse də heç biri qumıldanmadı. Gələnler pəncərədən baxdılar. Qarı içəridə oturub yun əyirirdi. Başını aşağı öymişdi.

Otaq elə səliqəli, elə təmizdi ki, elə bil burda ayaqlarında birçə tozcuq olmayan cumbulu, xəyalı adamlar yaşayırdılar. Ancaq kralla kraliça qızlarını orda görmədilər. Bütün bunlara bir az baxdıqdan sonra ürəklənib pəncərəni astaca döydülər. Qarı elə bil onları göz-ləyirmiş. Ayağa qalxıb, məhrəbanlıqla dedi:

– Gəlin, gəlin, mən sizi tanıyıram.

Onlar içəri keçdilər. Qarı dedi:

– Əgər bu cür sevimli, xeyirxah qızınızı üç il bundan qabaq heç nəyə görə evdən qovmasaydıq, indi gəlib buralara çıxmazdınız. Bu müddətdə burada o pis bir əməl öyrənməyib, ürəyinin saflığını qoruyub saxlayıb. Siz isə daim qorxu içində yaşadığınıza görə bu nəçə ildə öz cəzanızı çəkmisiniz.

Sonra o biri otağın qapısına yaxınlaşıb çağırdı:

– Gəl bura, qızım.

Qapı açıldı, qızıl saçlı, gözləri sevincdən parıldayan kral qızı ipək paltarla otaqdan çıxdı: sanki göydən yerə mələk endi.

O, ata-anasına yaxınlaşdı, boyunlarını qucaqlayıb, üzlərindən öpdü; hamı da sevincdən ağladı. Cavan qraf onların yanında durmuşdu. Kral qızı onu görək rəngi qızılgül kimi qızardı, özü də bilmedi neyçin.

Kral dedi:

– İstəkli balam, mən krallığının hamısını bağışlamışam, indi bəs sənə nə verim?

Qarı dedi:

– Ona heç nə görə deyil, mən ona sizin ucbatmızdan tökdüyü o göz yaşlarını bağışlayıram; bu göz yaşları mirvaridir. Bunlar dəniz mirvarilərindən də gözəl, sizin krallığınızdan da qiymətli. Mənim üçün işlədiyinin əvəzində də bu daxmanı ona bağışlayıram.

Bu sözləri deyən kimi qarı yox oldu. Divarlar astaca çıqqıldadı. Baxanda gördülər ki, daxma gözəl bir saraya çevrilib, içəridə şahənə süfrə açılıb, nökrə-naib də ora-bura sütiyür.

Nağıl burada bitmir, amma bu nağıl danışan nənəmin yaddaşı korlanıb, o, nağılın axırını unudub. Mən əminəm ki, kral qızı qrafa ərə gedib, onlar həmin sarayda xoşbəxt yaşayıblar, ömürlərini orada başa vurublar. Daxmanın yanında otlayan ağ qazlar da cavan qızlar imiş (qoy bunu heç kim pis mənada qəbul etməsin), sonra onlar dönüb adam olublarını, bunu yəqin bilmirəm, amma güman edirəm ki, elə bu cür imiş. Qarı da, ola bilsin, heç ifritə deyilməmiş, hər şeyi qabaq-cadan xəbər verən xeyirxah arvad imiş, krallın qızı anadan olanda ona gözlərindən adi yaşlar yox, mirvari tökmək kimi vergi verib. İndiki zamanda belə şeylər olunur, yoxsa bütün kasıblar varlanardılar.

AĞILLI ADAMLAR

Günlərin birində kəndli vələs ağacından kəsib düzəltdiyi yoğun əlaqacını götürdü, arvadına dedi:

– Trina, mən uzağa gedirəm. üç günə ancaq qayıdaram. Qaramal alverçisi inəklərimizi almağa gəlsə, üçünü də satarsan, ancaq iki yüz talerden əskiyyə vermə. Əşidirsən?

Arvad dedi:

– Get, Allah amanında! Dediyn kimi edəram.

– Danışma, sən allah! Elə uşaqlıqdan ağıln porsəng aparır. Bax ha, axmaq iş tutsan, kürəyini gömgöy göyərdəcəyəm, özü də rəngsiz-zadsız, elə bu ağacım. Zolaqların da yeri bir il qalacaq. Bil ki, dediymi eləmə! – deyib kəndli yola düzəldi.

Səhəri gün qaramal alverçisi gəldi. Arvad onunla çox çənə döymədi. Alverçi inəklərə baxdı, qiymətini soruşub dedi:

– Sözü yoxdur, iki yüz taler verərəm. O birilərə baxanda bunlar baha deyil.

İnəkləri açıb tövlədən çıxartdı. Darvazadan çıxanda ev sahibəsi onun qolundan tutdu:

– Əvvəlcə siz mənə yüz taler verməlisiniz, yoxsa sizi buraxmamam.

Alverçi dedi:

– Haqlısınız, amma bir iş var ki, pulqabım yadımdan çıxıb qalıb evdə. Siz narahat olmayın, pulunuzu mütləq götürəcəyəm. İnəklərin ikisini aparıram, birini də beh qoyuram.

Bu təklif arvadın çox xoşuna gəldi, o, alverçini buraxdı, özü də fikirləşdi: “Belə ağıllı iş tutduğuma görə Hans yaman sevinəcək!”

Üç gündən sonra kəndli evinə qayıtdı, içəri girən kimi soruşdu ki, inəklər satılıb, ya yox.

Arvad dedi:

– Əlbəttə, satılıb, əziz Hans. Özü də mənə tapşırtdığın qiymətə, iki yüz talərə. Hərçənd o pula deyməzdilər, ancaq alverçi çənə vurmadi.

Kəndli soruşdu:

– Pullar hani?

Arvadı:

– Pullar məndə deyil, – dedi. – O pulqabını yaddan çıxarmışdı. Amma mənimçün yaxşı beh qoyub.

– Nə beh?

– İnəklərin birini bizim üçün qoydu. O birilərin pulunu götürəndə bunu aparacaq. Mən ağıllı tərpendim, ən arıq inəyi saxladım ki, yemi az olsun.

Əri bərk hirsələndi, ağacı qapıb arvadın kürəyini göyertmək istədi ki, birdən nə fikirləşdisə, niyyətindən əl çəkdi: Dedi:

– Belə axmağı dünya hələ görməyib. Ancaq mənim sənə yazığım gəlir. Çıxım kənd yoluna, üç gün gözləyim görüm səndən axmağı tapılacaq, ya yox. Beləsi rastıma çıxsə, sənəin təqsirindən keçəcəyəm, çıxmasa, mükafatını artıqlaması ilə alacağsam.

Kişi kənd yoluna çıxdı, daş üstündə oturub gözləməyə başladı ki, görsün kim gəlib keçəcək. Birdən gördü ki, bir araba gəlir, bir arvad ayaq üstə dayanıb arabanı sürür. Arabaya saman qalaqlanmışdı, arvad da nə samanın üstündə oturmışdı, nə də kəllərin yanında gedirdi. Kəndli fikirləşdi: “Deyəsən, elə axtardığımı tapmışam”.

Ayağa durub arabanın qabağında dəli kimi o baş-bu başa qaçmağa başladı. Arvad soruşdu:

– Nə istəyirsiniz, a kirmə? Mən sizi birinci dəfə görürəm, siz özünü haradansınız?

Kəndli:

– Mən göydən düşmüşəm, – dedi, – indi də bilmirəm təzədən ora necə qalxım. Məni ora apara bilmərsiniz?

Arvad dedi:

– Yox. Mən oranın yolunu tanımıram. Əgər siz göydən gəlmisinizsə, yaqin, dəyər bilərsiniz mənim ərim orada necə dolandır. Üç ildir ki, o oradadır. Yaqin siz onu görmüsünüz.

– Onu görməyincə görmüşəm, amma orada bütün kəndlilərin güzəranı yaxşı keçmir. O, göydə qoyun otarır, qoyunlar da onu çox incidir. Görürsən biri dağa dirmaşdı, ya qalın meşədə azdı, əriniz də onları axtarmalı olur ki, qaytarıb sürüyə qatsın. Elə əynindəki pal-paltarı da cırıq-cırıq olub. Az qala tamam çıpaqdı. Dərzi də ki, orda yoxdur. Nağıllardan bilirsiniz ki, müqəddəs Pyotr ora heç kimi buraxmır.

Arvad heyrtləndi:

– Gör ha! Kimin ağlına gələrdi?! Bilirsiniz nə var? Kişinin təzə kamzolu evdə şafadan asılıb, onu getirim, qoy geyinsin. Zəhmət olmasa, kamzolu aparın onun üçün.

Kəndli dedi:

– Bu, mümkün deyil. Göyə paltar aparmağa icazə verilmir, qapıda tutub hamısını alırlar.

Arvad:

– Bilirsiniz nə var, – dedi, – düşünən ən yaxşı taxılımlı satmışam, yaxşı pul qazanmışam. O pulu ərimə çatdırsaydım, yaxşı olardı. Axi, pulqabını cibinizə qoysanız, heç kim bilməz, elə deyil?

Kəndli dedi:

– Neyləyim, sözünüzü yerə sala bilmərəm, görək əziyyətinizi çəkəm.

– Siz burada oturub gözləyin, gedim evdən pulu getirim. Təzə qayıdacağam. Mən samanın üstündə oturmuram, görürsünüz ki, elə arabada dayanıram, onda kəllər də yorulmur.

Arvad arabanı sürüb getdi, kəndli isə fikirləşdi: “Görünür səfeh arvaddır, əgər doğrudan pulu gətirsə, arvadımın bəxti gətirəcək”.

onda onu daha döyməmə". Bir az keçmiş həmin arvad tənəfəs özünü kəndliyə yetirdi, pulu onun cibinə basdı. Ayrılanda da əziyyət verdiyi üçün min dəfə üzrxahlıq etdi.

Arvad evə dönəndə gördü oğlu çöl işlərindən təzəcə qayıdıb. Bu gün başına gələn əhvalatı oğluna danışdı:

– Elə sevinirəm ki. Yazıq ərimə nəse yetirmək üçün fürsət düşdü, axı kimin ağına gələrdi ki, göydə onun nəyəse ehtiyacı olacaq?

Oğlu heyrtlə:

– Ay aman, bu cür adam göydən həmişə düşmür ki! Gedim görüm, bəlkə onu orada tapa bildim. Qoy mənə desin görüm göydə nə var, nə yox, bəlkə göydə mənə bir iş tapıldı.

Atı yəhərləyib dördnalə çapdı. Kəndli söyüd ağacının altında oturub, pulları saymaq istəyirdi.

Oğlan qışqırdı:

– Göydən gəlmiş adamı görməmişiz?

Kəndli dedi:

– Görmüşəm. O indi geri qayıdır, dağa çıxıb ki, oradan göyə yaxın olsun. Tez çapıb getsəniz, ona çatarsınız.

Oğlan:

– Vay, – dedi, – bütün günü işləyib yorulmuşam, taxıl döymüşəm. Bura gəlincə də lap əldən düşdüm. Siz o adamı tanıyırsınız. Zəhmət olmasa, mənim atımı minin, gedib onu dila tutun ki, qayıtsın.

Kəndli fikirləşdi: "Aha, bu da o adamlardandır ki, ağıl pərsəng aparır".

– Nə deyirəm ki! Zəhmətinizi çəkərim, – dedi və atı minib çapdı.

Oğlan da çox gözlədi, sonra fikirləşdi: "Yəqin o göydən gələn adam çox tələsirmiş, buna görə geri qayıtmaq istəməyib. Kəndli də atı ona verib ki, atama çatdırsın".

Oğlan evə dönüb, əhvalatı anasına danışdı, dedi ki, atı atasına göndərüb, qoy göydə həmişə piyada gözməsin.

Anası dedi:

– Yaxşı eləmişən. Sən cavansan, piyada da gözə bilərsən.

Kəndli də evə gəlib atı tövlədə inəyin yanında bağladı. Arvadına dedi:

– Trina, bəxtin getirdi ki, səndən də səfeh iki gicə rast gəldim! Döyülməyin qaldı gələn dəfəyə.

O, köhnə kürsüdə oturub, demisini tüstülətdi:

– Bəli! Alverim yaxşı oldu: iki arıq inəyin əvəzinə kök bir at, üstəlik də, bu qədər pul. Hərgah hər səfehlik bu qədər gəlir gətirseydi, mən axmaqlara ürəkdən hörmət elərdim.

Kəndli belə düşündü, amma sənə, yəqin ki, təmizürəkli adamlar xoş gələr, öziz oxucum!

KƏNDÇİ

Bir kənddə ancaq varlı-dövlətli kəndlilər yaşayırdılar. Onların arasında birçə yoxsul vardı ki, onun da adını Kəndçi qoymuşdular. Bu adamın nə inəyi, nə də onu almağa pulu vardı, amma özü də, arvadı da istəyirdilər ki, birçə inəkləri olsun. Günlərin birində Kəndçi arvadına dedi:

– Bura bax, arvad, ağılma bir fikir gəlib: bizim kirkəmiz, axı, xarətdir, qoy o bizim üçün taxtadan bir düyüə yonub düzəltsin, onu qəhvəyi rənglə boyasın. Vaxt gələr, düyü böyüyüb inək olar.

Bu fikir arvadın da xoşuna gəldi. Kirkələri onlar üçün əməlli-başlı bir düyüə yonub düzəltdi, rənglədi, düyünün başını aşağı öydü ki, elə bilsinlər otlayır.

Səhəri gün naxırı çölə aparanda Kəndçi naxırını çağırıb dedi:

– Görürsən, indi mənim də düyüm var, amma balacadır, görək onu qucağında aparasan.

Naxırı:

– Yaxşı, apararam, – dedi və düyünü aparıb çəməndə otun üstünə qoydu ki, otlasın.

Düyü başını otdan qaldırmadı, naxırı da fikirləşdi: "Düyü özü ot yeyir, bir azdan sonra da özü yeriycək".

Axşam naxırı kəndə qayıtaranda naxırı düyüyə dedi:

– İndi ki ayaq üstə dayanırsan, ot da qırıb yeyirsen, görək özün də yeriycəsen, mən səni qucağımda aparacağam deyiləm.

Kəndçi də həyat qapısında dayanıb düyüsünü gözləyirdi. Naxırı bütün kəndin inək-buzovunu gətirmişdi, düyü isə gəlib çıxmırdı. Kəndçi soruşdu ki, düyüə hanı, naxırı dedi:

– Çəməndə otlayır, gəlmək istəmir.

– Necə yəni istəmir? Son görək mənim heyvanımı qayıyacağam gətirəydin!

Onlar dünyanın dalınca çəməne gəlib gördülər ki, düyə yoxdur, onu kim isə aparıb. Naxırçı dedi:

– Yəqin harasa qaçıb.

Kəndçi hirsələndi:

– Gözlə, qaçıb!

O, naxırçını kəndxudanın yanına apardı, kəndxuda da belə qərar çıxardı: maymaqlıq edib düyəni itirdiyinə görə naxırçı onun əvəzində Kəndçiye bir inək verməlidir.

Bəli, Kəndçi ilə arvadı çoxdan həsrətini çəkdiyə sahib oldular. Yaman sevinirdilər, amma yemləri yox idi, buna görə inəyi kəsirdilər. Ətini duzladılar, dərisini də Kəndçi şəhərə satmağa apardı; onun puluna düyə almaq istəyirdi. Dəyirmanın yanından keçəndə gördü ki, orada qanadları sınımış bir qarğa var. Ona yazığı gəldi, dəriyə büküb, qoltuğuna vurdu. Amma qəfildən hava dəyişdi, külək qalxdı, leysan başladı. Yol getmək çətinləşdi. Kəndçi dəyirmanı girdi və xahiş elədi ki, gecələməyə ona yer versinlər. Dəyirmançının arvadı evdə təkdi.

Kəndçiye dedi:

– Yaxşı da, uzan o samanın üstündə.

Ona bir parça pendir-çörək də verdi.

Kəndçi çörəyi yeyib, samanın üstündə uzandı, dərinə də yanına qoydu. Arvad öz-özünə dedi: “Kişi yorğundur, yaqın ki, indi yatıb”. Bu vaxt keşiş ora qonaq gəldi. Dəyirmançının arvadı onu mehribanlıqla qarşıladı:

– Ərim evdə yoxdur, – dedi, – gəl birlikdə şam edək.

Kəndçi qulaq verdi; xörəklərin adı çəkildə acığı tutdu ki, onun qismətinə təkə pendir-çörək düşdü. Dəyirmançının arvadı isə süfrəyə cürbəcür xörəklər, kətələri, şərəblər düzdü. Onlar süfrəyə təzəcə əl uzatmışdılar ki, qapı döyüldü.

– Ay aman, deyəsən, erimdir gələn.

Təz qovurmanı ocaqda, şərabi balışın altında, dovğanı yorğan-döşəyin üstündə, kətələri çarpayının altında, keşişi də dəhlizin şka-fında gizlətdi. Sonra qapını açdı və erinə dedi:

– Allaha şükür, salamat qayıdıb gəlmisən! Hava elə qarışıb ki, elə bil qiyamət günüdür!

Dəyirmançı saman üstə yatmış Kəndçini gördü, soruşdu:

– Bu nə istəyir?

Arvadı dedi:

– Vay, vay, bu yazıq, tufana-yağısa düşmüşdü, gecələməyə yer istədi. Bir parça pendir-çörək verdim, izin də verdim ki, samanın üstə uzanıb yatsın.

Əri dedi:

– Qoy yatsın, sən də mənə yeməyə bir şey ver.

Arvad:

– Pendir-çörəkdən başqa heç nəyim yoxdur, – dedi.

– O da bəsimdir, gətir pendir-çörək yeyim.

Dəyirmançı kəndlini də dəvət elədi:

– Ey, gəl otur, bizimlə çörək ye!

Kəndçi özünü naza qoymadı, gəlib oturdu, çörək yeməyə başladı. Dəyirmançı yerdə inək dərisini və ona bükülmüş qarğanı görüb soruşdu:

– O nədir elə?

Kəndçi dedi:

– Orada falçı gizlətmışəm.

Dəyirmançı:

– Bəlkə mənim falıma baxsın? – dedi.

– Baxar, baxar. Amma o, dörd dəfə xəbər verir, beşinci xəbəri gizlədib demir.

Dəyirmançını maraq götürdü:

– Mümkünsə, ona də bir şeydən xəbər versin.

Kəndçi qarğanın başını bərk sıxdı, qarğa da bərkdən qarıldı: qarr, qarr.

Dəyirmançı soruşdu:

– Hə, nə dedi?

Kəndçi cavab verdi:

– Əvvəla, dedi ki, şərabi balışın altında gizlədiblər.

Dəyirmançı:

– Bu, bəd olmazdı, – deyib balışın altına baxdı və şərabi oradan götürdü.

– Hə, sonrasını da gəlsin!

Kəndçi yenə qarğanın başını sıxıb, onu qarıldıtdı.

– İkincisi, deyir ki, qovurma ocağın içindədir.

– Bu, lap yerinə düşərdi! – deyərək dəyirmançı gedib ocaqdan qovurmanı götirdi.

Kəndçi qarğanı yenə qarılıtdı və dedi:

– Üçüncüsü də, deyir ki, dovğa yorğan-döşəyin üstündədir.

– Bu da pis olmazdı! – deyib dəyirmançı dovğanı da oradan götürdü.

Kəndçi qarğanın başını bir dəfə də bərk sıxdı. Qarğa çığıraraq qarılıtdı. Kəndçi dedi:

– Dördüncüsü də, falçı deyir ki, kətələr çarpayının altındadır.

– Bu lap yaxşı olardı! – deyib dəyirmançı çarpayının altına girdi və kətələri çıxardı.

İkisi də oturub ləzzətlə yeməyə girişdi, dəyirmançının arvadı qorxudan az qala ölmüşdü; o, açarların hamısını gizlətdi, özü də tez yorğanın altına girdi. Dəyirmançı beşinci fəaliyyətini bilmək istədi, Kəndçi isə dedi:

– Gəl əvvəlcə bu dördünü yeyək, beşinci bir az pis olacaq.

Onlar yeyib-içdilər, beşinci fəaliyyət üçün dəyirmançının nə qədər pul verəcəyi üstündə çənə vurmağa başladılar və axırda üç yüz talərdə dayandılar. Kəndçi qarğanın başını bir də var gücü ilə sıxdı, qarğa elə çığırdı ki, az qala boğazı yırtıla.

Dəyirmançı soruşdu:

– Hə, nə dedi?

– Dedi ki, dəhlizdəki şəkfdə şeytan gizləniib.

Dəyirmançı dedi:

– Hə, şeytanı görək oradan qovaq.

O, dəhlizin qapısını açdı, arvad da şəkfin açarını verməyə məcbur oldu.

Kəndçi şəkfi açdı, keşiş də güllə kimi oradan çıxıb qaçdı. Dəyirmançı dedi:

– Qara adamı mən öz gözələrlə gördüm, şeytan idi.

Səhər açılar-açılmaz Kəndçi üç yüz taləri götürüb dabanına tūpürdü. Evə gəlib həyəət-bacasını qaydaya saldı, özünə qəşəng bir ev tikdi. Kəndlilər dedilər:

– Bu Kəndçi yəqin elə yerdə olub ki, oradan qızıl dolu kimi yağır, pulu da kürəklə kürəyirlər.

Kəndçini kəndxudanın yanına çağırırlar və soruşdular ki, bu var-dövlət onun üçün haradandır. O da dedi:

– Şəhərə getmişdim, inəyin derisini üç yüz talərə satdım.

Kəndlilər bunu eşitcək pul qazanmaq eşqinə düşdülər. Evə gələn kimi inəklərinin hamısını kəsdilər, derisini soydular ki, şəhərədə satışsınlar, özü də bəhə qıymətə satışsınlar. Kəndxuda dedi:

– Qoy mənəm işçim şəhərə birinci getsin.

İşçi arvad şəhərə gəlib, derisini tacirə təklif elədi, o da ona üç taler pul verdi; o biri kəndlilər gələndə isə onlardan daha ucuz qıymətə aldı. Dedi:

– Bunların hamısını neyləyirəm?

Kəndçinin onları belə ustalqla aldatmalarına kəndlilərin acığı tutdu. Onlar əvəz çıxmağı qərara aldılar: kəndxudaya şikayət elədilər ki, Kəndçi onları aldatdığına görə onu cəzalandırsın. Günahsız Kəndçi də yekdilliklə ölüm cəzasına məhkum edildi: onu dəşik çəlləyə qoyub suya atacaqdılar.

Kəndçini tutub gətirdilər və keşiş çağırırlar ki, ölümqabağı onun üçün dua oxusun. Camaata da dedilər ki, dağılışınsınlar. Kəndçi keşişi görə kimi tanıdı, bu, dəyirmançının arvadına qonaq gələn keşişdi. Elə orada ona dedi:

– Mən sizi şəkfdən xilas elədim, siz də mənə çəlləkdən xilas eləyin.

Elə həmin vaxt onların yanından bir sürü keçirdi, Kəndçi də bildirdi ki, o sürünün çobanı nə vaxtdır kəndxuda olmaq istəyir. Çobanı görə kimi boğazını yırtı-yırtı bağardı:

– Yox, razı deyiləm! Bütün aləm yığılsa da razı olan deyiləm!

Çoban bu sözü eşidib yaxın gəldi, soruşdu:

– Nə olub? Nəyə razı deyilsən?

Kəndçi dedi:

– Bunlar mənə kəndxuda eləmək istəyirlər. Əgər o çəlləyin içinə girsəm, kəndxuda olacağam, mən də razılaşmıram.

Onda çoban dedi:

– Əgər kəndxuda olmaq üçün təkə də lazımdırsa, mən elə indicə bu çəlləyin içinə girərəm.

Kəndçi dedi:

– Çəlləyə girməyə razısan, kəndxuda olacağsan.

Çoban çəlləyin içinə girib oturdu. Kəndçi çəlləyin üstünü mıxladı, özü isə çoban olub, sürünün kəndə sarı qovdu. Keşiş də kilsədə camaata xəbər verdi ki, ölənini duasını oxuyub. Kəndlilər gəlib çəlləyi çaya dığırıdılar. Çəlləyin içində çoban da var səslə çığırdı:

– Hə, hə, kəndxuda olmağa canla-başla razıyam!

Kəndlilər də elə bildilər ki, çıxıran Kəndçidir.

– Biz də o fikirdəyik, amma əvvəlcə bax gör orada, aşağıda nə var, nə yox, – dedilər və çəlləyi çaya gillətdilər.

Sonra evlərinə dağılışdılar. Kəndə girəndə gördülər ki, Kəndçi qayıdır, özü ilə də bir sürü qoyun gətirir. Heç özünü o yerə qoymur. Kəndlilər təəccüblə soruşdular:

– Sən haradan belə gəlirsən, Kəndçi? Suyun içindən çıxmısan yəni?

Kəndçi dedi:

– Hə də, mən lap dərinə endim, suyun dibinə düşdüm, çəlləyin altını vurub qopartdım, çıxanda gördüm ki, orda, suyun dibində gözəl çəmənlilər var, o çəmənlidə də qoyun-quzu otlayır. Özüm üçün bir sürü ayırıb gətirdim.

Kəndlilər soruşdular:

– Orada qoyun-quzu çox qalıb?

Kəndçi dedi:

– Çox, lap çox! Sizə nə qədər lazımdırsa, ondan da çox.

Kəndlilər öz aralarında belə sözləşdilər ki, gedib hərəsi özünə bir sürü gətirsin. Kəndxuda da dedi:

– Mən birinci gedəcəyəm.

Hamısı yığılıb çay kənarına gəldi. Bu vaxt göy üzündə qoyun yununa bənzər burum-burum ağ buludlar süzürdü. Onların da əski çaya düşürdü. Bunu görən kəndlilər çıxışdılar:

– Odur suyun dibində qoyun görünür!

Kəndxuda irəli keçib dedi:

– Suyun dibinə birinci mən enməliyəm; axı gərək baxıb görüm orada nə var, nə yox. Hər şey qaydasınca olsa, sizi səs-ləyəm.

Bunu deyib özünü çaya atdı. Suda bərk şappılıt eşidildi, kəndlilər də elə bildilər ki, kəndxuda onlara “gəlin” dedi. Hamısı suya töküldü.

Kənd boş, kimsəsiz qaldı. Kəndçi də hamının var-dövlətinə yiyələnib, sərvətli bir adam kimi orada tək-tənha yaşadı.

Günlerin birində yoxsul bir arvadın oğlu oldu. Uşaq köynəkdə doğulmuşdu. Falçılar dedilər ki, oğlan on dörd yaşına çatanda kralın qızını alacaq. İş elə düşdü ki, uşaq doğulandan bir müddət sonra kral həmin kəndə gəldi, amma heç kim bilmədi ki, bu, kraldır. O, kənddə təzə xəbər olub-olmadığını soruşanda dedilər:

– Bu günlərdə kəndimizdə bir uşaq köynəkdə doğulub, falçılar da deyiblər ki, onun ürəyindən nə keçsə, yerinə yetəcək. On dörd yaşına çatanda da kral qızını alacaq.

Kralın ürəyi kinli olduğundan, bu xəbərdən qəzəbləndi, uşağın ata-anasının yanına gedib, yalandan özünü mehriban, səmimi göstərdi.

Dedi:

– Yoxsul adamlarsınız, uşağınızı verin mənə, mən onu böyü-dərəm.

Uşağın valideynləri əvvəlcə razı olmadılar, ancaq bu yad adam onlara çoxlu qızıl təklif eləyəndə fikirləşdilər: “Əgər uşaq anadan xoşbəxt doğulubsa, bu qismət də onun xeyrinə olar”. Razı olub uşağı krala verdilər.

Kral oğlanı iri mücrünün içinə qoyub, yoluna düzəldi. Dərin bir gölün yanına çatanda mücrünü suya atdı və ürəyində dedi: “Qızımı istəmədiyim adaxlıdan xilas elədim”. Lakin mücrü batmadı, qayıq kimi suda üzdü, içinə də birçə gilə su keçmədi. Üzə-üzə kralın pay-taxtından iki mil aralandı, dəyirmanın yanına çatanda birdən dirənib dayandı. Xoşbəxtlikdən dəyirmanı işləyən bir nəfər yaxınlıqda dayanmışdı və mücrünü görüb, onu sudan çıxardı, elə bildi ki, içi qızıl-gümüşlə doludur. Açılanda içində qəşəng, sağlam, gülümsəyən bir oğlan uşağı gördü. Onu dəyirmançının yanına gətirdi, dəyirmançının da övladı olmadığından, arvadı sevindi:

– Bunu Allah-təala bizə pay göndərib, – dedi.

Onlar uşağı qayğı ilə, məhəbbətlə böyütdülər, o da ağıllı-kamallı bir oğlan oldu.

Günlerin birində yağışda, tufanda sığınacaq axtaran həmin kral dəyirmanı gəldi. Yeniyetmə oğlanı görəndə dəyirmançıdan soruşdu ki, bu, onun oğludur? Dəyirmançı da dedi:

– Yox, biz bu uşağı tapmışıq. On dörd il əvvəl mücrünün içində üzə-üzə gəlib bizim bəndin yanına çatanda bir işçimiz onu sudan çıxarıb gətirmişdi.

Kral başa düşdü ki, bu oğlan, vaxtilə suya atdığı həmin xoşbəxt uşaqdır. Dedi:

– Olarmı bu oğlan indi yazacağım məktubu kraliçaya çatdırırsın? Əvəzində ona iki qızıl verərəm.

Dəyirmançı da, arvadı da dedilər:

– Necə buyurursunuz, elə olsun, kral.

Oğlan yola hazırlaşdı.

Kral kraliçaya bu məzmununda məktub yazdı: “Bu oğlan məktubu sənə yetirən kimi onu öldürüb basdırın; mən qayıdana qədər ömrime əməl edin”.

Oğlan məktubu götürüb yola düzəldi, ancaq yolu azıb, qaş qaranlıqda qalın bir meşəyə girdi. Qaranlıqda bir çırağ işığı gördü, onu tuş tutub getdi. Qəfildən qarşısına bir daxma çıxdı. İçəri girib gördü ki, ocağın yanında bir qarı oturub. Daha heç kim yoxdur. Qarı oğlanı görüb qorxdı. Soruşdu:

– Hardan gəlib, hara gedirsən?

Oğlan dedi:

– Dəyirmandan gəlirəm, kraliçaya məktub aparıram. Ancaq meşədə azmışam, istəyirəm gecəni sənin daxmada qalam.

Qarı:

– Yazıq uşaq, – dedi, – sən gəlib quldur yuvasına düşmüşsən. Quldurlar qayıdıb gələn kimi səni öldürəcəklər.

Oğlan dedi:

– Neylək, qoy kim istəyir gəlsin, mən heç kəsdən qorxmuram. Elə yorulmuşam ki, daha birçə addım da ata bilmərəm.

O, taxtın üstündə uzanıb yuxuya getdi.

Aradan çox keçməmiş quldurlar gəldilər, oğlanı görəndə qəzəblənib soruşdular ki, bu kimdir taxtda uzanıb.

Qarı dedi:

– Axı bu lap südəmər uşaqdır. Meşədə azıb, ona yazığımı gəldi, yer verdim. Kraliçaya məktub çatdırmalıdır.

Quldurlar məktubu açıb oxudular, gördülər yazılıb ki, çatan kimi oğlanı öldürsünlər. Quldurların ürəyində mərhəmət oyandı, onların başçısı məktubu cırdı, əvəzinə belə bir məktub yazdı ki, oğlan saraya

çatan kimi onu kralın qızı ilə evləndirsinlər. Quldurlar oğlana dəymə-dilər, o da səhərcən yatdı, oyananda məktubu ona verib yola saldırlar.

Kraliçə məktubu alanda, orada tapşırılan kimi hərəkət etdi. Dəbdəbəli toy məclisi qurdu. Oğlan da qəşəng və mehriban olduğundan kralın qızı onunla fərəh içində xoşbəxt yaşamağa başladı.

Bir müddət sonra kral səfərdən qayıdıb gördü ki, fəalçılar dediyi düz çıxıb, xoşbəxt oğlan da onun qızını alıb. Soruşdu:

– Bu necə oldu, axı? Mən ki məktubuma ayrı əmr yazmışdım.

Kraliçə həmin məktubu krala göstərdi, dedi ki, özün bax gör nə yazmışan. Kağızı oxuyan kimi kral bildi ki, məktubu dəyişiblər. Oğlandan soruşdu ki, onun verdiyi məktubu neyləyib və neyçin onun əvəzinə ayrısını gətirib.

Oğlan dedi:

– Mənim heç nədən xəbərim yoxdur. Yəqin meşədəki daxmada yatdığım gecə onu dəyişiblər.

Kral qəzələndi:

– Bu, sənə bəhə tamam olacaq! Mənim qızıma sahib olmaq istəyən adam gerek cəhənnəmdən şeytanın başından üç dənə qızıl tük qoparıb gətirsin! Hərgah dediyimi gətirsən, qızım sənə arvadın olacaq.

Bu yolla kral oğlandan birdəfəlik yaxa qurtarmaq fikrindəydi. Xoşbəxt oğlansa dedi:

– Nə olar, qızıl tükləri sizin üçün gətirərəm, mən şeytandan qorxmuram.

Kralla vidalaşdı yola düşdü. Az getdi, çox getdi. Gəlib bir ölkənin paytaxtına yetişdi. Şəhər darvazasının gözetçisi onu sorğu-suala tutdu, soruşdu ki, hansı peşə sahibidir, nə düzəldə bilir. Xoşbəxt oğlan dedi:

– Əlimdən hər iş gəlir.

Qapıçı:

– Onda bizə bir yaxşılıq elə, – dedi, – başa sal görək bazar meydanında əvvəllər şərab axan fəvvarəmizdən neyçin indi heç su da axmır?

Cavan oğlan dedi:

– Gözləyin qayıdanda onu sizə başa salaram.

Oradan uzaqlaşdı, ayrı bir şəhərə yol aldı; orada da şəhər darvazasının gözetçisi ondan soruşdu ki, hansı peşə sahibidir, nə düzəldə bilər? Oğlan da dedi:

– Əlimdən hər iş gəlir.

Qapıcı:

– Onda bizə bir yaxşılıq elə, – dedi, – başa sal görək, şəhərimizdəki alma ağacı əvvəllər qızıl alma yetirirdi, indi neyçin heç yarpağı da yoxdur.

Cavan oğlan:

– Gözləyin, – dedi, – qayıdanda onu sizə başa salaram.

Oradan da uzaqlaşdı, az getdi, üz getdi, yolunun üstünə gur axan bir çay çıxdı. Çayın o tayına keçmək istəyəndə bərəci ondan soruşdu ki, hansı peşəni bilir.

Oğlan:

– Əlimdən hər iş gəlir, – dedi.

Bərəci dedi:

– Onda mənə bir yaxşılıq elə, başa sal görüm, neyçin mən həmişə adamları o tay-bu taya keçirirəm, heç kim də heç vaxt məni əvəz eləmir?

Oğlan cavab verdi:

– Gözlə, qayıdanda səni başa salaram.

Xoşbəxt cavan çayı keçdi, cəhənnəmin yolunu tapdı, içəri girdi. Ora zil qaranlıqdı, hər yan his çəkmişdi. Şeytan evdə yoxdu, iri, enli kürsüdə onun nənəsi oturmuşdu. Soruşdu:

– Nə lazımdır sənə?

Nənə oğlana çox da qəzəbli görünmədi.

Cavan oğlan dedi:

– Mənə şeytanın başından üç dənə qızıl tük lazımdır, yoxsa arvadımdan ayrı düşməli olacağam.

Nənə dedi:

– İştahan pis deyil. Şeytan qayıdıb səni burda görsə, canından ayrı düşməli olacaqsan. Amma mənim sənə yazığım gəlir, görüm, bəlkə kömək eləyə bildim. – Qarı oğlanı qarışqaya döndərdi, dedi: – Tumanımın bürükləri arasında gizlən, şeytan orda səni görməz.

Cavan oğlan:

– Bu yaxşı oldu, – dedi, – amma mən üç sualıma da cavab almaq istəyirəm: neyçin vaxtilə şərab axıdan fəvvarə quruyub; neyçin vaxtilə qızıl alma verən ağacın üstündə heç yarpaq da yoxdur; bir də, neyçin bərəci həmişə o tay-bu taya adam keçirir, heç kim də onu əvəz eləmir?

Nənə dedi:

– Çətin suallardır, amma sən sakit otur və mən şeytanın başından üç qızıl tük dartanda onun dediyinə diqqətlə qulaq as.

Bəli, axşam düşdü, şeytan da evə qayıtdı. İçəri girən kimi hiss elədi ki, hava nəse təmiz deyil.

Dedi:

– Burnuma adam iysi gəlir! Burada işlər nəse yaxşı deyil.

Hər yeri axtardı, künc-bucaqlara baxdı, ancaq heç nə tapmadı. Nənəsi onu danlamağa başladı:

– Axı, mən hər yeri silib-süpürmüşəm, səliqəyə salmışam, sən də qatıb-qarışdırırsan. Burnuma həmişə adam iysi dəyir. Yaxşısı budur otur şam elə.

Deyəsən, şeytan çox yorulmuşdu. Yeyib-içəndən sonra başını nənəsinin dizləri üstünə qoydu ki, nənə başında bit axtarsın. Çox keçmədi onu yuxu tutdu: əvvəlcə fisildədi, sonra xoruldadı. Nənə onun qızıl tüklərindən birini dartıb çıxartdı və yerə qoydu. Şeytan çığırdı:

– Vay! Neyləyirsən?

Şeytanın nənəsi dedi:

– Pis yuxu gördüm, ona görə saçından yapışdım.

Şeytan soruşdu:

– Yuxuna nə girmişdi?

– Bazar meydanındakı fəvvarə girdi yuxuma. Əvvəllər ondan şərab axırdı, indi quruyub, heç su da axmır. De görüm, bunun səbəbi nədir?

Şeytan dedi:

– E-eh bilsəydilər ki, neyçin belə olub! Orada daşın altında quru qurbağası var. Onu öldürsələr, şərab yenə axıb töküləcək.

Nənə yenə şeytanın başını bitləməyə başladı, şeytanı yenə yuxu apardı; o elə xoruldadı ki, pəncərənin şüşələri cingildədi. Nənə bir qızıl tük də dartıb çıxartdı.

Şeytan hirsələndi:

– Vay! Sən neyləyirsən, axı?

Nənə:

– Açıqın tutmasın, – dedi, – yuxulu olmuşam.

– Yuxuda nə görmüsən ki?

– Gördüm ki, bir ölkədə əvvəllər qızıl alma gətirən ağacın üstündə indi heç yarpaq da yoxdur. Nəyin belədir?

Şeytan dedi:

– E-eh bilsəydilər ki, nəyin belə olub! Onun kökünü siçan gəmirir; onu öldürsələr, ağac yenə qızıl alma yetirəcək, amma siçan bundan sonra da ağacı gəmirsə, tamam quruyacaq. Sən yuxularını saxla, qoy rahat yatım! Bir də mənə yuxudan oyatsan, şillə çəkə-cəyəm sənə.

Nənə onu xoş sözlərlə sakitləşdirdi, yenə başını bitləməyə başladı, şeytan yenə xoruladı. Nənə üçüncü qızıl tükü də qopardı. Şeytan yerindən sıçradı, çığırdı, onu vurmaq istədi, nənə yenə onu sakitləşdirdi:

– Neyləyim, pis yuxuların əlindən hara qaçım?!

Şeytan maraqla soruşdu:

– Yuxuda nə gördün?

– Gördüm bir biçərə gileylənir ki, çayın bu tayından o tayına həmişə adam keçirir, heç kəs onu əvəz eləmir. Bunun səbəbi nədir?

Şeytan dedi:

– Axmaqdır da! Bir adam gəlib deyəndə ki, mənə o taya keçir, qoy əlindəki uzun ağacı versin ona. Həmin adam olsun bərəci, o da canını qurtarsın.

Üç qızıl tük qoparıb, üç suala cavab almış nənə qoca şeytandan əl çəkdi, o da səhərəcən yatdı.

Səhər şeytan yenə çıxıb getdi. Qarı tumanının büküklərindən qarışqanı çıxartdı, onu təzədən adam eləyib dedi:

– Bu da üç qızıl tük, götür. Suallarının cavabını da özün eşitdin. Xoşbəxt cavan sevinəcək:

– Hə eşitdim, hamısını da yadda saxladım.

Qarı dedi:

– Sənə köməyim deydi, indi yolunla get.

Oğlan dar gündə köməyinə görə qarıya minnətdarlıq eləyib, cəhənnəmdən çıxdı. İşı uğurlu olduğu üçün oğlanın kefi kök idi. Bərəcinin yanına çatanda vəd elədiyi cavabı ona yetirməmişdən əvvəl dedi:

– Əvvəlcə mənə o taya keçir, sonra xilas olmağın yolunu sənə öyrədim.

O biri sahile çıxan kimi, oğlan şeytanın məsləhətini ona yetirdi:

– Bir adam gəlib o taya keçirməyə xahiş eləsə, uzun ağacı ver ona, çıx qaç.

Cavan oğlan bərəcidən ayrılıb, meyvəsiz alma ağacı bitmiş ölkəyə getdi. Qapıcı artıq onu gözləyirdi. Oğlan şeytandan aldığı cavabı ona da yetirdi: “Ağacın kökünü gəmirən siçanı öldürün, onda ağac yenə qızıl alma bitirəcək”. Darvaza gözetçisi xoşbəxt cavana çox sağ ol deyib, ona iki ulaq yüklü qızıl verdi. Oğlan oradan yola düşüb, quru fəvvarəsi olan məmləkətə gəldi. Şəhər darvazasının bu gözetçisinə də şeytanın məsləhətini çatdırdı: “Fəvvarənin daşı altındakı quru qurbağasını öldürün, oradan yenə şərab axsın”. Qapıcı ona çox sağ ol dedi və qızıl yüklü iki ulaq verdi.

Qızıl yüklü dörd ulaqla bərəbər, xoşbəxt cavan saraya, arvadının yanına qayıtdı. Arvadı onun uğurla qayıtmağına ürəkdan sevindi. Oğlan şeytanın başından qoparılmış üç qızıl tükü krala verdi. Qızıl yüklü ulaqları görəndə kral lap razı qaldı.

– İndi şərtlərin hamısına əməl eləmişən, – dedi, – qoy mənim qızım sənə arvadın olsun. Amma, əziz kürəkənim, bir də görüm, bu qədər qızıl sənə üçün haradandır? Axı bu, böyük sərvətdir!

Oğlan dedi:

– Elə çayı keçirdim, gördüm o biri sahilə də bu qızıl qum kimi tökülüb qalıb, yığışdırıb gətirdim.

Kral acgözlüklə soruşdu:

– Mən də onu yığıb gətirə bilərəm?

Xoşbəxt cavan:

– Nə qədər istəyirsiniz! – dedi. – O çayda bir bərəci var, ondan xahiş eləyin sizi o taya keçirsin. Orda kisələrinizi qızılla doldura bilərsiniz.

Acgöz kral tez hazırlaşılıb yola düşdü. Çaya çatanda bərəciyə işarə elədi ki, onu o taya keçirsin. Bərəci onu bərəyə mindirdi, o taya çatan kimi uzun ağacı cəld krala verdi, özü də çıxıb qaçdı.

Kral da o vaxtdan bütün günahlarının əvəzində bərəci olub qaldı.

– Məgər indi də çaydan adam keçirir?

– Bəs necə! Axı onun əlindən uzun çubuğu heç kim almayacaq.

QORXU NƏ OLDUĞUNU BİLMƏK İSTƏYƏNİN NAĞILI

Bir atanın iki oğlu vardı. Böyüyü ağıllı, qabiliyyətli idi, əlindən də hər iş gəlirdi. Kiçiyi isə səfəhdi, ona heç nə qandırmaq olmurdu. Oxuyub öyrənmək qabiliyyəti də yox idi. Onu görənlər deyirdilər:

– Yazıq ata bunun ucbatından çox əziyyət çəkməli olacaq!

Ata böyük oğluna bir iş tapşırırsa o, atasını həmişə yarıda. Amma onu gecə nəse gətirməyə göndərəndə, yolu da qəbiristanın, ya da başqa bir vahiməli yerin yanından düşəndə, deyirdi:

– Yox, atam, ora getməyərəm, qorxuram.

Çünki o, qorxaq idi.

Ya da görürdün, axşam ocaq başında cürbəcür əhvalatlar danışır. Qorxudan adamın tükrləri biz-biz olurdu. Görürdün kim isə deyir: “Vay, nə qorxuludur!” Kiçik qardaş isə bir künədə oturub qulaq asır və başa düşə bilmirdi ki, qorxmaq necə olur.

Deyirdi:

– Bax, hamı deyir ki, qorxuram, qorxuram. Amma mən heç qorxmuram. Yəqin bu da elə şeydir ki, mən onu başa düşmürəm.

Günlərin birində atası ona dedi:

– Ey, künədə oturan, bir bura bax görüm! Yekə kişi olmusan, gücün-qüvvətin az deyil. Gərək bir peşə öyrənəsən ki, özünü dolandırabiləsən. Görürsən böyük qardaşın özünü necə oda-közə vurur?! Amma sən əlindən heç nə gəlmir.

Kiçik oğul:

– Eh, atam, – dedi, – mən nəse öyrənməyə can atıram. İndi ki belə oldu, öyrənilməli istəyirəm görüm qorxu nə olan şeydir, görünür, bu işdən mənim başım çıxmır.

Böyük qardaş bunu eşidib güldü: “Ay Allah, nə axmaq qardaşım varmış! Ondan heç vaxt adam olmayacaq; adam olmaq istəyən gərək diribaş olsun”.

Ata ah çəkib, kiçik oğluna dedi:

– Heç nəyi də bilməsən, gərək qorxunu biləsən. Amma bundan çöhrəpulu qazanmaq mümkün deyil.

Bu vaxt keşiş onlara qonaq gəldi. Ata da dərini ona danışmağa başladı, kiçik oğlu dərrəkəsizdir, heç nə bilmir, heç nə öyrənmək istəmir:

– Bir fikir verin, ondan soruşuram ki, nə yolla özünə çöhrəpulu qazanacaqsan, cavab verir ki, qorxu nə olduğunu öyrənib bilmək istəyirəm.

Keşiş dedi:

– Qorxu nə olduğunu öyrənmək istəyirsə, onu məndən öyrənə bilər. Oğlunuzu yanıma göndərin, dərini verərəm.

Ata bu təklifdən razı qaldı. Fikirləşdi ki, oğlanı, Allah qoysa bir işə düzəldərəm.

Bəli, keşiş oğlanı evinə apardı, ona tapşırırdı ki, hər gün kilsənin zəngini çalsın.

Günlər keçdi, bir gün gecəyarısı keşiş onu yuxudan oyatdı, dedi ki, qülləyə qalxıb zəngi çalsın. Fikirləşdi: “Hə, indi bilirsən qorxu nədir”. Özü də gizlicə qülləyə qalxdı. Oğlan qülləyə təzəcə qalxıb zəngin ipindən tutmuşdu ki, gördü ağ geyimli bir adam pilləkəndə, üzbəüz pəncərənin qabağında dayanıb. Qışqırdı:

– Kimdir orda duran?

Ağ geyimli adam cavab vermədi, heç yerindən də tərpənmədi.

Oğlan yenə çığırdı:

– Dillən, ya da rədd ol!.. Gecə vaxtı burda sən bir işin yoxdur!

Keşiş isə durduğu yerdə quruyub qalmışdı, qumıldanmışdı ki, oğlan elə bilsin əcinnədir.

Oğlan bir də qışqırdı:

– Nə işin var burda? Əgər düz adamsansa, cavab ver, yoxsa pilləkəndən ataram səni aşağı.

Keşiş fikirləşdi ki, belə şeyi eləməz və səssiz-səmirsiz heykəl kimi dayanıb qaldı. Oğlan üçüncü dəfə qışqırdı, kölgənin dillənmədiyini görüb yaxın gəldi və onu pilləkəndən üzəsağı atdı. O da on pillə düşürəndə künədə düşüb qaldı.

Oğlan kilsə zəngini çalıb evə qayıtdı və uzanıb yatdı. Keşişin arvadı örnü çox gözlədi, keşiş qayıdıb gəlmədi. Axırda arvadın canına qorxu düşdü, oğlanı oyadıb soruşdu:

– Bilmişən ərim hardadır? Axı, o, qülləyə səndən qabaq çıxdı.

Oğlan dedi:

– Bilmiyəm. Amma gördüm ki, kim isə pilləkəndə, kiçik pəncərənin qabağında dayanıb. Nə danışdı, nə də çıxıb gedirdi. Mən onu oğru bilib pilləkəndən üzəsağı atdım. Gedin baxın, əgər odursa, yazıq yəqin şil-küt olub.

Keşişin arvadı qaçaraq getdi və ərinə düşdüyi yerdə tapdı. Ayağı sınımsı keşiş күндə zarıydı.

Arvad sürüyə-sürüyə onu evə gətirib yerinə uzandırdı və qarğıış tökə-tökə oğlanın atasıgilə qaçdı.

– Sizin oğlan başımıza oyun gətirib, – dedi. – Ərimi pilləkəndən aşağı atıb, onun da ayağı sınıb. Gəlin vəcsiz avaranızı aparın.

Atası qorxdı, keşişin evinə gəldi, oğlunu danlamağa başladı:

– Bu nə hoqqadır çıxardırsan? Bu şeytan əməlini sənə kim öyrədib?

Oğlu dedi:

– Atam, bir mənə qulaq asın, burada mənim günahım yoxdur, axı. Keşiş gecə vaxtı orada pis niyyətlə dayanmış adama oxşayırdı. Mən bilmədim kimdir, üç dəfə xahiş elədim ki, cavab versin, ya da çıxıb getsin.

Atası dedi:

– Eh, başıma bəla olmusan! Rədd ol gözümün qabağından, daha sən adda oğlum yoxdur.

– Yaxşı atam, gedərəm, amma heç olmasa gözləyin səhər açılısın, çıxım gedim qorxu nə olduğunu öyrənməyə. O peşəni öyrənsəm, özümə çörəkpulu qazana bilərəm.

Atası dedi:

– Nəyi istəyirsən öyrən, mənim üçün təfəvütü yoxdur. Al bu əlli taləri, hara istəyirsən get, ancaq heç kəsə demə ki, əslin haralıdır, atan kimdir, çünki mən sənə yerinə utanaram.

– Yaxşı, atam, siz deyənlə olsun. İstədiyiniz təkcə budursa, ona əməl eləyə bilərəm.

Səhərin gözü açılar-açılmaz, cavan oğlan əlli taləri cibinə qoyub, yola çıxdı. Yol gedə-gedə ucadan deyirdi: “Bircə qorxa bilsəydim! Bircə qorxa bilsəydim!”

Yol keçən bir nəfər bu sözləri eşidib ona yaxınlaşdı. Onlar qoşa yeriməyə başladılar. Bir qədər gedəndən sonra bir dar ağacı gördülər. Yol yoldaşı oğlana dedi:

– O ağacı görürsən? Qanad düzəldən usta bu yeddi nəfərə uçağı öyrədir. Otur bu ağacın altında, gecə düşəndə qorxu nə olduğunu bilərsən.

Oğlan dedi:

– Vəssalam? Onda bu çox asan işdir, əgər qorxunun nə olduğunu belə tez öyrənə bilsəm, bu əlli taləri sənə verəcəyəm, ancaq səhər lap tezdən gəl yanıma.

Oğlan ağacın altında oturub, axşamın düşməyini gözlədi. Gecə hava soyudu, oğlan da od qalayıb qızındı. Gecə yarından keçəndə elə şaxtalı külək əsdi ki, oğlan titrədi. Külək dar ağacından asılanları yellətməyə başladı. Onlar bir-birinə deyir, elə bil itələşirdilər. Oğlan fikirləşdi: “Mən aşağıda ocağın yanında belə əsirəmsə, gör yuxarıda onlar necə donurlar, hələ üstəlik, bir-birinə çırpınırlar da”. Rəhmli olduğundan, nərdivanı qoyub dar ağacına çıxdı və asılanların yeddisini də aşağı endirdi. Sonra ocağı daha gur alışdırdı, hamısını tonqalın dövrəsində oturtdu. Hərəkətsiz oturmuş ölümlərin paltarları alışıb yanmağa başladı.

Oğlan onlara dedi:

– Odlə ehtiyatlı olun ha, yoxsa sizi yenə asaram.

Lakin ölümlər heç nə eşitmirdilər, susurdular, paltarlarının yanmağına da fikir vermirdilər. Onda oğlanın lap acığı tutdu:

– Hərgah ehtiyatlı olmasanız, mən sizə kömək eləyən deyiləm, sizinlə bərabər yanmağa da həvəsim yoxdur.

Bunu deyib yenə hamısını bir-bir dar ağacından asdı. Sonra ocağın yanında oturub və yuxuya getdi. Səhər tezdən yol yoldaşı əlli taləri almaq üçün gəldi.

– Hə, indi bildin qorxu nədir?

Oğlan:

– Yox, – dedi, – haradan biləydim ki? Axı o yuxarıdakılar heç ağzlarını da açmadılar. Elə də gicdilər ki, öyinlərindəki cındırlarını da yandırdılar.

Yol yoldaşı bildi ki, əlli taləri bundan almaq mümkün olmayacaq, dedi:

– Belə şeyi mən ömrümdə görməmişdim.

Oğlan yenə yola düzəldi, gedə-gedə mızıldadı:

– Ah, kaş qorxa biləydim! Kaş qorxa biləydim!

Onun dalınca gələn bir faytonçu bu sözləri eşitdi. Soruşdu:

– Sən kimsən belə?

Oğlan dedi:

– Bilmiyəm.

Faytonçu onu sorğu-suala tutdu:

– Haralısan?
– Bilmirəm.
– Bəs atan kimdir?
– Tapşırıblar, bunu heç kimə deməyim.
– Bəs öz-özünə mızıldadığın nədir?
– E-eh, istəyirəm ki, qorxu nə olduğunu bilim, amma heç kim bunu mənə öyrədə bilmir.

Faytonçu dedi:

– Gic-gic danışma. Dalımca gəl, mən onu sənə öyrəderəm.

Oğlan faytonçuya qoşulub getdi. Axsamüstü bir aşxanaya yetişdilər və orada gecələmək istədilər. Otağa girəndə oğlan yenə dedi:

– Kaş qorxa biləydim! Kaş qorxa biləydim!

Aşxana sahibi bunu eşidib güldü:

– Əgər ürəyin qorxunu belə istəyirsə, burada onun üçün bir səbəb tapırıq.

Sahibin arvadı dedi:

– Sən allah, danışma. Neçə-neçə igidin canı gedib, bu oğlan da işıqlı dünyaya həsrət qalsa, heyifsilənərəm.

Oğlan isə dedi:

– Əgər bu iş belə çətindir, mən onu mütləq öyrənmək istəyirəm. Axı elə bunun xatirinə diyarbədiyar düşüb gəzirəm.

O, aşxana sahibini o qədər dilə tutdu ki, axırda kişi belə bir əhvalat danışdı: bu yaxınlıqda tilsimli bir qəsr var. Əgər oğlan bu qəsrə üç gecə qalsa, qorxunun nə olduğunu, yaqın ki, öyrənəcək.

Kral da həmin cürətli adama öz qızını verəcəyinə and içib. Kralın qızı dünya gözəlidir. Qəsrə də böyük xəzinə var, onu əcinnələr qoruyur. Əgər xəzinə tilsimdən xilas olsa, kasıblar varlanar. Deyirlər ki, o qəsrin qapısından çox igidlər girib, amma geri qayıdını olmayıb.

Səhəri gün oğlan kralın yanına gəldi:

– Əgər izin versəniz, mən tilsimli qəsrə üç gün qalaram, – dedi.

Oğlan kralın xoşuna gəldi. Dedi:

– Üstəlik, məndən üç şey də istəyə bilərsiniz, ancaq bunlar cansız əşya olmalıdır, sən onları özünü qəsrə apara bilərsiniz.

Oğlan:

– Onda mənə od, dülğər dəzgahı, bir də kəsici ilə bərabər xarrat dəzgahı verin, – dedi.

Kral əmr etdi ki, gündüzdən bütün şeyləri aparıb qəsrə qoyunsunlar. Gecə düşən kimi oğlan qəsrə getdi. Otaqların birində ocaq qaladı, xarrat dəzgahını yanına qoydu, özü də dülğər dəzgahının üstündə oturdu. Dedi:

– Ah, kaş qorxa biləydim! Amma, deyərsən, burda qorxu nə olduğunu bilməyəcəyəm.

Gecəyarısı istədi ocağı gur alşıdırsın, onu üfördü, püflədi. Birdən künkəndən bir səs gəldi: “Mıyo-mıyo! Soyuqdan əsirik!”

Oğlan qışqırdı:

– Ey, nə çıxırırsız, gicbəserlər?! Soyuqdursa, gəlin bura, ocağı yaxın oturub qızının.

Elə bunu demişdi ki, iki dənə yekə qara pişik tullanıb onun yanına gəldi, hərəsi bir tərəfdə oturub, od saçan gözlərini ona dikdi. Qızının kimi pişiklər dedilər:

– Gəl kart oynayaq, dost.

Oğlan:

– Oynayaq da, – dedi. – Amma əvvəlcə pəncələrinizi mənə göstərin.

Pişiklər caynaqlarını açdılar.

Oğlan dedi:

– Hə-ə, caynaqlarınız çox uzundur. Dayanın uclarından bir az kəsim.

O, pişiklərin boynundan yapışib xarrat dəzgahının üstünə qoydu, pəncələrini möhkəm-möhkəm ora bərkitti. Dedi:

– Caynaqlarınızdan sizi tanıdım. Kart oynamaq həvəsim də qaçdı.

Onları öldürüb, pəncərədən suyun içinə atdı. İkisinin işini bitirəndən sonra ocağın yanında oturmaq istəyirdi ki, otağın bütün künkə-bucağından qara pişiklər və qızmar zəncirli qara itlər çıxıb, onun üstünə gəldilər. Çox keçmədi ki, bütün otaq qara it-pişiklə doldu. Onlar hədsiz səs çıxarıb, ocağı ayaqlayıb, onu söndürmək istəyirdilər.

Oğlan bunlara bir müddət sakit-sakit tamaşa elədi, sonra hirs-ləndi, kəsicini əlinə alıb çıxdı: “Rədd olun buradan, alçaqlar!” Onların üstünə cumdu. Çoxu qaçdı, bir neçəsini isə oğlan götürüb suya atdı, qayıdıb yenə ocağı alşırdı. Bir az keçmiş onu yuxu tutdu. Yan-yörəsinə baxanda künkəndə iri bir çarpayı gördü.

– Mənə elə bu lazımdır, – dedi və çarpayıda uzandı. Gözünü təzəcə yummuşdu ki, çarpayı tərpəndi və qəsrin içində o baş-bu başa hərəkət elədi.

Oğlan dedi:

– Eybi yoxdur, qoy yerisin, amma dayansa yaxşıdır.

Çarpayı isə at qoşulmuş fayton kimi sürətlə gedir, astanadan, pilləkənlərdən aşib keçdi. Qəfildən elə bil çarpayının üstünə qaya parçası düşdü, o üzüstə çevrilib qaldı. Oğlan yorğanları, yastıqları üstündən atdı, çarpayının altından birtəhər çıxdı.

– Kimin həvəsi varsa, çarpayıya o minib gəzsin, – dedi və ocağın yanında uzanıb, səhərəcən yatdı.

Səhər kral qəsrə gəldi, oğlanın yerə düşüb qaldığını görəndə elə bildi ki, əcnənlər onu öldürüblər. Dedi:

– Heyif, qəşəng oğlandı!

Bunu eşidəndə oğlan ayağa qalxdı:

– Yox, heyifsilənmək hələ çox təzdir! – dedi.

Kral heyrləndi, həm də sevindi. Soruşdu ki, gecə başına nə iş gəlib.

Cavan oğlan dedi:

– Hər şey yaxşı oldu, bir gecə keçdi, iki gecə də keçib gedər.

Oğlan aşxana sahibinin yanına gedəndə, kişinin ağzı açıla qaldı.

– Səni sağ görəcəyimə inanmırdım. Hə, qorxunun nə olduğunu bildin?

Oğlan:

– Yox, – dedi, – havayı şeydi. Ah, birçə qorxunun nə olduğunu mənə deyən tapılaydı!

İkinci gecə oğlan yenə qəsrə yollandı, gəlib ocağın yanında oturdu və yenə köhnə havasını çaldı: “Kaş qorxa biləydim!” Gecə yarı olanda yenə hay-küy, taraqqataaraq eşidildi. Səsler get-gedə gücləndi, sonra otağa sükut çökdü. Nəhayət, tüstü borusunun içindən adamın yarısı çıxaraq, qırıya çəkib, şappıltı ilə oğlanın düz qabağına düşdü.

Oğlan qışqırdı:

– E-hey, bəs bunun yarısı hanı? Bu azdır!

Yenə səs-küy qalxdı, uğultu-gurultu, ulaşma başladı, borudan adamın o biri yarısı da düşdü.

Oğlan dedi:

– Dayan, əvvəlcə səninçin ocağı alışıdır.

Alışdırdı, dala baxanda gördü ki, yarı hissələr birləşib, dəhşətli bir adam onun yerində oturub.

Oğlan:

– Biz belə danışmamışıq, – dedi, – kürsü mənindir.

Qorxunc adam istədi oğlanı itələyib kürsüdən yerə salsın, gücü çatmadı. Oğlan isə var gücü ilə onu itələdi və öz yerində oturdu. Sonra yenə borudan dalbadal bu cür adamlar yerə tökülüşdü. Onlar ölümlərin sümüklerini və iki dənə kəllə gətirdilər. Sümükləri düzüb, vurub-yıxma oyunu oynamağa başladılar.

Oğlan da oynamaq istədi. Soruşdu:

– Bura baxın, olar ki, mən də sizinlə oynayım?

– Oyna da, əgər pulun varsa.

Oğlan:

– Pulum çatır, – dedi, – amma oyun şərləriniz yumru deyil.

Kəllələri götürüb dülqər dəzgahında yondu, az-çox yumru hala saldı.

– Hə, beləsi yaxşı dıgırlanar, – dedi. – İndi oyun qızısaçaq!

O, qorxunc adamlarla oynayıb, bir qədər pul uduzdu. Gecə saat on ikini vuran kimi hər şey yox oldu. Oğlan yenə yıxılıb yatdı.

Səhər kral yenə əhvalatdan xəbər tutmaq istədi. Oğlandan soruşdu:

– Bu dəfə başına nə iş gəldi?

Oğlan:

– Bir az vurub-yıxma oyunu oynadım, xırda-xuruş pul uduzdum.

– Bəs qorxmadın.

Oğlan dedi:

– Nə danışsınız! Axsamım çox şən keçdi. E-eh, birçə bilsəydim qorxu nə olan şeydir!

Üçüncü gecə oğlan yenə çıxıb dəzgahın üstündə oturdu, dilxorçuluqla dedi:

– Ah, kaş qorxa biləydim!

Gecəyarısı altı nəhəng adam peyda oldu. Onlar tabut gətirmişdilər.

Oğlan dedi:

– Aha, yaqın bu, bir neçə gün əvvəl ölmüş əmim oğludur.

O, barmağının işarəsilə ölünü çağırırdı:

– Bura gəl, qardaş, bura gəl!

Nəhənglər tabutu yerə qoydular, oğlan da yaxınlaşıb tabutun qapağını qaldırdı. Orada meyit vardı. Oğlan əlini onun üzünə toxundurdu, ölüünün üzü buz kimi soyuqdu.

Oğlan dedi:

– Dayan, səni bir az qızıqdırdım.

O, ocaqda əlini qızdırıb, ölüünün üzünə yapışdırdı, ancaq ölü soyuqdu ki, soyuqdu. Onda oğlan meyiti tabutdan çıxartdı, dizləri üstə oturdu, qollarını ovuşdurmağa başladı ki, damarlarının qanı hərəkətə gəlsin. Bunun da köməyi olmadı. Oğlan fikirləşdi: “Onu yanımda uzandırsam, tez qızışar”. Ölüünü yatağa uzatdı, üstünü örtüdü, özü də yanında uzandı. Bir az keçmiş ölü qızışıb tərpəndi. Oğlan dedi:

– Görürsən, qardaş, qızıqdırdım səni!

Ölü qalxıb qışqırdı:

– İndi mən səni boğacağam!

Oğlan heyrətləndi:

– Nə? Yaxşılığımın əvəzini bu cür çıxmaq istəyirsən? İndi ki belə oldu, qayıt tabuta.

O, ölüünü qaldırıb tabutun içinə tulladı və qapağını örtüdü. Altı nəhəng də gəlib tabutu apardı.

Oğlan dedi:

– Qorxmuram ki, qorxmuram da. Belə getsə ömrüm boyu qorxunun nə olduğunu bilməyəcəyəm!

Bunu eşidən nəhənglərdən ən yekəsi, ən dəhşətlişi irəli çıxdı; o, qoca idi, uzun, ağ saqqalı vardı. Çığdırdı:

– Ax, südəmər uşaq! İndi bilərsən qorxu nədir! Sən ölməlisən!

Oğlan:

– Lap elə tez də yox, – dedi, – axı bu işdə mən özüm də iştirak etməliyəm.

Qorxunc nəhəng onu hədələdi:

– Yox, pəncəmdən qurtara bilməyəcəksən.

– Yavaş, görək, əliuzunluq eləmə! Sən güclüsenə, mən də səndən gücsüz deyiləm, bəlkə səndən də güclüyəm.

Qoca dedi:

– Görürük. Əgər məndən güclü olsan, səni buraxacağam. Yaxın gəl, gücümüzü sınayaq!

Bunu deyib, oğlanı qaranlıq keçidlərlə dəmirçixanaya apardı, baltanı götürdü, bir vurmaqla zindanı yerə basdı.

Oğlan:

– Mən ondan da betərini edəmə, – dedi və başqa zindana yaxınlaşdı.

Qoca onun yanında dayandı ki, görsün oğlan neyləyəcək, ağ saqqalı yerə toxundu. Oğlan baltanı götürdü, bir vurmaqla zindanı iki böldü, üstəlik, qocanın saqqalını da baltanın ağzı ilə yerə basdı. Dedi:

– Hə, indi tələyə sən düşdün, indi də sənin əcəlin çatıb. – O, lingi qapıb, qocanı vurmağa başladı. Qoca zarıdı, yalvardı, oğlana xəzinə vəd etdi. Oğlan da baltanı çıxarıb, qocanın saqqalını buraxdı.

Qoca oğlanı yenə qəsrə apardı, zirzəmidə ona qızıl dolu üç sandıq göstərdi. Dedi:

– Bunun üçdə biri kasıbların, üçdə biri kralın, üçdə biri sənin.

Bu vaxt saat on ikini vurdu, əcinnə də qeyb oldu. Oğlan qaranlıq zirzəmidə tək-tənha qaldı.

– Buradan çıxıb bilərəm, – deyərək oğlan əlhavasına yolu tapdı, həmin otağa gəldi və ocağın yanında uzanıb yatdı.

Səhər kral gəlib soruşdu:

– Hə, necə oldu qorxu nə olduğunu bildin?

Oğlan dedi:

– Yox. Həm də burada nə vardı ki?! Mənim rəhmətlik əmim oğlu gəlmişdi, saqqalı bir qoca da gəlmişdi, zirzəmidə mənə xeyli pul göstərdi, amma qorxunun nə olduğunu indiyə kimi heç kəs mənə deyə bilmir.

Kral:

– Sən qəsrin tilsimini sındırdın, indi mənim qızım sənindir, – dedi.

Oğlan cavabında:

– Bu çox yaxşı, – dedi, – amma qorxu nə olan şeydi, onu indiyə qədər bilməmişəm axı.

Yerin altından qızilları çıxartdılar və kralın qızı ilə oğlana toy elədilər. Lakin cavan kral arvadını çox istəsə də, ondan yerdən göyəcəni razı olsa da, yeni həmişə bu sözləri deyirdi:

– Kaş qorxa biləydim, kaş qorxa biləydim!

Axırda arvadı lap tənəyə gəldi. Günlərin birində qulluqçusu kraliçaya dedi:

– Bu işdə mən ona kömək elərəm, qorxu nə olduğunu bilər.

O, bağı içindən axan kiçik çaydan bir balaca çəllək xırda balıq tutub gətirdi. Gecə, cavan kral yuxuya gedən kimi, arvadı yorğanı onun üstündən çəkdi və içində xırda balıqlar oynayan bir çəllək soyuq suyu ərinin üstünə tökdü. Balıqlar cavan kralın bədənində çırpınmağa, tullanmağa başladılar, o da yuxudan hövlnək oyanıb çısqırdı:

– Vay, istekli arvadım, necə qorxdum, necə qorxdum! Hə, indi qorxunun nə olduğunu bildim!

KİÇİK GÖLÜN SU PƏRİSİ

Yer üzündə bir dəyirmançı yaşayırdı. O, arvadı ilə bolluq içində ömür sürürdü, pulu, var–dövləti başdan aşırı. İldən-ilə bu sərvət artır, çoxalır. Amma belə da gələndə birdən gəlir: necə dövlət necə gəlmişdisə, eləcə də əriyib qurtardı. Axırda bir dəyirmanı qaldı, orda da özü işləməli oldu. Dərd–güssə dəyirmançını üzüb əldən salmışdı. Hər gecə yorğun–argın yerinə uzananda xeyli vaxt yata bilmir, fikir–xəyal içində o yan–bu yana çevrilirdi.

Bir dəfə, obaşdan qalxıb həyəte çıxdı ki, gezinsin, fikri dağılsın. Dəyirman bəndini keçəndə günün ilk şüası kiçik gölə düşdü və dəyirmançının qulağına suyun səsi gəldi. Dönüb baxanda sudan qəşəng bir qadının asta–asta çıxdığını gördü. O, zərif əllərilə uzun saçlarını çiyinləri üstə tökmüşdü. Saçı dağılıb, ağ bədənini tamam örtmüşdü. Dəyirmançı başa düşdü ki, bu, su pərisidir; qorxudan özünü itirdi, bilmədi getsin, ya dayanıb baxsın. Lakin bu dem su pərisinin incə səsi eşidildi, o, dəyirmançını adı ilə çağırırdı və soruşdu ki, neyçin belə qəmlidir. Əvvəlcə dəyirmançı lal kimi durub baxdı, ancaq su pərisinin mehriban səsinəndən ürəkləndi və ona danışdı ki, əvvəllər necə xoşbəxt yaşayıb, indi isə tamam yoxsullaşmış, bundan sonra necə dolanacağını da bilmir.

Su pərisi dedi:

– Sakit ol, mən səni daha varlı, daha xoşbəxt eləyəcəyəm. Ancaq əvvəlcə söz verməlisən ki, indicə evində doğulanı mənə verəcəksən.

Dəyirmançı fikirləşdi: “Bu nə ola bilər? Yəqin ki, ya küçükdür, ya da pişik balası”. Su pərisinə də boyun oldu ki, dediyini eləyəcək. Su pərisi yenə suya baş vurdu, kişi kefi kök halda dəyirmanı yollandı. Dəyirmanı çatmamış oradan qulluqçu arvad çıxıb mustuluq

istədi, dedi ki, arvadı oğlan doğub. Elə bil dəyirmançını ildırım vurdu. Başa düşdü ki, kələkbaz su pərisi bunu bilirmiş və onu aldadıb. Qanıqara halda arvadının yatağına yaxınlaşdı, arvadı soruşdu ki: “Neyçin bu qəşəng uşağa görə sevinmirsən?”

Dəyirmançı əhvalatı danışdı, dedi ki, su pərisinə söz verib.

“Öz balamı itirəcəyəmsə, var–dövlət, xoşbəxtlik nəyimə görək–dir? – dedi. – İndi başıma nə çarə qılır?”

Qohum–əqrəbə yığışmış gəldi, ona gözüdənləri verdi. Ancaq onlar da bilmirdilər dəyirmançıya necə təsəlli versinlər.

Bu ara dəyirmançının evinə yenə bolluq, xoşbəxtlik ayaq açdı. Əlini hara atırdısa, işi uğurlu olurdu. Bir də gördü ki, sandıqlar, dolablar, taxçalar pulla, sərvətlə doludur. İndi o əvvəlkindən də varlı idi. Amma ürəkdən sevənə bilmirdi, su pərisinə verdiyi söz içini gəmirirdi. Hər dəfə gölün yanından keçəndə qorxurdu ki, su pərisi indicə çıxıb borcunu istəyəcək. Uşağı isə heç suya yaxın qoymurdu, gözlə ha, – deyirdi, – suya yaxın getsən, oradan bir əl çıxacaq, səni gölün dibinə çəkib aparacaq. Lakin illər ötdü, su pərisi isə görünmürdü. Dəyirmançı da yavaş–yavaş sakitləşirdi.

Oğlan böyüdü, yeniyetmə cavan çağında bir ovçuya şagird oldu. Ovçuluğu öyrənib gözəl ovçu olandan sonra bir mülkədar onu özünə xidmətçi götürdü. Həmin kənddə də qəşəng, namuslu bir qız yaşayırdı, ovçu onu bəyənib sevdi, mülkədar da bundan xəbər tutanda oğlana kiçik bir ev bağışladı. Cavanlar özlərinə toy eləyib, xoşbəxt yaşamağa başladılar.

Günlərin birində ovçu oğlan bir ceyranın dalınca düşüb qovdu. Ceyran meşədən çıxıb çöllüklə götürüldü, ovçu da ondan əl çək-mədi, axırda nişan alıb heyvanı öldürdü. Amma xəbəri olmadı ki, su pərisinin yaşadığı gölün yanındadır. Ceyranın dərisini soyub içəlatını təmizlədikdən sonra qanlı əllərini yumaq üçün gölə əyildi. Əllərini suya salan kimi su pərisi gölün üzünə çıxıb, yaş qollarını onun boynuna doladı və çəkib özü ilə apardı. Ləpələr onun başı üstündə ləngər vurub hamarlandı.

Axşam düşdü, ovçu evə qayıtmadı. Arvadı qorxdı, evdən çıxıb onu axtarmağa getdi. Su pərisindən ehtiyat elədiyini vaxtilə arvadına danışdığından, cavan qadın başa düşdü ki, iş nə yerdədir. Gələtərəf qaçdı və sahildə ərinin ovçu çantasını görəndə bildi nə bəd-bəxtlik üz verib.

Ümidsiz haldə, ağlaya-ağlaya sevimli ərimi çağırmağa başladı, amma əbəz yerə. Onda gölün o biri sahilinə qaçdı, yenə onu səslədi. Su pərisinə acıqlı sözlər dedi, cavab gəlmədi. Gölün hamar səthi tərpənmədi, yalnız göydəki hilal ayna sular da öz əksinə baxırdı.

Yazıq qadın göldən ayrılı bilmirdi. İti addımlarla onun dövrəsində gəzir, gah susur, gah qışqırır, gah da nalə çəkirdi. Nəhayət, yorulub, təqsiz haldə otların üstünə düşdü və bərk yuxuya getdi.

Yuxuda gördü ki, qorxu-vahimə içində iri qaya parçalarının arası ilə dağa tərəf gedir. Ayağına tikan batır, yağış üzünə çırpır, külək uzun saçlarını yellədir. Dağın zirvəsinə çatanda isə gözləri önündə tamam ayrı mənzərə açılır. Səma gömgöy, hava tərtəmiz, ayaqları altındakı torpaq da pambıq kimi yumşaqdır. Yaşıl, çiçəkli çəmənədə səliqəli bir daxma var. Daxmaya yaxınlaşıb qapını açır, götürür ki, içəridə ağsaçlı bir qarı oturub, mehriban-mehriban onu salamlayırdı. Elə bu vaxt zavallı qadın yuxudan oyandı.

Artıq səhər açılmışdı. Qadın yuxunu sınamağı qərara aldı. Çətinliklə, ağır-ağır dağa qalxdı, gördü ki, burda hər şey yuxuda gördüyü kimidir. Qarı onu gülərlə qarşıladı, oturmağa yer göstərdi. Dedi:

– Yəqin sənin başına bir bələ gəlib ki, mənim bu tənha daxmama ayaq basmısan?

Qadın da göz yaşları içində, ona üz vermiş bədbəxtliyi qarıya danışdı.

Qarı dedi:

– Ağlama, mən sənə kömək elərəm. Sənin saçında qızıl daraq var. Gözlə, ay bədirlənən vaxt gölün yanına get. Suyun kənarında otur, uzun qara saçlarını bu daraqla dara. Darayıb qurtarandan sonra darağı sahilə qoy, gözlə gör nə olur.

Qadın geri qayıtdı, lakin bədirlənmiş ayın çıxmağını çox gözlədi. Nəhayət, ay çıxdı, ətrafa nur çiledi, qadın da gölün yanına gəldi. Sahilə oturub uzun, qara saçlarını qızıl daraqla daramağa başladı. Sonra darağı suyun lap yanına qoydu. Qəfildən göl dalğalandı, coşdu, suları sahilə vurub, darağı özü ilə apardı. Daraq gölün dibinə çatan kimi birdən gölün suyu aralandı, ovçunun başı sudan qalxıb göründü. O bir kəlmə danışmadı, qəmli gözlərlə arvadına baxdı. Bu dəm iri bir dalğa gəlib ovçunun başının üstündən keçdi.

Qəfildən hər şey yox oldu, ay işığında gölün hamar səthi yenə sakit-sakit parılıdı.

Qadın kədər-qüssə içində geri döndü, amma yuxusu onu yenə qarının daxmasına yönəltirdi. Səhəri gün o yenə gəlib dərini səhri qarıya danışdı. Qarı ona qızıl bir tütək verdi:

– Gözlə, bədirlənmiş ay çıxsın, bu tütəyi götür get gölün yanına. Gözlə bir hava çal, qurtaranda onu qumun üstünə qoy. Görərsən nə olur.

Qadın qarının dediği kimi elədi. Tütəyi qumun üstünə qoyan anda gölün dərinliyi səsləndi, iri bir dalğa sahilə vurdu və tütəyi alıb apardı. Tezliklə su aralandı, oradan ovçunun başı və bədəninin yarısı üzə çıxdı. O, həsrətlə qollarını arvadına sarı uzatdı, lakin bu dəm qarşısından gələn o biri dalğa onun üstünü örtüdü və çəkib özü ilə gölün dibinə apardı.

Bədbəxt qadın dedi:

– Nə olsun ki, istəklə ərimi götürəm, axı, onu yenə itirirəm!

Yuxusu üçüncü dəfə də dərini qarının daxmasına çəkib gətirdi. Qarı yenə ona qızıl bir cəhrə verdi. Bir qədər təsəllidən sonra ona dedi:

– Hələ ümidini itirmə, bir az döz. Bədirlənmiş ay çıxanda get sahilə otur, bir yumaq ip əyir. Qurtarandan sonra cəhrəni suyun lap kənarına qoy, onda görərsən nə olur.

Qadın hər şeyi qarının dediği kimi elədi. Bədirlənmiş ay çıxan kimi qızıl cəhrəni götürüb sahilə gəldi, kətanı qurtarınca ip əyirdi. Cəhrəni suyun kənarına qoyan kimi gölün dibi bərk uğultu saldı, iri bir dalğa sahilə vurdu və cəhrəni alıb apardı. Dalğa ilə bərabər ovçunun əvvəlcə başı, sonra bütün bədənı suyun üzünə qalxdı. O tez sahilə çıxdı, arvadının ölindən tutdu və onlar qaçıb getdilər. Çox qaçmamışdılar ki, göl dəhşətli gurultu, uğultu ilə yuxarı qalxdı, zərbə axıb çölə yayıldı. Ərlə arvad ölümlərini artıq gözlərinin qabağına almışdılar, lakin qadın vahiməli çığırtı ilə qarını imdada çağırırdı, həmin dəqiqə də özü dönüb quru qurbağası, əri isə su qurbağası oldu. Dalğa onları vurdu, amma suda boğa bilmədi; onları bir-birindən ayırı saldı və uzaqlara apardı.

Su çəkiləndən, onlar quruya çıxandan sonra yenə dönüb adam oldular, ancaq heç biri bilmədi ki, hara gəlib düşüb. Onlar tamam yad adamlar arasında idilər, həmin adamlar da onların doğma diyarı bərədə heç nə bilmirdilər, heç nə eşitməmişdilər. Onları bir-birindən uca dağlar, dərin dərələr ayırırmışdı. Acından ölməmək üçün ovçu

da, onun arvadı da qoyun otarmalı oldular. Uzun illər çobanlıq elə-dilər, düzlərdə qoyun-quzu otardılar, qismətləri də dərd-qəm oldu.

Bir dəfə, torpaq baharın nəfəsində cana gəlib oyananda yenə hər ikisi eyni gündə sürüsünü çəmənə yaydı və təsadüfən qarşı-qarşıya gəldi. Ər uzaqdan qayaların arasında otlayan qoyunları görüb, sürüsünü ora qovdu. Ərlə arvad eyni vadidə qoşalaşdılar, lakin bir-birini tanımadılar. Ancaq indi tənha olmadıqlarına görə sevindilər. O vaxtdan sürülərini bir yerdə otarırdılar; az danışsalar da təsəlli tapmışdılar. Bir axşam bədirlənmiş ay göydən nur saçanda, qoyunlar da dincələndə çoban çantasından tütəyini çıxarıb, gözəl, həzin bir hava çalmağa başladı. Çalıb qurtaranda gördü ki, çoban qız acı-acı ağlayır.

Soruşdu:

– Neyçin ağlayırsan?

Çoban qız dedi:

– Ah, son dəfə tütəkdə bu havanı çalanda ay elə bu cür nur saçdı. O vaxt sevimli ərimin başını göldən çıxmış gördüm.

Çoban ona baxanda elə bil gözlərini örtmüş pərdə çəkildi, o, sevimli arvadını tanıdı. Arvad da ay işığında onun üzünə baxanda ərinə tanıdı. Onlar bir-birinin ağuşuna atıldılar, bərk-bərk qucaqlaşib öpüşdülər. Necə xoşbəxt idilər, bunu heç soruşmaq lazım deyil.

AY

Çox-çox qədimlərdə yer üzündə belə bir ölkə vardı ki, ora həmişə zülmətdi, gecə də, gündüz də göyə elə bil qara pərdə çəkilmişdi. Ona görə beləydi ki, orada heç vaxt ay çıxmırdı, birçə ulduz işıldamırdı. Dünya-ələm xəlf olan vaxt ora birçə çırağ də bəs elərdi. Bəli, həmin zamanlarda həmin qaranlıq ölkədən dörd nəfər cavan yola çıxıb, başqa bir diyara üz tutdu. Gəlib ayrı bir ölkəyə yetişdilər, gördülər burada axşam gün dağlar arxasına çənən kimi palıd ağacının başında bir dairə peyda olur, ətrafa süd kimi ağ işıq saçır. Gün işığı kimi parlaq olmasa da, bu işıqda hər şeyi yaxşı görüb-seçmək mümkündür. Yad ölkədən gələnlər ayaq saxlayıb, yol keçən kəndlidən soruşdular ki, bu nə işıqdır belə. O da cavab verdi:

– Aydır da! Bizim kəndxuda onu üç talər alıb palıd ağacından asıb. Görək hər gün ona yağ tökəsən, özü də təmizləyib siləsən ki,

işığı parlaq olsun. Bu çırağa görə kəndxuda hər həftə bizdən üç talər pul alır.

Kəndli uzaqlaşandan sonra cavanlardan biri dedi:

– Bu yağ çırağından biz xeyli qazana bilərdik, axı bizim kənddə də, belə iri palıd ağacı var. Bunu oradan asa bilərdik. Qaranlıqda əlhavasına yeriməkdən canımız qurtarardı!

İkincisi dedi:

– Bilirsiniz nə var? Gəlin at-araba tapıb, ayı buradan aparaq. Burdakılar özləri üçün ayırısını alarlar.

Üçüncüsü dedi:

– Mən ağaca yaxşı dırmaşıram, çıxıb onu götürərəm!

Dördüncü cavan at-araba tapıb gətirdi, üçüncüsü də ağaca çıxdı, ayda deşik açıb içinə ip keçirdi və onu aşağı endirdi. Işıq saçan girdə şarı arabaya qoyub üstünü gışlə örtüldür ki, oğurladıqları şeyi heç kəs görməsin. Ayı sağ-salamat gətirib öz ölkələrinə çıxardılar və onu uca palıd ağacından asdılar. Təzə çırağ çöl-çəmənə, mənzilləri işıqlandıranda hamı sevindi. Cırdanlar dağdakı mağaralarından çıxdılar, qırmızı çuxalı xırdaca damdabacalar da çəmənlərdə yallı getdilər.

Dörd cavan aya vaxtı-vaxtında yağ tökür, piltəsini düzəldirdi, bunun üçün hər həftə bir talər pul alırdı.

İllər ötdü, həmin cavanlar qocalıb təqətdən düşdülər və onlardan biri xəstələndi. Ölümünün yaxınlaşdığını biləndə tapşırırdı ki, ölsə, ona çatacaq ayın dördüdə bir hissəsini onun tabutuna qoysunlar. O öləndə kəndxuda ağaca çıxdı və bağ qayçı ilə ayın dördüdə bir parçasını kəsib tabuta qoydu. Ayın işığı azaldı, amma çox da yox. İkincisi öləndə ayın ikinci parçasını da onun tabutuna qoydular; ayın işığı bir qədər də azaldı. Üçüncüsü öləndə isə ayın işığı lap zəiflədi, çünki üçüncü parça da onun tabutuna qoyuldu. Onların dördüncüsü öləndə ölkə, əvvəlki kimi, yenə zülmətə qorq oldu. Adamlar axşamçağı küçəyə fənərsiz çıxanda bir-birilə toqquşur, ayaqlarının altını görmürdülər.

Ayın həmin parçaları o dünyada təzədən birləşəndə daim qaranlıq ələm işıqlandı, ölümlər hərəkətə gəlib yuxudan oyandılar, hey-rətləndilər ki, gözləri yenə görür. Ay işığı onlara kifayət edirdi, axı gözləri zəifləmişdi, gün işığına baxa bilmirdi. Ölümlər məzardan qalxdılar, şənəldilər və yenə əvvəlki kimi yaşadılar. Bəziləri çalıb-oynadılar, bəziləri də meyxanalara cumdular, şərab tələb edəldilər

və içib sərxoş oldular. Dava-dalaşa başladılar, dəyənəklərini işə saldılar, bir-birini şil-küt elədilər. Hay-küy, qışqırıq artdı, gücləndi, axırda gedib göyə çatdı.

Göyün dərğahında gözətçi olan Mükəddəs Pyotr elə bildi ki, cəhənnəmdə qiyam qalxıb. İlahi qüvvələri köməyə çağırırdı. Onlar cəhənnəmdəki mənfur düşmənin cənnət əhlinə hücumunu dəf etməli idilər. Lakin düşmən gəlib çıxmadı, onda Mükəddəs Pyotr öz atını minib göyün dərğahından çıxdı və cəhənnəmə yollandı. Oradakı ölüləri sakitləşdirdi, əmr elədi ki, onlar yenə qəbirələrinə girib uzansınlar. Ayı da götürüb göydən, lap hündürdən asdı.

USTA PFRİM

Usta Pfrim bapbalaca, sısqı bir adamdı, amma çox diribaş, zirəkdi, birçə dəqiqə də dinc dura bilmirdi. Çopur, sapsarı sifətində təkə fındıq burnu gözə dəyirdi. Ağarmış saçı viz dururdu, xırdaca gözləri də aramsız fırlanırdı. O, hər şeyi görürdü, hər şey üçün deyiniirdi, acıqlanırdı, hər şeyi hamıdan yaxşı bilirdi və həmişə hər şeydə özünü haqlı sayırdı. Küçədə qollarını yanlara ata-ata gedirdi. Bir dəfə o cür gedəndə sudan gələn qızın dolu vedrəsini vurub əlindən salmışdı. Vedre göyə qalxmış, su dağılıb Pfrimi tamam islatmışdı. O, üstünü çırpa-çırpa qıza demişdi:

– Maymağın biri maymaq! Görmürdün ki, mən dalınca gəlirəm?

Pfrimin peşəsi çəkməçilikdi; işləyəndə mumlu sapı elə dartırdı ki, həmişə yumruğu yanında oturan adama dəyirdi. Heç bir şagird onun çəkməçi dükənində bir aydan artıq tab gətirmirdi, çünki Pfrim lap yaxşı işə də irad tuturdu. Mütləq nəse xoşuna gəlmir, ürəyincə olmurdu: gah deyirdi tikiş düz deyil, gah deyirdi çəkmənin bir tayı o birindən hündürdür, ya bir ayaqqabının dabanı o birindən ucadır, ya da dərisi hamar deyil.

Şagirdinə deyirdi:

– Dayan, sənə göstərərəm dərinə necə yumşaldırlar! – O, qayıışı şagirdin küreyinə çırpardı.

Hamıya tənbəl deyirdi, özü isə hamıdan az işləyirdi, çünki yerində on beş dəqiqə rahat otura bilmirdi. Arvadı səhərlər durub ocağı qalayanda Pfrim yerindən sıçrayıb, mətbəxə ayaqyalın qaçırdı. Qışqırırdı:

– Neyləyirsən, evimi odlamaq istəyirsən? Ocağı elə qalamısan ki, orada bir öküz bişirmək olar! Oduunu havayı tapıram məgər?

İşçi arvadlar təkne yanında yığışib söhbət eləyəndə, deyib-güləndə, həmişə onları danlayırdı.

– Bunlara bax, qaz kimi qaqqıladaşırlar! Başları söhbətə qarışıb, iş də yaddan çıxıb! Bu təza sabun qəlibini neyçin götürmürsünüz? Var-yoxumu havaya sovurursunuz, tənbəllər! Paltarı alababət yuyursunuz! Əllərinizə heyfiniz gəlir?

Sözünü deyib mətbəxdən güllə kimi çıxıb qaçır, yolüstü su vedrəsini də aşırırdı.

Təza bir ev tikiləndə pəncərə qabağında dayanıb, işləyənlərə baxırdı. Birdən çıxırırdı:

– Bax, yenə qırmızı qumdaşı tökürlər! O heç vaxt qurumayacaq, bu cür evdə nəmişlikdən hamı xəstələnəcək. Həm də gör usta şagirdləri daşı necə pis düzürlər! Əlbəttə də pisdir. Gərək xırdı çin-qıl tökəsən, qum yox. Görsəniz, bu ev mütləq camaatın başına uçaq.

Sonra oturur, ayaqqabıya bir-iki tikiş vururdu. Yerində qərar tuta bilmir, dəri önlüyünü çıxarıb, qışqıra-qışqıra deyirdi:

– Gərək gedib onları danlayım.

O, ev tikənlərin yanına gələr, xarratların başına çıxırırdı:

– Bu nədir? Məgər siz ipin bərabərində düz yonursunuz? Elə bilirsiniz çatlar düz yerində duracaq? Günlərin birində qapılardan hamısı mütləq çərçivədən çıxıb düşəcək.

O, xarratın əlindən baltanı qapır, yonmaq qaydasını ona göstərmək istəyirdi; elə bu vaxt gil dolu araba ora yaxınlaşırdı. Pfrim baltanı yerə atır, arabanın dalınca yeriyən kəndlinin yanına yüyürərək qışqırırdı:

– Ağlın çaşmış nədir? Cavan atları belə ağır arabaya qoşarlar! Axı yazıq heyvanlar yerlərində gəbərərler.

Kəndli ona cavab vermirdi, hirsələnmiş Pfrim də qayıdıb öz çəkməçi dükənə gəlirdi. Yerində oturub işə başlamaq istəyəndə şagird çəkməni ona verirdi. O da qışqırırdı:

– Bu nədir yene? Sənə deməmişəm ki, çəkməni belə dar tikməzlər? Belə çəkməni kim alar? Birçə altı görünür, üzü heç yoxdur. Mən tələb edirəm ki, tapşırıqlarımı sözsüz yerinə yetirəsiniz!

Şagird deyirdi:

– Usta, siz tamamilə haqlısınız, bu çəkmə heç nəyə yaramır. Amma bir iş də var ki, həmin çəkmənin ülgüsünü siz götürüb, siz də tikməyə başlamışdınız. Dükandan çıxanda onu balaca mizin yanında yerə saldınız, mən də indi onu yerdən götürüb sizə verdim. Göydən mələk də ensə, sizi razı sala bilməz.

Bir gecə Pfrim yuxuda gördü ki, ölüb, asta-asta göyə qalxır. Göyün dərghına çatanda qapını bərk-bərk döydü. Dedi:

– Təəccüb eləyirəm ki, bu darvazanın halqası yoxdur, axı döyəndə əli incidir.

Dərghı müqəddəs Pyotr açdı, bilmək istəyirdi ki, qapını belə qəzəblə döyən kimdir.

– Hə, sizsiniz, usta Pfrim! – dedi. – Sizi içəri buraxaram, amma xəbərdarlıq eləyirəm ki, adətinizdən əl çəkəsiniz, göydə gördüklərinizi pisləməyəsiz, yoxsa işiniz pis olar.

Usta Pfrim onunla da razılaşdı:

– Öyüd-nəsihətinizi özünüzlə saxlayın, – dedi. – Mən necə və nə iş görəcəyimi çox yaxşı bilirəm. Mənə elə gəlir ki, burada, Allaha şükür, hər şey qaydasındadır; məzəmmətə, töhmətə layiq elə bir şey yoxdur ki, yer üzündə olduğu kimi, burda da nəyisə pisləyəm.

Bəli, Pfrim göyün qapılarında içəri keçdi və səma ənginliklərində gəzib-dolaşmağa başladı. Yan-yörəyə baxdı, başını yellətdi, öz-özünə deyindi. Bir tır aparan iki mələk gördü. Bu ki özge gözündə çöpü görüb, öz gözündə tiri görməyən adamın gözündəki tirdi! Ancaq mələklər tiri düzünə yox, köndələninə tutub apardırlar.

Usta Pfrim fikirləşdi: “Belə axmaq iş harda görünüb! – Sonra susdu, elə bil razılaşdı. – Əslində nə təfəvütü var, necə aparırlar apar-sınlar, düz ya köndələ, tək heç yerə ilişməsinlər. Görürəm ki, ehtiyatla aparırlar!” Bir az getmişdi ki, gördü iki mələk quyudan su çəkib çəlləyə tökür; həm də gördü ki, çəllək deşik-deşikdir, su da oradan axıb tökülür. Hə-ə, demək, onlar yerə yağış yağdırırlar! Dilindən “vay səni, görürsən neyləyirlər!” sözləri çıxdı, amma tez də ağılı başına yığıb fikirləşdi: “Yağın elə-belə vaxt keçirmək üçün bu işi görürlər; əgər onlara xoş gəlirsə, nə olar, qoy bu gərəksiz işlə məşğul olsunlar. Düzünü deyim ki, göydəki camaat tənbəldir, boş-boş işlərlə məşğuldur”. Bir az da gedəndən sonra gördü ki, bir araba dərin xəndəkdə ilişib qalıb. Arabaça dedi:

– Əlbəttə, elə olacaq, belə də araba yüklərlər? Arabanın içindəki nadir belə?

Arabaçı dedi:

– Xeyirxah niyyətdir, ha çalışsın, onları düz yola çıxara bilmirəm; arabanı salamat gətirmişəm, indi köməyimə gələrlər.

Doğrudan da, tezliklə bir mələk gəlib, arabaya iki at qoşdu. Pfrim fikirləşdi: “Bu yaxşı oldu, amma bir cüt atla arabanı çəkib aparmaq mümkün deyil, gərək ən azı dörd at gətirənsən”. Bir mələk də gəlib, iki at gətirdi, ancaq atları arabanın qabaq tərəfinə yox, dal tərəfinə qoşdu. Hə, bu yerdə, usta Pfrim dözə bilmədi. Çığırdı:

– Neyləyirsən, ay Allahın gici? Harada görünüb ki, atı belə qoşsunlar? Axmaq lovgalıqları ilə öyünürlər, elə bilirlər ki, hər işi başqalarından yaxşı görürlər.

İstəyirdi yenə nəse desin, ancaq bu vaxt göy əhlindən biri onun boynundan tutub, var gücü ilə üzəsağı tulladı. Dərgha çatanda usta Pfrim çönüb arabaya baxdı, gördü ki, dörd qanadlı at arabanı yuxarı qaldırıb.

Elə həmin dəqiqə usta Pfrim yuxudan oyandı. Öz-özünə dedi:

“Göydəki bütün şeylər yerdəki kimi deyil, tamam ayrı cürdür. Bəzi şeyləri, əlbəttə, onlara güzəştə getmək olar, amma kimin höv-sələsi çatır dayanıb baxsın ki, atları arabaya dal tərəfdən də, qabaq tərəfdən də necə qoşurlar? Düzdür, atlar qanadlıdır, ancaq bundan kimin xəbəri var? Hər halda ayağı üstündə yeriyən atların çiyninə qanad taxmaq böyük giclikdir. Nə isə, durum ayağa, yoxsa evi alt-üst eləyirlər. Bəxtim getirib ki, doğrudan ölməmişəm!”

ZİRƏK OĞRU

Günlərin birində yorğun qoca kəndli öz qarısı ilə daxmasının qabağında oturub dincini alırdı. Birdən bəzəkli, dördətli bir karet daxmaya yaxınlaşıb dayandı, içindən də qəşəng geyimli bir ağa çıxdı. Kəndli qalxıb ona yaxınlaşdı, soruşdu ki, ağa nə buyurur, ona nə qulluq eləyə bilər. Gələn adam kəndliyə əl uzadıb dedi:

– İstədiyim ancaq odu ki, birçə dəfə kəndli xörəyi dadım. Mənim üçün kartof bişirin. Özünüzlə üçün həmişə necə bişirirsinizsə, o cür. Mən də sizinlə süfrəyə əl uzadıb, ləzzətlə yeyim.

Kəndli gültümsədi:

– Yəqin siz qraf, ya da knyazsınız, bəlkə lap hersoqsunuz. Əsil-nəşəbli adamlar hərdən belə həvəyə düşürlər. Arzunuzu yerinə yetirərik.

Qarı mətbəxə keçib kartof təmizləməyə başladı ki, əsil kəndli xəbəri bişirsin. O burada iş gördüyü vaxt kəndli qonağa dedi:

– Hələlik gedək mənim bağuma, orada xırda-xuruş işlərimi görüb qurtarmalıyam.

Bağda da ağac əkmək üçün çalalar qazılmışdı.

Yad adam soruşdu:

– Məgər övladınız yoxdur ki, sizə kömək eləsin?

Kəndli dedi:

– Yoxdur. Düzdür, bir oğlum vardı, amma çox-çox illər bundan əvvəl evdən çıxıb gedib, diyarbədiyar gəzir. Diribaş oğlandı. Ağıllı, zirək. Amma heç bir peşəni öyrənmək istəmərdi, cürbəcür bəd əməllərə qurşanmışdı; axırda da evdən qaçdı, o vaxtdan ondan xəbər-əətər yoxdur.

Qoca bir ting götürüb çalaya qoydu, yanına kiçik dirək basdırdı, çalaya torpaq tökdü, tapdalayıb bərkitdi, sonra həsir iplə ağacı aşığdan, ortadan və yuxarıdan dirəyə bağladı.

Ağa yenə soruşdu:

– Bəs yerəcən öyilmiş əyri-üyrü ağacı neyçin dirəyə bağlamırı-sınız ki, düz bitsin?

Qoca gülümsündü:

– Sözlərinizdən belə başa düşürəm ki, əlahəzrət, siz bağçılıqla məşğul olmamısınız. Axı, bu ağac qocalıb, əyilib, onu daha düzəlt-mək mümkün deyil. Ağacı görək cavanlıqdan yetirə biləsən.

– Lap sizin oğlunuz kimi. Uşaqlıqdan onu öyrədib qaydaya sal-saydınız, evdən qaçmazdı. İndi isə o da kobudlaşıb, əyri-üyrü olub.

Qoca dedi:

– Düz sözə nə demək olar?! O burdan gedəli çox illər keçib, indi yəqin ki, dəyişib.

Yad adam soruşdu:

– Gəlsə, siz onu tanıyırsınız?

– Üzdən çətin tanıyaram, amma bir nişanından tanıyaram. Onun çiyində iri, yumru bir xal var.

Kəndli bunu deyən kimi yad adam kamzolunu çıxardı, çiyini açdı və xalını qocaya göstərdi. Qoca çığırdı:

– İlahi! Bəs necə olub ki, sən yoxsul bir kəndli oğlu, bu cür nəcəbatlı ağa olmusan, var-dövlət içində yaşayırsan? Bunu nə yolla qazanmışan?

Oğlan dedi:

– Eh, ata, cavan ağacı dirəyə bağlamamışdınız, o da əyri-üyrü bitmişdi; indi də ki, tamam qocalıb, daha onu düzəldə bilməzsiniz! Soruşursunuz bu var-dövləti necə qazanmışam? Oğurluqla. Amma qorxmayın, mən mahir oğruyam. Mənim üçün nə açar, nə də qıfıl var, xoşuma gələn nə olsa, mənimdir. Elə bilməyin ki, mən adi oğruyam, yox, mən varlıların artıq şeylərini götürürəm. Yoxsullara dəyirəm, olanımı onlara verirəm, amma onlardan heç nə almıram. Həm də asan yolla götürə biləcəyimi götürürəm, fəndgirliklə, zirək-liklə götürürəm.

Atası dedi:

– Ah, oğlum, bu iş heç ürəyimdən deyil. Oğru elə oğrudur, bu işin də axırı pisdir.

Kəndli oğlunu anasının yanına apardı, qarı da biləndə ki, bu, onun doğmaca oğludur, sevindiyindən ağladı; amma eşidəndə ki, mahir oğrudur, göz yaşını sel kimi axıtdı:

– Oğru da olsa, yenə mənim oğlumdur, qismət düşdü, onu bir də gördüm.

Nahar vaxtı atası dedi:

– Əgər bax, o qəsrə yaşayan qrafımız bilsə ki, sən kimsən, sənə çox sağ ol deməyəcək; körpəlikdə xaç suyuna çəkiləndə səni qolları üstə su dolu qabın üstündə tutmuşdu. İndi elə olamayacaq. O səni boğazından asdıracaq.

– Əziz atam, bu barədə siz narahat olmayın, o mənə heç nə eləyə bilməz. Mən öz sənətimin ustasıyam. Bu axşam elə özüm onun yanına gedəcəyəm.

Axşamüstü mahir oğru karetinə minib, qəsə getdi. Qraf onu nəcəbatlı ağa bilib, nəzakətlə qəbul elədi. Amma yad adam kim olduğunu bildirəndə qrafın rəngi qaçdı və bir müddət dili söz tut-madı. Nəhayət dedi:

– Sən mənim xaç oğulluğumsan, ona görə güzəştə gedib, mərhə-mət göstərməliyəm. Amma usta oğru olmağınla öyünürsənsə, istə-yirəm səni sınayam. İmtahandan çıxma bilməsən, havada qanad çal-çə malı olacaqsan, qarğa-quzğun da dövrəndə fırlanacaq.

Zirək oğru dedi:

– Cənab qraf, siz üç dənə çətin tapşırıq verin, hərgah yerinə yetirməsəm, mənimlə istədiyiniz kimi rəftar edin.

Qraf bir az fikirləşdi, sonra:

– Yaxşı! – dedi. – Əvvəla, sən tövlədən mənim istəklili atımı oğurlamalısən. İkincisi, arvadım da, mən də yatandan sonra döşək-ağını altımızdan çəkib aparmalısən və elə aparmalısən ki, biz onu hiss etməyək. Həm də arvadımın barmağından nişan üzüyünü çıxarmalısən. Üçüncüsü, kilsədən mənim üçün keşişlə köməkçisini oğurlamalısən. Hamısını yandında yaxşı-yaxşı saxla, ölməyin də, qalmaqın da bundan aslıdır.

Usta oğru qonşu şəhərə gedib, qoca bir kəndli arvaddan paltar aldı və əyninə geydi. Üzünü qəhvəyi rəngə boyadı, üzünə qırış xətləri çəkdi. İndi onu heç tanımaq olmurdu. Sonra kiçik bir çəlləyə macar şərabı doldurdu və içinə bihuşdarı tökdü. Çəlləyi səbətə qoydu, onu çiyinə alıb, yanlarını bası-basa, ağır yerləşlə qrafın qəsrinə yollandı.

Qəsre çatanda hava lap qaralmışdı; o, heyətdə bir daşın üstə oturdu, sinəgir qarılar kimi öskürməyə başladı, əllərini bir-birinə sürtüb ovuşdurdu, elə bil ona soyuqdu. Tövlənin qabağında əsgərlər ocaq qalayıb qızınırdılar, onlardan biri qarını görüb çağırdı:

– Yaxın gəl, nənə, ocağa qızın. Axı, burada gecələməyə yer tapmayacaqsan. Heç bilirsən hara gəlib çıxmısan?

Qarı ayaqlarını sürüyə-sürüyə ocağa yaxınlaşdı, xahiş elədi səbəti çiyindən götürsünlər. Özü də əsgərlərin yanında oturdu.

Biri soruşdu:

– Çəlləkdəki nədir, ay qarı?

Qoca arvad:

– Yaxşı şərabdır, onu satmaqla dolanıram. Pulun, ya da xoş sözün əvəzində bir stəkan verərəm içərsiniz, – dedi.

– Tök bura görüm, – deyib əsgər şərabdan bir-iki qurtum aldı.

– Hə, yaxşı şərabdır, bir stəkan da içərim.

O bir stəkan da içdi, yoldaşları da içdilər. Sonra əsgərlərdən biri tövlədə oturanları çağırdı:

– Ey dostlar bura gəlin! Qarı nənə özü kimi köhnə şərab gətirib.

Dadına baxın, ocağımızdan yaxşı qızıdır sizi.

Qarı çəlləyi tövləyə apardı. Mehtərlərdən biri qrafın istəklili atını yohərləyib, üstündə oturmuşdu, o birisi cilovu əlində bərk-bərk tutmuşdu, üçüncüsü də atın quyruğundan yapışmışdı. Qarı şərabdan onlara o ki var içirdi. Çox keçməmiş bir mehtərin əlindən cilov düşdü, o, yerə çökdü və xoruldamağa başladı. Sonra o birisi atın quyruğunu əlindən buraxdı, yerə yıxılıb, əvvəlki mehtərdən də bərk xoruldadı. Yəhərdə oturan mehtər isə başını atın yalına əydi, o vəziyyətdə onu yuxu apardı; ağzı açıq qalmışdı, pufuldaya-pufuldaya nəfəs alırdı. Heyətdəki əsgərlər də çoxdan yan-yörədə sərələnib yatmışdılar. Elə bil qulaqlarına daş vurmışdın, dünyadan xəbərləri yoxdu. Zirək oğru kələyinin baş tutduğunu görüb, cilovu mehtərin əlindən aldı, əvəzində əlinə ip doladı, atın quyruğundan yapışan mehtərin isə əlinə süpürgə verdi. Yaxşı, bəs yəhərdə oturanı neyləsin? Çəkib yerə salsın, oyamb hay-küy qopara bilər. Buna da əlac tapdı: tapırıqları açdı, divardakı halqaların asılan ipi iki tərəfdən yəhərə bərk-bərk bağladı, sonra ipləri dirəklərə doladı və möhkəm-möhkəm düydünlədi. Zəncirlə bağlanmış atı açdı, fikirləşdi ki, qən-bər döşənmiş heyətdə atı çapıb getsə, nə səsinə qəsrdəkilər eşidə-cəklər. Ona görə atın ayaqlarına cındır sarıdı, sonra asta-asta onu heyətdən çıxardı və çapıb getdi.

Səhər açılar-açılmaz zirək oğru atı minib qəsre tərəf çapdı. Qraf yataqdan təzəcə qalxmışdı, pəncərədən baxırdı.

Oğru çığırıdı:

– Sabahınız xeyir, cənab qraf! Bu da tövlədən sağ-salamat çıxardığım at. Bir baxın görün əsgərləriniz necə rahat yuxuya gediblər; zəhmət çəkib tövləyə girsəniz, görərsiniz gözətçiləriniz əl-ayaqlarını necə uzadıb yatıblar.

Qrafın gülməkdən başqa çarəsi qalmadı:

Bu dəfə işin uğurlu gətirdi, gələn dəfə belə olmayacaq. Səni xəbərdar eləyirəm, bu dəfə oğru kimi əlinə keçsən, aman görməyəcəksən.

Gecə qrafına yatağa uzananda ovcunu bərk-bərk sıxdı ki, oğru üzünü barmağından çıxara bilməsin. Qraf dedi:

– Bütün qapılar qıfıllanıb, rəzəsi də səhnib. Mən oğrunu güdə-cəyəm, əgər pəncərədən girsə, güllələyəcəyəm.

Zirək oğru isə qaş qaralanda çölə yollandı, dar ağacından asılmış yazıq bir günahkarı ipdən açdı, dalına alıb qəsre gətirdi. Sonra

nərdivanı yataq otağının pəncərəsinə dayadı, ölü küreyində nərdivanı çıxmağa başladı. O qədər qalxdı ki, ölünün başı pəncərədən göründü. Yatağında uzanmış qraf tapançanı çıxarib nişan aldı, zirək oğru isə yazıq ölünü içəri atdı, özü də yerə tullanıb, divarın dalında gizləndi. Gecə aydınlıq olduğundan, zirək oğru aşkar gördü ki, qraf pəncərədən nərdivanla aşağı düşdü və ölünü bağa apardı. Orada ölünü basdırmaq üçün yeri qazmağa başladı. Oğru fikirləşdi: "İndi əsil vaxtdır". Tez gizləndiyi yerden çıxdı, nərdivanla yuxarı qalxdı, birbaşa qrafın yanına yataq otağına düşdü. Qrafın danışıqını yamsılaya-yamsılaya dedi:

– İstəkli arvadım, oğrunu öldürmüşəm, amma hər halda o mənim xaç oğlumdur, canı deyildi, ancaq kələkbazdı, onu rüsvay etmək istəməzdim, elə ata-anasına da yazığım gəlir. Nə qədər ki, hava işıqlanmayıb, özüm onu bağda basdıracağam, qoy heç kimin xəbəri olmasın. Döşəkağını ver mənə, meyiti ona büküm, oğrunu it kimi basdırım.

Qrafın döşəkağını çəkib ona verdi. Oğru yenə:

– Bilirsən nə var, – dedi, – istəyirəm alicənab bir iş tutum: üzüyünü ver mənə. Axı o bədbəxt həyatını təhlükəyə atıb. Qoy üzüyü özü ilə qəbirə aparsın.

Qadın qrafın sözündən çıxmıdı, həvəssiz də olsa, üzüyü çıxarib ona verdi. Qraf qəbirqazan vəzifəsini icra etdikdən sonra, oğru bu iki şeyi alıb, şad-xürrəm evinə qayıtdı.

Səhəri gün mahir oğru döşəkağı ilə üzüyü gətirəndə, qrafın heyrətdən dili söz tutmadı. Haşəndan-haşəna dedi:

– Sən ovsunçusan. Axı öz əlimlə basdırdığım qəbirdən səni kim çıxardı? Səni kim dirildti?

– Siz mənə heç basdırmamısan da. Siz dar ağacından asılmış yazıq günahkarı basdırmısanız.

O, əhvalatı olduğu kimi danışdı. Qraf etiraf etdi ki, o, zirək və fəndgir oğrudur.

– Hələ üçüncü şortım də var, – dedi, – əgər onu yerinə yetirməsən, bu elədiklərinin sənə köməyi dəyməyəcək.

Usta oğru gülümsündü, heç nə demədi.

Bəli, gecə düşəndə o, kənd kilsəsinə yaxınlaşdı. Dalında uzun bir kisa, qoltuğunda düyünçə, elində də fənər vardı. Kisəyə xər-

çəng doldurmuşdu, düyünçəyə kiçik şamlar yığmışdı. Qəbiristanaya çatıb oturdu, kisedən bir xərçəng çıxartdı və belinə bir şam yapışdırdı; şamı yandırdı, xərçəngi də yerə buraxdı ki, yersin. Beləcə bütün xərçənglərin belinə şam yapışdırıb qəbiristanaya buraxdı.

Sonra rəhbər əbasına oxşar qara əbəya бүрүндү, çənəsinə ağ saqqal yapışdırdı. Tanınmaz hala düşəndən sonra boş kiseni götürüb kilsəyə gəldi, kafedraya qalxdı. Bu vaxt qüllədəki saat gecəyarısını vurdu, axırıncı zəng vurulanda oğru gur səslə kənd əhlinə xitab elədi:

– Eşidin, ey günahkar bəndələr, dünyanın axırındır, məhşər günü gəlib çatıb. Eşidin, qulaq asın. Kim mənimlə gəyəcəkdir çıxmaq istəyirsə, bu kilsəyə girsin. Mən göylər dərəcəsinə kiçik çəkmə Pyotram. Baxın, görürsünüz, orada, qəbiristanda ölümlər gözəb öz sümüklerini yığışdırır. Yaxın gəlin, bura gəlin, kilsəyə girin, qiyamət günü yaxınlaşır!

Bu nida bütün kəndə yayıldı. Kilsənin yaxınlığında yaşayan keşişlə onun köməkçisi bu səsi hamıdan əvvəl eşitdilər, qəbiristanda hərəkət edən yanar şamları görəndə isə elə bildilər ki, nəşə görünməmiş bir hadisə baş verib. Özlərini tez kilsəyə yetirdilər. Moizyə bir az qulaq asandan sonra köməkçisi keşişi dümsüklədi:

– Firsəti fəvta verməyək, məhşər gününə qədər asan yolla göyə çıxmaq.

Keşiş dedi:

– Elə mən də onu fikirləşirəm, istəyirsiniz ikimiz birlikdə yolla-naq ora.

Köməkçisi:

– Bəli, – dedi, – amma yol əvvəlcə sizindir, cənab keşiş, mən də dahnıca gələm.

Keşiş qabağa düşüb, kafedraya qalxdı; mahir oğru da kisenin ağzını açıb hazır qoymuşdu. Keşiş əvvəlcə, köməkçisi də onun dahnıca kilsəyə girdilər. Zirək oğru bir göz qırpmında kisenin ağzını bərk-bərk bağladı, ucundan tutub pilləkənlə üzünə aşağı sürdü. İki giclin başı pillələrə taqqaturuqla dəyəndə, dedi: "İndi dağları aşırıq". Elə o cür də onları kəndin içində sürüyüb apardı; gölməçələrə düşəndə isə dedi: "İndi də yağış buludlarının arasından keçirik". Qəsrin pillələri ilə üzüyuxarı onları dartıb çəkəndə: "İndi isə göyün pilləkəni ilə qalxırıq, bir azdan sonra cənnətin qapısına çatacağıq", – dedi.

Axırda lap yuxarı çatanda, oğru kisəni quşxanaya basdı, göyərçinlər qanad çırpanda, dedi: "Əşidirsiniz, mələklər sevindiklərindən necə qanad çalurlar?" Sonra da rəzəni çəkdi və çıxıb getdi.

Ertəsi gün qrafın yanına gəldi və dedi ki, üçüncü şerti də yerinə yetirib, kişişi də, köməkçisini də kilsədən oğurlayıb gətirib.

Qraf soruşdu:

– Onları hara atmısan:

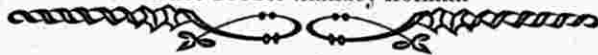
– Ağzıbağlı kisənin içində, quşxananın lap yuxarısında uzaqlar, güman ələyirlər ki, göydə cənnətdədirlər.

Qraf özü yuxarı qalxıb gördü ki, oğru düz deyir. Keşişi də, köməkçisini də azad elədi. Dedi:

– Sən oğrular oğrususan, mərci də udmusan. Bu dəfə salamat gedə bilərsən, amma mənim vilayətimdən tamam uzaqlaşmalısən. Ayağın bir də buralara dəysə, dar ağacında yellənəcəksən.

Zirək oğru ata-anası ilə vidalaşdı, yenə diyarbədiyar düşdü. O vaxtdan daha səsi-sorağı gəlmədi.

Ernst Teodor Amadey Hofman

FINDIQQIRAN VƏ SİÇANLAR PADŞAHI

YOLKA

Dekabrın iyirmi dördündə bütün günü tibb müşaviri Ştalbaumun uşaqlarına aralıq otağına girməyə icazə vermirdilər, ona bitişik qonaq otağına isə heç buraxmırdılar. Fris və Mari yataq otağında küncə çəkilib, bir-birinə qısılarək oturmuşdular. Hava tamam qaralmışdı, uşaqlar isə qorxurdular, çünki otağa çıraq gətirməmişdilər; Milad bayramı ərəfəsində belə də olmalıdır. Fris bacısına (qızın yeddi yaşı təzəcə tamam olmuşdu) pıçılı ilə xəlvətcə xəbər verdi ki, bağlı otaqlardan səhər tezdən səs-küy gəlirdi. Nəyi isə xışıldadır və astaca taqıldadırdılar. Qoltuğuna böyük bir yeşik vurmuş balaca, şübhəli bir adam dəhlizdən ötüb keçdi, amma Fris yaqin bilirdi ki, bu onların kirkəsi Drosselmeyerdir. Mari sevincindən əl çalıb qışqırdı:

– Görəsən bu dəfə kirkəmiz bizə nə düzəldib?

Baş məhkəmə müşaviri Drosselmeyer göyçək deyildi: o, balaca, üzü qırıq, arıq bir adamdı, sağ gözünün üstündə qara sarğı var idi, başı tamam daz idi, buna görə də o, yaraşlıq ağ parik qoyurdu: bu parik böyük məharətlə şüşədən¹ qayınılmışdı. Kirkə özü çox bacarıqlı adam idi, hətta saatdan da başı çıxırdı, lap saat da qayıra bilirdi. Buna görə Ştalbaumgilin saatlarından biri şıltaqlıq etməyə başlayanda və zəng vurmuyanda, həmişə kirkə Drosselmeyer gəlirdi. Şüşə parikini götürüb sarımtıl kaftanını çıxardı, mavi döşlüyünü taxıb, ucu iti alətləri ilə saatı elə döyəcəliyirdi ki, hətta balaca Marinin onlara lap yazığı gəlirdi; ancaq o, saatı korlamırdı, əksinə saatı yenidən dirildirdi, dərhal sevincək çıqıldamağa, zəng vurub oxumağa başlayırdı, hamı da buna çox sevinirdi. Hər dəfə kirkənin

¹ Yəni şüşə lifindən

cibində uşaqlar üçün maraqlı bir şey: ya gözlerini dolandıran, ayaqlarını bir-birinə döyən balaca adam olurdu, – ona baxanda gülməmək mümkün deyildi, – ya qutu olurdu, içində hoppa-hoppa bir quş çıxırdı, ya da başqa bir şey. Milad bayramı üçün isə o həmişə çox əlləşib gözəl, qərribə oyuncaq düzəldərdi. Buna görə də valideynlər onun hədiyyəsini dərhal gizlədirdilər.

– Hə, kirməz bu dəfə də bizə nə isə düzəldib! – Mari çağırırdı.

Fris yaqın etdi ki, kirməz bu il hökmən qala düzəldəcək, burada bər-bəzəkli balaca əsgərlər nizamla yeriməyi, silah işlətməyi öyrənəcəklər, sonra başqa balaca əsgərlər gəlib qalaya hücum edəcəklər, amma qaladakı əsgərlər, cəsərlə onlara toplardan atəş açacaqlar, beləliklə hay-küy qopacaqdır.

– Yox, yox, – Mari Frisın sözünü kəsdi, – kirməz mənə gözəl bir bağ haqqında danışmışdı. Orada böyük göl var, bu göldə boyunları qızıl lentli göyçək sonalar üzür, gözəl nəğmələr oxuyurlar. Sonra bağdan balaca bir qız çıxacaq, gölün yanına gəlib sonaları çağıracaq, onlara şirin badam qurabiyəsi yedirəcəkdir...

Fris kobud hərəkətlə onun sözünü kəsdi:

– Sonalar badam qurabiyəsi yemir, kirməz isə böyük bir bağ düzəldə bilməz. Bir də ki, onun oyuncaqlarından bizə nə fayda? O saat tutub əlimizdən alırlar. Yox, atamın, anamın hədiyyələri mənəm daha çox xoşuma gəlir, çünki özümzə qalır, nə istəsək edirik.

Uşaqlar valideynlərinin onlara nə bağışlayacağını fikirləşib tapmağa çalışırdılar. Mari dedi ki, xanım Trudxen (onun böyük kuklası) tamam xarabə olub; çox yondəmsizdir, elə hey düşməyə yığılır, üzü tamam ləkə-ləkədir, təmiz paltar geydirib gözəldirməyə dəyməz. Nə qədər danlasam da, kömək etmir. Bir də ki, Mari Qretanın balaca çətininə heyran-heyran baxanda anası gülümsünmüşdü. Fris də inandırır ki, onun saray tövləsində təkə kəhər at çatışmır, qoşununda isə süvarilər azlıq edir. Atası bundan xəbərdardır.

Xülasə, uşaqlar yaxşı bilirdilər ki, valideynləri onlara cürbəcür çoxlu gözəl hədiyyələr alıblar, indi onları stolun üstünə düzürlər.

Tamam qaranlıq çökdü. Fris və Mari bir-birinə qısılib oturdular, bir söz belə deməyə cəsərlərlərdi; onlara elə gəlirdi ki, başlarının üzərində yavaş-yavaş qanadlar titrəşir, uzaqdan gözəl musiqi işidilir. Birdən divara işıq zolağı düşür. Elə bu vaxt zərif gümüş zinqirov çalındı: “Dinin-dinn-dinn-dinn!” Qapılar taybatay açıldı, yolka elə parladı ki, uşaqlar “va-ay” çıxıraraq astandan donub qaldılar.

Mən bilavasitə sənə müraciət edirəm, aziz oxucum və ya dinləyicim, xahiş edirəm, üstü qəşəng olvan hədiyyələrlə dolu bir stolu gözələn qabağına gətir, onda sən asan başa düşərsən ki, uşaqlar heyərdən yerlərində necə donub qalmışdılar, gözələrindən sevinc yağdı. Mari yalnız bir qədər sonra dərindən nəfəs alıb çıxırdı:

– Pəh-pəh, nə gözəldir, pəh-pəh, nə gözəldir!

Fris isə bir neçə dəfə hoppandı, o belə şeylərdə mahir idi. Yaqın ki, uşaqlar bütün ili mehriban olub sözə baxmışdılar, çünki onlar bir dəfə də olsun bugünkü kimi qərribə, gözəl hədiyyələr almamışdılar.

Otağın ortasındakı böyük yolka qızıl və gümüş almalarla bəzədilmişdi, bütün budaqların üstü isə çiçəklərə, qonçələrə bənzəyən şəkərlə qozlarla, ala-bəzək konfetlərlə, xülasə, hər cür şirniyyatla dolu idi. Amma bu gözəl ağacı hər şeydən çox bəzəyən yüzlərcə xırda şamlar idi, onlar tutqun budaqlarda kiçik ulduz kimi parıldayırdı. İşığa qərqlə, ətrafda hər şeyi işıqlandıran yolka elə bil gəl-gəl deyir, üstündə bitmiş çiçəkləri və meyvələri qırmağa çağırırdı. Ağacın dövrəsində hər şey olvan idi, bərq vururdu. Orada nə yox idi! Bilmirəm bunu təsvir etməyə kimin hünəri çatır... Mari bəzəkli kuklaları, qəşəng oyuncaq qab-qacağı gördü, ancaq hər şeydən artıq onu sevindirən olvan lentlərlə məharətlə bəzədilmiş ipək paltar idi. Paltarı elə asmışdılar ki, Mari ona hər tərəfdən tamaşa edə bilirdi. Qız paltara doyuncə baxıb arabir deyirdi:

– Ah, nə gözəl, nə qəşəng paltardır, çox qəşəngdir. Onu geyməyə mənə izin verərlər, yaqın ki, verərlər, əlbəttə, verərlər!

Bu vaxt Fris, güman etdiyi kimi, hədiyyələr qoyulan stola bağlanmış təzə kəhər atı üç-dörd dəfə stolun ətrafında dördnala və yorğa çapmışdı. O, atdan düşəndə dedi ki, at lap xamdır, amma eyib etməz, özü onu öyrəder. Sonra o, qusarların yeni bölüyünü nəzərdən keçirdi; onlar zərbafta ilə tikilmiş çox qəşəng qırmızı mundir geymişdilər, gümüş qılınclarını oynadırdılar. Mindikləri atlar ağappaqdı, elə bil onlar da xalis gümüşdən idi.

Uşaqlar təzəcə sakitləşib, stolun üstündə açılmış şəkili kitabları götürmək istəyirdilər. Bu kitablarda cürbəcür qəşəng güllərin, rəngbərəng adamların və oynayan gözəl uşaqların şəkili var idi. Şəkildəki uşaqlar elə təbii çəkilmişdilər ki, sanki onlar canlı idilər.

indicə dil açıb danışacaqdılar. Hə, uşaqlar həmin qəşəng kitabları götürmək istəyirdilər ki, yenə də zəng çalındı. Uşaqlar bildilər ki, indi kirvə Drosselmeyerin hədiyyələrinə növbə çatır, odur ki, divara yaxın qoyulmuş stolun yanına qaçdılar. Stolun qabağındakı arakesmələri tez götürdülər. Uşaqlar nə görsələr yaxşıdır?! Çiçəklərlə dolu yaşıl çəmənləkdə çoxlu iri şüşəli pəncərələri və qızıl qüllələri olan qəşəng bir qəsr ucalırdı. Musiqi çalındı, qapı və pəncərələr taybatay açıldı, hamı gördü ki, salonlarda bambalaca, amma çox zərif qayırlmış kişilər və xanımlar gəzişirlər, xanımların lələkli şlyapaları, uzun şleyfli paltarları var idi. İşığa qərç olan mərkəzi salonda (gümüş çilçıraqda çoxlu şam yanırdı) musiqi çalınıb, gödək kamzol və tuman geymiş uşaqlar oynayırdılar. Zümrüd rəngli pləş geymiş bir ağa pəncərədən boylanıb baxır, baş əyir və yenə gizləniydi, aşağıda, qəsrin qapısında isə kirvə Drosselmeyer görünür, yenə qayıdıb gedirdi, ancaq onun boyu atanın çəçələ barmağından böyük olmazdı.

Fris stola dirsəkləndi və balaca adamların rəqs edib gəzişdikləri bu qərribə qəsrə uzun müddət diqqətlə tamaşa etdi. Sonra xahiş elədi:

– Kirvə, ay kirvə! Məni də qəsrinə burax!

Baş məhkəmə müşaviri dedi ki, bu heç mümkün deyil. O, haqlı idi: bütün qızıl qüllələri ilə birlikdə Frisdən balaca olan bu qəsrə Frisin girmək istəməsi axmaqlıq idi. Fris razılaşırdı. Bir dəqiqə də keçdi, qəsrə bayaqkı kimi kişilər və xanımlar gəzişir, uşaqlar rəqs edir, zümrüd rəngli pləş geymiş balaca adam yenə də həmin pəncərədən boylanıb baxır, kirvə Drosselmeyer isə həmin qapıya yaxınlaşırdı.

Fris səbirsizliklə çığırdı:

– Kirvə, indi də, bax, o biri qapıdan çıx!

Baş məhkəmə müşaviri etiraz etdi:

– Əziz Frisxen, bu heç mümkün deyil.

Fris sözüə davam etdi:

– Onda, pəncərədən boylanayan yaşıl adama də ki, başqaları ilə bir yerdə salonları gəzsin.

– Bu da heç mümkün deyil, – baş məhkəmə müşaviri yenidən etiraz etdi.

– Yaxşı, onda qoy uşaqlar aşağı düşsünlər, – Fris çığırdı. – Mən onlara yaxşı-yaxşı baxmaq istəyirəm.

Baş məhkəmə müşaviri acıqlı-acıqlı dedi:

– Bunların heç biri mümkün deyil. Mexanizm birdəfəlik qayrılıb, onu söküb düzəltmək olmaz.

– Demək, be-lə! – Fris sözləri uzada-uzada dilləndi. – Bunların heç biri mümkün deyil... Bura bax, kirvə, qəsrəki geyimli-kecimli balaca adamlar elə eyni şeyləri təkrar edirlərsə, onların nə mənası? Onlar mənə lazım deyil. Yox, mənim qusarlarım onlardan yaxşıdır! Onlar mən istədiyim kimi irəli-geri addımlayır, evdə qapanıb qalırlar.

Fris bu sözləri deyib bayram stoluna tərəf qaçdı, gümüş atları minmiş böyük onun əmri ilə o baş-bu başa çapmağa, qılınc oynadıb güllə atmağa başladı. Mari də yavaşca oradan uzaqlaşdı, qəsrəki balaca kuklaların rəqsi və gəzintisi onu da danıxdırdı. Amma o, qar-daşı Fris kimi etmədi, çalışdı ki, danıxdığını görənlə olmasın. Çünki o, mehriban və sözbəxan qız idi.

Baş məhkəmə müşaviri narazı səslə valideynlərə dedi:

– Belə ağıllı oyuncaq düşüncəsiz uşaqlar üçün deyil. Mən öz qəsrimi götürüb aparacağam.

Amma bu vaxt ana xahiş etdi ki, qəsrin içərisini və balaca adamları hərəkətə gətirən, məharətlə qayırılmış qərribə mexanizmi ona göstərsin. Drosselmeyer oyuncağı sökdü və yenidən qurdu. Yenə də onun kefi kökəldi və qəhvəyi rəngli gözəl balaca adamlardan bir neçəsini uşaqlara bağışladı; onların üzləri, əlləri və ayaqları qızıldan idi, hamısından dadlı kökə iyi gəlirdi. Fris və Mari buna sevindilər. Anasının arzusu ilə böyük bacı Luiza valideynlərinin bağışladığı qəşəng paltarı geydi, bu paltar ona çox yaraşırdı. Mari isə xahiş etdi ki, təzə paltarını geyməmiş izin versinlər ona bir az tamaşa eləsin; buna məmnuniyyətlə razı oldular.

İSTƏKLİ

Əslində isə Mari hədiyyələr qoyulan stolun yanından ona görə uzaqlaşmırdı ki, bayaq görmədiyi bir şey yalnız indi onun gözüne sataşmışdı. Frisin, sıra ilə lap volkanın yanında dayanmış qusarları irəli yeriyən kimi qərribə balaca bir adam göründü. O, dinnməz-söyləməz durmuşdu. Elə bil sakitcə öz növbəsini gözləyirdi. Doğrusu, onun bədənini bir qədər yondəmsizdi: həddindən artıq uzun və yoğun bədənini qısa və nazik ayaqları üstündə durmuşdu, deyəsən, elə başı da bir az böyük idi. Amma səliqəli geyimindən dərhal

görünürdü ki, bu adam təbii və səriştəlidir. Onun əynində üstü xırda düymələrlə dolu olan zərbaftalı çox qəşəng, par-par parıldayan bənövşəyi qusar dolomanı¹, belə bir dar şalvar və yaraşıqlı uzunboğaz çəkmə var idi; çəkmələr nazik ayaqlara çox yaraşırdı, elə bil qələmlə çəkmişdilər. Əlbəttə, belə bir geyimdə onun çiyinə dar pləş salması mənasız görünürdü, sanki pləş taxtadan kəsib düzəltilmişdilər, başına isə qazmaçı papağı keçirmişdi. Lakin Mari fikirləşdi: "Axı, kirvə Drosselmeyer də çox pis pləş geyir və gül-məli şlyapa qoyur, amma bunlar onun əziz, mehriban kirvə olmasına qətiyyənlə mane olmur". Bundan başqa, Mari belə bir nəticəyə gəldi ki, kirvə bu balaca adam kimi yaraşıqlı geyinmiş olsa da, xoşsəfəlikdə heç vaxt ona çatmaz. Mari lap ilk baxışdan xoşuna gələn bu mehriban, balaca adama diqqətlə baxdıqda gördü ki, onun üzündən nur yağır. Bəzəlməmiş ala gözələri mehriban nəzərlərlə baxırdı. Bu balaca adamın çənəsini örtən ağ kağız saplardan qayırılıb səliqə ilə burulmuş saqqal ona çox yaraşırdı, axı, belə olduğuna görə mehriban təbəssümünün al dodaqlarında daha aydın görünürdü.

– Ah! – nəhayət, Mari çığırdı. – Ah, atacan, yolkanın altında dayanan o qəşəng balaca kiminkidir?

– Əziz balam, – atası cavab verdi, – o, sizin hamınız üçün ürəklə işləyəcək, onun işi bərk findıqları səliqə ilə sındırmaqdır, onu həm Luiza üçün, həm də səninlə Fris üçün almışdır.

Ata bu sözləri deyib, balaca adamı ehtiyatla stolun üstündən götürdü, taxta pləş qaldırdı, bu vaxt balaca adam ağzını çox geniş açdı və iki sıra ağappaq iti dişlərini göstərdi. Mari onun ağzına findıq qoydu və balaca adam "çıqq" – findığı sındırdı. Qabıq yerə töküldü, dadlı findıq içi Marinin ovcuna düşdü. İndi artıq hamı, Mari də başa düşdü ki, bər-bəzəkli balaca adam Findıqqıranlar nəslindəndir və ulu babalarının peşəsini davam etdirir, Mari şadlığından bərk çığırdı, atası isə dedi:

– Mari balam, madam ki, Findıqqıran sənəlin ürəyinə yatıb, onun qayğısına sən özün qal, onu qoru, ancaq bayaq dediyim kimi, Luiza da, Fris də ondan istifadə edə bilərlər.

Mari dərhal Findıqqıranı götürdü və ona sındırmaq üçün findıq verməyə başladı, ancaq qızıcığaz, balaca adam ağzını çox açmasın

deyə, lap xırda findıq seçirdi, düzüldü desək, ağzını geniş açmaq Findıqqıranı heç yaraşmırdı. Luiza da Mariya qoşuldu və lütfkar Findıqqıran onun üçün də zəhmət çəkdi, adama elə gəlirdi ki, o, öhdəsinə düşən vəzifəni məmnuniyyətlə yerinə yetirir, çünki hey mehriban-mehriban gülümseyirdi.

At çapmaq və addımlamaq bu müddətdə Frisin lap zəhləsini tökdü. Findıqların tez-tez sındığını eşitdikdə, o da findığın dadına baxmaq istədi. Fris bacılarının yanına qaçdı, əldən-ələ keçən və yorulmadan ağzını açıb-yuman gül-məli balaca adamı gördükdə ürək-dən qəhqəhə çəkdi. Fris onun ağzına böyük və bərk findıqları düşdü, birdən bərk şaqqıltı eşidildi – şaq-şaq! – Findıqqıranın üç diş düşdü və alt çənəsi laxlayıb sallandı.

– Ah, yazıq mehriban Findıqqıran! – Mari çığırdı və onu Frisin əlindən aldı.

Fris dedi:

– Bu nə səfəhdir! Findıq sındırmaq istəyir, amma dişləri heç nəyə yaramır. Yəqin heç öz işini də bilmir. Mari, onu bura ver! Qoy mənəm üçün findıq sındırsın. O biri dişlərini, üstəlik çənəsini də sındırsa, eyib etməz. Bu avaranın nazı ilə oynamaq lazım deyil!

Mari ağlaya-ağlaya çığırdı:

– Yox, yox, əziz Findıqqıranımı sənə vermərəm. Gör mənə necə yazıq-yazıq baxır, yaralı ağzını göstərir! Sən qəddarsan, öz atlarını da döyürsən, hələ əsgərlərinin bir-bir öldürülməsinə də razı olursan.

– Gərəkdir belə də olsun, sən bunu başa düşməzsən! – Fris çığırdı. – Findıqqıran təkcə səninki deyil, həm də mənimkidir. Ver bura!

Mari hönkür-hömkür ağladı və xəstə Findıqqıranı tez-təzə yay-lığa büküdü. Elə bu vaxt qızın ata-anası kirvələri Drosselmeyerlə birlikdə gəlib çıxdılar. Kirvə Frisin tərəfini saxladığına görə Mari pərt oldu, amma atası dedi:

– Mən Findıqqıranı qəsdən Marinin himayəsinə verdim. Görürəm ki, Findıqqıran indi Marinin qayğısına daha çox möhtacdır. Buna görə də qoy Findıqqıran onun ixtiyarında olsun, heç kəs də bu işə qarışmasın. Doğrusu, mənə lap qəribə gəlir ki, Fris iş vaxtı şikəst olan bir kəsəndə yenə ona xidmət etməsini tələb eləyir. O, əsil hərbiçi kimi bilməlidir ki, heç vaxt yaralıları surada saxlamırlar.

Fris çox pərt oldu, findıqlardan və Findıqqırandan əl çəkib, yavaşca stolun o biri tərəfinə keçdi. Onun süvariləri burada qayda

¹ Qaytanla bəzənmiş qusar paltarı

ilə gözətçilər qoyub, yatmışdılar. Mari Fındıqqıranın yerə tökülmüş dişlərini yığdı; onun zədələnmiş çənəsinə gözəl ağ lent bağladı. Bu lenti öz paltarından qopartmışdı; sonra yazıq balaca adamı böyük qayğı ilə yaylığa bürüdü; balaca adamın rəngi qaçmışdı, görünür qorxmışdu. Qız ona körpə uşaq kimi layla deyə-deyə başqa hədiyyələr arasında təzə kitabın gözəl şəkillərinə baxmağa başladı. Kırve belə bir cybəcərin nazını çəkən qızıcığa lağ edib güləndə, Mari bərk hirsəndi, halbuki, o heç vaxt hirsənməzdi. Balaca adama baxarkən Marinin ağlına gəldi ki, Drosselmeyerlə onun arasında qərribə bir oxşayış var. O çox ciddi bir tərzdə idi:

– Əziz kırve, kim bilir, sən də Fındıqqıran kimi geyimli-kecimli olsaydın və belə qəşəng, parıltılı çəkmə geyseydin, mənim əziz Fındıqqıranım kimi gözəl olardınmı?

Mari başa düşə bilmədi ki, ata-anası nə üçün belə ucadan güldü, nə üçün baş məhkəmə müşavirinin burnu qızardı və nə üçün indi o hamı ilə bir yerdə gülmür. Əlbəttə, bunun öz səbəbləri vardı.

MÖCÜZƏLƏR

Ştalbaumgilin qonaq otağına girən kimi, lap qapının yanında, sol tərəfdə, geniş divarın yanında hündür şüşə şaf qoyulub. Uşaqlar hər il onlara verilən gözəl bəxşişləri bura yığırlar. Luiza hələ lap balaca ikən atası bu şkafı çox məhir dülgərə sifariş etmişdi. Dülgər bu şkafa çox şəffaf şüşələr salmış və şkafın hər yerini elə möhəmətlə düzəltdirmişdi ki, oyuncaqları ora qoyanda daha parlaq və gözəl görünürdü, halbuki ələ götürüb baxanda onlar belə qəşəng görünmürdü. Mari ilə Frisin əlləri çatmayan yuxarı rəfdə cənab Drosselmeyerin düzəltdiyi qərribə şeylər düzülmüşdü; sonrakı rəf şəkili kitablar üçün ayrılmışdı; aşağıdakı iki rəfə isə Mari ilə Fris istədikləri şeyləri qoya bilərdilər. Mari aşağı rəfdə kuklalar üçün həmişə otaq düzəldir, Fris isə öz qoşunlarını onun üstündəki rəfdə yerləşdirirdi. Bu gün də belə oldu. Fris yuxarıda qusarları düzdüyü vaxt Mari, xanım Trudxenə aşağıda bir tərəfə qoydu, təzə, yaraşıqlı kuklasını gözəl bəzədilmiş otaqda oturtdu və ona qonaq olmaq istədi. Dədim ki, otaqca gözəl bəzədilmişdi, doğrudan da, belə idi: burada kiçik, alabəzək divan, bir neçə kiçik, çox qəşəng stul, balaca, gözəl stol və

çox gözəl, yaraşıqlı, par-par parıldayan kiçik çarpayı var idi. Çarpayının üstündə isə dünyanın ən gözəl kuklaları yatmışdı. Bunlar həmin şkafın bir küncünə yığılmışdı. Şkafın həmin yerində divarlara hətta rəngbərəng şəkillər yapışdırılmışdı. Əlbəttə, təzə kukla Klerxen burada özünü çox yaxşı hiss edirdi. Mari həmin axşam öyrənmişdi ki, onun adı Klerxendir.

Axşamdan xeyli keçmişdi. Gecə yarı olurdu, kırve Drosselmeyer çoxdan getmişdi. Ana isə uşaqları dilə tutub yatırtmaq istəsə də, onlar şüşə şkafdan ayrılı bilmirdilər.

Nəhayət, Fris qışqırdı:

– Hə, düzdür, bu yazıqlar görək dincəlsinlər. (O öz qusarlarını deyirdi.) Mənim yanımda onlardan heç biri mürgüleyə bilməz. Mən buna əminəm!

Bu sözləri deyib getdi. Mari isə yazıq-yazıq yalvarırdı:

– Anacan, qoy birçə dəqiqə, lap birçə dəqiqə burada qalım! Mənim o qədr işim var ki, görüb qurtaran kimi yataram.

Mari çox ağıllı, sözbəxan qız idi. Buna görə anası onu yarımca saat oyuncaqların yanında tək qoyub gedə bilərdi. Marinin başı təzə kukla və başqa əyləncəli oyuncaqlara qarışar, şamları söndürməyi unuda bilərdi, ona görə də ana şkafın ətrafında yanan bütün şamları söndürdü, otaqda təkə tavanın ortasından asılmış çıraq yanırdı, onun mülayim işığından rahatlıq duyulurdu.

Ana yataq otağına gedərkən dedi:

– Mari, qızım, çox oyaq qalma, yoxsa səhər səni oyada bilmərəm.

Mari tək qalan kimi çoxdan üyrəyində tutduğu işə başladı, heç özü də bilmirdi ki, nə üçün bunu anasına belə açıb deməyə cürət etmir. O, hələ də dəsmala бүkүlmüş Fındıqqıranla layla deyirdi. İndi qız Fındıqqıranı ehmalca stolun üstünə qoydu, yavaş-yavaş dəsmalı açdı və onun yaralarına baxdı. Fındıqqıranın rəngi tamam qaçsa da, ələ yazıq-yazıq, mehriban-mehriban gülümsəyirdi ki, Marini çox müteəssir elədi.

– Ah, Fındıqqıran, əzizim, – Mari pıçıldadı. – Yalvarıram, səni incitdiyi üçün Frisə acığın tutmasın, axı, o qəsdən eləmədi. Ağır əsgər həyatı onu kobudlaşdırıb, yoxsa o çox yaxşı oğlandır, sözlərimə inan! Mən isə səni qoruyacağam. Sağalınca, kefin kökəlincə səne qulluq edəcəyəm. Sənə möhkəm dişlər salmaq, sənin əngini düzəltmək kırve Drosselmeyerin işidir, o belə şeylərin ustasıdır...

Ancaq Mari sözünü deyib qurtarmadı. O, Drosselmeyerin adını çəkəndə Fındıqqıran birdən üz-gözünü turşutdu və onun göz-lərində yaşlı qılgımlar oynadı. Mari az qala bərk qorxacaqdı ki, elə bu vaxt yazıq Fındıqqıranın yazıq-yazıq gülümsəyən sifəti yenə də onun gözüne sataşdı, qız indicə başa düşdü ki, Fındıqqıranın üzünü çırağın küləkdən titrəyən şöləsi eybəcərləşdiribmiş.

– Eh, mən də əcəb axmağam! Niyə qorxdun, hələ fikirləşdim də ki, guya taxta kukla üz-gözünü turşuda bilirmiş! Hər halda mən Fındıqqıranı çox sevirəm. Çünki o elə gülməli, elə mehribandır ki... Hə, bax, elə buna görə mən ona görə yaxşı qulluq edəm.

Mari bu sözləri deyib, öz Fındıqqıranını qucağına aldı və şüşə şkafa yaxınlaşdı, çömbəlib təzə kuklaya belə dedi:

– Xanım Klerxen, səndən çox xahiş edirəm, öz yorğan-döşəyini yazıq, xəstə Fındıqqırana verəsən. Özün divanda birtəhər gecələ. Bir fikirləş, axı sən möhkəmsən, bir də ki, lap sağlamsan, sifətin girde, yanaqların qıpqırmızıdır, həm də heç bir kuklanın, ən gözəlinin də belə rahat divanı olmur!

Bayram paltarları geyib özünü çəkən xanım Klerxen qaşqabağını tökdü, ancaq bir söz demədi.

– Mən niyə bunun nazı ilə oynayıram, – deyə Mari rəfdən çarpayını götürdü. Fındıqqıranı ehtiyatla, qayğı ilə oraya uzatdı, qurşaq əvəzinə bağladığı qəşəng lentlə onun zədələnmiş çənəsini sarıdı və yorğanla üstünü burmuna qədər örtüdü.

Mari fikirləşdi: “Fındıqqıranı tərbiyəsiz Klerxanın yanında qoy-maq olmaz”, buna görə də çarpayını Fındıqqıranla birlikdə götürüb üst rəfə qoydu. Bura gözəl bir kənd idi. Frisin qusarları da burada idilər. Mari şkafı ördü və yataq otağına getmək istəyirdi ki, birdən... uşaqlar, diqqətlə qulaq asın, birdən otağın hər yerində – sobanın, stulların, şkafların dalında – lap yavaşca, xısın-xısın danışq, pıçılı və xışılı eşidildi. Divardakı saat get-gedə daha bərk çıqqıldadı, xırıldadı, amma on ikini heç cür vura bilmədi. Mari baxıb gördü ki, saatın üstündə oturan qızıl suyuna çökülmüş yekə bayquş qanadlarını salladı, saati tamam örtmüş və pişik başına oxşayan, öyri dimdikli eybəcər başını qabağa uzatmışdı. Saat isə get-gedə daha bərk xırıldayırdı. Mari açıq-aydın eşitdi.

– Çıq-ha-çıq, çıq-ha-çıq! Belə xırıldama bərk! Siçanlar pad-şahi eşidəcək! Tıq-ha-tıq, bum-bum-bum! Əcəb saatsan, çalдың

havalər köhnədir yaman! Tıq-ha-tıq, bum-bum-bum! Di tez zəng çal: padşah gələcək, tez ol, haray sal!

Birdən... saat boğuş və xırıltılı bir səslə on iki dəfə zəng vurdu: “Bim-bom, bim-bom!” Mari bərk qorxdı, az qala qaçacaqdı. Amma birdən gördü ki, saatın üstündə bayquşun yerində kirvə Drossel-meyer öyləşib, sarı kaftanının ətəklərini hər iki tərəfə qanad kimi salladı. Qız ürəkləndi, ağlamsına-ağlamsına çığırdı:

– Kirvə, ay kirvə, ora niyə çıxmısan? Aşağı düş, məni qorxutma, eybəcər kirvə!

Elə bu vaxt hər tərəfdən qərribə hırıltı və ciyilti eşidilməyə baş-ladı, divarın dalında qaçıq, tappılı sahrıdılar, elə bil minlərcə xırda ayaqların səsi idi. Döşəmənin yarıqlarından minlərlə xırda işıqlar göründü. Yox, bunlar xırdaca işıqlar deyildi, bambalaca ışıltılı göz-lər idi. Mari gördü ki, döşəmənin hər yerindən siçanlar boyalanıb çıxırlar. Çox keçmədi ki, bütün otağı tappılı, şaqqılı bürüdü! Siçan-ların gözlləri getdikcə daha çox işıldayırdı, siçan qoşunu getdikcə çoxalır, saysız-hesabsız olurdu; nəhayət, siçanlar sıraya düzülürdülər. Fris döyüşdən qabaq öz balaca əsgərlərini belə düzürdü. Bu, Mariyə çox gülməli görünürdü; o bəzi uşaqlara oxşamamışdı, siçanlardan heç iyrenmirdi. Onun qorxusu ax qala keçib getmişdi. Amma birdən elə dəhşətli və kəskin ciyilti eşidildi ki, qızın tükləri ürpeşdi. Vay, o nə görsə yaxşıdır! Doğrusunu desək, əziz oxucum, mən çox gözəl bili-rəm ki, sən müdrik, cəsur sərkərdə Fris Ştalbaum kimi qorxmaz adamsan, ancaq Marinin gördüyünü sən görsə idin, sözün düzü, qoyub qaçardın. Hətta mənə elə gəlir ki, sən qaçıb öz yatağına girərdin, heç lazım gəlməyə də, yorğanı başına çəkərdin. Ah, yazıq Mari bunu edə bilmədi. Bilirsinizmi niyə, uşaqlar, hələ siz bir qulaq asın, birdən elə bil zəlzələ oldu, lap onun qabağına yağış kimi torpaq, əhəng və kərpic qırıntıları töküldü, döşəmənin altında iyirənc bir fişılı və ciyilti ilə yeddi siçan başı çıxdı. Hər başda par-par parıldayan tac var idi. Tezliklə bütün bədən çıxdı, bu yeddi başı saxlayan bədən! Bütün qoşun yeddi taclı yekə siçanı bir ağızdan bərk ciyilti ilə üç dəfə salamladı. Sonra qoşun dərhal hərəkətə gəlib şkafa tərəf, düz Mari-nin üstünə getdi; qızcağaz hələ də şüşə qapıya qısılib qalmışdı.

Onsuz da vahimədən Marinin ürəyi bərk döyündü, qız qorxurdu ki, ürəyi indicə sinəsindən çıxıb düşəcək, axı, onda Mari öldü. İndi isə qıza elə gəlirdi ki, onun damarlarında qan donub qalmışdı. Mari

hüşunu itirərək səndələdi, amma birdən belə bir səs qopdu: Daranq! Cırrıq!.. Marinin dirşəyi ilə sundırdığı şüşənin qırıntıları yerə töküldü. Qız həmin dəqiqə sol qolunda bərk ağrı hiss etdi, ancaq ürəyi sakitləşdi: daha o, zingilti və ciyilti eşitmirdi. Hər şey birçə anda sükuta qorq oldu. O, gözələrini açmağa cəsarət etməsə də, elə bilirdi ki, şüşələrin cingiltisi siçanları qorxutmuşdur və onlar qaçıb yuvalarında gizlənmişlər.

Yenə də görəsən nə oldu? Marinin arxasında şəkəfdə qərribə səsküy qopdu, çox nazik səslər eşidildi:

– Bölük düzlən! Bölük düzlən! Döyüşə, irəli! Gecəyarıdır! Bölük, düzlən! Döyüşə irəli!

Sonra balaca zənglərin xoş və ahəngdar çalğısı başladı.

– Hə, bu ki mənim musiqi sandıqcamdır! – deyərək Mari sevindi və tez şəkəfdən kənara çəkildi.

Birdən o gördü ki, şəkəfdən qərribə işıq gəlir, içəridə kim isə əlləşir, vurnuxur.

Kuklalar bir-birinə qarışıb, o yan-bu yana qaçırsız və xırdaca əllərini yellədirtilər. Birdən Fındıqqıran yerindən qalxdı, yorğanı üstündən atdı və çarpayından sıçrayıb ucadan çıxdı:

– Şaq-şaq-şaq-şaraq, axmaq siçanlara bax! Siçan polku, dayan bir, ölüm səni gözləyir. Şaq-şaraq, siçanlara bax!

Bələ deyib, o öz balaca qılıncından yapışdı, onu havada oynadaraq bağırırdı:

– Ey mənim sədiq adamlarım, dostlarım, qardaşlarım! Ağır vuruşmada mənim arxamda dura bilərsinizmi?

Üç oyunbaz, Pantalone, dörd bacatəmizləyən, iki küçə çalğıçısı və təbiiçilərdən hərhal ona hay verdilər.

– Bəli, bizim hökmdar, biz ölənəcən sizə sədiqik! Bizi döyüşə aparın, ya ölürük, ya da qalib gələrük.

Onlar Fındıqqıranın dalınca cumdular, o, ruhlanıb cəsarətlə üst rəfdən yerə sıçradı.

Fındıqqıran döşəməyə sıçrayan kimi, yenidən zingilti və ciyilti başladı. Dəmə, böyük stolun altında saysız-hesabsız qəzəbli siçan qoşunu toplanmış, onların da qabağında yeddibaşlı iyrənc siçan durmuşdu!

Görəsən nə olacaq?

Fındıqqıran ucadan komanda verdi:

– Təbiiçilə, mənim sədiq təbəəm, ümumi hücum signalı çal!

Təbiiçilə dərhal təbii elə məharətlə döyməyə başladı ki, şəkəfin şüşə qapıları titrəyib cingildədi. Şəkəfdə nə isə güruldayıb şaqıldadı, Mari Frisin qoşunları yerləşən bütün qutuların birdən-birə açıldığını və əsgərlərin qutulardan birbaşə alt tərəfə tullandıklarını, orada qayda ilə sıraya düzülüşlərini gördü. Fındıqqıran sıraların qabağında o tərəf-bu tərəfə qaçıb niqə söyləyir, qoşunu ruhlandırır.

Fındıqqıran qəzəblə çıxdı:

– Hanı bu alçaq şeypurçular? Niyə çalmırlar? – Sonra o tez, bir az rəngi qaçmış, uzun çənəsi tir-tir osən Pantaloneyə tərəf döndü, təntənəli bir səslə dedi: – General, mən sizin qoçaq və təcrübəli olduğunuzu bilirəm. Hər şey vəziyyəti düzgün müəyyən edib fərdədən istifadə etməyi bacarmaqdan asılıdır. Bütün süvarilərə və topçulara komandanlıq etməyi sizə tapşırıram. Sizə at lazım deyil, ayaqlarınız çox uzundur, elə öz ayaqlarınızla da yaxşı çapa bilərsiniz. Borcunuzu yerinə yetirin!

Pantalone uzun arıq barmaqlarını dərhal ağzına saldı və kəskin bir fit çaldı, elə bil yüz tükə birdən dilləndi. Şəkəfdə kişnərti və tappıltı eşidildi – bir baxın! – Frisin süvari və piyadaları göründü, hamısından qabaqda isə bər-bəzəkli təzə qusarlar yürüşə başladılar və tezliklə aşağıya, döşəməyə endilər. Budur, polklər bayraqlarını yelləyərk təbiiçilə çala-çala bir-birinin ardınca Fındıqqıranın qabağundan keçib getdilər və otağın eni ilə geniş sıralara düzülülər. Topçular Frisin bütün toplanmış gürultu ilə irəli aparıb atəşə başladılar: bom-bom!.. Siçanların sıx dəstələrinə şimi yumrularının necə yağdığını, onların şəkər tozu ilə ağappaq ağardıqlarını və buna görə də siçanların hətta özlərini itdiklərini Mari öz gözəllərlə gördü. Anasının ayaqlarını qoyduğu kiçik skamyanın üstünə çıxan ağır batareya siçanlara hamudan çox ziyan vurdu. Bu batareya arası kəsilmədən bom-bom edərək atəş açmış, düşməni kiçik qoğallara tutub, çoxlu siçan qırımsdı.

Buna baxmayaraq, siçanlar hey hücum edirdilər, hətta bir neçə top olə keçirmişdilər; lakin bu vaxt bərk hay-küy və gürultu qopdu. tüstü və toz olduğundan Mari nə baş verdiyini çətinliklə ayırd edə bildi. Bir şey məlum idi: hər iki ordu böyük qəzəblə vuruşur, gah

bu, gah da o biri tərəf qalib gəlirdi. Siçanlar döyüşə hey yeni qüvvələr çəkib gətirirdilər, onların məharətlə atdıqları gümüşü həblər şkafa qədər gedib çatırdı. Klerxen və Trudxen rəfdə o baş-bu başa qaçır, ümidizliklə çırpınırdılar. Klerxen fəryad edirdi:

– Görəsən mən belə cavan ikən öləcəyəm, mənim kimi gözəl kukla doğrudanmı öləcək?!

Trudxen ağı deyirdi:

– Mən burada, dörd divar arasında ölmək üçünmü belə yaxşı qalmışam?!

Sonra onlar qucaqlaşdılar və bərkdən elə ağlaşdılar ki, hətta vuruşmanın gurultusu onların səsinə batıra bilmədi.

Mənim əziz dinləyicilərim, siz burada nələ olduğunu, əlbəttə, təəvvür belə edə bilərsiniz. Toplar dalbada atılırdı: Gup-gup!.. Taq-taraq, taq-taraq!.. Bom-bom-bom-bom!.. Sonra siçanlar padşahı və siçanlar ciyildəyirdi, bu vaxt yenidən döyüşə komandanlıq edən Fındıqqıranın müdhi və güclü səsi eşidilirdi. Atəş altında öz batalyonlarına onun necə baş çəkdiyini də görünürdülər.

Pantalone böyük şücaət göstərərək bir neçə süvariləri həmləyə aparmış və şöhrət qazanmışdı. Lakin siçan topları Frisin qusarlarına üfunətli, iyrenc mermilər yağdırırdı. Bunlar da əsgərlərin qırmızı mundirlərinə çox pis ləkələr saldıqından, qusarlar irəli getmək istəməyirdilər. Pantalone onlara “soldan, geriye” dönməyi əmr etdi və sərkərdə olmasından ruhlanıb özü də sola döndü. Piyadalar və süvarilər də onun kimi etdilər və bütün süvari qoşunu çıxıb getdi. Kiçik ayaq skamyasından mövqe tutan batareyanın vəziyyəti indi çox təhlükəli idi; çox keçmədi ki, iyrenc siçan dəstələri axışb gəldi və onlar elə qəzəblə həmlə etdilər ki, skamyanı toplarla və topçularla birlikdə yerə yıxdılar. Görünür, Fındıqqıran özünü itirdiyindən sağ cinahdan geriye çəkilməyi əmr etdi. Belə vəziyyət az qala döyüş meydanından qaçmağa bərabər kimidir, sən isə mənimlə birlikdə dörd çəkirsən ki, Marinin sevimlisi Fındıqqıranın ordusu məğlubiyyətə uğraya bilər. Amma bu başqından üzünü kənara tutma, Fındıqqıran ordusunun sol cinahına bir nəzər sal, orada hər şey öz qaydasındadır, polkovnik də, ordusu da ümidlərini qətiyyətlə üzüməyiblər. Vuruşmanın şiddətli yerində iyrenc siçan dəstələri kamudun altından sıvışb çıxdılar və iyrenc civilti ilə Fındıqqıran ordusunun sol cinahına qəzəblə hücum çəkildilər, amma onlar yaman müqavimətə rast gəldilər! Şkafın kənarı ilə keçib getməli olan sovqatlı

kuklacılar korpusu kolə-kötür yerdən mümkün qədər ehtiyatla çıxdı və iki Çin imperatorunun başçılığı altında sıraya düzüldü. Bağbanlardan, tirollulardan, tunquslardan, bərbərlərdən, təlxəklərdən, mələklərdən, şirlərdən, pələnglərdən, meymunlardan ibarət olan bu qoçaq, ala-bəzək, geyimli-kecimli möhtəşəm alaylar soyuqqanlıqla, cəsarət və təmkinlə vuruşurdular. Əgər qoçaq bir düşmən rotmistri dəlicəsinə, cəsarətlə Çin imperatorlarından birinin üstünə atılıb onun başını dişləri ilə qoparmasaydı, o da yırı-larkən iki tunqusu və meymunu öz məsəyi, bu seçmə batalyon spartalılar kimi mərdliklə düşmən üzərində qələbə çalardı. Bunun nəticəsində cəbhə yarıldı, düşmən də oraya cumdu və tezliklə bütün batalyon gəmirilmiş oldu. Amma düşmən bu vəhşilikdən çox da xeyir görmədi. Siçan süvarilərindən qanıqan bir əsgər öz cəsur düşmənlərindən birini yarıyan gəmirilmişdi ki, çaplı kağız parçası düz onun boğazına girdi, o da yerində can verdi. Amma bundan Fındıqqıran ordusuna kömək oldumu? Bu ordu geri çəkilməyə başladı, elə hey geri çəkildi və getdikcə daha çox itki verdi, elə oldu ki, şkafın lap yanında, bədbəxt Fındıqqıran başda olmaqla, döyüşən bir dəstə qoçaq əsgər qaldı. “Ehtiyat qüvvələr, buraya! Ey Darbalaq, Təlxək, təbilçi, haradasınız?” – Fındıqqıran çıxırmağa başladı, o, ümidini şüşə şkafdan çıxıb köməyə gəlməli olan təzə qüvvələrə bağlayırdı. Doğrudur, oradan bir neçə qəhvəyi balaca adam çıxdı, bunlar Torn sakinləri idi, qızıl sifətləri vardı, dəbilqələri və şlyapaları qızıldan idi; amma onlar elə bacarıqsız vuruşurdular ki, bir cəfə də olsun düşməni vura bilməmişdilər, hələ üstəlik, öz sərkərdələri Fındıqqıranın başından papağını vurub sala bilirdilər. Tezliklə düşmən nişançıları onların ayaqlarını gəmirirdilər, onlar da yıxılıb, yıxıldıqca da Fındıqqıranın çoxlu silahdaşını basib əzirdilər.

Hər tərəfdən düşmənin sıxışdırıldığı Fındıqqıran böyük təhlükədə idi. O, şkafdan tullanmaq istəyirdi, ancaq ayaqları çox gödək idi. Klerxen və Trudxen ürayı gətirdiyindən, ona kömək edə bilməzdilər. Qusarlar və draqlar onun yanından çaparaq ötüb birbaşa şkafa gətdilər. Bunu görüb o, lap ümidizləşdi və ucadan qışqırdı:

– At verin mənə, at! Bir at üçün səltənətimin yarısını verərəm.

Elə bu vaxt iki düşmən atıcısı onun taxta plashından yapışdı və siçanlar padşahı Fındıqqıranın yanına sıçradı. Onun yeddi başının yeddisi də qalib səslə ciyildədi.

Daha Marinin halı özündə deyildi. O çığırdı:

– Ah, mənin yazıq Fındıqqıranım! – Hiçqıraq, qeyri-ixtiyari, sol ayağında başmağını çıxarıb, var gücü ilə siçanların cəmləşdiyi yerə, düz onların padşahına tulladı.

Dərhal hər şey alt-üst oldu. Marinin sol dirşəyi isə əvvəlkindən daha bərk ağrıdı və qız özündən gedib döşəməyə yığıldı.

XƏSTƏLİK

Mari dərın bihuşluqdan ayılıb gördü ki, öz yatağında uzanmışdır, buz bağlanmış pəncərələrdən gözqamaşdıran parlaq günəş otağı işıqlandırır.

Qızın yatağının yanında yad bir adam öyləşmişdi. Mari tezliklə onu tanıdı, o, cərrah Vendelstern idi. Cərrah yavaşca dedi:

– Axır ki, ayıldı...

Bu vaxt Marinin anası gəlib çıxdı, qorxa-qorxa, maraqla ona baxdı.

Mari dili dolaşa-dolaşa dedi:

– Ah, anacan, de görüm murdar siçanlar rədd olub getdilər? Qoçaq Fındıqqıran xilas oldu?

– Marixen, əzizim, boş-boş danışma, – anası etiraz etdi. – Sənin Fındıqqıranın siçanların nəyinə görəkdir? Amma sən pis qızsan, bizi yaman qorxutdun. Uşaqlar özbaşınalıq edəndə, ata-analarına qulaq asmayanda, həmişə belə olur. Sən dünyanın gecəyariyacan kukla ilə oynamısan, sonra da mürgüləmişən, təsadüfən qaçıb gedən bir siçan, yəqin ki, səni qorxudub, axı bizim evdə heç siçan olmur. Xülasə, dirşəyini vurub şafın şüşəsini sındırmısan, öz qolunu da yaralamısan. Yaxşı ki, şah damarın kəsilməyib! Cənab Vendelstern indicə sənin yanında ilişib qalmış şüşə qırıqlarını çıxartdı, deyir ki, sən ömürlük şikəst qala bilərmişsən, hətta səni qan apara bilərmiş. Allaha çox şükür, mən gecə oyandım, səni yatağında görməyib qonaq otağına getdim. Sən şafın yanında, döşəmədə bihuş uzanmışdın, tamam qan içində idin. Az qala qorxudan mən özüm də huşumu itirəcəkdim. Sən döşəmədə uzanmışdın, Frisin qalay əsgərləri, cürbəcür kuklalar, qoğal adamlar sənin yan-yörənə dağılmışdı. Fındıqqıranı sol əlində tutmuşdun, əlinin qanı axırdı, başmağın isə kənara düşmüşdü...

– Ah, anacan, anacan! – deyib Mari onun sözünü kəsdı. – Bunların hamısı kuklalarla siçanların böyük vuruşmasının izləri idi! Elə mən də ondan qorxmışdım ki, siçanlar yazıq Fındıqqıranı osir almaq istəyirdilər. O, kukla qoşununun komandanı idi. Mən də başmağımı siçanlara tulladım, sonra nə olduğunu bilmirəm.

Həkim Vendelstern anaya göz vurdu, o da Marini mehriban-mehriban dilə tutdu:

– Yaxşı, yaxşı, əziz balam, sakit ol! Siçanların hamısı qaçıb, Fındıqqıran də şafda, şüşənin dalında sağ-salamatdır.

Bu vaxt tibb müşaviri yataq otağına girdi və cərrah Vendelsternlə xeyli söhbət etdi, sonra Marinin nəbzini yoxladı. Qız onların söhbətlərini eşitdi, deyirdilər ki, yaranın qızdırmasından sayıqlayır.

Mari bir neçə gün yataqda qalıb dərman atmalı oldu, halbuki dirşəyindən başqa heç bir yeri ağrıyırdı. O bilirdi ki, əziz Fındıqqıran döyüşdən sağ-salamat çıxıb, bəzən də ona yuxu kimi elə gəlirdi ki, guya Fındıqqıran çox kədərli də olsa, açıq-aydın bir səsle Mariyə deyir:

– Mari, mən sizə çox borcluyam, amma siz mənim üçün hələ çox şey edə bilərsiniz.

Mari çox fikirləşirdi ki, görün bu nə ola bilər, amma ağlına bir şey gəlmirdi. Qolu ağrıdığına görə, o istədiyi kimi oynaya bilmirdi, kitab oxumaq və ya şəkili kitabları vərəqləmək istəyəndə gözləri alacalanırdı. Odur ki, bu məşğuliyyətdən də əl çəkməli olurdu. Bura görə də Mariyə elə gəlirdi ki, vaxt çox ləng keçir gedir: qız darıxır, qaranlığın düşməsinə, onun çarpayısının yanında anasının öyləşib cürbəcür qəribə əhvalatlar danışmasını, kitab oxumasını səbirsizliklə gözləyirdi.

Anası şahzadə Fakardinin maraqlı nağılımı qurtarmaqda idi ki, birdən qapı açıldı və yazıq Drosselmeyer içəri girib dedi:

– Hə, bir qoyun görüm bizim yazıq yaralı Marimiz necədir!

Mari kirvəni həmişəki kimi sarı kaftanında görüb, Fındıqqıranın siçanlarla vuruşmada məğlub olduğu gecəni gözləri qarşısına gətirdi. O qeyri-iradi olaraq baş məhkəmə müşavirinin üstünə çığırdı:

– Ay kirvə, sən nə pis adamsan! Saatın üstündə sənin necə otunub qanadlarını salladığını yaxşıca gördüm. Elə etdin ki, saat yavaş zəng vursun, siçanları qorxutmasın. Siçanlar padşahını sənin necə çağırıldığını yaxşıca eşitdim. Sən niyə Fındıqqıranın köməyinə gəlmədin.

sən niyə mənim köməyimə gəlmədin, eybəcər kirvə? Bütün günahlar təkcə səndədir. Əlimi də sənə üstündə kəsmişəm, indi də yorğan-döşəyə düşmüşəm.

Ana qorxa-qorxa soruşdu:

– Əziz Mari, sənə nə olub?

Amma kirvə üz-gözünü turşudub cırıltılı, yeknəsəq səslə dedi:

– Kəfگیر çıqqıldayır, gəzişir sağa, sola, oxuyur tiq-qatraql! Kəfگیر səs salsın görək, oxusun, çalsın görək. Zəng vuranda, bım-bım-bım, vaxt çatıb bilsin hər kim. Qorxma, dostum, ol rahat, vaxtında vurur saat. Siçanların qoşunu qırılacaq, qaçacaq, sonra bayquş uça-caq. Bi-ir-iki, bi-ir-iki! Yenə vaxta az qalır, odur saat zəng çalır. Kəfگیر çıqqıldayaraq gəzişir sağa, sola: tuq-qa-tiq, triq-qa-traql!

Mari geniş açılmış gözlərini kirvəyə zillədi, elə bil kirvə tamam dəyişmişdi və həmişəkindən daha eybəcər görünürdü, sağ əlini dala-qabağa yellədirdi, ipi dartanda əllərini tərpədən oyunbaza oxşayırdı.

Anası onun yanında olmasaydı, sivişib yataq otağına girən Fris qaqqıldayıb kirvənin sözünü kəsməseydi, Mari çox qorxardı.

Amma ana heç gülmədi, o çox ciddi şəkildə dedi:

– Hörmətli cənab Drosselmeyer, bu nə qəribə zarafatdı? Nə olub?

– Ay kirvə, kirvə, – Fris çığırdı, – sən bu gün yenə də gülməlisən! Mənim çoxdan sobanın dalına tulladığım oyunbazıma oxşayırsan!

– Ay Allah, bir bunlara bax, – Drosselmeyer gülə-gülə cavab verdi, – yoxsa siz mənim çox sevdiyim saatsaz mahnısını unutmusunuz? Həmişə mən o mahnını Mari kimi xəstələrə oxuyuram.

O, tez cərpayığı yaxın oturub dedi:

– Siçanlar padşahının on dörd gözünün hamısını tökmədiyimə acığın tutmasın, bunu eləmək olmazdı. Amma indi sənə sevincirəcəyəm.

Baş məhkəmə müşaviri bu sözləri deyib əlini cibinə saldı və uşaqlar, oradan ehtiyatla nə çıxarsa yaxşıdır? Fındıqqıranı. O, Fındıqqırının tökülmüş dişlərini çox məharətlə salmış, zədəli çənəsini düzəltdi.

Mari sevincindən qışqırdı, anası isə gülümsəyərək dedi:

– Hə, görürsən, kirvə sənə Fındıqqırana necə qayğı göstərir?..

Kirvə, xanım Ştalbaumun sözünü kəsdi:

– Mari, gəl sən boynuna al ki, Fındıqqıran çox da yaraşlıq deyil. Qulaq asmaq istəsən məmnuniyyətlə sənə danışaram ki, belə

eybəcərlik Fındıqqırının ailəsinə hardan gəlib çıxıb və onun nəslinə keçib. Bəlkə sən şahzadə qız Pirlipatın, ifritə Siçan xanımın və mahir saatsazın nağılını bilirənsə?

– Bura bax, kirvə! – Fris söhbətə qarışdı. – Düz sözə nə demək olar? Sən Fındıqqırının dişlərini çox yaxşı salmışsan, çənəsi də daha tərpənir. Bəs niyə onun qılıncı yoxdur? Sən niyə ona qılınc bağlamamısan?

Baş məhkəmə müşaviri donqulandı:

– Ay dəcəl, sənə heç razı salmaq olmur. Fındıqqırının qılıncının mənə dəxli yoxdur. Mən onu sağaltmışam, qoy hardan istəyir özünə qılınc tapsın.

Kirvə sözünə davam etdi:

– Xülasə, Mari, de görüm şahzadə xanım Pirlipatın nağılını bilir-sənmi?

– Yox! – Mari cavab verdi. – Danış, əziz kirvə, danış!

Ana sözə qarışdı:

– Əziz cənab Drosselmeyer, güman edirəm ki, daha bu dəfə siz qorxulu nağıl danışmırsınız.

Drosselmeyer cavab verdi:

– Əlbəttə, hörmətli xanım Ştalbaum. Əksinə, müsaidənizlə sizə danışacağım əhvalat çox maraqlıdır.

Uşaqlar çığırışdılar:

– Hə, danış, danış, əziz kirvəmiz.

Baş məhkəmə müşaviri belə nəql etməyə başladı:

BƏRK FINDIĞIN NAĞILI

Pirlipatın anası kralın arvadı idi, deməli, kraliça idi. Pirlipat isə doğulan kimi oldu anadangəlmə şahzadə. Kral balaca beşikdə yatan gözəl-göyçək qızıqazına baxmaqdan doymurdu. O, sevincindən səskü salır, oynayır, bir ayağı üstündə hoppanır, elə hey qışqırırdı:

– Ay can! Kim mənim Pirlipatxenimdən gözəl qız görüb?

Bütün nazirlər, generallar, müşavirlər, ali zabitlər özlərini ata və hökmdarı kimi təkəbaqlı hoppanır və bir ağızdan çığırırdılar:

– Yox, heç kəs görməyib!

Hə, sözün düzü inkar etmək olmazdı ki, dünya yaranandan bəri yer üzündə Pirlipat kimi göyçək körpə görməmişdi. Qızın balaca

sifəti elə bil ağappaq, açıq çəhrayı ipəkdən toxunmuşdu, xırda göz-
ləri canlı və parlaq idi, buruq-buruq qızılı zərif saçları ona xüsusi
gözlük verirdi. Həm də Pirlipatxen anadan olanda onun iki cərgə
mirvari kimi ağ dişləri vardı. Qızıcağ anadan olandan iki saat sonra
həmin dişləri ilə baş vəkili barmagından yapışmışdı. Demə, baş
vəkil onun üzünə yaxından baxmaq istəyirmiş. Qızıcağ isə onu
bağırırmışdı: "Oy-oy-oy". Amma bəziləri deyir ki, guya o: "Ay-ay-
ay" deyib. Hələ bu gün də fikirlər müxtəlifdir. Xülasə, Pirlipatxen,
doğrudan da, baş vəkili barmagını dişləmişdi, o zaman qıza valeh
olan camaat inanmışdı ki, şahzadə Pirlipatın qəşəng mələikə bədən-
ində ruh da var, ağıl da, hiss də.

Bayaq dediyim kimi, hamı heyran qalmışdı; tökcə kraliça nə-
dənsə həyəcanlı və narahat idi. Qərribə burası idi ki, o, Pirlipatın
beşiyinə sayıq keşik çəkməyi əmr etmişdi. Qapılarda keşikçilərin
durmasına baxmayaraq, sərəncam verilmişdi ki, uşaq otağında
həmişə beşiyin yanında oturan iki dayədən başqa altı dayə də hər
gecə növbə çəksin, ancaq lap mənasız görünən və heç kəsin başa
düşə bilmədiyi bir şey var idi: əmr edilmişdi ki, hər bir dayə dişləri
üstündə pişik saxlasın və bütün gecə onu sığallasın ki, pişik xorul-
dasın. Əziz uşaqlar, siz heç cürə başa düşə bilməzsiniz ki, şahzadə
Pirlipatın anası bütün bu tədbirləri nə üçün görmüşdü, amma mən
bilirəm, indi sizə də danışaram.

Bir dəfə şahzadə Pirlipatın atası olan kralın sarayına çoxlu adlı-
sanlı krallar və gözəl şahzadələr axışmışdılar. Bu münasibətlə
gözəl yarışlar, tamaşalar və saray ziyafətləri düzəldilmişdi. Kral
qızıl-gümüşünün çoxluğunu göstərmək üçün belə qərar etdi ki, xəzi-
nəsinin ağzını açsın və adına layiq bir bayram şənliyi düzəlsin.
Kral sarayın baş əspazından öyrəndi ki, saray münəccimi donuzları
kəsmək üçün vaxtın münasib olduğunu xəbər verib. Buna görə kral
kolbasa qonaqlığı düzəltməyi qərar etdi, kəretinə minib tez ətrafdakı
kralların və şahzadələrin hamısını özü vur-tut bir boşqab şorbaya
qonaq çağırırdı, fikirləşirdi ki, axırda öz cah-cəlalı ilə onları heyran
qoysun. Sonra o, öz arvadına – kraliçaya məhrəbən-məhrəbən dedi:

– Mənim əzizim, axı sən bilirsen ki, mənim hansı kolbasadan
xoşum gəlir...

Kraliça ərinin fikrini başa düşdü; o, demək istəyirdi ki, arvadı
əvvəllər də iyrenmədiyi çox faydalı bir işi özü görsün – kolbasa

hazırlasın. Baş xəzinədarə əmr edildi ki, böyük qızıl qazanı və
gümüş qazanları dərhal mətbəxə göndərsin. Sobanı sındal ağacın-
dan doğranmış odunlarla qaladırlar; kraliça öz ipək mətbəx önlü-
yünü bağladı, çox keçmədi ki, kolbasanın ətri ətrafa yayıldı. Bu iş
hətta dövlət şurasına gəlib çatdı. Kral sevincindən tir-tir titrədi,
özünü saxlaya bilmədi.

– Cənablar, üzr istəyirəm! – O çıxırdı, mətbəxə qaçdı və arva-
dını qucaqladı, qızıl əsa ilə qazanı bir qədər qarışdırdı, sakitləşib,
dövlət şurasına qayıtdı.

İşin ən mühüm vaxtı gəlib çatdı: piyi doğrayıb qızıl tavalarda
qızartmaq lazım idi. Saray xanımları kənara çəkildilər, çünki kraliça
padşah ərinə olan sədaqətini, məhəbbətini və hörmətini bildirmək
üçün bu işi şəxsən özü görmək istəyirdi. Ancaq piy qızartmağa başlar-
başlamaz çox nazik bir səs pıçıldadı:

– Bacıcan, piydən bir az ver mən də dadım! Mən də yemək
istəyirəm, axı mən də kraliçayam. Ver mən də piyin dadına baxım!

Kraliça çox gözəl bildirdi ki, bu danışan Siçan xanımdır. Bir çox
illərdir ki, Siçan xanım kral sarayında yaşayırdı. O deyirdi ki, guya
kralə qohumluğu çatır və özü də Siçanistanı idarə edir, buna görə də
o, sobanın altında böyük bir imarət qurmuşdu. Kraliça xoşəməliyyət,
səxavətli bir qadın idi. O, Siçan xanımı padşah nəslindən hesab
etməyə də, özünə bacı saymasa da, belə bir təntənəli gündə onu ziyə-
fətə səmimiyyətlə buraxıb, çıxırdı:

– Çıxın, Siçan xanım! Piydən nüsanlıqla yeyin.

Siçan xanım sevinçək, tez sobanın altından sıçrayıb sobanın üstünə
tullandı və kraliçanın ona uzaldığı piy tükəllərini öz xırda zəif pəncələri
ilə götürməyə başladı. Amma bu vaxt Siçan xanımın bütün qohum-
əqrəbəsi, hətta onun yeddi dəliqanlı oğlu axışmışdı. Onlar piyin üs-
tünə töküldülər, kraliça bilmədi nə eləsin. Xoşbəxtlikdən baş saray
baxıcsı özünü yetirdi və çağırılmış qonaqları qovdu. Beləliklə,
bir az piy qaldı, bu münasibətlə çağırılmış saray ziyafətçisinin gös-
tərişi ilə onu da çox məharətlə bütün kolbasalar üçün bölüşdürdülər.

Təbiller döyüldü, şeypurular çalındı. Bütün krallar və şahzadələr
təmtəraqla bayram geyimində, bəziləri ağ at üstündə, bəziləri də bül-
lur kəretlərdə, kolbasa ziyafətinə yollandılar. Kral onları səmimi-
yyət, ehtiramla qarşıladı. Sonra, başında tac, əlində əsa, hökmdarə
layiq bir tərzdə stolun başında oturdu. İçəllat kolbasalarını qonaqlara

verəndə hamı kralın get-gədə ağardığını, gözlerini göyə dikdiyini gördü. O, sakitcə ah çəkirdi; elə bil böyük dərđ üz vermişdi. Qan kolbasanı gətirəndə isə o bərk hıçqırıb fəryad etdi, kürəyini taxta söykədi, əlləri ilə üzünü örtüdü. Hamı stolun arxasından sıçrayıb qalxdı. Baş təbib nəhaq yərə bədbəxt kralın nəbzini tutmağa çalışdı, elə bil kralı naməlum dərindən bir kədər üzürdü. Nəhayət, uzun müddət dilə tutandan sonra yandırılmış qaz lələyini və bu cür güclü dərmanların sayəsində kral, deyəsən, özünə gəlməyə başladı. O, güclə eşidiləcək bir səslə dedi:

– Piy çox az olub!

Bu vaxt dərđli kraliça onun ayaqlarına yıxılıb fəryad qopardı:

– Ey mənim yazıq, bədbəxt padşah ərim, siz nə böyük dərđə düşdünüz! Bir baxın, günahkar sizin ayaqlarınıza düşüb, cəza verin, mənə ağır cəza verin! Siçan xanım qohum-əqrəbası ilə, yeddi oğlu ilə gəlib piyi yedi, buna görə...

Kraliça bu sözləri deyib bihüş halda üzüstə yərə yıxıldı. Lakin kral yirəndən sıçrayıb çığırdı:

– Baş nəzarətçi, de görək bu necə oldu?

Baş nəzarətçi bildiklərini danışdı. Kral kolbasalar üçün ayrılmış piyi tuxdiqlarına görə Siçan xanımdan və onun bütün nəslindən intiqam almaq qərarına gəldi.

Gizli dövlət şurası çağırıldı. Qərara gəldilər ki, Siçan xanıma qarşı tədbir görsünlər, onun bütün malikanəsini alıb xəzinəyə versinlər. Kral belə güman edirdi ki, hələlik bu tədbir Siçan xanımın istədiyi vaxt piyi ötürməsinə mane ola bilməz. Buna görə də bütün işi sarayın cadugər saatsazına tapşırdı. Onun da adı, mənim kimi, Xristian Elias Drosselmeyer idi. Bu adam vəd etdi ki, fəvqəladə, müdrik dövlət tədbirləri görüb Siçan xanımı bütün ailəsi ilə birlikdə həmişəlik saraydan qovacaqdır.

Həqiqətən, o, çox qabil xırda maşınlar ixtira etdi, sapla onların içərisinə qızardılmış piy bağladı və bu maşınları piyyeyən xanımın evinin ətrafına düzdü.

Siçan xanım özü çox təcrübəli idi. Drosselmeyerin hiyləsini başa düşə bilirdi, ancaq onun nə xəbərdarlığı, nə də öyüd-nəsihəti kömək etmədi. Siçan xanımın yeddi oğlu və qohum-əqrəbasından çoxu qızardılmış piyin dadlı iyinə gəlib, Drosselmeyerin xırda maşınlarına girdilər. Piyi yemək istəyirdilər ki, gözəlilmədən qapılar düşdü,

siçanlar içəridə qaldılar, sonra da onları mətbəxdə rüsvayçılıqla edam etdilər.

Siçan xanım qohum-əqrəbasından salamat qalmış kiçik bir dəstə ilə bu mətəm yerini tərk etdi. Onun köksündə kədər, ümitsizlik və intiqam hissi coşurdu.

Bütün saray bayram edirdi, ancaq kraliça təşviş içində idi. O, Siçan xanımın xasiyyətini bilirdi və çox gözəl başa düşürdü ki, Siçan xanım oğlanlarının və qohumlarının ölümünü qisasız qoymayacaqdır.

Həqiqətən, Siçan xanım kraliçanın öz padşah əri üçün onun çox ləzzətli yediyi içalat qıyması hazırlayanda gəlib çıxdı və belə dedi: – Mənim oğullarım, qohum-əqrəbam öldürüldü. Kraliça özünü gözle, gözle ki, siçanlar kraliçası balaca şahzadəni gəmirəsin! Özünü gözle!

Sonra o yenə qeyb oldu və bir daha görünmədi. Ancaq kraliça qorxudan qıymanı ocağa dağıtdı. İkinci dəfə idi ki, Siçan xanım kralin sevimli kürəyini korlayırdı. Kralın buna bərk qəzəbi tutmuşdu.

– Hə, bu gecəlik kifayətdir. Dalını gələn dəfə danışaram, – deyə kirvə gözəlilmədən söhbəti qurtardı.

Nağıl Mariyə xüsusilə təsir etmişdi. Qız nə qədər yalvarıb kirvə Drosselmeyerdən nağılı davam etdirməsini xahiş etsə də, o, dediyindən dönmədi və “birdəfəyə çox danışmaq ziyan edər. Dalısı sabaha qalsın”, – deyə stuldan qalxdı.

O, qapıdan çıxmaq istərkən Fris soruşdu:

– Kirvə, de görək doğrudan da siçan tələsini sən ixtira etməsən?

– Sən nə axmaq söz danışsən, Fris! – anası çığırdı.

Lakin baş məhkəmə müşaviri çox qərribə gülümsündü və yavaşca dedi:

– Niyə də mən, mahir bir saatsaz, siçan tələsi düzəltməyim?

BƏRK FINDIQ NAĞİLİNİN DAVAMI

– Hə, uşaqlar, indi bilirsinizmi nə üçün kraliça göyçək şahzadə qız Pirlipatı belə sayıqlıqla qorumağı əmr etmişdi? – o biri gün axşam Drosselmeyer söhbəti davam etdi. – Kraliça niyə qorxmaya idi? Siçan xanım qayıdıb gələr, öz hədə-qorxusunu yerinə yetirər, balaca şahzadəni gəmirərdi! Drosselmeyerin balaca maşını ağıllı və

ehtiyatlı Şiçan xanımına heç bir şey edə bilmirdi. Eyni zamanda baş bilici olan saray münəccimi dedi ki, yalnız Məstan pişiyin nəslə Şiçan xanımı beşikdən uzaqlaşdırma bilər. Buna görə də dayələrin hər birinə əmr edilmişdi ki, dizləri üstündə bu nəslin oğlanlarından birini saxlasınlar. Onu da deyim ki, bunlara səfirliyin gizli müşaviri rütbəsi verilmişdi və dayələr bu ağır dövlət işini yüngülləşdirmək üçün onların qulaqlarının dalını nəzakətlə qaşmalı idilər.

Bir dəfə gecəyarısı beşiyin lap yanında əyləşmiş iki baş dayədən biri qəflətdən dərin yuxudan ayılmış kimi gözlərini açdı. Ətrafda hər şey yuxuya qərq olmuşdu. Heç bir mırıltı eşidilmirdi, dərin sükut çökmüşdü, yalnız ağacqurdunun şaqıltısı gəlirdi. Düz öz qabağında böyük, iyrənc şiçanın dal pəncələri üstündə qalxıb, yekə mürdar başını şahzadə qızın yüzünə qoyduğunu görən dayənin halı necə olardı?! Dayə dəhşətlə qışqırıb yerindən sıçradı, hamı ayıldı, Şiçan xanım bir anda tez otağın küncünə qaçdı, demə, Pirlipatın beşiyinin yanındakı böyük şiçan o imiş. Səfirliyin müşavirləri onun dalınca qaçdılar, amma nə fayda?! Şiçan xanım sivişib döşəmənin yarığına girdi. Pirlipatın səs-küyden ayıldı və yanıqlı-yanıqlı ağladı.

Dayələr çığırışdılar:

– Allaha şükür, qızciğaz sağdır!

Amma onlar Pirlipatxənə baxanda yaman qorxdular: zərif qəşəng körpə tanınmaz olmuşdu. Zəif, taqətsiz, yığışlı büzülmüş balaca bədəninin üstündə, qıvrım saçlı, nurlu çəhrayı sifəti olan balaca başın yerində iri, eybəcər bir baş durmuşdu; səmavi xırda gözlər dombalıb yaşıl olmuşdu, balaca ağzı isə qulaqlarının dibinə qədər uzanmışdı.

Kraliça hönkürüb ağlayır, sel kimi göz yaş tökürdü. Kralın iş otağının divarlarını pambığa tutdular, çünki kral başını divara döyür, yazıq-yazıq deyirdi:

– Ah, mən nə bədbəxt hökmdaram!

İndi kral başa düşə bilirdi ki, piysiz kolbasa yemək və Şiçan xanımın, onun soba dalındakı qohum-əqrəbəsinə toxunmamaq daha yaxşı olardı. Amma şahzadə Pirlipatın atası belə düşünmədi, o, sadəcə olaraq bütün təqsiri sarayın nümərqılı cadugər saatısazi Xristian Elias Drosselmeyerin üstünə yıxdı və belə bir müdrik əmr verdi: Drosselmeyer bir ay ərzində görək şahzadə Pirlipatın əvvəlki simasını özünə qaytarsın, ya da uzaqbaşı buna bir doğru-dürüst çarə tapsın, belə eləməsə, o, cəlladın əli ilə rüsvayçılıqla öldürüləcəkdir.

Drosselmeyer yamanca qorxdı. Amma o öz bacarığına və bəxtinə arxayın idi. Drosselmeyer dərhal lazım saydığı birinci əməliyə başlandı. O, məharətlə şahzadə Pirlipatı hissələrə ayırdı, qollarını, ayaqlarını burub çıxardı və daxili quruluşunu nəzərdən keçirdi. Ancaq o təəssüfləndi, şahzadənin yaşa dolmuşca eybəcər olacağını yəqin etdi və bir çarə tapa bilmədi. O, yenə şahzadəni səylə quraşdırdı, məyus oldu, onun beşiyindən uzaqlaşmağa cəsarət etmədi.

Əhvalatdan dörd həftə keçdi, çərşənbə günü kral uşaq otağına girib Pirlipatı baş çəkdi. Qəzəbdən onun gözləri alışıb yanırdı. O, əlindəki əsarı oynadaraq çığırdı:

– Xristian Elias Drosselmeyer, şahzadəni sağalt, yoxsa işin pis olacaq!

Drosselmeyer yazıq-yazıq ağlamağa başladı, şahzadə Pirlipat isə bu vaxt ləzzətlə findıq sındırırdı. Şahzadənin findığı çox sevməsi və dünyaya gələrkən dişlərinin olması birinci dəfə idi ki, saat-sazi heyrətə salırdı. Doğrudan da, qız öz simasını dəyişəndən sonra əlinə təsadüfi bir findıq düşəndə qədər ağlamışdı. O, findığı sındıraraq yeyən kimi səsin kəsmişdi. O vaxtdan bəri dayələr şahzadəni sakitləşdirmək üçün ona tez-tez findıq verirdilər.

– Ey təbiətin müqəddəs hissi, bütün canlıların məchul sevimlisi! – Xristian Elias Drosselmeyer çığırdı. – Sən sirlər qapısını mənə göstərirsən. Mən bu qapını döyən kimi açılacaq!

O, saray münəccimi ilə danışmasına dərhal icazə istədi. Gözətçilər ciddi nəzarət altında onu münəccimin yanına apardılar. Hər ikisi göz yaş töküüb qucaqlaşdı, çünki möhkəm dost idilər. Sonra hər ikisi gizli otağa girib hissələr, məhəbbət, nifrət və başqa sirlər hallardan məlumat verən kitabları araşdırmağa başladı.

Gecə oldu. Saray münəccimi ulduzlara baxdı, bu işdə də böyük bacarığı olan Drosselmeyerin köməyi ilə şahzadə Pirlipatın bəxt-naməsinə düzəltməyi. Bu çox çətin iş idi, nəhayət, xoşbəxtlik üz verdi! Hər şey aydın oldu: şahzadə Pirlipatı eybəcərləşdirən təlsimi qırıb əvvəlki gözəlliyini qaytarmaq üçün Krakatuk findığının içini yeməsi kifayət idi.

Krakatuk findığının qabığı elə bərk idi ki, onun üstündən qırıq səkkiz girvənkəlik top keçsəydi sındırmazdı. Bu bərk findığı elə bir adam sındıraraq, gözlərini qıyaraq şahzadəyə verməli idi ki, ömründə özünü qırıxmamış və boğazlı çəkmə geyməmiş olsun. Sonra bu

gənc, bədrəmədən, yeddi addım geri çəkilməli di. Ancaq bundan sonra gözələrini açə bilərdi.

Drosselmeyer münəccimlə birlikdə üç gün, üç gecə yorulmadan işlədi. Bazar günü səhər başı vurulmalı olan Drosselmeyer şənbə günü, kral nahar edəndə, sevinə-sevinə onun yanına qaçıb gəldi və elan etdi ki, şahzadə Pirlipatin əvvəlki gözəlliyini ona qaytarmağın çarəsi tapılmışdır. Kral onu mərhəmətlə bərk-bərk qucaqladı və ona briyant qılınc, dörd orden və iki dəst təzə bayram paltarını vəd etdi.

– Nahardan sonra biz dərhal işə başlayaq, – deyib kral nəzakətlə əlavə etdi. – Əziz cadugər, elə edin ki, üzü qırılmayan başmaqlı cavan, Krakatuk findığı ilə yanımızda olsun. Ona şərab da verməyin, yoxsa xərcəng kimi dal-dalı yeddi addım atanda ayağı bədrəyə bilər. Sonra nə qədər istəyir, qoy içsin.

Kralın nitqi Drosselmeyeri qorxuya saldı. Buna görə də utana-utana, qorxa-qorxa, kəkələyə-kəkələyə dedi ki, düzdür, çarə tapılıb, amma hər ikisini – həm findığı, həm də onu sındıran cavan oğlanı əvvəlcə axtarib tapmaq lazımdır. Bir də, hələ bilmək olmaz ki, findığı sındıranı tapmaq mümkün olacaqmı? Kral bərk qəzəblənib, əsasını tac qoymuş başının üstündə yellətdi, şir kimi nərilədi:

– Hə, onda sənin başını bədənindən ayıracaqlar!

Qorxuya düşüb dərəcə batmış Drosselmeyerin bəxtindən bu gün nahar kralın xoşuna gəlmişdi. Odur ki, kralın ağıllı məsləhətlərə qulaq asmağa meyli var idi. Bədbəxt saatsazın taleyinə acıyan mərhəmətli kraliçə çoxlu məsləhət verdi. Drosselmeyer özünə gəldi və ehtiramla krala bildirdi ki, hər halda o, məsələni həll edib şahzadənin sağalması üçün çarə tapıbdır, beləliklə, cəzasını bağışlamaq olar. Kral bunu axmaq bir bəhanə və boşboğazlıq adlandırdı, amma bir stəkan mədə şirəsi içdikdən sonra qərara aldı ki, hər ikisi – saatsaz və münəccim yola düşsünlər və Krakatuk findığını tapmayınca geri qayıtmənsinlər. Kraliçanın məsləhəti ilə qərara aldılar ki, findığı sındıracaq adamı tapmaq üçün yerli və xarici qəzetlərdə, məlumət və rəqələrində dəfələrlə elan verib, onu saraya dəvət etsinlər...

Kirvə Drosselmeyer burada dayandı, vəd etdi ki, gerisini ertəsi gün axşam danışsın.

BƏRK FINDIQ NAĞİLİNİN AXIRI

Doğrudan da, ertəsi gün axşam şamlar yanan kimi kirvə Drosselmeyer gəlib nağılına belə davam etdi:

Drosselmeyer və saray münəccimi on beş il idi ki, səyahət edirdilər, ancaq hələ də Krakatuk findığını tapa bilməmişdilər. Onların haralarda olduqlarından, başlarına necə qərübə macəralar gəldiyindən sizə danışmaq üçün balalarım, düz bir ay da azlıq edir. Mən heç bu fikirdə də deyiləm, amma sizə düzünü deyim ki, Drosselmeyer dərin ümidsizlik içərisində öz vətəni əziz Nümbərqin bərk həsrətini çəkirdi. Bir dəfə o, Asiyada, sıx bir meşədə öz səyahət yoldaşı ilə əyləşib tənəki çəkmək istəyəndə, yaman kədərələnirdi.

Drosselmeyerin yazıq-yazıq ağlaması münəccimi çox məyus etdi, o da hiçqırıp acı-acı elə ağladı ki, səsinə bütün Asiya eşitdi. Ancaq o özünü ələ aldı, göz yaşlarını silib soruşdu:

– Möhtərəm həmkarım, niyə biz burada oturub hönkürürük? Niyə Nümbərqə getmirik? Başbəlalı Krakatuk findığını necə və harada axtarmağın nə fərqi var?

Drosselmeyer dərhal təsəlli tapıb cavab verdi:

– Bu da doğrudur.

İkisi də tez ayağa qalxdı, qəlyanlarını döyəcəliyib külünü boşaltmışdılar. Asıyanın içərilərindəki meşədən birbaşa Nümbərqə yola düşdülər.

Onlar şəhərə gəlib çıxan kimi Drosselmeyer dərhal illərdən bəri görmədiyi əmisi oğlu, oyuncaq ustası, ağac dülgəri, cilalayıcı və qızıl suyu vuran Kristof Zaxarius Drosselmeyerin yanına qaçdı. Saatsaz şahzadə Pirlipat, Siçan xanım və Krakatuk findığı barədə bütün əhvalatı ona nəql etdi, o da elə hey əlini əlinə vurub bir neçə dəfə təəccübləndi, çığırdı:

– Vay səni, əmioğlu, belə də möcüzə olar?!

Drosselmeyer uzun yol boyu başına gələn əhvalatları danışdı, iki il Xurma padşahının yanında olduğunu, Badam şahzadəsinin onu küsdürüb qovduğunu, Dələlər şəhərində Təbiətçilər cəmiyyətinə nəhaq yerə kömək istədiyini, xülasə, heç yerdə Krakatuk findığına rast gəlmədiyini nəql etdi. O danışdıqca Kristof Zaxarius çırtıq çalır, tək ayağı üstündə fırlanır, dodaqlarını marçıldadıb deyirdi:

– Hm! Oho! İşə bax da!

Nəhayət, o, papağını parıqarısqı yuxarı atdı, əmisi oğlunu bərk-bərk qucaqlayıb çığırdı:

– Əmioğlu, əmioğlu, canınız qurtardı, canınız qurtardı deyirəm sizə! Qulaq asın: ya mən səhv edirəm, ya da ki, Krakatuk fındığı elə mənə olandır!

O, dərhal kiçik sandıqçasını gətirdi, orada qızıl suyuna çəkilmış adi bir fındıq çıxartdı, fındığı əmisi oğluna göstərərək dedi:

– Bu fındığa baxın. Bunun tarixi belədir: bir neçə il bundan əvvəl, Milad bayramı qabağı bura naməlum bir adam gəlmişdi, satmağa özü ilə bir kisə fındıq gətirmişdi. Mənim oyuncaq dükanımın lap qapısı ağzında o, kisəni yerə qoydu ki, asan əl-qol açə bilsin, çünki buradakı fındıqsatanla dalaşmışdı. Buna səbəb o idi ki, özge alverçilərin bura gəlməyini həmin fındıqsatanın gözü götürmüşdü. Elə bu vaxt kisənin üstündən ağır yüklənmiş bir furqon keçdi. Bütün fındıqlar əzik-üzük oldu, tək bir fındıq qaldı. Əcnəbi alverçi qoribə bir tərzdə gülümsədi və həmin fındığı min yeddi yüz iyirminci ilin sfansigerinə almağı mənə təklif etdi. Bu mənə çox qoribə göründü. Amma cibimdə elə onun istədiyi sfansiger var idi. Fındığı aldım və qızıl suyuna çəkdim. Heç özüm də yaxşı bilmirəm ki, nə üçün o fındığı belə bəha qiymətə aldım, sonra da gizlədib saxladım.

Əmisi oğlundakı fındığın həqiqətən onların çoxdan bəri axtardıqları Krakatuk fındığı olmasına heç bir şübhə qalmadı, çünki çağırışa gələn saray münəccimi fındığın üstündəki qızıl suyuna səliqə ilə qaşdı və onun qabığında Çin hərfləri ilə yazılmış “Krakatuk” sözünü axtarıb tapdı.

Səyyahların sevinci hədsiz idi. Drosselmeyerin əmisi oğlu isə özünü dünyada ən xoşbəxt adam hesab edirdi, çünki Drosselmeyer inandırırmışdı ki, ona xoşbəxtlik üz verib, indən belə o öz təqəüdündən əlavə, şeyləri qızıl suyuna çəkmək üçün pulsuz qızıl da alacaqdır.

Cadugər də, münəccim də, hər ikisi gecəpapaqlarını gözələrinin üstünə çəkib yatmaq istəyirdilər ki, birdən münəccim belə bir söz dedi:

– Möhtərəm həmkarım, heç vaxt xoşbəxtlik tək gəlmir. İnən ki, biz təkə Krakatuk fındığı deyil, onu sındırıb gözəllik rəhni olan dənəsini şahzadəyə verən cavan oğlanı da tapmışıq. Mən özgəni yox, sizin əminiz nəvəsini nəzərdə tuturam. Yox, mən yatmayacağam, – o coşdu. – Mən lap bu gecə o cavan oğlan üçün ulduz falı açacağam! – Bu sözləri deyib papağını başından dartıb çıxartdı və dərhal ulduzları müşahidə etməyə başladı.

Drosselmeyerin əmisi nəvəsi doğrudan da qəşəng, nəcib bir gənc idi, o hələ üzünü qırxdırmamış və boğazlı çəkmə geyməmişdi. Oğlanın əynində qızıl sapla tikilmiş gözəl qırmızı kaftan, belində qılnc var idi, şlyapasını qoltuğuna vurmuşdu və qəşəng hörüklü parik taxmışdı. O belə gözəl geyinib, atasının dükanında dayanar, özünəməxsus alicənablıqla qızlarla fındıq sındırırdı, buna görə də ona Göyçək Fındıqqıran deyirdilər.

Səhəri münəccim sevinclə Drosselmeyeri qucaqlayıb çığırdı:

– Özüdür ki, var! Axırı ki, biz onu tapdıq! Ancaq lütfkar həmkarım, iki cəhəti nəzərdən qaçıрмаq olmaz: əvvəla, sizin göyçək əminəvənizə yaxşı bir taxta hörük düzəltmək lazımdır ki, o da əminəvənizin alt cənəsi ilə birləşməlidir ki, həmin hörüklə cənəsini bərk dartmaq mümkün olsun; sonra paytaxta gələndə Krakatuk fındığını sındıran cavan oğlanı da özümüzlə gətirdiyimizi deməməliyik, yaxşı olar ki, o bizdən çox sonra gəlsin. Mən ulduz falında oxudum ki, çoxları nəhaq yerə fındıq üstündə dişlərini sındıracaq, sonra padşah əvvəlcə qızını, ölümündən sonra isə öz səltənətini fındığı sındırıb qıza əvvəlki gözəlliyini qaytaran adama bağışlamağı vəd edəcəkdir.

Oyuncaq ustası çox razı qalmışdı, onun oğlu şahzadə Pirlipatla evlənəcəkdir, özü də şahzadə və kral olacaqdır, buna görə də həvəslə oğlunu münəccimə və saatsaza etibar elədi. Drosselmeyerin cavan, böyük ümid verən əmisi nəvəsi üçün düzəltdiyi hörük çox yaxşı olmuşdu. Oğlan çox böyük şaftalı çəyirdəklərini sındırıb, sınaqdan bacarıqla çıxdı.

Drosselmeyer və münəccim dərhal paytaxta xəbər verdilər ki, Krakatuk fındığı tapılmışdır. Orada isə həmin saat bəyannamə dərc edildi. Bizim səyyahlar gözəlliyi qaytaran səhrli fındığı gətirib gələn kimi sarayın yanında çoxlu göyçək oğlanlar, hətta şahzadələr toplaşdılar; onlar öz möhkəm cənələrinə arxayın olub, şahzadə qızı ağır tilsimdən qurtarmaq istədilər.

Bizim səyyahlar şahzadəni görəndə bərk qorxdular. Arıq, kiçik qolları və ayaqları olan balaca bədən eybəcər başı güclə saxlayırdı. Ağzını və cənəsini örtən ağ sap saqqal onun sifətini daha eybəcər göstərirdi.

Hər şey saray münəcciminin ulduz falında olduğu kimi oldu. Ağzından süd iyi gələn, başmaq geymiş cavanlar bir-birinin dalınca

dişlərini sındırır, çənələrini parçalayırdılar, şahzadənin halı isə heç yaxşılaşmırdı; sonra buraya çağırılmış diş həkimləri cavanları yarı-bi-huş götürüb aparanda onlar inilti ilə deyirdilər:

– Hünərin var, sındır bu findığı!

Nəhayət, kral ürək ağrısı ilə vəd etdi ki, kim şahzadənin tilsimini açsa, qızı da, padşahlığı da ona verəcək. Elə bu vaxt ədəbli, təvazökar cavan Drosselmeyer irəli çıxdı və bəxtini sınağa icazə verilməsini xahiş etdi.

Şahzadə Pirlipatın xoşuna hamıdan çox cavan Drosselmeyer gəlmişdi; qız kiçik əllərini üreyinin üstünə qoyub, dərinə ah çəkdi: – Kaş bu oğlan Krakatuk findığını sındırıb mənim ərim olaydı.

Cavan Drosselmeyer nəzakətlə krala və kraliçaya, sonra isə şahzadə Pirlipata baş əyib, baş saray inzibətinin əlindəki Krakatuk findığını aldı, o saat ağzına qoydu, hörüyünü tutub bərk çəkdi və “şıq-şıq” edib findığın qabığını sındırdı, parça-parça elədi. Findığın dönsəsinə tez nazik pərdədən təmizlədi, gözlərini qıydı və ehtiramla ayaqlarını şəppildadı, şahzadə qıza verdi, sonra geri çəkilməyə başladı. Qız dərhal findığı uddu və möcüzə baş verdi: eybəcər qız məlek kimi gözəl bir qıza çevrildi, onun üzü elə bil ağappaq cəhray ipək-dən toxunmuşdu, parlaq səmavi gözləri, qızılı qıvrım saçları var idi.

Şeypurların və təbəllərin səsi camaatın şənliyinə qarışırdı. Kral və bütün saray adamları, şahzadə Pirlipat anadan olanda etdikləri kimi, təkəyaqlı rəqs edirdilər, kral arvadının üzünə isə odekolon çiləməli oldular, çünki sevincindən və heyranından onun ürəyi getmişdi.

Cavan Drosselmeyer baş verən cəxnağmadan əməlli-başlı özünü itirmişdi, halbuki gerek o, hələ yeddi addım geri çəkilə idi. Bütün bunlara baxmayaraq o özünü tox tutmuşdu və yeddinci addımı atmaq üçün sağ ayağını aparanda iyrenç ciyilti və zingilti ilə Şiçan xanım yerdən çıxdı. Cavan Drosselmeyer ayağını yerə qoyan kimi onu tapdaladı və elə büdrədi ki, az qaldı yıxılısın.

Ey bədbəxt tale! Birce anın içində oğlan eybəcərleşdi. Bayaq şahzadə Pirlipat da belə eybəcər idi. Bədəni yığışb büzüşmüşdü və böyük, domba gözləri, eybəcər şəkildə geniş açılmış ağzı olan yekə kifir başı güclə saxladı. Arxadan hörük yerinə ensiz taxta plaş salırdı, onun köməyi ilə alt çənəni idarə etmək olardı.

Saatsaz və münəccim qorxudan özlərini itirmişdilər, ancaq onlar Şiçan xanımın döşəmədə qanına qəltan olub çapaladığını gördülər.

Onun cinayəti cəzasız qalmamışdı. Cavan Drosselmeyer iti dabanı ilə Şiçan xanımın boynundan möhkəm vurub, axırına çıxmışdı. Şiçan xanım can verə-verə yazıq-yazıq ciyildəyirdi.

– Aman sənin əlindən, ay bərk findıq Krakatuk, can verib ölməməni!.. hi-hi... pi-pi... Ay Findıqqıran, ay kələkbaz, dövrən sənə də qalmaz! Öldüyümü biləcək şiçanlar padşahı qoşun çəkib gələcək, alacaqdır intiqam, mən onun anasıyam. Həyat necə gözəldir, ölüm dəhşətli gəldi!.. Çvək!

Şiçan xanım axırıncı dəfə ciyildəyib öldü, kralın ocaqçısı onu götürüb apardı.

Heç kəs cavan Drosselmeyerə fikir vermirdi. Ancaq şahzadə qız atasının vədini onun yadına saldı, kral da dərhal əmr etdi ki, cavan qəhrəmanı Pirlipatın yanına gətirsinlər. Lakin yazıq oğlanın bütün eybəcərliyini görəndə şahzadə əlləri ilə üzünü örtüb çığırdı:

– Rədd ol buradan, rədd ol, murdar Findıqqıran!

Hofmarşal dərhal onun ensiz ciyinlərindən tutdu, otaqdan itələyib çıxartdı.

Kral qəzələndi, güman etdi ki, Findıqqıranı zorla ona kürekən etmək istəyiblər, bütün bunların təqsirini uğursuz saatsaz və münəccimdə görüb, hər ikisini həmişəlik paytaxtdan qovdu. Münəccimin Nümbərgdə açdığı ulduz falında bu nəzərdə tutulmamışdı, ancaq o yenə ulduzları müşahidə etməyi unutmadı və oxudu ki, cavan Drosselmeyer öz təzə adını çox gözəl doğruldacaq və eybəcərliyinə baxmayaraq, şahzadə və kral olacaqdır. Amma onun eybəcərliyi o vaxt yox olacaqdır ki, Şiçan xanımın öz yeddi böyük qardaşından sonra doğulub şiçanlar padşahı olmuş yeddibaşlı oğlunu Findıqqıran öldürsün və eybəcərliyini baxmayaraq cavan Drosselmeyerini göy-çək bir qız sevməsi olsun...

Bununla da uşaqlar, sizə dediyim bərk findığın nağılı qurtardı. İndi bildinizmi nə üçün belə deyirlər: “Hünərin var, sındır bu findığı!” və nə üçün Findıqqıran belə eybəcər olur...

Baş məhkəmə müşaviri öz nağılı belə qurtardı.

Mari belə qət etdi ki, Pirlipat çox murdar və nankor şahzadədir, Fris isə inanırdı ki, əgər Findıqqıran doğrudan da qoçaqdırsa, şiçanlar padşahının nazı ilə oynamayacaq və əvvəlki gözəlliyini özünə qaytaracaq.

Mənim əziz oxucularımdan kim bir yerini şüşə ilə kəsibse, bunun nə qədər ağır və pis şey olduğunu bilir, çünki yara çox gec sağalır. Mari təxminən bir həftə yatmalı oldu, çünki hər dəfə ayağa durmaq istəyəndə başı gicəllənirdi. Axır ki, o tamam sağaldı, yenə otaqda sevincək atılıb-düşə bilirdi.

Şüşə şəkfdə bir təzəlik var idi, hər şey par-par parıldayırdı: ağaclar da, çiçəklər də, bayramsayağı bəzək-düzək verilmiş kuklalar da. Marini hər şeydən artıq sevimli Fındıqqıran cəlb etdi. O, iki cərgə dişini ağardaraq ikinci rəfədən qızın üzünə gülümsəyirdi. Mari ürəkden sevinə-sevinə öz istəklisinə baxanda birdən ürəyi sancdı: kirvənin bütün danışdıqları – Fındıqqıranın əhvalatı, onun Şiçan xanım və oğlu ilə ədavəti birdən doğru olar ha? İndi qız bildirdi ki, onun Fındıqqıranı nümberqli cavan Drosselmeyerdır, ədəbli oğlandır, kirvə Drosselmeyerin əmisioğlunun oğludur, yəni əminəvəsidir, amma təəssüf ki, Şiçan xanım onu tilsimə salıb.

Mari hələ nəgiz danışılan vaxt əsla şübhə etmirdi ki, şahzadə Pirlipatın atasının sarayında olan mahir saatsaz baş məhkəmə müşaviri Drosselmeyerin özüdür. “Bəs niyə atanın əmisi oğlu sənə kömək etmədi, niyə o sənə kömək etmədi?” – Mari belə düşüncə dərd çəkirdi və get-gedə daha çox inanırdı ki, onun gözü qabağında olan vuruşma Fındıqqıranın krallığı və taxt-tacı üstündə imiş. “Axı, bütün kuklalar ona tabe oldular, axı, tamamilə aydın idi ki, saray münəcciminin dediyində həqiqət olmuşdur və cavan Drosselmeyer kuklalar səltənətində krallıq edir”.

Ağıllı Mari belə fikirləşirdi. O, Fındıqqıranı və onun təbəələrini canlı zənn edərək özünü inandırmışdı ki, doğrudan da, onlar indicə dirilib tərpənəcəklər. Amma belə deyildi: şəkfdə hər şey öz yerində hərəkətsiz dayanıb durmuşdu. Lakin Mari öz daxili inamından heç əl çəkmək fikrində deyildi. O, sadəcə olaraq qət etmişdi ki, hər şeyə səbəb Şiçan xanımın və onun yeddi başlı oğlunun tilsimidir.

– Siz tərpənib bir söz deyə bilməyəndə, əzizim cənab Drosselmeyer, – qız Fındıqqıranı müraciət etdi, – hər halda mən inanıram ki, siz mənə eşidirsiniz və sizdən xoşum gəldiyini bilirsiniz. Siz lazım olanda mənim köməyimə arxalana bilərsiniz. Hər halda mən atanızın əmisi oğlundan xahiş edərdəm ki, lazım gəlsə məharət göstərib sizə kömək etsin!

Fındıqqıran sakit dayanmışdı, yerindən tərpənmirdi, amma Mariyə elə gəlirdi ki, guya şüşə şəkfdə kim isə həzin bir ah çəkdi, şüşələr güclü eşidilən, lakin qərribə bir ahənglə cingildədi və kiçik zəng səsi kimi nazik, cingiltili bir səs oxudu:

– Mari, dostumsan, xilaskarım, gəl əzab çəkmə, sənə olacağam mən.

Qorxudan Marinin tükləri ürşədi. Ancaq, qərribədir, qız bundan nə isə xoşhallandı.

Qaranlıq düşəndə qızın valideynləri Drosselmeyərlə birlikdə otağa girdilər. Bir az keçmiş Luiza çay gətirdi və bütün ailə stolun arxasında əyləşib şirin söhbətə başladı. Mari ehməlcə öz kiçik kreslosunu gətirib kirvənin yanında oturmaq istədi, lakin susanda, Mari fürsətdən istifadə edib iri gözlərini məhkəmə müşavirinin üzünə zillədi, dedi:

– İndi, əziz kirvə, mən bilirəm ki, Fındıqqıran sənə əmin nəvəsidir, nümberqli cavan Drosselmeyerdır. O, şahzadə olub, yox, yox, kral olub, hər şey sənə səyyah yoldaşının, münəccimin dediyi kimi baş verib. Axı sən bilirən ki, o, Şiçan xanımın oğlu eybəcər şiçanlar padşahına müharibə elan edib. Sən niyə ona kömək etməmişən?

Mari gözü ilə gördüyü vuruşmanın bütün gedişini yenə də danışdı. Onun söhbətini tez-tez anasının və Luizanın gülüşü kəsirdi. Yalnız Fris və Drosselmeyer ciddiliyi saxlamışdılar.

Tibb müşaviri soruşdu:

– Qızcağz bu axmaq seyləri haradan öyrənib?

– Bilirən, – ana cavab verdi, – bu, yaman uydurmaqdır. Əslində bu, qızın sayıqlamasıdır, şiddətli qızdırmanın təsirindəndir.

Fris dedi:

– Hamısı yalandır! Mənim qusarlarım elə qorxaq deyillər. Yoxsa mən onlara göstərəm!

Amma kirvə qərribə bir təbəssümlə kiçik Marini dizi üstündə oturdub, həmişəkəndən daha məhraban danışmağa başladı:

– Eh, əziz Mari, sənə bəxtin bizimkindən yeyindir. Sən də Pirlipat kimi anadangəlmə şahzadəsən! Sən gözəl, işıqlı bir səltənətin hökmdarısan, amma yazıq, eybəcər Fındıqqıranı müdafiə etməli olsan, başın çox belələr çəkəcək! Axı şiçanlar padşahı onu yamanca güdür. Bil ki, mən yox, sən, təkcə sən onu xilas edə bilərsən. Möhkəm və sədaqət ol.

Heç kəs – nə Mari, nə də başqaları Drosselmeyerin nə demək istədiyini başa düşmədilər, kirkəsinin sözləri tibb müşavirinə o qədər qərribə göründü ki, durub onun nəbzini yoxladı və dedi:

– Əziz dostum, sizin beyninizə qan yığılıb, mən indi sizə bir dərman yazaram.

Təkcə tibb müşavirinin arvadı fikirli-fikirli başını yırgalayıb əlavə etdi:

– Cənab Drosselmeyerin nəyi nəzərdə tutduğunu başa düşürəm, amma bunu sözle deyə bilmirəm.

QƏLƏBƏ

Bu əhvalatdan az keçmişdi. Bir dəfə ayılı bir gecədə Mari qərribə bir tiqıldan oyandı. Bu tiqıltı elə bil qonaq otağının küncündən gəlirdi, sanki orda kim isə bir-birinə xırda daşlar atır və yumbalayır, ararib isə zəhlətökən ciyilti eşidilirdi.

– Vay, siçanlar gəlib, siçanlar, yenə siçanlar bura gəlib! – Mari qorxa-qorxa qışqırdı və anasını oyaatmaq istədi, ancaq sözü boğazında qaldı.

Qızıcığaz heç tərpənə də bilmədi, çünki divardakı deşikdən siçanlar padşahının çətinliklə çıxdığını gördü. Onun gözləri və tacları parıldayırdı. Deşikdən çıxan kimi otaqda o yan-bu yana qaçmağa başladı. Siçanlar padşahı birdən Marinin çarpayısının yanında qoyulmuş balaca stolun üstünə sıçradı.

– Hi-hi-hi! Axmaq qızıcığaz, badam qurabiyəsini, noğulları mənə ver, yoxsa sənin Fındıqqıranını gəmirəcəyəm, Fındıqqıranı gəmirəcəyəm! – deyib, siçanlar padşahı ciyildədi, dişlərini iyirənc şəkildə şaqqıldadıb qıcırdatdı, sonra tez divardakı deşiyə girib gizləndi.

Dəhşətli siçanlar padşahının görünməsi Marini elə qorxutdu ki, ertəsi gün səhər onun rəngi qaçmış, üzünü uzanmışdı, həyəcədən bir söz deyə bilmirdi. Yüz dəfə istədi ki, başına gələn əhvalatı anasına, Luizaya, ya da heç olmasa Frisə danışsın, ancaq fikirləşdi: “Məgər mənə heç inanan olar? Məni lağa qoyarlar”.

Amma ona tamamilə aydın idi ki, Fındıqqıranı xilas etmək üçün noğulları və badam qurabiyələrini verməlidir. Buna görə də qız

axşam bütün konfetlərini şkafın aşağı kənarına qoydu. Səhər anası dedi:

– Heç bilmirəm bizim qonaq otağımıza siçanlar haradan dərəşib. Bir bax, Mari, onlar sən yazığın bütün konfetlərini yeyiblər.

Elə belə də olmuşdu. Badam qurabiyəsi ağgöz siçanlar padşahının xoşuna gəlməmişdi, ancaq qurabiyənin üstünü iti xırda dişləri ilə elə gəmirmişdi ki, qalıqlarını tullamaq lazım gəlirdi. Mari şirniyyat üçün qətiyyətlə təəssüflənmirdi; ürəkədən sevinirdi, elə düşüncəyə düşürdü ki, Fındıqqıranı xilas etmişdir. Amma ertəsi gün gecə onun lap qulağının dibində ciyilti gələndə o bərk qorxdı. Vay, siçanlar padşahı gəlib çıxmışdı, keçən gecəkəndən daha iyirənc idi, gözləri parıldayırdı, bu dəfə daha zəhlətökən bir səslə ciyildəyirdi:

– Axmaq qızıcığaz, öz şəkər kuklacıqlarını mənə ver, yoxsa sənin Fındıqqıranını gəmirəcəyəm, Fındıqqıranı gəmirəcəyəm!

Dəhşətli siçanlar padşahı bu sözləri deyib yox oldu.

Mari bərk kədərlandı. Ertəsi gün səhər şkafa yaxınlaşdı və qəmli-qəmli şəkər kuklacıqlara baxdı. Onun dərdi məlum idi. Mari Ştalbaumun çox qəşəng, bəzəkli şəkər kuklacıqları var idi: göyçək balaca çobanla çoban qız qar kimi ağ qoyun sürüsünü otarırdı, yollarında isə onların balaca iti oynaqlayırdı; əllərində məktub tutmuş iki poçtalyon da orda dayanmışdı, geyimli-kecimli dörd qəşəng oğlan və bəzəkli-düzəkli dörd qəşəng qız rus yelləncəyində yellənirdi. Sonra rəqs edənlər də dayanmışdılar, lap kənarda, küncdə Marinin sevimlisi qırmızıyanaq körpə durmuşdu... Qızın gözlərindən yaş sel kimi axdı.

Mari Fındıqqıranı müraciətlə ucadan dedi:

– Ah, əziz cənab Drosselmeyer, sizin həyatınızı xilas etmək üçün mən hər şey edəcəyəm, amma bu necə də ağırdır!

Fındıqqıranın elə yazıq görkəmi var idi ki, Mari onun xatirinə hər şeydən keçməyi qərara aldı. Qızıcığaza onsuz da elə gəlirdi ki, guya siçanlar padşahı yeddi ağzının yeddisini də açıb bədbəxt cavanı udmaq istəyir.

Beləliklə, axşam Mari bütün şəkər kuklacıqlarını bundan əvvəl şirniyyatı qoyduğu yerə – şkafın aşağı kənarına düzdü. Çobanı, çoban qızıcığazı, quzuları öpdü; axırda küncdən öz sevimlisi qırmızıyanaq körpəsini götürdü, onu lap axıra, o biri kuklacıqların arxasına qoydu.

Ertəsi gün səhər xanım Ştalbaum çığırdı:

– Yox, daha bədsir, belə iş olmaz! Görünür, şüşə şkafda yenə ağcöz bir siçan özbaşınalıq edir; yazıq Marinin yaxşı şəkər kuklacıqlarının hamısını gəmirib!

Doğrudur, Mari özünü saxlaya bilməyib ağladı, amma dərhal gözüyə yaşlı gülümsündü, fikirləşdi. “Eybi yoxdur, Fındıqquran ki, sağ-salamatdır”.

Axşam ana uşaqların şkafında Siçanın törətdiklərini cənab Drosselmeyərə danışanda ata çığırdı:

– Belə murdarçılıq olar! Şüşə şkafda özbaşınalıq edib, yazıq Marinin bütün şimiyatını yeyən həyasız Siçanı heç cür yox etmək mümkün olmur.

Fris sevincək dedi:

– Bilirsinizmi, aşağıdakı bulkaçıda qəşəng boz bir səfirlik müşaviri var. Mən onu götürüb yuxarıya, özümüz üçün gətirim. O bu işin öhdəsindən tezliklə gələr, Siçanın başını gəmirib yeyər, istər Siçan xanım, ya da onun oğlu siçanlar padşahı olsun, fərqi yoxdur.

Ana güle-güle dedi:

– Həm də stolların və stulların üstünə tullanar, stəkanları, fincanları sındırar, xülasə, o bizi bu beladan qurtara bilməz.

Fris etiraz etdi:

– Yox, elə deyil! Bu səfirlik müşaviri yaman qoçaqdır. Kaş mən də taxtapuşda onun kimi gözə biləydim!

Pişiklərdən acığı gələn Luiza xahiş etdi:

– Yox, bağışla, gecə pişik gətirmək lazım deyil.

Ata söhbətə qarışdı:

– Onu deyim ki, Fris haqlıdır. Hələlik tələ qoymaq olar. Bizdə tələ varmı?

Fris çığırdı:

– Kirvə bizim üçün yaxşı tələ qayıra bilər, axı, tələni o ixtira edib!

Hamı güldü, xanım Ştalbaum evdə bir dəfə də tələ olmadığını deyəndə Drosselmeyer bildirdi ki, onda bir neçə tələ vardır. Həqiqətən, o dərhal tapşırı ki, evdən ən yaxşı tələni gətirsinlər.

Kirvənin bərk fındıq haqqında nağılı Frislə Marinin gözləri qabağında canlandı. Aşpaz qadın piyi qızardanda Mari ağarıb, tir-tir

əsirdi. Səhrli nağılın təsirindən hələ qurtarmayan Mari köhnə tanış aşpaz Doraya hətta bir dəfə belə dedi:

– Ah, əlahəzrət kraliça Siçan xanımdan, onun qohum-əqrəbasından özünü gözələyin!

Fris isə qılıncını sıyıb bildirdi:

– Qoy bir gəlsinlər, mən onlara elə toy tutum ki!

Amma ocağın altında da, üstündə də sakitlik idi. Baş məhkəmə müşaviri bir parça piyi sapa bağlayıb, cəhəzlə tələni şüşə şkafın yanına qoyanda Fris çığırdı:

– Kirvə-saatsaz, özünü gözələ, siçanlar padşahı sənin başına oyun açar ha!

Ah, yazıq Mari o biri gecə nələr çəkmədi! Onun qolu üstündə buz kimi soyuq, kiçik pəncələr qaçırdı, nə isə cəvab və iyrənc bir şey onun üzünə toxunub, düz qulağının dibində ciyildədi. İyrənc siçanlar padşahı qızın çiyində oturmuşdu; onun aralanmış yeddi ağzından qanlı qırmızı selik töküldü. O, dişlərini qıcırtdı və qorxudan özünü itirən Marinin qulağına fisildədi:

– Sürüşürəm, düşürəm birbaşa dəsiyə, cəst bunu sən, dəymirəm piyə. Ver şəkilləri, paltarları bəri. Dediklərim, bil, zarafat deyil. Onu bil ki, sən, tutub çeynəmə Fındıqquranı mən... Hi-hi... Pi... pi! Cvik! Cvik!

Mari çox məyus oldu. Səhər anası: “Murdar Siçan hələ də tələyə düşməyib!” – deyəndə Marinin rəngi qaçdı, özünü itirdi, anası isə belə düşündü ki, qızcığaz şimiyata görə belə dərdlidir və Siçandan qorxur.

Anası qızına dedi:

– Bədsir, bala, sakit ol. Murdar Siçanı qovarıq! Tələlər kömək etməsə, qoy Fris boz səfirlik müşavirini gətirsin.

Mari qonaq otağında tək qalan kimi şüşə şkafa yaxınlaşdı və hiçqıra-hiçqıra Fındıqquranla danışmağa başladı:

– Ah, əziz, mehriban cənab Drosselmeyer, mən yazıq, bədbəxt qızcığaz sizin üçün nə edə bilərəm? Şəkilli kitablarımın hamısını, hətta qəşəng təzə paltarımı siçanlar padşahına verərəm, qoy yesin, bəs sonra?.. Axı o məndən yenə, yenə tələb edəcək, lap axırda məndə heç bir şey qalmayacaq, o da sizin yerinizə, əlbəttə, mənə gəmirib yemək istəyəcək. Ah, mən nə yazığam, nə yazıq qızam! Bəs mən nə edim, nə deyim?

Mari dərli-dərli ağlayırdı, birdən o, Fındıqqıranın boynunda, keçən gecədən böyük qan ləkəsinin qaldığını gördü. Fındıqqıran haqqıqətən cavan Drosselmeyer, yəni məhkəmə müşavirinin əmisi nəvəsi olduğunu biləndən sonra Mari daha onu götürüb laylay çalmırdı, daha onu oxşayıb öpmürdü, hətta ona çox tez-tez əl vurmağa da çəkinirdi. Amma bu dəfə Mari ehtiyatla Fındıqqıranı rəfdən götürdü və dəsmalıyla onun boynundakı qan ləkəsinə səliqə ilə silməyə başladı. Birdən Mari dostu Fındıqqıranın onun əlində canlanıb, hərəkətə gəldiyini hiss edəndə özünü yaman itirdi! Tez onu öz yerinə, rəfə qoydu. Bu vaxt Fındıqqıranın dodaqları araladı və o, çətinliklə dedi.

– Ey misli-bərabəri olmayan xanım Ştalbaum, mənim sədiq rəfiqəm, mən sizə çox borcluyam! Yox, şəkilli kitablarımızı, bayram paltarlarınızı mənə qurban verməyin, mənə qılnc tapın... Qılnc! Qalan şeyləri mən özüm edəmə, o lap...

Burada Fındıqqıranın sözü yarımçıq qaldı, onun indicə dərin bir kədərli işıqlanan gözləri yenidən sönbüb tutunlaşdı. Mari qətiyyəv qorxmadı, əksinə, sevindiyindən atılıb-düşməyə başladı. İndi o bilirdi ki, ağır qurbanlar vermədən Fındıqqıranı necə xilas etmək olar. Amma bu balaca adam üçün qılnc hardan tapmaq olar?

Mari Frislə məsləhətləşməyi qət etdi və axşam, ata-anası qonaq gedəndən sonra onlar ikisi də qonaq otağında şüşə şkafin yanında oturdular. Mari Fındıqqıranın və siçanlar padşahının üstündə onun başına gələn bütün əhvalatı və Fındıqqıranın xilas edilməsinin indi nədən asılı olduğunu qardaşına danışdı.

Hər şeydən çox Frisi məyus edən, Marinin söhbətindən görün-düyü kimi, döyüş vaxtı onun qusarlarının özlərini pis aparması idi. O, doğrudan da belə olub-olmadığını Maridən ciddi tərzdə bir daha soruşdu. Mari ona sözün düzünü dediyini and içəndə, Fris şüşə şkafa yaxınlaşdı, qəzəbli bir nitqlə qusarlara müraciət etdi, sonra canlarını güddüklərinə və qorxaqlıq göstərdiklərinə görə, cəza olaraq, hamısının papağından nişanlarını kəsib çıxartdı və leyb-qusar marşını çalmağı bir il onlara qadağan etdi. Qusarlara cəza verib qurtarandan sonra o, üzünü Mariyə tutdu:

– Qılnc tapmaqda mən Fındıqqıranə kömək edəmə, elə dünən axşam, mən qoca kirasir polkovnikini təqaüdlə istefaya çıxartdım, deməli, onun qəşəng, iti qılncı daha ona lazım deyil.

Həmin polkovnik Frisin ona verdiyi təqaüd hesabına lap uzaq künədə, üçüncü rəfdə yaşayırdı. Fris onu rəfdən götürdü, qəşəng gümüş qılncını açıb Fındıqqıranın belinə bağladı.

O biri gecə Mari həyəcan və qorxudan gözlərini yuma bilmədi. Gecəyarısı qonaq otağından cingilti və xışiltı eşitdi. Orada qərībā bir çaxnaşma var idi. Birdən belə bir səs eşidildi: “Cviki!”

– Siçanlar padşahı! Siçanlar padşahı! – Mari çığırdı və qorxub cərpayısından sıçradı.

Hər yan sükut içində idi, bu vaxt kim isə ehtiyatla qapını tıqqıldatdı, çox zəif bir səs eşidildi:

– Misilsiz xanım Ştalbaum, qapını açın, heç nədən qorxmayın! Xoş, fərəhli xəbər var.

Mari cavan Drosselmeyeri səşindən tanıdı, paltarını geyib tez qapını açdı. Fındıqqıran sağ əlində qanlı qılnc, sol əlində isə yanan mum şam tutub astanada dayanmışdı. Marini görüb dərhal diz çökdü və sözə başladı:

– Ey gözəl xanım! Təkcə siz mənə cəngavər cəsəreti verdiniz, sizi cürət edib təhqir edən həyasız vurmaq üçün mənim qoluma qüvvət verdiniz. Hiyləgər siçanlar padşahı məğlubiyyətə uğradı və qanına qəltan edildi. Öləndək sizə sədiq olan cəngavərin əlindən qənimətləri lütfən qəbul edin.

Sevimli Fındıqqıran bu sözləri deyib siçanlar padşahının yeddi qızıl tacını sol əlində tutub cəld silkələdi və Mariyə uzatdı, qız isə tacları sevincək qəbul etdi.

Fındıqqıran ayağa qalxıb sözüne davam elədi:

– Ah, mənim misilsiz xanım Ştalbaum, indi, düşmən məğlub olduğu bir vaxtda mənim dalımcə lütfən heç olmasa bir neçə addım atıb gəlsənz, sizə çox əcaib şeylər göstərəmə. Sevimli xanım, yalvarıram, razı olun buna, razı olun!

KUKLALAR SƏLTƏNƏTİ

Uşaqlar, mən belə düşünürəm ki, sizlərdən hər biri birçə dəqiqə belə təərəddüd etmədən məhriban Fındıqqıranın dalımcə gədər, çünki onun ağlına heç də pis şey gəlməzdi. Mari isə sözsüz belə edərdi: axı o, Fındıqqıranın alıcanablığına arxayın idi və inanırdı ki,

Fındıqqıran sözüne əməl edib ona çoxlu əcaib şeylər göstərəcəkdir. Buna görə də Mari dedi:

– Mən sizinlə gedirəm, cənab Drosselmeyer, ancaq uzağa və uzun müddətə yox, çünki mən yuxudan hələ doymamışam.

Fındıqqıran cavab verdi ki:

– Onda mən, çox rahat olmasa da, ən qısa yolu seçirəm.

O irəlidi, Mari isə onun dalınca getdilər. Onlar dəhlizdə, köhnə, çox böyük paltar şkafinin yanında dayandılar. Mari baxıb təəccüb etdi, adətən şkafin qıfıllı olan qapıları taybatay idi; atasının səfərə çıxanda geydiyi, qapının yanından asılmış tülkü dərisindən olan kürkünün qız aydınca görürdü. Fındıqqıran şkafin kənarı ilə cəld dırmaşdı və kürkün dalında yoğun qaytandan sallanan böyük qotazdan tutdu. O var gücü ilə qotazı dartdı, dərhal kürkün qolundan sidr ağacından qayırılmış qəşəng bir nərdivan düşdü:

Fındıqqıran soruşdu:

– Misilsiz Mari xanım, siz çıxmaq istəyirsinizmi?

Mari belə də etdi. Kürkün qolu ilə yuxarı qalxıb, yaxalığından boylanən kimi gözlərini güclü işıq qamaşdırdı, qız gözəl, ətirli bir çəmənə düşdü, bura parlaq incilər kimi par-par parıldayırdı.

Fındıqqıran dedi:

– Biz Nəbat çəməmindəyik. İndi də, bax, o darvazadan keçməliyik.

Mari yalnız indi gözlərini qaldırıb çəmənin ortasında, onun bir neçə addımlığında yüksələn gözəl bir darvaza gördü, sanki bu darvaza ağ və qəhvəyi ala-bəzək mərmərdən hörülmüşdü. Amma Mari yaxınlaşanda gördü ki, bu, mərmər deyil, şəkərli badam və kişmişdir, elə bu səbəbdən də Fındıqqıranın dediyinə görə onun keçib getdiyi bu darvaza Badam-Kişmiş darvazası adlanır. Bu darvazanın güman ki, arpa şəklində qayırılmış yan qalereyasında qırmızı gödəkceli altı balaca meymundan ibarət gözəl türk hərbi orkestri çalırdı; orkestr elə yaxşı çalırdı ki, Mari ədviyyatla şəkərdən çox gözəl bişirilən qayırılmış mərmər döşəmənin üstü ilə özü hiss etmədən hey irəli gedirdi.

Mari heyran-heyran çığırdı:

– Ah, bura necə də gözəldir! Ah, mən necə də burada qalardım!

Fındıqqıran əlini əlinə vurdu, dərhal bambalaca çobanlar və çoban qızlar, ovçular və ovçu qızlar gəldilər, onlar o qədər zərif və ağ

idilər ki, elə bil xalis şəkərdən qayırılmışdılar. Onlar meşədə gəzişmişlər, ancaq Mari nədənsə onları əvvəl görməmişdi. Onlar gözəl bir qızıl taxt gətirdilər, onun üstünə pastildən ağ bir yastıq qoydular və Marini çox nəzakətlə əyləşdirdilər. O saat balaca çobanlar və çoban qızlar gözəl balet oynadılar, ovçular isə məharətlə şeypur çaldılar. Sonra hamısı kolluqda gizləndi.

Fındıqqıran dedi:

– Bağışlayın, möhtərəm xanım Ştalbaum, belə zəif rəqslər üçün bizi bağışlayın. Rəqs edənlər bizim kukla baletimizdəndir, onlar eyni şeyi təkrar etməkdən başqa heç nə bilmirlər. İndi yolunuza davam etmək istəyirsinizmi?

– Siz nə deyirsiniz, balet çox gözəl idi. Mənim də çox xoşuma gəldi, – deyib, Mari ayağa durdu, Fındıqqıranın dalınca getdi.

Onlar, həzin bir şırıltı ilə axıb, gözəl ətri ilə bütün meşəni dolduran balaca bir çayın sahilinə gəldilər.

– Bu, Portaqal çaydır, – Fındıqqıran Marinin suallarına cavab verdi, – ancaq onun gözəl ətri nəzərə alınmasa, nə uzunluğuna, nə də gözəlliyinə görə Limonad çayına çatmaz, bu çay da onun kimi Badamsüdü gülünə tökülür.

Doğrudan da, Mari tezliklə daha bərk şırıltı və qıjıltı eşitdi, bu, geniş Limonad çayı idi. Bu çay zümrüd kimi bərk vuran kolların arası ilə öz məğrur, açıq sarı dalğalarını yumbalayırdı. Gözəl sular adamın ürəyinə yatan, misilsiz bir gümrəhlik verən sərinlik gətirirdi. Bir az aralı, sahilə insanı valeh edən bir kənd salınmışdı. Tünd qəhvəyi evlərin taxtauşları qızıldan idi; divarların çoxuna alabəzək naxışlar vurulmuşdu, elə bil onlara badam və şəkərli limon yapışdırılmışdı.

– Bu, Bal çayının sahilindəki Şirinqoqal kəndidir, – Fındıqqıran izah etdi, – oranın camaatı çox göyçək, ancaq acıqlıdır, çünki orda hamının dişləri ağrıyır. Yaxşısı budur biz ora getməyək.

Fındıqqıran yoluna davam etdi, Mari isə hər şeylə bərk maraqlandığından, ondan geri qalmırdı. Tezliklə qızılgülərin qərribə ətri gəldi, sanki hər şey xofisə sayrısan çəhrayı parıldanmışdı. Mari bunu çəhrayı-qırmızı sulardakı parıltı olduğunu gördü, bu sular onun ayaqları altında şirin, ahəngdar bir səslə sahilə döyəcəliyini və şırıldayırdı. Dalğalar bir-birini qova-qova gəlirdi, nəhayət, böyük, gözəl bir göl yarandı, burada boyunlarına qızıl lent bağlanmış qəşəng

ağ-gümüşü sonalar üzür, gözəl nəğmələr oxuyurdular, briyant rengli xırda balıqlar rəqs edirləmiş kimi çəhrayı dalgalara baş vurur, mayallaq aşırıdılar.

Mari heyətlə çığırdı:

– Ah, bu ki kirvənin mənimçin düzəldəcəyini vəd etdiyi gölün özüdür! Mən də gözəl sonalarla əylənən həmin balaca qızın özüyəm.

Fındıqqıran istehza ilə gülümsədi, o heç vaxt belə gülümsəməmişdi, sonra da dedi:

– Atamın əmisi oğlu heç vaxt belə şeylər düzəldə bilməz. Sevimli xanım Ştalbaum, siz ondan tez... Amma bu barədə fikirləşməyə dəyərmisən?! Yaxşı olar ki, Çəhrayı göldən keçib o tərəfə – paytaxta gedək.

PAYTAXT

Fındıqqıran yenə əlini əlinə vurdu. Çəhrayı göl təlatümə gəldi, dalgalar getdikcə daha yüksəklərə qalxırdı. Mari uzaqda qızıl kimi parıldayan iki delfin gördü. Onları bir balıqqulağına qoşmuşdular, balıqqulağının üstündəki daş-qaş günəş kimi par-par yanırdı. Başlarına əlvan lələklərdən toxunmuş papaq qoyan, önlük bağlamış on iki göyçək balaca zənci sahile atıldı. Onlar dalgaları asanlıqla keçib evləmə Marini, sonra da Fındıqqıranı balıqqulağına mindirdilər. Balıqqulağı dərhal sürətlə üzməyə başladı.

Qızılqüllənin ətri bürüyən, çəhrayı dalgalarda yuyunan balıqqulağında üzmək adama necə də xoş gəlir! Qızıl delfinlər başlarını qaldıraraq yuxarıya büllür fəvvarə vurmağa başladılar. Bu fəvvarələr parıltılı bir qövs kimi əyilib töküləndə adama elə gəlirdi ki, iki gözəl, zərif ahəngdar səs oxuyur.

Su fəvvarələrinin sədaları arxadan balıqqulağına minmiş on iki balaca zəncinin, deyəsən, heç xoşuna gəlmirdi... Onlar xurma yarpaqlarından hörülmüş çetirlərini elə yelləndirdilər ki, yarpaqlar əzilib бүkүldүrdү, balaca zəncilər isə qərribə bir ahənglə ayaqlarını yerə döyüb oxuyurdular.

Fındıqqıran bir qədər utana-utana dedi:

– Bu balaca zəncilər çox şən adamlardır. Amma birdən onlar gölü tamamilə bulandıra bilər.

Doğrudan da, çox keçmədi ki, bərk bir uğultu qopdu: elə bil gölün üzərində qərribə səslər üzüb gəlirdi. Ancaq Mari buna fikir vermirdi. O, ətirli dalgalara baxırdı, göyçək qızlar bu dalgalardan Mariyə baxıb gülümsəyirdilər.

Mari əl çalib sevincək çığırdı:

– Ah, möhtərəm cənab Drosselmeyer, bir ora baxın, şahzadə Pirlipat ordadır, mehriban-mehriban mənə gülümsəyir... Siz bir ora baxın, öziz cənab Drosselmeyer!

Fındıqqıran qəmli-qəmli ah çəkib dedi:

– Ey misilsiz xanım Ştalbaum, o, şahzadə Pirlipat deyil, siz özünüzsünüz. Yalnız siz, yalnız sizin göyçək sifətiniz hər dalgadan sizə baxıb, mehriban-mehriban gülümsəyir.

Mari tez üzünü yana tutdu, gözələrini bərk-bərk qıydı, o, yaman pərt olmuşdu. Bu zaman on iki balaca zənci Marini balıqqulağından götürüb sahile apardı. Bura kiçik bir meşə idi. Fındıqqıran dedi:

– Biz Şəkərli meyvələr meşəsindəyik, bax, ora isə paytaxtdır.

Ah, Mari nə gördü! Uşaqlar, Marinin gözələri önündəki şəhərin gözəlliyini və əzəmətini mən sizə necə təsvir edim? Güllü-çiçəklilik gözəl bir talada salınmış bu şəhər təkcə divar və qüllələrin əlvan rəngləri ilə deyil, adi evlərə heç də oxşamayan tikililərin qərribə quruluşu ilə də nəzəri cəlb edirdi... Bu tikililərin üstünü taxtapuş əvəzinə məharətlə hörülmüş çələnglər örtürdü, qüllələrin üstünə isə çox gözəl, əlvan hörmələr dolanırdı, bunu heç təsəvvür etmək olmaz.

Mari ilə Fındıqqıran badamli şəkərcüyündən və şəkərli meyvələrdən qurulmuş kimi görünən darvazadan keçib gedəndə balaca gümüş əsgərlər silahlarını qaldıraraq onları salamladılar. Əyninə zər-xara xalat geymiş balaca adam isə Fındıqqıranı qucaqlayıb belə dedi:

– Möhtərəm şahzadə, xoş gəlmisiniz! Konfetənburqa xoş gəlmisiniz!

Mari belə bir adlı-sanlı adamın cənab Drosselmeyerə şahzadə deməsinə çox təəccüb etdi. Elə bu vaxt hay-küy qopdu: cır səslili adamlar bərk mübahisə edir, oxuyub-çalırdılar. Mari hər şeyi unudub, bunların nə olduğunu dərhal Fındıqqırandan soruşdu.

– Ey möhtərəm xanım Ştalbaum, – Fındıqqıran cavab verdi, – burada təəccüblü bir şey yoxdur. Konfetənburq əhalisi çox olan səslili-küylü bir şəhərdir, burada hər gün şən və gürultulu keçir. Zəhmət olmasa, buyurun gedək!

Onlar bir neçə addım atıb çox gözəl bir bazar meydançasına çıxdılar. Bütün evləri zərif naxışlar vurulmuş Qənd şüşəbəndlər bəzəyirdi. Meydanın ortasına üstünə şəkər tökülmüş şirin kökə sütun kimi ucalırdı, dövrəsində isə, məharətlə düzəldilmiş dörd fəvvarədən limonad və başqa dadlı, sərin içkilər tökülürdü. Hovuz qaymaqla dolmuşdu. Adam qaşığı salıb götürmək istəyirdi. Ancaq hər şeydən gözəl buradakı çoxlu göyçək, balaca adamlar idi. Onlar deyib-gülür, zarafat edib oxuyurdular. Mari onların bu şən sösküyünü hələ uzaqdan eşitmişdi.

Yüz hava qülləsi olan qəsrin qabağına çıxan Mari heyrətdən yox, sevincdən qışqırırdı; qəsr işıqlanıb çəhrayı-qırmızı rəngə çalırdı, onun divarlarına gözəl bənövşə, nergiz, zənbəq və şəbbu dəstələri səpələnmişdi, çiçəklər qırmızıya çalan, gözqamaşdırıcı ağ fonu tündləşdirirdi. Mərkəzi binanın böyük günbəzinə və qüllələrin iti uclu taxtapuşlarına qızıl-gümüş kimi par-par parıldayan minlərlə xırda ulduzlar səpələnmişdi.

– Hə, biz Badam qurabiyəsi qəsrinə gəlib çıxdıq, – deyər Fındıq-qıran sözbə başladı.

Mari gözünü sehrli saraydan çəkə bilmirdi. Qızılığaz gördü ki, böyük bir qüllənin taxtapuşu yoxdur, Dərçin körpüdə dayanmış balaca adamlar, deyəsən, həmin taxtapuşu düzəldirlər. Mari Fındıq-qırana sual verməyə macal tapmamış, Fındıq-qıran dedi:

– Lap bu yaxınlarda həmin qəsrə böyük bir bədbəxtlik üz verəcəkdi, bəlkə də qəsr tamam dağılacqı. Nəhəng Şirniyəyən burdan keçib gedirdi. O, bax, o gördüyün qüllənin taxtapuşunu qapıb yedi, böyük günbəzi yemək istəyirdi ki, Konfetenburq sakinləri onu rəhmə gətirdilər, şəhərin dördü birini, Şəkərli meyvələr meşəsinin xeyli hissəsini verib qəsr xilas etdilər. O da bunları yeyib getdi.

Birdən çox məharətli, zərif bir musiqi çalındı. Qəsrin darvazası taybatay açıldı və ordan on iki bambalaca pəj çıxdı. Əllərində qorənfil budaqlarından meşəllər vardı. Onların başları incədən, bədənləri yaqut və zümrüddən idi, balaca ayaqları isə qızıldan çox məharətlə qayırılmışdı. Pajların dalınca dörd xanım gəlirdi. Demək olar ki, hamısı Klerxen boyda idi, əyinlərinə bər-bəzakli, dəbdəbəli paltarlar geymişdilər; Mari baxan kimi onların anadangəlmə şahzadələr olduqlarını təyin etdi. Onlar nəvəsiylə Fındıq-qıranı qucaqladılar, səmimi sevinclə çıxdılar:

– Əziz şahzadə! Əziz qardaşımız!

Fındıq-qıran lap kövrəldi. O, tez-tez yaşaran gözlərini sildi, sonra Marinin öləndən tutub təntənə ilə dedi:

– Baxın, bu xanım Mari Ştalbaumdur, çox alicənab tıbb müşavirinin qızı və mənim xilaskarımdır. Əgər çətin vaxtda o, başmağımı atmasaydı, təqəüdə çıxan polkovnikin qılıncını tapıb mənə vernəsaydı, iyrənc siçanlar padşahı məni gəmirib yeyər, indi mən qəbirdə olardım. Ah, xanım Ştalbaum! Gözəllikdə, ləyaqətdə Pirlipat heç ona pay ola bilməzi? Halbuki Pirlipat anadangəlmə şahzadədir. Yox, deyirəm, yox!

Bütün xanımlar çıxdılar: “Yox” və hönkürə-hönkürə Marini qucaqlamağa başladılar.

– Ey bizim şahənşah qardaşımızın alicənab xilaskarı! Ey misilsiz xanım Ştalbaum!

Sonra xanımlar Marini və Fındıq-qıranı qəsrin bir otağına apardılar. Burada divarları başdan-başə müxtəlif rənglər verib bərq vuran billurdan qayırılmış salon idi. Hər şeydən çox buradakı qəşəng, balaca stullar, kamodlar, yazı stolları Marinin xoşuna gəlirdi.

Şahzadə xanımlar Maridən və Fındıq-qırandan öyləşməyi xahiş etdilər və dedilər ki, bu saat özləri xörək bişirib, hər ikisini qonaq edəcəklər. Xanımlar cəld zərif yapon çinindən müxtəlif qablar, qaşıqlar, bıçaqlar, çəngəllər, sürtgəclər, balaca qazanlar, qızıldan və gümüşdən qayırılmış müxtəlif mətbəx şeyləri çıxartdılar. Sonra çox dadlı, gözəl meyvə və şirniyyat gətirdilər. Mari belələrini heç görməmişdi. Şahzadə xanımlar qəşəng, ağappaq kiçik əlləri ilə meyvələrin şirəsini sıxmağa, ədviyyat döyməyə, şirin badam sürtməyə başladılar. Xülasə, elə səliqə ilə işləyirdilər ki, Mari onların bişirib-düşürməkdə necə məharətli olduqlarını və ondan ötrü necə gözəl yemək hazırladığını başa düşdü. Mari bu işlərdən az-çox baş açdığını gözəlcə bilirdi, şahzadə qızların bu işinə o da qoşulmaq istəyirdi. Fındıq-qıranın bacılarından ən gözəli Marinin ürəyindən keçənləri başa düşmüş kimi balaca qızıl həvəngdəstəni ona uzatdı və belə dedi:

– Mənim əziz rəfiqəm, qardaşımın misilsiz xilaskarı, sən də bir az şirni döy.

Mari şirni döyərkən, həvəngdəstə gözəl bir nəğmə qədər xoş və ağızdan səsləndiyi vaxt Fındıq-qıran siçanlar padşahının qoşunları ilə olan dəhşətli vuruşma haqqında otıraflı danışmağa başladı, öz qoşun-

ların qorxaqlığı üzündən necə məğlub olduğunu, iyrenc siçanlar padşahının onu necə tutub gəlmək istədiyini, Marinin ona qulluq edən təbəələrinin çoxunu necə qurban verdiyini ətraflı söylədi...

Söhbət zamanı Mariyə elə gəldi ki, Fındıqqıranın sözləri, hətta özünün həvəngi döyəcləməsi getdikcə eşidilməz, anlaşılmaz olur. Tezliklə qızın gözlərinə gümüşü bir pərdə çəkildi, sanki yüngül duman burulub qalxdı, şahzadələri... pajları... Fındıqqıranı... onun özünü bürüdü... Hardasa, nə isə xışıldayır, şırıldayır və oxuyurdu; qərribə səslər uzaqlarda əriyib yox olurdu. Şahə qalxan dalğalar Marini yuxarı qaldırırdı, yuxarı, yuxarı... lap yuxarı...

SON

Ta-ra-ra-ap! Mari ağlasığmaz yüksəklikdən yığıldı. Bax, təkan belə olar! Mari dərhal gözlərini açdı. O öz yorğan-döşəyinə uzanmışdı. Hava lap işıqlı idi, anası onun çarpayısının yanında dayanıb deyirdi:

– Heç bu qədər də yatmaq olar?! Dur, səhər yeməyi səni gözləyir.

Mənim əziz dinləyicilərim! Siz, əlbəttə, başa düşdünüz ki, bütün gördüyü qərribə şeylərdən heyratə gələn Mari, nəhayət, Badam qurabiyəsi qəsrindəki salonda yuxuya gedib, balaca zəncilər, ya da pajlar, bəlkə də şahzadə xanımlar özləri onu götürüb evlərinə aparıb, yatağına qoyublar.

– Ah, anacan, əziz anacığım, bu gecə mən cavan cənab Drosselmeyerlə haraları gəzmışəm! Elə qərribə şeylər görmüşəm ki!

Mari hər şeyi mənim indicə danışdığım kimi ətraflı söylədi. Anası da qulaq asdıqca təəccüb edirdi.

Mari söhbəti qurtaranda anası dedi:

– Əzizim, Mari, sən qərribə uzun bir yuxu görmüşsən. Amma onları hamısını başından çıxart getsin.

Ancaq Mari təkidlə deyirdi ki, gördüklərinin hamısı yuxu deyil, gerçəkdir. Bu vaxt anası onu şüşə şkaflı yanına gətirdi, həmişə olduğu kimi, indicə rəfdə dayanan Fındıqqıranı çıxarıb dedi:

– Eh, səfeh qızıqgaz, sən ağlına hardan gəlib ki, taxta Nürnberq kuklası dirilib hərəkət edə bilər?

Mari onun sözünü kəsdi:

– Axı anacan, axı mən bilirəm ki, bu balaca Fındıqqıran nürbərlı cavan cənab Drosselmeyerdır, kırıvəmizin əmisi nəvəsidir!

Qız belə deyəndə atası da, anası da qəhqəhə çəkib güldülər.

Mari ağlamsınaraq sözlünə davam etdi:

– Eh, indi də, atacan, sən mənim Fındıqqıranımı ələ salırsan. Amma o, sənın haqqında çox yaxşı fikirdəydi! Biz Badam qurabiyəsi qəsrinə gələndə o məni özünün şahzadə bacıları ilə tanış elədi, dedi ki, mən çox ləyaqətli tibb müşavirinin qızıyam.

Qəhqəhə daha da güclənirdi. İndi Luiza, hətta Fris də ata-analarına qoşulmuşdular. Mari bunu görüb o biri otağa qaçdı, sandıqçasından siçanlar padşahının yeddi tacını götürüb anasına verdi və dedi:

– Bax, anacan, bir bax siçanlar padşahının yeddi tacıdır, keçən gecə onları cavan cənab Drosselmeyer öz qələbəsi münasibətilə mənə bağışlayıb!

Ana tanımadığı, çox parlaq metaldan qayırılmış xırdaca taqlara heyratlə baxdı. Elə bil bunlara insan əli dəyməmişdi. Cənab Ştalbaum da bu xırdaca taqlara baxmaqdan doymurdu. Sonra atası da, anası da Maridən ciddi tələb etdilər ki, bu xırdaca taqları hardan aldığı etiraf etsin. Qız isə sözünün üstündə möhkəm durmuşdu.

Atası onu danlayıb, hətta yalançı deyəndə Mari hönkürə-hönkürə ağladı, şikayətlənərək uzada-uzada dedi:

– Ah, mən yazıq, mən yazıq! Bəs mən nə edim?

Elə bu vaxt qapı açıldı. Kırve içəri girib soruşdu:

– Nə olub? Nə olub? Mənim qızım Marixen hıçqırıb ağlayır? Nə olub? Nə olub?

Ata əhvalatı ona danışdı və xırdaca taqları göstərdi. Baş məhkəmə müşaviri taqları görəni kimi güldü və ucaqdan dedi:

– Axmaq uydurmudur, axmaq uydurmudur! Bir vaxt mən bu taqları saat zəncirində gəzdirirdim. Marixenin iki yaşı tamam olanda mən onları qıza bağışladım! Məgər yadımdan çıxıb?

Nə ata, nə də ana bunu xatırlaya bilmədilər.

Mari ata-anasının üzündə yenə məhrəbanlıq görüb, kırvenin yanına qaçdı və çıxdı:

– Ay kırve, axı sən hər şeyi bilirən! De ki, mənim Fındıqqıranım sənın əmin nəvəsidir. Nürbərlı cavan cənab Drosselmeyerdır, bu balaca, bu xırdaca taqları da mənə o bağışlayıb.

Kirvə qəşqabağını təküb dedi:

– Axmaq uydurmadı!

Bu vaxt atası balaca Marini kənara çəkib, ciddi bir tərzdə dedi:

– Qulaq as, Mari, bu uydurmaları, axmaq zarafatları həmişəlik at getsin. Sən bir də desən ki, bu eybəcər Fındıqqıran sənə kirvənin əmisi nəvəsidir, onda mən nəinki Fındıqqıranı, həm də sənə bütün kukllarını, lap xanım Klerxeni də götürüb pəncərədən ataram.

Mari başına gələn macəranı bir daha danışmağa cəsarət eləmədi, ancaq nağıllar ölkəsinin sehirli sakinləri onu rahat buraxmırdılar. Qız zərif bir xışıltı, sehirli xoş səslər eşidirdi. Bu bərədə fikirləşəndə o hər şeyi təzədən görürdü, əvvəllər olduğu kimi, oynamaq əvəzinə indi Mari saatlarla dinməz–söyləməz oturub xəyala dalırdı, buna görə də hamı qıza balaca xəyalpərvər deyirdi.

Bir dəfə necə oldusa kirvə Ştalbaumların saatını təmir edirdi. Mari şüşə şəkafin yanında oturmuşdu, xəyala dalıb Fındıqqıranı tamaşa edirdi. Qız birdən dedi:

– Ah, əziz cənab Drosselmeyer, əgər siz doğrudan da canlı olsaydınız, şahzadə Pirlipat kimi mənim üstümdə gözəlliyinizi itirdiyinizə görə sizi rədd etməzdim!

Məhkəmə müşaviri dərhal çıxdı:

– Yaxşı, axmaq–axmaq danışma!

Bu vaxt elə bir gürultü və şaqıltı qopdu ki, qız özündən gedib, stuldan yıxıldı. Mari gözələrini açanda anasını yanında gördü. O çox narahat idi, qızına deyirdi:

– De görüm heç adam da stuldan yıxılır? Sən ki yekə qızsan! İndicə cənab baş məhkəmə müşavirinin əmisi nəvəsi Nürnberqdən gəlib. Ağılı ol.

Mari başını qaldırdı: kirvə yenə öz şüşə parikini taxmış, sarı kaftanı geymişdi, hər şeydən razı halda gülümsəyirdi. O, balaca, lakin yaraşıqlı bir oğlanın ölindən tutmuşdu, üzünün rəngi qanla süd qarışığı kimi ağ və çəhrayı idi. Zərlə tikilmiş gözəl, qırmızı kaftan geymişdi. Ayaqlarında çəkmə və ağ ipək corab vardı. Onun jabo-suna çox gözəl balaca bir gül dəstəsi sancılmışdı, saçları səliqə ilə burulub, pudralanmış, arxadan kürəyinə qəşəng bir hörük sallanmışdı. Böyründən asdığı balaca qılnc par–par parıldayırdı, elə bil üstü tamam daş–qaş idi, qoltuğunda ipək şlyapasını tutmuşdu.

Cavan oğlan nəzakət və mərifətini göstərüb, şiçanlar padşahının gemirdiklərinin əvəzinə Mariyə bir qucaq qəşəng oyuncaq verdi. Bunların içərisində dadlı badam qurabiyəsi və balaca kukllar var idi. Friso isə qəşəng bir qılnc bağışladı. Bu nəcib oğlan stol arxasında əyləşənlərin hamısına fındıq sındırıb verirdi. Lap bərk fındıqları da heç vccinə almırdı; sağ əli ilə fındığı ağzına qoyur, sol əli ilə öz hörüyünü dartırdı, “şıqq!” eləyəndə qabıq parça–parça olub təkülürdü.

Mari nəzakətli oğlanı görəndə qızarmağa başladı, nəhərdən sonra cavan Drosselmeyer qonaq otağına, şüşə şəkafin yanına getməyi ona təklif edəndə qızın rəngi qıpqırmızı oldu.

Baş məhkəmə müşaviri onlara tapşırıd:

– Hə, gedin, uşaqlar, gedin oynayın, bax, amma dalaşmayın. İndi, mənim bütün saatlarım öz işində ikən sizə heç bir sözüm ola bilməz!

Cavan Drosselmeyer Mari ilə tək qalan kimi diz çöküb dedi:

– Ey misilsiz xanım Ştalbaum, bir baxın, xoşbəxt Drosselmeyer sizin ayaqlarınıza düşüb, bax, bu yerdə siz onun həyatını xilas etmişsiniz. Siz dediniz ki, əgər sizin üstünüzdə eybəcər olsaydım, iyrənc şahzadə Pirlipat kimi məni rədd etməzdiniz. Mən dərhal yazıq Fındıqqıran cildindən çıxdım, əvvəlki xoşagəlməli sifətə düşdüm. Ey gözəl xanım Ştalbaum, ləyaqətli ölinizi verib məni xoşbəxt edin! Gəlin taxt–tacıma şorik olun! Badam qurabiyəsi qəsrində bir yerdə padşahlıq edək.

Mari oğlanı ayağa qaldırıb, yavaşca dedi:

– Əzizim cənab Drosselmeyer! Siz nəcib, mehriban bir adamsınız, üstəlik, gözəl bir ölkədə padşahlıq edirsiniz. Gözəl, şəhərcə camaatınız var, nişanlım olmağınıza mən necə razılıq verməyə bilərəm?

Mari o saat Drosselmeyerin nişanlısı oldu. Deyilənə görə, bir ildən sonra Drosselmeyer gümüş atlar qoşulmuş, qızılı bir karetdə onu götürüb getmişdir, onların toyunda brilyantlar, incilər içində parıldayan iyirmi iki min bər–bəzakli kukla rəqs etmişdir. Mari isə deyilənə görə, göz işlədikcə bərk vuran Şəkərli meyvə meşələri, şəfəf Badam qurabiyəsindən qəsrələri olan, bir sözlə, hər cür möcüzələri və qəribəlikləri olan bir ölkədə bu vaxtanan kraliçalıq edir.

Fındıqqıran və şiçanlar padşahı haqqında nağıl belədir!

BİRİNCİ FƏSİL

İdbar. – Bir pastorun burnu üçün ciddi təhlükə. – Knyaz Pafnusiuz öz ölkəsində necə maarif yaydı, pəri Rozabelverda da nəcib qızlar məktəbinə necə qəbul olundu.

Zahirən qəşəng bir kəndin yaxınlığında, yolun lap kənarında, qızmar günəşin qarşaladığı torpağın üstündə yoxsul, cındır geyimli bir kəndli qadın uzanmışdı. Ac-susuz, küreyində daşıcıdır çırpı dolu səbətin ağırlığından əldən düşmüş arvad yolun ortasında yığılıb qalmışdı. Ağacın, kolların dibindən çətinliklə yığdığı çırpı onu elə təqətdən salmışdı ki, fikirləşirdi yaqin öləcək, amma ölsəydi, heç olmasa bu əzəbdən, qəm-qüssədən canı qurtardı. Ancaq səbəti küreyinə bağlayan ipləri tez açmağa və yaxınlıqdakı yaşıl təpəyə qalxmağa yenə də özündə qüvvə tapdı. Oturub, təleyindən şikayətə başladı, ah-nalə elədi:

– Bütün dər-dəm, bütün bələlər görək mənəm, bir də yazıq ərimin başına gəlsin? Ömrümüz uzunlu əziyyət çəkirik, tər tökürük, ancaq kənddə bizdən kasıb yoxdur, bir qarın çörəyi zorla qazanırıq!.. Üç il əvvəl ərim bağçada yer belləyəndə torpağa basdırılmış qızıl pul dolu küpə tapdı, biz də sevindik ki, dilənçiliyin daşını atdıq, amma nə oldu? Oğrular pulları apardılar, evimiz də, anbarımız da yandı, taxılımızı boy atmamış dolu vurdu, üstəlik, Allah mənə bir cybəcər uşaq da bəxş elədi ki, bütün kənddə biabır oldum. Müqəddəs Lavrenti günü oğlanın üç yaşı tamam oldu, amma ayaqları hörümçək ayaqları kimidir, nə ayaq üstə dura bilir, nə gəzə bilir, adam kimi də danışmır, pişik kimi miyoldadır. Yeməyini görəndə, bu cybəcər uşaq səkkiz yaşında uşağın yediğini yeyir, xeyri də yox. Allah eləməsin ki, beləsini yedirib başımıza bələ böyüdək. Boyu bir qarışıq idbar gündən-günə daha çox yeyib-icəcək, əlindən heç nə gəlməyəcək! Yox, yox, belə dördə insan dözməz!.. Ölmək istəyirəm, ay Allah... mənə ölüm göndər!

Bədbəxt arvad hönkürüb ağladı, təqətdən düşdü və yuxuya getdi...

Üç il yarım bundan əvvəl doğduğu bu cybəcər idbarın əlindən nəhaq gileylenirdi. Axı ilk baxışdan əcaib balaca kütüyə oxşayan

bu şey, boyu iki qarış olan cybəcər uşaqdı: indi də səbətdən, çırpının üstündən sürüşüb düşdü, mırıltı ilə otluqda digirəlməyə başladı. Başı çiyinlərinin arasında itib-batmışdı, küreyi balqabaga oxşayan şiş idi, çubuq kimi nazik, qısa qıçları da birbaşa sinəsindən sallanırdı; bu görkəmdə o, yarı bölünmüş turpa bənzəyirdi. Diq-qətlə baxmasaydın, üzün görməzdin, yaxşı-yaxşı baxanda qara, pırlaşmış saçlarının içindən çıxmış uzun, nazik burnu, bir də işildəyən zil qara gözələrini görəcəkdi; büzülmüş, qırıxmış üzündən, pırlıdayan xırdaca gözələrindən elə biliridin mandraqora kütüyünə oxşayan cırdandır qabağında dayanıblar.

Yörgün qadın dərindən yuxuda olanda, oğulcuğazı da digirənləndirib ona qısılan vaxt, yaxınlıqdakı xeyriyyə məktəbində oxuyan xanım qız freyleyn fon Rozenşon gözintidən qayıdırdı. Yolu onların yanından düşmüşdü. O, ayaq saxladı və təbiətən xeyirxah olduğundan, gördüyü mənərə onu həyəcanlandırdı.

– Ay Allah, – dedi, – dünyada nə qədər dər-dəmə varmı!.. Yazıq, dər-dəmə arvad!.. Mən bilərəm ki, o təqətsizdir, əldən düşməyə qədər işləyir, aclıq, əziyyət onu yığıb! Öz yoxsulluğunu, gücsüzlüyünü belə halda aşkar hiss eləyirəm... Ah, kəs ona kömək edə biləydin, bunu necə arzulayıram!.. Ancaq nəyim qalıbsa, kor təleyin əlimdən ala bilmədiyi, məhv edə bilmədiyi neməti bu bələni sovuşdurmağa söylə, namusla sərf edəcəyəm! Zavallı qadın, pulum olsaydı belə, onun sənə köməyi dəyməzdi, vəziyyətini bələ daha da ağırlaşdırardı, sənə, ərinin, ikinizin də qismətinə var-dövlət düşməyib; kimin qismətində o yoxdursa, qızılı da əlindən gedir və necə gedir, bunu heç özü də bilmir. Pul onun üçün qanqaralıqdan başqa heç nə deyil, pulu çox olduqca, daha da yoxsullaşır. Amma mən bilərəm, kasıblıqdan, ehtiyacdən daha artıq üroyini didən odur ki, bu xırdaca əcaib məxluq doğmusa, o da boynunda ağır bir yükdür ki, ömrün uzununu onu daşımalısən... Bəli, bu uşaq nə böyüyəcək, nə qəşəng olacaq, nə də ağıllı. Bələ başqa yolla ona kömək eləyə bildik.

Bu sözləri deyib, xanım qız yerə çökdü və balacanı dizləri üstünə oturtdu. Acıqlı-kinli cırdan əl-qol atdı, xanım qızın barmığını dişləmək istədi, ancaq qız: “Sakit ol, sakit ol, may böcəyi!” – dedi və məhribanlıqla onun başını sığaladı, əlini alından boynunacan döndərdi. Balacanın pırlaşmış saçları yavaş-yavaş hamarlandı, yana ayrılıb, alınına kip yapışdı və yüngül, qəşəng tellər kimi dik çiyin-

lərinə, balqabağa oxşar kürəyinə töküldü. Uşaq get-gedə sakitləşdi, sonra onu yuxu apardı. Xanım qız onu ehtiyatla anasının yanında otun üstə qoydu, kiçik çantasından şüşəsinə çıxarıb, yatmış qadının üzünə spirtli su çilədi, sonra yeyin addımlarla ordan uzaqlaşdı.

Çox keçməmiş qadın oyandı, vücudunda qərribə bir gümrəhlik, qüvvə hiss elədi. Ona elə gəldi ki, doyunca yeyib, üstündən də şərab içib.

– Gör ha, – dedi, – bir çimər yuxu mənə necə rahatlıq gətirdi, mənə necə gümrəh elədi!.. Amma günün batmağına az qalıb, evə getmək vaxtıdır!

Səbəti çiyninə almaq istəyirdi ki, gördü uşaq səbətdə yoxdur, ancaq elə o dem otun üstündən duran balaca cır səslə niq-niq niq-qıldadı. Anası heyrlətlə əllərini bir-birinə çırpıb çığırdı:

– Saxes, Balaca Saxes, saçlarını kim belə gözəl darayıb? Saxes, Balaca Saxes, əgər bu cür iyrənc idbar olmasaydın, gör qıvrım tellərin səni necə qəşəngləşdirərdi! Yaxşı, dur, dur səbətə gir!

Elə onu götürüb çırpının üstünə qoymaq istəyirdi ki, Balaca Saxes təpik atmağa başladı və aydın səslə miyoldadı:

– İstəmirəm!

Qadın özünü itirdi, qışqırdı:

– Saxes, Balaca Saxes! Danışmağı sənə kim öyrətdi? Yaxşı da, əgər saçın belə gözəl daranıbsa, əgər belə aydın danışırınsa, yəqin gəzə də bilərsən.

Qadın səbəti çiyninə qoydu, Balaca Saxes də anasının önlüyündən yapışdı və onlar beləcə kəndə sarı üz tutdular.

Yolları keşişin evinin qabağından keçirdi, keşiş də elə o vaxt üç yaşlı, çox qəşəng, qızılı saçları buruq-buruq olan kiçik oğlu ilə qapıda dayanmışdı. Ağır səbət aparan arvadı, anasının önlüyündən sallanmış Balaca Saxesi görəndə ucadan dedi:

– Axşamınız xeyir, frau Liza, necəsiniz, yükünüz ağırdır, zorla yeriirsiniz, bura gəlin, qapımdakı skamyada bir az oturub dincinizi alın, qulluqçum da sizə su verər!

Frau Liza təklifi o saat qəbul elədi. Səbəti yerə təzəcə qoymuşdu, ağzını təzəcə açmışdı ki, möhtərəm cənaba şikayətlənsin, dərini izah eləsin, Balaca Saxes anasının iti hərəkətindən müvazinətini itirdi və keşişin ayaqları altına yumbalandı. Keşiş tez əyilib balacanı götürdü.

– Ah, frau Liza, frau Liza, – dedi, – necə qəşəng, necə xoşagəlim oğlunuz var! Belə gözəl uşağı Allah öz istəklili bəndəsinə öta elər!

Bunu deyib uşağı qucağına aldı, ona nəvaziş göstərməyə, sığalamağa başladı, tərbiyəsiz cırdanın zəhlətökən deyintisinə, ciyiltisinə, hətta bu hörmətli cənabın burnunu dişləmək istədiyinə, deyəsən, heç fikir də vermədi.

Frau Liza isə keşişin qabağında çaş-baş dayanmışdı, gözələrini bərəldib, key kimi ona baxırdı.

Nəhayət, zırlıtlı səslə dedi:

– Ah, əziz cənab, sizin kimi Allah adamına yaraşmaz ki, yazıq, bədbəxt qadına rişxənd eləyəsiniz. Bilmirəm Allah hansı günahlarıma görə mənə cəzalandırıb, belə iyrənc idbarı mənə verib!

Keşiş acıqlandı:

– Nə boş söhbətdir eləyirsiniz, mənim əzizim! “Rişxənd eləmək”, “idbar”, “Allah cəzalandırıb”... mən sizi qətiyyənlə başa düşmürəm, ancaq onu bilirəm ki, hərgah öz gözəl oğlunuzu ürəkdən sevmirsinizsə, demək, gözələriniz tamam tutulub. Öp məni, mehriban uşaq!

Kişi Saxesi bağrına basdı, o isə: “İstəmirəm!” deyib, yenə keşişin burnunu dişləmək üçün dartırdı.

Liza qorxub qışqırdı:

– Görürsünüz necə yırtıcıdır!

Bu vaxt keşişin oğlu dedi:

– Ah, əziz atam, sən elə mehribansan, uşaqlarla elə yaxşı danışırısan ki, onlar səni lap çox istəməlidirlər!

Keşişin gözələri yaşardı, o, heyrlətlə dedi:

– Ah, bir qulaq asın, frau Liza, bircə bu qəşəng, ağıllı oğlunuza, bədxah münasibət bəslədiyiniz sevimli Saxesə bircə qulaq asın. Mən görürəm ki, o nə qədər qəşəng, ağıllı olsa da, siz onu heç vaxt sevməyəcəksiniz. Bura baxın, frau Liza, gələcəkdə böyük adam olacaq bu övladınızı verin mən tərbiyə eləyim. Çox yoxsul olduğunuz üçün o sizə ancaq ağır yükdür, onu öz oğlum kimi tərbiyə etmək isə mənə fərah verər...

Liza heyrlətdən özünə gələ bilmir, elə hey deyirdi:

– Ah, əziz cənab, əziz cənab keşiş, doğrudanmı bunu ciddi deyirsiniz, doğrudanmı bu idbari özlünüzə oğulluğa götürüb tərbiyə etmək, mənə də bu cəyəcərin əziyyətindən xilas etmək istəyirsiniz?..

Lakin qadın öz cırdanının eybəcərliyini keşişə nə qədər inan-
dırsa, keşiş bir o qədər çox inadla bildirdi ki, bu korluqla qadın
göylərin ona əvəzsiz nemət kimi bəxş elədiyi bu gözəl uşağa layiq
deyil; axırda da qəzəbləndi, Balaca Saxes qucağında, evə girib qapını
içəridən bağladı.

Liza sanki daşa dönüb, keşişin qapısının qabağında dayanmışdı,
görüb-çitdiklərindən nitqi tutulmuşdu. Öz-özünə dedi:

– Bu hörmətli keşişimizə nə oldu görsən? O, Balaca Saxesə lap
vuruldu, mənim gicim də gözüne gözəl, ağıllı göründü... Hə, Allah
bu xeyirxah cənabın köməyi olsun, mənim çiyimdən ağır yükü
götürüb öz çiyinə qoydu, qoy indi daşısın o yükü! Vay-vay, səbət
necə yüngüldür! Çırpının üstündən Balaca Saxes, onunla bərabər
əzab-əziyyəti də yox olub axı! Frau Liza sevinəcək, xoş əhvalla, kürə-
yində səbət, yoluna düzəldi...

Bu bərədə daha birçə kəlmə deməsəm də, sən, xoşniyyət oxu-
cum, yəqin başa düşəcəksən ki, freyleyn Rozenşönün, ya da özünün
dediyi kimi, Rozenqrünşönün işi tamam ayrı cürdür. Axı, yəqin ki,
təkcə başını sıgalladığına və saçını daradığına görə, yalnız bu sirli
səbəbə görə Balaca Saxes ürəyiyumşaq keşişin gözüne qəşəng və
ağıllı göründü, doğma övladı kimi qəbul olundu. Sən isə hörmətli
oxucu, mənim həssaslığımı nəzərə almadan, ola bilsin yanlış qənaətə
gələsən, ya da mənim hekayətimin zərərinə çoxlu səhifələr çevi-
rənsən ki, bu əfsanəvi xanım qız bərədə tez çox şey öyrənəsən. Yax-
şısı budur, bu ləyaqətli xanım haqqında bildiklərimin hamısını indi
sənə danışım.

Freyleyn fon Rozenşön ucaboy, alicənab, məğrur vücudlu
xanımdı, təbiətən qürurlu və hökmlü idi. Gözəl üzü, xüsusi adət
üzrə hərəkətsiz və ciddi nəzərlərini uzaqlara dikəndə, qərribə, həttə
vahiməli təsir oyadırdı, bu da ondandır ki, qaşlarının arasında qeyri-
adi qırıq vardı; axı qətiyyəti bəlli deyil xeyriyyə məktəblərində oxu-
yan xanım qızların alnında o cür qırıq olur, ya yox. Bununla belə,
qızılığul vaxtı, xoş aydın havalı günlərdə xanım qızın baxışında çox
zaman elə məlahət, elə gözəllik olardı ki, onu görə hər kəs bu çox
sehrin tilsiminə düşərdi. Birinci və axırıncı dəfə onun üzünü gör-
mək mənə qismət olan vaxt o, cavandı, ömrünün çiçəklənən vaxtını
yaşıyırdı. Mən fikirləşirdim ki, bu qadını ömrünün gözəllik zirvə-
sində görmək böyük xoşbəxtlikdir, həm də bu ilahi gözəlliyini daha

görə bilməyəcəyimdən qorxdum, çünki elə bildim ki, daha o gözəl-
lik təkrar olunmayacaq. Mən yanırdım. Kəndin köhnə adamları
deyirdilər ki, gözlərini aqandan onu elə bu cür görüblər; həmişə
necəydisə, indi də elədir, nə yaşlı, nə cavan, nə bundan yaxşı, nə də
pis. Görünür, zamanın hökmü ona aid deyildi, təkcə bunun özü
qərribə görünə bilərdi. Lakin bir çox başqa şeylər də vardı ki, yaxşı-
yaxşı fikirləşə bilən hər kəs məndən də artıq heyran edərdi və bu
heyran heç vaxt onu tərk eləməzdi. Xanım qız, hər şeydən əvvəl,
adları onun familiyasına daxil olan çiçəklərlə əməlli-başlı qohumdu.
Min ləçəkli gözəl qızılığulları dünyada heç kim onun kimi yetişdirə
bilmirdi. Hələ bu bir yana, xanım qız qurucu bir tikani yerə sancan
kimi, onun üstü qızılığülle dolurdu. Bundan başqa, dəqiq məlum idi
ki, meşəyə tək gəzməyə gedəndə xanım qız, sanki ağacların, kol-
ların, bulaq və çayların qərribə, gözəl səslərinə səssiz verib, ucadan
onlarla söhbət edir. Cavan bir ovçu isə bir dəfə görmüşdü ki, xanım
qız meşənin qalın bir yerində dayanmışdı. Bu yerlərdə qətiyyəti
görməməsi əla-bəzək, parıldayan lələkli qərribə quşlara onun ətrafı-
nda dövrə vurur, mehribanlıq göstərir, şən-şən oxuyur, cəh-cəh
vurur və yəqin ona məzəli əhvalatlar danışırıdılar, çünki o gülür,
sevinirdi. Dini məktəbə qəbul olunan freyleyn fon Rozenşön elə bu
səbəbdən də əyalətdə hamının diqqətini cəlb elədi. Onu nəcib
ailədən olan qızların oxuduğu xeyriyyə məktəbinə qəbul etməyi
knyazın özü buyurmuşdu. Bax elə buna görə də baron Pretekstatus
fon Mondşeyn, xeyriyyə məktəbi onun, sahibi olduğu mülkün yaxın-
lığında yerləşsə də, o da məktəbin himayədarı olsa da, buna etiraz
edə bilmədi, hərçənd ürəyini ağır şübhə didirdi. Riksnecrin "Turnir-
lər kitabı"nda və başqa siyahılarda Rozenqrünşön ailəsini axtarmaq
cəhdləri də əbəs idi. Ona görə otuz iki arxa o tərəfə əcdadının əsil-
nəcəbətini sübut eləməmiş xanım qızın belə məktəbə qəbul olun-
masının münasib olduğuna şübhə elədi, – buna haqqı da vardı, – və
nəhayət, əlacsız qalıb, göz yaşları içində, xahiş elədi ki, Allah xatir-
inə heç olmasa Rozenqrünşön yox, Rozenşön olsun, çünki bu
famiiliyada yəne bir mənə, əcdadın varlığına bir inam var... Xanım
qız ona güzəştə getdi... Görünür, Pretekstatusun əsil-nəcəbəti olma-
yan xanım qızı xoşlamaması nədənsə özünü bürzə verdi və şayiə,
qeybət şəklində bütün kəndə yayıldı. Meşədəki o sehrli, amma heç
kəsə xəbər yetirməyən söhbətlərlə dildən-dilə gəzən, xanım qızın

əsil, şübhəli təbiətini açan başqa qorxulu hallar da əlavə olundu. Kəndxudanın arvadı Anna xala lap yəqin hamını inandırır ki, hər dəfə xanım qız pəncərə tərəfə bərkədən səbir gətirəndə bütün kənddə süd çürüyür. Bu söhbət doğru çıxan kimi dəhşətli bir hadisə oldu. Müəllimin oğlu Mixel xeyriyyə məktəbində gizlicə qızarmış kartof yeyəndə, onu oğurluq üstə tutan xanım qız gülümsünüb barmağı ilə onu hədələyib. Uşaq o vaxtdan ağzı açıq qalıb, elə bil ağzına isti kartof tıxanıb; oğlan o vaxtdan başına enli günlüklü şlyapa qoyurmuş, yoxsa yağış yağanda birbaşa onun boğazına tökülə bilərmiş. Çox keçməmiş hamıya bəlli oldu ki, xanım qız odu, suyu ovsunlamağı bacarıb, tufan qopara, dolu yağdıra, keçəlik göndərə bilər və heç kəs də çobanın danışdığı əhvalata şübhə etmədi; çoban bir dəfə gecəyarısı görübmiş ki, xanım qız süpürgəyə minib havada o yan-bu yana çapır, qabaqda da buynuzları arasında göy alov dili qalxan böcək-məral uçur!.. Çoban bərk qorxubmuş. Camaatın arasında cəxnaşma düşdü, hamı ifritəni didib-parçalamaq istədi, kənd hakimləri də qərar verdilər ki, xanım qızı xeyriyyə məktəbindən çıxarıb, suya atınsınlar, adi üsulla yoxlayıb görsünlər doğrudanmı ifritədir. Baron Pretekstatus bu qərara mane olmadı və qımışıb, öz-özünə dedi:

– Əsil-nəcəbəti olmayan, Mondşeyn kimi qədim və şöhrətli əcdaddan məhrum adı adamların qisməti budur.

Onu hədələyən dava-dalaşdan xəbər tutan xanım qız paytaxtdan qaçdı və çox keçməmiş baron Pretekstatus bu yerlərin knyazından hökumət fərmanı aldı; fərmanda onun nəzərinə çatdırıldı ki, ifritə deyilən varlıq yoxdur, göstəriş verilir ki, yetimxana qızlarının üznmək bacarığını yoxlamaq kimi həyatdan kənar istəklərinə görə kənd hakimləri qazamata salınsın, qalan kəndlilərə və onların arvadlarına qandırılınsın ki, əməlli-başlı cismani cəza qorxusu altında freyleyn fon Rozenşon barəsində çox pis fikrə düşməsinlər. Onlar ayıldılar, cəzadan qorxdular və o vaxtdan xanım qız barədə yaxşı fikirdə oldular, bunun da hər iki tərəf üçün, həm kənd üçün, həm də xanım Rozenşon üçün gələcəkdə xeyri oldu.

Knyazın hökumətində çox gözəl bildirdilər ki, xanım qız fon Rozenşon bütün dünyanın tanıdığı peri, məşhur Rozabelverdadır. Əhvalat belədir.

Yer üzündə, yəqin ki, baron Pretekstatus fon Mondşeynin mülkünün yerləşdiyi, freyleyn fon Rozenşonun yaşadığı, xülasə, öziz

oxucu, sənə ətraflı danışacağım hadisənin baş verdiyi o kiçik knyazlıq kimi gözəl ölkə yoxdur.

Uca dağlarla dövrələnmiş bu yer, yaşıl, ətirli meşələri, çiçəklili çəmənləri, gur çayları, zümzüməli bulaqları olan bu dilbərguşə, gözəlliyi ilə adanı valeh edən bağa oxşayırdı. Oranın camaatı elə bil dərdsiz-qəmsiz, arxayın-arxayın həmin bağda gəzişirdi. Bu ətrafda şəhər yoxdu, təkcə göz oxşayan kəndlər, bir də tək-tək dayanmış saraylar vardı. Hamı bilirdi ki, bu ölkənin sahibi knyaz Demetriusdur, amma heç kim hökmdarlığın cüzi əlamətini də hiss etməirdi, hamı da bundan çox-çox razı idi. Azadlıq xoşlayan, tutduqları hər işdə sərbəst olmağı, gözəl təbiəti, mülayim havanı sevən şəxslər özlərinə bu knyazlıqdan yaxşı yer seçə bilmədiklər. Vəziyyət elə gətirdi ki, başqa adamlarla bərabər, burada cürbəcür qəşəng, xoşrəftar pərilər də sakin oldular; məlumdur ki, pərilər hərərəti və azadlığı hər şeydən uca tuturlar. Görünür, onların ucbatından az qala hər kənddə, xüsusilə meşələrdə tez-tez gözəl möcüzələr baş verirdi, həmin möcüzələrin şahidi olanlar da vəcdə gəlir, bunlara ürəkdən inanır, özləri də bilmədən, möcüzələrə inamdan şən təbiətlə və yaxşı vətəndəş olaraq qalırdılar. Lap Cinnistanda olduğu kimi özlərinə sərbəst, azad yurd salmış xeyirxah pərilər mehriban Demetriusa məmnuniyyətlə əbədi həyat bəxş elədiklər. Lakin buna onların hökmü çatmırdı. Demetrius öldü, onun da yerini cavan Pafnusiust tutdu. Hələ atasının sağlığında Pafnusiust üroyündə ondan narazılıq eləyirdi ki, xalq və dövlət, onun fikrincə, çox dağınıq və baxımsız haldadır. O, xalqı, dövləti idarə etməyi qərara aldı və öz kamerdineri Andresi ölkənin birinci naziri təyin elədi, bu Andres bir dəfə, Pafnusiust pul kisəsini dağların arasındakı meydana yaddan çıxarıb qoyan vaxt ona altı ducat borc verib, onu böyük bir bələdan qurtarmışdı.

Pafnusiust Andresə dedi:

– Mən idarə etmək istəyirəm, özizim!

Ağasının baxışından onun üroyündəkiləri oxuyan Andres onun ayaqlarına yıxıldı və tontano ilə bildirdi:

– Hökmdar! O gün gəlmiş yədi! Sizin hökmünüzlə ölkə hörmətlik zülmündən xilas olub, işıq saçır!.. Hökmdar! Sinəsində və boğazında bədbəxt xalqın minlərlə harayı ilişib qalmış sadiqdən də sadiq nəkərinizin yalvarışma qulaq asını!.. Hökmdar!.. Maarif yayını!

Pafnusiüs öz nazirinin ali fikirlərindən vəcdə gəlmişdi. O, nazirini yerdən qaldırıb hərəzlə bağrına basdı və hönkürək dedi:

– Nazir... Andres... Mən sənə altı dükat borcluyam... bundan başqa... öz xoşbəxtliyimlə... öz hakimiyyətimlə sənə borcluyam! Ey sadiq, ağıllı nökr!..

Pafnusiüs o dəqiqə istədi əmr eləsin, iri hərflərlə fərman yazıb hər tində yapıdırınsınlar ki, bu gündən maarif yayılır, hər kəs də bunu nəzərdə tutmalıdır. Ancaq Andres çıxdı:

– Əziz hökmdar! Əziz hökmdar! Belə cəmlərlər!

– Bəs necə eləyirlər, özizim! – Pafnusiüs nazirin yaxasından yapışdı, onu kabinetinə dərtdi və qapını açarla bağladı.

– Bilirsinizmi, – Andres balaca kətildə öz knyazı ilə üzbəüz oturub, söze başladı, – bilirsinizmi, əlahəzrət, maarif bərədə sizin knyaz fərmanınızın təsiri, güman ki, heçə enər, hərəgah onu, ağır da olsa, bir ölçü ilə bağlamasaq... bunu ağıllı bizə buyurur... Maarif yolu ilə irəliləməzdən əvvəl, yəni meşələri qırmağı, çayı gəmiçilik üçün yararlı etməyi, kartof becərməyi, kənd məktəblərini yaxşılaşdırmağı, akasiya və qovaq basdırmağı, səhər-axşam dualarını qoşasəslə oxumağı gənclərə tövsiyə etməyi, hamar yollar salmağı və mal peyvəndi vurmağı başlamazdan əvvəl, təhlükəli fikir yönümü olan, ağıllı iş görməyən, axmaq əməllərlə xalqı yoldan çıxaran adamları ölkədən sürgün etmək lazımdır... Siz “Min bir gecə”ni oxumusunuzmu, əziz knyaz, axı mən bilərəm ki, əlahəzrət, sizin mərhum atanız, – Allah ona rəhmət eləsin, – bu cür zərərli kitabları xoşlayırdı və siz hələ qarğı at minib sürəndə və qızarmış qoğal yeyəndə o kitabları sizə verirdi. Demək, belə!.. Həmin əcaib kitabdan siz həzrətlərinə pəri deyilən vücudlar bəllidir, amma yəqin sizin heç ağılınıza da gəlmir ki, o təhlükəli xanımlardan bəziləri burda, bizim öz misilsiz ölkəmizdə, sizin sarayınızın lap yanında məskən salıb, hər cür özbaşınalıq törədirlər.

– Hə? Siz nə danışırırsınız... Andres! Nazir! Burda, mənim ölkəmdə pəri? – Knyaz çıxıb, rəngi qaçmış halda stulun arxasına söykəndi.

Andres sözüne davam etdi:

– Narahat olmayın, əlahəzrət, hərəgah biz bu maarif düşmənlərinə ağıllı hücum etsək, sizin narahatlığınız üçün əsas olmaz. Axı sizin rəhmətlik atanızın mərhəmətindən sui-istifadə edən bu düşmənlər bizim qızıldan qiymətli dövlətimizin zülmət qaranlıqdan xilas ola

bilməməsində günahkardırlar. Onlar möcüzələrlə təhlükəli oyun oynayır, şeir adı ilə zəhər yayırlar ki, bu da insanları maarif naminə iş görmək qabiliyyətinəndən məhrum edir. Həm də onların dözülməz, ictimai qayda-qanunla bir yere sığmayan adətləri var, elə təkcə bu səbəbə görə onları yüksək inkişaf etmiş dövlətlərin heç biri saxlamaz. Məsələn, o cəsərtlə zibillər, istedikləri vaxt göyərçin, qu quşları, hətta qanadlı atlar qoşulmuş faytonda havada gəzməkdən utanırlar. Sizdən xəbər alıram, əlahəzrət, əgər ölkədə yüngüləgəl vətəndaşın tüstü borusuna istedikləri vaxt gərəksiz mal tullayan adamlar varsa, özünə əziyyət verib, fəndgirliklə düşünül-müş əlavə rənglər qoymağa dəyərmir?! Ona görə, əlahəzrət, hərəgah maarif elan edilirsə, pərilər yox olmalıdır... Polis onların saraylarını mühasirəyə alar, təhlükə doğuran əmlakını müsadirə edər, özlərini də sərəsəri kimi öz vətənlərinə, “Min bir gecə”dən siz əlahəzrətlərinə bəlli olan – Cinnistana qovar.

Knyaz soruşdu:

– Ora poçt gedirmi, Andres?

Andres cavab verdi:

– Hal-hazırda yox, ancaq maarif yayılandan sonra bu ölkə ilə müntəzəm rabitə yaratmaq bəlkə faydalı oldu.

Knyaz sözüne davam etdi:

– Pərilərə qarşı bizim götürdüyümüz ölçü amansız görünməzmi, Andres?.. Onların ərköyün öyrətdiyi xalq öz narazılığını bildirməzmi?

Andres dedi:

– Bu işi də nəzərə almalısam. Cinnistana pərilərin hamısını sürgün etməyəcəyik, əlahəzrət; bəzilərinə ölkədə saxlayacağıq, amma maarifə hər cür zərər vurmaq imkanlarını nəinki əllərindən alacağıq, həm də lazımi tədbirlər görəcəyik ki, onları maariflənməmiş ölkənin faydalı üzvləri edək. Kim bu nikahı razı olmasa, ciddi nəzarət altında başqa bir gərəklili işlə məşğul olar, müharibə gədirse, ordu üçün corab toxuyar, ya da ayrı bir iş görər. Başa düşün, əlahəzrət, pərilər xalq arasında yaşasalar, adamlar çox tez bir vaxtda onlara inamı itirəcəklər, bizim istədiyimiz də budur. Hər cür narazılıq öz-özünə yox olub gedəcək... Pərilərin əşyalarına gəlincə, onlar knyazın xəzinəsinə daxil olacaq, göyərçinlərdən, qu quşlarından knyaz mətbəxində ləzzətli çığırma hazırlanar, qanadlı atların da qanadlarını kəsib axurlarla yemləməklə onlardan faydalı heyvan yetişdirə bilirik; mənə elə gəlir ki, axurları maariflə bərabər təsis cəmləliyə...

Pafnusus öz nazirinin bütün təkliflərini ürkədən razı idi. Artıq səhəri gün bütün bu qərarlar həyata keçirilmişdi.

Hər tündə maariflənmə fərmanı yapıdırılmışdı, eyni vaxtda da polis pərilərin saraylarına soxulur, ömləkləri siyahıya alır, özlərini həbs eləyirdi.

Bir Allah bilir necə olmuşdu ki, təkcə Rozabelverda maarifin hücumundan bir neçə saat əvvəl xəbər tutmuşdu və bu az vaxtda öz quşlarını uçurtmuş, tilsimli qızılqul kollarını və başqa qiymətli şeyləri gözdən-nəzərdən uzaqlaşdırmışdı. Pəri onu da bilmişdi ki, bu ölkədə qalmalıdır, bundan çox narazı olsa da, əmrə boyun əymişdi.

Nə Pafnusus, nə də Andres heç cür anlaya bilmirdi ki, Cinnistana qovulan pərilər nə üçün belə bərk sevinirlər və döbə-döbə deyirlər ki, müsadirə olunmuş ömlək üçün qətiyyətlə heyifsilənmirlər.

Hirsələnmiş Pafnusus dedi:

– Belə çıxır ki, Cinnistan mənim dövlətimdən yaxşı dövlətdir və onlar mənə, indi-indi pardaqlanıb açan maariflənmə haqqındakı fərmanına gülürlər!..

Knyazlığın coğrafiyasına tapşırıldı: tarixçi ilə bərabər həmin ölkə barəsində ətraflı məruzə hazırlayıb, knyaza təqdim etsin.

Hər ikisi belə qərara gəldi ki, Cinnistan miskin ölkədir, mədəniyyət, maarif, itaət, akasiya və mal peyvəndi barədə təsəvvürü yoxdur, əslinə qalanda isə ümumiyyətlə, belə bir ölkə mövcud deyil. İnsan, ya da bütöv bir ölkə üçün də mövcud olmamaqdan pis şey yoxdur.

Pafnusus bir az sakitləşdi.

Rozabelverdanın kimsəsiz qalmış sarayının ətrafındakı gözəl, boz çiçəkli bağ baltalanıb boşalandan, Pafnususun da şəxsən özü, nümunə üçün, yaxınlığındakı kəndin bütün avara adamlarına mal peyvəndi vurandan sonra nazirlə Andres saraya qayıdanda pəri onları meşə yolunda pusdu. Sehri, polisdən gizlətdiyi qorxunc hoqqaları ilə onları elə hala saldı ki, knyaz onu göylərə and verdi, dedi: qoy ölkədə yeganə yaxşı yer olan nəcib qızlar məktəbi ilə kifayətlənsin; orada maarif haqqındakı fərmanı saymadan istədiyi hoqqanı çıxarsın.

Pəri Rozabelverda bu təklifi qəbul elədi, bu yolla da nəcib qızlar məktəbinə düşdü, burada da, dediyimiz kimi, freyleyn fon Rozenqrünşön, sonra bron Pretekstatus fon Mondşeynin təkidilə freyleyn fon Rozenşön adı ilə tanındı.

Səyahət zamanı alim Ptolomey Filadelfin kəşf etdiyi naməlum xalq. – Kerepes universiteti. – At belində gozmək üçün geyilən bir cüt uzunboğaz çəkmə tələbə Fubianın başının üstündən necə vıyıldayıb keçdi, professor Moş Terpin də tələbə Valtazarı çay içməyə necə dəvət elədi.

Uzaq ölkələrdə səyahətdə olan, bütün dünyanı tanımış alim Ptolomey Filadelfin Rufinə yazdığı gizli məktublarının birində belə maraqlı parça var:

“Əziz Rufin, sən bilirsen ki, mən dünyada günəşin qızmar şüalarından qorxduğum kimi heç nədən qorxmuram; bunlar bədənimdəki bütün gücü alır, ruhumu o dərəcədə əzib zəiflədir ki, fikirlərimin hamısı qovuşub, dumanlı bir mənzərə yaradır və mən bir şey barədə, azacıq da olsa, özümde aydın təsəvvür yarada bilmirəm. Bax, elə buna görə ilin isti vaxtı mən adətən gündüzlər dincəlirəm, gecələrə səyahətimi davam etdirirəm. Keçən gecə də elə yolda idim. Qaranlıqda sürücüm düz, hamar yoldan azıb, bilmədən şose yoluna çıxdı. Karetim bərk silkələnsə də və yumru-yumru şişmiş başım qoz torbasına oxşasa da, ondan qabaq məni tutmuş yuxudan o vaxt oyandım ki, çox bərk silkələnmə məni karetdən qupquru torpağın üstə tullayıb. Gün düz üzümə düşürdü, qabağımdakı yolbağlayan dirəyin daldında isə hansı iri bir şəhərinse uca qüllələrini gördüm. Sürücü ağına-bozuna baxmadan söylədi, çünki şosenin ortasındakı daşa dəymiş dişlə də sınımışdı, karetin dal çarxı da. Sürücü mənə, deyəsən, heç fikir vermirdi. Müdrik adamlarla yaraşan təmkinlə qəzəbimi boğdum, bu oğlana yazıq-yazıq dedim ki, yaramazın biridir. Hərgah Ptolomey Filadelf, dövrünün bu ən məşhur alimi... üstündə oturubsa, o, görək dişləyə də, çarxa da tüpürsün. Əziz Rufin, insanların üreyinə necə hökm elədiyimi sən bilirsen. Təəccüblü deyil ki, sürücü o daqıqə söyüşünü kəsdi, şose yolunun vergiyığını ilə köməkləşib məni ayağa qaldırdı. – əhvalat vergiyığının evi qabağında olmuşdu. – xoşbəxtlikdən çox əziləmişdim, asta-asta yeriyyə bilirdim, sürücü də sınımış kareti güclə darta-darta dalmıca gəlirdi. Budur, şəhərin uzaqdan mavi duman içində gördüyüm darvazalarından azca aralı rastıma elə qərībā görkəmli, elə qərībā geyimli adamlar çıxdılar ki, mən gözlərimi sildim, görüm, doğrudanmı yat-

mamışam, yoxsa əcaib bir yuxu məni uzaq nağıllar ölkəsinə aparıb çıxarır... Bu adamlar, — onları şəhər sakinləri hesab etməyə haqqım vardı, çünki o şəhərin darvazalarından çıxırdılar, — uzun, yaponların şalvarı kimi çox enli, bahalı parçalardan: məxmərdən, velvetdən, nazik mahuddan və ala-bəzək qalın parçadan cürbəcür qayıtanlı, qəşəng lentli ipli şalvar və qısa, qarınlarnı zorla örtən, uşaq gödəkçəsinə oxşar qızılı-sarı, bəziləri də qara gödəkçə geymişdilər. Daranmayan kilbə saçları dağınıq halda çiynlərinə, kürəklərinə tökülmüşdü, başlarında isə əcaib papaq vardı. Bəzisinin boğazı tamam açıqdı, türklərin və indiki yunanların boğazı kimi; bəziləri isə, əksinə, yaxalarına ağ kətan yaxalığı oxşar parça salmışdılar. Belə yaxalığı ecdadlarımızın şəkillərində yəqin ki, görmüsən, istəklilə Rufin. Bu adamların hamısı çox cavan görünür də, səsləri gur, kobud, hərəkətləri yəndəmsizdi, çoxlarının da burnunun altında biga oxşar nazik kölgə gözü dəydi. Bəzələrinin gödəkçəsindən, arxa tərəfdən uzun borucuq dikəlirdi, üstündə də iri, ipək qotaz yellənirdi. Bəziləri bu borucuqları əllərində tutmuşdular. Aşağıda onlara kiçik, ya böyük, ya da çox böyük qərribə şəkilli başlıq bərkitməmişdilər, yuxarısından, ucu nazik borucuqdan ora üfürürlər və ustalıqla ordan süni bulud buraxırdılar. Bir başqalarının əllərində enli, parıldayan qılınclar vardı, elə bil bu adamlar düşmən üstə atılacaqdılar; bəzələrinin də yanından, ya da kürəyindən dəri, ya da dəmir qablar sallanırdı. Təsəvvür edə bilsənmi, əziz Rufin, hər təzə gördüyüm mənzərəni dəqiq öyrənmək, tədqiq etməkə biliklərimi zənginləşdirməyə çalışan mən, bu qərribə məxluqlardan gözümlü çəke bilmirdim. Onlar o dəqiqə məni döviyə alıb, var səslə çıxırmağa başladılar: "Filister! Filister!", iyrənc səslə də şaqıl-dayıb güldülər... Bu, mənim qanıma qaraldı. Bir düşün, istəklilə Rufin, məgər böyük alim üçün ən ağır təhqir deyilmi ki, onu neçə min illər qabaq uzunqulaq çənəsinin köməyiylə əziləb məğlub edilmiş bir xalqın nümayəndəsi hesab edirlər?... Mən bütün fitri ləyaqətimi toplayıb, ətrafıma yığılmış bu qərribə məxluqa ucadan bildirdim: güman edirəm ki, mədəni bir ölkəyə düşmüşəm, təhqir olduğum üçün də polise və məhkəməyə müraciət edəcəyəm. Bu yerdə hamısı nərildədi: hətta indiyə kimi tüstülənməyənlər də ciblərindən tüstü cihazlarını çıxartdılar və üzümə qalın tüstü üfürdülər; mən də indi hiss elədim ki, həmin tüstünün tünd iyi var və başımı gicələ-

ləndirir. Sonra onlar mənim ünvanıma lənət yağdırdılar; o lənətin dəhşətli sözlərini sənə üçün təkrar etməyəcəyəm, istəklilə Rufin. Elə özüm də o sözləri yadıma salanda çımçısıram. Axır ki, onlar qulaqbatırıcı, həyasız gülüşlə mənə uzaqlaşdılar. Qulağıma "qamçı" sözü dəydi. Bütün əhvalatı görüb-əşidən sürücüm ümitsiz halda əllərini yelləyərək dedi:

— Ah, əziz cənab! Bu əhvalatdan sonra məbədə bir də bu şəhərə gələsiniz! Necə deyirlər, sizi heç it də saymaz, həmişə də gözləmək olar ki, sizi kötək...

Mən bu mehriban oğlana sözünü qurtarmağına imkan vermədim və tez yaxınlıqdakı kəndə sarı yollandım. Sevimli Rufin, mən bütün bunları sənə kənddə yeganə meyxananın kiçik otağında oturub yazıram... İmkən tapdıqca o şəhərin naməlum vəhşi tayfası bərasində məlumat toplayacağam. Onların adətleri, xasiyyətləri, dilləri və s. haqqında qərribə şeylər eşitməmişəm, onların hamısını sənə vicdanla təsvir edəcəyəm..." və s. və i.ə.

Görürsənmi, əziz oxucu, böyük alim olmaq, həm də həyatda ən adi əhvalatları bilməmək, hamıya məlum şeyləri görəndə də qeyri-adi fərziyyələr yürütmək mümkündür. Ptolomey Filadelf elmləri öyrənirdi, amma tələbələrə belə deyildi, hətta məşhur Kerepes universitetinin yaxınlığında yerləşən Vişni Yakobsgeym kəndində olduğunu da bilmirdi. Heyrətamiz sərgüzəşt halında təsəvvüründə qaldığı o hadisəni də dostuna həmin kənddən yazırdı. Şəhər kənarında asudə gəzib kef eləyən tələbələri görəndə həlim, sadəlvəh Ptolomey qorxdı. Bundan bir saat əvvəl Kerepesə gəlib, təbiət professoru Moş Terpinin evinin qabağundan təsadüfən keçsəydi, gör qorxudan nə hala düşərdi!.. Evdən hay-küylə bayıra axışan tələbələr onu dövrəyə alırdılar, bu qarışıqlığı, bu itələşməni görəndə beynində necə fantastik fərziyyələr yaranırdı.

Moş Terpinin mühazirələri Kerepesdə bütün başqa mühazirələrdən artıq dinləyici toplayırdı. Dedi-yimiz kimi, o, təbiət professoru idi və yağış, göy gurultusu, ildırım nədən yaranır, neyçin Günəş gündüz işıq saçır, Ay isə gecə, ot necə və nə üçün bitir və s. belə-belə şeyləri izah edirdi, elə izah edirdi ki, onu lap uşaq da başa düşərdi. Bütün təbiət kiçik bir dərslə yerləşdirilmişdi, onun vəsi-təsilə istədiyi vəziyyəti yaradır, hər suala ordan cavab tapırdı. Bir sıra fiziki təcrübələrdən sonra müvəffəqiyyətlə müəyyən elədi ki,

qaranlıq əsasən işığın yoxluğundan yaranır; özünə ad-sani da bu yolla qazandı. Bu kəşf, həm də təcrübələrini gözbağlıca oyununa zirəkliliklə çevirməsi, hoqqabazlığın maraqlı tamaşaya döndərməsi onun mühazirələrinə axın-axır, lələləyici toplayırdı... Mehriban oxucu, tələbələr! məşhur olan Ptolomey Filadelfdən yaxşı tanıdığına görə, icazə ver, mühazirəsinin qurtardığı dəqiqədə səni professor Moş Terpinin evinə yaxınlaşdırım. Hay-harayla evdən çıxan tələbələrəndən biri o deməli diqqətini cəlb edəcək. Sən qamətli, iyirmi üç-iyirmi dörd yaşlarında bir cavan gərəksən ki, parlaq qara gözləri ağıllı olmağına dəlil edir. Solğun üzündə həkk olunmuş qəm, xəyalpərvərlik bu alovlu gözlərini dumanlandırmısa da, onun baxışı tələbbürlü görünür. Xət-xət məxmərle haşiyələnmiş nazik, qara mahud sürtük, demək olar, qədim alman döbündə tikilmişdi; belə sürtükə də zərif, dümağ krujeva yaxalıq və xurmayı saçlarını örtmüş məxmər beret çox yaraşır. Bu geyim oğlana ona görə yaraşır ki, bütün görkəmi, qaməti və yerisi üzünün ciddiliyi ilə elə bil o, haqiqətən, qədim, şöhrətli və nəcib nəslə mənsubdur. Bu səbəbdən onda müasirliyin anlaşılmaz nümunələrini kor-koranə təqdim etmək, elə o cür də müasirliyin tələblərini anlamamaqdan doğan, tez-tez rast gəldiyimiz loğalıqdan, özünü öyməkəndən əsər-ələmət yoxdur. Hörmətli oxucu, ilk baxışdan sənə çox gəlmiş bu cavan oğlan möhtəmələ Valtazar, əsil-nəcəbətti, dövlətli ata-ananın oğlu, nəcib, ağıllı, çalışqan gənəkdir ki, qələmə aldığı o maraqlı əhvalatda onun barəsində çox şey danışmaq istəyirəm...

Adətincə xəyala dalmış Valtazar Moş Terpinin mühazirəsindən çıxıb şəhər darvazalarına sarı yollandı ki, qılıncoynatma meydanı əvəzinə, Kerepesin bir neçə yüz addımlığındakı kiçik, gözəl meşəyə getsin. Şənüzlü, şəntəbiətli qəşəng dostu Fabian onun dalınca qaçdı və darvaza yanında ona yetişdi. Var səsilə çığırdı:

– Valtazar! Valtazar, görürəm sən yenə meşəyə guşənişin kimi tənha gəzib-dolaşmağa gedirsən, igid oğlanlarsa indi qılıncoynatma sənətini öyrənirlər!.. Rica edirəm, səfəhliyi burax, qərībā adətlərindən əl çək, əvvəlki kimi şən, dəcəl ol. Gedək bir az qılınca yellədək, sonra darvazadan çıxmaq istəsən, mən də sənə qoşularam.

Valtazar ona cavab verdi:

– Sənin ürəyin xeyirxahlıqla doludur, Fabian, xeyirxahlıqla doludur, ona görə, hərdən dalınca götürürlüb, sənə qatıyyən bələd

olmayan sevinclərdən mənə məhrum elədiyin üçün acıgım tutmayacaq. Sən o qərībā adamlardanсан ki, tənha gəzib-dolaşmağı xoşlayan hər kəsi əcaib şəxs hesab edəyir və ona himayədarlıq göstərir. Özün bildiyin kimi onu müalicə edirsən, lap loyaqətli prins Hamleti vaxtilə bir saray yaltağı himayə etdiyi kimi; həmin yaltaq da tütək çala bilmədiyini deyəndə Hamlet onu yaxşıca tənbeh edəyib. Bu cür dərsvərmədən sən, əlbəttə, canını qurtarıram, əziz Fabian, amma ürəkdən xahiş edirəm: təlim döyüşləri üçün özünə ayrı yoldaş axtar, qoy mən də öz yolumla gedim.

– Yox, yox, – Fabian güldü, – əlimdən sıvışıb qaça bilməyəcəksən, dostum!.. Mənimlə qılıncoynatma meydançasına getmək istəmirsən, neylək, onda mən səninlə meşəyə gedərəm. Sənin dərdini dağıtmaq sədaqətli dostun borcudur. Gedək, əziz Valtazar, gedək, görürəm səni fikrindən döndərmək mümkün deyil.

Bunu deyib dostunun qolundan tutdu və cəld addımlarla onunla bərabər yeridi. Ürəyində hirsələnmiş Valtazar dişlərini bir-birinə bərk sıxıb, qaşqabaq tökdü. Fabian isə dil boğazı qoymadı, şən əhvalatları bir-bir sapa düzdü. Ağız yummadan şən əhvalat nəql edəyəndə necə boş şeylər danışırılsa, o da boş şeylər danışdı.

Nəhayət, onlar ətirli meşənin sərin kölgəliyinə yetişəndə, kollar sanki kədərlə ah çəkib pıçıldasanda, xırda çayların gözəl zümzüməsi, meşə quşlarının nəğməsi dağlarda əks-səda verəndə Valtazar birdən ayaq saxladı və məhəbbətlə ağacları, kolları qucaqlamaq istəyirmiş kimi, qollarını geniş açıb, heyrətlə səsləndi:

– Ah, indi yenə halım yaxşılaşdı! Sözə deyə bilmirəm, necə yaxşılaşdı!

Fabian öz dostuna fikirli-fikirli baxdı, sanki sözlərini başa düşmədi, onların müqabilində nə deyəcəyini kəsdirə bilmədi. Valtazar onun əlindən yapışdı, heyrətlə, vəcələ dedi:

– Axı, sənin də qəlbin sevinclə doldu, qardaş, axı, sən də meşədə tənha qalmağın xoş süririni indi dərk edəndən, elə deyil?

Fabianın qaşları çatıldı:

– Mən səni yaxşı başa düşürəm, qardaşım, amma hərgah bu meşə gəzintisindən sənə xeyri deyirsə, onda mən sənin fikrinə şübhəliyəm. Məgər mən də gəzinti həvəsli deyiləm, xüsusən yaxşı yoldaşlarla ağıllı, mənalı söhbət imkanı olanda... Məsələn, professorumuz Moş Terpinlə şəhər ətrafını gəzmək adama tələzət verir.

O hər bitkini, hər otu tanıyır, adlarını bilir, hansı növdən olduqlarını da bilir, havadan, küləkdən baş açıq...

Valtazar ucadan dedi:

– Danışma, rica edirəm, danışma! Sən yaralı yerimə toxunursan. Təsəllim olmasaydı, ağlımı itirərdim. Bu professorun təbiət barədə söhbətləri üreyimi parçalayır, daha doğrusu, məni elə dəhşətə gətirir ki, elə bilərəm qarşımdakı özünü kral, hökmdar hesab edən dəlidir və əldəqayıma gəlinciyi sığallayanda elə bilir canlı gəlini öpür! Onun bir növ təcrübələri üreyimizin dərin, gizli guşələrində ən müqəddəs, ülvî arzular yaradan təbiətdə duyduğumuz ilahi qüdsiyyəti alçaqcasına ələ salmaqdır. Çox vaxt istəyirəm ki, onun şüslərini, qablarını vurub sındırım, alətlərini tullayım, ancaq başa düşürəm ki, bu səfeh əlini yandırmayınca odla oynamaqdan əl çək-məyəcək... Başa düş, Fabian, bu hisslər məni vahiməyə salır, Moş Terpinin mühazirələri üreyimi mənə kimi sıxır, o vaxt da mən sizə yəqin lap fikirli, adəməyovuşmaz görünürəm. Onda mənə elə gəlir ki, indicə evlər başıma ucacaq; dəhşətli qorxu məni şəhərdən uzağa qovur. Burda, burda isə qəlbim o dəqiqə xoş rahatlıq tapır. Çiçəkli talada uzanıb, ucsuz-bucaqsız göylərə baxıram, yuxularda gördüyüm uzaq bəxtiyarlıq ölkəsindən gələn qızıl buludlar başımın üstündən, şənlik içində olan meşənin üstündən süzüb keçir!.. Ah, Fabian, o dem sinəmdə qərribə bir ruh pərvazlanıb, kollarla, ağac-larla, meşə çayları ilə sirli söhbətə başlayır, vücuduma yayılan o xoş duyğunu sözlə demək mümkün deyil!

Fabian:

– Bəli, bəli, – dedi, – yenə xoş qüسسə, danışan ağaclar, çaylar barədə köhnə, qurtarmaq bilməyən söhbət. Sənin bütün şeirlərin bu hörmət-izzətli şeylərlə ağzınacan doludur və qulağa da pis gəlmir, arxasında nəşə başqa bir şey gizlənməsə, xeyri də var... Amma de görüm, mənəm əziz guşənişinin, hərəgah Moş Terpinin mühazirə-ləri səni belə haldan çıxardırsa, lütfən de görüm, neyçin o mühazi-rələrə gedirsən, neyçin onları ötürürsən, hərçənd orda lal-kar oturub, gözlerini də yumursan, elə bil yuxu aləmindəsən?

– Soruşma, – deyib, Valtazar gözlerini yerə dikdi, – bunu soruşma, dostum!.. Hər səhər məni Moş Terpinin evinə gizli bir qüvvə çəkib aparır. Məni gözələnən əzəbi qabaqcadan görürəm, ancaq müqavi-mət göstərə bilmirəm, tələyim məni ora sürükləyir!

– Ha-ha, – Fabian saqqıldayıb güldü, – ha-ha-ha, nə incə, nə şairanə, necə sirli müəmmə! Səni Moş Terpinin evinə çəkib aparın gözəl Kandidanın mavi gözələrindəki gizli qüvvədir!.. Biz çoxdan bilirik ki, sən professorun sevimli qızına bir könlüdən min könlüə vurulmuşsan, ona görə sənin əcaib, səfeh əməllərini bağışlayırıq. Sevenlərin təleyi belədir. Sən eşq mərazinin birinci mərhələsindəsən və cavanlığının sonrakı dövründə bütün hoqqalara alışmışsan, mən də, başqaları da, Allaha şükür ki, bu hoqqaları hələ məktəb illərində, çox-çox tamaşaçının diqqətini cəlb etmədən, arxada qoymuşuq. Ancaq mənə inan, canım-gözüm...

Danışa-danışa Fabian yenə dostu Valtazarın qolundan tutdu və iti addımlarla onunla yanaşı yəridi. Ancaq indi onlar meşənin qarən-ligindən enli meşə yoluna çıxdılar. Fabian uzaqda toz qaldıra-qaldıra onlara sarı çapan bir at gördü. Sözlərini yarıda kəsib çığırdı:

– Ehe! Ehe, axmaq yabı yəqin belindəki adəmə üstündən atıb qaçıb... Gərəkdir onu tutaq, sonra meşədə sahibini axtaraq.

Bunu deyib, yolun ortasında dayandı.

At yaxınlaşırdı, onlara elə gəldi ki, atın yanlarından iki ağzığın uzunboğaz çəkmə görünür, yəhərin də üstündə nəşə qara bir şey qur-calanır. Fabianın lap yaxınlığında nazik, cırıltılı “durr” səsi eşidildi, başının yanından bir cüt uzunboğaz çəkmə vıyıldıyıb keçdi, aya-ğının altına da xırdaca, qərribə, qara bir vücud dıgırlayıb düşdü. İri at yerə mıxlanmış kimi durmuşdu və boynunu uzadıb, torpağın içində əl-qol atan, axır ki, çox çətinliklə ayağa duran cumbulu sahibini iyləyirdi. Balacanın kiçik başı çiynlərinə girmişdi, sinəsindəki və kürəyindəki donqar, qısa bədəni, uzun, nazik qıcları onu ikidəli çən-gələ sancılmış, üstündə sifət cızılmış almaya oxşadırdı. Bu idəni qarşısında görən Fabian ürəkəndən qəhqəhə çəkdi. Ancaq balaca vücud yerdən götürdüyü girde papağını tərs-tərs gözünün üstünə basdı və Fabiana qəzəblə nəzər salıb, kobud, boğuq, xırıltılı səslə soruşdu:

– Bu yol Kerepəsə gedir?

– Bəli, cənab, – Valtazar ona mülayim, ciddi səslə cavab verdi və uzunboğaz çəkməni yerdən qaldırıb, balacaya uzatdı. Balaca nə qədər çalışdısa, çəkmələri geyə bilmədi. Dönə-dönə yumbalandı, zarlıltı ilə torpağın içində o yan-bu yana dıgırladı. Valtazar çək-mələri cütleyib, balacəni ehtiyatla yerdən qaldırdı, ehtiyatla da o nazik ayaqları onun üçün çox ağır və iri olan çəkmələrin içinə saldı.

Bir əlini belinə vurub, o biri əlini girdə papağına aparın balaca, qürurla dayanıb çığırdı: "Gratias", cənab!" və ata sarı yeriyib, cilo-vundan tutdu. Ancaq nə qədər dartındısa, nə üzəngiyə əli çatdı, nə də atın belinə dırmaşa bildi. Valtazar əvvəlki ciddiliyyət və hakimliklə balacanı götürüb, ayağını üzəngiyə qoydu. Görünür, balaca yəhərə çox əyildiyindən, o andaca atın o tərəfinə aşdı.

– Asta olun, əziz müsyö! – Fabian şaqqanaq çekdi.

– Sizin əziz müsyönüz cəhənnəm olsun! – qəzəblənmiş balaca üstünün tozunu çırpa-çırpa var səslə çığırdı. – Mən tələbəyəm, hər-gah siz mənim tələbə yoldaşınınsınızsa, sizin axmaq gülüşünüz mənim-cin təhqirdir, sabah Kerepesdə mənimlə döyüşməli olacaqsınız!

Fabian gülə-gülə dedi:

– Paho, bu ki qiyamət oğlanı, tələbə şərafəti qoruyan igid cavanmış ki!

Bunu deyib balacanı yerdən qaldırdı, nə qədər əl-qol atsa, nə qədər fırlansa da, onu atın belinə mindirdi, at da kişnəyib, cumbulu sahibini çaparaq qaçırdı... Fabian qarnını tutub gülməkdən qəşş eləyirdi.

Valtazar dedi:

– Bu balaca atlıni təbiət özü məğlub eləyib, ona gülmək amansızlıqdır. Əgər o, doğrudan tələbədirsə, sən onunla döyüşməlisən, özü də, nəzəri qayda-qanundan kənar olsa da, tapança ilə, çünki nə qılınca, nə də təlim qılıncına gücü çatmaz.

Fabian:

– Bütün bu işlərə sən necə ciddi, çox ciddi və qaşqabaqlı baxırsan, əziz dostum Valtazar, – dedi. – Eybəcərə gülmək adətım deyil. Ancaq özün də, bu qozbel cırdana yaraşar ki, at minsin? Axı, atın boynunun ardından heç nə görmür? Yaraşar ki, cücə ayaqlarını yekə çekmələrinin içinə soxsun? Yaraşar ki, üstü iplərlə, bafta, qotazla dolu dar gödəkcə geysin, belə yəndəmsiz, məxmər, girdə papaq qoysun? Yaraşar ki, belə tələbəbüllü, lovğa olsun? Yaraşar ki, belə boğuq, vəhşi səslər çıxarsın?.. Bir də deyirəm, ona bütün bunlar yaraşarmı, əgər istəmirsə onu zırrama kimi ələ salıb gülsünlər, həm də haqqına gülsünlər?.. Ancaq mən şəhərə qayıdacağam; vüqarlı atının belində bu cəngavər misallı tələbə şəhərə girəndə nə qiya-

mət qopacağını gözəlrimlə görmək istəyirəm!.. Bu gün səninlə danışmaq mümkün deyil!.. Əlvida!

Fabian məşənin içi ilə, gəlidiyi yolla geri götürüldü.

Valtazar yoldan çıxdı, qalın kolluqda mamırli kəsəyin üstündə oturub, üzücü fikirlər, acı duyğular ələmində çırpındı. Ola bilsin o, füsunkar Kandidanı doğrudan da sevir, lakin məhəbbətini qüdsi bir sirt kimi hamudan, hətta özündən də ürəyinin dərin guşəsində gizlədir. Fabian bu bərədə açıq, yelbeyin adam kimi danışanda Valtazara ələ gəlmiş ki, kiminsə kobud əlləri onun toxunmağa belə cürət eləmədiyi müqəddəs üzündəki örtüyü kobud hərəkətlə götürür və o müqəddəs ilahənin də ömürlük qəzəbi onu tutacaq. Bəli, Fabianın sözləri onun bütün varlığına, ən şirin arzularına ağır təhqir kimi göründü. Dərin kədər içində dedi:

– Fabian, demək, sən məni səfəh, axmaq bir aşiq hesab edirsən, o aşiq ki, birçə saatlığa gözəl Kandida ilə bir evdə qalmaq üçün Moş Terpinin müəhazirələrinə gedir, məşədə tək-tənha gəzir ki, sevgilisinə miskin şeirlər qoşsun, sonra da onları dəftərinə köçürsün, bundan da şeirlər daha miskin hala düşsün; hamar qabığında bayağı monoqram cizməyə ağacları korlayır, sevdidiyi qızın yanında birçə ağıllı söz deyə bilmir, ələ köks ötürür, ah çəkir, əl-qolu qıc olan adamlar kimi üz-gözünü turşudur, o aşiq ki, köynəyinin altında, sinəsində sevdidiyi qızın paltarından qopmuş solğun çiçəkləri, ya da itirdiyi əlcəyi gözdirir. Xülasə, min cür uşaq oyununu çıxarır!.. Ona görə mənə lağ eləyib gülsən, Fabian. Ona görə də yaqın bütün yoldaşların mənə gülsünlər, ona görə mən də, aydın gördüyüm daxili ələmin də bəlkə rixşəndlərə nişanə olub... Sevimli, füsunkar... gözəl Kandida da...

Bu adı çəkən kimi ürəyinə ələ bil xəncər vurdular!.. Bu dəm daxilindən qopan səs qulağına açıq-aydın pıçıldadı ki, axı o doğrudan da Moş Terpinin evinə Kandidanın xətrinə gedir. Onun şəninə şeirlər qoşur, ağacların gövdəsində onun adını cızır, onu görəndə lal olur, köks ötürür, ah çəkir, sevgilisinin itirdiyi solğun çiçəkləri sinəsində gözdirir və doğrudan da Fabianın ona tənə vura biləcəyi sinəsində gözdirir və doğrudan da Fabianın ona tənə vura biləcəyi bütün uşaq oyunlarını oynayır... Yalnız indi dərindən duydu ki, gözəl Kandidanı dünyalar qədər sevir, lakin həm də hiss elədi ki, ən saf, ən səmimi məhəbbət zahiri əlamətlərlə, qəribə də olsa, gülməlidir, səbəbi də görünür, təbiətin insanın bütün hərəkətlərinə

¹ Çox sağ ol (lat.)

aşladığı acı istehzadır. Bu barədə yəqin ki, o, haqlı idi, amma buna hirsənməyə qətiyyətlə haqlı deyildi. Valtazarın şirin xəyalları dağıldı, meşə, ruhoşayan səslər ona acı tənə kimi göründü, o, Kerepəse sari üz tutdu...

– Cənab Valtazar!.. Mon cher Valtazar, – deyib onu çağırırdılar. O, başını qaldırdı və ovsunlanmış kimi, ayaq saxladı; qızı Kandidanın qolu qolunda, professor Moş Terpin ona tərəf gəlirdi. Kandida heykəl kimi quruyub qalmış Valtazarı özünə xas şən, mehriban səmimiyyətlə salamladı. – Valtazar, mon cher Valtazar! – professor ucadan ona xitab elədi, – siz mənim ən çaşqın, ən xoşagəlim dinləyicimsiniz, inanın!.. Oh, əzizim, mən görürəm siz bütün möcüzələrlə bərabər təbiəti mənim kimi sevirsiniz. Mən isə onu dəlicəsinə sevirəm! Yəqin meşəmizdə yenə herbəri toplayırdınız, eləmi?.. Gərəkli bir şey tapa bildinizmi?.. Yaxşı, gəlin yaxından tanış olaq!.. Evimə buyurun... Həmişə əziz qonağımsınız... Birlikdə təcrübə aparırıq... Mənim hava nasosumu görmüsünü?.. Onda belə!.. Mon cher... Sabah axşam bir neçə dostum çay içib buterbrod yeməyə və xoş söhbətlərlə əylənməyə bizə gələcək, möhtərəm vücudunuzu da onlara qatın... Siz orada yaraşlıq cavan oğlanla tanış olacaqsınız, onu mənə tamamilə ayrı cür təqdim edə bilərsiniz... Bon soir, mon cher... Salamat qalın, əzizim, au revoir... Sağ olun!.. Yəqin ki, sabah mühaşirəyə gələcəksiniz?.. Yaxşı, mon cher, xudahafiz!

Valtazarın cavabını gözləmədən, professor Moş Terpin qızı ilə bərabər ordan uzaqlaşdı.

Heyrətdən quruyub qalmış Valtazar gözlərini belə qaldırmağa cürət eləmədi, ancaq Kandidanın baxışının onun sinəsini yandırır. O, qızın nəfəsini duyur, ürəyi xoş duyğulardan quş kimi çırpınırdı. Onun əhvalı yaxşılaşdı, yarpaqların arasında gözəndən itincə Kandidanın arxasınca heyran-heyran baxdı. Sonra tələsmədən meşəyə qayıtdı ki, həmişəkindən daha xoş xəyallara dalsın.

Fabian deməyə söz tapmadı. – Kandida və qızlar baliq yeyə bilməzlər.

– Moş Terpinin evində çay məclisi. – Gənc şahzadə.

Meşə çıxışı ilə kəsə gedən Fabian elə bildi ki, qabaqca çapan cırdan qabaqlayacaq. Amma səhv eləyirdi: kolların arasından çıxanda gördü ki, qədd-qamətli bir cavan atlı balacaya qoşuldu və onlar şəhər darvazalarından içəri girdilər.

Fabian öz-özünə:

– Hm! – dedi. – Bu siçan yekə atının belində Kerepəse məndən tez çatdısa, onun gəlişilə şəhərdə başlanacaq məzhəkənin tamaşasına özümün yetirəcəyəm. Hərgah bu əcaib varlıq doğrudan da tələbədirsə, onu “Qanadlı at”a göndərəcəklər. Əgər o, cır səsilə “dur!” deyib ora yaxınlaşsa, çəkmələrini vızıldadıb, sonra öz yere dığırılanaqsa, tələbələr şaqıldayıb güləndə qəzəblənəcəksə, görəndə nə qiyamət qopacaq!

Şəhərə yenidən çatmış Fabian elə fikirləşdi ki, “Qanadlı at” mehmanxanasına gedən bütün küçələrdə rast gələcəyi adamların hamısı güləcək. Amma yox. Adamlar onun yanından sakit, təmkinlə keçirdilər. “Qanadlı at”ın yanına söhbətə yığılmış tələbələr də o cür təmkinlə gəzişirdilər. Fabian yəqin elədi ki, balaca hələ buralara gəlib çıxmayıb, ancaq birdən mehmanxananın darvazasından boyulananda gördü ki, balacanın qəşəng atını tövləyə çəkib aparırlar. Rast gəlidiyi birinci tanışından bura qərribə, əcaib cırdanın gəlib-gəlmədiyini soruşdu. Fabian, özünü tələbə kimi qələmə verən cırdanla olan sərgüzəştini danışanda, tələbə də, başqaları da bu barədə heç nə eşitməmişdilər. Hamı söhbətə gülsə də, onu inandırdılar ki, təsvir etdiyi vücudu buralarda görməyiblər. Amma on dəqiqə olar, ya olmas “Qanadlı at” mehmanxanasına gözəl atların belində iki boylu-buxumlu cavan düşüb.

Fabian soruşdu:

– Onlardan birinin atını indicə tövləyə apardılar, odurmu?

Kim isə cavab verdi:

– Özdür ki var, özdür ki var. Bu atın belindəki boyca uca olmasa da, zərif vücudlu oğlandı, üzü xoşagəlimlidir, buruq saçlarının gözəlliyi də təsvirə gəlməz. Həm də, görünür, qiyamət at minən-

dir, bizim knyazın birinci atminəni kimi eyni cəldlik və çevikliklə atdan yerə tullandı.

Fabian ucadan soruşdu:

– Tullananda da, tullananda da uzunboğaz çəkmələri tappılıtlı ilə yerə düşmədi, özü də ayağınızın altına dığırlandı?

Hamı birağızdan cavab verdi:

– Nə danışsən, qətiyyə? Bu nə boş söhbətdir, qardaş! Bu zərif vücudlu yad süvari, belə gözəl atminən?!

Fabian heyrətdən quruyub qalmışdı. Bu vaxt Valtazarı küçə ilə gələn gördü. Tez üstünə cumub, darta-darta onu camaatın yanına gətirdi və dedi ki, şəhər kənarında onların rastına çıxan, atdan yum-balanıb yıxılan cırdan indicə bura gəlib, hamı da onu zərif qamətli gözəl oğlan və misilsiz atminən hesab edir.

Valtazar ciddiyət və təmkinlə:

– Bax, görürsən, – dedi, – bax, görürsənmi, dostum Fabian, bəd-bəxt, təbiətin məğmun elədiyi adamlara hamı sənin kimi qəddarlıqla gülmür...

Fabian onun sözünü kəsdi:

– Ay Allah, axı söhbət elə salmaqdan, qəddarlıqdan getmir, söhbət ondan gedir ki, turpa oxşar, boyu bir qarış cırdana zərif qamətli cavan, qəşəng oğlan demək olarmı?

Balaca tələbənin boyuna və zahiri görkəminə gəlincə, Valtazar Fabianın dediklərini təsdiqləməli oldu. Oradakılar inandırıldılar ki, kiçik atlı zərif və qəşəngdir, Fabianla Valtazar isə israr edirdilər ki, ondan eybəcər cırdan görməyiblər. Söhbət bununla qurtardı, hamı da heyret içində dağılırdı.

Axşam düşdü, dostlar evə yollandılar. Valtazar heç özü istəmədən, professor Moşa rast gəldiyini, səhər axşam onlara çay içməyə dəvət edildiyini birməfəsə dostuna danışdı.

Fabian ucadan:

– Necə xoşbəxtsən, – dedi, – bax gör necə xoşbəxtsən!.. Orada öz isteklini, füsunkar mamzəl Kandidanı görəcəksən, söhbətinə qulaq asacaqsan, onunla danışacaqsan!

Berk incimiş Valtazar Fabiandan aralandı və tək getmək istədi. Ancaq fikrindən daşındı, dayandı, incikliyi üzə vurmayaraq dedi:

– Belkə də mənə ağılsız, səfəş aşiq hesab etməkdə haqlısan, dostum, görünür, mən elə o cürəm. Lakin bu səfəhlik ruhumu özən,

mənə əziyyət verən dərin yaradır, hərgah ona ehtiyatsızlıqla toxun-san, ağrısı mənə daha artıq ağılsız hərəkətlərə sövq edir. Ona görə, dostum, əgər mənə ürəkdən istəyirsənsə, yanımda Kandidanın adını çəkmə!

Fabian:

– Sən yenə, – dedi, – sən yenə hər şeyi qara rəngdə görürsən, öziz dostum Valtazar, ancaq bu halında səndən ayrı şey gözləmək olmaz. Lakin aramızda inciklik olmasın deyə, söz veririm ki, sən özün imkan yaratmayınca, Kandidanın adı dilimə gətirməyəcəyəm. İcazə ver bu gün təkcə onu deyim ki, vurğunluğunun sənin başına gətirəcəyi oyunları mən indidən görürəm. Kandida mehriban, qəşəng qızıdır, amma xəyalpərvər, qaraqabaqdır və sənə qətiyyəni tay deyil. Onunla yaxından tanış olanda, onun səmimiyyəti, şən təbiətində hər şeydə axtardığın şəriyyəti görməyəcəksən. Sən boş xəyallara dala-caqsan, hər şey də sənin aləmində birdəfəlik dəhşətli əzab və dərin ümitsizliklə nəticələnəcək. Onu da deyim ki, mən də sənin kimi səhər professorun evinə dəvət olunmuşam, o da bizi gözəl təcrübələri ilə öyləndirəcək!.. Gecən xeyrə qalsın, böyük xəyalpərvər! Səhərkü gün kimi vacib bir gün ərəfəsində yata biləcəksənsə, yat!

Bu sözlərlə Fabian dərin fikrə qorq olmuş dostunu tərk etdi... Kandida ilə Valtazarı qarşıda gözləyən uğursuzluğu qabaqcadan görürdü, çünki ikisinin də xasiyyəti belə fikirləşməyə hər cür əsas verirdi.

Hər görəndə deyirdi ki, Kandida qənirsiz gözəldir; gözlərindən saçılan işıq ürkətlərə düşürdü, azca qalın al dodaqları vardı. Yadında deyil, qərribə şəkildə hördüyü gözəl saçları açıq sarı, yoxsa şabalıdı idi, ancaq o yaxşı yadımdadır ki, o saçların qərribə bir xüsusiyyəti vardı: onlara çox bəxdiqə tündləşirdi; qamətli, ucaboylu, zərif hərəkətli bu qız xoş məclislərdə füsunkar, cazibədar olurdu. O zahiri gözəlliyə heyran qalan kəs heç fikirləşməzdi də ki, onun əlləri, ayaqları bu qədər zərif də ola bilər. Həm də Kandida artıq Getenin “Vilhelm Mayster”ini, Şillerin seirlərini, Fukenin “Səhrli üzüyünü” oxumuş və orada yazılanların demək olar hamısını unutmuşdu. Fortepianoda pis çalmırdı, bəzən hətta oxuyurdu da, ən yeni fransız və qavotları oynayırdı, yuyulmağa verilməzdən əvvəl narın xətlə paltarların siyahısını yazırdı. Şayad bu sevimli qızda mütləq bir cəyib tapmaq istəyəydin, deyə bilərdin ki, qalın səslə danışır, belindəki

ipləri tarım çəkir, təzə şlyapa üçün həddən artıq sevinir və çay içəndə həddən çox pirojna yeyir. Əlbəttə, coşqun təbli şairlər Kandidanın bir xeyli cəhətini bəyənməzdilər, amma onların tələbləri məgər saya gələr? Ən əvvəl onlar istəyirlər ki, onların hər kəlməsindən xanım qız bihuş olmaq dərəcəsinə vəcdə gəlsin, dərindən köks ötürsün, gözləri axsın, hərdən azacıq qəşş eləsin, hərdən də lap gözləri dumanlansın. Bu, məlahətin lap yüksək zirvəsidir. Bundan başqa, yuxarıda adını çəkdiyimiz xanım qız şairin şeirlərini qəlbindən axan musiqi ilə oxuyur və özü də mərəzə mübtəla olur, elə özü də şeir qoşur. Ancaq bu, aşkar olanda çox utanır, hərçənd şeirlərini elə özü gözəl xətlə ətirli kağıza köçürür, öz əsərini şairə ötürür, şair də öz növbəsində, vəcdə gəlib xəstələnir. Buna görə onu qınamaq da olmaz. Şairtəbətli tərkidünyalar da var ki, lap ağ eləyirlər, fikirləşirlər ki, əgər qız gülürsə, yeyir, içir, son dəbdə qəşşə geyinirsə, bu, incəliklə, məlahətli bir yerə sığmaz. Az qala sırğa taxmağı və balıq yeməyi qızlara qadağan edən müqəddəs İyeronimə oxşayırlar. Bu müqəddəs deyir ki, qızlar bəzi ədvəcat qatılan azacıq göyrti ilə qidalanmalı, həmişə ac olmalı, aqlığı hiss eləməməli, bədənələrini gizlədərək kobud, pis tikilmiş paltar geyməlidirlər. Ən başlıcası da, ömür yoldaşı seçəndə ciddi, rəngi solğun, qaraqabaq, bir az da səliqəsiz qız seçmək lazımdır!..

Kandida çox şən və sadələşən bir varlıqdı, ona görə də zərafətin zərif qanadlarında pərvaz edən məzəli söhbətləri hər şeydən artıq xoşlayırdı. Ona gülməli görünən hər söhbətə ürəkdən güldürdü, heç vaxt köks ötürmürdü, təkcə pis hava onun gezintisinə mane olanda, yaxud nə qədər ehtiyatlı tərpənsə də, təzə örpəyinə ləkə düşəndə ah çəkirdi. Ciddi səbəb olanda dərin, səmimi hissələrini bürüzə verirdi, bu da yüngül hissiyyata qapılmaqla nəticələnmirdi. Mehriban oxucu, biz səninlə coşqun təbətli adamlar olmadığımıza görə, belə çıxır ki, bu qız bizə çox xoş gəlirdi. Valtazara gəlincə, burada məsələ tamamilə ayrı cür ola bilərdi!.. Nə isə, adi, ayıq-sayıq Fabiannın peyğəmbərliyinin nə qədər doğru olub-olmadığı yaqın ki, tezliklə aşkara çıxacaq!..

Tamamilə təbiidir ki, Valtazar dərin narahatlıqdan, təsvirəgəlməz xoş duyğulardan bütün gecəni yata bilmədi. Sevgilisinin surəti gözünün önündən çəkilməyən cavan oturub, bir xeyli gözəl şeir yazdı ki, bunlar bülbülün qızılıqlı məhəbbəti haqqında mistik heka-

yət şəklinde onun əhvalını təsvir edirdi. Bu şeirləri o, Moş Terpinin evindəki ədəbi – çay məclisinə aparmaq istəyirdi ki, fürsət düşən kimi Kandidanın açıq ürəyinə atəş açsın.

Şərtləşdikləri vaxtda dostunun ardınca gələn Fabian, onun həmişəşəkindən daha qəşşə geyindiyini görəndə qımışdı. Valtazarın əynində diyi-diyr parçadan kəsik qollu sürtük vardı, yaxalığı da zərif dilik-dilik Brüssel krujevasındandı. Ayağında hündür, nazik dabanlı, gümüşü saçaqlı fransız uzunboğaz çəkməsi, başında çox incə mahuddan ingilis şlyapası, əllərində də uşaq əlcəkləri vardı. Beləliklə, o, sözsüz alman geyimində idi və bu geyim ona çox yaraşırdı. Saçını qəşşə burmuş, qısa saqqalını da səliqə ilə daramışdı.

Moş Terpinin evində alman qızlarının qədim geyimində, hamının həmişə görməyə adət etdiyi üzgüclər, hər baxışı, hər sözü, bütün varlığı ilə adama xoş gələn Kandida onu qarşılayanda, vəcdə gəlmış Valtazarın ürəyi çırpındı.

Kandida, gözəl Kandida buğlanan çay fincanını özü onun üçün gətirəndə, hissələri coşmuş Valtazar köks ötürdü:

– Ah, füsunkar gözəl!

Lakin Kandida odlı gözlərilə ona baxıb dedi:

– Bu, rom, bu, gilənar şirəsi, qızarmış çörək tikələri, bu da şirin qoğallar, buyurun, əziz Valtazar, ürəyiniz nə istəyirsə, yeyin!

Roma, gilənar şirəsinə, qızarmış çörək tikələrinə və şirin qoğallara baxmaq, yemək əvəzinə Valtazar sevgi, həsrət dolu gözlərini füsunkar qızdan çəkə bilmir, ürəyini çulğamış hissələri ifadə etməyə söz tapmırdı. Bu dəm estetika professoru, nəhang kişi yekə əli ilə arxadan onu qamarladı və özünə sarı elə çevirdi ki, Valtazar yerə xeyli çay dağıtdı. Professor da gur səslə bağdı:

– Əziz Lukas Kranax, bu zəhrimar suyu hortuldatmayın, öz alman mədəniyyəti tamamilə korlarsınız... Qiyamət oğlan Moş qonşu otaqdan bir cərgə əla Reyn şərəbi şüşəsi düzüb, indi onların işinə baxar!..

Bunu deyib yazıq oğlanı dahnca dartdı.

Ancaq qonşu otaqdan balaca, çox əcaib bir cırdanın əlindən tutmuş professor Moş Terpin onlara tərəf gəlir və ucadan deyirdi:

– Xanımlar və ağalar, izin verin nadir qabiliyyəti olan cavan oğlanı sizə təqdim edim. O, şübhəsiz sizin rəhbətinizi qazanacaq, diqqətinizə layiq olacaq. Bu, gənc cavan Sinnober-Fındıqoberdir, bizim universitetə elə dünən gəlib, hüquqsünaslığı öyrənmək fikrindədir!

Fabianla Valtazar elə ilk baxışdan şəhər kənarında onların rastına çıxan və atdan digirlənən əcaib yerdombalanını tanıdılar.

Fabian Valtazara astaca:

– Bəlkə ona təklif eləyim, – dedi, – bəlkə indi bu cırdana təklif eləyim ki, lehimləmə borusu, ya da çəkmə bizi ilə mənimlə döyüşsün? Axı bu dəhşətli rəqibimə qarşı ayrı cür silah işlədə bilmərəm.

Valtazar dedi:

– Utan, bu bədbəxt, təbiətin məğmun elədiyi adamı ələ salmaqdan utan. Axı eşidirsən ki, o çox nadir qabiliyyət sahibidir və demək, təbiət onu məhrum etdiyi cismani ləyaqətləri mənəvi keyfiyyətləri ilə ödəyir.

Sonra o, balacaya üz tutdu:

– Hörmətli cənab Sinnober, əminəm ki, dünən atdan yıxılmağınızın zərərli nəticəsi olmayıb?

Sinnober əlindəki kiçik osanı arxadan özünə dayaq verib, barmaqlarının ucunda elə qalxdı ki, Valtazarın qurşağınaçan oldu. Başını geri atıb, yuxarı odlu-qəzəbli bir baxış fırlatdı və qərribə cırtlılı, gür səslə dedi:

– Bilmirəm nə buyursunuz, nədən danışırırsınız, cənab!.. Atdan yıxıldım?.. Mən atdan yıxıldım?.. Yəqin siz bilmirsiniz ki, mən dünyada ən birinci atminənəm, bilmirsiniz ki, kirasir polkunda könüllü surətdə məşq keçmişəm və meydançada zabidlərə və sırayı əsgərlərə at sürmək öyrətmişəm!.. Hm, hm... Atdan yıxılmaq... heç kim yox, mən atdan yıxıldım!

O birdən dönmək istədi, ancaq özünə dayaq verdiyi əsa sürüşüb yerə düşdü və cumbulu vücudu Valtazarın ayaqları altına digirləndi. Valtazar əyilib, onu yerdən qaldırmaq istədi, bilmədi əli onun başına toxundu. Bu dəm balaca elə cır səslə çığırdı ki, bütün zalda boğuş əks-səda qopdu, qonaqlarsa qorxudan yerlərindən dik atıldılar. Onlar Valtazarı dövrəyə alıb, bir-birinə aman vermədən soruşdular ki, nəyin o belə bərk ciyildədi.

Professor Moş Terpin dedi:

– İnciməyin cənab Valtazar, ancaq bu, bir az qərribə zarafat idi. Yəqin siz istəyirdiniz biz fikirləşək ki, kim isə pişiyin quyuğunu basıb!

– Pişik... pişik... pişiyi qovun, – deyib, əsəbləri zəif bir xanum qorxudan qəşş elədi! Həmin mərzə tutulmuş bir neçə ahıl kişi də “pişik, pişik” deyə çığırb, otaqdan qaçdı.

Xırdaca şüşəsindəki ayılma dərmanının hamısını ürəyi getmiş xanımın üzünə tökən Kandida astadan Valtazara dedi:

– Elə pis, bərkdən miyoldamağınızla bizi nə belaya saldınız, əziz cənab Valtazar!

Cavan oğlan özü də bilmədi ona nə olub. Həyədan, hirsdən turp kimi qızarmış Valtazar ağzını açıb danışa bilmir, deyə bilmirdi ki, cır səslə çıxıran o deyildi, balaca cənab Sinnober idi.

Professor Moş Terpin gördü ki, oğlan pərt olub. Yaxınlaşıb, halı-yananlıqla dedi:

– Yaxşı, yaxşı, sakit olun, əziz cənab Valtazar. Mən hər şeyi gördüm. Əyilib, əl-ayağınız üstə tullana-tullana qəzəbli pişiyi qiymət şəkildə yamsılayırdınız.

– Lütf edin, – Valtazar odlu-odlu birməfəsə danışdı, – lütf edin, hörmətli cənab professor, mən deyildim axı...

– Eybi yoxdur, eybi yoxdur, – professor onun sözünü kəsdi.

Kandida onlara yaxınlaşdı. Professor qızına dedi: – Könlünü al, mehriban Valtazarın könlünü al, bu əhvalatın içində o, başını lap itirib.

Ürəyiyumşaq Kandidanın gözlərini yerə dikib, çox pərt olmuş zavallı Valtazara bərk yazığı gəlirdi. O, əlini oğlana uzadıb xoş təbəssümlə piçildadı:

– Pişikdən elə bərk qorxan adamlar da çox gülməlidirlər.

Valtazar Kandidanın əlini coşğunluqla dodaqlarına sıxdı. Kandida mehriban baxışlı mavi gözlərini ona dikdi. Valtazar sevindiyindən yerə-göyə sığmırdı. Daha nə Sinnober, nə də pişik ciyiltisi barədə fikirləşirdi... Qarmaqarısqılıq ötüb keçdi, sakitlik bərpa oldu. Əsəbləri zəif xanım çay stolunun arxasında oturub, qızarmış çörək tikələrini roma batıraraq bol-bol ötürür və inandırırırdı ki, belə yemək yad qüvvələrin əzə biləcəyi ruhu qüvvətləndirir, qorxudan sonra odlu istək oyadır!..

Küçədə ayaqları altından doğrudan da bir pişik sütüylə keçən o iki ahıl cənab da sakitləşib qayıtdı və çoxları kimi, kart stoluna tərəf yönəldi.

Valtazar, Fabian, estetika professoru və başqa cavan oğlanlar xanımların yanında öyləşdilər. Cənab Sinnober balaca kətili çəkib, onun köməyiylə divanın üstünə dırmaşmış, iki xanımın arasında oturmuşdu. Qürur dolu işıldayan gözlərini o yan-bu yana hərlədirdi.

Valtazar qət elədi ki, bülbulün qızılıgülə məhəbbəti haqqındakı şerini oxumaq vaxtı gəlib çatıb. Cavan şairlərə xas azacıq utancaqlıqla dedi ki, qorxur, şeir oxumağı belə yüksək məclisin xoşuna gəlməsin, onu darıxdırsın. Lakin hörmətli məclisin xeyirxahlığına və güzəştinə ümid edərək, ilhamının ən yeni məhsulu olan bu şerini oxumağa cürət edir.

Bir halda ki, xanımlar bütün şəhər xəbərlərini danışır qurtarmışdılar, bu halda ki xanım qızlar prezidentin sarayındakı balı yerli-yataqlı müzakirə eləmişdilər və hətta yeni dəbli şlyapalar barədə vahid fikrə gəlmişdilər, bir halda ki kişilər təzədən yeyib-ichmək əhvalatına iki saatdan tez başlaya bilməyəcəkdilər, hamılıqla Valtazardan rica etdilər ki, məclisi bu cür ülvü zövqdən məhrum eləməsin.

Valtazar səliqə ilə üzünü köçürdüğü şəri cibindən çıxarıb, oxumağa başladı.

Həqiqətən coşqun, qüvvətli, əsil şair qəlbindən axıb gələn bu əsər onun özünü getdikcə daha çox ilhama gətirirdi. Getdikcə daha artıq hərəkətlə oxumağı, sevən üreyinin odunu bürüzə verirdi. Qadınların astadan çəkdiqləri ahları, "oh" nidalarını eşitdikcə fərəhindən uçur, kişilərin: "Gözəldir! Qiyamətdir! İlahi şeirdir" sözləri onu əmin edirdi ki, şəri hamını valeh edib.

Nəhayət, oxuyub qurtardı. Hamı da çıxırmağa başladı.

– Şərə bax!.. Oradakı dərin fikirlərə bax!.. Şair xəyalına bax!.. Nə gözəl şeirdir!.. Necə şəriyyə var onda!.. Çox sağ olun... İlahi zövq üçün sağ olun, əziz cənab Sinnober.

Valtazar ucadan:

– Nə? Siz nə danışırırsınız? – dedi, lakin heç kim ona fikir vermədi, hamı divanda özünü hind xoruzu kimi boğub oturmuş Sinnoberə tərəf cumdu; Sinnober iyrənc səslə fısıldayırdı:

– Rica edirəm... Rica edirəm bağışlayınız!.. Boş şeydir, onu elə ötrə gecə tez-tələsik cızmaqara eləmişəm!

Estetika professoru çığırdı:

– Ah, ilahi Sinnober!.. Mehriban dostum, sən dünyada indi yaşayın şairlərdən ən yaxşısisən... Məndən sonra... Gəl səni bağrıma basım, ruhum mənim!

Bunu deyib balacanı divanın üstündən yuxarı qaldırdı, bağrına basıb öpməyə başladı. Sinnoberə çox şıltaqlıq elədi. O, xırdaca ayaqlarını professorun yekə qarına döyür, ciyildəyirdi:

– Burax məni... burax məni... incidir... incidir... incidir... gözəl-rini cırmaqlaram... burnumun yarısını dişlərəm!

– Yox, – professor balaca divanda oturdu, – yox, əziz dost, rədd olsun yersiz təvəzökarlıq!

Kart stolundan durub onlara yanaşan Moş Terpin Sinnoberin kiçik əlini əlinə alıb sıxdı və çox ciddi tərzdə dedi:

– Qiyamətdir, cavan oğlan!.. Sizin böyük istedadınızı mənə çox, yox, yox, kifayət qədər tərifləməyiblər.

Sonra professor yenə heyran içində çığırdı:

– Sizlərdən kim, qızlar, sizlərdən kim saf məhəbbəti, dərin hissləri ifadə edən şerinə görə misilsiz Sinnoberi öz öpüşü ilə mükafatlandırırsınız?

Bu dəm Kandida ayağa durdu, yanaqları qızarmış halda balacaya yaxınlaşdı, diz üstə çöküb, onun iyrənc, göyərmiş dodaqlarından öpdü.

Valtazar dəli kimi çığırdı:

– Bəli, bəli, Sinnober... İlahi Sinnober, sən bülbul və qızılıgül haqqında qəlboxşayan şeir yazmışsan, indicə aldığın bu gözəl mükafat səne halaldır!..

Sonra Fabian onu qonşu otağa dartıb dedi:

– Zəhmət çək, mənə diqqətlə bax, sonra açıq-aşkar, vicdanla də, mən tələbə Valtazaram, ya yox, doğrudanmı sən Fabiansan və biz sənənlə doğrudan da Moş Terpinin evindəyik, yuxuda deyilik... ağılınız çaşmayıb ki... Burnumu çimdiklə, ya da silkələ məni ki, bu lənətgəlməmiş çaşqınlıqdan ayılıml!

Fabian:

– Belə şey olar, Kandida bu balacanı öpüb deyər, qısqanclıq ucbatından belə dəlilik eləmək olar?! Sən özün etiraf eləməlisən ki, onun oxuduğu şeir doğrudan da qiyamətdir, – dedi.

Heyrətə gəlmiş Valtazar ucadan:

– Fabian, – dedi, – sən nə danışırısan?

Fabian sözünə davam etdi:

– Hə də, hə də, balacanın şəri qiyamətdir və elə bilirəm ki, o, Kandidanın öpüşünə layiqdir... Ümumiyyətlə, bu əcaib cumbulu vücutda gözəl boy-buxundan daha vacib layəqətlər gizləni. Amma lap zahiri görkəminə gəlcə də, o, mənə əvvəlki kimi cybəcər görünmür. O, şeir oxuduqca, daxili coşqunluğu üzünün cizgilərini

elə gözəlləşdirirdi ki, mənə yaraşlıq, boylu-buxunlu cavan kimi görünürdü, hərçənd stolun dalından zorla gözə deyirdi. Qısqanclığı at bir kənara, şairlə şair kimi dost ol!

– Nə? – Valtazar qeyzlə çığırdı. – Nə? Öz əllərimlə boğmaq istədiyim bu lənətgəlmis idbarla dost olum?

Fabian dedi:

– Demək, inandırıcı dəlillərin heç biri sənə təsir eləmir. Yaxşı, zala qayıdaq, orda nəşə təzə əhvalat var, ordan razılıq nidaları eşidilir.

Valtazar ixtiyarsız halda dostunun dalınca getdi.

Onlar otağa girəndə, üzündə heyrat ifadəsi donmuş Moş Terpin ortada dayamb, əlində təcrübə alətləri tutmuşdu: o indicə bir fiziki təcrübə keçirmişdi. Bütün məclis Sinnoberin başına toplaşmışdı, o da əsasını özünə dayaq verib, barmaqlarının ucunda yellənirdi və hər tərəfdən yağan tərifləri qürurla qəbul edirdi. Sonra hamı yenə təzə, maraqlı möcüzə göstərən professoru sarı çevrildi. O qurtaran kimi, yenə balacanı dövrəyə alıb çıxışdılar: “Gözəldir!.. Qiyamətdir, əziz cənab Sinnober!..”

Axırdı Moş Terpin də cumbulunun yanına cumub, gur səslə qışqırdı:

– Gözəldir!.. Qiyamətdir, əziz cənab Sinnober!

O şəhərin universitetində oxuyan cavan knyaz Qreqor da məclisdəkilərin arasında idi. Knyaz çox yaraşlıq idi, hərəkətləri, davranışı da elə nəcib, elə sərbəstdi ki, əsil-nəcəbəti və ən yüksək kibar cəmiyyətdə davrandığı bu hərəkətlərdə özünü bürüzə verirdi.

Knyaz Qreqor Sinnoberdən birçə addım uzaqlaşmış və onu gözəl şair, mahir fizik alim kimi tərifləyirdi.

Yanaşı dayanmış bu iki nəfər mənərə yaradırdı. Burnunu çox dik tutmuş, nazik ayaqları üstündə zorla dayanmış bu cumbulu adam gözəl qamətli Qreqordan yerlə göy qədər fərqlənirdi. Lakin bütün qadınların nəzəri knyaza yox, şeytancıq kimi barmaqlarının ucunda qalxıb-düşən, yerində tullanıb bu balacaya dikilmişdi.

Professor Moş Terpin Valtazara yaxınlaşdı:

– Himayə etdiyim əziz Sinnober barədə sözün nədir? – dedi. – Bu adamda üzə çıxmamış çox şeylər var ki, ona diqqətlə fikir verəndə mən, deyəsən, onun əsil vəziyyətini başa düşürəm. Ona tərbiyə vermiş və mənə tövsiyə etmiş keçmiş onun əsl-nəslə haqqında çox müəmmalı danışmış. Amma bir onun alicənab görkəminə, zərif hərəkətlə-

rinə baxın. Əlbəttə ki, o, knyaz nəslindəndir, bəlkə də hansı kralınsa oğludur?

Bu dəm xəbər verdilər ki, nahar süfrəsi hazırdır. Sinnober ayaqlarını zorla sürüyüb, özünü Kandidaya yetirdi, yəndəmsiz halda onun əlindən tutdu və yemək otağına apardı.

Bədbəxt Valtazar özünü gecənin zülmətinə, tufana, yağışa vurub, qəzəb və hiddət içində evə qaçdı.

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

İtalyan skripkaçısı Sbiokka Sinnoberi kontrabasın içinə basacağı ilə hədələdi, referendari Pulxer isə xarici işlərə yol tapmadı. – Gömrükkəna məmurları və ehtiyac üçün saxlanmış möcüzələr haqqında. – Valtazar əsanın yumru başı ilə necə səhləndi.

Valtazar qalın meşədə hündür, mamırılı daşların üstündə oturub, fikirli-fikirli uçuruma baxırdı: aşağıda, qayaların, sıx kolluqların arası ilə uğuldaya-uğuldaya köpüklü çay axırdı. Göy üzündə cərgolənmiş qara buludlar dağların zirvəsindən aşırıb, yox olurdu: ağacların, suların boğuş iniltiyə oxşar səsi qaranlıq meşədən səmaya qalxan və buludların ardınca cuman vəhşi quşların qulaqbatırıcı çığırtısına qarışırdı...

Valtazara elə gəlirdi ki, səhrli meşə səsləri arasında təbiətin qəmgin uğultusunu eşidir, sanki özü də uğultunun içində əriyib yox olacaqdı. Elə bir varlığı daimi əzablardan yoxulmuşdu. Dərddən ürəyi parçalanırdı, gözlərində şəffaf yaşlar axanda elə bilirdi ki, meşə səllərinin ruhları aşağıdan ona baxır, şırmaqlar arasında böyaz əllərini uzadıb, onu sərin uçuruma çəkmək istəyir.

Budur, hardansa uzaqlardan sümsünün aydın, şən səsi eşidildi, bu səslər Valtazarın ürəyinə təsəlli oldu və onda şirin duyğular, xoş ümidlər oyandı. O, ətrafına baxdı, sümsülər hələ də səslənirdi, indi daha meşələrin yaşıl kölgəliyi elə kədərli, küləyin uğultusu, kolluqların pıçıldısı elə yanıqlı görünmədi. Dili də söz tutdu.

– Yox, – dedi və oturduğu yerdən sıçradı, odlu baxışlarını uzaqlara zillədi, – yox, hələ ümidimi itirməmişəm!.. Gün kimi aydındır ki, həyatıma nəşə qara bir qüvvə, səhr daxil olub, ancaq mən bu təlsimi qırıb dağıdacağam, lap ölsəm belə... Mən hisslərimin cəlvəvunu

açıb buraxdığım, sinəmi yandıran hisslərə boyun əydiyim və sevdiyim gözəl Kandidaya ürək açdığım dəmdə məgər onun gözlərində öz bəxtiyarlığını görmədimmi, məgər bunu onun əlimi sıxmağından duymadımımı?.. Lakin bu idbar gələn kimi bütün məhəbbət seli ona sarı yönəldi. Kandida bu iyrənc eybəcərdən gözünü çəkmir, bu yəndəmsiz cürtdən ona yaxınlaşanda, cürət eləyib lap əlinə toxunanda qızın sinəsindən ehtiras dolu nidalar qopur... Görünür, o cürtdən təlsimlidir. Əgər mən ara sözüne inansaydım, elə bilərdim ki, balaca səhrlənib və adamları ovsunlayır. Təbiətin məğmun elədiyi bu eybəcəri hamı ələ salıb güldüyü halda, ağılsızlıq deyilmi ki, camaat arasına çıxan kimi, onu da ağıllı, ən bilikli, hətta yaraşlıq, indi bizim aramızda olan tələbə kimi tərifləyirlər?.. Eh, nə danışırım! Məgər mən də özümü elə aparmıram, məgər mənə də hərdən elə gəlmirmi ki, Sinnober ağıllı və qəşəngdir?.. Yalnız Kandidanın yanında bu ovsun mənə batmır, cənab Sinnober də necə varsa, elə o cür, səfeh, iyrənc cürtdən olaraq qalır... Eyyib yoxdur! Mən bu düşməyə təslim olمام, üreyimin dərin qüşəsindəki bir duyğu mənə deyir ki, gözləmədiyim bir təsadüf bu pis niyyətli eybəcərlə döyüşməyə imkan verəcək!

Valtazar geri, Kerepəşə qayıtdı. Ağacların arasındakı cığırda yeriyərkən, kənd yolunda yüklü, kiçik bir kolyaska gördü; ordan kim isə ağ yaylıq yelləyib onu salamlayırdı. Valtazar kolyaskaya yaxınlaşanda cənab Vinçenso Sbiokkanı, bütün dünyada məşhur, mahir skripkaçı tanıdı; iki il ondan dərslər aldığı bu usta çalğıçını gözəl ifasına görə yüksək qiymətləndirdi.

Kolyaskadan yerə tullanan Sbiokka ucadan:

– Nə yaxşı, – dedi, – nə yaxşı ki, öziz cənab Valtazar, mənim əziz dostum və şagirdim, nə yaxşı ki, burda sizə rast gəldim; burda sizinlə səmimi vidalaşa bilərəm.

Valtazar:

– Nə danışırırsınız, – dedi, – nə danışırırsınız, cənab Sbiokka, yəni doğrudan Kerenesi tərk edirsiniz? Axı burada hamı sizin hörmətinizi saxlayır, sənətinizi uca tutur, burda heç kəs sizdən ayrılmaq istəməzdi.

– Bəli, – qəzəbdən sifəti allanmış Sbiokka dedi, – bəli, cənab Valtazar, mən bu yeri tərk edəmə, burda hamı dəli olub, bura nəhəng bir dəli xanədir... Siz dünən mənim konsertimə gəlməmişdiniz,

çünki şəhər kənarında gözərdiniz, gəlmiş olsaydınız, ağıllı itirmiş camaatın hücumundan məni müdafiə edərdiniz!

Valtazar heyratla çığdırdı:

– İlahi, nə olub axı deyin görüm nə olub?

Sbiokka sözüne davam etdi:

– Mən Viottinin ən çətin konsertini çalardım. Bu ifa mənim fəxrim, mənim sevincimdir. Siz onu mənim ifamda eşitmisiniz, o həmişə sizi vədə getirib. Dünən mən lap xoş əhvalda idim, demək istəyirəm ki, *anima*, özümü unutmuşdum, demək istəyirəm ki, *spirito alato*. Dünyada heç bir skripkaçı, heç Viottinin özü də menden yaxşı çala bilməzdi. Çalib qurtaran kimi qızgın alqış qopdu, bildirdim də elə olacaq, demək istəyirəm, *furor* oldu. Skripka qoltuğunda, bir-iki addım qabağa gəldim ki, nəzakətlə baş əyim... Lakin bu dəm nə gördüm, nə eşitdim! Mənə qətiyyətin fikri vermədən, hamı zəlin bir bucağına yığışb çıxırdı: “*Bravo, bravissimo*, ilahi Sinnober!.. Çalğıya bax!.. Nə gözəl, necə ifadəli çalğı, necə ustalıq!” Mən ora qaçıb camaatı araladım və nə gördüm! Cılız, boyu bir qarış cürtdən dayanıb, murdar səslə cırıldayır: “Təşəkkür, təşəkkür edəmə, bacardığım kimi çaldım, doğrudur, mən indi Avropada və dünyanın başqa qitələrində ən güclü skripkaçıyam”. Mən qışqırdım: “Ay sizə nə deyim, çalan kim idi, mən, yoxsa bu böcək?” O da hey cırıldayırdı: “Təşəkkür edirəm, minnətdaram”... Bu yerdə özümü saxlaya bilmədim, üstünə cumdum ki, qamarlayım onu. Adamların hamısı üstümə tökülürdü, qıbta, qışqaneh, paxıllıq barədə səfeh-səfeh danışdılar. Bu dəm kim isə çığdırdı: “Hələ bəstəkarlığı necədir!” Hamı da birağızdan onun səsinə səs verdi: “Hələ bəstəkarlığı necədir! İlahi Sinnober! Böyük bəstəkar”. Lap özüməndən çıxdım, qışqırdım: “Nə olub sizə, dəli olmusunuz, ağıllız qaşb? Bu, Viottinin konserti idi, onu çalan da mən idim, mən, dünyada məşhur olan Vinçenso Sbiokka!” Lakin onlar məni qamarlayıb, italyan quduzluğu barədə, danışa-danışa zorla qonşu otağa apardılar, mənimlə ruhi xəstə, dəli adam kimi rəftar edirdilər. Çox keçməmiş sinyora Braçatsi hövlnak otağa gəlib, qəşş etdi. Mənim başıma gələn əhvalat onun da başına gəlibmiş. O, ariyasını oxuyub qurtaran kimi zal guruldayıb: “*Bravo, bravissimo, Sinnober!*” Hamı da çağıraraq ki, dünyada Sinnober kimi ikinci müğənni yoxdur, o da lənətə gəlmiş “təşəkkür, təşəkkür edirəm” sözlərini cırıldayıb.

Sinyora Braqtatsinin ürəyi gedib orda yıxılıb, indicə canı çıxar, mən də ağılı itirmiş camaatın elindən qaçmaqla yaxa qurtarıram. Əlvida, əziz cənab Valtazar!.. Əgər təsadüfən sinyor Sinnoberi görüb elə-səniz, zəhmət olmasa ona deyin ki, mənim konsertlərimdə gözüme görünməsin. Yoxsa mütləq onun böcək əllərindən yapışib, rezonator yarısından kontrabasın içinə dırterəm. Qoy orda ömrü boyu konsertlər ifa eləyib, ariyalar oxusun, feyz aparsın. Əlvida, əziz, istəki, Valtazar, skripkanı da atmayın!

Bu sözləri deyib, cənab Vinçenso Sbiokka quruyub qalmış Valtazarı qucaqladı və kolyaskaya minib, gözdən itdi.

Valtazar öz-özünə:

– Məgər mən haqlı deyiləm, – dedi, – məgər haqlı deyiləm ki, bu dəhşətli ecinə, bu Sinnober tilsimlidir, adamları ovsunlayır...

Həmin anda onun yanından rəngi qaçmış, özünü itirmiş, üzündə dəlilik və ümitsizlik yağan cavan bir oğlan onun dostlarından biridir və cəld onun dalınca meşəyə yollandı. İyirmi-otuz addım getmişdi ki, gözüne referendari! Pulxer deydi: referendari uca bir ağacın altında dayanıb, baxışlarını göylərə dikmişdi.

– Yox, – deyirdi. – Daha belə rüsvayçılığa dözmək olmaz!.. Bütün ümidlərim puça çıxdı!.. Məni ancaq məzar gözləyir... Əlvida... həyat... dünya... ümid... sənə də əlvida, sevdiiyim.

Ümidlərini itirmiş referendari öləyinin altından tapançasını çıxarıb, alına dayadı.

Valtazar yel kimi şığıyıb tapançasını onun elindən aldı, uzağa tulladı və çığırdı:

– Pulxer! Allah xatirinə, de görüm sənə nə olub, sən nə iş tutursan?!

Referendari bir müddət özünə gələ bilmədi. Yarıbaygın halda otun üstünə çökdü; Valtazar onun yanında oturub, təskinlik verməyə başladı: ümitsizliyinin səbəbini bilmədən, necə bacardısı, onu sakitləşdirməyə çalışdı.

Valtazar yüz dəfə soruşdu ki, referendarinin özünü öldürmək kimi qara fikirlərə düşməyinə hansı bəla səbəb olub. Nəhayət, Pulxer dərinə köks ötürüb, sözbə başladı:

– Əziz dostum Valtazar, mənim çətin vəziyyətim sənə bəllidir. Sən bilirsən ki, mən bütün ümidlərimi xarici işlər nazirinin təzə gizli rəis yerinə bağlamışdım; sən bilirsən mən bu vəzifəni necə sayıla tutmaq istəyirdim. Mən öz elmi işlərimi təqdim edib, nazirin onları bütünlüklə bəyənməsinə sevinmişdim!.. Bu gün şəhər şifahi imtahana necə inamla gəlmişdim!.. Kabinetdə sən cənab Sinnober kimi tanıdığın eybəcər çırdanı gördüm. Səfirliyin məni imtahan edəcək müşaviri məni gülərlə qarşılayıb dedi ki, həmin yeri cənab Sinnober də tutmaq fikrindədir, buna görə o müşavir ikimizi də imtahan eləmişdir. Sonra da qulağıma pıçıldadı: "Rəqibinizdən qorxmaya bilirsiniz, cənab referendari, balaca Sinnoberin təqdim elədiyi elmi işlər çox yarımçıqdır!" İmtahan başlandı, mən müşavirin bütün suallarına cavab verdim, Sinnober isə heç nə bilmirdi, qətiyyətlə heç nə; cavab vermək əvəzinə, fısıldayıb, anlaşılmaz sözlər mızıldayırdı, heç bir şey başa düşmək olmurdu. Ədəbsiz halda nazik çubuq ayaqlarını yellədi, oturduğu hündür stuldan hətta neçə dəfə yıxıldı da; mən də onu qaldırıb oturtmalı oldum. Xoşhallıqdan ürəyim dağa döndü; müşavirin çırdana saldıqı məhrəbənə nəzəri mənə acı kinayə kimi başa düşdüm... İmtahan qurtardı. Məni bürümüş dəhşəti necə təsvir edim; müşavir çırdanı qucaqlayıb, bu sözləri deyəndə elə bildim məni ildırım vurdu: "İnsan deyil, möcüzədir!.. Biliyə bax... dərrakəyə bax... ağılın itiliyinə bax!" Mənə isə dedi: "Siz məni lap aldatmışdınız, referendari Pulxer... siz ki, heç nə bilmirsiniz!.. Bağışlayın, imtahan vaxtı özünü də ürək-dirək vermək adətiniz əxlaq qaydalarına, nəzakətə tamamilə ziddir! Siz hətta stulda da otura bilmirdiniz, tez-tez yıxılırdınız, cənab Sinnober də qalxmaq üçün sizə kömək edirdi. Diplomatlardan soyuqqanlı, təmkinli, ağıllı olmalıdırlar... Adieu, cənab referendari!" Əvvəlcə mən bütün bunları axmaq bir məzhəkə kimi anladım, cəsarət edib nazirin yanına getdim. O isə köməkçiləri vasitəsilə mənə çatdırdı ki, imtahanda özünü elə biabırçı apardığından utanıb, gəlişlə onu təngə gətirməyim, ona hər şeyi çatdırıblar! Çalışıb tutmaq istədiyim vəzifəni cənab Sinnoberə veriblər!.. Bəli, hansı gözəgörməz qüvvə bütün ümidlərimə son qoydu. Mən taleyin əlində oynuncaya dönmüş həyatımı könüllü olaraq qurban verirəm!.. Məni rahat burax!..

Valtazar çığırdı:

– Yox, yox, yox, əvvəlcə mənə qulaq as!

¹ Məsləhətçi

O, Kerepes darvazası yanında ilk dəfə gördüyü Sinnober barədə nə bildirdisə hamısını Pulxerə danışdı; Moş Terpenin evində özünün də cırdanla olan əhvalatını, indi Vinçenso Sbiokkadan eşitdiyi hadisəni də nəql etdi. Axırda belə dedi:

– Açıq-aşkardır ki, bu iyrənc ıbdarın bütün hoqqalarını arxasında nəşə bir sirr gizlənir. Mənə inan, dostum Pulxer, hərgah burada bir tilsim, cadu iş görürsə, ona ancaq metanətlə sinə görmək lazımdır, qabiliyyət gələcək, təkli mərdlik olsun... Rədd olsun məyusluq, rədd olsun tələsik qərar. Bu əcinnə balasının öhdəsindən birlikdə gələk!..

Referendari sevincək çığırdı:

– Əcinnə balası! Bəli, bu cırdan bala əcinnədir, iyrənc əcinnə balasıdır, buna şübhə yox!.. Ancaq bu nə işdir başımıza gəlir, Valtazar qardaşım, biz yuxu aləmində deyilik ki!.. İfrit... sehr-cadu... məgər bunlar çoxdan keçmişlərdə qalmayıbmı? Məgər knyaz Böyük Pafnusiya nəçə il əvvəl maarif yaymayıbmı, hər cür zir-zibili, anlaşılmazlığı ölkəmizdən qovmayıbmı, bu qadağan olunmuş şeylər doğrudanmı yenə ölkəmizə soxulub?.. Lənətə gəlsin! Gərək yubanmadan bu barədə polisə və gömrüxana məmurlarına xəbər verək!.. Amma yox, yox... bu bədbəxtliyə səbəb yalnız insan ağılsızlığıdır, ya da qorxuram ki, rüşvətخورluqdur... Bu min-min lənətə gəlmiş Sinnober, görünür, çox camaat. Nəçə gün əvvəl o, zərxbaxarın qabağında dayanmışdı, vamaat da barmaqda onu göstərib qışırırdı: "Bir ceyrana baxın! Orda kəsilən bütün qızıl pullar onundur!"

Valtazar dedi:

– Sakit ol, sakit ol, dostum referendari, bu yaramazın gücü qızılda deyil, burada nəşə başqa şey var!.. Doğrudur ki, knyaz Pafnusiya öz xalqının rifahı naminə, gələcək nəslinin xeyrinə maarif yayıb, lakin hər halda əcaib, anlaşılmaz şeylər də çox qalıb. Mənə elə gəlir ki, bir-iki möcüzə saxlayıblar. Nəçə dəyərlər, ehtiyat üçün: məsələn, çəlisiz toxumlardan hələ də uca, qiyamət ağacları bitir, hətta cür-bəcür meyvələr, taxıl, denli bitkilər yetişir ki, biz bunlarla qarnımızı doldururuq. Rəngarəng çiçəklər, həşəratə isə ləçəklərində, qanadlarında al-əlvan rənglər, naxışlarla bəzənməyə hələ də icazə verilir; bu rəng və naxışların yağlı boya, tutqun sulu boya, ya akvarel olduğunu heç kəs bilmir və hüsnxət müəllimlərinin bircəciyi də o gözəl xəttin nəinki üzünü köçürə, heç onu oxuya da bilməz!..

E-ch! Bilirsen, referendari, bəzən ürəyimdə qoribə tufanlar qopur!.. Demini bir yana tullayıb, otaqda o baş-bu başa gəziyəm, əcaib bir səs də qulağıma pıçıldayır ki, mən özüm möcüzəyəm, içimdəki sehr-baz mikroskop mənə hərəkətə gətirir və ağılsız hoqqalara təhrik edir!.. O vaxt, referendari, evdən çıxıb qaçıram, təbiətə diqqətlə nəzər yetirirəm, çiçəklərin, suların nələr danışdığını başa düşürəm və ilahi bir bəxtiyarlıq vücudumu sarırl!..

Pulxer heyrtlə:

– Sən elə bil sayıqlayırsan! – dedi, Valtazar isə ona fikir vermədən, ürəyi cəhriylə, qüssə ilə dolubmuş kimi, əllərini üfqlərə uzatdı!..

– Qulaq ver, – Valtazar vəcdlə deyirdi, – bir qulaq ver, referendari, məşədəki bu axşam məhi nəçə ilahi musiqi ilə doludur!.. Eşidirsen indi çeşmələr öz zümzüməsini nəçə ucadan oxuyur? Kollar, çiçəklər gözəl səslə bulaqların səsinə nəçə səs verir!..

Valtazarın dediyi o musiqini eşitmək üçün referendari qulaq kəsildi.

Sonra dedi:

– Doğrudan da, indiyə qədər dinləmədiyim ən xoş, ən gözəl səslər məşəyə yayılıb, bu səslər ürəyimə dərin güşələrində nüfuz edir. Lakin bu, axşam məhinin, çiçəklərin, kolların nəğməsi deyil, yox, mənə elə gəlir ki, kim isə uzaqda balaca şüşə qarmonda məhni çalır.

Pulxer haqlı idi. Get-gedə yaxınlaşan gur akkordlar doğrudan da kiçik qarmonun çalğısına oxşayırdı, amma görünməmiş irilikdə, eşidilməmiş gücdə olan qarmonun çalğısına. Dostlar o yerdən bir az uzaqlaşanda qarşılarında elə füsunkar mənzərə açıldı ki, heyrtədən yerlərində donub qaldılar. Onlardan bir qədər aralı, məşənin içində lap çinli kimi geyinmiş, amma başında qəşəng lələkli iri şlyapa olan yad bir adam keçib gedirdi. Kolyaskası bərk vuran bülburə bənzər açıq balıqqulağına oxşayırdı, iki iri çarxı da sanki həmin bülburəndə. Dostların uzaqdan eşitdiyi həmin füsunkar səslər də çarxların fırlanmağından yaranırdı. Kolyaskanı qızıl qəşəqulu, ağappaq iki taybunuz at çəkib aparırdı, sürücünün yerində isə dimdiyində qızıl cilovlar tutmuş gümüş qraqovul oturmuşdu. Kolyaskanın dafında yekə bir qızıl böcək xidmətçi yerini tutmuşdu. Parlayan qanadları ilə balıqqulağının içində oturmuş qoribə minicini yelpikləyirdi. Dostlara yaxınlaşanda minicini onlarla məhrəbanca

salamlaşdı. Bu an yad adamın əlində tutduğu əsənin yumru başından Valtazarın üstünə şüa düşdü, üreyinin dərinliyinə elə bil iynə batdı; tələbə diksinib, astadan ah çəkdi...

Yad adam ona baxıb gülümsündü və əvvəlkindən də mehriban tərzdə başını tərpətdi. Sehlri kolyaska qalın kolluqda gözənd itəndə, kiçik qarmonun da sədaları kəsilər-kəsilməz, xoşhəlliqdən vəcdə gəlmiş Valtazar dostunun boynuna atılıb qışqırdı:

– Biz xilas olduq, referendarı!.. Sinnoberin mənfur tilsimini bax bu adam sındıracaq!..

Pulxer:

– Bilmirəm, – dedi, – bilmirəm məndə bu hal nədir, yuxumu görürəm, yoxsa ayıqlıqda olan əhvalatdır. Lakin bir şey şübhəsizdir; məni anlaşılmaz bəxtiyarlıq, xoşhəlliq hissi bürüyür, üreyimə sevinc, ümid yenidən qayıdıb.

BEŞİNCİ FƏSİL

Knyaz Varsanuf necə Leypsiq torağayları ilə və Dansiq araqı ilə səhər naharı elədi, Keşmir parçasından tikilmiş şalvarına necə yağ ləkəsi düşdü və o, gizli katib Sinnoberi gizli müşavir rütbasına necə qaldırdı. – Doktor Prosper Alpanus və onun şəkilli kitabı. – Bir qapıcı tələbə Fabianın barmagını necə dimdiklədi, o da uzunotekli geyimində necə gülüş hədəfi oldu. – Valtazarın qaçmağı.

Daha gizlətmək mümkün deyil ki, yanında cənab Sinnoberin gizli rəis yeri aldığı xarici işlər naziri həmin baron Pretekstatus fon Mondşeynin varisi idi, o baron ki yarış və məlumat kitablarında pəri Rozabelverdanın əsil-nəslini əbəş yerə axtarırdı. Nazir də, ulu babası kimi, Pretekstatus fon Mondşeyn adlanırdı, yüksək biliyi, gözəl davranışı vardı, heç vaxt “məni” “mənə” ilə, “sizə” “sizi” ilə qarışdırmırdı, fransız hərfliəri ilə imza qoyurdu. Ümumiyyətlə, aydın xətlə yazırdı, hətta bəzən özü işləyirdi, əsasən, hava pis olanda. Böyük Pafnusiusun varisi knyaz Varsanuf naziri ürəkənd sevirirdi, çünki o hər suala cavab verə bilirdi, boş vaxtında knyazla keql oynayırdı, pul əməliyyatlarından baş açırdı və qavot rəqsini gözəl ifa edirdi.

Günlərin birində baron Pretekstatus fon Mondşeyn knyazı Leypsiq torağayları və bir stəkan Dansiq araqı ilə nahar etmək üçün qonaq

çağırdı. Mondşeynin evinə daxil olan knyaz vestibüldə, çoxlu nəzakətli diplomatlar arasında balaca Sinnoberi gördü: o, əsasını özünə dayaq verib, xırda gözlərini işıldadaraq, knyaza ötürü baxdı, daha ona tərəf çevrilmədən, stolun üstündən çırpışdırdığı qızarmış torağayı ağzına təpdi. Balacanı gören knyaz mehribanlıqla gülümsündü və nazirə dedi:

– Mondşeyn! Evinizdəki bu balaca, qəşəng, ağıllı adam kimdir? Yəqin bu, axır vaxtlar sizdən aldığım o gözəl-gözəl üslubda, gözəl xətlə yazılmış məlumatları hazırlayan həmin şəxsdir, eləmi?

Mondşeyn dedi:

– Əlbəttə, əlbəttə, zati-aliləri. Tələ özü onu mənə hədiyyə göndərmiş, o, mənim dəftərxanamda ən istedadlı, ən bacarıqlı işçidir. Onun famili Sinnoberdir. Mən bu misilsiz cavan oğlana iltifat buyurub diqqət yetirmənizi ürəkənd məsləhət görürəm, əlahəzrət knyaz!.. Mənimlə işlədiyi cəmi bir neçə gündür.

– Məhz elə buna görə, – bu dəm içəri girmiş bir qəşəng cavan oğlan söhbətə qarışdı, – icazənizlə onu deyim ki, əlahəzrət, məhz elə buna görə mənim balaca homkarım birçə qeyd də göndərməyib. Sizin iltifatınıza layiq görülmək şərfi qazanmış məlumatlar isə mənim əlahəzrət knyazım, mənim tərəfimdən hazırlanmışdır.

– Siz neyçin söhbətə baş soxursunuz? – knyaz qəzəblə onun üstünə çığırdı. Sinnober özüni knyazın lap yanına verdi, torağayı ağcözlüklə çəynəyib yedi. Haqqında danışılan məlumatları, doğrudan da, bu cavan oğlan hazırlamışdı, arıma... – Siz neyçin söhbətə baş soxursunuz? – Knyaz çığırdı. – Axı, siz heç əlinizə qələm almamısınız!.. Həm də lap yanımızda qızarmış torağayları ötürürsünüz və böyük təəssüf hissilə deməliyəm ki, mənim Keşmir parçasından tikilmiş təzə şalvarıma artıq ləkə salmışınız, üstəlik də, elə pis marçıldadırsınız, bütün bunlar sizin heç bir diplomatik işə yaramadığınızı sübut edir!.. Çıxın gedin evə, bir də mənim gözüme görünməyin, birçə şalvarımın lokasını təmizləmək üçün maddə götürə bilərsiniz... Bəlkə, onda qəzəbim soyudu! – Sonra Sinnoberə tərəf döndü: – Əziz Sinnober, sizin kimi cavanlar dövlətimizin bəzəyidirlər və hörmətli şəxslər kimi fərqlənməyə layiqdirlər!.. Bu gündən siz xüsusi işlər üzrə gizli müşavirsiniz, mənim əzim!

– Çox-çox minnətdaram, – Sinnober axırncı tikəsini udub, xırdaca sifətini əllərlə silə-silə cırıladı, – çox-çox minnətdaram, birtərəh öhdəsindən gələm.

Knyaz uca səsle:

– Qoçağın özünə arxayınlığı, – dedi, – qoçağın özünə arxayınlığı daxilən güclü olduğuna dəlalət edir ki, əsil dövlət xadimi də bu cür qüvvəyə malik olmalıdır!

Bu həkimə sözlərin üstündən knyaz bir qəder araq içdi, şəxsən nazirin öz əli ilə və çox da xoşuna gəlidiyi araqdan... Təzəcə yoğrulub-yapılmış müşaviri knyazla nazirin arasında oturdular. Müşavir neçə-neçə torağayı içəri ötürdü, şərabı araqat qatdı, araqı şərabla, stolun kənarına zorla çatan iti burnunun altında nəse mırıldadı, xırdaca, nazik qol-qıncını o ki var oynatdı.

Şəhrə naharı başa çatan vaxt knyazla nazir birağızdan dedilər:

– Xüsusi işlər üzrə bu gizli müşavir ingilis tərbiyəsi görmüş adamdır!..

Fabian öz dostu Valtazara:

– Sənin, – dedi, – elə şəhər görkəmin var ki... gözələrin də nəse ayrı cür parıldayır... Sən özünü xoşbəxt sanırsan? Ah, Valtazar, yaqın ki, rəyalar aləmindəsən, ancaq mən səni oyatmalıyam. Bu, dostunun borcudur.

Valtazar həyəcanla soruşdu:

– Sən nə barədə danışırısan, nə olub ki?

– Bəli, – Fabian sözünə davam etdi, – bəli!.. Mən bunu sənə deməliyəm! Özünü ələ al, dostum!.. Başa düş, yaqın ki, dünyada bundan ağır dərddə, çəkilməsi də bundan yüngül olan qəm yoxdur!.. Kandida...

– İlahi, – Valtazar dəhşətlə çığırdı, – Kandida!.. Kandidaya nə olub?! O məhv olub... O ölüb?

Fabian:

– Sakit ol, – dedi, – sakit ol, dostum!.. Kandida ölməyib, ancaq sənin üçün elə bil ölüb!.. Bil ki, Balaca Sinnober xüsusi işlər üzrə gizli müşavir olub və az qala Kandidaya nişanlanıb, qız da, deyirlər, bu balacaya dəlicəsinə vurulub.

Fabian gözəliyərdi ki, indi Valtazar çıxıracaq, zarıyıb, lənətlər yağdıracaq. Valtazar gülümsünüb, təmkinlə dedi:

– Əgər bütün əhvalat budursa, heç bir bəla yoxdur, kədərlənməyə də dəyməz.

Fabian heyətlə soruşdu:

– Sən daha Kandidanı sevmirsən?

Valtazar cavab verdi:

– Sevirəm, mən bu ilahi varlığı sevirəm, bu gözəl qızı hərarətlə, ehtirasla, odlü gənclik məhəbbətilə sevirəm! Bilirəm də... ah, bilirəm də ki, Kandida da mənə sevir, ancaq o, mənfur sehrlə tilsimlənib. Eybi yoxdur, mən bu zalımın tilsimini tezliklə qıracağam, o zavallını qaşdırmış idbarı məhv eləyəcəyəm.

Valtazar məşədə o qərribə kolyaskadakı tanımadığı gözəl adamı gördüyünü ətraflı danışdı. Axırda dedi ki, bu sehrlər varlığın əsasının yumru başından düşən işıq onun sinəsinə şüa kimi sancılındı, Valtazar lap yaqın əmin oldu ki, Sinnober vur-tut balaca bir cindir, həmin qərribə adam da onun hökumranlığına son qoyacaq.

Dostu sözünü qurtaranda, Fabian ucadan:

– Hardan, – dedi, – hardan sənin ağlına belə əcaib, sayıqlamaya oxşar fikirlər gəldə bilər?! Sənin sehrlərə bənzətdiyin adam doktor Prosper Alpanusdur, Kercəspədən bir az aralı, bağ evində yaşayır. Onun barəsində həqiqətən axmaq sayələr gəzir. Guya onu ikinci Kaliostro hesab etmək olar, amma bu işdə o özü günahkardır. O özünü əfsanəvi dumana bürüməyi xoşlayır. Guya təbiətin ən gizli sirlərinə bələddir və gözəgörməz qüvvələrə hökm eləyir, həm də hoqqaları çox əcaibdir. Məsələn, faytonu elə düzəldib ki, sənin kimi xəyalpərvər, odlü bir aşiq mənim dostum, onu əcaib-qəribə nağıl hesab eləyər. İndi qulaq as! Onun kolyaskası balıqçulağı şəklindədir, tamam gümüşdəndir, təkərlərinin arasına da şarmanka bərkidilib ki, fırlananda öz-özünə çalır. Gümüş qırqovul bildiyin şey də onun ağ geyimli xidmətçisidir, qızıl bəcəyin qanadları da, aydındır ki, gözüne açılmış çatır kimi görünüb. Ağ atların başında o iri buynuzlar taxtadır, tək hər şey qərribə şəkildə görünsün. Yeri gəlmişkən, o da doğrudur ki, doktor Alpanusun gözəl ispan əsası var, başına da gözqamaşdırıcı yumru kristal bərkidilib, onun heyvətəməz təsiri barədə cürbəcür möcüzələr danışrlar, daha doğrusu, uydururlar. Deyirlər bu kristalın şüası gözü iynə kimi batır. Ancaq doktor onun üstünə zəif bir örtük atsa və sən kristala diqqətli bir nəzər salsan, deyirlər, orada güzgü kimi, ürəyində gözəldirdiyin adamın surətini görə bilərsən.

– Doğrudan, – Valtazar dostunun sözünü kosdı, – doğrudan? Belə deyirlər?... Doktor Prosper Alpanus haqqında daha nə danışrlar?

Fabian dedi:

– Ah, bu səfeh əməllər barədə çənə döyməyə mənə məcbur eləmə. Sən bilirsen ki, ağla zidd, möcüzə deyilən şeylərə, ara söhbətlərinə inanan uydurmaçılar indi də var.

Valtazar sözünə davam etdi:

– Boynuma alıram ki, ağlın dediyinə qulaq asmayan o uydurmaçılar sırasına özüm də daxil edirəm. Gümüş ağac şəffaf büllurdan fərqlənir, şarmanka balaca qarmon kimi səslənir, gümüş qırqovul xidmətçidən fərqlənir, çətir də qızıl böcəkden. İki şeydən biridir: ya mən gördüyüm o qəribə yad adam sən dediyin doktor Prosper Alpanus deyilmiş, ya da bu doktor həqiqətən qeyri-adi sirlər sahibidir.

Fabian:

– Özünü, – dedi, – özünü qəribə uydurmaçılardan tamam xilas eləməyin üçün gerek Prosper Alpanusun yanına gedəsən. Onda özün yaqın edərsən ki, cənab doktor ən adi həkimdir, taybuynuzlu at qoşulmuş, gümüş qırqovullu və qızıl böcəkli kolyaskada gəzmir.

Valtazar:

– Dostum, sən lap ürəyimdən xəbər verdin, – dedi və gözləri alışıb yandı. – Gəl elə indicə ora yollanaq.

Az keçmiş onlar gəlib parkın bağlı, məhəccərli dəmir darvazası qabağına yetişdilər; doktor Alpanusun evi parkın ortasında idi.

Fabian dedi:

– İçəri necə keçək?

– Elə bilirəm ki, qapını döyməliyik, – Valtazar, qırılın lap yanındakı dəmir taqılbağa əl atdı.

Taqılbağı qaldıran kimi, uzaqdan eşidilən göy gurultusuna bənzər yeraltı uğultu qopdu və dərinlərdə kəsilib yox oldu. Bağın darvazası taybatay açıldı, dostlar içəri girib, uzun, enli xiyabanla evə sarı addımladılar.

Fabian dedi:

– Burda qeyri-adi, sehrli nəşə gözüne dəyirmi?

Valtazar:

– Məncə, darvaza nəşə adi qaydada açılmadı... ümumiyyətlə, burada hər şey mənə elə gözəl, elə füsunkar görünür ki... özüm də bilmirəm neyçin... Məgər bu yaxınlıqda bu bağdakı kimi uca, qəşəng ağaclar var?... Axı, gövdəsi işıldayan, zümrüd yarpaqlı bəzi ağaclar, kollar sanki bura tamam ayrı, yad bir aləmdən düşüb...

Fabian tullana-tullana darvazadan evədək onların yanındaca yerişən iki nəhəng qurbağanı gördü. Ucadan:

– Əgər içində belə heyvanlar varsa, acəb parkdır, – dedi və əyildi ki, yerdən daş götürüb qurbağalara atsın. Qurbağalar kolluğa tullanıb, insan gözlərinə oxşar işıldayan gözlərini ona zillədilər. – Dayanın, dayanın! – Fabian daşı onların birinə tuşlayıb atdı. Elə o dem yolun qırağında oturmuş eybəcər qarı quruldadı:

– Həyasız! Bu bağda bir tikə çörək üçün belə ağır iş görməyə məcbur olan zəhmətkeş adama daş atmazlar!

Valtazar dəhşət içində mızıldandı:

– Gedək, gəl gedək!

O gördü ki, qurbağa dönüb qarı oldu. Kollara göz gəzdirib, yaqın elədi ki, o biri qurbağa da balaca bir qocaya çevrilib, indi də alağ eləməklə məşğuldur...

Evin qabağı böyük, qəşəng çəmənlədi, orada iki taybuynuz otlayırdı, havaya da dalğa-dalğa gözəl musiqi yayılırdı.

Valtazar soruşdu:

– İndi görürsənmi, indi eşidirsənmi?

Fabian cavab verdi:

– Mən otlayan iki boz atdan başqa heç nə görmürəm, sədalara gəlincə, yaqın ki, burada simləri tarıma çəkilmiş arfalar asılıb, külək vuranda səslənir.

Bu birmərtəbəli ev sadə gözəlliyi və quruluşu ilə Valtazarı hey-rətə gətirdi. O, zəngin ipini dartdı, qapı dərhal açıldı, iri, dəvəquşuna oxşar, işıldayan qızılı-sarı bir quş qapıçı görkəmində dostların qarşısında peyda oldu.

– Bəh-bəh, libas buna deyərəm, libasa bir bax! – dedi, – ona çay-pulu versən, bilmirsen onu alıb cibinə basa biləcəkmizi?!

Bunu deyib dəvəquşuna sarı döndü, dimdiyinin altında dik yaxa-lığa oxşar, parıldayan yumşaq tükündən dartdı.

– Gəlişimizi cənab doktora yetir, mənim gözəl dostum!... – dedi.

Lakin dəvəquşu “vırr” eləyib, Fabianın barmağını dimdiklədi.

Fabrin çıxdı:

– Vay səni, bu oğlan, görünür, doğrudan mürdar quşdur!

Bu dem içəri qapı açıldı və doktor özü dostları qarşıladı... Cılız, solğun bənizli balaca adam!.. Başında kiçik məxmər papaq vardı, qəşəng, buruq, gur saçları ciyirlərinə tökülmüşdü, əyninə uzun,

qızılağac rəngində hindli ləbbadəsi, ayağına uzunbağlı, boğazı da ala-bəzək, parıldayan quş tükü ilə haşiyələnmiş balaca, qırmızı uzunboğaz çəkmə geymişdi. Üzündə təmkin, mərhəmət ifadəsi həkk olunmuşdu, qərribə görünən ancaq o idi ki, yaxından diqqətlə baxsaydın, şişə qabdan görünən kimi, üzündən bir az kiçik bir üz də görəcəkdin.

– Mən sizi, – Prosper Alpanus astadan, xoş təbəssümlə, sözləri azca uzada-uzada dedi, – mən sizi pəncərədən gördüm, cənablar, elə əvvəlcədən bildirdim ki, yanıma gələcəksiniz, xüsusən siz, öziz cənab Valtazar... Arxamca buyurun!..

Prosper Alpanus onları hündür, girdə, başdan-başa mavi pərdələrlə örtülmüş otağa gətirdi. İşıq bura yuxarıdan, günbəzdən açılmış pəncərədən düşürdü və otağın ortasındakı sfinksdən dayağı olan par-par parıldayan mərmər stolun üstünə nur səpələyirdi. Burada qeyri-adi daha heç nə yox idi.

Prosper Alpanus soruşdu:

– Sizə nə xidmət göstərə bilərəm?

Valtazar cürətini toplayıb, Kerepəşə gəldiyi gündən Sinnoberin bütün əhvalatını doktora danışdı, axırda da əmin olduğunu bildirdi ki, o, Prosper Alpanus, Sinnoberin alçaq, pis tilsimini sındıracaq xeyirxah səhrabzdr.

Prosper Alpanus dərin fikrə gedib susdu. Nəhayət, bir neçə dəqiqə keçəndən sonra astadan, ciddi dedi:

– Sizin danışdıqlarınızdan sonra Valtazar, balaca Sinnober əhvalatının nəşə xüsusi, sirli qüvvələrlə bağlı olduğuna şübhə yeri qalmır... Ancaq hər şeydən qabaq, görək döyüşdüyün düşməni tanıya-sən, yox eləmək istədiyin şeyin səbəbini, təsirini müəyyənləşdirə-sən... Güman ki, balaca Sinnober olsa-olsa xırdaca adam – ağac köküdür. İndicə məlumat kitabına baxarıq.

Bunu deyib Prosper Alpanus tavadan asılmış çoxlu ipək iplərdən birini dartdı. Pərdələrdən biri səs-küylə aralandı, oradakı qızıl cildli qalın, iri kitablar göz qamaşırdı; qov kimi yüngül, zərif, sidr ağacından düzəldilmiş nərdivan aşağı endi. Prosper Alpanus bu nərdivanla qalxdı, yuxarı tərəfdən iri kitablardan birini götürüb mərmər stolun üstünə qoydu. Amma əvvəlcə, bərq vuran tovuqşu lələyindən bağlanmış böyük süpürgə ilə kitabın tozunu təmiz sildi. Sonra dedi:

– Bu əsər buradakı şəkillərdə bütünlüklə toplanmış kiçik ağac köklərini izah edir. Bəlkə siz bunların arasında düşməniniz Sinnoberi tapa bildiniz, onda hesab eləyin ki, o bizim əlimizdədir.

Prosper Alpanus kitabı açanda dostlar çox cybəcər, əcaib sifətlər, qərribə idbarların təsvirini, səliqə ilə rənglənmiş xeyli qravür gördülər. Ancaq Prosper cırtıdan şəkillərinin birinə əlini toxundurandan kimi cırtıdan canlandı, mərmər stolun üstünə tullandı və gülməli şəkildə çapmağa, əzilib-büzülməyə başladı; o, xırda barmaqlarını saqqıldadı, əyri ayaqları ilə gözəl hərəkətlər edir, hoppanı, fırlanırdı, buna uyğun cır-cır cırlıdayırdı: “Tırr-tapp, fırr-fapp”, axır ki, Porsper onun balaca başından yapışb kitabı basdı, o da həmin dəqiqə orda sərlənib yastlandı və əlvan şəkə çevrildi.

Bu minvalla kitabın bütün şəkillərinə baxdılar, lakin Valtazar hər dəfə “bu odur, Sinnobereridir!” çığıрмаq istəyəndə, diqqətlə baxıb, peşmançılıqla yaqın edirdi ki, qarşısında rəqs edən cumbulu adam qətiyyən Sinnober deyil.

Kitaba baxıb qurtarandan sonra Prosper Alpanus dedi:

– Çox qərribədir. Lakin Sinnober cırtıdan da ola bilər. Bir baxaq.

Bunu deyib, qərribə cəldliklə yenə pilləkəni qalxdı, başqa iri bir kitab götürdü, tozunu tərtəmiş sildi, onu mərmər stolun üstünə qoyub açaraq dedi:

– Bu əsər cırtıdanları izah edir, bəlkə Sinnoberi bu kitabda tapdıq.

Dostlar yenə qəhvəyi-sarı idbarları təsvir edən çoxlu rəngli qravürlər gördülər. Prosper Alpanus onlara toxunur, onlar cana gəlir, ciyildəyib zarıyırdılar, sonra yəndəmsiz halda kitabı çıxır, doktor onları kitabı basana qədər deyində-deyində mərmər stolun üstündə o yan-bu yana dığırlandırdılar.

Valtazar onların arasında Sinnoberi tapmadı.

Doktor:

– Qərribədir, lap qərribədir – dedi və fikirli-fikirli susdu.

Sonra sözüne davam etdi:

– Bu ola bilməz, ola bilməz ki, o, böcəklər padşahı olsun, çünki dəqiq bilirəm ki, böcəklər padşahı indi ayrı yerlərdə məşğuldur; hörümçəklər marşalı da ola bilməz, çünki hörümçəklər marşalı, eybəcər də olsa, ağıllı və çevikdir. Öz zəhməti ilə yaşayır, başqaların xidmətini öz adına çıxırmır... Qərribədir... çox qərribədir...

O yenə bir neçə dəqiqə susdu, bu sükut içində də hər tərəfdən gah ayrı-ayrılıqda, gah da gur, uca akkordlar halında cürbəcür gözəl, ilahi səslər eşidilməyə başladı.

Fabian dedi:

– Sizdə həmişə, hər yerdə xoşagələn musiqi çalınır, öziz cənab doktor.

Prosper Alpanus elə bil Fabiani heç görmürdü, o ancaq Valtazarı baxırdı: əvvəlcə əllərini ona sarı uzatdı, sonra onun üstünə gözəgörünməz maye çiləyirmiş kimi, barmaqlarını tərpetdi.

Nəhayət, doktor Valtazarın hər iki əlindən yapışıb, ciddi, lakin mehribanlıqla dedi:

– Yalnız ruhi varlıqla dualizm qanunlarının xalis uyuşması indi aparacağım əməliyyatın uğurlu çıxmasını təmin edəcək. Arxamca gəlin!..

Doktorun ardınca çoxlu otaqlardan keçdilər, bunlarda diqqətləyiç elə bir şey yox idi, ancaq bir neçə qərribə heyvan kitab oxumaqla, yazmaqla, şəkil çəkməklə və rəqs etməklə məşğuldu. Nəhayət, dostların qarşısında ikitaylı qapı açıldı, Prosper Alpanus da onları zil qaranlıqda qoyub, qalın pərdələrin arxasında yox oldu. Pərdə xışıltı ilə aralandı, dostlar səhrli yarıqaranlığın hökm sürdüyü dairəvi zala düşdülər. Divarlara baxan kimi gözə ucsuz-bucaqsız yaşıl meşələr, çaylı-çəsməli çəmənlər görünürdü. Naməlum, xoş rəyiylə sirlə mehliə sanki balaca qamerton ürəkoxşayan sədalarını ətrafa yayırdı. Prosper Alpanus, brəhmənler kimi, dümağ geyimdə onların qarşısında peyda oldu və girdə, büllur güzgünü zəlin ortasına qoyub, üstünə zərif örtük çəkdi.

Boğuş, tənənəli səslə dedi:

– Yaxın gəlin, bu güzgüyə yaxın gəlin, Valtazar, bütün fikrinizi Kandidanın üzərində cəmləyin... Bütün varlığımızla arzulayın ki, o sizin gözünüze zaman və məkan daxilində var olan anda görünsün...

Valtazar onun dediyi kimi elədi, Prosper Alpanus isə oğlanın arxasında dayanıb, əlləri ilə onun ətrafında dairələr cizməyə başladı.

Bir neçə an sonra güzgüdən yüngül mavi duman çıxdı. Kandida, gözəl Kandida canlı kimi bütün füsunkarlığı ilə gözə göründü! Ancaq onun yanında, lap yanında iyrənc Sinnober oturub, əllərini sıxır, onu öpürdü... Kandida isə bir əli ilə idbari qucaqlayıb, onu sıgallayırdı!.. Valtazar qışırmaq istədi, ancaq Prosper Alpanus onun çiyindən bərk-bərk yapışdı, cığırtdı da oğlanın sinəsində donub qaldı.

Prosper astadan:

– Sakit, – dedi, – sakit olun, Valtazar!.. Bu əsani götürün, balacaya bir neçə zərbə vurun, ancaq yerinizdən tərpənməyin.

Valtazar deyilənə əməl elədi və gördü ki, balacanın vücudu öyildi, o yumbalandı, yerdə digərlandı!.. Qəzəblənmiş Valtazar irəli tullandı, elə bu dəm həmin şəkil solğunlaşmış yox oldu və Prosper Alpanus Valtazarı zorla geri çəkib qışqırdı:

– Dayanın! Əgər bu səhrli güzgünü sındırırsanız, hamımız məhv olarıq.

Doktorun əmrilə dostlar zaldan çıxıb, işıqlı qonşu otağa keçdilər.

Fabian dərindən köks ötürüb, rahatlıqla:

– Allaha şükür, – dedi, – Allaha şükür ki, daha biz o lənə-təgəlməş zaldə deyilik. Havasızlıqdan az qaldı ürəyim partlasın, o axmaq hoqqalar da məni lap iyrəndirdi.

Valtazar ona cavab vermək istəyirdi ki, Prosper Alpanus içəri girdi.

– İndi, – dedi, – indi tamam aydındır ki, bu eybəcər Sinnober nə ağac köküdür, nə də cırdan, lap balaca adamdır. Ancaq burda nəşə gizli, səhrli bir əl var ki, onu hələ aydınlaşdırma bilməmişəm, o səbəbdən də sizə köməyim dəyməyəcək... Bu yaxınlarda bir də yanıma gəlin, Valtazar, baxaq görək neyləyirik. Sağ olun!

Fabian doktorun üstünə yeridi:

– Demək, cənab doktor, siz səhrbazsınız və sizin bütün səhriniz bu miskin, xırdca Sinnoberin qarşısında gücsüzdür? Onu bilirsiniz ki, bütün bu ala-bula şəkillərinizlə, kukla və başqa zir-zibillərinizlə, səhrbaz oyunlarınızla tamam-kamal yetişmiş şarlatansınız?.. Valtazar vurulub şəir də yazır, ona istədiyiniz hoqqanı təlqin edə bilərsiniz, ancaq mənə kələk gələ bilməzsınız!.. Mən oxumuş adamam və heç bir möcüzəyə inanmıram!

Prosper Alpanus bərkdən, şən-şən güldü, bu cür gülüşü ondan gözlemək olmazdı, – sonra Fabiana belə cavab verdi:

– Nə istəyirsiniz, necə istəyirsiniz fikirləşin. Tamam-kamal səhrbaz olmasam da, bəzi gözəl işlər əlimdən gəlir...

Fabian ucadan dedi:

– Yəqin Vaqləbin “Səhrilər” kitabından götürdüyünüz, ya da buna bənzər şeyləri deyirsiniz! Amma bizim professor Moş Terpinə çatma bilməzsınız, onun heç ayağının tozu da olmazsınız. Axı bu vicdanlı

adam bizə həmişə təbii şəkildə baş vermiş əhvalatları göstərir, o özünü sizin kimi sirli xırım-xırtı ilə əhatə eləmir, cənab doktor... Vəssalam, xudahafizləmək şərəfinə nail oluram!

Doktor:

– Ah, doğrudanmı mənə belə qəzəbli halda tərk edəcəksiniz?

Bunu deyib, Fabianın iki qolunu çiynlərindən biləyinə kimi bir neçə dəfə sıgalladı. Fabian da özünü itirib, pərt oldu:

– Neyləyirsiniz, cənab doktor?

Doktor dedi:

– Gedin, cənablar. Cənab Valtazar, sizi tezliklə görəcəyim ümidvaram... Bu yaxında sizə kömək etmək üçün vasitə tapılacaq!

– Bizdən çaypulu qopara bilməyəcəksən! – qapıdan çıxanda Fabian qızılı-sarı qapıçının boğazını çimdiklədi. Lakin qapıçı bu dəfə də "vır"-dan başqa heç nə demədi və yenə də Fabianın barmağını dimdiklədi.

– Heyvan! – Fabian ondan uzaq qaçdı.

Qoşa qurbağalar dostları nəzakətlə bağın darvazasınadək ötürüldü; darvaza da boğuş gürultu ilə açılıb örtüldü.

Yolda Fabianın arxasınca yeriyən Valtazar:

– Başa düşmürəm, – dedi, – heç cürə başa düşmürəm, qardaş, bu gün sənin əynindəki nə qərribə gödəkcədir; çox uzun ədəkləri, çox da qısa qolları var.

Fabian heyətlə baxıb gördü ki, qısa gödəkcəsi daldan yerlə sürünür, uzun qolları isə, əksinə, dirşəklərinə qədər qısalıb.

– Bu nə olan şeydir! – Hirsələnmiş Fabian qollarını dartmağa və çiynlərini oynatmağa başladı. Elə bil bunun bir az köməyi oldu, ancaq onlar şəhər darvazasından içəri girəndə gödəkcənin qolları yenə elə qısaldı, ədəyi də elə uzandı ki, dartışdırmaya, silkələnməyə baxmayaraq, Fabian qolları çiynlərindəki çıpaqlaşdı, ədəyi də daldan yerlə sürünə-sürünə uzandı. Yoldan ötənlər dayanıb baxır, şəqqildəyib gülür, uşaqlar şən çığırtılarla uzun ədəyin üstü ilə qaçır, Fabianı yerə yıxırdılar. O, ayağa qalxanda uzun ədək birçə qarış da qısalmır, daha da uzanırdı! Gülüş, şənlik, fitəbasma az qala ağılını itirmiş Fabian bir evin açıq qapısından özünü içəri salınca kəsilmədi... Uzun ədək də o dəqiqə yox oldu.

Valtazar bu sehr-tilsimli işlərə heyrət eləməyə macal tapmamış, referendari Pulxer onu qamarladı, uzaq bir döngəyə çəkib dedi:

– Necə, sən hələ qaçıb canını qurtarmamısan, hələ gözə görünməyə cürət də ələyirsən? Axı universitet nəzarətçisi, əlində həbs vəərəqəsi səni axtarır.

Valtazar heyətlə soruşdu:

– Nə olub, sən nə danışırısan?

Referendari sözüne davam etdi:

– Ağlısızlıq, qışqançlıq səni elə hələ gətirib ki, sən mənzil toxunulmazlığı qaydasını pozmusan, pis niyyətlə Moş Terpinin evinə soxulmusan, nişanlısının yanında Sinnoberə hücum eləmişən, bu cılız vücudu az qala ölüncə döymüsen!

Valtazar çığırdı:

– İnsaf elə! Axı mən bütün gün Kerepesdə olmamışam, bu, ağ yalandır!..

– Yavaş, yavaş! – Pulxer onun sözünü kəsdi. – Fabianın o səfeh uzunətək geyimi səni xilas eləyib. İndi hamının başı ona qarışib... Bu biabırçı həbsdən qaçıb yaxa qurtarsan, qalan işi biz düzəldərik. Öz evində qalma!.. Açağı ver mənə, lazım olan şeyləri sənə göndərərəm... Tez ol, Vişni Yakobsgeymə qaç!

Bunu deyib referendari Valtazarı kənar küçələrlə, sonra da şəhər darvazasından Vişni Yakobsgeyməyə, məşhur alim Ptolomey Filadelfin naməlum tələbə tayfası haqqında öz gözəl kitabını yazdığı həmin kəndə ötürdü.

ALTINCI FƏSİL

Gizli müşavir Sinnoberin saçını öz bağçasında necə daradılar və o, şəhdə necə çimdi. – Yaşılxallı pələng ordeni. – Bir teatr dərzisinin ağına gələn gözəl fikir. – Freyleyn fon Rozenşon üstünə necə qəhvə dağıtdı və Prosper Alpanus da dostluğunu ona necə inandırdı.

Professor Moş Terpin səadət dənizində üzürdü. Öz-özünə deyirdi:

– Mənimçün bundan böyük xoşbəxtlik olarmı, xüsusi işlər üzrə xoşsaçlıq gizli müşavir tələbə kimi mənim evimə gəlib? O, qızımın evlənəcək, kürəkənim olacaq, onun vasitəsilə mən gözəl knyaz Varsanufun mərhəmətinə qazanacağam və mənim qiyamət Sinnoberciyimin qalxdığı pilləkənlə üzüyuxarı qalxacağam... Boynuma alıram, hərdən özüm də anlamıram ki, mənim qızığazım, mənim

Kandidam bu cumbuluya bir könülden min könülə necə vurulub. Ümumiyyətlə, qadınlar zahiri qəşəngliyə çox fikir verirlər, nəinki müəyyən qabiliyyətə. Hərdən bu xüsusi işlər üzrə cırdana baxanda, mənə elə gəlir ki, o çox da gözəl deyil... həttə... *bossu!*... sss, sss... divarın da qulağı var... O, knyazın istekli adamıdır, o, yuxarı, lap yuxarı qalxacaq... o, mənim kürəkənimdir!..

Moş Terpin haqlı idi, Kandida balacaya aşiq-aşkar rəğbət göstərirdi. Sinnoberin əcaib hoqqaları kimi isə heyran etməyəndə professor anladır ki, bu gizli müşavir əslində xoşagəlməz cybəcərdir, qız o dəqiqə təbiətin Sinnoberə bəxş etdiyi o gözəl saçlardan söhbət salırdı. Kandida belə şeylərdən söhbət salanda heç kim referendari Pulxer kimi kinayə ilə qımışmırdı.

Pulxer Sinnoberin hər addımını izləyirdi, bu işdə referendarinin ən sədiq köməkçisi gizli katib Adrian idi. Sinnoberin cadusu ucba-tından həmin Andriani az qala nazirin dəftərxanasından bayıra tulla-mışdılar; yalnız ləkəaparan maddə getirməklə knyazın iltifatını yenidən qaytara bilmişdi.

Gizli müşavir Sinnober gözəl bağı olan gözəl evdə yaşayırdı; bağın ortasında, qalın kolların arasında qiyamət qızılgüllər bit-mişdi. Görmüşdülər ki, hər doqquz gündən bir Sinnober obaşdan durur, nə qədər əziyyət çəksə də, nökrərlərin köməyi olmadan özü geyinir, başçaya enir və güllüyü dövrələmiş kollarıqda gözəndir. Bunda bir sır görən Pulxerlə Adrian Sinnoberin kamerdinerindən onun artıq doqquz gün güllükdə olmadığını öyrənib, bir gecə bağın daş hasarını aşdılar və kollarıqda gizləndilər.

Səhərin gözü açılar-açılmaz, onlar balacanı bağda gördülər; o fısıldayır, pufıldayır, çünki güllərin arasından keçəndə şəhli budaqlar burnuna çırpılırdı.

Sinnober qızılgüllərin yanına çatanda kolların üstündən meh əsdi, qızılgüllərin ətri daha rəyihəli oldu. Çiyinlərinin arxasında qanad olan, örtüyə bürünmüş gözəl bir qadın aşağı endi, zərif kürsü üstündə oturdu, astaca dedi: "Yanıma gəl, bala" və balaca Sinnober özüne sarı çəkib, kürəyinə tökülmüş saçlarını qızıl daraqla daramağa başladı. Görünür, bu, balacaya çox xoş gəlirdi, çünki o, gözllərini yumur, xırdaca ayaqlarını uzadır və lap pişik kimi xorul-

dayırdı. Bu hal beş dəqiqəyədək davam elədi, sonra səhrbaz qadın barmagını bir də balacanın əmgəyinə çəkdi. Pulxerlə Adrian Sinnoberin başında nazik, alov kimi yanar xətt gördülər.

Qadın dedi:

– Əlvida, əziz balam! Ağıllı ol, mümkün qədər çalış ağıllı ol!

Bala cavab verdi:

– Adicu, anacan, mən onsuz da lazımcına ağıllıyam, bunu tez-tez təkrar etmək lazım deyil...

Qadın asta-asta qalxıb havada yox oldu.

Pulxerlə Adrian heyrdəndən donub qalmışdılar. Lakin Sinnober gedəndə referendari kollarıqdan tullanıb, ucadan dedi:

– Sabahınız xeyir, xüsusi işlər üzrə cənab gizli müşavir! Saçı-nızı nə gözlə daradırlar!

Sinnober çevrilib referendarini görəndə, dabanına tüpürdü. Ancaq yəndəmsiz olduğundan, ayaq üstə möhkəm dayana bilmədi, ayağı ilişdi, o, hündür otun içinə yuxıdı və şəhəndən tamam islandı. Pulxer özüni ona yetirdi və kömək eləyib ayağa qaldırdı, Sinnober isə mırıldadı:

– Cənab, mənim bağına necə girmisiniz? Rədd olun cəhənnəmə!

Tullana-tullana da evə tərəf götürüldü.

Pulxer bu qəribə əhvalatı yazıb Valtazara göndərdi və səhrli eybərci ikiqat diqqətlə güdəcəyini bildirdi. Həmin hadisə, Sinnober, görünür, lap kədərlandırmışdı. Əmr elədi ki, onu yatağa uzat-sınlar. Elə də inildəyir, elə zaryırdı ki... onun bu qəfil xəstələnməyi barədə xəbər tezliklə nazir Mondşeyna və knyaz Varsanufa yetişdi.

Knyaz o saat saray hakimini öz kiçik sevimlisinin yanına göndərdi.

Sinnoberin nəbzini yoxlayanda saray hakimi dedi:

– Xüsusi işlər üzrə möhtərəm gizli müşavir, siz özüünüzü dövlət yolunda fəda edirsiniz. Gərgin iş sizi xəstələndirib yatağa saldı, fikir-xəyal sizin təsvirəgəlməz əzablarınıza səbəb oldu! Rənginiz solub, üzəndən arıqlamısınız. Qiymətli başınız od tutub yanır! Vay, vay, vay. Ümidvaram ki, beyin iltihabı deyil? Doğrudanmı, dövlətin naminə bu beləyə düşər olmusunuz? İnanmıram!.. Amma, icazə verin!..

Saray hakimi yəqin ki, Sinnoberin başında, Pulxer və Adrianın gördüyü həmin od rəngli zolağı sezdi. Uzaqdan bir neçə hipnoz hərəkəti eləyib, xəstənin yan-yörəsinə üfürdü: xəstə də bərkəndən zaryib niqqildadı, hakim əlini onun başı üstündən sürüşdürəndə

¹ Qozbəldir (frans.)

qəfildən başına toxundu. Qəzəbindən coşmuş Sinnober yerindən dik atıldı və üzərinə əyilmiş saray həkiminə balaca, sümüklü əli ilə elə şillə çəkdi ki, şappıltı səsi otağa yayıldı. Qışqırdı:

– Məndən nə istəyirsiniz, nə istəyirsiniz məndən, başımı neyçin cırmaqlayırırsınız? Mən heç xəstə deyiləm, mən sağlamam, lap sağlamam, indi durub nazirın yanına müşavirəyə gedəcəyəm. Rədd olun burdan!..

Qorxmış saray həkimi tez çıxıb getdi. Başına gələnləri knyaz Varsanufa danışanda, o, vəcdlə ucadan dedi:

– Dövlət xidməti üçün can yandırmağa bax!.. Ləyaqətə bax, özəmətə bax!.. Sinnober heyrtəmiz insandır!

Nazir Pretekstatus fon Mondşeyn balaca Sinnoberə dedi:

– Xüsusi işlər üzrə möhtərəm gizli müşavir, xəstə ola-ola müşavirəyə gəlməyiniz necə xoşdur. Mən Kakatuk sarayının vacib məsələsi barədə məlumat yazmışam, özüm yazmışam və xahiş edirəm, onu knyaza siz oxuyasınız, çünki sizin istedadlı oxumağınızdan məlumat gözəlləşəcək, qazanacaq, onda knyaz məni yazının müəllifi kimi tanıyacaq.

Pretekstatusun şöhrətlənmək istədiyi məlumatı Adrian yazmışdı.

Nazir balaca ilə bərabər knyazın hüsuruna yollandı... Sinnober nazirin ona verdiyi yazını cibindən çıxarıb oxumağa girişdi. Ancaq bacarmadığına, nəse anlaşılmaz sözlər mızıldadığına görə, nazir kağızı ondan alıb, özü oxumağa başladı.

Knyaz, görünür, lap heyran qalmışdı, məlumatı bəyəndiyini bildirdi, tez-tez:

– Qiyamətdir... gözəl deyilib... Aləmdir... lap gözündən vurmusunuz! – deyirdi.

Nazir oxuyub qurtaran kimi knyaz özünü Sinnoberin üstünə atdı, onu yuxarı qaldırıb, sinəsinə, düz iri Yaşılxallı pələng ulduzunun parladığı yerə sıxdı və gözündə yaş, dili tutula-tutula, hıçqıra-hıçqıra mızıldadı:

– Görün necə insandır... Necə istedadlıdır!.. Necə say eləyir!.. Məhəbbətə bax!.. Nəse qeyri-adi şeydir... Qeyri-adi!

Sonra sakitləşmiş halda dedi:

– Sinnober!.. Mən sizi özümə nazir təyin edirəm! Vətənə sədaqətə xidmət edin, sizi sevən, yüksək qiymətləndirən Varsanufaların etibarlı xidmətçisi olun.

Axırda naziri narazı baxışla süzüb dedi:

– Əziz baron fon Mondşeyn, axır vaxtlar hiss edirəm ki, sizin qüvvəniz azdır. Malikanənizdə istirahət etməyin sizə xeyri olar!.. Xudahafiz!..

Nazir fon Mondşeyn dodaqaltı deyinə-deyinə, adətincə əsasını özünə dayaq verərək, barmaqlarının ucuna qalxıb, ətrafa qururla, həyasızlıqla baxan Sinnoberi odlu nəzərləri ilə yandırıb-yaxdı və ordan uzaqlaşdı.

Sonra knyaz dedi:

– Mən sizi böyük xidmətinizə görə mükafatlandırmalıyam, əziz Sinnober, bu münasibətlə mənim əlimdən Yaşılxallı pələng ordenini qəbul edin!

Knyaz orden lentini onun yaxasına taxmaq istədi, kamerdinərə əmr elədi ordeni təcili gətirsin, lakin Sinnoberin eybəcər vücudunda lent heç cür dayanmırdı: gah çox yuxarıda qalır, gah da çox aşağı düşürdü.

Dövlətin rifahı naminə görülən bütün işlərdə olduğu kimi, bu işdə də knyaz daqiqliyi sevirdi. Lentə bərkidilmiş Yaşılxallı pələng ordeni çanaq sümüyünün üst hissəsilə büzdüm arasında, ondan onaltıda üç qədər çəpinə dayanmalı idi. Bunu heç cür eləmək olmurdu. Kamerdiner, üç paj və knyazın özü nə qədər əlləşdilsə, əziyyətləri hədəf getdi. Zəhrimar lent hey yana sürüşür, Sinnober də hirsli-hirsli deyirdi:

– Bəşdir məni silkələdiniz, bu oyuncaq harda durur-dursun, mən indi onsuz da nazirəm, nazir olaraq da qalacağam!..

Qəzəblənmiş knyaz dedi:

– Hergah lent məsələsində mənim iradəmə zidd, axmaq qaydalar mövcuddursa, orden işləri üzrə müşavirləri neyçin saxlayıram?... Səbir eləyin, əziz nazir Sinnober! Bu yaxında burada hər şey dəyişəcək!

Nazir Sinnoberi Yaşılxallı pələng ordeni ilə necə cəld bəzəmək məsələsini müzakirə etmək üçün knyaz orden işləri üzrə şura çağırmağı tapşırırdı və əlavə olaraq şuraya iki filosof və Şimal qütbündən qayıdan, burada yolüstü dayanan bir təbiətşünas da daxil edildi. Şura üzvləri bu vacib müşavirə üçün qüvvələrini lazımcına toplansınlar deyə, onlara tapşırılmışdı ki, müşavirəyə bir həftə qalmış fikirleşməyi dayandırsınlar, bu əmri daha müvəffəqiyyətlə yerinə yetirmək

və dövlətin xeyrinə fəaliyyəti dayandırmaq məqsədilə də bu müddətdə hesabdarlıqla məşğul olsunlar. Müşavirlərin, filosofların və təbiətsünasın məşvərat edəcəyi sarayın qabağındakı küçələrə qalın saman döşənmişdi ki, arabanın gurultusu bu alimlərə mane olmasın; məhz buna görə də sarayın yaxınlığında təbii döyməyə, musiqi çalmağa, hətta ucadan danışmağa icazə verilmirdi. Sarayın özündə isə hamı qalın keçə çəkmə geyib gəzir, him-cimlə danışdı.

Artıq yeddi gündür ki, sübh tezdən aşxama kimi müşavirə davam edirdi, amma bir qərara gəlməyə hələ çox vardı.

Səbri tükənmiş knyaz dəqiqəbaşı onlara xəbər göndərirdi ki, zəhmət çəkib ağıllı bir şey fikirləşib tapsınlar. Ancaq bunun zərəcə köməyi olmurdur.

Təbiətsünas öz imkanı daxilində Sinnoberin təbiətini tədqiq edirdi, onun kürəyindəki donqarın hündürlüyünü və uzunluğunu ölçdü. Bu barədə çox dəqiq hesablamalarını şuraya təqdim etdi. Müşavirəyə teatr dərzisini çağırmağı da təklif etdi.

Bu təklif nə qədər qərribə görünsə də, qorxudan və çarəsizlikdən onu yekdilliklə qəbul elədilər.

Teatr dərzisi Kees çox bədi, fəndgir adamdı. Bu çətin işin məğzini ona başa salan kimi, təbiətsünasın hesablamaları ilə tanış olan kimi, dərzilərdən lentini lazımı yerdə bərkətmək üçün gözəl üsul tapdı.

O təklif etdi ki, sūrtukun yaxasına da, kürəyinə də müəyyən miqdarda düymə tikilsin və lent də düymələnsin. Bu təcrübə tam müvəffəqiyyətlə nəticələndi.

Knyaz şurayı bu gündən Yaşılxallı pələng ordenini, onunla bərabər təqdim olunan düymələrin sayına görə, müxtəlif dərəcələrə bölmək kimi təklifindən vəcdə gəldi və onu bəyəndi: məsələn, iki-düyməli Yaşılxallı pələng ordeni, üçdüyməli Yaşılxallı pələng ordeni və s. heç kəs tələb eləyə bilmədiyi xüsusi fərqlənmə əlaməti olaraq, nazir Sinnober ordeni iyirmi briyant düymə ilə bərabər aldı, çünki onun qərribə bədən quruluşu məhz iyirmi düymə tələb edirdi.

Dərzilə Kees Yaşılxallı pələng ordenini iki qızıl düymə ilə bərabər aldı, lakin ağıllı təklifinə baxmayaraq knyaz onu pis dərzilə hesab etdi, ona geyim sifariş vermədi. O ancaq knyazlığın həqiqi Gizli Baş Dərzisi təyin olundu...

Doktor Prosper Alpanus bağ evinin pəncərəsindən öz parkını fikirləşə-fikirləşə seyr edirdi. Bütün gecəni sərəsər Valtazarın ulduz

fəlini hazırlayırdı, həm də balaca Sinnober barədə bəzi şeylər aşkara çıxarırdı. Ancaq doktor üçün ən vacib əhvalat Pulxerlə Adrianın bağda balacamı güddüyü vaxt gördükləri idi. Prosper Alpanus təkbü-nuzlarını çağırmaq istəyirdi ki, balıqqucağını qayıpa çəksinlər, çünki o, Vişni Yakobsqeymə getmək fikrində idi. Elə bu vaxt parkın dəmir məhəccərli darvazasına gurultu ilə bir kareet yaxınlaşdı. Ona məlumat verdilər ki, xeyriyyə məktəbində oxuyan freyleyn fon Rozenşon cənab doktorla danışmaq istəyir.

Prosper Alpanus:

– Xoş gəlmisiniz, – dedi. Qonaq otağa daxil oldu. Uzun qara pal-tarlı, örtüyü bürünmüş bir qız ağır-səngin ev xanımına oxşayırdı. Qəfil qərribə fikirdən heyərlənmiş Prosper Alpanus öz əsasını götürdü və şüa saçan yumru başını qonağa sarı yönəltdi. Elə bil qonağın dövrəsində şimşəklər çıxıb, şaqqıltı ilə sayırırdı, o da ağ, zərif geyimdə, kürəklərində parıldayan cırcırma qanadları, saçları ağ, qırmızı qızılgüllər hörülmüş halda doktorun gözlərinə görünürdü.

– Vay, vay, – Prosper pıçıldayıb, əsanı xalatinin altında gizlətdi, qonaq da əvvəlki görkəminə qayıtdı.

Prosper Alpanus nəzakətlə ona yer göstərdi. Freyleyn fon Rozenşon dedi ki, bağ evində doktora çoxdan baş çəkmək istəyirmiş, ətrafda hamının yüksək qabiliyyət sahibi, xeyirxah, müdrik adam kimi tanıdığı adamları tanış olmaq arzusunda imiş. O, əlbəttə ki, xanımın xahişini yerinə yetirəcək, yaxınlıqdakı qadın xeyriyyə məktəbində həkimlik qayğısını öz üzərinə götürəcək, çünki oradakı qoca xanımlar tez-tez xəstələnilirlər və heç bir kömək də almırlar. Prosper Alpanus nəzakətlə cavab verdi ki, həkimlik təcrübəsini çoxdan buraxıb, ancaq lazım gəlsə sığınacaqda xanımlara baş çəkəcək. Sonra soruşdu ki, o özü, freyleyn fon Rozenşon bir xəstəlikdən əziyyət çəkirmi? Qonaq onu inandıraraq ki, səhərin sərin havasında soyuqlayanda, hərdən oynaqlarında yel xəstəliyi hiss eləyir, indi isə tamamilə sağlamdır. Tez də söhbəti dəyişdi. Prosper soruşdu ki, səhərsəhər bir fincan qəhvə içməzmi? Rozenşon cavab verdi ki, xeyriyyə məktəbinin xanımları belə təklifdən heç vaxt boyun qaçırmırlar. Qəhvə gətirildilər, amma Prosper nə qədər çalışdısa, fincanlar elə boş qaldı, qəhvə isə elə hey tökülürdü.

– Vay, vay, vay, – Prosper Alpanus gülümsəndi, – bu nəse bəd qəhvədir!.. Bəlkə özünüz buyurub qəhvə süzəsiniz, hörmətli freyleyn?

– Məmnuniyyətlə, – deyib xanım qəhvədanı götürdü. Qəhvə-
dandan birçə gile tökülməsə də, fincan doldu, dolub stolun üstünə,
qonağın paltarına töküldü... Qonaq qəhvədanı tez stolun üstünə
qoydu, qəhvə də o dəqiqə yox oldu. Prosper Alpanusla xanım qız
qərribə nəzərlə baxışdılar.

Qonaq dedi:

– Siz, cənab doktor, mən gəldiyim vaxt yəqin maraqlı kitab
oxumaqla məşğul idiniz?

Doktor cavab verdi:

– Doğrudan da, bu kitabda çox maraqlı şeylər var.

Bunu deyib, qarşısındakı kiçik, qızılı cildli kitabı açmaq istədi.
Amma heç cürə aç bilmədi, kitab hər dəfə bərk şappıltı ilə ötürülürdü.

Prosper Alpanus dedi:

– Vay, vay, vay, bəlkə bu tərsin öhdəsindən siz gələ bildiniz,
hörmətli freyleyn!

O, kitabı qonağa uzatdı, qonaq da əlini toxunduran kimi kitab
öz-özünə açıldı. Lakin bütün vərəqləri yerə töküldü, irilədi, yekəldi
və otaqda xışıltı ilə uçuşdu.

Xanım qız qorxub dala çəkildi. Doktor da var gücü ilə kitabı ördü,
vərəqlərin hamısı yox oldu.

Prosper Alpanus uşaq təbəssümü ilə dedi:

– Möhtərəm xanım, neyçin vaxtımızı belə kübar xırdalıqlarına
sərf eləyək? Axı, indiye kimi məşğul olduqlarımız ən adi kübar
hoqqabazlıqları idi. Yaxşısı budur, daha yüksək materiallarla
məşğul olaq.

Xanım qız ucadan:

– Mən getmək istəyirəm! – dedi və ayağa durdu.

Prosper Alpanus :

– Mənim razılığım olmadan getməyiniz çətin ki, mümkün olsun.
Sizə deməliyəm ki, hörmətli xanım, siz indi bütünlüklə mənim ixti-
yarımdasınız.

Xanım qız qəzəblə çığırdı:

– Sizin ixtiyarınızda, cənab doktor, sizin ixtiyarınızda?.. Səhv
edirsiniz!

Bu vaxt onun ipək paltarı aralandı və o, qəşəng qara kəpənək
şəklinə tavana tərəf uçdu. Ancaq Prosper Alpanus da o dəqiqə gözəl
böcək-marala çevrilib, vızıldı, uğultu ilə onun ardınca cumdu. Yorul-

muş qara kəpənək yerə endi və xırdaca siçana dönüb, ora-bura
qaçmağa başladı. Böcək də boz pişiyə çevrilib, miyoltu, pufultu ilə
onun dalınca qaçdı. Siçan yenə əlvan tüklü kiçik quş olub yerdən
qalxdı, o dəm evin dövrəsində çoxlu qərribə səslər eşidildi, çoxlu
əcaib həşərat cingilti səslə hücum çəkdi, onlarla bərabər nəsə qərribə
meşə quşları gəldi, pəncərələrə elə bil qızıl tor çəkildi. Budur, şahənə
görməkdə, parlaq ağ geyimdə, bərk vuran almaz kəmərlər, tünd saçla-
rına ağ, qırmızı qızılgül taxılmış pərlü Rozabelverda otağın ortasında
göründü. Onun da qarşısında, qızıl sapla işlənmiş əbə əyində, yumru
başı alov saçan əsası da əlində sehribaz dayanmışdı.

Rozabelverda sehribaza tərəf bir addım atdı, ancaq bu dəm saçın-
dakı qızıl daraq mərmər döşəməyə düşüb, şüşə kimi çilik-çilik oldu.

Pəri çığırdı:

– Evim yıxıldı!.. Evim yıxıldı!

Birdən yenə qəhvə stolunun arxasında xeyriyyə məktəbində
oxuyan freyleyn Rozenşön oturmuşdu, onunla da üzbəüz doktor
Prosper Alpanus.

– Elə bilirəm ki, – çətinlik çəkmədən çini fincanlara ətirli, buğ-
lanan makko qəhvəsi süzən Prosper Alpanus çox təmkinlə dedi, –
elə bilirəm ki, möhtərəm xanım, bir-birimizdən nələr gözləyəcə-
yimiz ikimizə də kifayət qədər aydındır... çox təəssüf eləyirəm ki,
sizin gözlə dərinizdən mənim bərk döşəməyə düşüb sındı.

Qəhvəni ləzzətlə içən xanım qız dedi:

– Buna səbəb ancaq mənim ehtiyatsızlığımıdır. Bu döşəməyə
gərək heç nə salmayasan, çünki səhv eləmirəmsə, bu daşlara sehrlə
yazılardan naxış düşüb, amma bunları bir başqası mərmərin içindən
keçən xətlərə oxşadar.

Prosper dedi:

– Sınımış təlsimlərdir, hörmətli xanım, sınımış təlsimlərdir,
vəssalam.

Xanım qız bərkdən:

– Əziz doktor, – dedi, – necə olub ki, biz lap çoxdan bir-birimizi
tanınamışıq, yollarımız birçə dəfə də çarpazlaşmayıb?

Prosper Alpanus cavab verdi:

– Tərbiyəmiz, əziz xanım, bunun yeganə səbəbi tərbiyəmizin
müxtəlif cür olmasıdır! Siz Cinnistanda arzular qanadında uçanda,
zəngin təbiətinizə rəvac, bəxtiyar dühənizə qol-qanad verəndə,

talesiz tələbə olan mən hücrələr içində əziyyət çəkir, deyingən, amma çox bilikli qoca alim Zərdüştün mühazirələrinə qulaq asırdım. Şöhrətli knyaz Demetriusun hakimiyyəti zamanında isə bu kiçik, qəşəng ölkədə məskən saldım.

Xanım qız:

– Nə danışırırsınız, – dedi, – knyaz Pafnusiun maarif yayanda da sizi sürgün etmədilər?

Prosper cavab verdi:

– Yox, yox, mən sifətimi maska altında tamam gizlədə bildim; yaydığım müxtəlif əsərlərimdə maarif məsələlərindən xüsusi məlumat sahibi olduğumu nümayiş etdirdim. Mən sübut etdirdim ki, knyazın icazəsi olmadan göy guruldamaq, ildırım çaxmamalıdır; inandırırtdım ki, xoş hava və bol məhsul üçün biz ancaq knyazın sөy göstərməyinə, yataq otaqlarına çəkilib, tənhalıqda bu barədə müdrik söhbətlər edən əyanların canfəşanlıqına borcluuyq, halbuki həmin vaxtlarda qara camaat təmiz havada məhsul əkib-becərir. O vaxt knyaz Pafnusiun məni maarif işləri üzrə Gizli Ali Prezident təyin etməmişdi, bu vəzifəni maska ilə birlikdə, tufan sovuşandan sonra ağır bir yük kimi üstümdən atdım. Bacardığım qədər, gizlicə fayda verdim. Yəni ikimizin başa düşdüyümüz mənada dediyim faydanı, hörmətli xanım... Onu bilirsinizmi ki, əziz freyleyn, polis barədə sizi mən xəbərdar elədim və indici mənə göstərdiyiniz xırdaxuruşu özünüzdə saxlaya bildiyiniz üçün mənə minnətdarsınız?.. İlahi! Bir bu pəncərələrə nəzər salın, hörmətli xanım!.. Yəni tez-tez seyr edədiyiniz, kolluqlarda, güllüklərdə, bulaqlarda yaşayan dost ruhlarla söhbət apardığınız bu parkı tanıyırsınız?.. Bu parkı mən öz biliyim gücünə xilas etməmişəm. O, qoca Demetriusun vaxtında olduğu kimi qalıb. Allaha şükür ki, knyaz Varsanufu sehr-cadu çox da narahat eləmir; o, mülayim adamdır, heç kəsə, heç nəyi məcbur eləmir, onun ölkəsində hamı istədiyi qədər sehrbazlıqla məşğul ola bilər, təkni bunu bürzə verməsin, bir də vergini vaxtı-vaxtında ödəsin. Bu səbəbdən mən də burda xoşbəxt, qayğısız yaşayıram, əziz xanım, necə ki, siz öz xeyriyyə məktəbinizdə yaşayırsınız!

Xanım qız heyrtlə:

– Doktor, – dedi və gözlərindən sel kimi yaş axıtdı, – mən nələr eşidirəm, doktor!.. Siz gözlərimi açdınız!.. Bəli, mən vaxtilə bəxtiyar günlər keçirdiyim bu məşəliyi tanıdım!.. Doktor!.. Mən çox

şeydə sizə borcluyam, nəcib, alicənab insan!.. Siz də mənim himayə etdiyim balacanı belə amansızlıqla təqib edirsiniz?..

Doktor dedi:

– Əziz freyleyn, siz təbiətdən üreyiyuşsaq olduğunuzdan, yaxşığa layiq olmayanın başından nemət yağdırmısınız. Sizin xeyirxah köməyinizə baxmayaraq, Sinnober murdar cybəcər idi, elə o cür də qalacaq, indi isə, qızıl daraq yerə düşüb sinandan sonra o tamam-kamal mənim əlimdədir.

Xanım qız yalvardı:

– Rəhm edin, doktor!

Prosper:

– Lütf edib bura baxın, – deyərək, Valtazar üçün hazırladığı ulduz falını ona göstərdi.

Xanım qız ulduz falına baxıb ürək ağrısı ilə çığırdı:

– Bəli!.. Hərgah iş bu yerdədirsə, onda görünür, mən ilahi qüvvəyə boyun əyməliyəm... Zavallı Sinnober!..

Doktor gülümsəyib dedi:

– Boynunuza alın ki, əziz freyleyn, boynunuza alın ki, xanımlar çox vaxt bir anlıq şıltaqlıqları ucbatından, fikirləşmədən özbaşına əcaib-qərib istəklərə imkan verirlər, hətta bu istəklər başqalarının üreyinə toxunsa belə!.. Sinnober qismətindən qaça bilməyəcək, ancaq sonra o yenə layiq olmadığı şərəf pilləsinə yüksələcək. Bununla mən sizin istəyinizə, sizin xeyirxahlığınıza, sizin layəqətinizə öz hörmətimi ifadə edəcəyəm, hörmətli xanım!

Xanım qız heyranlıqla:

– Gözəl, əvəzsiz insan, – dedi, – ömürlük mənə dost olun!..

Doktor cavab verdi:

– Ömürlük dost olaram. Sizə bəslədiyim dostluq hisslərim, məhribanlığım heç vaxt tükənməyəcək, gözəl pəri! Həyatın hər çətin anında mənə müraciət edin və... ah, istədiyiniz vaxt evimə qəhvə içməyə gəlin.

– Əlvida, möhtərəm sehrbaz, sizin hörmətinizi və bu qəhvənizi heç vaxt unutmayacağam!

Bunu deyib, rıqqətə gəlmiş xanım qız getmək üçün ayağa qalxdı.

Prosper Alpanus meşənin füsunkar, xoş tərənləri altında onu məhəccərlər darvazayadək ötürdü.

Xanım qızın kareti əvəzinə darvaza qabağında doktorun büllür balıqqulağı kolyaskası dayanmışdı, ona təkbuyuzlular qoşulmuşdu, arxada qızıl böcək pəncələyən qanadlarını açmışdı. Sürücünün yerində, dimdiyində qızıl cilovlar tutmuş gümüş qırqovul oturub, ağıllı göz-lərini xanım qıza dikmişdi.

Füsunkar səslər çıxaran kolyaska ötir saçan meşə ilə hərəkət elə-yən vaxt, xeyriyyə məktəbində yaşayan xanım qız özünü pəri həya-tının ən bəxtiyar dövrünə qayıtmış kimi hiss elədi.

YEDDİNCİ FƏSİL

Moş Terpin knyazın zirzəmisində təbiəti necə tədqiq elədi. — *Mycetes Beelzebub*. — Tələbə Valtazarın ümitsizliyi. — Hər rahatlığı olan bağ evinin ailə xoşbəxtliyinə xoş təsiri. — Prospero Alpanus tısqaba qınından olan mücrünün Valtazara necə verib getdi.

Vışni Yakobsgeymdə gizlənmiş Valtazar Kerepesdən, referen-darı Pulxerdən belə məzmununda məktub aldı:

“Əziz dostum Valtazar, işlərimiz günü-gündən pisləşir. Düş-mənimiz, murdar Sinnober xarici işlər naziri oldu və iyirmi düymə ilə bərabər Yaşılxallı pələng ordeni aldı. O, indi knyazın istəkli adamıdır, nə istəsə onu eldə edir. Professor Moş Terpin lap özündən çıxıb, lovğalıqdan partlayır. Gələcək kürəkəninin köməyi sayə-sində ölkənin təbiətə aid bütün işlərinin baş direktoru yerini alıb, bu yer ona bolluqa pul və çoxlu başqa mənfəət verəcək. Adlarını çək-diyim işlər üzrə baş direktor kimi o, Günəşin və Ayın tutulmasını, təqvimlərdəki bizim dövlətimizdə icazə verilən məlumatları yox-layıb təftiş edir, xüsusən də knyazın iqamətgahında və onun ətra-fında təbiəti öyrənir. Bu məşğuliyyətə görə Moş Terpin knyaz meşələrindən nadir quşları və nadir heyvanları hədiyyə alır, bunları da qızardılmış halda tıxır ki, onların təbiətini öyrənsin. Bundan başqa, indi, dadına və təsirinə görə “şərab neyçin sudan fərqlənir” barədə elmi əsər yazır (hər halda inanırdır ki, yazır) və bu elmi əsəri kürəkəninə ithaf etmək istəyir. Sinnoberin səyi və köməyi ilə Moş Terpinə icazə verilib ki, knyazın şərab zirzəmisində hər gün elmi əsəri üzərində işləsin. Artıq o, yarım çəllək köhnə Reyn şərabı

və bir neçə düjün Şampan şərabı süsəsinə öyrənib, indi də alikantə çəlləyinə girişib... Zirzəmi müdiri lap çaşılıb qalıb!.. Bu da qarın-qululuğu sənə yaxşı bəlli olan professorun ürəyinə yatır; əkin yerlərini dolu vuranda, bəzən ölkəni gözib, knyazın icarədarlarına dolu yağmasının səbəbini izah etməli olmasaydı, o beləcə ləzzətlə ömür sürərdi. Görək bu qanmaz icarədarlar gələcəkdə belə bəd-bəxtliklərdən qorunsunlar və bu fəlakətdə təqsirkar özləri ola-ola icarə haqqının ləğv edilməsini tələb etməsinlər.

Nazir sənə onu kəşf etdiyini heç cür unuda bilmir. Səndən qisas alacağına and içib. Görək daha Kerepesdə gözü görünməyə-sən. O mənə də izləyir, göz verib işıq vermir, çünki onun qanadlı xanımlara saç darıtdırmaq kimi gizli adətini duymuşam... Nə qədər ki Sinnober knyazın istəkli adamıdır, mən yaxşı vəzifəni heç yuxuda da görə bilməyəcəyəm. Kor təleyim hay deməmiş, gözlə-mədiyim halda mənə bu cəybacara tuş gətirir, iş də hər dəfə mənim üçün pis qurtarır. Bu yaxınlarda nazir, dövrəsindəki adamlarla, qılınca, ulduza, lenti, yar-yarağı ilə Zooloji Kabinetinə buyurdu və adətincə, əsasını özünə dayaq verib, barmaqları ucunda yellənə-yellənə, nadir Amerika meymunları qoyulmuş şüşə şkafın qaba-ğında ayaq saxladı. Kabinetə gözdən keçirən xaricilərdən biri bizim ağac kökünü görüb, bərkəndə dedi:

— Ah! Nə yaraşıqlı meymundur!.. Nə yaxşı heyvancığızdır!.. Bu, Kabinetin incisidir!.. Bu qəşəng meymunun adı nədir? Əsli hardandır?

Kabinetin nəzarətçisi əlini Sinnoberin çiyninə toxundurub, lap ciddi tərzdə cavab verdi:

— Bəli, bu, qiyamət, əla Braziliya meymunudur, adı da *Mycetes Beelzebub*!.. *Simia Jinnei niger, barbatus, peditis caudaque apice brunneis*¹ bağiran meymundur.

Bu yerdə balaca nəzarətçinin üstünə fışladı:

— Cənab, siz dəlisiniz, cənab, yoxsa ağınlınızı tamam itirmisiniz, mən *Beelzebub caudaque*—zad deyiləm... bağiran meymun zad deyil-əm, mən Sinnoberəm, iyirmi düyməli Yaşılxallı pələng ordeni almış nazir Sinnober.

¹ Bağiran Velzevul... Linkey meymunu Velzevul... qara, saqqalı, ayaqları və quy-ruğunun ucu qonur.

Mən yaxınlıqda dayanıb qulaqbatırıcı qəhqəhə ilə güldürdüm, heç ölüm qorxusu olsaydı da, gülüşümü saxlaya bilməzdim.

– Cənab referendari, siz yenə qulağımın dibindəsiniz? – deyə o, qəzəblə üstümə çəmkirdi və ifritə gözləri qanla doldu.

Allah bilir, yaqın xarıcları onu bu vaxtdək gördükləri meymunların ən qəşəngi, ən nadir nümunə hesab edirdilər, ona ciblərinədən çıxardıqları Lombardiya fındığı yedirmək istəyirdilər. Sinnober də hirsindən boğulmağa başladı, xırdaca ayaqları titrədi. Kameridineri çağırtdılar, o da Sinnoberi qucağına aldı, aparıb karətə qoydu.

Heç özüm də bilmirəm neyçin bu əhvalat mənə bir ümid qığılcımı bəxş elədi. Bu, yaramaz əcinnəyə vurulmuş ilk çırtmadır.

Məlumdur ki, bu günlərdə Sinnober sübh çağı bağdan özünü itirmiş halda qayıdıb. Görünür, qanadlı xanım gəlib çıxmayıb, çünki balacanın qəşəng buruq saçından əsər-ələmət yoxdur. Deyirlər ki, onun saçları kilə olub kürəyinə tökülüb, knyaz Varsanuf da guya ona işarə eləyib ki:

– Səliqə-sahmanınızda belə diqqətsiz olmayın, əziz nazir. Mən öz bərbərimi yanınıza göndərəm!

Guya bu təklifə Sinnober də çox nəzakətlə cavab verib ki, hərgah bərbər gəlib-eləsə, onu pəncərədən bayıra atdıracaq.

Ona knyaz:

– Böyük ürəkli insan! Sizi ələ almaq mümkün deyil, – hönkürtü ilə ağlayıbmiş.

Əlvida, sevimli Valtazar! Ümidini itirmə və yaxşı-yaxşı gizlən ki, səni tutmasınlar!..”

Dostunun bu məktubundan ümidini lap itirmiş Valtazar meşənin qalın yerinə çökəlib, ucadan gileylənməyə başladı:

– Ümidini itirmə... Ümidimi necə itirməyim ki, ümid çırağım tamam sönüb, təsəllim yoxdur, hər yandan da dövrəmi zülmət bürüyür?! Kor tale!.. Həyatımı məhv edən qüvvə mənə qalib gəlir! Prosper Alpanusun məni xilas edəcəyinə ümid bəsləmək ağulsızlıq olardı, o Prosper Alpanus ki, mənim özümü dəhşətli sehri ilə şirnikləşdirdi, Sinnoberin güzgüdəki əksinə vurduğum zərbələri, o əslində Sinnoberin kürəyinə doğrudan vurub, mənə Kerepesdən didərgin saldı!.. Ah Kandida!.. Bu ilahi varlığı unuda bilsəydim!.. Lakin məhəbbətin odu ürəyimi əvvəlkindən daha artıq şiddətlə yandırır!.. Hər yerdən məhrəbən təbəssümlə, kədər içində əllərini mənə doğru uzadan sevgilimin surətini görürəm... Axı bilirəm ki,

məni sevirsən, gözəl, sevimli Kandida; ümitsizliyimin, əzabımın dəhşəti də ondadır ki, düşdüyn tilsimindən, sehirdən səni xilas etməyə qüvvəm çatmır!.. Xain Prosper! Mən, axı sənə neyləmişəm, nəyə görə məni belə amansızlıqla ələ salırsan?!

Qaş qaraldı, meşənin bütün əlvanlığı bozumontlu qaranlıq içində əridi. Qəfilən ağacların, kolların üstündən sanki axşam şofəqinin parıltısı ötüb keçdi və minlərlə cücü qanadlarını xışıldadıb, vızıldı, cingilti ilə havaya qalxdı. İşıldayan qızıl böcəklər ora-bura uçurdu, onların arasında isə ala-bəzək, əlvan kəpənlər qanad çalır, ətrafa ətirli toz səpirdilər. Vızıldı, xışıldı zərif, bəm musiqiyə çevrilib, Valtazarın parçalanmış ürəyinə məlhəm oldu. O, gözlərini göyə qaldırdı, Prosper Alpanusu görəndə heyrat elədi: Alpanus gözəl rənglərlə boyanmış cırcıramaya oxşar əcaib bir həşəratın belində bura uçuşdu.

Prosper Alpanus cavan oğlanın yaxınlığında yerə enib, yanında oturdu, cırcırama da kollağa uçub, səsinə meşədəki səslərə qatdı.

Doktor əlində tutduğu şəfəqli çiçəkləri oğlanın alına yaxınlaşdırın kimi Valtazarın ürəyi çuşa gəldi.

Prosper Alpanus mülayim tərzə dedi:

– Sən mənim bəmədə ədalətsiz fikirləşirsən, əziz Valtazar: sən məni amansızlıq və xəyanət üstündə o dəm məzəmmət edirsən ki, o dəmdə sənəin həyatını zəhərləmiş ovsunu dağıdıram, səni tez tapmaq üçün istəklə kəhərimi minib, bura çıxıram, səni xilas etməyə üçün nə lazımsa, hər şeyi götürürəm... Lakin eşq əzablarından ağır əzab yoxdur, sevgi və həsrətlə çırpınan ürəyin arzusu ilə heç bir şey müqayisə oluna bilməz... Mən səni bağışlayıram, axı ki min il bundan əvvəl Balzamina adlı bir hind şahzadəsini sevdimi vaxtlar mən də əzab çəkirdim və ümitsizlikdən, ən yaxın dostum sehribaz Lotosun saqqalını yerindən qopartmışdım; bu səbəbdən də, özün görürsən, saqqal saxlamıram ki, başıma həmin əhvalat gəlməsin... Amma bunları sənə təfəsilat ilə danışmağın mənası yoxdur, axı, hər əşiq ancaq öz məhəbbəti barədə danışmaq istəyir, ancaq onu söhbət mövzusu olmağa layiq bilir, necə ki, hər şair yalnız öz şeirlərini dinləməyi xoşlayır. Xülasə, keçək əsas mətləbə!.. Məlumun olsun ki, Sinnober yoxsul kəndli arvaddan doğulmuş cybəcər varlıqdır və əsil adı Balaca Saxesdir. Yalnız şöhrətpərəstlikdən özünə vüqarlı Sinnober-Fındıqober adını götürüb. Xeyriyyə məktəbindəki freyleyn fon Rozenşön, daha doğrusu, məşhur pari Rozabelverda, –

deməliyəm ki, bu xanım həmin pəridir, – bu balaca eybəcəri hardasa yolda tapıb. Qərara gəlib ki, hərgah ona qərribə, sehrli qabiliyyət bəxş eləsə, təbiətin ögey ana kimi balacanı mərhum elədiyi hər şeyi ona verə bilər; bu qabiliyyət də odur ki, Saxesin yanında hər kəs yaxşı nə fikirləşsə, desə, yaxud eləsə, bu, onun adına çıxılacaq, nəticədə, bilikli, ağıllı, istedadlı adamların arasında o da bilikli, ağıllı, istedadlı görünəcək, ümumiyyətlə, hansı sahəyə əl atsa, o sahədə kamil adam kimi şöhrətlənəcək.

Bu qərribə sehrli qüvvə balacanın təpəsindəki üç al-qırmızı təldədir. Onlara toxunan kimi ümumiyyətlə, balacanın başına toxunan kimi, bu onu incidir, hətta onu məhv eləyə bilər. Buna görə pəri işi elə qurub ki, Saxesin anadangəlmə seyrək, vız saç qalın, qəşəng dalğa ilə çiyinlərinə tökülsün və başını qorumaqla bərabər, o qırmızı telləri gizlətsin, həm də sehrli gücləndirsin. Hər doqquz gündən bir pəri özü balacanın tilsimini qızıl daraqla darayır, bu mərasim də tilsimə əks hər cür qurğunu dağıdırmış. Lakin xeyirxah pəri mənim yanıma gələndə əlaltıdan ona ötürdüyüm tilsimin gücündən o daraq sındı.

İndi ancaq balacanın başındakı üç al-qırmızı teli qoparmaq lazımdır ki, o dəqiqə əvvəlki heçliyinə yuvarlansın!.. Bu tilsimi dağıtmaq sən qismətinə düşüb, əziz Valtazar. Səndə mərdlik, cürət, güc və zireklik var, sən hər şeyi qaydasınca eləyəcəksən. Bu cəllanmış şüşəni götür, Sinner hərada olur olsun, ona yaxınlaş, başına bu şüşədən diqqətlə bax, təpəsində alov rəngli üç tel görəcəksən. Onu möhkəmcə tut, pişik ciyiltisinə fikir vermə, bir dəfəyə telinin üçünü də qopart, ordaca yandır. Telləri mütləq bir dəfəyə qopartmaq, o dəqiqə də yandırmaq lazımdır, yoxsa onlar çox bəd- bəxtliklər törəder. Ona görə sən əsas işin o olmalıdır ki, üç teli cəld, möhkəm tutasan, balacaya da ocağın, ya da şamın yanında hücum çəkəsən...

Valtazar ucadan:

– Ah, Prosper Alpanus, – dedi, – mən öz inamsızlığım ilə bu xeyirxahlığa, bu alicənablığa layiq deyiləm!.. Ürəyimin dərin güşəsində bir hissə mənə deyir ki, dərdlərimə son qoyulur, xoşbəxtlik də öz qızıl qapılarını üzümə açacaq!..

Prosper Alpanus sözüne davam etdi:

– Sevirəm, – dedi, – səf ürayində həsrəti, sevgini qoruyub saxlamış sən kimi cavanları sevirəm, mənim vətənim olan uzaq

ilahi möcüzələr ölkəsindən buraya gəlib çatan gözəl zəngulələri əks-sədası ürayində səslənən cavanları sevirəm. Qəlbində musiqi səslənən bu xoşbəxtləri şair adlandırmaq olar. Lakin bəzi insanlar kobud əlləri altında inildəyən kontrabasin tellərindən çıxan qarışıq səsleri ürəklərindən süzülən ilahi musiqiyə oxşadan adamları da yamanlayırlar... Mənim əziz Valtazarım, mən bilərəm hərdən sənə elə gəlir ki, guya bulaqların zümzüməsini, ağacdakı yarpaqların pıçıldısını anlayırsan, hətta aşam şəfqəti də guya başa düşdüyün dildə sənənlə danışır!.. Bəli, mənim Valtazarım, bu anda sən həqiqətən təbiətin gözəl səslərini başa düşürsən, çünki sən öz qəlbindən, təbiətin dərin mənasının ecazkar ahəngindən doğan ilahi musiqi yüksəlir... Ey şair, sən fortepiano da çalmağı bacarırsan, ona görə də bilirən ki, bir dillə əl vuranda, götdürdüyün tona ona qoşum tonlar qoşulur... Təbiətin bu qanununu gəlişigözlə söz kimi xatırlatmadım!.. Yox, sən şairən, qələm və mürəkkəblə ürayinin musiqisini kağıza həll eləyib şeir halında göstərdiyin o adamların fikirləşdiklərindən də çox-çox yaxşı şairən. O kiçik şeirlərin çox da gözəl deyil. Ancaq sən tarixi üslubda püxtələşməsən, bülbülün qızılgülə şahidi olduğu məhəbbət tarixçisini ətrafı təsvir etməsən. Bu, mükəmməl, əsaslı işdir...

Prosper Alpanus sözüne axa verdi. Valtazar heyətdən geniş açılmış gözlərlə ona baxır, ən fantastik hesab elədiyi şeirlərini Prosperin tarixi lövhə adlandırdığı müqabilində nə deyəcəyini kəsdirə bilmirdi.

– Sən, – Prosper Alpanus sözüne davam etdi, üzü xoş təbəssümdən işıqlandı, – sən, yaxın ki, mənim söhbətimə təəccüb edirsən və ümumiyyətlə, mənim varlığında çox şey sənə qərribə görünür. Lakin nəzərə al ki, bütün ağıllı adamların fikrincə, mən yalnız nağıllarda üzə çıxmalı şəxsiyyətim, sən də, əziz Valtazar, bilirən ki, belə şəxslər özünü əcaib halda apara bilər, ağıllı gələni danışar, xüsusilə bütün bunların arxasında nəzərə alınmalı vacib məsələlər dayananda... Sonra, hərgah pəri Rozabelverda eybəcər Sinnoberə belə canla-başla qayyumluq edirdisə, indi isə Valtazar, bütünlüklə mənim məhəbbətimin himayəsindəsən! Qulaq as, gör sən üçin neyləmək istəyirəm!.. Düən sehrbaz Lotos mənə baş çəkdi, şahzadə qız Balzaminadan mənə minlərlə salam və minlərlə şikayət yetirdi; Balzamina yuxudan oyanıb və “Şərtə Bhada”nın, bizim ilk

məhəbbət dastanımızın xoş sədaları altında həsrətli əllərini mənə sarı uzadıb. Elə köhnə dostum nazir Yuhi də Qütb ulduzundan mehribanlıqla mənə salamlayıb... Mən uzaq Hindistana yola düşməliyəm!.. Qoyub gedəcəyim mülkümü səndən başqa heç kimə tapşımaq istəməzdim. Sabah Kerepesə gedib, bağışlama kağızını düzəldirəcəyəm, özümü sənənin dayın kimi yazdıracağam! Sinnoberin tilsimi yanında sən gözəl mülk sahibi, varlı adam kimi professor Moş Terpinin evinə gələrsən; gözəl Kandidaya nişanlanmaq istəsən o, qızını sevə-sevə sənə verəcək. Hələ bu harasıdır!.. Hərgah sən öz Kandidanla mənim mülkümə yaşasan ailənlə xoşbəxt olacaqsan. Bağdakı gözəl ağacların arxasında güzəran üçün hər şey bitib: dadlı meyvələrdən başqa, heç yerdə görə bilməyəcəyin çox ləzzətli tərəvəz yetişir. Arvadının həmişə təzə kahı, təzə qulancaq, yeməyin vaxtını bir saat ötürməli olsa da, xörəklərin heç biri korlanmayacaq. Xalılar, həmçinin stulların, taxtların örtüyü ələdir ki, ən yöndəmsiz xidmətçilər belə onun üstünə ləkə sala bilməzlər. Fəğfur, şüşə isə sənə deyil, hətta qulluqçular var gücləri ilə onları bərk döşəməyə çırpısalarsa belə. Nəhayət, hər dəfə sənənin arvadın paltar yumaq istəsə, evin dalındakı böyük çəmənlərdə xoş, buludsuz hava olacaq, lap hər yanda yağış yağsa, göy güruldasa, ildırım çaxsa belə. Xülasə, əziz Valtazar, hər şey elə qurulub ki, sən öz gözəl Kandidanla rahat, xoşbəxt həyat sürəsin!.. Bəli, deyəsən vaxtdır, evə gedib, dostum Lotosla yol hazırlığı görməliyəm. Əlvida, Valtazar!..

Prosper bir-iki dəfə fit çalıb, cırıramanı çağırırdı, o da vızılı ilə uçub onun yanına gəldi. Prosper onu yəhərleyib belinə qalxdı. Ancaq elə havadaca dayandı, Valtazarın yanına qayıtdı.

– Az qala sənənin dostun Fabiani unutmışdım, – dedi. – Dəcəliyəm tutan vaxt həyasızlığına görə onu amansızlıqla cəzalandırdım. Bu mücrünün içindəkilər onun acığını soyudar!..

Prosper cəlalanmış tısağa qınından olan mücrünü Valtazara verdi, o da onu Sinnoberin tilsimini sındırmaq üçün Prosperdən aldığı gözliyənin yanında gizlətdi.

Prosper Alpanus xışıltı ilə kolluqda gözəndən itdi, meşədəki səslər də daha güclü, daha cazibədar oldu.

Valtazar ürəyində fərəh, ümid hissi və xoş duyğularla Vışni Yakobsgeymə qayıtdı.

Uzun otəyino görə Fabiani necə tərqiətçi və araşırışdırən bildilər. – Knyaz Varsanuf soba sipəri dalında necə gizləndi və tobiət üzrə baş direktoru necə işdən çıxardı. – Sinnoberin Moş Terpinin evindən qaçmağı. – Moş Terpin necə parvanonin belinə minmək və imperator olmaq istədi, amına sonra yixilib yatdı.

Sübh tezdən yollar, küçələr kimsəsiz olan vaxt Valtazar gizlicə Kerepesə girdi və dostu Fabianın yanına qaçdı. Qapını döydü, zərif bir ses ona cavab verdi: “Gəlin!”

Rəngi solğun, arıqlamış, xəstəüzlü Fabian yataqda uzanmışdı. Valtazar ucadan:

– İlahi, – dedi, – ilahi... dostum! Sənə nə olub?.. Danış!

Fabian zorla yerində dirsəklənib, zəif səslə cavab verdi:

– Ah, dostum, mənim işim bitib, daha sağalan deyiləm. Bilirəm ki, o qisasçı Prosper Alpanusun cadusu mənə üzüb öldürəcəkdir!..

Valtazar soruşdu:

– Bu necə olur, axı? Sehr, cadu... sən ki, əvvəllər belə şeylərə inanmırdın.

– Ah, – Fabian ağlar səslə davam etdi, – ah, indi mən hər şeyə inanıram: sehrbazlara, ifritələrə, cırdanlara, əcinnələrə, siçovullara, mandraqora kökünə, hər şeyə. Mənim günümə düşən lovğalanmaz!.. Prosper Alpanusun evindən qayıdanda o dəhşətli gödəkcə əhvalatı yadımdadır?.. İş onunla qurtarsaydı, nə vardı ki!.. Bir otəgimi gözəndən keçir, əziz Valtazar!..

Valtazar otağa nəzər salıb, divarlarda hər biçimdə, hər rəngdə cürbəcür frank, sürtük, gödəkcə gördü. Heyratlı dedi:

– Köhnə şey satan olmaq fikrinə düşməmişən ki, Fabian?

Fabian:

– Gülmə, mənə ələ salma, əziz dostum, – dedi. – Bütün bunları ən məşhur dərziyələrə tikdirmişəm ki, geyiminin ovsunundan yaxa qurtarım. Heyhat! Əynimə kip olan sürtükü bir neçə dəqiqəliyə geyəndə qolları çiynimə qədər qalxır, otəyi də beş-altı dirsek uzanıb, quyruq kimi dalımaca sürünür. Çarəsizlikdən, qolları tələkə geyiminin qollarına oxşar lap uzun qollu gödəkcə sifariş etdim. Fikirleşdim ki: “Nə qədər istəyirsinizsə qalxın, qollarım, nə qədər istəyirsinizsə uzanın, etəklərim, onda hər şey qaydasınca olar!” Ay hay!

Bir az keçmiş bu da o biri geyimlərimin tayı oldu! Heç bir ustalığ, ön yaxşı dərzilərin səyləri caduya üstün gələ bilmədi! Aydındır ki, hara gedirdimse, mənə gülürdülər, ələ salırdılar, lakin bu əcaib geyimdə gəzib-dolanmağım tezliklə tamam ayrı söz-söhbətə səbəb oldu. Qadınlar mənə ağılsızlığa, bayağılığa görə yamanlayırdılar, çünki nəzakətsizlik edib çılpaq qollarımı göstərirdim, – guya qollarım çox qəşəngmiş, – iş bununla qurtarsaydı, dərd yarı idi. Dərd odur ki, dindarlar çox keçməmiş mənə təriqətçi elan elədilər, mübahisələri də ancaq hansı təriqətə mənsub olmağım barədə idi: qollular, ya ətkəlilər, ancaq bu qərara gəldilər ki, hər iki təriqət təhlükəlidir, çünki hər ikisi tam sərbəstliyə çağırır və hər şey barədə fikirləşməyə cürət edir. Diplomatislər mənə yaramaz araqarırdıran hesab elədilər. Dedilər ki, uzun ətkəllərimlə mən xalq arasında narazılıq törətmək və onda hökumətə qarşı zidd əhval yaratmaq istəyirəm, dedilər ki, ümumiyyətlə, mən hansı gizli cəmiyyətə mənsubam, onun da nişanı qısa qoldur. Guya çoxdandır orda-burda qısaqolluların izləri gözə dəyir, onlar da iyezuitlər kimi, onlardan da bədtər qorxuludurlar, çünki hər dövlət üçün zərərli olan poeziyanı hər yerdə yaymağa çalışırlar və knyazın günahsızlığına şübhə edirlər. Qısaca desək, vəziyyət ciddiləşdi, rektor da mənə çağırdı. Bildim ki, sürtuku geysəm, bəlaya düşəcəyəm, ona görə olsuzu geyib getdim. Bu, rektoru acıqlandırdı, elə bildi ki, onu ələ salıram, çağırıb dedi ki, haftənin axırınadək səliqəli sürtuk geyib yanına gəl, yoxsa güzəşt etməyəcək, mənə universitetdən çıxaracaq... Bu gün vaxt qurtarır!.. Gör nə bədbəxt adamam!.. Ah, lənətə gəlmiş Prosper Alpanus!..

Valtazar ucadan:

– Sus, – dedi, – sus, əziz dostum Fabian, mənə mülk bağışlamış əziz, sevimli dayıma böhtan demə. O heç sənə də ədəvət bəsləmir, hərçənd boynuma alıram ki, onun yanında özünü həyasız apardığına görə sənə çox ağır cəza verib... Mən sənənin yanına kömək etmək üçün gəlmişəm!.. O, bu mücrünü sənə göndərüb, mücrü sənənin bütün əzablarına son qoyacaq.

Valtazar Prosper Alpanusdan aldığı, tısağa çanağından olan mücrünü cibindən çıxarıb, sakitləşmək bilməyən Fabiana verdi. Fabian:

– Bu gərəksiz şeyin mənə nə xeyri, – dedi, – nə xeyri? Tısağa çanağından olan kiçik mücrü geyiminin biçiminə nə təsir oləcək?

– Bunu bilmirəm, ancaq mənə əziz dayım mənə aldatmaz, mənə ona ürəkəndə inanıram; yaxşıdır budur mücrünü aç, görək içində nə var, əziz Fabian.

Fabian mücrünü açdı, onun içindən zərif mahuddan tikilmiş qiyamət bir sürtuk çıxdı. Nə Fabian, nə də Valtazar dərin heyrdəndən, çığırmaqdan özlərini saxlaya bilmədilər.

Valtazar heyranlıqla:

– Hə, səni başa düşürəm, – dedi, – səni başa düşürəm, əziz Prosper, mənə əziz dayım! Bu frak dostumun lap əynindədir, o, tilsimi qıracaq...

Fabian yubanmadan frakı geydi, Valtazarın gümanı da doğru çıxdı. Bu gözəl geyim əynində elə qalırdı ki, o vaxtadək heç bir geyim ona belə yaraşmamışdı; daha nə qolları gödəldi, nə də ətkəlləri uzandı.

Sevindiyindən qanad açan Fabian, əynində təzə, qəşəng frak, rektorun yanına qaçıb, hər şeyi yoluna qoymağı qərara aldı.

Valtazar Prosper Alpanus əhvalatı öz dostuna ətraflı danışdı, eybəcər cırdanın zibillərinə son qoymaq üçün ona verdiyi vasitələrdən danışdı. Hər cür şökk-şübhədən xilas olmuş Fabian tamam dəyişib, Prosperin alıcınablığını ağızdolusu tərifləməyə başladı və Sinnoberin tilsimini sındırmaqda iştirak etmək istədiyini bildirdi. Bu an Valtazar pəncərədən baxıb, dostu referendari Pulxeri kədərlə halda döngədən burulan gördü.

Valtazarın xahişi ilə Fabian pəncərədən boylanıb, Pulxeri çağırdı, işarə elədi ki, evə buyursun.

İçəri giren Pulxer dərhal ucadan:

– Nə gözəl frakın var, əziz Fabian! – dedi.

Fabian da cavab verdi ki, Valtazar hər şeyi ona izah edər, özü isə rektorun yanına götürüldü.

Valtazar bütün əhvalatı referendariyə danışib qurtaranda, Pulxer dedi:

– İndi o iyirənc əcinnəni öldürməyin əsil vaxtıdır. Bil ki, bu gün o, Kandidaya təntənəli şəkildə nişanlanır, şöhrətpərəst Moş Terpin də bu münasibətlə böyük şənlik düzəldib, knyazın özünü də ora dəvət eləyib. Elə şənlik vaxtı da biz professorun evinə girib, bala-caya hücum çəkerik. Birco anda o lənətə gəlmiş tükələri yandırmaq üçün zalda kifayət qədər şam olacaq.

Dostlar hər şey barədə danışib şərtləşmişdilər ki, Fabian sevinə-sevinə özünü onlara yetirdi. Dedi:

– Tısağa qınından olan mücrüden çıxmış frakın gücü özünü əla şəkildə göstərdi. Rektorun otağına girən kimi o, razı halda gülümsündü. “Aha, – deyib mənə müraciət etdi, – aha, görürəm ki, əziz Fabian, siz öz qərībə çaşqınlığınızdan ayılırsınız!.. Sizin kimi coşqun təbiətli cavanlar ifratçılığı xoşlayırlar!.. Sizin əməlinizi mən heç vaxt dini fanatizm nəticəsi hesab eləməmişəm... onda daha çox yalnız vətənpərvərlik var... Qədim qəhrəmanların təmsalında qeyri-adiliyə əməyil var... Bax, bu başqa məsələ, əla fraktır, əyninizdə yaxşı qalır!.. Eşq olsun o dövlətə, eşq olsun dünyaya ki, nəcib cavanlar belə səliqəli qolları, qəşəng əməkleri olan frak geyirlər. Belə xeyirxah əmələ, belə gözəl niyyətə sədaqətinizi qoruyun, bunlardan qəhrəmanlıq əzəməti yaranır!” Rektor məni qucaqladı, onun gözlərində yaş parıladı. İçəridən frak çıxmış, indi də ciblərindən birinə qoyduğum tısağa çanağından olan mücrünü özüm də bilmirəm niyə görə qəfilən çıxardım. “İcazə verin!” – deyib rektor barmaqlarını cütledi. Mücrüdə tütün olub-olmadığını bilmədən qapağını açdım. Rektor bir çimdik tütün götürüb iylədi, əlindən yapışb bərk-bərk sıxdı, gözlərindən sel kimi yaş axıtdı. Rıqqətlə dedi: “Nəcib cavan! Qiymətli burunotudur!.. Hər şeyi sizə bağışladım və unuttum. Bu gün mənim evimdə nahar edin!” Görürsünüzmü, dostlar, mənim bütün əzablarıma son qoyuldu; hərgah bu gün Sinnoberin təlsimini sındıra bilsək, – başqa cür də olmayacaq, – bu gündən siz də xoşbəxt yaşayacaqsınız!..

Yüzrlər şam yandırılmış zalda balaca Sinnober dayanmışdı: bərlə-bəzəkli qırmızı kostyum əynində, lentin üstündə iyirmi brilyant düyməli Yaşılxallı pələng ordeni, qılınca yandan asılmışdır, lələkli şlyapası da qoltuğunda idi. Gözlə, məlahətli, təzə-tər Kandida gəlinlik paltarında onun yanında dayanmışdı. Sinnober Kandidanın əlindən tutmuşdu, hərdən onun əlini dodaqlarına yapışdırırdı, həm də iyrənc halda qınışırdı. Kandidanın da yanaqları allanırdı, qız balacaya vurğun gözlərlə baxırdı. Bu səhnə adamı dəhşətə gətirirdi, səbəb də o idi ki, səbəb də o idi ki, Sinnoberin təlsimindən həminin gözü tutulmuşdu, heç kəs də Kandidanın dəhşətli yalan toruna düşməyindən əsəbiləşmirdi, o balaca ifritəni tutub sobanın içinə tullamırdı. Nişanlılardan bir qədər aralı qonaqlar dayanmışdılar. Təkcə knyaz Varsanuf Kandidanın yanında durub, ətrafa mənalı, mehriban

nəzər salmağa çalışırdı, amma buna heç kim məhəl qoymurdu. Hamı yalnız bəylə gəlinə baxır, Sinnoberin hər kəlməsini göydə qapırdı, cırdan da ara-sıra yalnız anlaşılmaz səslər çıxarırdı, qonaqlar da bu səsləri heyran-heyran, “ah!” nidaları ilə qarşılayırdılar.

Nişan üzüklerini bir-birinin barmağına taxmaq məqamı gəlirdi. Moş Terpin, içində üzüklər bərk vuran podnosla ortaya yeridi. Boğazını arıtladı...

Sinnober barmaqlarının ucunda mümkün qədər qalxıb, gəlinin dirsəyinə cənab çatırdı... Camaat intizar içində gözləyirdi... bu dem qəflətən yad səslər eşidildi, zəlin qapısı açıldı, Valtazar qaçaraq gəlirdi, Pulxer... Fabian da onunla!.. Onlar özlərini aralıqda qoydular...

Hamı yer-yerdən dedi:

– Nə olub, bu yad adamlar nə istəyirlər?

Knyaz Varsanuf dəhşət içində bağırdı: “Üsyan!.. Qiyam!.. Gözətçilər!” Soba sipərinin arxasında gizləndi. Moş Terpin Sinnoberin üstünə yerişən Valtazarı tanıyıb çığırdı:

– Cənab tələbə!.. Siz özünüzdə deyilsiniz!.. Aqlınızı itirməyiniz?.. Nişanlanma vaxtı nə cəsarətlə bura soxulmusunuz?.. Camaat, qonaqlar, nökrələr bu cahili tutub bayıra atın!..

Lakin heç nəyə fikir verməyən Valtazar Prosperin lornetini çıxarıb, şüşəsindən diqqətlə Sinnoberin başına baxdı. Sinnober ildırım vurmuş kimi, qulaqbatırıcı ciyilti çıxardı, səs zalda əks-səda verdi. Kandida huşunu itirib stula yıxıldı, qonaqlar dağılıdılar... Valtazarın gözləri alov rəngli işıldayan telləri aydınca gördü. Sinnoberə sarı cümüb, onu qamarladı: cırdan əl-qol atdı, cırmaqladı, dişlədi.

Valtazar:

– Tutun... tutun! – qışqırdı, Fabian, Pulxer də balacadan cəlbərk-bərk yapışdılar ki, o, tərpənə bilmədi, Valtazar arxayınca al-qırmızı tellərdən yapışdı, birdən qopardı, tez sobaya, odun içinə atdı, tellər cırtılı ilə yandı, bərk zərbə eşidildi, bu dem hamı elə bil yuxudan ayıldı...

Zorla yerindən qalxmış Sinnober ağzına gələn söyüşü söydü, ömr elədi ki, rahətini pozmuş, dövlətin birinci nazirinin müqəddəs vücuduna qəsd eləmiş bu həyasızları tutub qazamata salsınlar. Amma hamı bir-birindən soruşdu:

– Bu cərcirama hardan gəlib bura düşdü?.. Bu balaca eybəcər nə istəyir?

Balacanın qəzəbi isə aşır-daşır, o, ayaqlarını yerə döyüb çığırdı:
– Mən nazir Sinnoberəm... mən nazir Sinnoberəm... İyirmi düyməli Yaşılxallı pələng!

Hamı qəhqəhə çəkdi. Balacanı dövrəyə aldılar, kişilər onu yerdən götürüb, top kimi bir-birinə tulladılar: orden düymələri bir-bir qopub düşdü... Sinnober şlyapasını... qılıncını... başmaqlarını itirdi. Knyaz Varsanuf soba sipərinin daldından çıxıb, camaata qoşuldu. Balaca ciyildəməyə başladı.

– Knyaz Varsanuf!.. Əlahəzrət!.. İstəklili nazirinizi xilas eləyin!.. Köməyə gəlin!.. dövlət təhlükədədir!.. Yaşılxallı pələng... Vay!.. Vay!..

Knyaz balacaya acıqlı bir nəzər salıb, tez qapıya sarı yönəldi. Moş Terpin onun yolunu kəsdi, knyaz professorun qolundan yapışdı, onu küncə çəkdi, qəzəbdən boğula-boğula dedi:

– Siz öz knyazınız üçün, vətəninizin atası üçün axmaq məzhəbə düzəltməyə cəsarət etdiniz?.. Siz mənə öz qızınızla mənim hörmətli nazirim Sinnoberin nişanına dəvət edirsiniz, mən isə nazirim əvəzinə burada gözəl geyimli iyirənc bir eybəcər görürəm!.. Onu bilin ki, cənab, belə zarafatlardan dövlətə xəyanət qoxusu gəlir, hərgah siz dəlixanaya göndərilməli sarsaq olmasaydınız, mən sizi ciddi cəzalandırırdım... Mən sizi təbiətə aid işlər üzrə baş direktor vəzifəsindən azad edirəm, öz zirzəmində də heç bir məşğələyə icazə vermərəm!..

Bir göz qırpımında da ordan uzaqlaşdı. Qəzəbindən əsib-coşan Moş Terpin isə balacanın üstünə cumdu, uzun kilək saçından tutub, pəncərəyə tərəf sürüdü.

Çığırıldı:

– Rədd ol, rədd ol buradan, yaramaz, qotur idbar, sən mənə həyasızcasına aldatdın, səadətini əlimdən aldın!

O, balacanı pəncərədən tullamaq istədi, lakin orda olan zoologiya kabinetinin nəzarətçisi yel kimi cumdu, çırtanı Moş Terpinin əlindən dartıb aldı. Dedi:

– Dayanın, əl saxlayın, cənab professor, knyazın xüsusi mülkiyyətinə əl qaldırmayın. Bu, idbar-zad deyil, *Mycetes Beelzebub*dur... muzeydən qaçmış *simia Beelzebub*.

Hər yandan qəhqəhə içində bu sözlər eşidildi:

– *Simia Beelzebub, simia Beelzebub!*

Balacanı qucağına alıb, ona diqqətlə baxan nəzarətçi port halda dedi:

– Bu nədir!.. Axı, bu, *simia Beelzebub* deyil, bu, olsa-olsa, eybəcər bir ağac köküdür! Tfu!.. Tfu!..

Bunu deyib balacanı zəlin ortasına vızıldatdı. Qonaqların qulaqbatırıcı kinayəli atmacaları altında balaca ciyilti, miyovultu ilə qaçıb, qapıdan çıxdı, pilləkəndən düşdü, sonra evinəcən qaçdı, ev nökrələrindən heç kim onu görmədi.

Qonaqların başı bu əhvalata qarışarkən, Valtazar sezdiki, huşunu itirmiş Kandidanı başqa otağa apardılar; o da həmin otağa gəldi. Qızın ayaqlarına yığıldı, əllərini öpdü, dünyanın ən nəvazişli sözlərini ona dedi. Nəhayət, Kandida dərindən nəfəs alıb ayıldı. Valtazarı görəndə heyrətlə dedi:

– Axır ki... Axır ki, gəlib çıxdın, sevimli Valtazarım! Ah, həsrətdən, eşq əzablarından az qala məhv olmuşdum!.. Həmişə də qulağıma bülbülün nəğməsi gəlirdi ki, onun da zənguləsindən al qızılgül qanına qəltan olurdu!..

Dünyada hər şeyi unutmuş Kandida nəql etdi ki, onu bəd bir yuxu çulğamışdı; ona elə gəlirdi ki, qərribə bir idbar ürayinə yol tapıb, o da ona eşq yetirməlidir, çünki ayrı cür mümkün deyil. O idbar özünü Valtazar şəklində göstərirdi: bütün varlığı ilə Valtazarın həsrətini çəkəndə bilirdi ki, bu idbar Valtazar deyil. Ancaq sonra yenə nə üçünsə ona elə gəlirdi ki, həmin idbarı sevməlidir, özü də Valtazarın xatirinə.

Valtazar ona hər şeyi müəyyən qədər izah elədi ki, qızın çılğın hissləri tamam yerindən oynamışın. Sonra səvənlərin adətincə, onlar daim eşq və sədaqətə and içdilər. Onlar məhrəbanlıqla, həsrətlə, nəvazişlə qucaqlaşır, ilahi bəxtiyarlıq duyur, vədə gəlirdilər.

Taleyindən gileylənə-gileylənə Moş Terpin içəri girdi, dalınca da, onu əbəss yerə sakitləşdirməyə çalışan Pulxerlə Fabian.

Moş Terpin çığırdı:

– Yox, yox, mənim kitabım bağlandı! Mən daha dövlətin təbiətə aid bütün işləri üzrə baş direktoru deyiləm... Knyaz zirzəmisində daha heç bir məşğələ aparmayacağam... Knyazın gözündən düşmək... mən isə heç olmasa beş düyməli Yaşılxallı pələng ordeni almaq fikrində idim... Hər şey məhv oldu!.. Ah, əlahəzrət, hörmətli nazir Sinnober eşitsə ki, onu idbarın birinə, *simia Beelzebub, cauda*

*prehensibi*¹, daha nə bilim nəyə oxşatmışam, mənə nə deyər!.. İlahi, onun da mənə qəzəbi keçər!.. Alikante!.. Alikante!..

Dostlar ona ürək-dirək verdilər:

– Bir başa düşün, öziz professor və hörmətli baş direktor. Sinnober deyilən nazir daha yoxdur!.. Pəri Rozabelverdanın sehri ilə bu mərtəbəyə qalxmış o eybəcər çırdan təkcə sizi aldatmamışdır, o, bizim hamımızı barmağına dolamışdı!..

Valtazar bütün əhvalatı lap əvvəldən danışdı. Professor diqqətə qulaq asdı, Valtazar sözünü qurtaranda, o dedi:

– Bu, həqiqətdirmi, rəyadımı? İfrilər... sehrbazlar... pərilər... sehrli güzgülər... başqasının halına acımaq... mən bu boş şeylərə inanmıyım?

Fabian dedi:

– Ah, öziz professor, mənim kimi bir müddət qısaqollu, uzunətəkli sürtük geymiş olsaydınız, deyilənlərə şəkk-şübhə etməzdiniz!..

Moş Terpin ucadan:

– Bəli, – dedi, – bəli, hamısı doğrudur... bəli!.. Məni təlsimli bir əcinə başdan apardı... Mən daha ayaqlarım üstə durmuram... tavana doğru uçuram... Məni Prosper Alpanus göyə qaldırır uçurur... Mən pərvanələrin belinə minmişəm... mənim saçlarımı pərvanə Rozabelverda darayacaq... sığınacaqda ki freyleyn Rozenşön... və mən nazir olacağam!.. Kral... imperator olacağam!..

Professor sevinc nidaları ilə otaqda tullanmağa başladı, hamı da qorxdu ki, o, ağılı itirib; az sonra təqətsiz halda kresloya çökdü. Valtazarla Kandida ona yaxınlaşdılar, dedilər ki, bir-birini öldü, tükenməz məhəbbətlə sevirilər, bir-birindən ayrı yaşaya bilmirlər, elə yazıq-yazıq danışdılar ki, Moş Terpin doğrudan bir az ağladı.

Hıçqıra-hıçqıra dedi:

– Nə istəyirsiniz, hər nə istəyirsiniz eləyin, balalarım!.. Evlənin, sevinin... bir yerdə ac qalın, axı Kandidaya cehizlik bir qəpik də verməyəcəyəm...

Valtazar gülümsəyib dedi:

– Aclığa gəlincə, sabah cənab professoru inandıracağam ki, bu bərədə narahat olmağa dəyməz, çünki dayım Prosper Alpanus qaygımızı qalib.

¹ Möhkəm quyruqlu Velzevul meymunu (*lat.*)

Professor əzgin halda dedi:

– İnandır, – dedi, – inandır, oğlum, özü də, bacarırsan sabah, çünki nə qədər ki, dəli olmamışam, nə qədər ki, başım çatlamayıb, yıxılıb yatmalıyam.

O dəqiqə də uzanıb yatdı.

DOQQUZUNCU FƏSİL

Sadaqətli kamerdinerin çaşqınlığı. – Qoca Liza necə üsyan elədi, nazir Sinnober isə qaçmağa üz qoyanda necə yıxıldı. – Knyazın saray hokimi Sinnoberin qəfil ölümünə necə qoribə izahat verdi. – Knyaz Varsanuf necə pərişan oldu, soğanı necə yedi və Sinnober necə əvəzsiz itki oldu.

Nazir Sinnoberin kareti az qala bütün gecəni Moş Terpinin evi qabağında dayanmışdı. Xidmətçilər inandırırtdılar ki, əlahəzrət nazir məclisi çoxdan tərk edib, ancaq Moş Terpin deyirdi ki, ola bilməz, axı əlahəzrət bu yağışda, tufanda evə piyada yollanmayacaqdı ki. Bütün işıqlar söndürüldəndən, qapılar bağlandıqdan sonra xidmətçi, axır ki, evə boş karetdə getməli oldu, amma nazirin evinə çatan kimi onun kamerdinerini oyadıb soruşdu ki, nazir evə qayıdıbmı, əgər qayıdıbsa, necə qayıdıb.

– Əlahəzrət, – kamerdiner xidmətçinin qulağına pıçıldadı, – əlahəzrət dünən axşam evə gec qayıdıb. Bu, yəqindir... yatağına uzanıb yatıb... Lakin!.. Ah, öziz xidmətçi!.. Necə... nə halda!.. Mən sizə hər şeyi danışacağam... ancaq susun!.. Əgər əlahəzrət bilsə ki, mən qaranlıq girəcəkdə idim, işim bitib!.. Mən xidmət yerimi itirərəm, axı əlahəzrət boydan kiçik olsa da, xasiyyəti tündür, tez hirs-lənir, qəzəbləndəndə özünü bilmir, dünən onun qonaq otağından şüti-yüb qaçmağa cürət eləmiş siçanı qulınca doğram-doğram elədi... Nə işə!.. Hə, dünən axşam örtüyümü çiynimə atıb, özümü meyxanaya yetirmək istəyirdim ki, bir-iki əl nörd oynayım, qəfildən gördüm qabağımda, pilləkən üstündə nəsə xışıldayır, şappıldayır, qulaqbatırıcı pişik ciyiltisi çıxır, sonra onunuz kimi xor-xor eləyir... ilahi... ay xidmətçi!.. Dilinizdən birçə kəlmə çıxmasın. Siz, axı ali-cənab adamsınız, yoxsa mən məhv olaram! Yaxın gəlin... Sonra xor-xor xoruldayır, əspaz dana ayağını bərk qızardıb qurudanda, ya da

dövlət işlərində bir əyinti olanda o zati-aliləri, o əlahəzrət həmişə necə xoruldayırsa, elə xoruldayır.

Son sözləri kamerdiner xidmətçinin qulağına pıçıldadı, üstəlik, ağzını da əli ilə tutdu. Xidmətçi silkələndi, heyrətlə dedi:

– Belə şey ola bilmirmi?..

– Bəli, – kamerdiner sözüne davam etdi, – şübhə yoxdur, ayaqlarının arasından qaçan zati-aliləri, əlahəzrət idi. Mən aydın eşidirdim, zati-aliləri otaqlarda stulları o yan-bu yana çəkir, qapıları bir-bir açırdı... Axır ki, gedib öz otağına çatdı. Onun dalınca getməyə ürək eləmədim, ancaq bir-iki saatdan sonra astaca yataq otağının qapısına yaxınlaşıb, gizlicə qulaq verdim. Əlahəzrət, o qiymətli vücut böyük işlər görüldə olduğu kimi, lap o cür xoruldayırdı... Xidmətçi! Bir dəfə teatrda fikirli gözən, başdan-ayağa boz geyimli, müqəvvaya oxşar bir adamdan çox qorxan bir şahzadədən bu sözləri eşitdim: "Dünyada çox şeylər var ki, bizim idrakımızın onlardan heç xəbəri yoxdur!" Xidmətçi!.. Yəqin dünən nəşə qəribə vacib bir iş olub ki, əlahəzrət evə tez gəlib. Knyaz professorgilə imiş, bəlkə o bir söz deyib... bəlkə reformadan-zaddan olub... nazir də o dəqiqə işə başlayıb, nişan mərasimindən yarımqıç qaçıb, hökumətin rifahı naminə zəhmət çəkir... Bunu xorultudan həmin saat başa düşdüm. Bəli, böyük, özəmətli, əsaslı nəşə bir iş olacaq!.. Ah xidmətçi!.. bəlkə gec-tez hamımız yenə hörük uzatmalı olacağıq!.. Kifayətdir, əziz dost, gedək, yataq otağının qapısında dayanan sakit nöqərlər kimi qulaq asa, görək əlahəzrət yatağında rahat uzanıb öz ideyalarını işləyib hazırlayırmı?

Kamerdinerlə xidmətçi oğrunca otağa yaxınlaşıb qulaq verdilər. Sinnober əcaib ahəngdə, gah zildə, gah da bəmdə uğuldayır, fısıldayır, fışkırtılı səslər çıxarırdı. Hər ikisi lal-dinməz, dərin ehtiramla dayanıb durmuşdu, kövrəlmiş kamerdiner dedi:

– Zati-aliləri, bizim cənab nazir nə böyük adammış!

Şübhə tezdən nazirin evinin aşağı mərtəbəsində bərk hay-küy qalxdı. Əyində köhnə, rəngi çoxdan solmuş paltar olan qoca bir kəndli qadın evə girib qapıçının yaxasından yapışdı, dedi ki, tez onu oğulcuğazının, Balaca Saxesin yanına aparsın. Qapıçı ona anltdı ki, bu evdə əlahəzrət cənab nazir, iyirmi düyməli Yaşılxallı pələng ordeni kavaləri fon Sinnober yaşayır, xidmətçilərdən də heç birini Balaca Saxes ya da buna oxşar adla çağırırlar. Ancaq bərk sevinən

kəndli qadın qışqıraraq dedi ki, iyirmi düyməli cənab nazir Sinnober elə onun əziz oğulcuğazı Balaca Saxesdir. Arvadın çıxırtısına, qapıçının lənət səsində evin bütün camaatı yığıldı, hay-harəy daha da artdı. Kamerdiner aşağı düşüb, əlahəzrətin səhər rahatlığını həyasızcasına pozmuş adamları qovmaq istəyəndə, gördü ki, hamının dəli hesab elədiyi qarını çıxarıb bayıra atıblar.

Qarı üzbəüzdəki evin daş pilləsi üstündə oturdu, hıçqırıb ağlaya-ağlaya kobud nöqə-naibin onu əziz oğulcuğazının, nazir olmuş Balaca Saxesin yanına buraxmadığından şikayətləndi. Yavaş-yavaş başına adamlar yığıldı, qarı da hamıya dönə-dönə dedi ki, nazir Sinnober onun oğludur, uşaq olanda onu Balaca Saxes çağırırmış; çox keçməmiş camaat bilmədi ona dəli desin, yoxsa sözlərinin doğruluquna inansın.

Qarı gözünü Sinnoberin pəncərəsindən çəkənmirdi. Qəfildən qəhqəhə ilə güldü, əllərini bir-birinə vurdu və ucadan, sevincək qışqırdı: – Odur... odur... mənim cırdanım... mənim əcinnəm... Sabahın xeyir, Balaca Saxes!.. Sabahın xeyir, Balaca Saxes!..

Hamı o səmtə baxdı və əyində zərlə işlənmiş al-qırmızı geyim, Yaşılxallı pələng ordeninin lenti çiyindən asılmış balaca Sinnoberin döşəməyədək olan iri pəncərənin qabağında dayanmış gördü; şüşədən cırdanın bütün vücudu aydın gözə dəyirdi; adamlar gülməkdən qəşş elədilər, hay-küy salıb çığırışdılar:

– Balaca Saxes... Balaca Saxes!.. Ha-ha, bir bu özün boğmuş onterə baxın... bu eybəcərə, idbara... bu ağac kökünə baxın... Balaca Saxes! Balaca Saxes!..

Qapıçı və bütün nöqərlər küçüyə qaçdılar, görsünlər camaat nəyə belə güldür. Ancaq öz sahiblərini görəndə kimi hamıdan bərk şaqıldayıb gülməyə, çığırmağa başladılar:

– Balaca Saxes... Balaca Saxes... Ağac kökü... cırdan... əcinnə!..

Deyəsən, nazir indi başa düşdü ki, küçədəki bu hiddətə, bağırtya səbəb o özüdür. Pəncərəni taybatay açdı, qəzəbdən yanan gözləri aşağı baxdı, qışqırdı, çırpındı, vəhşi kimi qəribə şəkildə tullandı, adamları keşikçilərlə, polislə, həbsxanə və qala ilə qorxutmağa başladı.

Lakin əlahəzrət çoxub-daşdıqca hay-küy, bağırtya daha da çoxalır; sonra bədboxt nazirin təpəsinə daş, meyvə, tərəvəz vızıldadı, əllərinə keçeni ona atdılar. O da qaçıb gizlənməli oldu!..

Kamerdiner dəhşət içində ucadan:

– İlahi, – dedi, – axı o cumbulu eybəcər bizim zati-aliləri və əlahəzrətin pəncərəsindən baxırdı. Bu nə olan şeydir, axı? Bu ifrit balası otaqlara necə girib?

O, yuxarı cumdu, amma nazirin yataq otağının qapısını yenə möhkəm bağlı gördü. Cəsarət eləyib qapını astaca döydü!.. Cavab gəlmədi!..

Bu ara, Allah bilir nə yolla, camaat arasında şayiə yayıldı ki, özünə sanballı “Sinnober” adı götürüb, öyri yollarla, yalan-palanla bu mərtəbəyə qalxmış yuxarıdakı bu gülünc idbar həqiqətən Balaca Saxesdir. Səslər getdikcə artdı, gücləndi:

– O balaca heyvanı aşağı düşürün... düşürün aşağı... Balaca Saxesin nazir sirtukunu yaxşıca çırpın... özünü də qəfəse salın... yarmarkada pulla camaata göstərin! Zərli kağıza büküb, oyuncaq əvəzinə uşaqlara bağışlayın!.. Yuxarı!.. Yuxarı qalxın!..

Camaat nazirin evinə hücum çəkdi.

Kamerdiner bilmirdi neyləsin.

– Qıyam... üsyan... əlahəzrət qapını açın... qaçın!.. – O qışqırır, ancaq cavab gəlmirdi, yalnız zarlıt əşidilirdi.

Bayırdan qapını sındırdılar, tappıltı, qəhqəhə ilə pilləkəni qalxdılar.

Kamerdiner:

– Çarə yoxdur! – dedi və özünü yataq otağının qapısına yıxdı, qapı cırıltı, xırıltı ilə sürgüsündən çıxdı... Otaqda zati-aliləri, Sinnober deyilən kəsdən əsər-əlamət yoxdu!..

Otaqları axtara-axtara kamerdiner çıxırdı:

– Əlahəzrət... zati-aliləri, əlahəzrət... yəni bu səsləri eşitmirsiniz?.. Əlahəzrət... zati-aliləri, əlahəzrət... hansı cəhənnəmdə... əstəğfərullah, siz haradasınız, axı? – Lakin cavab gəlmirdi, yalnız mərmər divarlar rixşəndlə əks-səda verirdi. Elə bil Sinnober səssiz-səmirsiz qeyb olmuşdu...

Küçə sakitləşdi, kamerdiner camaata nəse deyən bir arvadın cingiltili səsinə eşitdi, aşağı baxanda isə adamların pıçıltı ilə danış-b, pəncərəyə tərəf səksəkə ilə nəzər saldıqlarını gördü. Dedi:

– Deyəsən, qıyam sovuşub keçdi, yəqin ki, indi zati-aliləri, əlahəzrət gizləndiyi yerdən çıxacaq.

Kamerdiner yataq otağına keçdi, fikirləşdi ki, nazir əvvəl-axır ora gələcək.

Yan-yörəyə diqqətlə baxıb, bəzək stolunun lap yanında qoyulmuş knyazın hədiyyəsi kimi nazirin özizləyib saxladığı qəşəng, qulplu gümüş qabdan çıxmış xırdaca, nazik qıcları gördü. Dəhşət içində çığırdı:

– İlahi... ilahi... ilahi!.. İlahi!.. Səhv eləmişəm, bu qıclar əlahəzrət cənab nazir Sinnobərə, mənim sahibinə məxsusdur!.. – Kamerdiner yaxın gəldi, gümüş qabın içinə baxıb, qorxudan əsə-əso qışqırdı: – Zati-aliləri, zati-aliləri... lütf edin, orda neyləyirsiniz... nə ilə məşğulsunuz?

Sinnober cavab vermədiyindən, kamerdiner yəqin elə bildi ki, əlahəzrət təhlükədədir, hər cür hörməti, ədəb-ərkanı bir kənara atmaq vaxtıdır. O, Sinnobərin ayaqlarından yapışdı, dartıb onu çıxardı!.. Ah, xırdaca əlahəzrət ölmüşdü, ölmüşdü! Kamerdiner hay-haray saldı; xidmətçi, nökor-naib tökülüşdü, knyazın saray hökminin dəlincə tə adam göndərdilər. Bu ara kamerdiner yazıq, bədbəxt sahibini təmiz dəsmallarla silib təmizlədi, çarpayıya uzatdı, ipək yastıqların üstünə qoydu, təkcə qırışmış sifətini açıq saxladı.

Freyleyn fon Rozenşen gəldi. Əvvəlcə bir Allah bilir nə yolla camaatı sakitləşdirmişdi. İndi də rəhmətə getmiş Sinnobərə sarı yeri yirdi, dəlincə qoca Liza, Balaca Saxesin doğma anası gəlirdi... Sinnober indi sağ vaxtında olduğundan keyfi gözəl görünürdü. Xırdaca gözləri yumulmuşdu, burnu ağappaqdı, dodaqlarında güclə seziən uşağ təbəssümü donub qalmışdı, xırnayı saçları da dalğadığa yatağa tökülmüşdü. Xanım qız balacanın başını sığalladı, elə o anda alov rəngli tellər işlədi.

Xanım qız heyranlı:

– Aha, – dedi, gözləri sevincdən parladı, – aha, Prosper Alpanus! Sözlünün üstündə durursan, böyük schrbaz!.. Onun ömrü sona yetdi, rüsvayçılıq bitdi!

Qoca Liza:

– Ah, – dedi, – ah, ilahi, mənə bu, mənim Balaca Saxesimdir... o heç vaxt belə gözəl olmayıb. Nahaq yerə şöhrət gəldim, siz mənə pis məsləhət verdiniz, öziz xanım qız!..

Xanım qız dedi:

– Deyinməyin qart, bəzəgah siz məsləhotimə dəqiq oməl etsəydiniz və mən gəlib çatmamış evə girməsəydiniz, işlər sizin üçün daha yaxşı qurtardı... Bir də deyirəm, orda çarpayının üstündə uzanmış xırdaca ölü həqiqətən, şək-küşbhəsiz sizin oğlunuz Balaca Saxesdir!

Gözləri işıldayan kəndli arvad heyrtlə soruşdu:

– Yaxşı, əgər orda uzanmış bu xırdaca əlahəzrət doğrudan da mənim uşağımdırsa, onda buradakı bütün qəşəng şeylər, içindəki-lərlə bərabər bu ev də irsən mənim olacaq?

Xanım qız dedi:

– Yox, bunu geri qaytarmaq mümkün deyil, siz pul, mal-dövlət qazanmaq məqamını əldən verdiniz... Bunu sizə o dəqiqə dedim, bu var-dövlət sizə qismət deyil...

Qarı göz yaşları içində yalvardı:

– Onda heç olmasa, onda heç olmasa yazıq balacamı önlüyümə büküb evə apara bilərəmimi?.. Bizim cənab keşişin evində çoxlu mü-qəvvə var, quşların, dələlərin müqəvvəsi, qoy mənim Balaca Saxe-simin də müqəvvəsini düzəltəsiniz; qırmızı donlu, yaxasında enli lent sancılmış iri ulduz şkafının üstündə həmişəlik yadigar qalsın!..

Xanım qız hövsələsizliklə dedi:

– Bu, səfeh fikirdir, bu bərədə heç söhbət ola bilməz!..

Qarı hıçqırmağa, zarımağa, şikayətlənməyə başladı:

– Mənə nə xeyri ki, mənim Balaca Saxesim böyük rütbə, böyük var-dövlət qazandı?.. Yanımda qalsaydı, onu kasıbcılıqla böyüdə-dim, o heç vaxt bu lənətlənmiş gümüş qabın içinə düşməzdi, sağ qalardı, bəlkə də mənə sevinc, xoşbəxtlik gətirərdi. Onu cır-cırpı səbətimdə gözdürsəydim, adamların mənə yazığı gələrdi, qepik-quruş verərdilər, indi isə...

Girəcəkdə addım səsləri eşidildi, xanım qız qarını bayıra ötürdü, tapşırı ki, aşağıda, qapı dəlində gözləsin, gedəndə ona yoxsulluğun daşını birdəfəlik atmağın yolunu öyrədəcək.

Rozabelverda balacaya bir daha yaxınlaşdı, mehribanlıqla, ürəyi yana-yana, titrək səslə dedi:

– Zavallı Saxes!.. Təbiətin ögey övladı!.. Mən sənə yaxşılıq etmək istədim!.. Yəqin sənə bəxş etdiyim zahiri dəbdəbənin ürə-yini fərəhləndirəcəyinə inanmaqda ağılsız iş tutmuşam, elə bilmə-şəm ki, qəlbindən bu sözlər qopub qulağında səslənəcək: "Sən hamının güman elədiyi adam deyilsən, lakin zəif və qanadsız olan sən, qanadında göylərə qalxdığın adamlara oxşamağa çalış!" Ancaq sənin daxilindən heç bir səs ucalmadı. Sənin tənbel, etəlet basmış, ölü ruhun qanad aç bilmədi, sən öz axmaqlığında, kobudluğunda, rəzilliyində inadla qaldın... Ah, hərgah sən bundan bir qədər az

ölçüdə balaca qanmaz, gəda olub qalsaydın, qismətinə bu biabırçı ölüm düşməzdi!.. Prosper Alpanus çalışdı ki, indi, öləndən sonra səni yənə, mənim qüdrətim sayəsində həyatda olduğun kimi yadda saxlasınlar, o gözdə görsünlər; əgər günlərin birində səni balaca böcək, zirək siçan və cəld dələ şəklində görsəm, sevinərəm!.. Rahat yat, Balaca Saxes!..

Rozabelverda otaqdan çıxanda ora kamerdinərlə bərabər knyazın saray həkimi gəldi. Ölmüş Sinnoberi görən və heç bir müalicə üsulu ilə onu diriltməyin mümkün olmayacağını yaqın eləyən həkim ucaan:

– İlahi, – dedi, – ilahi, əhvalat necə oldu, cənab xüsusi xidmətçi?

Xidmətçi də cavab verdi:

– Ah, əziz cənab doktor, ah, orda, girəcəkdə qiyam qalxdı, başqa sözlə desək, amma ikisi də cyni şeydir, inqilab oldu. Qiyəmətlı həyatı üçün qorxmış əlahəzrət yaqın istadi ki, bəzək stolunda gizlənsin, amma sürüşüb...

Həkim həyəcanla, tənənə ilə dedi:

– Demək, demək, o həqiqəten ölüm qorxusundan ölüb!

Qapı taybatay açıldı, rəngi ağarmış knyaz Varsanuf, dalınca da yeddi nəfər ondan də bəddər rəngi ağarmış kamerger qaçaraq içəri girdilər.

Knyaz qışqırdı:

– Doğrudurmu, doğrudurmu, – ancaq balacanın meyitini görüb, geri kəkildi və gözlərini göyə dikərək, dərli-dərli dedi: – Ah, Sinnober! – Yeddi nəfər kamerger də knyazın ardınca ucaan: – Ah, Sinnober! – dedi və knyaz kimi, onlar da ciblərindən yaylıq çıxarıb gözlərinə tuttular.

Kəddərli sükut içində keçən bir neçə andan sonra knyaz söylədi:

– Nə böyük itkidir, dövlət üçün necə əvəzəlməz itkidir!.. İyirmi düyməlik Yaşılaxlı pələng ordenini mənim Sinnoberim kimi ləyaqətlə daşıyan adam haradan tapılacaq!.. Saray həkimi, siz də yol verdiniz ki, mənim belə bir adamım ölsün?! Deyin, əhvalat necə oldu, bu hadisə necə baş verə bilirdi... səbəb nədir... yaxşıların yaxşı nədən öldü...

Saray həkimi ölünü diqqətlə nəzərdən keçirdi, əvvəllər nəbz-inin vurduğu bəzi yerləri yoxladı, meyitin başına əl çəkdi, öskürüb dedi:

– Mənim hörmətli hökmdarım! Hərgah mən işə səthi yanaşmaqla kifayətlənsəydim, dəyə bilərdim ki, nazir nəfəsin tamamilə dayanmadığından ölüb, bu nəfəs dayanmağı havadan nəfəs almağın qeyri-mümkünlüyündən yaranıb, bu qeyri-mümkünlük də öz növbəsində kortəbii qüvvə ilə, qumorla, ya da onu necə tələffüz eləyirlər, yumorla, yəni nazirin baş vurduğu maye ilə şərtlənib. Mən dəyə bilərdim ki, nazir, demək yumoristik ölümlə ölüb, lakin mən bu cür bayağılıqdan uzaqam, xalis ruhi sahədə öz təbii və şərtsiz səbəbini tapmış hər şeyi kobud fiziki səbəblərlə izah etmək şeyindən uzaqam!.. Mənim hörmətli knyazım, kişilərə yalan danışmaq yarasızdır!.. Nazirin ölümünə ilk təkən iyirmi düyməli Yaşılxallı pələng ordeni olub!

– Nə? – Knyaz çıxır, qəzəb alovu ilə yanan gözlerini saray həkiminə dikdi. – Nə?.. Siz nə danışırırsınız?.. Mərhumun dövlətin rifahı naminə o cür ləyaqətlə, o cür zərifliklə daşdığı iyirmi düyməli Yaşılxallı pələng ordeni onun ölümünə səbəb olub?.. Bunu mənə sübut eləyin, yoxsa... Buna siz nə deyərsiz, kamergerlər?

Rəqı qaçmış yeddi kamerger ucadan dedi:

– Rəqı sübut eləsin, qoy sübut eləsin, yoxsa...

Saray həkimi sözünə davam etdi:

– Mənim hörmətli, möhtərəm knyazım, mən bunu sübuta yetirəmə, o vaxt “elə deyil” kəlmələri öz mənasını itirir!.. Demək, lentdəki ağır orden nişanı, xüsusilə belindəki düymələr onurğa sümüyünün əsəb düyünlərinə zərərli təsir göstərib. Eyni zamanda orden ulduzu diafraqma ilə yuxarı mezenterium arteriyası, biz onu günəş kələfi adlandırırıq, əsəb tellərinin hüceyrələrinin dolaşqı yollarında üstünlük təşkil edir. Bu əsas orqan beyin sistemi ilə müxtəlif cür təmasda olur və əlbəttə, əsəb düyünlərinə təzyiq də onun üçün zərərli imiş. Lakin hər şeyin bir mərkəzdə bütünlüklə cəmlənməsinin tam ifadəsi olan beyin sistemi ilə asan idarəetmə şəxsiyyətin təşəkkül tapması üçün əsas şərt deyilmi? Məgər həyat prosesi hər iki sahədə – həm əsəb düyünləri sistemindeki, həm də beyin sistemindeki fəaliyyət deyilmi?! Bəli, təzyiq orqanizmin funksiyasını pozmuşdur. Əvvəlcə bu ordeni daşımağın ağrısına dözmək və dövlətin xeyrinə gizlicə özünü fəda etmək kimi qara fikirlər peyda oldu və s. sonra halı getdikcə xarablaşdı, nəhayət, əsəb düyünləri sistemi ilə beyin sisteminin tam uyğunsuzluğu huşun bütünlüklə yox olmasına,

şəxsiyyətin bütünlüklə itirilməsinə gətirib çıxardı. Bu vəziyyəti də biz “ölüm” sözü ilə müəyyonlaşdırırıq!.. Bəli, hörmətli hökmdar!.. Nazir öz şəxsiyyətini tamamilə itirmişdi və demək, o uğursuz qaba düşəndə tamamilə ölü idi!.. Beləliklə, onun ölümünü fiziki səbəb yox, hədsiz dərin psixi səbəb doğurmuşdur...

Kral narazı halda:

– Saray həkimi, – dedi, – saray həkimi, siz yarım saatdır çənə döyürsünüz, ancaq mən sizin birçə sözünüzü başa düşdüm, lənətə gəlim. O fiziki və ruhi vəziyyət barədəki boşboğazlığınız nə deməkdir?

Həkim yenə sözə başladı:

– Fiziki prinsip xalis vegetativ həyatın şərtidir, psixi isə oksinə, insan orqanizminin ilkin şərtidir ki, varlığın hərəkətə gətirən qüvvəsini yalnız ruhdə, idrakda tapır.

Lap əsəbiləşmiş knyaz ucadan dedi:

– Mən hələ də, hələ də sizi başa düşmürəm, başadüşülməz insan! Həkim cavab verdi:

– Mən demək istəyirəm, demək istəyirəm ki, əlahəzrət, fiziki şərt təfəkkürsüz, xalis vegetativ həyata aiddir; bu, özünü bitkilərdə göstərir, psixi isə təfəkkürə aiddir. İnsan orqanizmində bu sonuncu üstünlük təşkil etdiyindən, həkim də həmişə təfəkkürdən, ruhdən başlamalıdır, bədəni isə yalnız hökmdar ruhun itaətkar vassalı kimi götürməlidir...

Knyaz heyrət nidası ilə:

– O-ho-ho! – dedi. – O-ho-ho! Bunu bir tərəfə qoyun, saray həkimi! Mənim bədənimə müalicə edin, ruhuma isə toxunmayın, o sizi heç vaxt narahət eləməyib. Ümumiyyətlə, saray həkimi, siz çox zarafatlısınız, hərgah mən indi öz nazirimin cənəzəsi önündə dayanmasaydım, kövrəlmiş olmasaydım, mən bilərdim neylərdim!.. Hə, kamergerlər, gəlin cənəzə üstünə bir-iki gilə göz yaşı tökək, sonra gedək qəlyanaltı eləyək.

Knyaz yağılımı gözələrinə tutub hıçqırdı, kamergerlər də o cür elədilər, sonra da çıxıb getdilər.

Qoca Liza qapıda dayanmışdı, köhrəbə kimi sarı soğan hörükləri qolundan asılmışdı; bundan yaxşı soğan tapmazdın. Knyazın gözü təsadüfən soğana sataşdı. O, ayaq saxladı, üstündəki matəm kədəri yox oldu; knyaz səmimiyyətlə və mərhəmətlə gülümsünüb dedi:

– Ömrümdə belə gözəl soğan görməmişəm, yəqin dadı da qiymətdir. Siz onu satırsınız, hörmətli xanım?

– Bəli, bəli, – deyib Liza təzim elədi, – belə, zati-aliləri, bəli, əlahəzrət, elə soğan satmaqla yarıac, yarıtox dolanıram!.. Bu soğan bal kimi şirindir, buyurmaq istəmirsinizmi, əlahəzrət?

O, iri, qəşəng soğan hörüyünü knyaza uzatdı. Knyaz soğanı alıb gülməsündü, dodağını marçıldadıb çığırdı:

– Kamergerlər! Cib bıçağını verin mənə.

Knyaz bıçağı aldı, zərif hərəkətlə, səliqə ilə soğanın birini təmizlədi və dadına baxdı.

Heyrətlə:

– Dada bax, şirniyyata bax, gücə bax, oda bax! – dedi, gözləri işıladı. – Mənə elə gəlir ki, mərhum Sinnober qarşında dayanıb başını tərpədir və mənə deyir: “Alın... Bu soğanı yeyin, mənim knyazım... bunu dövlətin rifahı tələb edir!”

Knyaz qarnının ovcuna bir neçə qızıl basdı, kamergerlər də soğanları ciblərinə dürtüdürlməli oldular. Hələ bu harasıdır, knyaz tapşırırdı ki, knyazlığın rəsmi naharları üçün Lizadan başqa heç kim soğan gətirməsin. Balaca Saxesin anası varlanmadı, amma yoxsulğun və dilənçiliyin daşını atdı, bu işdə də ona, şübhəsiz, xeyirxah pəri Rozabelverdanın köməyi deydi.

Nazir Sinnober Kerepesdə indiyə qədər heç kəsini görmədiyi dəbdəbə ilə dəfn olundu. Cənazənin dalınca dərin kəder içində knyaz, həmçinin bütün Yaşılxallı pələng ordeni kavalərləri yeriyirdilər. Bütün kilsə zəngləri çalınırdı, hətta knyazın bəhə qıymətə atəşfəşanlıq üçün aldığı hər iki qısalülə topdan çoxlu yaylın atəşi açılmışdı. Şəhərlilər, bütün camaat ağlayır, kədərənirdi ki, yəqin daha heç vaxt dövlətin başında Sinnober kimi dərin ağıl sahibi, geniş-ürəkli, mülayim, ümumi rifahı naminə yorulmadan xidmət göstərən adam durmayacaq.

Doğrudan da, çox ağır itki idi; axı, daha elə bir nazir iş başına gəlmədi ki, iyirmi düyməli Yaşılxallı pələng ordeni unudulmaz Sinnoberin vücuduna yaraşan kimi, ona da o cür yaraşsın.

SONUNCU FƏSİL

Müəllifin qəmli-kədərli xahişi. – Moş Terpin necə sakitləşdi. Kandida qəmdən necə həmişəlik uzaqlaşdı. – Qızıl böcək Prosper Alpanusun qulağına nəşə dızıldadı, o da çıxıb getdi, Valtazar isə xoşbəxt ailə qurdu.

Əziz oxucu, bu səhifələri sənəin üçün yazan adam sənəinlə vidalaşmalıdır, o səbəbdən də onu qüssə büriyür... Balaca Sinnoberin qərribə işləri barədə o çox, lap çox şey bilir və bunları səmimiyyətlə, həvəslə danışdı. Ümumiyyətlə, bu əhvalatı da dərin daxili tələb nəticəsində qələmə alıb, oxucu. Fəqət... yuxarıdakı doqquz fəsildə nəql olunan hadisələrə nəzər salarkən aydın hiss edir ki, orda hər cür möcüzə və ağılasığmaz qərribəliklər kifayət qədərdir: onları bir-birinin üstünə qalaqlamaqla sənəin məharətindən sui-istifadə etməkdən qorxur, əziz oxucu, qorxur ki, onunla aran dəyər. Bu iki sözü: “Sonuncu fəsil” sözlərini yazarkən ürəyini sıxan qüssə ilə, səndən xahiş edir ki, şıltaqlıqlarına bəlkə də çox inandığı Fantazus adlanan ruhun yaratdığı o qərribə lövhələrə səmimiyyətlə alışasan, onu qəbul edəsən...

Şairə, o şıltaq ruha da acığın tutmasın!.. Əziz oxucum, hərgah bəzən ürəyində kiməsə gülmüsənsə, sən elə bu səhifələri yazan şəxsin istədiyi əhvalda olmasan, o halda həmin şəxs ümid edir ki, çox şeyi onun xeyrinə yazacaqsan!..

Elə balaca Sinnoberin faciəli ölümü ilə bizim əhvalatımız da qurtara bilərdi. Amma kədərli dəfn mərasimi əvəzinə, sonda şənlik, toy olması xoş deyilməz?

Ona görə gözəl Kandida və xoşbəxt Valtazar haqqında qısaca bir az da danışaq...

Professor Moş Terpin, ümumiyyətlə, oxumuş, təcrübəli adamdı, müdrik “*Nil admirari*”¹ qaydasına əməl edərək, illərlə dünyada heç nəyə heyrlənmədi. Ancaq indi iş elə gətirdi ki, o, müdrikliyini bir kənara tullayıb hey təəccüblənirdi və hətta şikayətlənirdi ki, doğrudanmı, vaxtilə dövlətdə təbiətə aid bütün işlərə baxan professor Moş Terpindir və doğrudanmı, öz ayaqları üstündə, başıyuxarı gəzir.

¹ Heç nəyə təəccüblənməmək (lat.)

İlk dəfə onda heyrətləndi ki, Valtazar Prosper Alpanusu ona öz dayısı kimi təqdim elədi və Kerepesdən bir saatlıq yolda meşələri, çöl-çəmənləri ilə bərabər, bağ-bağatlı mülk sahibi olduğu barədə bəxşış kağızını göstərdi: onda heyrətləndi ki, o Moş Terpin əmlak siyahısında cürbəcür qiymətli əşyalar, hətta knyazın bütün xəzinəsindən də qiymətli qızıl, gümüş küçələri olduğunu görüb, öz göz-lərinə inanmadı. Sonra onda təəccübləndi ki, Valtazarın ləməti ilə baxıb, Sinnoberin yatdığı bəzəkli tabutu gördü və birdən ona elə gəldi ki, nazir Sinnober deyilən adam heç vaxt olmayıb, olan yalnız yəndəmsiz, adamayovuşmaz cırdan imiş, onu səhvən ağıllı, müd-rik nazir Sinnober hesab eləyirmişlər.

Lakin Prosper Alpanusun Moş Terpini öz mülkünə aparıb, kitab-xanasını, başqa möcüzəli şeyləri göstərməsi onu daha artıq heyret-ləndirdi; hətta özü də nadir bitki və heyvanlar üzərində bir neçə zərif təcrübə də apardı.

Professor bu qənaətə gəldi ki, onun təbiəti tədqiqat işi heç nəyə gərəkdir deyil, o, gözəl, ala-bəzək, səhrli bir ələmin içində bağlanıb qalıb, elə bil yumurtanın içindədir. Bu fikir onu elə narahat elədi ki, hətta uşaq kimi niqıldayıb ağladı da. Valtazar o dəqiqə onu iri çaxır zirzəmisinə apardı, o da orda parıldayan çəlləklər, işıldayan şüşələr gördü. Valtazar yaqın elədi ki, professor burda knyaz zirzəmisindən daha rahat məşğul olar, təbiəti də gözəl parkda əməlli-başlı tədqiq eləyə bilər.

Bununla da professor sakitləşdi.

Valtazarın toyu şəhər kənarındakı mülkündə oldu. Onun dost-ları, Fabianla Pulxer, Kandidanın ilahi gözəlliyinə, geyiminin bər-bəzəyinin səhrinə, onun bütün görkəminə heyran qalmışdılar... Onun varlığına doğrudan da sehr hopmuşdu, çünki pəri Rozabelverda qəzə-bini unudub, freyleyn fon Rozenşön kimi toyda iştirak edirdi, özü onu geyindirib, gözəl, füsunkar qızılgüllərlə bəzəmişdi. Aydınır ki, əgər pəri işə qarışıbsa, bəzək də yaraşıqlı olacaq. Həm də Rozabel-verda qəşəng gəlinə parıldayan boyunbağı bağışlamışdı, boyunba-ğının səhri də onda idi ki, onu taxanda heç vaxt boş şeylərdən ötrü, pis bağlanmış lentdən ötrü, saçına yaraşmayan bəzək, paltara düşən ləkə, ya başqa bir şey üçün ürəyini sıxmayacaqdın. Boyunbağıda Kandidaya sirayət eləmiş bir xüsusiyyət onun bütün varlığına ayrı cür hüsn-taravət və şüxluq verirdi.

Cavanlar bəxtiyarlığın yüksək zirvəsində idilər, çünki müdrik Alpanın gizli ovsunu öz gücünü göstərirdi, ancaq ürək dostları ilə baxışmağı, kəlmə kəsməyi də unutmurdular. Prosper Alpanusla Rozabelverda ikilikdə toy gününün ən gözəl möcüzələri ələmətdar olması qayğısına qalmışdılar. Hər tərəfdən kolluqzələrlə ələmətdar məhəbbət dolu xoş musiqi eşidilirdi, üstünə ləzzətli yeməklər, gözəl bülür şərab şüşələri düzülmüş stollar öz-özünə peyda olurdu.

Axşam düşdü, parkın üzünə odlu şəh çəkildi, quşlar, böcəklər od saçaraq, fırlanıb yerə endilər, hər qanad çaldıqca milyon qığıl-cım ətrafa səpələndi, fırlana-fırlana gözəl naxışlar çəkib, havada başı üstünə çevrilib, kolların içində itirdi. Meşənin musiqisi də bu dəm zilə qalxır, rayihəli gecə mehi sirli pıçıldılarla əsib keçirdi.

Valtazar, Kandida, dostları bilirdilər ki, bu, Alpanın qüdrətli səh-ridir; şərabdan məst olmuş Moş Terpin isə bərkdən gülür, güman eləyirdi ki, bütün bu əməllər böyük cüvəlləğimin, opera dekorçusu, knyazın atəşfəşanlıq ustasının işidir.

Cingiltili zəng səsi eşidildi. Parıldayan qızıl böcək Prosper Alpa-nusun çiyinə qondu, sanki qulağına nəşə dizildi.

Prosper Alpanus yerindən qalxıb, tənənə ilə ciddi tərzdə dedi:

– İstəklilə Valtazar... gözəl Kandida... dostlarım!.. Vaxt yetişdi...

Lotos nəni çağırır... Mən yola düşməliyəm...

Sonra o, cavanlara yaxınlaşıb, astadan onlarla danışmağa baş-ladı. Valtazar da, Kandida da rıqqətə gəlmişdilər. Görünür, Prosper onlara xeyirxahlıqla öyüd-nəsihət vermişdi, indi ikisini də mehri-banlıqla qucaqlayırdı.

Sonra o, freyleyn fon Rozenşönlə astadan danışdı: hiss olundu ki, pəri ona səhrə, pərilərlə bağlı tapşırıqlar verdi, o da tapşırıqları canla-başla qəbul elədi.

Bu ara göydən kiçik bülür kolyaska endi; ona iki parıldayan cır-cırama qoşulmuşdu, sürücüsü də gümüş qırqovul idi.

– Əlvida... əlvida!.. – deyib Prosper Alpanus kolyaskaya mindi, işıq saçan göy qurşağından da hündürə qalxdı, miniyi ilə bərabər parlaq bir ulduza çevrilib, buludların arasında gözəndi itdi.

Şərabdan məst olmuş Moş Terpin xorultu-fısıltı arasından:

– Mehriban monqolfyer, – dedi və dərindən yuxuya getdi.

...Prosper Alpanusun öyüd-nəsihətini unutmayan və gözəl evində lazım olduğu kimi dolanan Valtazar, doğrudan da, yaxşı şair oldu,

Kandidanın qayğısına qalan Prosperin tərəflədiyi mülkün başqa məziyyətləri də özünü doğrultduğundan, Kandida toyda freyleyn fon Rozenşönün ona bağışladığı boyunbağını boynundan açmadığından, dünyada bir şair gözəl, cavan qadınla necə xoşbəxt olarsa, Valtazar da elə xoşbəxt oldu...

Demək, Sinnober ləqəbli Balaca Saxesin haqqındakı nağıl da həqiqətən şən sonluqla bitdi.

ÇƏLLƏKÇİ USTA MARTİN VƏ ONUN ŞAĞİRLƏRİ

Hörmətli oxucu, pak niyyətli sənətkarların yaratdığı gözəl, qədim alman incəsənəti abidələrinin şən-şöhrətli keçmişimizi bütün parlaqlığı ilə, həyatiliyi ilə qarşında canlandırıdığı yerləri gözib-dolaşanda, yaqin sənəin də üreyinə sirli bir qüssə çökür. O vaxt sənə elə gəlmirmi ki, boş qalmış kimsəsiz bir evə girmisən? Bu evdə, stolun üstündə ailə başçısının oxuduğu müqəddəs kitab açıq qalib; ev sahibəsinin naxış saldığı bahalı, ala-bəzək parça divardan asılı qalib; qəşəng şkaflarda bayram günləri gətirilən qiymətli hədiyyələr, sənət nümunələri də qoyulduğu kimi qalib; sanki bu evdə yaşayanlardan birisi indicə içəri girəcək və sənə qonaqpərvərlik göstərəcək. Lakin sən zamanın aramsız fırlanan çarxının götürüb apardığı adamların gəlişini əbəş yerə gözləyəcəksən; elə isə, gözəl arzuların qanadında uç, onda sənəin qarşında qoca ustalar canlanacaq və bu mömin adamların söhbəti elə qüdsi, elə qüdrətli olacaq ki, eşidəndə vücudun titrəyəcək. Yalnız o vaxt onların yaratdığı abidələrin dərin mənası sənəin üçün aydınlaşacaq, zira sən bu sənətkarların həməsinə çevriləcəksən və sənətkarın özünü də, onun memarlıq əsərini də yaratmış zamanı dərk edəcəksən. Lakin... heyhat! Elə də olur ki, sən füsunkar bir gözəli xəyalən məhrəbanlıqla bağrına basmaq istəyəndə, gündüzün hay-küyündən, qayğılarından, dünyanın faniliyindən ürkmüş bu xəyal sübh çağının pənbə buludları üstündə uçub gedir, sən də gözəlində yaş, sənən şüanın ardınca baxırsan. Ətrafdakı qaynar həyatın təması ilə sən beləcə gözəl yuxu aləmindən qəfil oyanırsan və sinənə dolmuş şirin duyğuların əzabından, həsrətindən başqa sənə heç nə qalmır.

Hörmətli oxucu, bu səhifələri sənəin üçün yazan, yolu hər dəfə şöhrətli Nürnberqdən düşən adam da həmin hissələri keçirir.

Gah bazar meydanındakı gözəl fəvvarəyə, gah müqəddəs Sebald məqbərəsinə, ya da müqəddəs Lavrenti kilsəsindəki nəzirxanaya tamaşa eləyəndə, gah da Albrexht Dürerəin sənətkarlıq və mənə dolu əsərlərini köhnə qəsrə, ratuşada görəndə, bu səhifələrin müəllifi də qədim imperiya şəhərinin böyük keçmişinə aparən o şirin duyğulara qapılmışdır. O, pater Rozenblyutun sadə şerini yada salmışdır.

Ah, Nürnberg, beşiyisən doğruluğun,
Nişan aldın, düz hədəfə dəydi oxun.
Tale verib belə xoşbəxt ömrü sənə,
Düşüb haqqın gur işığı gen sinənə.

Çalışqan şəhərlərin həyatında incəsənətlə peşənin qoşa yaşadığı o zəhmətsevər dövrlərin parlaq mənzərəsini bu müəllif ürəyinin gözü ilə görmüş, qəlbi də fərəhlə dolmuşdur. Buna görə, hörmətli oxucu, izin ver, bu mənzərələrdən birini sənə təqdim edim. Bəlkə həmin mənzərəyə baxmaq sənə zövq verdi, hətta bəlkə səmimiyyətə gülümsədin də; ola bilsin ki, usta Martinin evi sənəin üçün doğma ev oldu və onun çəlləkləri, dolçaları arasında oturmaq sənə xoş gəldi. Buyur! Axı bu sətirləri yazanın ürəkdən arzuladığı da elə budur.

USTA MARTİN SEX BÖYÜYÜ NECƏ SEÇİLDİ VƏ BUNA GÖRƏ NECƏ RAZILIQ ELƏDİ

Min beş yüz səksəninə il may ayının birində, qədim adət-ənənəyə görə, azad imperiya şəhəri Nürnberqin çəlləkçilərinin hörmətli sex birliyi tənənləli məclisə topladı. Bundan bir az əvvəl sex böyük-lərindən birini, ya da şamgəzdirən adlanan adamı dəfn eləmişdilər, indi təzəsini seçməli idilər. Usta Martinin üstündə dayandılar. Doğrudan da, qəşəng, möhkəm çəllək qayırmaqda ona tay tapılmazdı. Heç kim şərəbçiliyi onun kimi bilmirdi, buna görə o, adlı-sanlı ağaların şərəbçisi idi. Heç nədən korluq çəkinirdi, hətta özü də varlı sayılırdı. Bax elə bu səbəbdən usta Martin sex böyüyü seçiləndə, sənətlər nəzarətçisi, magistrat müşaviri necib Yakobus Paumgartner dedi:

– Dostlar, usta Martini özünü böyük seçməkdə çox yaxşı iş görmüşünüz, zira ona etibar edilən iş sinanmış əllərdə olacaq. Usta Martini tanıyan hər kəs onun gözəl şərəb çəkib, saxlamaq sənətini yüksək qiymətləndirir, onun bu işdəki böyük təcrübəsini uca tutur. Onun tərifiyəliq çalışqanlıq, namuslu, sadə yaşayışı qoy bizim hamımıza nümunə olsun. Lütfən icazə verin, əziz usta Martin, bizim ləyaqətli şərəbçilik böyüyü kimi sizi salamlayım!

Bu sözləri deyib Paumqartner yerindən durdu, bir neçə addım atdı, qollarını açıb gözlədi ki, usta Martin gəlib onu qucaqlasın. Martin isə kreslonun qol yerlərindən ikiəlli tutub, asta-asta, ağır-ağır qalxdı. O ağırlıqda adam ancaq o cür qalxa bilirdi. Paumqartnerə də elə o cür ağır-ağır yaxınlaşıb, imkan verdi ki, onu qucaqlasın.

Usta Martinin bütün bu əhvalata belə süst münasibətindən bir az təəccüblənmiş Paumqartner dedi:

– Yoxsa usta Martin, sizi böyüyünüz seçmək ürəyinizdən deyil?..

Usta Martin adətincə, boynunu dala əydi, əllərini yekə qarnının üstünə qoydu, alt dodağını uzatdı, geniş açılmış gözlərilə məclisi nəzərdən keçirdi və Paumqartnerə bu nitqlə kitab elədi:

– Bəsdir, möhtərəm cənab Paumqartner, mənə yaraşan bir şey ürəyimcə olmaya biləmi? Namusla çəkdiyi zəhmətə görə haqqını almaqdan kim boyun qaçırar, çoxdan borc almış, axır ki, borcunu getirmiş borc qaytarmayan bir adamı qapıdan kim qovar? Axır ki, əzizlərim (cənab Martin onun dövrəsində oturmuş ustalara belə müraciət elədi), axır ki, arzuunuza çatdınız, bizim şöhrətli sexin böyüyü məhz mən olmalı idim. Bəs, sizin fikrinizcə, böyük necə olmalıdır? Öz sənətinin mahir ustası olmalıdır? Gedin, mənim odsuz-alovsuz hazırlanmış qırx vedrə çaxır tutan ən yaxşı çəlləyimə baxın və deyin görüm möhkəmlikdə və qəşənglikdə, hansı işinin onunla müqayisə edilə bilər? Yoxsa elə güman edirsiniz ki, böyüyün pulu və mal-dövləti olmalıdır? Evimə qonaq gəlin, sandıqlarımı açıb, par-par parıldayan qızıl-gümüşümü sizə göstərim, xoşhallanın. Yoxsa böyüyə hamı hörmət eləməlidir, adlı-sanlı adamlar da, kiçik adamlar da? Bizim ratuşada oturan möhtərəm cənablardan soruşan, bizim şöhrətli şəhərimiz Nürnberqin ətrafında yaşayan knyazlardan, cəngavərlərdən soruşun, müqəddəs Bamberg yepiskopundan soruşun, soruşun onlar usta Martin barədə nə fikirdədirlər? Buyurun! Elə bilərəm ki, pis söz eşitməyəcəksiniz! – Bunu deyəndə usta

Martin razı halda yekə qarnını döyəclədi, gözlərini qıyıb qımıxdı və hərdən sübhəli öskürəklərin pozduğu sükut içində sözüne bu kəlamlarla davam elədi: – Ancaq mən görürəm, mən bilərəm ki, bu seçkilərdə Allah, nəhayət sizin gözünüzü açıb, buna görə hələ sizə canı-dildən minnətdar olmalıyam. Buyurun! Öz zəhmətimin haqqını alanda, borclu pulunu qaytaranda mən axı haqq-hesabın, ya da iltizamın altında işarə qoyuram: “Minnətdarlıqla qəbul elədim. Tomas Martin, çəllək ustası”. Bu cür sizə də ürkədən minnətdarlıq eləyirəm ki, məni öz böyüyünüz və şamgəzdirəniniz seçdiniz, bununla da çoxdankı borcunuzu ödədiniz. Elə mən də sizə söz verirəm ki, öz borcunu namusla ödəyəcəyəm. Bütün sexə, sizin hər birinizə, lazım gəlsə, işimlə, məsləhətimlə kömək edəcəyəm, qüvvəmi əsirgəməyəcəyəm. Çalışaram ki, bizim şöhrətli peşəməz indiki kimi şan-şöhrətli olsun. Xahiş edirəm bizim möhtərəm müşavirimiz, siz də, əziz dostlar, hamınız gələn bazar günü evimə qonaq gəlesiniz. Bir stəkan qoxxcymer, iohannesberger, ya dolu zirzəmindəki başqa gözəl şərəblərdən, hansından ürəyiniz istəsə, ondan içə-içə söhbət edərkən, görək rifahımız üçün indi neyləsək faydalı olar! Buyurun, gözüm üstə yeriniz var!

Usta Martinin lovğa nitqi müddətində qəşqabaq tökmüş hörmətli ustaların sifəti açıldı, xoşagəlməz sükut da canlı danışqla əvəz olundu, həm də cənab Martinin böyük xidmətləri və onun zirzəmisinə şənə xeyli təriflər deyildi.

Bazar günü qonaq gəlməyə hamı söz verdi və şamgəzdirənə bir-bir əl uzatdı, usta da əlləri ürkəle sıxdı, bəzi ustaları isə yüngülcə öz qarnına yapışdırdı, lap qucaqlamaq istəyən adam kimi. Onlar şən və razı halda bir-birindən ayrıldılar.

USTA MARTININ EVİNDƏ SONRA BAŞ VERƏN ƏHVALATLAR BARƏDƏ

Öz mənzilinə gəlmək üçün magistrat müşaviri Yakobus Paumqartner usta Martinin evinin yanından keçməli idi. Onların ikisi də, Paumqartnerlə Martin bu evin qapısına çatanda və Paumqartner yoluna davam etmək istəyəndə, usta Martin kiçik papağını başından götürdü, əylə bildiyi qədər baş əydi, hörmətlə müşavirə dedi:

– Ah, kaş birce saatlığa mənim miskin daxmama girməyi özünə ar bilməyədiniz, əziz və ləyaqətli cənabım! Lütfən rədd etməyin, müdrik kəlamlarınızla məni sevindirib ruhumu oxşayın.

Paumqartner gülümsəyib cavab verdi:

– Nə deyirəm ki, hörmətli usta Martin, qonağınız olmaq mənə xoşdur, amma bilmirəm eviniz neyçin miskin daxma deyirsiniz? Axı mən bilərəm ki, evinizin səliqəsinə, bahalı müxəlləfatına görə bizim ən varlı şəhərlilərimizin evləri onunla müqayisə oluna bilməz! Siz ki onu lap yaxınlarda təzədən tikib qurtarmısınız, o da bizim şöhrətli imperiya şəhərinin bəzəyi olub; içərisinin bər-bəzəyindən isə danışmırlar, zadəgan da bu cür ev-əşiklə fəxr eləyə bilər!

Qoca Paumqartner haqlı idi, zira mumla sürtülüb par-par parıldayan, naxışlı mis tutacaqlı qapı açılar-açılmaz, gen-bol dəhlizlə düşürdün, dəhlizin yeri dördkünc parçalar şəklində döşənmişdi, divarlardan şəkillər asılmışdı, elə ustalıqla düzəldilmiş şkaflar, stullar düzülmüşdü ki, lap bayramsayağı bəzənmiş zala oxşayırdı. Hər kəs də taxta üstündə cızılıb qapının yanından asılmış, şerlə yazılan əmrə həvəslə tabe olurdu:

Kim evə girməyə duysa ehtiyac,
Təmiz çəkmə geysin, ondadır əlac.
Ya da başmağının tozunu silsin,
Yoxsa əziyyəti çox olar, bilsin.
Söz demə iş bilib, anlayanlara,
Qaydalar bəllidir evdə onlara.

Çox isti bir gündü, qaş qaralandan sonra da ev boğanaq idi, bu səbəbdən usta Martin qonağını geniş, sərin “təmiz aşpazxanaya” apardı. O vaxtlar varlı şəhərlilərin evində zahirən mətbəxə oxşar otağa belə ad verirdilər; burdakı bahalı təsərrüfat alətlərini, müxəlləfatı işletmirdilər, eləcə bəzək üçün düzürdülər. Otağa giren kimi usta Martin qışqırdı:

– Roza! Roza!

Qapı o dəqiqə açıldı, usta Martinin yeganə qızı Roza içəri girdi.

Əziz oxucu, bu dəqiqə çalış bizim böyük Albrect Dürerin misilsiz əsərlərini mümkün qədər aydın təsvir etməyə. Qoy gözün qarşısında onun şəkillərindəki füsunkar, mehriban və ismətli gözəl qızların gözəl surəti canlansın. İncə bel, zərif qamət, qəşəng, ağappaq, açıq

alın, qızılgül kimi zərif, çəhrayı yanaq, odlı, nazik al dodaqlar, yarpaqlar arasından süzülən ay nuru kimi, tünd kirpiklər arasında gizlənmiş xəyalpərvər, saf gözləri təsəvvür elə. Həmin qızların ilahi gözəlliyini təsəvvür eləsən, cazibədar Rozanı görə bilərsən. Hekayəçi onu sənə başqa cür təsvir eləyə bilməzdi. Bu yerdə o qədim zamanların gur işığı üreyinə yol tapmış çox istedadlı cavan bir rəssamı da yada salmaq istərdik. Biz Romada yaşamış alman rəssamı Korneliusdan danışırıq. “Mən nə əsil-nəsəbliyəm, nə də gözəl”. Getenin “Faust”unda bu sözləri deyən Marqaritanı Kornelius belə təsvir etmişdir; sırtıq adaxlıların elçiliyinə rədd cavabı verəndə abır-həyalı, bəkirə Rozanı da o cür təsəvvür etmək lazımdır.

Roza Paumqartnerlə uşaq itaətkarlığı ilə salamladı, ölini öpdü. Qocanın solğun üzünə qızartı çökdü, axşam şəfəqinin son qızartısı tünd yarpaqları qızılı rəngə boyadığı kimi, onun da gözlərində çoxdan ötmüş gəncliyinin odu alışıb yandı.

Qoca cingiltili səslə:

– Hə, – dedi, – hə, usta Martin, mənim əzizim, siz varlı, zəngin adamsınız, ancaq Allahın sizə verdiyi ən gözəl töhfə sevimli qızınız Rozadır. Hərgah biz qoca müşavirlər gözəl qıza baxanda üreyimiz sevinir, nuru getmiş gözlərimizi ondan çəkmə bilmiriksə, sizin qızınızı küçədə görüb ayaq saxlayan, heykəl kimi quruyub qalan cavanları necə qınaya bilərik? Kilsədə onların peşəsi müqəddəs ataya yox, sizin qızınıza baxmaq olur; şəhər kənarındakı Allervizedə gəzinti zamanı, ya başqa bir yerdə cavanlar təkcə sizin qızınıza baxıb ah çəkir, vurğun gözlərlə təkcə ona nəzər yetirir, bal kimi şirin sözləri ancaq ona deyirlər, o biri qızların da acığı gəlir. Bəli, usta Martin! Bizim gənc zadəganlar arasında, ya da istədiyiniz yerdə özünüə kürəkən seçə bilərsiniz.

Usta Martinin sifəti tutuldu, qırıqdı. O, qızına tapşırırdı ki, çoxilik şərabdan gətirsin; qıpqırmızı qızarmış, gözlərini yerə dikmiş qızı otaqdan çıxanda isə Paumqartnerə dedi:

– Bədsir, cənab... doğrudur ki, mənim qızım qənirsiz gözəldir, Allah onu mənə bəxşiş verib, ancaq bu barədə qızın yanında necə danışmaq olar, axı? Zadəgan kürekənə gəlincə, bu, boş söhbətdir.

Paumqartner gülə-gülə:

– Susun, – dedi, – susun, usta Martin! Ürək dolu olanda dil danışar! İnanın ki, Rozanı görəndə mənim də qoca bədənimdə qanımla

qaynayır. Hərgah onun özünə çox yaxşı belli olan şeylər barədə açıq danışarsa, bunun heç bir ziyanı yoxdur.

Roza şərab və iki uzun stəkan gətirdi. Martin ağır, qərribə oymalı stolu otajın ortasına çəkdi. Qocalar təzəcə oturmışdılar, usta Martin stəkanlara şərabı təzəcə tökmüşdü ki, evin qabağında at ayağının tappıltısı eşidildi. Görünür, atlı dayanmışdı, indi də dəhlizdən səs gəlirdi. Roza tez gedib xəbər gətirdi ki, gələn qoca cəngavər Henrix fon Şpangenbergdir, usta Martini görmək istəyir.

Usta Martin:

– Hə, – dedi, – əgər mənim xeyirxah, köhnə sifarişçim evimə gəlibsə, demək mənim xoşbəxt günümüdür! Yəqin təzə sifarişlərdir, yəqin təzə iş başlamalıyam! – Bunu deyib, bacardığı qədər cold hərəkətlə əziz qonağını qarşılamğa qaçdı.

USTA MARTİN ÖZ PEŞƏSİNİ BÜTÜN PEŞƏLƏRDƏN NƏCƏ ÜSTÜN TUTDU

Qəşəng stəkanlarda cilvələnən qoxxeymer şərabı üç qocanın dilini açdı. Ahıl olsa da, gümrah və şən qoca Şpangenberg öz kefli cavanlıq çağlarından məzəli əhvalatları elə yaxşı danışdı ki, çox gülməkdən usta Martinin qarnı titrəyir, gözləri yaşarırdı. Elə cənab Paumqartner də magistrat müşavirinə layiq ağır-sənginliyi tamam unudub, gözəl şərabdan və şən söhbətlərdən ləzzət alırdı. Roza, qoluna keçirmiş kiçik səbətə içəri girib, təzə yağmış qar kimi dümağ süfrə, dəsmal çıxardı, ev sahibəsinə layiq qayğı ilə süfrəni səliqəyə salanda, stolun üstünə ədvəcatlı ləziz yeməklər düzəndə, tələsik hazırlanmış xörəklərdən dadmağı xoş təbəssümlə xahiş edəndə gülüş və söhbət kəsildi. Hər ikisi, Paumqartner də, Şpangenberg də füsunkar qızdan odlu gözlərini çəke bilmirdilər, usta Martinin özü isə kreslodə yayxanıb, əllərini bir-birinin üstünə qoyaraq, qızının iş görməyinə baxır, razı halda gülüşüyürdü. Roza getmək istəyəndə, qoca Şpangenberg qəfildən cavanlıq cəldliyi ilə yerindən qopdu, qızın çiyinlərindən tutub, sel kimi axan göz yaşları içində həyəcanla dedi: “Ah, sevimli, məhriban mələk, xeyirxah, gözəl qız!” – sonra onun alınından iki-üç dəfə öpdü, dərin fikrə dalmış kimi qayıdıb yerində oturdu. Paumqartner şərab stəkanını Rozanın sağlığına qaldırdı.

Roza gedəndən sonra Şpangenberg sözsə başladı:

– Bəli, usta Martin, göylər sizə qız ota ələməklə sizə elə xəzinə vermişdir ki, onun qiymətini bilmirsiniz. O sizin üçün hörmət qapılarını taybatay açacaq, məgər hər kəs kim olur olsun, hansı zümrəyə mənsub olur olsun, sizin kürəkiniz olmaq istəməzmi?

– Bax, görürsünüz, – Paumqartner onun sözünü kəsdi, – bax, görürsünüz ki, usta Martin, nəcəbəlli cənab fon Şpangenberg də mən fikirdədir! Mən artıq gözəl sarışın saçlarına inci düzülmüş əziz Rozamı zadəgan nişanlısı kimi təəvvürümə gətirirəm.

– Hörmətli cənablar, – hövsələdən çıxışçı usta Martin söhbətə qarışdı, – hörmətli cənablar, siz elə hey bu barədə danışsınız, mən özümse bu haqda əməlli-başlı heç fikirləşməmişəm. Mənim Rozamın on səkkiz yaşı yenicə tamam olub, belə yeniyyətə qızıçığazın özünə adaxlı axtarması təzdir. Qismətinə nə düşəcəksə, mən elə o qismətə də inanıram. Birçə onu bilərəm ki, nə zadəgan, nə də bir başqası qızıma sahib olmayacaq, ona adaxlı ancaq cəlləkçi olacaq, özü də mənim peşəmə kamil yiyələnmiş, mahir cəlləkçi. Əlbəttə, əgər o adam qızımın xoşuna gəlsə, çünki əziz balamı heç vaxt heç nəyə məcbur etməyərdim, o da ki, ürəyincə olmayan ərə getmək işi ola.

Usta Martinin qərribə danışığından heyrlənməmiş Şpangenberglə Paumqartner bir-birinə baxdılar. Şpangenberg boğazını arılayıb, yenə sözsə başladı:

– Demək, sizin qızınız özünə başqa zümrədən adaxlı seçə bilməz? Martin dedi:

– Allah özü onu belə şeydən hiyf eləsin!

Şpangenberg sözünə davam elədi:

– Hərgah başqa bir yaxşı peşə sahibi, tutalım, zərgər, ya ayrı bir qabiliyyətli rəssam, şəkiliç sizin Rozaya elçi düşsə və başqalarının daha çox onun xoşuna gəlsə, onda necə?

Martin başını dala verib dedi:

– “Göstər görüm, deyərdim ona, çalışıb düzəltdiyin o qırıxvedrəlik cəlləyi, usta adı almaq üçün hazırladığın işini göstər mənə, cavan oğlan”. Əgər dediyimi eləməsə, gülərlizlə qapını açıb, başqa bir peşədə bəxtini sınamağı ona təklif edərdim.

Şpangenberg yenə:

– Hərgah, – dedi, – hərgah cavan oğlan desəydi: “Məndə belə xırda şey tapılmaz, gedəyin bazara, uca, şiş damı göyə dirənən o یری evə baxın, usta adı almaq üçün hazırladığım iş budur!”

Usta Martin hövsələsizliklə Şpangenberqin sözünü kəsdi:

– Ah cənab, neyçin məni fikrimdən döndərməyə çalışsınız? Kürəkənimin də peşəsi mənim peşəmdən olmalıdır, ona görə ki, mənim peşəm dünyanın bütün peşələrindən gözəldir, mən belə hesab edirəm. Yeni elə fikirlişirsiniz ki, taxtaları çənərlə çəkib bərkitməklə möhkəm çəllək düzələcək? Bircə elə o gözəl, qiyamət iş deyilmi ki, bizim peşəmiz göylərin gözəl neməti olan şərəbi saxlamaq bacarığı istəyir, elə bacarıq ki, o şərab qaldıqca yaxşılaşsın, əsil həyat çəsməsi kimi qanımıza axsın, bizə can versin? Bəs çəlləyin özünü necə düzəldirlər? Əgər istəyirsiniz isə düz gətsin, əvvəlcədən hər şeyi dəqiq ölçüb-biçməli deyilikmi? Biz hesablamadıq, ölçməyi bacarmalıyıq, çünki elə olmasa, çəlləyin ölçüsünü və tutumunu necə müəyyən eləyə bilərik? Eh, hörmətli cənab, yaxşı bir çəlləyi quraşdıranda, bütün hissələri yaxşıca rəndələyib tutuşduranda, usta şagirdləri də çəllək taxtalarını toxmaqla vurub “taq-tuq, taq-tuq” səsi çıxaranda sevindiyimdən ürəyim uçur! Ürək-açan musiqidir! Bəli, budur, səliqə-sahmanla düzəldilmiş çəllək qabağımdadır, mən də şax durub, tiyəni əlimə alıram, bütün zirzəmi əhlinə yaxşı bəlli olan, onların hörmət elədiyi peşə nişanımı çəlləyin dibində cızıram. Siz memar bərədə söz açdınız, hörmətli cənab. Nə deyirəm, belə qəşəng ev əla işdir, ancaq hərgah mən memar olsaydım, yolum da öz yaratdığım binanın önündən düşsəydi, yuxarıdan da mənə bu evi almış rəzilin, yaramazın biri, alçaq bir kələkbaz baxsaydı, xəcələtimdən yerə girərdim; peşmançılıqdan, dərddən öz yaratdığımı öz əlimlə söküb dağıtmaq istərdim. Amma mənim yaratdıqlarımın başına bu cür iş gələ bilməz. Onların içində dünyanın ən saf, təmiz ruh – gözəl şərəb məskən salıb. Allah mənim peşəmə min bərəkət versin!

Şpangenberq dedi:

– Sizin tərifli sözləriniz, yaxşı, ləyaqətli fikrin ifadəsidir. Öz peşənizi beləcə uca tutmağınız təqdirəlayiqdir, lakin sizi yenə narahat edəcəyim üçün hövsələdən çıxmayın. Hərgah doğrudan da bir zadəgan evinizə gəlib, qızınıza elçi düşsəydi, nə olardı? Axı, əsil mətləbə iş çatanda, çox şey əvvəlcə fikirlişdiyinizin tamamilə əksinə ola bilər.

Usta Martin bir qədər əsəbiliklə:

– Ah, – dedi, – bir az da nəzakətlə baş əyib, “hörmətli cənab, əgər siz öz işinizin öhdəsindən gələn çəlləkçi olsaydınız, ancaq...” deməkdən başqa çarəm qalmazdı.

Şpangenberq onun sözünü kəsdi:

– Yəne qulaq asın, bəs günlərin birində, kəhər atın belində, bərbəzəkli geyimdə, gözəl məiyyətinin müşayiətilə qəşəng bir zadəgan evinizin qabağında dayanıb, qızınıza elçi düşsə, onda necə?

– Olsun! Olsun! – Usta Martin əsəbiliklə ucadan dedi: – Mən qapıya cumardım, bağardım, üstünə çığırdım: “Yolunuzu gedin! Yolunuzu düz gedin, nəcib cəngavar, mənim qızılgülüm sizin üçün deyil, mənim zirzəmin, mənim qızılıarım ürəyinizə yatır, hələ üstəlik qızımı da aparmaq istəyirsiniz... hə, yolunuzla düz gedin! Yolunuzla gedin!

Üzü qıpqırmızı qızarmış qoca Şpangenberq ayağa durdu, iki əlini stola dayaq verib, gözlərini yerə dikdi. Azacıq susub dedi:

– İndi isə axırıncı sualı verirəm, usta Martin. Hərgah sizin evin qabağında durmuş o cəngavar mənim öz oğlum olsaydı, hərgah mən özüm onunla bərabər sizin evin qabağında dayansaydım, onda da qapınızı bağlardınız, onda da elə fikirlişərdiniz ki, biz sizin zirzəminiz, sizin qızılıarınız xatirinə sizə gəlmişik?

Usta Martin cavab verdi:

– Əsla yox, əsla yox, əziz və hörmətli cənab, mən qapımı nəzakətlə üzünüzdən açardım, evimdəki hər şey sizin və sizin oğlunuzun qulluğunda hazır olardı, amma mənim Rozama gəlincə, ona deyərdim: “Əgər Allah elə eləsəydi ki, sizin cəsur cəngavəriniz yaxşı çəlləkçi olacaq, dünyada mənim üçün ondan əziz kürəkən olmazdı, indi isə...” Amma bir deyin görüm, əziz və ləyaqətli cənab, neyçin mənə belə suallarla cinlədib əziyyət verirsiniz? Bir baxın, bizim xoş söhbətimiz tamamilə pozuldu, stəkanlar əl vurulmamış qaldı! Kürəkəni, Rozanın toyunu da boşlayaq; bu şərəbi sizin oğlunuzun sağlığına içirəm, eşitmişəm ki, o, gözəl oğlandır! – usta Martin stəkani əlinə aldı.

Paumqartner də stəkani əlinə aldı və dedi:

– İndi isə xoşagəlməz söhbəti qurtaraq, sizin cəsur cəngavəriniz də sağ olsun, var olsun!

Şpangenberq stəkani onların stəkanına vurub, zorla gülümsədi:

– Yəqin başa düşürsünüz ki, mən bütün bunları zarafatla deyirdim, axı mənim oğlum adlı-sanlı qızlar içində özünə nişanlı seçmə-

lidir, yalnız ağılsız vurğunluq, zümərəsi və hansı ailədə doğulduğunu ona unutdurub, sizin qızınıza elçi düşməyi ona vadar edə bilirdi. Amma siz hər halda mənim sualıma bir qədər nəzakətlə cavab verə bilərdiniz.

Usta Martin:

– Ah, əziz cənab, – dedi, – mən heç zarafatla da başqa cür cavab verə bilməzdim, sizin indi burda uydurduğunuz əhvalat həqiqətdə də baş versəydi, mən ayrı cür cavab verə bilməzdim. Amma ürəyimə toxunmayın, axı, siz özünüz də boynunuza almalıınız ki, mən ətrafda ən yaxşı çəlləkçiyəm, şərab bilicisiyəm, bizim mərhum imperator Maksimilianın müdrik şərab nizamnaməsinə canla-başla əməl edirəm. Mən dindar adamam, hər cür qanunsuzluğun düşməniyəm və qırxvedrlik çəlləyimə xalis kükürddən lap azacıq qatıram ki, vacib olan tündlüyü alsın. Bütün bunları mənim şərabımın dadına görə yaqin edə bilərsiniz, mənim əziz, hörmətli qonaqlarım.

Əvvəlki yerində oturmuş Şpangenberg üzünə bir az şən ifadə verməyə çalışırdı. Paumqartner isə söhbəti dəyişdi. Lakin musiqi alətinin boşalmış simləri get-gedə daha da boşaldığı kimi, çalğıçı da əvvəlkitək xoş akkordlar vurmağa çalışsa da, vura bilmədiyi kimi, qocaların da söhbəti daha tutmurdu. Şpangenberg nökrəflərini səslədi və xoş əhvalla gəlidiyi usta Martinin evini çox narazı halda tərk etdi.

QOCA NƏNƏNİN QABAQCADAN DEDİKLƏRİ

Köhnə, xeyirxah sifarişçinin belə qanıqara halda çıxıb getməsindən usta Martin bir az pərt olmuşdu, o, axırncı stəkani içib getməyə hazırlaşan Paumqartnerə üz tutdu:

– Düzünü deyim ki, heç özüm də bilmirəm, qoca öz söhbətlərilə nə demək istəyirdi, axırda da nəyə görə elə acığı tutdu.

Paumqartner sözə başladı:

– Əziz usta Martin, siz ləyaqətli, Allaha inanan adamsınız və yaqin ki, Allahın köməkliyiylə öz axarı ilə gedən, sizə var-dövlət və hörmət gətirən işlərin qədər – qiymətini bilməkdə haqlısınız. Amma yersiz qürurdan görək uzaq olasan, bu xristian ruhuna ziddir. Siz yaxşı iş tutmadınız, bugünkü yığıncaqda özünüzü sexin başqa usta-

larnın hamısından yüksək mərtəbədə qoydunuz; tutalım siz öz peşənizə onların hamısından yaxşı bələdsiniz, ancaq siz belə şeyləri düz üzə deyəndə, bu, yalnız qəzəb və peşmançılıq hissi doğura bilər. Sonra bu axşamki əhvalat! Görün özünüzdən necə razısınız ki, Şpangenbergin zarafat etdiyini başa düşmədiniz. Yaqin alıcınab qocaya sizin o sözləriniz bərk toxunub ki, qızınıza elçi düşən hər zadəganın məqsədi, təmənnası var. Bunlar bir yana, Şpangenberg öz oğlu barədə söz açanda görək siz özünüzü saxlayayıdınız. Ona bu sözləri desəydiniz nə olardı: “Bəli, əziz, ləyaqətli cənab, elə o kifayət edər ki, siz özünüz elçi kimi oğlunuzla gələcəksiniz. Belə şərfi mən heç gözləməirdim, bu yerdə mən ən qəti qərarımı belə dəyişə bilərdim”. Bəli, bu sözləri demiş olsaydıq, qoca Şpangenberg acığını tamamilə unudub, xoşhəlləqlə gülümsünərdi, əvvəlki səmimiyyəti özünə qaydırdı, qanqaraçılıq da olmazdı.

Usta Martin dedi:

– Danlayın məni, danlayın, abırımı ələyimə bükün, mən buna layiqəm. Ancaq qoca o cür hədələrən-pədələrən danışanda ona ayrı cür cavab verə bilmədim.

– Sonra – Paumqartner sözünə davam etdi, – o nə əcaib fikirdir ki, qızınızı məhz çəlləkçiyə verməlisiniz? Deyirsiniz ki, qızınızın taleyini Allaha tapşırırsınız, özünüz isə bəndə tərsliyi ilə xalığın qismət yazısını əvvəlcədən pozmaq, kürəkəni məhdud dairədən seçmək istəyirsiniz. Bu, sizi də, sizin Rozanı da məhv eləyə bilər. Başlayın, usta Martin, xristiana yaraşmayan, bu səfeh uşaq oyununu başlayın; qoy Allahın qisməti nədirsə, o da olsun, qoy qızınızın rəhmli ürəyi də düzgün qərara gəlsin!

Lap peşman olmuş usta Martin:

– Ah, hörmətli cənab, – dedi, – indi görürəm ki, hər şeyi əvvəlcədən danışmamaqda pis iş tutmuşam. Elə bilirsiniz öz peşəmin qulu olmaq mənə Rozanı çəlləkçiyə vermək kimi qəti qərara gətirib? Yox, elə deyil, buna ayrı səbəb var, çoxdankı və sirli bir səbəb. Hər şeyi bilməmiş sizi buradan buraxa bilmərəm, bu axşam vaxtı ürəyiniz görək məndən sınımasın. Əyləşin, rica edirəm, hələ getməyin. Görürsünüz, incimmiş congavərin içmədiyi köhnə, əla şərabdan bir şüşə də qalıb, bir az yubanın, qonağım olun!

Usta Martinə qətiyyətlə xas olmayan səmimiyyət və inadkarlıq Paumqartneri heyəətə gətirdi; sanki o, ürəyinə daş kimi çökmüş ağır-

liqdan xilas olmaq istəyirdi. Paumqartner oturub, bir stəkan şərabı içəndən sonra usta Martin sözə başladı:

– Əziz, hörmətli cənabım, siz bilirsiniz ki, Roza doğulandan az sonra mənim mehriban arvadım çətin doğuşdan öldü. O vaxt mənim pirani qoca nənəm sağ idi... Hərgah tamam kar, kor, yeriməyi, danışmağı bacarmayan, gecə-gündüz yataqda olan bir varlığa diri adam demək mümkündürsə. Mənim Rozamı xaç suyuna çəkmişdilər; süd anası, uşaq qucağında, nənənin otağında oturmuşdu. Elə kədərli idim, ürəyim elə sıxılırdı ki... amma qəşəng körpəyə baxanda sevinirdim... Həm də bu sevinc kədərlə qarışıq oldu; elə də həyəcanlı haldaydım ki, heç bir işə yaramırdım; öz ələməmdə, öz fikirlərimlə, dünyanın bütün dərd-ələmindən azad olduğu üçün xoşbəxt sandığım qoca nənəmin yatağı yanında dayanmışdım. Sapsarı saralmış üzünə baxırdım; birdən gördüm o, qərribə şəkildə gülümsündü, sifətindəki qırıqlar hamarlandı, solğun yanaqlarına qızartı çökdü. Nəse ilahi bir qüvvədən güc almış kimi, yatağından yarıqalxdı, taqətsiz, keyimiş qollarını irəli uzadıb, asta, incə səslə heyran-heyran dedi: “Roza... mənim istəkli Rozam!” Süd anası durub, uşağı onun yanına gətirdi, nənəm də körpəni qucağına alıb, qolları üstə yelətdi. Mənim hörmətli cənabım, mənim heyretimi, hətta necə qorxduğumu təsəvvür edin: qarı aydın, rəvan səslə Strasburqdakı Ruh mehmanxanasının sahibi cənab Hans Berxlerin mahnısını zildən, şən avazla oxumağa başladı, budur mahnının sözləri:

Gözəl qız, a gülyanaq,
Bir az sərt ol, möhkəm dayan.
Allaha bax, Tanrıya bax,
Daim ondan
Kömək dile,
Allahdan qorx, həya elə.
Yalan eşqə uyma nahaq.

Bu ev sənə hədiyyədir,
Ətir saçır, gül qoxuyur,
Mələklər də xor oxuyur.
Saf qəlb ilə,
Gülə-gülə

Gir, qədəm bas,
Bir qulaq as,
Gözəl, buyur.

O qiymətli ev-əşiyi
Kim verirsə, ona inan,
Sev, qucaqla, o qoçaqdır.
Atasından soruşmadan
Ancaq sənin olacaqdır.

O ev sənə qucaq-qucaq,
Şadlıq, sevinc gətirəcək.
İrəliyə inamla bax,
Ümid dolu sözə inan.
Keç Allahın dərgahından
Cavanlığın açsın çiçək.

Mahnını oxuyub qurtaranda körpəni ehtiyatla, astaca yorğanın üstünə uzatdı, arıq, titrək əlini uşağın alınına qoyub, anlaşılmaz sözlər pıçıldamağa başladı, ancaq nurlanmış üzündən anlamaq olurdu ki, dua oxuyur. Sonra başı yastığın üstünə düşdü, süd anası uşağı götürüb aparanda, o dərindən nəfəs alıb öldü...

Usta Martin sözünü qurtaranda Paumqartner dedi:

– Bu, qərribə hadisədir, amma yenə mən heç nə başa düşmürəm, bilmirəm qoca nənənin mahnısı ilə Rozanı məhz çəlləkçiyə əvə vermək inadkarlığı arasında nə əlaqə var.

Usta Martin:

– Ah, – dedi, – bundan aydın-aşkar nə ola bilər? Ömrünün son dəqiqəsində Allah onun zəhnini nurlandırdı, o da ilahidən gələn səslə xəbər verdi ki, Rozanın xoşbəxtliyi üçün nə lazımdır. Gözəl ev sahibi, var-dövlət, xoşbəxtlik, sevinc, xoş güzəran bəxş edəcək adaxlı usta çəlləkçi deyilmi ki, mənim emalatxanamda öz gözəl evini tikib, ona görə də usta adını alacaq? Dadlı-tamlı çıxır çəlləkdə cəlvələnmirsə, ayrı hansı evcikdə cəlvələnib çıxır qıqcırıb zümzümə edir, uğultu ilə çalxalanır, onun xırda ləpələrinin də üstündə mələklər oturub şən nəğmələr oxuyur. Bəli, bəli! Qoca nənə əsla ayrı adaxlı barədə danışmayıb, ancaq çəlləkçi barəsində mahnı oxuyub, o dediyi kimi də olmalıdır.

Paumqartner dilləndi:

– Siz, əziz usta Martin, siz, axı qoca nənənin sözlərini öz istədiyiniz kimi yozursunuz. Sizin yozumunuzdan baş açə bilmirəm; təkid edirəm ki, siz ümidinizi göylərə, bir də qızınızın ürəyinə bağlamalımsınız; o ürək, elə bilirəm ki, düz yol göstərəcəkdir.

– Mən də, – usta Martin hövsələsizliklə onun sözünü kəsdi, – mən də dediyimi deyirəm ki, mənim kürəkənim mahir çəlləkçidən başqa heç kim olmamalıdır və olmayacaq da.

Paumqartner az qala usta Martinin tərsliyinə acığı tutacaqdı, amma özünü saxladı, ayağa qalxıb dedi:

– Gecdir, usta Martin, bədsir daha qaynayıb-coşduq, deyəsən, şərəblə söhbətdən daha feyz almırıq.

Onlar dəhlizə çıxanda, orada cavan bir qadın gördülər, yanında da beş oğlan uşağı: böyüyünün səkkiz yaşı ancaq olardı, lap kiçiyi də yaşayırılmıqdı. Qadın hönkürtü ilə ağlayırdı. Roza atası ilə qonağın qabağına gəlib dedi:

– İlahi! Valentin ölüb, bu da onun dul qadını ilə uşaqları.

Özünü itirmiş usta Martin çıxdı:

– Nə? Valentin ölüb? Bədbəxtliyə bax, bədbəxtliyə bax! Bir görün ha, – o, Paumqartnerə üz tutdu, – Valentin mənim şagirdlərimdən ən qabiliyyətli idi, həm də çalışqan, təvəzəkardı. Bu yaxınlarda iri bir çəlləyi düzəldəndə sıyrıq ilə özünü yaraladı, yara get-gedə dərinləşdi, qızdırma verdi, o ömrünün gözəl çağında vəfat elədi. – Usta Martin ovunmaq bilməyən dul qadına yanaşdı; qadın göz yaşları içində kədərlə deyirdi ki, indi dərddən, yoxsulluqdan məhv olacaq. Martin dedi:

– Nə danışırsınız, mən nə hesab eləyirsiniz? Axı sizin əriniz mənim iş yerimdə özünü yaralayıb. Bu halda mən sizi müsibət içində qoya bilərəmmi? Yox, bu gündən siz hamınız mənim evimin adamsınız. Sabah, ya da özünü istədiyiniz başqa gündə sizin ərinizi dəfn edərək. Siz də oğlanlarınızla mənim Qızlar darvazası yanındakı mülkümə köçün, orda açıq yerdə yaxşı bir emalatxanam var, mən hər gün orda şagirdlərimlə işləyirəm. Siz orda təsərrüfat işlərinə baxarsınız, bu qəşəng oğlanlarınızı da öz balalarını kimi saxlaram. Onu da deyim ki, qoca atanızı da öz evimə götürürəm. Yaxşı çəlləkçi idi, indi gücdən düşüb. Nə eybi var, əgər toxmağa, baltaya, ya dərticiyə gücü çatmırsa, ya da uzun rəndəni işlədə bilmirsə, heç

olmasa kərkinə tutmağı, ya da çənəri yonmağı bacarar. Xülasə, o da sizinlə bərabər mənim evimə köçməlidir.

Hərgah usta Martin dul qadına kömək etməsəydi, o, dərddən və dərin minnətdarlıq hissindən huşunu itirib, onun ayaqları altına yıxılırdı.

Oğlan uşaqlarından böyükləri usta Martinin kamzolumun ətəklərindən sallanırdı, Rozanın qucağındakı iki balacalarsa kiçik əllərini ona tərəf uzatdılar, elə bil dediklərini başa düşmüşdülər. Gözləri dolmuş qoca Paumqartner gülümsünüb:

– Sizdən hirsli ayrılmaq mümkün deyil, – dedi və çıxıb evinə gətdi.

CAVAN USTA ŞAĞİRDƏRİ FRİDRİX VƏ REYNHOLD NECƏ TANIŞ OLDULAR

Mənzərəli yaşıl təpənin üstündə, hündür ağacların kölgəsində Fridrix adlı qamətli, cavan bir usta şagirdi uzanmışdı. Gün batmış, üfüqdə onun ancaq odlu şəfəqi qalmışdı. Uzaqda imperiya şəhəri, şöhrətli, gözəl Nürnberq ovuc içi kimi görünürdü; şəhər vadidə səhnişmişdi, göyə millənmiş vüqarlı qüllələrin başını axşam şəfəqi qızıl rəngə boyamışdı. Cavan oğlan yanındakı yol çantasına dirsəklənərək vadiyə baxa-baxa xəyala dalmışdı. Sonra o, ətrafında, otların arasında bitmiş çiçəklərdən dördü, onları yuxarı axşam şəfəqinə sarı tulladı, sonra yenə dalğın-dalğın qabağa baxdı; gözləri yaşla doldu. Nəhayət, başını qaldırdı, istəklisini qucaqlamaq istəyirmiş kimi, qollarını uzatdı və cingiltili, xoş səslə bu mahnını oxudu:

Ey mənim doğma yurdum,
Yenə göz önümdəsən.
Daim sənə vuruldu
Bu təmiz qəlblimlə mən.
Qürub çağı üfük al!
Qızılgüllər qızarıb,
Könlümcədir belə hal.
Bu baharın eşqinə
Məni bürüsün yenə

Zərif, heyvətli xəyal.
Könlüm, nədir bu tələş?
Qəmə, sevinçə tablaş!
Ey qızıl qürub çağı,
Yaraşıqsan cahana.
Ahımı, göz yaşımı
Yetiştir, çatdır ona.
Ancaq ki, birdən ölsəm...
Kədərdən, qəmdən deyil,
Zərif qızılgülərə
Heyvətdən ölmüşəm, bil.

Oxuyub qurtarandan sonra Fridrix çantasından bir parça mum çıxartdı, onu köksündə qızdırdı və diqqətlə, məharətlə zərif ləçəkli qızılgül düzəltməyə başladı. İş görə-görə zümzümə edirdi və öz ələminə elə qapılmışdı ki, qəşəng, cavan bir oğlanın nə vaxtdan bəri arxasında dayanıb onun işinə fikir verdiyini hiss etməirdi.

Cavan oğlan sözbə başladı:

– Bura baxın, dost, sizin düzəltdiyiniz qiyamət işidir ha!

Diksinmiş Fridrix çönüb baxdı, tanımadığı cavanın qara, mehriban gözlərini görəndə ona elə gəldi ki, oğlanı çoxdan tanıyır, gülüm-sünüb dedi:

– Ah, hörmətli cənab, yolda başımı qatmaq üçün düzəltiyim bu gərəksiz şey heç sizin diqqətinizə layiqdirmi?

Yad oğlan sözbə davam etdi:

– Hərgah əsil qızılgülə çox oxşayan bu zərif çiçəyə gərəksiz şey deyirsinizsə, onda çox mahir naxış ustasıdır. Siz mənə iki cür zövq verirsiniz. Martin Heşerin səslə oxuduğunuz o gözəl, həzin mahnı ürəyimi riqqətə gətirdi, indi də mumdən belə gözəl şeylər düzəltmək bacarığınıza heyran qalmışam. Bu axşam özünüzu hara yetirmək istəyirsiniz ki?

Fridrix cavabında:

– Mənim səyahətimin məqsədi burda, gözümün qabağındadır, – dedi. – Mən öz vətənimə, şöhrətli imperiya şəhəri Nürnberqə gedirəm. Amma gün batıb, ona görə də burda aşağıda gecələmək istəyirəm, şəhər tezdən yola düşüb, günorta Nürnberqə çataram!

Cavan oğlan şəhər-şən:

– Ah, belə də, nə yaxşı! – dedi. – Yolumuz birdir, mən də Nürnberqə getmək fikrindəyəm. Sizinlə bərabər kənddə gecələyib, sübh tezdən yola düşərim. İndi bir az da söhbət edək.

Cavan oğlan, Reynhold Fridrixin yanında, otun üstündə oturdu və sözbə davam elədi:

– Gərək ki, mən səhv eləməyirəm, siz usta tökməçisiniz, bunu sizin gül naxışlarınızdan görürəm; bəlkə də zərgərsiniz?

Fridrix gözlərini yerə dikdi, məyus-məyus dedi:

– Ah, hörmətli cənab, mən sizə əslində olduğumdan yaxşı və uca görünüürəm. İndidən sizə deyim ki, çəlləkçi peşəsini öyrənmisəm, Nürnberqə məşhur bir ustanın yanında işə düzəlməyə gedirəm. İndi yaqın ki, nə naxış saldıgıma, nə də tökməçi olduğuma, ancaq çəlləklərə və badyalara çənbər vurduğuma görə məndən acığınız gələcək.

– Çəlləkçi olduğunuz üçün sizdən acığım gəlsin? Axı, mən özüm də elə çəlləkçiyəm.

Fridrix gözlərini ona zillədi, deməyə söz tapmadı, çünki Reynhold geyimindən şəhərbəşəhər gəzən çəlləkçi şagirdinə qətiyyətlə oxşamırdı. Qalın məxmərlə haşiyələnmiş zərif, qara mahud kamzolu, gözəl yaxalığı, qısa, enli qılınçı, yanıləkli kiçik papağı onu varlı tacirə bənzədirdi, amma oğlanın üzündə, bütün zahiri görkəmində nəşə qeyri-adilik vardı. Onun tacir olduğuna inanmırdım. Reynhold Fridrixin çaşqınlığını ucağınd, yol çantasını açıb, önlüyünü, bir qalqad da alet çıxartdı və dedi:

– Elə işə bax, dostum, bax! – dedi. – Sənə yoldaş olduğuma hələ də şübhə edirsən? Bilirəm, geyimim səni heyvətləndirir, ancaq mən Strasburqdanam, orda işə çəlləkçilər də zadəganlar kimi qəşəng geyinirlər. Doğrudur ki, mən də bir vaxtlar, sənə kimi, ayrı cür sənət seçmək istəmişdim, amma indi çəlləkçilik mənim üçün əsil, vacib peşədir və mən ona böyük, gözəl ümidlər bəsləyirəm. Vaxtilə yaqın sən də bu fikirdə olmusan, dost. Lakin mənə elə gəldi ki, sənə cavan ömrünə təsadüfən qara bir bulud kölgə salıb, sən də ətrafına fərhələ baxa bilmirsən. Oxuduğun eşq həsrəti və qüssə ilə dolu mahnı ürəyimə od saldı, ondakı həzin andlar elə bil mənim sinəmdən qopdu. Mənə elə gəlir ki, sirtin artıq mənə bəllidir. Sən mənə sirtini etibar etməlisən, məgər Nürnberqdə, yaxşı yoldaş, dostluğumuz davam etməyəcəkmiz?

Reynhold qolunu Fridrixin boynuna saldı, mehriban-mehriban onun gözlərinə baxdı.

Az sonra Fridrix dedi:

– Əziz dost, sənə çox baxdıqca mənə daha artıq cəlb edərsən, ürəyimin dərin guşəsindən gələn gözəl səs eşidirəm və sanki bir əks-səda doğma ruhun səsinə səs verir. Hər şeyi sənə açmalıyam. Ona görə ki, mənim kimi yoxsul bir adamın sənə etibar etməli böyük bir sirri var, xeyr, yalnız ona görə ki, vəfalı dostun ürəyində başqasının kədərinə yer tapılacaq. İndicə tanış olduğumuza baxmayaraq, mən səni elə ilk dəqiqələrdən özümə ən yaxın dost sayıram. Çəlləkçi peşəsinə yiyələndim. Öz sənətimi bilməyimlə indi öyünə bilərəm, ancaq başqa, daha gözəl sənətə uşaqlıqdan bütün varlığımı can atmışam. Mən Peter Fişer, ya da italyan Benvenuto Çellini kimi tökmə sənətində və gümüş şeyləri naxışlamaqda böyük usta olmaq həvəsində idim. Mənim vətənimdə məşhur naxışbasan cənab İohan Holtsşuerin yanında canı-dildən işləyirdim; o özü tökməçi olmasa da, bu işdə mənə yol göstərə bilirdi. Cənab Holtsşuerin evinə çəlləkçi Tobias Martin öz qızı füsunkar Roza ilə tez-tez gəlirdi. Mən Rozaya vuruldum, özüm də bilmədim bu necə oldu. Mən vətənimə tərk edib, tökmə sənətinə əməlli-başlı öyrənmək üçün Ausburqa yollandım, lakin bu vaxt ürəyimdə eşq odu şölələnilib bütün varlığımı bürüdü. Təkcə Rozanı gördüm, təkcə onun səsinə eşidirdim; ona sahib olmaqdan başqa ayrı arzum, ayrı istəyim yox idi. Bu məqsəddə aparən yeganə yolu tutmalı oldum. Usta Martin qızını o çəlləkçiye verəcək ki, o, ustanın evində çox gözəl bir çəllək düzəltsin, həm də qızının xoşuna gəlsin. Mən öz sənətimi atıb, çəlləkçilik peşəsini öyrəndim. İndi Nürnberqə gedirəm ki, usta Martinə şagird olum. Lakin budur, doğma şəhər qarşımdadır, Rozanın cazibədar surəti təşəvvürümdə canlanıb, qorxu, ümitsizlik, qüssə də vücuduma hakim kəsilib, mən məhv oluram. İndi aydın görürəm ki, ağulsız iş tutmuşam. Məgər arxayınam ki, Roza mənə sevir, ya ne vaxtsa seveəcək?

Reynhold getdikcə artan maraqla Fridrixin hekayətini dinləyirdi. Axırda əlini çənəsinə dayadı, o biri əli ilə gözlərini örtüdü, boğuş, kədərli səslə soruşdu:

– Məgər Roza heç vaxt hiss elətdirməyib ki, səni sevir?

Fridrix cavabında:

– Ah, – dedi, – ah, mən Nürnberqə tərk edəndə Roza kiçik qız idi. Düzdür, yanında olmadığım ona xoş gəlirdi, cənab Holtsşuerin bağında onunla yorulmadan çiçək yığındı, çələng hərəndə üzümə elə mehriban gülümsəyirdi ki, ancaq...

– Demək, hələ ümid yeri var! – Birdən Reynhold elə kəskin, elə pis səslə qışqırdı ki, Fridrix lap dəhşətə gəldi.

Reynhold yerindən sıçradı, belinə bağladığı qılıncı cingildədi. Ayağa qalxıb, qamətini düzəldəndə gecənin qalın kölgələri onun rəngi ağarmış üzünə düşdü və gəncin zərif cizgilərini elə eybəcər halda əydi ki, Fridrix qorxudan çıxdı:

– Axı birdən-birə sənə nə oldu? – Bunu deyəndə bir neçə addım gerilədi və ayağını Reynholdun yol çantasına vurdu.

Simlər səsləndi, Reynhold qəzəblə ucadan dedi:

– Ey, pis yoldaş, udumu sındırma!

Ud yol çantasına bağlanmışdı. Reynhold onu açdı və əlindəki simləri elə bərk çəkdi ki, elə bil hamısını qırmaq istəyirdi. Ancaq çox keçməmiş onun çalğısı həzin, ahəngdar oldu.

Əvvəlki mülayim səslə dedi:

– İndi də, qardaşım, gəl kəndə enək! Yolumuz üstünə çıxacaq və mənə ilisə biləcək cin-şeytanı qovmaq üçün əlimdə gözəl alət var.

Fridrix dedi:

– Bəsdür, istəklə qardaşım, yolumuzun üstünə neyçin gərək cin-şeytan çıxsın? Sənin çalğın necə də xoşdur, yenə çal.

Tünd göy səmada qızıl ulduzlar göründü. Axşam mehi boğuş xışiltı ilə ətirli çəmənlərdən əsib keçdi. Xırda çaylar hay-harayla axır, uzaqdakı qaranlıq meşədə ağaclar səslənirdi. Udun sədaları altında mahnı oxuya-oxuya Fridrixlə Reynhold vadiyə enir, şirin, həzin, arzu qanadlarında uçan nəğmələri havada süzürdü. Gecələmə yerinə çatan kimi Reynhold çantasını yerə atdı, udu bir yana qoydu və Fridrixə bağrına basdı; yoldaşının isti göz yaşları Fridrixin üzünü islatdı.

Səhər yuxudan oyananda Fridrix samanın üstə, onun yanında yatmış təzə dostunu görmədi. Ud da, çanta da gözüne dəyməyəndə, elə fikirləşdi ki, ona məlum olmayan səbəbə görə Reynhold ayrılıb başqa səmtə gedib. Ancaq Fridrix otaqdan çıxan kimi Reynhold qarşısında peyda oldu: ud əlində, çanta da çiyində; həm də qılıncını çıxarmışdı, məxmər haşiyəli kamzol əvəzinə, şöhrətlilərin geydiyi adi, sadə kamzol geymişdi.

– Demək belə, – Reynhold heyrətlə ona baxan dostunu gülə-gülə qarşıladı, – əziz dost, yaqın ki, indi sən məni əsil yoldaş, vəfali dost gözündə görürsən. Amma çox yatmışam, vurğun adam bu qədər yatmaz. Görürsən gün hara qalxıb? Tez ol, yola düşək!

Fridrix öz aləminə qapılıbmışdı, dinib-danışmırdı, Reynholdun suallarını cavabsız qoyur, zarafatlarına fikir vermirdi. Reynholdun da dəcəlliyi tutmuşdu, o yan-bu yana qaçır, şənləldə çıqır, papağını yelləyirdi. Amma şöhrəyə yaxınlaşdıqca, o da az dinib-danışdı.

Nürnberg qın darvazalarına çatanda Fridrix:

– Mən daha addım ata bilmirəm, ürəyim elə sıxılır, sevinclə, həsrətlə elə çırpınır ki... Gəl bu ağacın kölgəsində bir az dincələk! – dedi və təqətsiz halda otlaqların üstünə çökdü.

Reynhold da onun yanında oturdu, azca sükutdan sonra dilləndi:

– Əziz qardaşım, yaqın dünən axşam səni heyrətə saldım. Ancaq sən öz sevgi hekayətini mənə danışanda gördüm necə əzab çəkirsən, ağlıma cürbəcür səfeh fikirlər gəldi; onlar məni lap çaşıdırdı, dəli də ola bilərdim, hərəgah sənin gözəl nəğməni, bir də mənim udum cin-şeytanı qovmasaydı. Səhər səfəqinin ilk şüaları məni oyadan kimi, həyatın bütün sevinci, nəşəsi ürəyimə doldu, vəsvəyə, qarabasma isə hələ dünən axşam yox olub getmişdi. Otaqdan çıxıb kollar arasında gəzib-dolaşdığım vaxt ağlıma hər cür qorubəliklər gəldi. İndi səni görəndə ürəyim uçdu. Bu yaxınlarda İtaliyada olanda orda baş vermiş, adamı rıqqətə gətirən bir əhvalat yadıma düşdü: onu sənə danışacağam, o əhvalat əsil dostluğun nəyə qadir olduğunu aşkar göstərir. Elə olur ki, incəsənətin nəcib, qüdrətli hamisi bir knyaz çox ali, çəkilməsi çətin olan müəyyən məzmununda əsər yaradacaq rəssama böyük mükafat təyin edir. Öz aralarında bərk

dost olan, həmişə bir yerdə işləyən iki cavan rəssam yarışa girmək niyyətinə düşür. Onlar öz fikirlərini bir-birinə deyir, məzmun çətinliyinə necə üstün gələcəkləri barədə danışmışlar. Bir qədər yaşlı, rəsm çəkməkdə, qrupları yerləşdirməkdə təcürbəlisi tezliklə bütün tablolu özü üçün aydınlaşdırır, qarasını çəkir və özündən kiçiyinə kömək eləməyə başlayır. Kiçik şəklın qarasını çəkməmiş tamam ruhdan düşmüşdü, hərəgah böyük ona ürək-dirək, dost məsləhəti verməsəydi, işdən əl çəkəcəkdı. Onlar rənglə işləməyə başlayanda, rəngkarlıqda püxtələşmiş kiçik yaşca böyüyünə göstərişlər verir, o da bunlara uğurla əməl eləyirdi. Axırda elə oldu ki, kiçik rəsmdə kamillaşdı, böyüyü isə rəngkarlıqda çox uzağa getdi. Tablolar çəkilib qurtaranda rəssamlar sevincək qucaqlaşdılar; biri o birinin içindən vəcdə gəlmişdi, rəssmin uğurlu çıxmasını ürəkdən sevinmişdi; biri o birinin namuslu zəhmət nəticəsində layiq olduğu mükafatı almaq haqqını təsdiqləyirdi. Lakin elə oldu ki, mükafat kiçiyə düşdü, o da xəcalət hissi ilə, heyrətlə dedi: “Necə oldu ki, mükafatı mən aldım? Yoldaşımın xidməti müqabilində mənim xidmətim heç nədir, onun məsləhəti, daimi köməyi olmadan mən layiqli rəsm əsəri yarada bilərdimmi?” Onda böyüyü dedi: “Məgər sən də mənə xeyirxah məsləhətlərlə kömək eləmədinmi? Düzdür, mənim də əsərim pis deyil, ancaq mükafata tamamilə sən layiqsən. Eyni bir məqsədə açığı-açıqına namusla can atmaq dostlara yaraşar; qalibə çatmış dəfnə çələngi məğlub olmuşa da şöhrət gətirəcək; çətinlikləri belə cəsarətlə dəf elədiyin üçün indi mənə daha əziz, öz qələbənlə mənə də şan-şöhrət gətirmisən”. Rəssam haqlı idi, elə deyilmi, Fridrix? Namuslu, açığı ürəklə eyni mükafata layiq olmaq üçün çalışmaq əsil dostları, düşmən eləməz, onları bir-birinə daha möhkəm tellərlə bağlayar. Doğrudanmı nəcib ürəklərdə paxıllıq hissi, ya da kin-küdurət özünə yer tapa bilər?

Fridrix dedi:

– Heç vaxt, əlbəttə, heç vaxt. İndi biz səninlə bir-birimizi qardaş kimi sevirik, yaqın tezliklə Nürnbergdə ikimiz də bacarığımızı göstərəcəyik, hərəməz yüzvedrəlik çəlləyi odsuz-aloşuz düzəldəcəyik. Sənin çəlləyin mənim çəlləyimdən yaxşı olsa, Allah eləməsin ürəyimdə zərərə paxıllıq hissi duymuş olum.

– Ha-ha-ha! – Reynhold bərkənd güldü. – Sən də çəlləyini o tərəfə at, bilərəm ki, düzəldiyin çəllək usta çəlləkçiləri heyran qoya-

caq! Ölçüyə, mütənasibliyə, qəşəng çevrələməyə gəlincə, məlumun olsun ki, bu işdə sənə yaxşı yoldaşam. Taxta seçməyi də mənə etibar edə bilərsən. Biz qışda kəsilmiş, daş kimi bərk palıd ağacının zədəsiz, ağ, qırmızı zolağı olmayan, çatsız taxtalardan seçərik, mənim gözümlə itidir. Hər şeydə işimlə, məsləhətimlə sənə kömək olərəm. Bundan ələ mənim də işim irəli gedəcək.

– Ay Allah! – Fridrix dostunun sözünü kəsdi. – Bu nədir, burda mübahisə eləyirik ki, kim yaxşı çəllək düzəldə biləcək? Məgər söhbət bu barədədir? Rozaya layiq olmaq üçün kim yaxşı çəllək düzəldər! Bu haqda biz necə danışa bilmişik? Mənim başım hərlənir!

Reynhold hələ gülə-gülə ucadan:

– Bəsdir, qardaş, – dedi, – Roza heç fikrimdən keçməyib. Sən xəyalpərvərsən. Gedək, gedək, şəhərə daxil olmalıyıq, vaxtdır.

Fridrix qalxdı və çaşqınlıq içində yoluna davam elədi. Mehmanxanada əl-üzünü yuyub, üst başını çırpanda Reynhold Fridrixə dedi:

– Amma mənə gəlincə, qətiyyənlə bilmirəm hansı ustanın yanında iş düzəlim, burda mənim heç tanışım yoxdur. Əziz qardaşım, ələ mənə birbaşa usta Martinin yanına aparmazsanmı? Bəlkə mən də onun şagirdi ola bildim. Fridrix cavabında:

– Sənin sözlərindən ürəyim yüngülləşdi. Axı, sən yanımda olsan, qorxudan, kədərdən asan yaxa qurtara bilərəm, – dedi.

Bəli, iki cavan usta şagirdi məşhur çəlləkçi usta Martinin evinə sarı cəsarətlə addımladılar. Bu həmin bazar günü idi ki, usta Martin böyük seçilməyi şərafinə nahar verirdi, özü də günortaçağı. Reynholdla Fridrix usta Martinin evinə ayaq basan kimi də stəkan cingiltisi eşitdilər, qonaqların bir-birinə qarışmış uğultusu qulaqlarına deydi.

Fridrix çox məyus halda dedi:

– Ah, biz vaxtında gəlməmişik.

Reynhold cavab verdi:

– Mən isə ələ bilirəm lap vaxtında gəlməmişik, axı sən məclisdə usta Martin xoş əhvalda olacaq, bizim sözlümüzü də yere salmayacaq.

Onların gəlişindən xəbər tutmuş usta Martin durub, dəhlizə çıxdı, bayramsaçağı geyinmişdi, dolu yanaqları və burnu qızarmışdı. Fridrix görən kimi Martin heyərlə ucadan:

– Bu ki Fridrixdir! – dedi. – Demək, qayıtmısan, məhriban cavan? Afərin! Özünü şərefli çəlləkçilər peşəsinə həsr eləmişən? Doğrudur,

səndən söz düşəndə cənab Holtşucrin qanı qaralır. Deyir ki, sən böyük rəssam ola bilərdin və guya sən müqəddəs Sebald kilsəsində, ya da Ausburqda Fuqgerlər ailəsinin qəsridə olan gözəl heykəllər, oyma məhəccərlər tökə bilərdin. Amma bunların hamısı boş söhbətdir, düz iş görüb əsil doğru yol tutmusan. Xoş gəlmisən! – Usta Martin ürəkəndən sevindi, onun çiyinlərindən yapışıb, adətincə bağrına basdı.

Usta Martinin onu səmimi qarşılamadığından Fridrix az qala qanad açıb uçdu, dərdi-qəmi dağıldı. O da öz ricasını çəkinmədən, sərbəstcə ustaya dedi, üstəlik, Reynholdu da şagird təklif eldi.

Usta Martin dedi:

– Bəli, gəlişiniz lap yerinə düşüb, indi iş başdan asır, işçim də çatışmır. İkiniz də xoş gəlmisiniz! Çantalarınızı yerə qoyun. içəri keçin; düzdür, qonaqlığın axırına çatmışınız, amma eybi yox, keçin oturun, Roza sizə qulluq elər.

Usta Martin usta şagirdləri ilə otağa keçdi. Orda müşavir Yakobus Pumaqartner başda olmaqla, hörmətli ustalar süfrə arxasında oturmuşdular, iri stəkanlarda gözəl şərab cəlvələnirdi. Heç kəs heç kəsə qulaq asmırdı, hamı ucadan danışdı, hər biri də ələ bilirdi ki, ona qulaq asırlar, ara-sıra da gah biri, gah o birisi bərkdən qohqəbə çəkib gülürdü, özü də bilmirdi nəyə gülür. Lakin hər iki cavanın əlindən tutmuş usta Martin gur səslə deyəndə ki, yaxşı şəhadətlə iki usta şagirdi lap vaxtında gəlib, hamı susdu və cavan oğlanlara heyran-heyran baxdı. Reynhold ləyaqət, qürur hissi ilə, aydın baxışlarla ətrafını nəzərdən keçirdi. Fridrix isə papağını əlində əzişdirə-əzişdirə gözlerini yerə dikmişdi. Usta Martin cavanlara stolun aşağısında yer elədi. Məlum oldu ki, bura ən yaxşı yer imiş, çünki Roza o dəqiqə gəlib dostların arasında oturdu və onları gözəl yeməklərə, dadlı şərabə səxavətlə qonaq eləməyə başladı. Füsunkar, sevimli, gözəlliyi göz qamaşıdın, hər tərəfində bir cavan, qoca, saqqallı ustaların əhatəsində oturmış Roza – bu mənzərəyə baxanda heyran olurdu; onu tutqun göyde süzən tənha, pənbə səhər buluduna oxşatmaq istərdin, ya da bozarmış, solmuş otların üstündə başlarını şən-şən yellədən ilk bahar çiçəklərinə tay tuta bilərdin. Valeh olmuş, bəxtiyarlığı yerə-göyə sığmayan Fridrix nəfəs belə çəkmir, ürəyinə hakim olmuş bu varlığa hərdən oğrun-oğrun nəzər salırdı, gözünü boşqabına dikib oturmuşdu; boğazından yemək

keçərdimi? Reynhold isə, əksinə, mehriban, işıq saçan gözlərini gözəl qızdan çəkmirdi. O öz səyahətlərindən söhbət açmışdı; Roza bu cür qərribə hekayətləri ömründə eşitməmişdi. Ona elə gəlirdi ki, Reynholdun danışdıqları minlərlə surətə çevrilib, bir-bir gözləri önündən keçir. Oğlana dördgözlə baxırdı, qulaq kəsilməmişdi, söhbətinin şirin yerində Reynhold qəfildən onun əlini tutub sinəsinə sıxanda da bərk həyəcanlanırdı.

– Sən neyçin belə, – Reynhold birdən sözünü yarımcıq qoydu, – sən neyçin belə lal-kar oturmusan, Fridrix? Yoxsa daşa dönmü-sən? Gəl belə ürəkəçikliyi ilə bizi qonaq eləyən sevimli, füsunkar cavan ev sahibəsinin sağlığına içək!

Reynholdun ağzınacan çaxırla doldurduğu stəkanı Fridrix əli əsə-əsə götürdü. Reynholdun təkidilə son damlasına qədər içməli oldu.

– İndi də bizim xeyirxah ev sahibinin sağlığına içək! – Reynhold ucadan dedi, yenə Fridrixin stəkanını şərəblə doldurdu, o da yenə içmək məcburiyyətində qaldı. Şərabın odu vücudunu yandırdı, donmuş qanı hərəkətə gətirdi, qan da damarlarında sel kimi coşub çağladı.

– Ah, necə xoşşalam, sözlə deyə bilmirəm, – pıçıldayan Fridrixin üzü qıpqırmızı qızardı, – ah, elə xoşşalam ki, heç vaxt belə halda olmamışam!

Onun sözlərini başqa cür yozan Roza nəvazişlə gülümsündü. Fridrix də cürətlə dilləndi.

– Sevimli Roza, yəqin ki, siz məni heç xatırlamırsınız?

Gözlərini yerə dikmiş Roza cavab verdi:

– Nə danışırınsınız, əziz Fridrix, elə şey ola bilməmi ki, sizi belə tezliklə unudum? Qoca cənab Holtsşuerin evində, o vaxt balaca olsam da, mənəmlə oynamağı özünü ar bilmədiniz, məni əyləndirmək, məşğul etmək üçün həmişə nəşə fikirləşirdiniz. Milad bayramında mənə bağışladığınız gümüş məftildən toxunmuş o gözəl səbəti xatirə kimi indi də saxlayıram.

Bəxtiyar cavanın gözləri yaşla dolmuşdu, nəşə demək istəyirdi, lakin sinəsindən qopan dərin ah kimi, dilindən bu kəlmələr qopdu:

– Ah, Roza, sevimli, istəklilə Roza!

Roza sözünə davam elədi:

– Mən sizi yenə görməyi həmişə ürəkədən arzulamışam. Sizin çəlləkçilik peşəsinə seçəcəyinizi isə heç vaxt ağluma gətirməzdim.

Ah, usta Holtsşuerin yanında düzəltdiyiniz o qəşəng şeyləri xatırlayanda sənətinizi atmağınıza çox heyifsilənirəm!

Fridrix dedi:

– Ah, Roza, axı, mən öz sevimli sənətimdən yalnız sənə görə əl çəkmişəm.

Bu sözlər dilindən çıxan kimi Fridrix qorxudan, həyədan yer aralansaydı, yerə girərdi! Axı fikirləşməyib danışmışdı. Sanki hər şeyi başa düşmüş Roza, üzünü yana çevirdi. Fridrix əbəş yerə deməyə söz axtarırdı. Bu dəm cənab Paumqartner bıçağı stola möhkəm vurub bildirdi ki, möhtərəm xanəndə cənab Folrad mahnı oxuyacaq. Cənab Folrad o dəqiqə ayağa durdu, boğazını arıtladı və Hans Fogelgezanın xoş səsinə oxşar səslə elə gözəl bir mahnı oxudu ki, hamının ürəyi fərəhləndi. Hətta Fridrix də narahatlıqdan, təşvişdən yaxa qurtardı. Folrad başqa səslərə bənzər səslərlə də bir neçə mahnı oxudu: şirinsəli, borusəsli, çiçəkli, cənnətsayağı və başqa sayaq oxuyub qurtaranda dedi ki, hərgah burda oturanlar arasında usta oxuyan varsa, başlasın mahnı oxumağa. Reynhold tez ayağa durub dedi ki, əgər ona italyan adətincə ud çalib oxumağa icazə versələr, o, mahnı oxuyar, özü də almansayağı.

Heç kim etiraz etmədiyindən, Reynhold çalğı alətini getirdi, əlini simlərə toxundurdu və bu nəğməni oxudu:

Hanı o nəhəng hovuz –
Şərəblə dolu, bumbuz?
Ordadır, zirzəmidə,
Həm də
Görmüşünüz siz axı
Al şərab necə axır.
Ah, o qəşəng, o nəhəng
Hovuz yepyekə çəllək...
Bax bir,
Kimdir o usta – mahir?
Onu kim qurub belə
Həvəs ilə, şövq ilə?
Onu kim sazlamışdır,
Özü sizə tanışdır:
Ona bu həndəvdə

Çəlləkçi deyir hamı.
Vurur şərəbdən bir də,
Coşur eşqi ilhamı,
Qalmır şirin vərdişdən.
Həvəslənib ürəklə
Yapışır yenə işdən.

Nəgmə hamının xoşuna gəldi, hamıdan da çox usta Martinin, sevincdən, heyranlıqdan onun gözləri yaşardı. Usta şagirdinin hava bərədə açdığı dastana fikir vermədən, usta Martin yerindən qalxıb, iri qədəhini qaldırdı və ucadan:

– Bura gəl, mənim əziz çəlləkçim və xanəndəm, bura gəl, – dedi, – sən bu qədəhi mənimlə, öz sahibin Martinlə bərabər içməlisən! Reynhold əmrə tabe oldu. Yerinə qayıdıb, fikirli oturmuş Fridrixin qulağına pıçıldadı:

– İndi gərək sən də oxuyasan, dünən axşam oxuduğun o nəgməni oxu!

Hövsələdən çıxmış Fridrix acıqlandı:

– Dəli olmusan, nədir!

Reynhold hamıya xitabən ucadan dedi:

– Möhtərəm cənablar və ustalar, mənim burada öyləmiş əziz qardaşım Fridrix bundan da gözəl nəgmələr bilir, səsi də mənim səsimdən çox–çox məlahətli, bir stəkan da boşaltmış cənab Folrad isə o fikirdə idi ki, gözəl alman havasını Fridrix Reynholdan yaxşı ifa eləyir, Reynhold daha çox italyansayağı oxuyur. Usta Martin başını dala əydi, əlini kök qarnına elə vurdu ki, elə bil əl çaldı və çığırdı:

– İndi bunlar mənim şagirdlərimdir! Deyirəm mənim, Nümrəqədə yaşayan usta Tobias Martinin şagirdləridir!

Ustalar da başlarını tərpətdilər, iri stəkanlardakı çaxırın son damlalarını boğazlarına tökə–tökə deyirdilər: “Bəli, bəli, usta Martin, yaxşı çalışqan şagirdlərdir!” Nəhayət, qonaqlar evlərinə dağılıdılar. Usta Martin öz evində Reynholdla Fridrixə işıqlı, təmiz otaq ayırdı.

USTA MARTININ EVİNDƏ ÜÇÜNCÜ USTA ŞAĞİRDİ NECƏ PEYDA OLDU VƏ BU, NƏ İLƏ NƏTİCƏLƏNDİ

Hər iki usta şagirdi Reynholdla Fridrix usta Martinin emalatxanasında bir neçə həftə işləyənə sonra usta fikir verib gördü ki, iş xətkəslə, pərgarla ölçməyə, hesablamaya və gözəyari ölçməyə gəlincə, Reynholdla bəhsə girmək çətindir, amma söhbət kərki, iskanə və toxmağa çatanda Reynhold çox tez yorulur, nə qədər çalışsa da işi irəli getmir. Fridrixə əksinə, rahatca rəndələyir, çəki vurur və tez yorulmur. Onlar ikisi də xoşxasiyyətli, əsasən Reynholda görə bu cavanlarda qayğısızlıq, şən əhval, həlimlik, həyat–sevərlik aşib–daşır. Həm də işin şirin yerində, illah da füsunkar Roza yaxınlıqda olanda onlar boğazlarını yırırdılar, gözəl, uyuşan səslərlə rəqəmət mahnıları oxuyurdular. Oxuya–oxuya da oğrun–oğrun Rozağa nəzər salan Fridrix birdən həzin nəgmə başlayanda, Reynhold dərhal özü qoşduğu şən mahnını oxuyurdu; mahnı bu sözlərlə başlayırdı: “Çəllək sitra deyil, sitra da çəllək deyil”. Bunu eşidəndə qoca cənab Martin vurmaq üçün qaldırdığı toxmağı çox vaxt aşağı endirir və gülməkdən titrəyən qarnından ikiəlli yapışırdı. Ümumiyyətlə, hər iki şagird, xüsusən də Reynhold Martinin ürayincə idi. Hiss olunurdu ki, Roza da bir bəhanə ilə emalatxanaya tez–tez gəlir və orada çox qalır.

Günlərin birində usta Martin fikirli–fikirli yol getdiyindən, yayda işlədikləri şəhər darvazaları yanındakı emalatxanasına gəlib çıxdı. Reynholdla Fridrix də elə o vaxt kiçik bir çəllək düzəldirdilər. Usta Martin qollarını sinəsində cəpəzləyib, onların qabağında dayandı.

– Sizdən elə razıyam ki, mənim əziz şagirdlərim, lap yerdən gəyəcəm. Ancaq indi işim–qaygım çox–çox artıb. Reynndən mənə yazıblar ki, bu il şərəbətlər üçün bolluq il olacaq, o biri illərdən də artıq. Bir müdrik adam deyib ki, göydəki o quyuqlu ulduz öz ecəzkar şüaları ilə torpağa bərəkət verəcək, qoynunda nəcib metallar yatmış torpaq da dərinliklərində toplanmış hərələri şirəyə həsrət meynələrə hopduracaq, salxımlar bu cür uğurlu düzülüşü bir də üç yüz ildən sonra olacaq. Hə, bu səbəbdən bizim də işimiz başdan asacaq. Bu yandan da möhtərəm Bamberg yepiskopu mənə kağız yazıb iri bir çəllək sifariş verir. Bunların öhdəsindən özümüz gələ bilmərik,

bir nəfər çalışqan işçi də tapmalıyam. Amma küçədən keçən birisini götürmək istəmirəm, vaxt da dardır. Əgər ürəyinizə yatan tanış, yaxşı bir işçi tanıyırsınızsa, mənə deyın, xərcim çox da çıxsas, onu çəkib bura gətirərəm.

Sözlər usta Martinin ağzından çıxan kimi, ucaboy, enlikürek cavan bir oğlan qapıda peyda oldu və bərkədən çığırdı:

– Hey, bura baxın! Usta Martinin emalatxanası bura deyil ki?

– Emalatxana bura olmağına buradır, – usta Martin cavan oğlana yanaşdı, – emalatxana buradır, ancaq neyçin çığırib hay-küy salırsınız? Xeyirxah adamların yanına bu cür gəlmirlər.

– Ha-ha-ha! – Mənəm-mənəm deyən cavan güldü, – siz yaqın elə usta Martinsiniz, onu elə bu şəkildə mənə təsvir oləmişdilər: yekə qarın, sallaq buxaq, qıyık gözlər, qızarmış burun. Hə, salam, usta Martin.

Martin hövsələsizliklə soruşdu:

– Axı, bu usta Martindən nə istəyirsiniz?

Cavan oğlan dedi:

– Mən çəlləkçi şagirdiyəm, ancaq onu soruşmaq istəyirdim ki, sizdə mənim üçün iş tapırlarmı?

İşçi axtarmaq istədiyi dəmdə şagirdin öz ayağı ilə gəlib çıxmağından heyrətlənmiş usta Martin bir-iki addım dala çəkildi və cavan oğlanı başdan-ayağa süzdü. Cavan oğlan da işıldayan gözlərini ustaya dikib, cəsaretlə ona baxırdı. Cavanın enli sinəsindən, iri, güclü yumruqlarından onun qüvvətli olduğunu yaqın edən usta Martin fikirləşdi: “Mənə elə bu cür sağlam adam lazımdır!” O dəqiqə də peşə barədə şəhadətnamə tələb elədi.

Cavan oğlan:

– İndi yoxumdur, – dedi, – ancaq bu yaxında alacağam, sizə də söz verirəm ki, söylə, vicdanla işləyəcəyəm, yəni bu sizə bəs deyil?

Sözünü deyib, heç usta Martinin cavabını gözləmədən, cavan usta şagirdi emalatxanaya girdi, çantasını çiyindən götürdü, papağını çıxartdı, önlüyünü taxıb dedi:

– Hə, usta Martin, deyın görün neyləməliyəm.

Yad cavanın zirəkliyindən çəşib qalmış usta Martin əvvəlcə fikrini cəmləşdirməli oldu, sonra dedi:

– Hə, yaxşı, sübut elə ki, əsil çəlləkçisən. Çəkici götür, bax, oradakı çəlləyə tıxac vur.

Cavan usta şagirdi deyilənləri tez, cəldliklə yerinə yetirdi, şaq-qıldayıb güldü və ucadan:

– Hə, usta Martin, mənim yaxşı çəlləkçi olduğuma şübhə edirsiniz? – dedi. O, emalatxanada o baş-bu başa gözə-gözə, alətlərə və hazırlanmış taxtalara göz gozdirdi-gozdirdi sözünə davam etdi; – Ancaq sizdə yaxşı alətlər tapılacaqmı, hə... oradakı o toxmaqcıq nədir elə? Yaqın onu sizin uşaqlar oynadırlar? Bu nə iskenədir? Yaqın o da şagirdlər üçündür?

Sözünü qurtarıb, Reynholdun zorla qaldırdığı, Fridrixin də gücbəla ilə işlətdiyi iri, ağır toxmağı və usta Martinin özünün işlətdiyi iskenəni yerdən qayıb, yellətməyə başladı. Sonra iki dənə iri çəlləyi yüngül top kimi kənara itələdi və yonulmamış qalın taxtalardan birini götürdü. Qışqırdı:

– Hə, usta Martin, hə, bu möhkəm palıd ağacının taxtasıdır, mən onu şüşə kimi sındıracağam!

O, taxtanı bülöbə elə çırpdı ki, taxta şaqqlı ilə iki yerə parçalandı.

Usta Martin dedi:

– Ay qiyamət usta şagirdi, birçə o yüzvedrəlik çəlləyi tullamaq fikrinə düşməyəsən. Az qalıb emalatxananın altını üstünə çevirəsən! Toxmaq əvəzinə, bax, o dirəyi götür, ürəyinə yatan iskenəni də ratuşadan gətirirəm: üç dirsək uzunluğundakı Roland qılıncını.

– Hə, bu, mənə münasibdir! – Oğlanın gözləri işıldadı, ancaq tez də gözlərini yerə dikdi, səsinə yavaşlıb dedi: – Axı mən elə bilirdim ki, işimiz çoxdur, sizə güclü şagirdlər lazımdır, əziz usta. Mən də gücümle öyündüm, amma lap ağ elədim. Yənə hər halda mənə özünüze işçi götürün, dediyinizə canla-başla əməl edəərəm.

Usta Martin oğlanın üzünə baxdı və özlüyündə fikirləşdi ki, ömründə belə nəcib, xoş sifət görməyib, hətta ona elə gəldi ki, bu oğlanı görəndə dumanlı halda, çoxdan istədiyi, hörmət elədiyi bir adamı xatırlayır. Amma onun kim olduğunu heç cürə yadına sala bilmirdi, o, cavan oğlanın xahişini o saat yerinə yetirdi, təkçə sənəti barədə lazımı və etibarlı şəhadətnamələri tezliklə götürməsinə tələb elədi. Bu ara Reynhold Fridrix çəlləyi quraşdırıb qurtardı, bir-bir çənərbə vurmağa başladılar. Bu işi görəndə adətən dostlar mahnı oxuyurdular. İndi də, Adamı Puşman kimi, bülbulsayaq, qəlboxşayan bir nəğmə oxumağa başladılar. Usta Martinin əmrilə dəzgahın yanında dayanmış toze usta şagirdi Konrad birdən qışqırdı:

– Bu nə ciyildir? Deyəsən, emalatxanada siçanlar ciyildəşir... Oxuyursunuzsa, elə oxuyun ki, ürək rahatlınsın, işə də həvəs oyan-sın. Mən o cür oxuyuram.

O hayqırtı, cürbəcür qışqırtı-bağırtılarla dolu bir ovçu nəğməsi oxumağa başladı. İt hürləməsinə, ovçu qışqırtılarını qulaqbatırncı səslərlə elə yamsılayırdı ki, səslər iri çəlləklərdə əks-səda verir, bütün emalatxanaya lərzə düşürdü. Usta Martin əlləri ilə qulaqlarını tutmuşdu, frau Martanın (Valentinin dul qadının) emalatxanada oynayan uşaqları isə qorxudan taxtaların altına girmişdilər. Mah-niya qətiyyənlə oxşamayan bu dəhşətli nərlərdən heyretə gəlmiş və qorxmış Roza içeri daxil oldu: Rozanı gören kimi Konrad tez səsinə kəsdi, dəzgahdan aralandı və qıza yaxınlaşıb, hörmətlə ona baş əydi. Qonur gözləri alov saçdı, astadan bu sözləri dedi:

– Mənim gözəl xanımım, siz bura ayaq basan kimi, bu miskin emalatxanaya şəfəq yayıldı! Ah, sizi əvvəlcədən görə bilsəydim, sizin zərif qulaqlarınızı vəhşi ovçu nəğməsi ilə təhqir etməzdim. Ah, – o, usta Martinə və usta şagirdlərinə xitabən ucadan dedi, – ah, birçə bu pis taqqıltı saxlayın! Nə qədər ki, bizim sevimli xanımı-muz bizi gəlişinə layiq bilib, o müddətdə toxmaq da, iskənə də sus-malıdır. Yalnız onun xoş səsinə dinləyəcəyik, başımızı əyib, bizə – itaətkar nökrələrinə verəcəyi əmrləri eşidəcəyik.

Reynhold Fridrix heyətlə baxışdırdılar, usta Martin də qəhqəhə çəkdi.

– Eh, Konrad, – dedi, – indi aydındır ki, sən önlük taxmış çox qərribə adamsan. Əvvəlcə gəlib, kobud nəhəng kimi burda hər şeyi alt-üst etmək istədin, sonra elə nəre çəkdi ki, qulaqlarımız batdı. Bu səfəhliklərinin zirvəsi də o oldu ki, qızım Rozanı əsil-nəsəbli xanım qız bilib, indi özünü vurğun zadəgan balası kimi aparırsan!

Konrad pərt olmadı:

– Sizin qəşəng qızınızı mən çox yaxşı tanıyıram, əziz usta Mar-tin və sizə açıq deyirəm ki, o, dünyanın ən gözəl qızıdır. Qismət olsa, əsil-nəcəbətlə bir cavan onun sadıq, şücaətli cəngavəri olsun.

Usta Martin əlləri böyürlərindən tutub dayanmışdı, gülməkdən boğulurdu. Axır ki, niqışlı ilə, öskürəklə saqqanaq çəkib mızıldadı:

– Hə, yaxşı, yaxşı, dostum, mənim Rozanı adlı-sanlı, kübar qız hesab eləyə bilsən, icazə verirəm, amma lütfən, zəhmət olmasa, dəzgahın yanına qayıt.

Gözlərini yerə dikmiş Konrad heykəl kimi quruyub qalmışdı, axırı, alnını ovuşdurdu və pıçıldadı: “O da düzdür!” – və deyiləni yerinə yetirdi.

Emalatxanaya hər gələndə olduğu kimi, Roza yenə, Reynholdun tərəfçisi sildi, Fridrixinsə yanına çəkdiyi balaca çəlləyin üstə oturdu. Usta Martinin əmrlə hər ikisi, dalısov Konradın yarımçıq qoyduğu həmin gözəl mahnını oxumağa başladı; fikir dəryasına qərq olmuş Konrad da dinməz-söyləməz dəzgahın yanında işləyirdi.

Cavanlar oxuyub qurtarandan sonra usta Martin dedi:

– Səsiniz Allah vergisidir, mənim istəklə şagirdlərim! İnanmaz-sınız mən ecəzkar oxumaq sənətini necə yüksək qiymətləndirirəm. Elə özüm də bir vaxtlar maysterzenger¹ olmaq fikrindəydim, amma ha çalışdımsa, bir şey çıxmadı. Çox əlləşib-vuruşdum, payıma da rişənddən, istehzadan savayı heç nə düşmədi. Sərbəst oxuma zamanı gah səhvən bir heca artırırıdım, gah da lazım olmayan yerdə bir heca azaldırıdım, gah şerhin qayda-qanununu pozurdum, gah da bir sözü çəş-şəş işlədiridim, ya da havasını çaşdırıdım. Siz isə menden yaxşı oxuyursunuz. Xülasə, necə deyirlər, ustanın bacarmadığı işi usta şagirdləri görür. Bazar günü, həmişəki kimi müqəddəs Yeka-terina kilsəsində moizədən sonra maysterzengerlər yarışacaqlar, Reynhold və Fridrix, siz ikiniz də öz gözəl sənətinizlə tərif və şöhrət qazana bilərsiniz: axı əsas yarışa qədər sərbəst oxuma olacaq, oxumağı bacaran başqa adamlar kimi, siz də orada iştirak eləyə bilərsiniz. Hə, Konrad, dostum, – usta Martin bu sözlərlə uzun rəndəyə sarı çevrildi, – hə, dostum, Konrad, müğənnilik kürsüsünə sən də qalxmaq istəmirsənmi, o gözəl ovçu mahnısını oxumaq meylin yoxdurmu?

– Ələ salmayın, – Konrad gözlərini qaldırmadan cavab verdi, – ələ salmayın, əziz sahib, hərənin öz yeri var. Siz oxumaqdan zövq alarsınız, mən də şəhərin çəmənlərində əylənərəm.

Usta Martinin gümanı doğru çıxdı. Reynhold kürsüyə qalxdı, cürbəcür havalar üstə mahnılar oxudu, bu da usta müğənnilərə xoş gəldi; Reynholdun oxumağında bəzi nöqsanlar hiss olunsa da, bu, səhv oxumağın nöqsanı deyildi, nəşə ayrı xalqın musiqisi əsasında oxumaqdan gələn qüsurdur ki, onun nədən təzahür etdiyini usta

¹ Ustad nəğməkar

müğönnilər dəqiq dəyo bilməzdilər. Sonra kürsiyə Fridrix qalxdı, papağını çıxardı, irəli baxdı, ətrafdakılara nəzər saldı, onun baxışı Rozanın sinəsini ox kimi dəlib keçdi, köksündən bir "ah" qopardı, bundan sonra gənc, Henrix Frauenlobun oxumaq tərzində elə gözəl, elə həzin bir mahnı başladı ki, maysterzengerlər cavan usta şagirdinə üstün gəlməkdə öz gücsüzlüklərini hamılıqla boyunlarına aldılar.

Axşam düşdü, müğönnilərin yarışı qurtardı, usta Martin də havada dayanca gözmək üçün Roza ilə Allervizyeyə yollandı. Usta şagirdləri Reynholdla Fridrixə icazə verildi ki, onları müşayiət edəsinlər. Roza ortada yeri yirdi. Ustaların tərifindən xoşhallanan, bəxtiyar Fridrix, cəsarətə gəlib dil açdı. Roza da utanıb gözlərini yerə dikdi, elə bil sözləri eşitmək istəmədi. O, arabir Reynholda xitab edir, cavan da adətincə ürəkaçan əhvalat danışır. Hətta utanmayıb, Rozanın qoluna da girdi. Hələ uzaqdan onlar şəhər çəmənliyindən şənlik səsi eşidilər. Cavan oğlanların cürbəcür oyunlarla, həmçinin hərbi oyunlarla oyləndiyi yerə gəlib çatanda, qulaqlarına camaatın tez-tez dediyi "qalib gəldi, qalib gəldi!.. Yenə o pəhləvan! Bəli, onunla heç kim bacara bilməz!.." sözləri deydi. Usta Martin adamları aralayıb qabağa keçdi və gördü ki, bütün təriflər, bütün heyrət nidaları özgə bir kimsənin yox, möhz onun şagirdi Konradın başına yağdırılır. Qaçmaqda, yumruq döyüşündə, nizə atmaqda o hamıya üstün gəlmişdi. Elə usta Martin yaxınlaşan dəmdə Konrad ucadan sual edirdi ki, sən küt qılınc oyununda kim onunla gücünü sınamaq istəyir. Bu cəngavər oyununa alışıb bir neçə cəsur cavan zadəgan təklifi qəbul edədi. Amma çox keçməmiş, bu oyunda da Konrad rəqiblərinə asanca qalib gəldi, yenə təriflər başından dolu kimi yağdı.

Gün batdı, səfək söndü, qas qaraldı. Usta Martin, Roza və iki usta şagirdi zümzüməli bulağın başında oturdular. Reynhold uzaq İtaliyadan ürəkaçan əhvalatlar danışır, Fridrixə lal sükut içində, heyran-heyran gözəl Rozanın gözlərinə baxırdı. Bu vaxt Konrad çəkincə-çəkincə, tərəddüdlə onlara yaxınlaşdı, sanki özü də bilmirdi ki, onlara qoşulsun, ya qoşulmasın. Usta Martin onu çağırırdı:

– Hə, Konrad, yaxın gəl! Sən çəməndə cəsarət göstərdin, şagirdlərimdə bu cəsarəti xoşlayıram, onlar elə bu cür olmalıdır. Qorxma, yanımda otur, mən icazə verirəm!

Konrad lütfkarlıqla ona baş tərpədən ustaya iti bir nəzər saldı və boğuc səslə dedi:

– Mən sizdən zərəcə qorxmuram, heç sizdən soruşmuram da ki, burada otura bilərəm, ya yox. Bura da heç sizə görə gəlməmişəm. Şən cəngavər oyunlarında mən rəqiblərimin hamısına qalib gəldim, indi də sizin gözəl qızınızdan soruşmaq istəyirəm görüm qələbəmə görə düşündəki o qəşəng çiçəkləri mənə hədiyyə verəmi. – Bunu deyib Rozanın önündə diz çökdü, saf, işıqlı qonur gözlərini onun üzünə dikdi və rica elədi: – Sevimli Roza, bu qəşəng dəməti qələbəmə görə mənə hədiyyə verin, sözümü yerə salmazsınız, elə deyilmi?

Roza o dəqiqə çiçəkləri yaxasından açdı, onları Konrada uzatdı, gülümsünüb dedi:

– Mən bilirəm ki, sizin kimi igid cəngavərə qadın əlindən hədiyyə almaq halaldır, ona görə mənəm bu solğun çiçəklərimi qəbul edirəm.

Konrad ona verilmiş dəməti öpdü, papağına sancdı, usta Martin ayağa qalxıb ucadan:

– Bu nə səfeh oyundur!.. – dedi. – Durun gedək evə, hava qaralıb.

O özü qabağa düşdü. Konradla hörmət və nəzakətli Rozanın qolundan tutdu, Reynholdla Fridrix də narazı halda onların ardınca addımladılar. Yoldan keçənlər ayaq saxlayıb onların ardınca baxır və deyirdilər: "Baxın, bir baxın, varlı çəlləkçi Tobias Martindir, sevimli qızı və boy-buxunlu şagirdləri ilə gedir! Qiyamət cavanlardır, heç söz ola bilməz!"

FRAU MARTA ROZA İLƏ ÜÇ USTA ŞAGİRDİ BARƏDƏ NECƏ SÖHBƏT ELƏDİ. KONRADIN USTA MARTINLA SAVAŞMASI

Cavan qızlar çox vaxt bayramın səhəri günü bütün o şənliyi, sevinci fikrən təzədən yaşayırlar və bu, onlara bayramın özündən də gözəl görünür. Mələhotli Roza da bayramın səhəri günü öz otağında tək-tənha, əllərini dizləri üstünə qoyub oturmuş, fikir-xeyal içində başını aşağı salmışdı; cəbrəyə, tikişə əl vurmamışdı. Çox güman ki, o gah Reynholdla Fridrixin nəğmələrini eşidir, gah da görürdü ki, zirok Konrad öz rəqiblərinə qalib gəlir və öz qabiliyyətinin müqabilində ondan hədiyyə alır. Budur, Roza hansı mahnı-nınsa sözlərindən bir neçə bənd oxudu, sonra "siz mənəm çiçəklə-

rimi istəyirsiniz?” sözlərini pıçıldadı. Qəfildən yanaqları allandı, qovuşmuş kirpikləri arasında şimşək çaxdı, sinəsindən zərif “ah” nidası qopdu. Bu dəm Marta otağa girdi. Roza sevindi ki, indi müqəddəs Yekaterina kilsəsindəki və şəhər çəmənlindəki əhvalatı ona ətraflı danışa biləcək. Roza söhbətini qurtaranda Marta gülümsünüb dedi:

– Bəli, sevimli Roza, indi üç qəşəng adaxlıdan üreyinizə yatan birini seçməli olacaqsınız.

– İlahi! – Roza qorxudan titrədi, qulaqlarına kimi qızardı. – İlahi, siz nə demək istəyirsiniz, Marta?.. Mən... üç adaxlı?

– Guya ki, heç nə bilmirsiniz, əziz Roza, – Marta sözüne davam elədi, – guya heç nə başa düşmürsünüz. Gərək tamam kor olasan, gərək tamam gözsüz olasan ki, bizim usta şagirdlərinin, hər üçünün – Reynholdun, Fridrixin və Konradın sizə necə ürəkdən vurulduğunu görməyəsən.

Roza dili dolaşa-dolaşa:

– Bu hardan ağılınıza gəlib, Marta? – dedi və utanıb əli ilə gözlərini tutdu.

– Bəsdir, – Marta Rozanın yanında oturdu, bir əli ilə onu qucaqlayıb, sözüne davam elədi, – bəsdir, sevimli, utancaq qızcığaz, əlini gözündən çək, üzümə dik bax, sonra da de ki, guya usta şagirdlərinin çoxdan bəri ancaq sənin barəndə fikirləşdiklərini hiss etməmişən! Hə, deyə bilərsən? Görürsəmmi, deyə bilmirsən! Qız bunu dərhal hiss etməsəydi, çox qərribə olardı. Sən emalatxanaya ayaq basan kimi hamı işini atıb, gözünü sənə zilləyir, necə də zirək tərpənirlər, Reynholdla Fridrix ən gözəl məhmlərini oxumağa başlayırlar, hətta qızgın, qəzəbli Konrad belə quzuya dönür, mehriban olur; onların hər birisi sənə yaxınlaşmağı necə arzulayır, sən hansına nəvazişli nəzər salıb, xoş söz deyəndə üzü necə nurlanır! Bəsdir, qızım, məgər elə qəşəng cavanların sənə xoş gəlmək üçün çalışmağı yaxşı deyilmi? Onların üçündən birinə meyil salacaqsan, ya yox və hansını seçəcəksən, bunu deyə bilmərəm, axı sən onların üçü ilə də mehriban dolanırsan, nəvaziş göstərirsən, hərçənd mən də... xeyr a, bu yerdə susuram! Amma özün yanıma gəlib desəydin: “Mənə məsləhət verin, Marta, dövrəmdə hərlənən bu cavanlardan hansına könül verim?” – burda mənə, doğrusu belə deyərdim: “Hər gah üreyin sənə ucadan və açıq-aşkar demirsə “o, budur”, onda

hamısını qov. Mənə isə Reynhold xoş gəlir, elə Fridrix də, Konrad da, amma üçündə də qusur tapa bilərəm”. Bəli, sevimli Roza, cavan usta şagirdlərinin necə işlədiyinə baxanda yadıma həmişə mənim əziz, zavallı Valentinin düşür. Bu yerdə mən deyərdim ki, o bəlkə də bunlardan yaxşı işləmədi, onun işində nəseə tamamilə başqa cəhətlər, onda başqa cür bacarıq vardı, görünürdü ki, öz işinə ürəkdən can yandırır. Amma bizim cavan usta şagirdlərinə baxanda mənə elə gəlir ki, onlar tülkülük ələyirlər, hamısının fikri tamam ayrı şeydir, işi elə-belə görürlər, elə bil iş onlar üçün ağır yükdür, könüllü olaraq onu çiyinlərinə götürüblər, indi fərhəllə, gümrəhliqlə onu daşıyırlar. Fridrix xoşxasiyyətli, namusludur, onunla dolanmaq asandır. O elə bil bizlərə yaxındır, onun hər sözünü başa düşürəm, cəsarətsiz uşaq kimi susmağına gəlincə, mehriban cavanın elə o cəhətini xoşlayıram. Hiss olunur ki, sizi sevir, sizə baxmağa cürət eləmir, siz ona bir kəlmə deyən kimi qızır.

Martanın sözlərindən sonra Rozanın elə bil gözləri yaşardı. O, ayağa qalxdı, üzünü pəncərəyə çevirib dedi:

– Fridrix mənim də xoşuma gəlir, ancaq sən Reynholdun barəsində də pis danışma.

Marta təəccübləndi:

– Belə şey mümkündürmü? Reynhold, əlbəttə, onların hamısından qəşəngdir. Gözləri necə gözəldir! Odlu baxışlarını kimə yönəltmə, o adam çətin tab gətirər! Onda qərribə nəseə var, bu da məni ürkdür, canıma qorxu salır. Elə bilirəm ki, Reynhold emalatxanada işləyəndə, usta da ona alətlərdən bir-bir götürməyi buyuranda o yaqın mənim duyacağım hissi duyar: hərgah mətbəxə qızıl, daş-qaşdan bərq vuran bir qab gətirəydilər, mən də onu adi qab kimi işlətməli olsaydım, ona heç toxunmağa cürət etməzdim. Reynhold danışmağa başlayanda, nitqi zərif musiqi kimi üreyə axır, adamı valeh edir, amma sonra yaxşı-yaxşı fikirləşəndə, görürəm ki, onun söhbətindən bir kəlmə də başa düşməmişəm. Hərgah hərdən bizim kimi bir zarafat da eləsə, mən də lap yaqın eləsəm ki, bax, o da bizlərdən birimiz kimidir, birdən lap adlı-sanlı cənab kimi elə baxır ki, qorxudan bağrım yanır. Amma nə görkəmindən, nə də ədallarından lovgə zadəgan balalarına, cürbəcür cəngavərlərə oxşamır... Yox, burda nəseə başqa bir şey var. Xülasə, bilmirəm nə üçün sənə mənə elə gəlir ki, o ilahi ruhlarla münasibətdədir, elə bil tamam ayrı aləmdən

gəlib düşüb bura. Konrad vəhşi və lovğa oğlandır, daxilində tələb-bür var, dəri önlük də ona heç yaraşmır. Özünü elə tutur ki, elə bil əmr verməyə birçə o yaranıb, yerdə qalanlar da ona itaət etməlidirlər. Axı, qısa bir vaxtda özünü o mərtəbəyə qaldırıb ki, qulaq-batırıcı səslə bağıran kimi usta Martin ona tabe olur. Ancaq Konrad yenə də ürəyiyumşaq, ürəyiaçıq oğlandır, adamın ona acığı tutmur. Hətta deyirdim ki, vəhşitəbiətli olsa da, az qala Reynholddan da mənə xoş gəlir: düzdür, hardən o da əlləmə sözlər danışır, ancaq etdiklərini həmişə yaxşı anlayırsan. And içirəm ki, o nə qədər özünü tülküliyə vursa da, döyüşlərdə olub. Buna görə də yaxşı qılınc oynadır, elə cəngavərlikdən də nəse əxz ələyib, bu da ona çox yaraşır. Hə, sevimli Roza, düzünü deyin görək, bu üç şagirdlərdən hansı sizə daha xoş gəlir?

Roza cavab verdi:

– Soruşmayın, belə şeyləri mənədən soruşmayın, əziz Marta. Birçə onu bilirəm ki, mənim üçün Reynhold sizin üçün nədirsə, o deyil. Doğrudur, o yoldaşlarına qətiyyətlə oxşamır, o danışanda mənə elə gəlir ki, qarşımda yer üzündə bitməyən gözəl, əlvən güllərlə, meyvələrlə dolu cənnət kimi bir bağ görürəm, ancaq bu bağa baxmaqdan doymuram. Reynhold bura gələn gündən çox şeylər mənə tamamilə ayrı cür görünür, dumanlı, qaranlıq olan, ürəyin dərinliyində gizlənməmiş hiss də indi işıqlı və aşkardır, mən onu aydın görüb-duya bilərəm.

Marta ayağa qalxdı, gedəndə barmağı ilə Rozanı hədələdi:

– Demək belə, Roza, görünür, Reynholdu seçmişən! Bunu heç gözləməyirdim, heç hiss etməyirdim!

Roza onu qapıyadək ötürəndə:

– Xahiş edirəm, – dedi, – xahiş edirəm, əziz Marta, heç nə gözləməyin, heç nə hiss etməyin, qoy hər şeyi gələcək həll eləsin! Nə olsa, Allahın qisməti, yazısı olacaq, hər yaranmış da öz qismətinə boyun əyməlidir.

Bu ara usta Martinin emalatxanasında qızgın iş gedirdi. Sifarişlərin hamısını yerinə yetirmək üçün usta bir neçə işçi və şagird götürdü. İndi orda tappılı, guppultu uzaqdan eşidilirdi. Reynhold Bamberg yepiskopu üçün hazırladıqları çəlləyin ölçüsünü götürdü, Fridrixlə, Konradla onu elə quraşdırdı ki, usta Martinin ürəyi açıldı, döna-döna dedi: “Bax, iş buna deyərəm, qiymətli çəllək olacaq, qırxvedrəliyimi hesaba almasaq, mənim heç belə çəlləyim olmayıb!” Hər üç usta

şagirdi quraşdırdığı taxtalara çənər vururdu, toxmaqların səsi emalatxanaya başına götürmüşdü. Valentinin qoca atası səliqə ilə taxta rəndələyirdi, iki balaca oğlunu dizləri üstə oturtmuş Marta Konradın arxa tərəfində əyləşmişdi, o biri oğlanlar çənərlə oynaya-oynaya, hay-küylə bir-birini qovurdular. Bu qarışıqlıq içində qoca cənab İohan Holtssuerin emalatxanaya gəldiyini heç kəs hiss etmədi.

Usta Martin ayağa durub onu qarşıladı və hörmətlə soruşdu ki, ona nə lazımdır. Holtssuer cavab verdi:

– Elə belə, burda canla-başla işləyən Fridriximi görməyə gəldim. Sonra da, əziz usta Martin, mənə anbarım üçün yaxşı bir çəllək lazımdır, istədim onu sizə sifariş verim. Bax, elə oradakı o çəllək mənə lazımdır. Onu mənə verin, qiyməti nədirsə deyin.

İşdən yorulmuş, bir neçə dəqiqəliyə dincini almış, indi də taxta səkinin üstünə qalxmaq istəyən Reynhold Holtssuerin sözünü eşidib, özünü ona çevirdi:

– Yox, əziz cənab Holtssuer, bizim çəlləkciyəmiz barədə heç fikirləşməyin də, biz onu möhtərəm cənab Bamberg yepiskopu üçün düzəldirik!

Usta Martin əlləri arxasında, sol ayağını irəli qoydu, başını dala verdi, gözlerini qıyıb çəlləyə baxdı və qürurla dedi:

– Əziz cənab Holtssuer, təkcə bu gözəl taxtalardan, səliqədən, yaraşıqdan gerek biləydiniz ki, bu nümunəvi şeyin yeri knyaz anbarıdır. Mənim şagirdim Reynhold düz dedi: siz bu çəllək barədə heç fikirləşməyin də, üzüm yığılandan sonra mən sizin üçün yaxşı, sadə bir çəllək düzəldərəm, lap anbarınıza münasib.

Usta Martinin tələbbərindən hirsələnmiş qoca Holtssuer etiraz edib dedi ki, onun qızıl pulu da eynilə yepiskopun qızıl pulu qiymətindədir, nəğd verdiyi pula başqa yerdə də yaxşı şey ala bilər. Qəzəblənmiş usta Martin magistratın da, bütün şəhər əhlinin də hörmət elədiyi qoca cənab Holtssueri təhqir etməkdən özünü zorla saxlayırdı. Amma həmin dəqiqədə Konrad toxmağı var gücü ilə çırpmağa başladı, ətrafda hər şey titrəyib cingildədi. Bu yerdə usta Martinin qəzəb seli kükrədi, o bağırdı:

– Konrad, axmaq, nə döyəcəyirsən, heç nə görmürsən? Çəlləyi sındırmaq istəyirsən?

– Oho! – Konrad çöndü, sahibinə tərs-tərs baxdı. – Oho! Neyçin də sındırmayım, ey başbəla usta!

Bunu deyib toxmağı çəlləyə elə zərbə çırpdı ki, ən möhkəm çənbər titrədi, qopdu və ensiz taxta səkinin üstündən Reynholdu yerə yıxdı: boğuş guppultudan bildilər ki, taxtanın da biri çatladı. Qəzəbindən, hiddətindən coşmuş usta Martin şığıyib, Valentinin atasının yonduğu taxtanı əlindən qapdı və "itin biri it" – deyə bağırıb, onu Konradın kürəyinə çırpdı. Zərbədən Konrad tez döndü, heç nə anlamamış kimi, bir neçə an quruyub qaldı, sonra gözlərindən qəzəb odu yağdıra–yağdıra, dişlərini qıcıdib nəre çəkdi: "Vuruşmaq?!" Bir göz qırpmında taxta səkidən tullanıb, yerdən sıyrıqanı qapdı və sahibinə elə zərbə endirdi ki, Fridrix Martini kənara çəkməşəydi, başı iki yerə bölünəcəkdi. Sıyrıq ancaq ustanın əlinə dəydi, yaranan qan fəvvarə vurdu. Tosqun, aciz Martin müvazinətini itirdi və şagirdin işlədiyi dəzgaha toxunub, yerə sərələndi. Hamı vəhşiləşmiş Konradın üstünə cumdu, o da qanlı sıyrıqanı yelləyə–yelləyə dəhşətli səsle hayqırdı, daha doğrusu, böyürdü: "Cəhənnəmə! Cəhənnəmə göndərim onu!" Pəhləvan kimi hamını itələdi, ikinci zərbəni endirmək üçün əlini qaldırdı, yerdə uzanıb zarıyan, boğulan yazıq ustanı mütəlak öldürəcəkdə. Qorxudan rəngi qaçmış Roza qaça–qaça özünü emalatxanaya yetirdi. Konrad onu görən kimi, yuxarı qaldırdığı sıyrıq əlində, daş kimi quruyub qaldı, heykələ döndü. Sonra sıyrıqanı kənara atdı, qollarını yellədi sinəsinə çarpazladı, hər kəsin ürəyinə sirayət edən səsle cığırdı: "İlahi, mən neylədim?!" və emalatxanadan çıxıb qaçdı. Heç kim onu təqib etmədi.

Yazıq usta Martini böyük çətinliklə yerindən qaldırdılar. Məlum oldu ki, sıyrıq ancaq əlinin etini yaralayıb, yara da qorxulu deyil. Yerə yıxılan usta Martinin özü ilə dartıb yıxdığı qoca Holtsşueri də yonqarın içindən çəkib çıxardılar. Martanın mehriban Martin dayıya görə ara vermədən qışqırışıb ağlayan uşaqlarını da güc–bəla ilə sakit elədilər.

Martin dayı isə lap özünü itirmişdi. Deyirdi ki, bu yaramaz usta şagirdi təki o gözəl çəlləyi kormamayaydı, yara onu çox da narahat eləmir.

Qocalar üçün xərək tapdılar, axı, Holtsşuer də yıxılanda bərk zədələnmişdi. O, ölüm alətləri tələb edən bu peşəni söyür, Fridrix and verirdi ki, gözəl tökmə sənətinə mümkün qədər tez qayıtsın, qızıl–gümüşlə işləsin.

Hava tamam qaralan vaxt Fridrix və ona dəymiş çənbərdən özünü tamam özgün hiss edən Reynhold qanıqara halda şəhərə, evə yollandılar. Qəfildən bir çəpərin dalında zarıltı, ah–uf eşitdilər. Ayaq saxladılar, yerdən ucaboy bir adamın qalxdığını gördülər: Konradı o dəqiqə tanıyıb, qorxudan kənara sıçradılar.

Konrad zarıdı:

– Ah, əziz yoldaşlarım, qorxmayın məndən! Siz mənə yırtıcı heyvan, iblis zənn edirsiniz... Ah, mən elə deyiləm, inanm, elə deyiləm... Başqa cür eləyə bilməzdim, mən bu sahibi, bu gənbulu öldürməliydim, mən indi sizinlə bərabər gedib bir də bu işi görməliydim, təki bu iş baş tutaydı!.. Ancaq yox, yox... Hər şey bitdi, siz daha mənə görməyəcəksiniz!.. Dünyada hər şeydən çox sevdiyim Rozaya salam yetirin!.. Ona deyin ki, çiçəklərini ömrüm boyu köksümdə gözdürəcəyəm, o vaxt... o mənim bəzəyim olacaq... ancaq bəlkə mənim bəzəmə danışılacaq sözlər qulağına çatdı. Əlvida, əlvida, mənim əziz, mehriban yoldaşlarım! – Bunları deyib Konrad çöllüklə götürüldü. Onu saxlamaq mümkün deyildi.

Reynhold dedi:

– Bu oğlan çox narahatdır, biz onun hərəkətini adi ölçü ilə ölçüb qiymətləndirməməliyik. Bir müddətdən sonra bəlkə onun ürəyini narahat edən sirr açıldı.

REYNHOLD USTA MARTİNİN EVİNİ TƏRK ETDİ

Usta Martinin o cür şən emalatxanası indi darıxdırıcı olmuşdu. Reynhold öz otağından çıxmırdı, işləməyə iqtidarı, həvəsi yoxdu. Yaralı əli sarınmış Martin o mənfur hadisəni tez–tez xatırlayıb, hərdənsə peyda olmuş acıqlı, hirsli işçini böyürdü. Roza, hətta Marta da uşaqları ilə o dəhşətli hadisə yerinə daha gəlmirdilər. Təkcə Fridrix iri çəlləyin üstündə canı–dildən çalışır, toxmağının səsi, emalatxanadan qış meşəsində tənha odunçunun baltasının səsi kimi boğuş çıxırdı.

Çox keçmədən Fridrix də qəm dünyasına qorq oldu, o açıq–aşkar gördü ki, Roza Reynholdu sevir. Əvvəllər Reynholda diqqət yetirməyi, onunla mehriban danışmağı bir yana dursun, indi gün kimi aydın idi ki, Reynhold emalatxanaya gələ bilmədiyi vaxt Rozanın

bura daha gəlmək fikri yoxdur. Evdə oturmağı daha münasib bilir, sevgilisinə qulluq etmək istəyir. Bazar günü hamı şən halda küçəyə axışanda, yarası demək olar ki, sağalmış usta Martin onunla və Roza ilə bərabər çəməniyə getməyi Fridrixə təklif edəndə, o dəvəti qəbul etmədi. Dərd-ələm içində eşq həsrətindən divanə kimi tək-tənha şəhərdən çıxıb, Reynholdla ilk dəfə görüşdüyü o kəndə, o təpəyə sarı qaçdı. Güllü-çiçəkli hündür otun üstünə üzü-qoylu düşdü, vətəninə qayıdanda yolunu işıqlandıran parlaq ümid ulduzunun indi məqsədinə çatdığı demdə qara pərdə arxasında yox olduğunu fikirləşəndə, arzularının sərbəstə doğru can atan xəyalpərvərin əbəz cəhdlərinə bənzədiyini düşündə, göz yaşı sel olub, başlarını əymiş çiçəklər üstünə axdı; çiçəklər də sanki cavanlıq eşq əzablarına şərik oldular. Fridrix özü də bilmirdi ki, dərdli sinəsindən qopan ahlal sözlərə, sədalara necə çevrildi. O, belə bir mahnı oxudu:

Harda gizlənmisən,
Mənim ulduzum?
Təkəm, yalqızam.
Şirincə sükutun, şirincə mürgün
Tökülür səmadan özgülər üçün.
Ey axşam küləyi
Əsməyin xoşdur,
Əs mənim köksümdə
Ölümü coşdur.
Ürəyi zülmətə, qaranlığa at.
İndi ki ayrılıb istəklisindən,
Qoy sıxsın, əritsin onu zülmət.
Ağaclr, bu gecə nə pıçıldır
Sizdən qırıq-qırıq qulağa çatır?
Sən nə boylanırsan,
ey bulud, de bir?
Burda, aşağıda mənim qəbrimdir!
Orda ümidimi uyutmuşam, bil,
Orda rahat-rahat mən yatmışam, bil.

Çox vaxt göz yaşı və sözlərlə axıb tökülən dərin kədər həsrət, istək içində əriyib yox olur, hətta ürəyə zəif ümid işığı, qığılcım

düşür. Mahnısını oxuyub qurtaran Fridrix də ucadan qüvvət, gümrahlıq duydu, cana gəldi. Mahnısında xitab elədiyi axşam meli, qaranlıqda tünd görünən ağacların xışiltısı sanki təsəlli sözləri pıçıldayırdı, uzaq bəxtiyarlıq, keçmiş şöhrət yuxularının rəmzi kimi qaranlıq səmaya qızıl zəh düşmüşdü. Fridrix qalxıb, təzədən kəndə endi. Qəfildən ona elə göründü ki, Reynhold da yanınca addımlayır, lap onda, ilk dəfə onu gördüyü vaxtda olduğu kimi. Reynholdun o zaman dediyi sözlər bir-bir yadına düşdü. Yarışa girmiş iki dost rəssam barədə danışdığı əhvalatı da xatırladı, elə bil gözlərini tutmuş pərdə qeybə çəkildi. Axı gün kimi aydıncı ki, Reynhold Rozanı əvvəllər görüb və sevib. Nümrəqə, usta Martinin evinə onu çəkiş aparan bu sevgi imiş, iki rəssamın yarışından danışanda da elə onların ikisini – Reynholdla Fridrix, Rozaya məhəbbətini nəzərdə tutmuş. Reynholdun onda dediyi bu sözlər Fridrixin qulağında səsləndi: "Namusla, açıq-açıqna çalışıb eyni mükafatı almaq – bu qayə əsil dostları bir-birinə daha möhkəm bağlamalıdır, nəinki onların arasında nifaq salmalıdır, nəcib ürəklərdə paxıllıq, məkr, nifrət heç vaxt özünə yer tapa bilməz".

Fridrix ucadan:

– Bəli, – dedi, – bəli, əziz dost, mən özüm səndən soruşacağam, sən özün mənə deyərsən ümidimi tamam üzməliyəm, ya yox.

Fridrix Reynholdun qapısını döyəndə səhər açılmışdı. Cavab gəlmədiyindən, o, heç vaxt bağlı olmayan qapını açıb içəri girdi. Həmin anda heykəl kimi yerində quruyub qaldı. Roza gözqamaşdıran gözəlliyi, cazibədarlığı ilə qarşısında dayanmışdı: adam boyu çəkilmış, heyranedicə şəkildə dəzgahdan ona baxırdı, səhər günəşinin şüaları onu çox gözəl işıqlandırmışdı. Stolun üstünə atılmış muştabeldən, palitradakı qurumamış rənglərdən bilmək olurdu ki, rəssam öz işindən indicə ayrılıb. Fridrix köks ötürdü: "Ah, Roza, Roza... Aman, yarebbi..." Bu dəm arxasında dayanmış Reynhold əlini onun kürəyinə vurdu və təbəssümlə soruşdu:

– Hə, Fridrix, rəssam barədə nə deyə bilərsən?

Fridrix Reynholdu bağrına basdı:

– Ah, gözəl insan! Böyük rəssam! Bəli, indi hər şey mənə aydıncıdır! – dedi. – Mən sənə alacağın mükafata can atmağa səy edən miskin adamam... o mükafata sən layiqsən, sən... Axı, sənənlə mükafat

yisədə mən nəyəm, mənim sənətim sən sənətinin yanında nədir? Ah, mənim də arzularım, xəyallarım vardı!.. Ancaq mənə gülmə, əziz Reynhold!.. Fikirləşirdim ki, nə yaxşı olardı xalis gümüşdən Rozanın füsunkar surətini yaradaydım, amma bu, uşaq oyunudur! Sən isə!.. Sən!.. Necə məlahətli, şəfəq saçan qənisiz gözəlliyi ilə sənə baxıb gülmüsünür... Ah, Reynhold, Reynhold, sən xoşbəxt adamsan! Bəli, sən dediyin kimi oldu! İkimiz yarıxdıq, sən qalib gəldin, qalib gəlməliydin də. Mən bütün qəlbimlə sənənləyəm! Fəqət, bu evi də, vətənim də tərk etməliyəm, döbə bilmərəm. Hərgah, Rozanı yenə görəmsə, məhv olaram... Bağışla mənə, əziz, əvəzsiz dostum. Elə bu gün, bu saat buradan çıxarım, uzaq, lap uzaq yerə, eşq həsrəti, dərdim-ələlim mənə hara aparsa ora.

Sözünü qurtarıb Fridrix otaqdan çıxmaq istədi, lakin Reynhold onu güclə tutub saxladı və astadan dedi:

– Sən getməməlisən, çünki iş sən fikirləşdiyən kimi yox, tamam ayrı cür ola bilər. Bu vaxtdək səndən gizlətdiyim hər şeyi sənə danışmalıyam. Mən çəlləkçi deyiləm, rəssamam, bunu artıq özün bilirsən, ümidvaram, rəssmdən də başa düşürsən ki, özümü yaxşı rəssamlar cərgəsinə yazmağa haqqım var. İlk gənclik çağlarında İtaliyaya, incəsənət diyarına üz tutdum; orda, xoşbəxtlikdən böyük sənətkarların diqqətini cəlb etdim. Onlar sənət əlovu ilə mənim daxilimdəki qığılıcı odlanırdılar. Hər şeydə bəxtim gətirdi. Çəkdiyim rəsmlər bütün İtaliyada şöhrət qazandı və qüdrətli Florensiya hersoqu mənə öz sarayına dəvət elədi. O vaxtlar mən alman incəsənəti ilə heç maraqlanmırdım, heç bizim rəsmləri görmədən, onların quruluşundan, pis çəkilişindən, bizim Dürer və Kranaxların kobud işindən o ki var danışdırdım. Lakin günlərin birində hansı şəkilsatansa hersoqun qalereyasına qoca Albrextin işi olan madonnanı gətirdi. Madonna mənə heyran elədi, ürəyim titrədi. Mən təmtəraqlı italyan rəsmlərindən soyudum, yubanmadan doğma Almaniyaya qayıtmağı qərara aldım və indi belə can atdığım sənət əsərlərini öz gözələmlə görmək istədim. Bura, Nürnberqə gəldim, Rozanı görəndə isə elə bildim ki, ürəyimi parlaq işıqla nurlandıran o madonna canlanıb, yerdə gəzir. Sənin başına gələn, mənim də başıma gəldi, əziz Fridrix, mən məhəbbət əlovunda alışıb yandım. Yalnız Rozanı görürdüm, yalnız onun barəsində fikirləşirdim, beynimdə ayrı heç nəyə

yer qalmamışdı, incəsənət də mənim üçün o mənada dəyərini saxladı ki, Rozanın surətini yarada bildim. Mən onunla italyanlar kimi, guya təsadüfən tanış olmaq istədim, lakin bu mənə müyosser olmadı. Usta Martinin evinə yol tapmaq üçün bir bəhanə də fikirləşə bilmədim. Nəhayət, açıq-açıqına Rozaya elçi düşmək istədim. Bu vaxt eşitdim ki, usta Martin qızını yalnız mahir çəlləkçiye vermək niyyətindədir. Onda Strasburqda çəlləkçilik peşəsini öyrənmək, sonra da usta Martinin emalatxanasına getmək kimi qərara bir qərara gəldim. Qalan nə varsa hamısını qismətə, taleyə tapşırdım. Qərarımı necə yerinə yetirdim, bunu bilirsən, ancaq bir şeyi də bilməlisən: neçə gün bundan qabaq usta Martin mənə dedi ki, məndən yaxşı çəlləkçi çıxacaq. Onun əziz kürəkəni olsam, sevinəcəm, çünki mən Rozanın xoşuna gəlməyə çalışıram, Rozanın da mənə meyl var.

Fridrix ürəkəğrı ilə çıxdı:

– Axı, başqa cür mümkün də deyil! Bəli, bəli, Roza sənənlə olacaq! Mənim kimi miskin adam belə səadətə necə ümid eləyə bilər?

– Sən unudursan, – Reynhold sözünə davam elədi, – qardaşım sən bir şeyi unudursan ki, hiyləgər usta Martinin guya duyduğu hissi Rozanın özü əsla təsdiq etməyib. Doğrudur, bu vaxtdək Roza həmişə mənimlə məhriban, səmimi rəftar eləyib. Fəqət seven ürəyin duyğusu tamam ayrı cürdür! Əziz qardaşım, söz ver ki, üç gün müddətində bir tədbirə əl atmayacaqsan, əvvəlkiçək emalatxanada işləyəcəksən. İndi mən də işləyə bilirdim, ancaq gördüyün bu rəsmi belə söyləyə bilmirdim, ancaq gördüyün bu rəsmi belə söyləyə bilmirdim, ancaq gördüyün bu rəsmi belə söyləyə bilmirdim. Daha toxmağı ölimə götürə bilmərəm... Nə olur olsun! Üçüncü günü sənə düzünü deyərəm ki, işlər nə yerdədir. Hərgah görəsən ki, Rozanın sevdiyi o xoşbəxt adam doğrudan da mənəm, onda bu yerlərdən uzaqlaşmaq öz ixtiyarındadır, onda biləcəksən ki, zaman, vaxt ən dərin yaraları belə sağaldır!

Fridrix söz verdi ki, qismətini gözləyəcək.

Üçüncü günü (Fridrix Roza ilə rastlaşmamağa çalışdı) ürəyi qorxudan, intizardan çırpınmağa başladı. O, bihuş halda, fikrili-fikirli emalatxanada gəzib-dolaşır, onun yəndəmsizliyi usta Martinə deyilməyə, açıqlanmağa məcbur edirdi, halbuki əvvəllər ustadın deyilmək adəti yoxdu. Görünür, sahibə nəse olmuşdu ki, o, qabaqkı şənliyini

itirmişdi. Mənfur xəyanət, namərdlik barədə uzun-uzadı danışır, bununla nə demək istədiyini aydınlaşdırmırdı.

Qaş qaralanda Fridrix şəhərə yollandı, darvaza yaxınlığında bir atlı gördü və dərhal Reynholdu tanıdı. Reynhold da Fridrixi görün kimi qışqırdı:

– Hə, elə sənə rast gəlmək istəyirdim, rast gəldim də.

O, atdan yerə tullandı, cilovu əlinə doladı və dostunun qolundan tutdu:

– Gəl, – dedi, – bir az qoşa gedək! Məhəbbət əhvalatımı indi sənə danışa bilərəm.

Fridrix gördü ki, Reynhold ilk dəfə onların görüşdüyü vaxt geyindi ki kimi geyinib, yol çantası da çiyindədir. Rəngi qaçmış, qanı da qara idi.

– Xoşbəxt ol, – Reynhold çılgınlıqla, ucadan dedi, – xoşbəxt ol, əziz qardaşım! İndi sən çəlləklərini canla-başla quraşdırma bilərsən, mən öz yerimi sənə verirəm. Elə indicə gözəl Roza ilə və hörmətli usta Martinlə xudahafizləşdim.

– Necə, – Fridrixin vücudundan sanki cərəyan keçdi, – necə, sən gedirsən? Axı usta Martin istəyir ki, sən onun kürəkəni olasan, Roza da səni sevir?!

Reynhold etiraz elədi:

– Sən ancaq ona görə belə fikirleşirsən ki, gözlərini qışqanclıq tutub. Roza yalnız atasının sözündən çıxmaq xatirinə mənə gederdi, axı o, həlim və itaətkar qızıdır, lakin soyuq ürəyində məhəbbətin qığılcımı da yoxdur. Ha-ha-ha! Mənsə mahir çəlləkçi ola bilədim: iş günləri şagirdlərlə çənbər yonub taxta rəndələrdim, bazar günləri də möhtərəm xanımla müqəddəs Yekaterina, ya da müqəddəs Sebald kilsəsinə gedərdim, axşam da çəmənlərdə əylənərdim, beləcə illər keçərdi...

– Gülmə, – Fridrix qəhqəhə çəkib gülən Reynholdun sözünü kəsdi, – zəhmətkeş şəhərlinin sadə, asudə həyatına gülmə. Hərgah Roza doğrudan da səni sevmirsə, bu onun günahı deyil, sən isə elə hirsleşirsən, qəzəblənirsən ki...

Reynhold dedi:

– Haqlısan, belə axmaq adətım var: təhqir olunanda şıltaq uşaq kimi şuluq salıram. Yəqin başa düşmüşən ki, Rozaya onu sevdiyimi və atasının razı olduğunu dedim. Həmin anda gözlərindən yaş sel

kimi axdı, əlindən tutduğum əli titrədi. Üzünü yana çevirib pıçıldadı: "Mən atamın sözündən çıxma bilmərəm!" Elə bu mənə bəsdı. Sən görürsən mən necə əsəbiyəm, əziz dost, qoy bu, sənə mənim qəlbimə nəzər salmağa imkan versin. Görürsən ki, Rozaya sahib olmağa can atmağım özümü aldatma imiş, qızıqmış beynimin qərarı imiş. Axı mən onun şəklini çəkib qurtaran kimi qəlb rahatlığı tapdım. Qərribə də olsa, tez-tez o fikrə düşürəm ki, Rozanın özü indi onun rəsmidir, rəsmi isə canlı Rozadır.

Miskin peşə məndə ikrah hissi oyadı və evlənməyimdə, usta adı almağımla başlayacaq bayağı həyatı mənə belə yaxın görünəndə mənə elə gəldi ki, məni qazamata salıb zəncirləyəcəklər. Axı ürəyimdə gəzdirdiyim o mələk necə mənim arvadım ola bilər? Yox, həmişə cavan, zəriflik, gözəllik mücəssməsi olan o ulduz mənim ilhamımın yaratdığı rəsmlərdə işıq saçmalıdır.

Ah, buna necə can atıram! Məgər mən ilahi sənətimə xəyanət edə bilərəmmi? Tezliklə yenidən sənəin odlu nəfəsinə, ətirli havana baş vuracağam, ey gözəl ölkə, bütün incə sənətlərin vətəni!

Dostlar Reynholdun getmək istədiyi yolun sola burulduğu yere gəlib çatdılar.

– Burda ayrılmaq! – deyib Reynhold Fridrixi xeyli vaxt, bərk-bərk bağrına basdı, atın belinə qalxıb, çaparaq getdi.

Fridrix lal sükut içində onun arxasınca baxdı, sonra qərribə fikir-lər caynağında çırpına-çırpına evə sarı yollandı.

FRİDRİX USTA MARTİNİN EMALATXANASINDAN NECƏ QOVULDU

Ertəsi gün usta Martin qaşqabaqlı halda, dinnməz-söyləməz, Bam-berq yepiskopu üçün hazırladığı iri çəlləyin üstündə əlləşirdi. Elə Reynholdla ayrılığın bütün acısını duymuş Fridrix də kəlmə kəsmək iqtidarında deyildi, o ki qalmışdı mahnı oxumaq ola. Nəhayət, usta Martin toxmağı bir yana atdı, qollarını çarpazladı və astadan dedi:

– Budur, Reynhold da daha yoxdur... Demə o, qiyamət rəssam imiş, özünü çəlləkçi kimi qələmə verib məni axmaq yerinə qoyub. Yanıma gəldiyi gün bunu başa düşə bilsəydim, hiyləgərin biri! Qovardım onu! Üzdən namuslu, ürəyitəmiz adama oxşayırdı, amma

qələsi yalanla, hiylə ilə doludur! Neyləmək, o yoxdur, sən yanında qalacaqsan və bizim peşəyə vicdanla qulluq edəəcəksən. Nə bilmək olar, bəlkə biz sənənlə daha da yaxın olduq. Əgər sən mahir usta olsan və Rozanın xoşuna gəlsən... mənə başa düşsürsən də... onun mərhəmətinə qazan.

Bunu deyib toxmağı götürdü və üləklə işləməyə girişdi. Fridrix özü də bilmirdi neyçin Martinin sözləri onun qəlbinə parçalayır və ümid işartısını yox eləyən qərribə narahatlıq hardan doğub. Xeyli vaxt keçəndən sonra Roza günlərin birində emalatxanaya ayaq basdı. O çox fikirli idi. Onun ağlamaqdan qızarmış gözlərini görən Fridrixin qanı qaraldı. "Ona görə ağlayır, yəqin ki, onu sevir" – daxilindən bir səs qulağına bu sözləri pıçıldayırdı, başını qaldırıb, dünyalar qədər sevdiyi qıza baxa bilmirdi.

İri çəllək axır ki, hazır oldu və yalnız indi gördükləri iş xoşuna gəldiyindən usta Martinin əhvalı yenə yaxşılaşdı.

– Hə, oğlum, – o, əlini Fridrixin çiyinə vurdu, – hə, oğlum, qoy belə olsun: əgər Rozanın ürəyinə yatsan və usta adı alsan, mənim kürəkənim olacaqsan. Sən mahir oxuyanların nəcib cəmiyyətinə daxil olarsan, orda da şən-şöhrət qazanarsan.

İndi usta Martinin işi lap başdan aşırı, buna görə iki usta şagirdi də götürdü. Bu cavanlar işə can yandırarsalar da, kobud idilər, şəhər-bəşəhər gəzməkdən vəhşiləşmişdilər. Əvvəlki şən, xoş söhbətlər əvəzinə, indi usta Martinin emalatxanasında bayağı, şit zarafatlar, Reynholdla Fridrixin zərif məhənləri əvəzinə, iyirənc, ədəbsiz məhənlər eşidilirdi. Roza da daha bura gəlmirdi. Fridrix onu hərdən, ötəri görə bilirdi. Bəzən kədərli baxışlarını ona dikir, bəzən də ahla bərabər sinəsindən bu sözlər qopurdu: "Ah, sevimli Roza, kəş sizinlə əvvəlki kimi danışa biləydim, kəş siz əvvəlkitək, Reynhold burada olan zamanlardakı kimi mehriban, nəvazişkar olaydınız!" – Roza da utanıb gözlərini yerə dikir, pıçıldayırdı: "Siz mənə nəse demək istəyirsiniz, sevimli Fridrix?" Fridrixin damarlarındakı qanı donur, söz demək iqtidarında olmurdu. Qürub səfəqində parıldayan və biz onu görməyə macal tapmamış qeybə çıxmış şimşək kimi, xoşbəxt an da uçub gedirdi.

Usta Martin indi təkid edirdi ki, Fridrix usta adı almaq üçün işə başlasın. O öz ehtiyatından, beş ildən də artıq saxladığı ən yaxşı, ən saf palıd ağacının taxtalarını seçib verdi. Mərhum Valentinin qoca

atasından başqa Fridrixə heç kim kömək etməməliyi. Hərgah kobud iş yoldaşları olan usta şagirdlərinin ucbatından çəlləkçilik peşəsi Fridrixə ikrah hissi oyadırdısa, indi fikirləşəndə ki, usta adı almaq üçün görəcəyi iş onun gələcək taleyini həll edəcək, qəhərdən boğulurdu. Usta Martin onu peşəsinə sədaqətə görə təriflədikə, daxilindəki təşviş get-gedə artırdı. Bilirdi ki, rüsvayçılıqla məhv olacaq: axı, incəsənətə, məhəbbətə dolu ürəyinə bu çəlləkçilik peşəsi tamam yad idi. Reynhold və Rozanın portreti onun fikrindən çıxmırdı. Öz sənəti isə bütün cazibədarlığı ilə təsəvvüründə canlanırdı. İş vaxtı necə miskin peşə ilə məşğul olduğunu fikirləşəndə, xəstələndiyini bəhanə edir, emalatxanadan baş götürüb qaçır, müqəddəs Sebald kilsəsinə gəlib, Peter Fişerin hazırladığı qəşeng qəbirüstü heykəllə saatlarla baxırdı: "İlahi, yarəb! Bu cür osər düşünüb yaratmaq! Dünya bədən gözəl nə ola bilər?!" – deyə ucadan heyranlığını bildirirdi. Bundan sonra da istər-istəməz taxta-çənbərlərinin yanına qayıdırdı və Rozaya yalnız bu yolla sahib olacağını fikirləşəndə ürəyinə elə bil iti caynaq batırırdılar; ürəyi qana dönür, ona elə gəlirdi ki, çırpına-çırpına əzab içində məhv olmalıdır. Yuxularında Reynhold tökmə işi üçün ona qərribə şəkillər gətirirdi; bunlardan Roza gah çiçək, gah qanadlı mələk şəklinə düşür, qərribə halda başqa naxışlara qatışırdı. Amma onlarda nə isə çatışmırdı və gördü ki, Reynhold Rozanı təsvir edərkən ürəyini unutmamışdı, indi o özü ürəyi ələvə edirdi. Sonra ona elə gəlirdi ki, təsvirdəki çiçəklər, yarpaqlar tərpanməyə başlayır, züm-zümə edir, rayihə, ətir yayır. Güzgü kimi parıldayan qızıl-gümüş isə Rozanın şəklini əks etdirirdi; sanki o kədər içində əllərini sevgilisine sarı uzatmışdı; sanki Rozanın əksi qara duzdan içində əriyib yox olurdu, gözəl, varlığı istək, həsrət dolu Roza isə onu məhəbbətlə bəğrinə basırdı. Əhvalı pozulur, dözülmez iztirablara tab gətirə bilmirdi. Çəlləkçilik peşəsi ona dəhşətli gəlirdi, kömək, təsəlli üçün də qoca müəllimi İohan Holtsşuerin yanına gedirdi. Holtsşuer emalatxanasında kiçik bir iş başlamağa Fridrixə icazə verdi; bu işi Fridrix özü fikirləşmiş, lazım olan qədər qızıl almaq üçün usta Martinin ona verdiyi maaşı yığıb saxlamışdı. Beləliklə, rəngi solmuş Fridrixin ağır xəstə olduğu bəhanəsi inandırıcı görünürdü, o da çəlləkçi emalatxanasında əlini ağdan-qarayaya vurmadı. Aylar ötüb keçsə də, iri qırxvedrəlik çəllək, onun usta adı almaq üçün boynuna

götürdüyü iş qətiyyəni irəli getmədi. Sahib acıqlı-acıqlı dedi ki, o, güc-qüvvəsi daxilində hər-halda işləməlidir. Fridrix də nifrət elədiyi çəlləyin yanında durub, sıyrıqanı əlinə almalı oldu. O işlədiyi vaxt usta Martin yaxınlaşıb, onun hamarladığı taxtalara baxmağa başladı. Qəfildən qıpqırmızı qızarıb qışqırmağa başladı:

– Bu nədir, Fridrix? Bu nə işdir görürsən? Taxtaları kim yonub, usta olmaq istəyən usta şagirdi, yoxsa emalatxanaya üç gün əvvəl gəlmiş axmaq şagird? Ağlına başına yığ, Fridrix, içindəki nə şeytandır belə, səni oynadır? Heyif mənim gözəl palıd taxtalarımın! Usta adı almaq üçün gördüyün iş budur! Vay səni, yöndəmsiz, bivec cavan!

Cəhənnəm əzabı çəkən, yanar ocaqda qovrulan Fridrix özünü saxlaya bilmədi, sıyrıqanı bir kənara tullayıb çığırdı:

– Sahib! Kifayətdir... Qoy ölüm, dərd-ələm içində məhv olum. Amma daha dözə bilmirəm... Bu iyrənc peşəyə heç əlim yatmır, öz gözəl sənətim qarşısalmızm qüvvə ilə məni özünə çəkir. Ah, mən sizin Rozanı bütün varlığım ilə sevirəm... elə sevirəm ki, dünyada heç kim mənim kimi sevmə bilməz... bu murdar peşəyə də ona görə əl atmışam... İndi əlim ondan üzüllüb, bunu bilirəm. Bu həsrətdən tezliklə öləcəyəm. Ancaq başqa yolum yoxdur, mən öz ilahi sənətimə, belə biabırcasına atdığım hörmətli qoca müəllimim İohan Holtsşuerin yanına qayıdaram.

Usta Martinin gözlərindən od saçdı. Qəzəbindən az qala dili tutulmuş halda kəkələyə-kəkələyə mızıldadı:

– Nə? Sən də?! Yalan, rıya?! Məni saymadın?.. Murdar peşə?.. Çəlləkçilik ha... Rədd ol gözümdən, həyasız!.. Çıx get...

Usta Martin yazıq Fridrixin çiyinlərindən yapışdı, itələyib emalatxanadan bayıra çıxardı. Kobud usta şagirdləri onun ardınca kinayə ilə güldülər. Təkcə Valentinin qoca atası əllərini qoşaladı, fikrili-fikirli uzaqlara baxıb dedi:

– Mən göürdüm ki, bu cavanın fikri-xəyalı bizim çəlləklərdən daha yüksəklərə uçur.

Marta acı-acı ağladı, uşaqları isə çığırdılar, hay-haray saldılar. Axı, onlarla elə mehriban oynayan, neçə dəfə onlar üçün şirin qoğal gətirən Fridrixə yazıqları gəlirdi.

NƏTİCƏ

Reynholdla Fridrixə nə qədər acığı tutsa da, usta Martin özlüyündə boynuna aldı ki, emalatxananın sevinci, şənliyi də onlarla bərabər gedib. Təzə usta şagirdləri hər gün onu əsəbiləşdirirdilər. Hər xırda şeyin qayğısına özü qalmaq olurdur. Hərgah onun göstərişlə bir iş görüldüdə də, əziyyəti özü çəkirdi. Hər gün işdən yorulub, ürəkdən ah çəkirdi: “Ah, Reynhold! Ah, Fridrix! Kaş mənə belə utanmaz-utanmaz atıb getməyöydiniz! Kaş yaxşı çəlləkçi olub burda qalaydınız!” Hətta iş o yerə çatdı ki, çəlləkçilik peşəsindən əl götürmək fikrinə də düşdü.

Günlərin birində belə əhvalda, axşamçağı evində oturduğu vaxt qəfildən cənab Yakobus Paumqartnerlə usta İohan Holtsşuer ona qonaq gəldilər. Usta Martin başa düşdü ki, söhbət Fridrixdən gedəcək. Doğrudan da, cənab Paumqartner o saat Fridrixdən söz saldı, usta Holtsşuersə cavanı ağız dolusu tərifləməyə başladı, dedi ki, bu çalışqanlıqla, bu qabiliyyətlə Fridrix nəinki döymə sənətini mükəmməl öyrənəcək, heç şübhəsiz, heykəl yaratmaq sənətində də kamil-ləşəcək və Peter Fişerin ardıcılı olacaq. Bu yerdə cənab Paumqartner usta Martinin nalayiq hərəkətinə pisləməyə başladı, dedi ki, yazıq usta şagirdi günahsız ola-ola qovulub; ikisi də təkid elədi ki, Fridrix mahir oyma ustası və tökməçi olandan sonra usta Martin Rozanı ona versin, hərgah onu odlu məhəbbətlə sevmə Fridrixə Rozanın meylı varsa. Usta Martin gözlədi onlar sözlərini qurtarsınlar, sonra papağını çıxarıb gülümsündü:

– Hörmətli cənablar, siz məni həyasızcasına aldatmış işçinin tərəfini saxlayırsınız. Amma eybi yox, bunu ona bağışlayıram, ancaq tələb etməyin ki, onun xatirinə qəti qərarımı dəyişim, Rozadan gözünü çəksin.

Bu dəm rəngi qaçmış, ağlamaqdan gözləri qızarmış Roza içəri girdi və şərab dolu qabı dinməzəcə stolun üstünə qoydu.

Cənab Holtsşuer sözü başladı:

– Yaxşı, neyləmək olar, elə isə Fridrixin istəyinə güzəştə gəlməliyəm: o, doğma şəhərini həmişəlik tərk etmək fikrindədir. O, mənim emalatxanamda qəşəng bir oyma işi hazırlayıb. İcazənilə, əziz usta, bunu sizin Rozaya yadigar vermək istəyir. Bir baxın.

Usta Holtsşuer çox zərif işlənmiş balaca bir gümüş qədəh çıxarıb usta Martinə verdi, qiymətli, gözəl şeylər xiridarı olan usta Martin də qədəhi alıb, hər tərəfdən ona heyranlıqla baxmağa başladı. Həqiqətən, bu balaca gümüş qədəhdən gözəl heç nə ola bilməzdi. İncə meynə yarpaqları ilə qızılgülər qədəhin kənarında bir-birinə hörülmüşdü, yarıaılmış qönçələrin içində isə bir-birini nəvazişlə sıgallayan qəşəng mələklər boylanırdılar. Qədəhə dupduru çıxır töksən, sənə elə gələr ki, incə-incə oynayan mələklər gah şərəbin üzünə çıxır, gah da batırlar.

Usta Martin dedi:

– Qədəh doğrudan da çox zərif işlənib. Hərgah Fridrix xalis qızılla onun ikiqat qiymətini məndən qəbul edəcəksə, qədəhi özümde saxlaram.

Sözünü deyə-deyə usta Martin qədəhi şərəblə doldurub dodaqlarına yaxınlaşdırdı. Həmin dəqiqə qapı açıldı, Fridrix içəri girdi. Sapsarı saralmış üzündən əziz adamından əbədi ayrılığın ağır kədəri əks olunmuşdu. Onu görün kimi Roza ürəkparçalayan səslə çıxdı:

– Ah, mənim əziz Fridrixim! – Baygın halda onun sinəsinə qışıldı.

Usta Martin qədəhi stolun üstünə qoydu, Rozanı Fridrixin qucağında görüb, cin-şeytan görmüş kimi, gözlerini bərəldi. Sonra laldinməz, yenə qədəhi əlinə alıb, içinə baxmağa başladı. Birdən yerindən dik atılıb qışqırdı:

– Roza... Roza, sən Fridrixə sevirənsən?

Roza pıçıldadı:

– Ah, mən bunu daha gizlətmək iqtidarında deyiləm. Mən onu həyatım qədər sevirəm, siz onu qovanda qəmdən üreyim parçalanırdı.

Usta Martin ucadan:

– Elə isə, qucaqla öz nişanlımı, Fridrix! – dedi.

Heyrətlənmiş Paumqartnerlə Holtsşuer çaşqın halda bir-birinə baxırdılar, qədəh əlində, sözüne davam edirdi:

– Aman, yarəbbi, məgər hər şey nənin qabaqcadan xəbər verirdiyi kimi olmadı? “Bu ev sənə hədiyyədir, ətir saçır, gül qoxuyur, mələklər də xor oxuyur... O qiymətli ev-çəyi kim verirsə, ona inan, sev, qucaqla, o qoçaqdır. Atasından soruşmadan ancaq sənəin olaçaqdır!” Mən nə axmağam! Budur hədiyyə evcik, mələklər də, adaxlı, hə, cənablar, indi işlər qaydasına düşdü, kürekən tapıldı.

Dəhşətli yuxuda dərin, qaranlıq qəbirdə uzandığını görüb, bu yuxudan ətirli bir yaz günü, günəşin zərrin şəfəqlərindən oyanıb, dünyada hamıdan əziz bildiyi adamın ağuşunda, mehriban qadının mələk simasını gözü qabağında görmüş, yalnız bütün bunlara tab gətirmiş adam Fridrixin hissələrini başa düşər, onun bəxtiyarlığını duya bilər. Kəlmə kəsməyə qüdrəti çatmayan Fridrix Rozanı bağrına elə basmışdı ki, elə bil heç vaxt ağuşundan buraxmayacaqdı. Nəhayət, Roza astaca özü Fridrixdən aralanıb, əlindən tutaraq onu atasının yanına getirdi. Fridrix heyratla dedi:

– Mənim əziz sahibim, yəni dediyiniz doğrudurmu? Siz Rozanı mənə verirsiniz, mən öz sənətimlə məşğul ola bilərəm?

Usta Martin:

– Bəli, bəli, – dedi, – inan mənə! Başqa qərarım ola bilməzi, axı qoca nənin o vaxt dedikləri sənə görə yerinə yetib. Düzəldtiyin qırxvedrəlik çəllək də qoy qalsın.

Xoşbəxt Fridrix gülümsündü:

– Yox, əziz usta, əgər üreyiniz istəyirsə, mən sevinclə, həvəslə o gözəl çəlləyimi düzəldərəm, çəlləkçilik peşəmin son işini başa vuraram, sonra da tökmə sənətimə qayıdaram.

Sevincindən gözləri parıldayan usta Martin hərəzlə:

– Ah, istəklə, xeyirxah oğlum! – dedi, – hə, çəlləyi qurtar, sonra toyu başlayaq!..

Fridrix vədinə namusla əməl elədi: qırxvedrəlik çəlləyi düzəldib qurtardı, ustaların da hamısı çəlləyi bəyəndi. Usta Martin də ürəkdən sevindi, dedi ki, Allah ona ən yaxşı kürekən göndərib, dünyada ondan yaxşı kürekən ola bilməz.

Nəhayət, toy günü gəlib çatdı. Fridrixin düzəldtiyi, ağzımacan şərəblə dolu, çiçəklərlə bəzənmiş çəllək dəhlizə qoyulmuşdu. Başda müşavir Yakobus Paumqartner olmaqla, çəlləkçi ustalar arvadları ilə, onların da ardınca qızıl-gümüş əşyalar düzəldən ustalar gəldilər. Toy mərasimi artıq nikah kəsənmək üçün müqəddəs Sebald kiləsində yola düşən dəmdə, qəfildən küçədə boru gurladı, Martinin evinin qabağında at kişnərtisi, nal taqıltısı eşidildi. Usta Martin tez pəncərəyə yaxınlaşdı. Henrix fon Şpangenberq, dəbdəbəli bayram geyimində, evin qabağında dayandı. Ondən üç-dörd addım aralı, tər-ləmiş at belində, dəbdəbəli geyimdə gənc bir cəngavər oturmuşdu:

parıldayan qılıncı yandan asılmışdı, başında rəngarəng lələkli, göz-qamaşıran daşqanlı şlyapa vardı. Cəngavərin yanında usta Martin gözəl geyimdə, ağ atın belində qəşəng bir qadın gördü. Ala-bəzək, işıldayan kamzol geymiş pajlar, nökrələr onların dövrəsində durmuşdular. Borular susdu, qoca cənab fon Şpangenberg ucadan dedi:

– Ey, usta Martin, mən bura sizin anbarın xatirinə, sizin qızıl pul-larınızın xatirinə gəlməmişəm, ona görə gəlmişəm ki, bu gün Rozanın toyudur. Məni qəbul edərsinizmi, əziz usta?

Martin öz sözlərini xatırladı, bir az utandı və cəngavəri qarşı-lamaq üçün tez aşağı endi. Qoca atdan düşdü və baş əyib, içəri keçdi. Pajlar özlərini cəld yetirib, atdan düşmək üçün qadına kömək elədilər. Cəngavər də əlini ona uzatdı və qocanın ardınca evə girdi. Lakin Martin cəngavəri gören kimi üç addım geri tullanıb çığırdı:

– İlahi! Konrad!

Cəngavər gülümsünüb dedi:

– Bəli, əziz sahib, mən həqiqətən sizin usta şagirdiniz Konra-dam. Sizi yaraladığım üçün mənə bağışlayın. Əslinə qalsa, əziz sahib, mən sizi öldürməliydim, buna sözünüz yoxdur ki... amma görürsünüz ki, işim tamam ayrı cür oldu.

Özünü itirmiş usta Martin cavab verdi ki, hər halda ölməməyi yaxşıdır, sıyrıqanın cızdığı yaraya isə heç fikir də verməyib. Usta Martin təzə qonaqlarla başqa qonaqların və evlənənlərin oturduğu otağa girəndə hamı gəlinə, qəşəng Rozaya əkil baci kimi çox oxşa-yan füsunkar qadını görcək heyran qaldı.

– Sevimli Roza, izin verin Konrad sizin toyunuzda qonaq olsun. Daha o ağlısız, az qala sizə ağır dərddə verəcək qəzəbli oğlana yəqin acığınızı tutmur, elə deyilmi?

Nişanlılar və usta Martin bir-birinə heyrlə baxdıqları dəmdə cənab fon Şpangenberg ucadan dedi:

– İndi də mən sizə hər şeyi izah edəyim. Bu mənim oğlum Kon-raddır, onun yanında da onun sevimli arvadı oturub, adı da Rozadır, füsunkar gəlinin adı kimi. Bizim söhbətimizi xatırlayın, usta Martin. Mən sizdən soruşanda ki, “Doğrudanmı siz qızınızı mənim oğluma da verməzsiniz?”, bunun səbəbi vardı. Oğlum sizin Rozaya bərk vurulmuşdu; mənə tamam inanırıb, sizə elçiliyə də göndərdi. Mənimlə necə nifrətlə danışıb, yola saldıgınızı ona danışanda lap

ağlımı itirdi. Rozanın xoşuna gəlmək, sonra da onu qaçırmmaq məq-sədlə sizin emalatxanaya işə girdi. Nəticəsi nə oldu! Əməllə, bir zərbə ilə siz onu ağıldandırdınız! Buna görə sizə minnətdaram, oğlum isə özünə əsil-nəcəbətli qız tapdı, onun da adı Rozadır. Qismətinə düşən, ürəyinə yatan xanımdır.

Bu ara həmin xanım gəlinlə nəvazişlə, mehribanlıqla görüşdü, toy hədiyyəsi olaraq, onun boynuna bir sap mirvari taxdı.

– Bir bax, sevimli Roza, – deyib, düşündəki təzə çiçəkləri sol-muş çiçək dəstəsindən ayırdı, – bir bax, sevimli Roza, bu çiçəkləri qalib gəldiyinə görə, bir dəfə mənim Konradıma bağışlamışdın. Mənə rast gələndək o çiçəkləri sədaqətlə saxlayırdı. Məni görəndə sənə xəyanət eləyib, çiçəkləri mənə bağışladı, incimə.

Lələ kimi qızarmış Roza utanıb gözlərini yerə dikdi:

– Ah, nəcəbətli xanım, neyçin belə danışsınız? Məgər cən-gavər mənə, sadəcə bir qızı sevmə bilərdimi? O təkcə sizi sevirdi, mənə də ona görə elçi düşmək istəyirdi ki, mənim də adım Rozadır, deyir-lər ki, bir az da sizə oxşayıram, amma ürəyində yalnız siz idiniz.

Toy adamları nikah üçün ikinci dəfə yola düşmək istəyəndə, italyansayağı, yaxasız zərif krujevalı qara məxmər geyimdə, boy-nunda iri qızıl zəncir olan bir oğlan içəri girdi.

Fridrix:

– Ah, Reynhold! Mənim Reynholdum, – deyib onun boynuna atıldı.

Gəlin də, usta Martin də sevincə ucadan dedilər:

– Bizim Reynholdumuz, əziz Reynhold gəldi!

Reynhold Fridrixi bərk-bərk bağrına basdı:

– Sənə demədimmi, demədimmi işin axır sənə üçün yaxşı ola-caq əziz dost? İcazə ver toy günü sənəmlə bərabər şənlenim, uzaq yerdən bunun xatirinə gəlmişəm; çəkdiyim bu rəsmi də yadigar kimi evindən as.

Reynhold xidmətçiləri çağırırdı, onlar enli qızıl çərçivəyə salın-mış şəkili gətirdilər; şəkil iri çəllək üstündə əyləşən usta Martini, onun şagirdləri Reynholdu, Fridrixi, Konradı və qapıdan içəri girən Rozanı təsvir edirdi. Bu sənət əsərinin həyatiliyinə, rənglərin gözəl-liyinə hamı valeh olmuşdu.

Fridrix gülümsündü:

– Hə, yəqin ki, bu usta adı almağın üçün çəlləkçilik işidir. Mənim işim də orda, dəhlizdədir, amma bu yaxında tamam ayrı bir şey hazırlayacağam.

Reynhold dedi:

– Mən hər şeyi bilirəm və görürəm ki, xoşbəxtsən. Ancaq ailə həyatı ilə asan uyuşan sənətinə sadıq qal, mənim sənətimlə ailə həyatı ilə çətin uyuşur.

Toy məclisində Fridrix iki Roza arasında, onunla da üzbəüz usta Martin Konradla Reynholdun arasında oturmuşdular. Cənab Paumqartner Fridrixin iri qədəhini gözəl şərblə ağzınacan doldurdu, özü də usta Martinin və onun şagirdlərinin sağlığına içdi. Sonra qədəh əlbəəl gəzdi, əvvəlcə nəcib cəngavər Henrix fon Şpangenberq, onun ardınca da məclisdəki bütün hörmətli ustalar bu qədəhi usta Martin və onun şagirdlərinin sağlığına içdilər.

Vilhelm Hauf

BURUN CIRT DAN

Almaniyanın iri şəhərlərinin birində qədim zamanda arvadı Hanna ilə Fridrix adlı bir çəkməçi yaşayırdı. Fridrix səhərdən axşamca pəncərə qabağında oturub başmaqlara, ayaqqabılara yamaq vurardı. Sifariş verən olanda təzə başmaq da tikərdi, amma bunun üçün dəri almalı olardı. Qabaqcadan ehtiyat alıb saxlaya bilməzdi, çünki pulu yoxdu.

Hanna da kiçik bostanında becərdiyi meyvə-tərəvəzi bazarda satardı. O çox səliqəli qadındı, göyertini, tərəvəzi çin-çin yığıb düzərdi, buna görə də alıcıları da çox olardı.

Hanna və Fridrixin Yakov adında on iki yaşlı qəşəng, qamətli, boylu-buxunlu bir oğlanları vardı. O həmişə bazarda anasının yanında oturardı. Bir aşpaz kişi, ya qadın Hannadan çox tərəvəz alanda Yakov onlara kömək edərdi, bazarlığı evlərinə aparar və heç vaxt da əli-boş qayıtmazdı.

Hannanın alıcıları bu qanışirin oğlanı çox istəyirdilər, həmişə də ona nəşə bağışlayırdılar: gül, şirin qoğal, ya da xırda pul.

Günlərin birində Hanna yenə bazarda tərəvəz satırdı. Qabağındakı səbətlərdə kələm, kartof, bitki kökləri, cürbəcür göyörti vardı. Balaca səbətdəki tez yetişən armud, alma, ərik isə adama gəl-gəl deyirdi.

Anasının yanında oturmuş Yakov qışqırırdı:

– Aşpazlar, bura gəlin, bura gəlin! Yaxşı kələm, göyörti, armud, alma burdadır! Kim istəyir? Anam ucuz verəcək!

Birdən yoxsul geyimli bir qarı onlara yaxınlaşdı: xırda, qızarmış gözləri vardı, artıq sifəti qocalıqdan qırıxmışdı, yekə burnu çənəsinə deyirdi. Qarı qoltuqağacını özünə dayaq verib yeri yirdi və adam onun bu halında yeriməyinə təəccüb edərdi: o həm axsayırdı, həm

sürüşdü, həm də ləngər vururdu, elə bil ayaqlarının altında çarx vardı. Sanki bu dəqiqə yıxılacaq, uzun, iti burnu da yerə sancılacaq.

Hanna qarıya maraqla baxırdı. Az qala on altı il oldur ki, Hanna bazarda şey satırdı, amma belə əcaib qarını heç vaxt görməmişdi. Qarının səbətlərinin yanında dayananda Hanna bir az vahimələndi.

Qarı cır səslə, başı əsə-əsə soruşdu:

– Tərəvəz satan Hanna sizsiniz?

Çəkməçinin arvadı dedi:

– Bəli. Bir şey almaq istəyirsiniz?

Qarı dodaqaltı mızıldadı:

– Baxarıq, baxarıq. Göyertiyyə baxarıq, yerləkölərinə nəzər yetirərək, görək mənə lazım olan mal səndə varmı...

O əyilib, Hannanın səliqə ilə, qəşəng-qəşəng yığdığı göyertiləri səbətin içində uzun, qara barmaqları ilə qurdalamağa başladı. Göyerti dəstəsini götürüb burnuna tutur, hər tərəfdən iyləyir, sonra da o birini götürürdü.

Hannanın ürəyi şan-şan olurdu. Qarının göyertiləri bu kökə salmağı ona çox ağır gəlirdi. Ancaq ona birçə kəlmə söz deyər bilirdi, axı alıcı aldığı şeyə yaxşı-yaxşı baxmalıdır. Həm də bu qarı getdikcə onu daha çox qorxuya salırdı.

Göyertilərin hamısını qatıb-qarışdırandan sonra qarı deyindi:

– Pis maldır. Pis göyertidir!.. Mənim istediklərimin heç biri burda yoxdur. Əlli il əvvəl bundan yaxşı idi!.. Pis maldır! Pis maldır!

Bu sözlər balaca Yakovun acığına gəlirdi. Qışqırdı:

– Bura bax, həyasız qar! Uzun burnunla göyertilərin hamısını iylədin, əyri-üyrü barmaqlarınla da kökləri elə əzib-tökür ki, indi onları heç kim almayacaq. Hələ bu az imiş, deyirsən də ki, pis maldır?! Hersoq əspazının özü bizdən mal alır!

Qarı oğlana çəpəki baxıb, xırıltılı səslə dedi:

– Mənim burnum, bu gözəl, uzun burnum sənə xoş gəlmir? Sənin də bu cür burnun olacaq, lap çənənədek uzanacaq.

O başqa səbətin yanına sürüşdü, onun içindən ağappaq, qiyamət kələmlərdən çıxarıb elə əzdi ki, kələmlər yazıq-yazıq cınladı. Sonra həmin kələmləri səbətə tolazladı və yenə dedi:

– Pis maldır! Pis kələmdir!

Yakov çığırdı:

– Başını belə silkələyib zəhləmizi tökmə! Sənin boğazın kələmin özüə nazikliyindədir, ol vurmamış bir də gördün sındı, başın da səbətimizin içinə düşdü. Onda bizdən heç kim heç nə almaz.

– Deyirsən ki, boynum çox nazikdir? – qarı yenə rişxəndlə qımışdı. – Amma sən tamam boyunsuz olacaqsan. Başın da birbaşa çiynlərdən çıxacaq, heç olmasa, bədənindən düşməyəcək.

Hanna lap hirsələndi:

– Oğlana belə axmaq sözlər deməyin! Əgər nəse almaq istəyirsiniz, tez olun alın. Siz bütün müştərilərimi dağıdacaqsınız.

Qarı Hannaya acıqlı-acıqlı baxdı. Mızıldadı:

– Yaxşı, yaxşı, qoy sən deyən olsun. Mən bu altı kələmi səndən alıram. Ancaq əlimdə qoltuqağacı var, özüm heç nə apara bilməyəcəyəm. Qoy sənin oğlun aldıqlarımı mənə qaytar. Əvəzində onu yaxşıca mükafatlandıraram.

Yakov heç getmək istəmədi, çünki bu dəhşətli qarından qorxurdu, hətta ağladı da. Ancaq anası acıqlanıb dedi ki, sözə baxsın. Qoca, zəif arvadın bu cür ağır yük aparması ona günah iş kimi görünür. Yakov göz yaşını silirdi, kələmləri səbətə yığıb qarının dalınca düşdü.

Qarı asta yeriyirdi, şəhər kənarındakı uzaq bir küçəyə çatınca az qala bir saat keçdi; nəhayət, onlar balaca, yarıuçuq daxmanın qabağında dayandılar.

Qarı cibindən paslı bir qarmaq çıxartdı, onu cəld hərəkətlə açar yerinə saldı, qapı da qəfildən səs-küylə taybatay açıldı. Yakov içəri girdi və heyrətdən yerində donub qaldı: evin tavanı, divarları mərmərdən, qaragözlər, stullar, stollar qaragözləndi, onlara qızıldan və daşqışdan bəzək vurulmuşdu. Döşəmə isə şüşədəndi, elə də hamar idi ki, Yakov neçə dəfə sürüşüb yığılırdı.

Qarı balaca gümüş fiti dodaqlarına tutdu və ona qərribə uğultu ilə elə püflədi ki, səs bütün evi başına götürdü. O dəqiqə də çox əcaib, iki pəncə üstündə gəzən hinddonuzları pilləkənlə aşağı cumdular. Onlar ayaqlarına başmaq əvəzinə fındıq qabığı geymişdilər, paltarları isə adam paltarına oxşayırdı, hətta şlyapa qoymağı da yaddan çıxarmamışdılar.

– Mənim ayaqqabılarımı neyləmişiz, yaramazlar! – Qarı elə çığırdı, hinddonuzlarına ağacı elə çırpdı ki, onlar ciyildəyib, yerlə-rində tullandılar. – Mən burda çox dayanmalı olacağam?..

Hinddonuzları pilləkənle yuxarı dırmaşdılar, dəri astarlı iki dəne hindqozu qabığı gətirdilər və cəld qarının ayaqlarına geydirdilər.

Qarı daha axsamadı, qoltuqağacını bir yana tullayıb, şüşə döşəmədə tez-tez o yan-bu yana sürüşürdü, Yakovu da özü ilə dartdı. Hindqozu qabığından başmaq geymiş qarı elə zirək olmuşdu, elə cəld yeriyirdi ki, oğlan ona zorla çatırdı.

Qarı, nəhayət, otaqların birində ayaq saxladı, burda cürbəcür qab-qışıq vardı. Görünür, bura mətbəxdə, hərçənd yerə xalılar döşənmişdi, taxtların da üstündə naxışlı yastıqlar vardı, lap saraydakı kimi.

Qarı mehribanca:

– Otur, oğlum, – deyib Yakovu taxtda oturtdu, heç yana törpəne bilməsin deyə, stolu da taxtın qabağına çəkdi. – Yaxşı, yaxşı dincəl, yaqın yorulmusan. Axı, adam başları ağır yüküdür.

Yakov çıxırdı:

– Nə boş-boş danışırsız! Yorulmağına yorulmuşam, amma mən adam başı gətirməmişəm, kələm gətirmişəm. Siz onları mənim amandan almısınız.

Qarı güldü:

– Bunu da düz demirsən.

O, səbətənin üstünü açdı, bir adam başını saçından dartıb çıxartdı.

Yakov qorxudan az qaldı yıxılsın. O dəqiqə öz anasını fikirləşdi. Axı bir adam bu başlardan xəbər tutsa, həmin dəqiqə gedib xəbər verəcək, onun da işi pis olacaq.

Qarı deyirdi:

– Belə sözbəxan olduğuna görə səni hələ mükafatlandırmaq lazımdır. Bir az səbir elə, səninçin elə xörək bişirir ki, öləncəndə dadı damaqından getməsin.

O yenə fit çaldı, adam kimi geyinmiş hinddonuzları da özlərini mətbəxə yetirdilər; onlar önlük taxmışdılar, bellərinə də çömçə, bıçaq sancmışdılar. Dallarınca da ikiayaqlı çoxlu dələ qaçıb gəlmişdi; dələlər enli şalvar geymiş, başlarına yaşıl məxmər papaq qoymuşdular. Yaqın bunlar xırda aşpazlardır. Dələlər divarlara dırmaşır, pilətinin yanına demir kasa, tava, yumurta, yağ, yerkökü və un daşıyırdılar. Ayağında hindqozu başmaqları, ora-bura dıgırlanan qarı da pilətinin yanında vurmuxurdu, görünür, Yakov üçün nəşə ləzzətli bir xörək bişirmək istəyirdi. Ocaq gürhagurla yanır, tavalarda nəşə cızıldayıb tüstülənir, otağa gözəl, xoş ətir yayılırdı. Qarı

özünü ora-bura vurur, uzun burnunu tez-tez xörək qazanına soxur, xörəyin bişib-bişmədiyini yoxlayırdı.

Nəhayət, qazan qaynadı, daşdı, ondan buğ qalxdı, qatı köpük odun üstünə töküldü.

Qarı qazanın pilətinin üstündən götürdü, gümüş kasaya xörək-dən tökdü və onu Yakovun qarşısına qoydu. Dedi:

– Ye, oğlum. Bu xörəyi yeyib mənim kimi qəşəng olacaqsan. Həm də yaxşı aşpaz olacaqsan, görək bir peşəni öyrənəsən axı.

Yakov qarının dodaqaltı mizulitsını başa düşmürdü, ona heç qulaq da asmırdı: o, xörəyə girişmişdi. Anası da onun üçün cürbəcür ləzzətli yeməklər bişirirdi, amma belə dadlı yemək yediyini Yakov xatırlamırdı. Ondən gözəl göyərti, yerkökü ətri gəlirdi, həm şirin idi, həm turş, həm də ədvəcatlı.

Xörəyi qurtarar-qurtarmaz hinddonuzları balaca, ağzıbağlı tavadə nəşə ətilir bir şey yandırılar, göyümtül tüstü burun-burun otağa yayıldı. Tüstü get-gedə qatılaşdı, Yakovu qalın örtük kimi bürüdü. Axırda onun başı gicəlləndi. Öz-özünə dedi ki, anasının yanına qayıtmaq vaxtdır, əbəş yerə ayağa durmağa çalışdı. Qalxmaq istəyəndə təzəndə taxtın üstünə yıxıldı. Sonra onu yuxu tutdu. Heç beş dəqiqə keçməmiş bu bədheybət qarının mətbəxində, taxtın üstündə onu yuxu apardı.

Yakov qərribə bir yuxu gördü. Gördü ki, qarı onu soyundurub dələ derisinə büktdü. O da dələ kimi atılıb-düşməyi öyrəndi və o biri dələlərlə, hinddonuzları ilə dostlaşdı. Hamısı çox yaxşı heyvanlardır.

Yakov da onlar kimi qarıya xidmət etməyə başladı. Əvvəlcə çəkməsilən oldu. O, qarının ayağına geydiyi hindqozu qabıqlarına yağ çəkməli, əski ilə silib parıldatmalıydı. Evdə olanda Yakov tez-tez ayaqqabı, başmaq silib təmizlərdi, bu, aldığı işdi, ona görə öhdəsindən asanlıqla gəlirdi.

Bir il keçmiş onu ayrı, bir az çətin işə keçirdilər. Başqa dələlərlə birlikdə o, günəş şüasında uçan tozcuqları tutub narın ələkdən keçirir, sonra da qarı üçün çörək bişirirdi. Qarının ağzında birçə diş də yox idi, ona görə də gün işığında tozcuqlardan bişmiş kökə yeyirdi, hamı da bilir ki, dünyada ondan yumşaq heç nə yoxdur.

Bir il də keçmiş Yakova qarı üçün içməli su tapmaq işi tapşırıldı. Elə bilirsiniz qarının həyatında quyu vardı, ya da yağış suyu

yiğmaq üçün vedrə qoyulmuşdu? Yox, adi suyu qarı dilinə vurmurdu. Yakov dələlərlə bərabər güllərin şəhini fındıq qabığına yığdı, qarı da ancaq bu suyu içirdi. O da ki, çox su içirdi, bu səbəbdən də sudasıyanların işi başdan aşırı.

Bir il də ötdü, Yakov otaqlarda döşəməsilən oldu. Bu da asan iş deyildi: axı, döşəmə şüşədəndi, hovlasaydın, yeri qalardı. Yakov bu döşəmələri də şotka ilə təmizləyir, ayaqlarına sarıdığı mahud parçası ilə sürtürdü.

Beşinci il Yakov mətbəxdə işləməyə başladı. Çox sınaqlardan sonra etibar qazanmış dələləri burada işlədirdilər. Yakov aşpaz köməkçisindən başlamış şirniyyat ustasına qədər bütün mərhələlərdən keçdi və elə təcrübəli, elə usta aşpaz oldu ki, hətta özü özünə təəccübləndi. Daha nələr bişirmədi?! Ən çətin yeməkləri, iki yüz növ şirniyyat, bütün otlardan, yerkökülərdən dünyada nə qədər xörək varsa, hamısından həm tez, həm də dadlı bişirməyi öyrəndi.

Bu minvalla Yakov qarının evində yeddi il yaşadı. Günlərin birində qarı fındıq qabığını ayağına geydi, qoltuqağacını və səbətini götürüb şəhərə yollandı. Yakova da tapşırı ki, toyuğu təmizləsin, içinə göyərti doldursun və yaxşı-yaxşı qızırtсын. Yakov o saat işə başladı. Toyuğun başını kəsdi, onu qaynar suya basdı, tüklərini cəld ütdü, dərisini elə qaşırıb təmizlədi ki, par-par parıldadı, ıçalatını da çıxartdı. İçinə doldurmaq üçün oğlana göyərti lazım oldu. O, qarının cürbəcür göyərti saxladığı anbara getdi, ona gerek olan göyərtiləri seçib ayırmağa başladı. Birdən anbarın divarında balaca dolab gördü; əvvəllər dolab gözünə dəyməmişdi. Dolabın qapısı yarıaçıqdı, Yakov maraqla baxıb, orda xırdca səbətlər gördü. Birinin ağzını açdı, içində heç vaxt gözüne dəymədiyi əcaib otlar vardı. Otların saplağı yaşılımtıldı, hərəsinin də üstündə sarı haşiyəli al-qırmızı çiçək. Yakov çiçəklərdən birini burnuna tutdu və ilk dəfə gələndə qarının ona yedirdiyi xörəyin iyini hiss elədi. İy elə tünd idi ki, Yakov bərkdən bir neçə dəfə səbir gətirdi və yuxudan oyandı.

Heyrətlə ətrafına baxanda gördü ki, qarının mətbəxindəki həmin divanın üstündə uzanıb.

Yakov fikirləşdi: "Nə yuxu imiş bu?! Elə bil ayıqlıqda idi!" Anama bunları danışanda yaman güləcək! Bazara onun yanına qayıtmaq əvəzinə özgə evində yatdığıma görə məni tənbeh eləyəcək!

O, taxtdan sıçrayıb qalxdı, anasının yanına qaçmaq istədi, amma hiss elədi ki, bütün bədənini taxtaya dönüb, boynu da qırpıquru quruyub, başını zorla tərpədir. Burnu da hay deməmiş divara, şkafa dəyir, bir dəfə də qəfil dönəndə qapıya bərk dəydi. Dələlər, hinddonuzları Yakovun dövrəsində qaçırsın və ciyildəyirdilər, yaqın onu buraxmaq istəmirdilər. Qarının evindən çıxanda Yakov onları əl işarəsi ilə çağırırdı, o heç özü də onlardan ayrılı bilmirdi. Ancaq heyvancı-ğazlar ayaqlarındakı fındıq qabıqlarını tıqıldada-tıqıldada geri dönüb, otalara qaçdılar, oğlan da uzaqdan xeyli vaxt onların ciyil-tisini eşitdi.

Bildiyimiz kimi qarının evi bazardan uzaqdı, Yakov da bazara çatınca dar, əyri-üyrü döngələrdə çox dolaşdı. Küçələr basırıqdı. Hardasa lap yaxında, deyəsən barmaqla çırdanı göstərdilər, çünki hamı Yakovun yan-yörəsində qışqırırdı:

– Baxın görün nə eybəcər çırdandır? Hardan gəlib çıxıb bura? Nə uzun da burnu var! Baş da lap ciyinlərinin içindədir! Boyun-suzdur! Hələ əllərinə baxın!.. Lap dabanlarına dəyir!

Başqa vaxt olsaydı Yakov həvəslə çırdana tamaşa edərdi, ancaq bu gün vaxt yoxdu, anasının yanına tələsirdi.

Axır ki, Yakov gəlib bazara yetişdi. Yaman qorxurdu ki, anası onu döyəcək. Hanna hələ öz yerində oturmamışdı, səbətində də çoxlu tərəvəz vardı, demək, Yakov lap elə çox yatmamışdı. Hələ uzaqdan gördü ki, anası nəse kədərlidir; əlini çənəsinə qoyub oturmamışdı, rəngi solğundu.

Yakov anasına yaxınlaşmağa cürət etmədən, xeyli vaxt dayanıb ona baxdı. Nəhayət, ürəkənib arxadan asta-asta yanaşdı. Əlini onun ciyinə qoyub dedi:

– Nə olub ana? Mənə acığın tutub?

Hanna çevrilib Yakovu görəndə dəhşətdən çığırdı:

– Məndən nə istəyirsən, eybəcər çırdan! Çıx get, çıx get! Mən belə zərəfatı xoşlamıram.

Yakov qorxa-qorxa dedi:

– Nə danışırısan, ana? Yəqin sən xəstəsan! Məni neyçin qovursan?

Hanna daha da hirsələndi:

– Sənə deyirəm yolunla düz get! Zərəfatının əvəzinə sənə heç nə verən deyiləm, iyrenc idbar?!

Yazıq Yakov fikirləşdi: "Yəqin başına hava gəlib! İndi onu evə necə aparım?"

Ağlamsındı:

– Anacan, mənə yaxşı-yaxşı bax, axı, mən sənin oğlun Yakovam!

Hanna yanındakı satıcı arvadlara üz tutub qışqırdı:

– Bu lap ağ oldu! Bir bu qorxunc cırdana baxın! Mənim alıcılarımı ürküdüb qaçıрмаğı azdır, hələ mən dərdlini də ələ salır! Deyir, sənin oğlunam, Yakovam, yaramazın biri yaramaz!

Satıcı arvadlar yerlərindən qopub, Yakovun üstünə düşdülər:

– Nə cürətlə onun dərdinə gülürsən! Onun oğlunu yeddi il bundan qabaq oğurlayıblar. Şəkil kimi oğlandı! Rədd ol get burdan, yoxsa gözlerini çıxaranıq!

Yazıq Yakov bilmədi nə desin. Axı, o elə bu gün səhər anası ilə bazara gəlmiş, tərəvəzi yeribəyər elədi, sonra qarının evinə kələm apardı, orda xörək yedi, bir az yatdı, indi də qayıdıb gəlib. Satıcı arvadlar da yeddi ildən danışırlar. Ona, Yakova da iyrənc idbar deyirlər. Onun başına nə iş gəlib axı?

Gözüyaşlı Yakov ayaqlarını sürüyə-sürüyə bazardan uzaqlaşdı. Eybi yoxdur, anası onu tanımaq istəmiş, atasının yanına gəder.

Yakov fikirləşirdi: "Görürük, yəni atam da mənə qovacaq? Qapıda dayanıb, onunla söhbət elərəm".

O, çəkməçinin dükənına gəlmiş, çəkməçi həmişəki kimi oturub işləyirdi. Yakov qapıya yaxınlaşdı, içəri boylandı. Fridrixin başı isə elə qarışmışdı ki, əvvəlcə Yakovu heç görmədi də. Qəfildən başını qaldıranda, əlindəki bizlə eşməni yerə saldı, çığırdı:

– Bu nədir belə? Bu nədir?

– Axsamın xeyir, usta, – deyib Yakov dükana girdi. – Necəsiniz?

– Pis, əzizim, pis! – görünür, o da Yakovu tanımadı. – İşim heç düz getmir. Yaşım çox, köməyim yox, şeyird tutmağa da pul çatdırmıram.

Yakov soruşdu:

– Bəs oğlunuz yoxdur ki, sizə kömək eləsin?

Çəkməçi dedi:

– Bir oğlum vardı, adı Yakovdu. İndi iyirmi yaşı vardı, mənə böyük köməyi dəyirdi. Axı, onun cəmi on iki yaşı vardı, necə ağıllı oğlandı! Bu peşəni də öyrənirdi, həm də necə qəşəngdi! İndi mənimçin müştəri yığardı. İndi daha köhnə küləşə yamaq salmazdım, ancaq təzə başmaq tikərdim. Neyləyim, yəqin bəxtim beləymiş!

Yakov ürək-ürək soruşdu:

– Bəs indi oğlunuz hardadır?

– Onu birca Allah bilir, – çəkməçi dərdindən ah çəkdi. – Yeddi ildir ki, onu bazardan oğurlayıb aparıblar.

Yakov dəhşət içində təkrar elədi:

– Yeddi il!

– Bəli, əzizim, yeddi il. İndiki kimi yadımdadır: arvadım bazardan başılovlu qaçıb gəlmiş, nalə çəkdi, çığıra-çığıra dedi ki, axşamırdı, uşaq qayıtmayıb. Bütün günü onu axtarıb, hamıdan soruşub, gördüm deyən olmayıb. Mən həmişə deyirdim ki, axırı belə olacaq. Bizim Yakov gözəl uşaqdı, nə gizlədim, arvadım onunla fəxr eləyirdi, tez-tez adamlara qoşub göndərirdi. Oğlum alıcılara kömək eləyirdi, tərəvəzi, başqa şeyləri evlərinə aparırdı. Günah olar desəm ki, əli-boş qayıdırdı, mən həmişə arvadıma deyirdim: "Bax ha, Hanna! Şəhər böyük, pis adam da çox! Bizim Yakovun başına bir iş gəlməyə yaxşıdır" Elə də oldu! O gün bazara, qoca, eybəcər bir arvad gəlmiş, malı seçib-seçmələyir, axırda o qəder şey alır ki, özü aparı bilmir. Ürəyiyumşaq Hanna da oğlanı onunla göndərir... O vaxtdan da oğlan yoxa çıxır.

– Demək, o vaxtdan yeddi il keçib?

– Yazda yeddi il olur. Hər yerə xəbər verdik, evlərdən soruşduq, – axı onu çoxları tanıyırdı, qəşəng oğlanı hamı çox istəyirdi, – nə qəder axtarıdın, tapa bilmədik. Hannadan tərəvəz alan o arvad da o vaxtdan gözə dəymədi. Lap qoca, dünyada doxsan il ömür sürmüş bir qarı Hannaya demişdi ki, o yəqin zalım cadugər Kreyterveys imiş. O, əlli ildən bir şəhərə ərzaq almağa gəlir.

Çəkməyə çəkil vura-vura, uzun, burma eşməni darta-darta Yakovun atası əhvalatı belə nəql elədi. Yakov indi anladı ki, başına nələr gəlib. Demək o, yuxu görməyibmiş, həqiqətdə yeddi il dələ şəklində zalım cadugərə qulluq eləyibmiş. Hirsdən ürəyi partlayırdı. Qarı onun ömrünün yeddi ilini oğurlamışdı. Əvəzində qazandığı nə olmuşdu? Hindqozu qabığını təmizləməyi, şüşə döşəməni silməyi, bir də dadlı yeməklər bişirməyi öyrənmişdi!

Oğlan dükanın kənarında bir xeyli lal-dinməz dayandı. Nəhayət, çəkməçi soruşdu:

– Bəlkə dükanımda xoşunuza gələn nəse görürsünüz, cənab? Bəlkə bir cüt ayaqqabı alarsınız, ya da burunqabı? – O, pıçıldayıb güldü.

Yakov dedi:

– Mənim burnuma nə olub ki? Onunçun qabı neyləyirəm?

Dükənçi cavab verdi:

– Kefinizə baxın, amma mənim belə dəhşətli burnum olsaydı, boynuma alıram ki, onu çəhrayı dəri qaba salardım. Baxın, məndə elə münasib dəri parçası var. Düzdür, sizin burnunuz çox dəri aparacaq, ancaq yenə özünü bilin, cənab. Yəqin sizin burnunuz qapılara tez-tez dəyir.

Heyrətindən Yakov birçə kəlmə söz deyə bilmədi. O, əlini burnuna vurdu; burnu yekə və uzundu, az qala bir qarışdı. Yəqin zalım qarı onu eybəcər hala salmışdı. Elə buna görə anası onu tanımamışdı.

Az qala ağlaya-ağlaya dedi:

– Usta, burada güzgü varmı? Mən güzgüyə baxmalıyam, mütələq baxmalıyam.

Çəkməçi:

– Düzünə qalsa, cənab, – dedi, – fəxr eləməli vücudunuz yoxdur. Hər dəqiqə güzgüyə baxmağınız da vacib deyil. Bu adəti tərdidin, sizə yaraşmır.

Yakov yalvardı:

– Tez olun, tez olun mənə güzgü verin. Sizi inandırırıram ki, bu, mənə çox lazımdır. Lovğalıq üçün yox, inanın mənə...

Çəkməçinin acığı tutdu:

– Bəsdir, siz Allah! Məndə güzgü yoxdur! Arvadımın xırdaça bir güzgüsü vardı, onu da bilmirəm hara atıb. Əgər özünü belə baxmaq istəyirsinizsə, odur, Urbanın bərbərxanası üzbəüzdür. Orda iki sizin boyda güzgü var. Ürəyiniz nə qədər istəyir baxın. İndisə, salamat qalın.

Çəkməçi bunu deyərək, Yakovu yüngülcə itələyib dükandan çıxardı, dalınca da qapını örtüdü. Yakov tez küçəni keçdi və əvvəllər yaxşı tanıdığı ustanın bərbərxanasına gəldi. Dedi:

– Sabahınız xeyir, Urban. Sizdən böyük bir xahişim var: lütfən icazə verin sizin güzgünü baxım.

– Buyurun. Odur orda, sol divardadır! – Urban bərkdən güldü.

– Özünü heyran-heyran baxın, axı, dünya gözəlisiniz, zərif, qəmətli. Boğazınız durna boğazı, qollarınız şahzadə qızın qolları, burnunuz da findıq boyda, heç tapılan şey deyil. Siz, əlbəttə, burnunuzla bir az qürrələirsiniz, amma eybi yoxdur, buyurun özünü

baxın. Qoy deməsinlər ki, mən paxılıqdan sizə güzgümə baxmağa icazə vermədim.

Urbanın yanına baş, üz qıxdırmağa gələnlər onun zarafatına şaqqanaq çəkib güldülər. Yakov güzgüyə yaxınlaşdı və ixtiyarsız geri çəkildi. Gözlərində yaş göründü. Doğrudanmı bu odur, nəhəng burnu çənəsindən aşağı sallanırdı, boynu isə yerli-dibli yox idi. Baş çiyinlərinə batmışdı, onu heç döndərə bilmirdi. Boyu da yəddi il əvvəl olduğu kimi idi, lap balaca. Başqa oğlanlar bu illər örzində yuxarı boy atmışdı, Yakov isə eninə böyümüşdü. Kürəyi, sinəsi lap enli idi, o, yekə, içi dolu kəsəyə oxşayırdı. Nazik, qısa ayaqları ağır bədənini zorla çəkib aparırdı. Qolları isə əksinə, kişi qolları kimi idi, az qala yerə dəyirdi, barmaqları da qarmaq şəklindəydi. Zavallı Yakov indi belə halda idi.

O dərinə köks ötürüb fikirləşdi: “Bəli, oğlunu tanımamağın təəccüblü deyil, ana! Qonşularının yanında öyündüyün o oğul deyil!”

Qarının o səhər anasına yaxınlaşması yadına düşdü. Güldüyü hər şey – uzun burun da, eybəcər barmaqlar da ələ saldığı qarının ona hədiyyəsi idi. Onu boyunsuz qoyacağına söz vermişdi, sözünün üstündə də durdu...

Güzgüyə yaxınlaşıb Yakovu başdan ayağa süzən Urban gül-gülə soruşdu:

– Hə, özünə doyunca baxa bildinmi, gözəl oğlan? Belə gülməli cırdanı heç yuxuda da görə bilməzsən, vicdan haqqı. Bilirsizmi, balaca, mən sizə bir iş təklif etmək istəyirəm. Mənim bərbərxanama gələn çoxdur, amma əvvəlki kimi bol müştəri olmur. Ona görə ki, qonşu bərbər Şaum hardansa özünə bir pəhləvan tapıb, o da bütün müştəriləri onun bərbərxanasına çəkib aparır. Eh, pəhləvan olmaq elə bir hünər deyil, ancaq sizin kimi cumbulu olmaq ayrı məsələ. Mənim yanımda işə düzəlin, balaca. Yemək, geymək, otaq, hər şey verərəm, işiniz də ondan ibarət olacaq ki, bərbərxananın qapısında dayanıb, müştəri çağıracaqsınız. Hə, bir də, sabun köpüyü düzəltmək və dəsmal vermək. Belə işdə ikimiz də qazanırıq: mənim müştəri Şaumun müştərisindən çox olar, sizə də gələn çaypulu verər.

Yakov ürəyində çox incidi; necə yəni, onu bərbərxanada təlim yemi eləyirlər?! Amma neyləyə bilərdi, bu təhqirə də dözdü. Səbirlə, təmkinlə cavab verdi ki, işi çoxdur, burda qalib işləyə bilməz və çıxıb gətdi.

Yakovun bədəni cybəcər hala salınsa da, başı əvvəlki kimi yaxşı işləyirdi. Hiss eləyirdi ki, bu yeddi ildə lap yaşa dolub.

Küçədə gədə-gədə fikirləşirdi: "Bəla onda deyil ki, cybəcər hala düşmüşəm. Ürəyimə toxunan odur ki, atam da, anam da mənə it kimi qovdular. Gərək anamla bir də danışam. Bəlkə mənə tanıya bildi".

O yenə bazara yollandı, Hannaya yaxınlaşıb xahiş elədi ki, ona səbirlə qulaq assın. Qarının onu aparmasını, uşaqlıqda başına gələn hadisələri yadına saldı, qarının yanında yeddi il yaşadığını, ələ salıb güldüyünə görə onu əvvəlcə dələyə, sonra da cırtana döndərdiyini nəql etdi.

Hannan bilmirdi nə fikirləşsin. Cırtanın uşaqlığı barədə danışdıqlarının hamısı düz idi, ancaq yeddi il dələ olmağına heç cür inana bilmirdi.

O çığırdı:

– Bu ola bilməz!

Axırda Hanna qərara gəldi ki, əri ilə məsləhətləşsin. Səbətləri götürdü və Yakovla bərabər çəkməçinin dükanına gəldi.

Ərinə dedi:

– Bu cırtan deyir ki, o bizim oğlumuz Yakovdur. Cadugər qarının yeddi il qabaq onu bizdən oğurlayıb tilsimə saldığını mənə danışdı...

Çəkməçi acıqlı-acıqlı onun sözünü kəsdi:

– Belə de! Sənə elə bu cür də danışib? Dayan bir görüm, səfch! İndicə mən özüm bizim Yakov haqqında ona danışmışam, o da həmin deqiqə qaçıb sənəni başını tovlayıb... Deyirsən ki, səni tilsimə salıblar? Dayan, indi səni tilsimdən qurtararam.

Çəkməçi qayıışı qapıb Yakovun üstünə cumdu, ona o qədər çəkdi ki, oğlan ağlaya-ağlaya özünü dükandan bayıra atdı.

Yazıq cırtan bütün günü ac-susuz şəhəri dolaşdı. Heç kəs ona rəhm eləmədi, hamı ona acıqla güldü. Gecə də kilsənin quru, soyuq pilləkəni üstündə yatmalı oldu.

Gün çıxan kimi Yakov durdu, yenə küçələri dolaşmağa başladı. Fikirləşdi: "Bundan sonra necə yaşayacağam? Borbar üçün müştəri yığan da olmaq istəmirəm, oyunbazlıq eləyib pul yığmaq da. Anamla atam da mənə qovdular. Acından ölməməkçin indi mən neyləyim?"

Bu vaxt Yakovun yadına düşdü ki, dələ olub qarının evində yaşadığı müddətdə yaxşı xörək bişirməyi öyrənib. Qərara aldı ki, gedib Hersoqun aşpazı olsun.

Ölkənin hökmdarı Hersoq da məşhur qarınqulu və dadlı yeməkləri xoşlayan adam idi. O doyunca yemək həvəskarı idi və dünyanın hər yerindən saraya aşpazlar çağırırdı.

Yakov gözələdi, hava lap işıqlaşandan sonra Hersoqun sarayına yollandı.

Saray darvazalarına yaxınlaşan vaxt ürəyi bərk çırpınırdı. Qapıçılar nə üçün gəldiyini soruşub biləndə, Yakovu ələ salıb gülməyə başladılar, ancaq Yakov özünü itirmədi, mətbəxin böyüyünü görmək istədiyini dedi. Onu neçə həyətdən keçirdilər. Yolda Hersoqun nökrələrindən kim ona rast gəldisə, dalınca qaçıb qəhqəhə çəkdi.

Yakov bir də gördü ki, dalınca bir dəstə adam gəlir. Mehtərlər əllərindəki qaşovları yerə atmışdılar, oğlan uşaqları bir-birini öte-öte ona çatmaq üçün qaçırdılar, xalı çırpan döşəməsilənlər əl saxlamışdılar. Hamı Yakovu dövrəyə almışdı, həyətdə elə hay-küy vardı ki, elə bil şəhərə düşməni qoşunu girmişdi. Hər yandan çığırdılar:

– Cırtan! Cırtan! Cırtanı görürsünüz?

Nəhayət, əlində zirpə qamçı, kök, yuxulu eşikağası həyətdə çıxdı. Yoğun səslə çığırdı:

– Ey, bu nə hay-küydür? İt kimi hürürsünüz?! – Əlindəki qamçını hirsle mehtərlərin, nökrələrin kürəyinə çırpmağa başladı. – Bilmirsiniz ki, Hersoq hələ yatır?

Qapıçılar cavab verdilər:

– Bir görün sizin üçün kimi gətirmişik, cənab! Əsil cırtanı! Belasını yaqın ki, ömrünüzdə görməmişsiniz.

Yakovu görə eşikağası üz-gözünü turşutdu, gülməmək üçün dodaqlarını bir-birinə bərk sıxdı; mehtərlərin qabağında gülməyi özünə ar bildi. Oradakı adamları qamçı ilə qovub dağıtdı, Yakovun əlindən tutub saraya apardı və soruşdu ki, ona nə lazımdır. Yakovun mətbəx böyüyünü görmək istədiyini eşidəndə ucadan dedi:

– Düz demirsən, oğul! Sənə mən lazımım, eşikağası. Axı, sən Hersoqun cırtanı olmaq istəyirsən, elə deyil?

Yakov cavab verdi:

– Yox cənab. Mən aşpazam, hər cür nadir xörəklər bişirə bilərəm. Rica edirəm mənə mətbəx böyüyünün yanına aparasınız. Bəlkə o mənim aşpazlıq qabiliyyətimi yoxlamağa razılıq verdi.

Eşikağası dedi:

– Özün bilirsən, balaca, görünür, sən həm də səfeh oğlansan. Saray cırtından olsaydın, heç bir iş görməzdin, yeyib, içib, əylənərdin, gündə bir cür geyinərdin. Mətbəxə nəyinə lazımdır axı! Eybi yoxdur, ona hələ baxarıq. İnanmıram elə aşpaz olasan ki, Hersoqun özü üçün ləzzətli yeməklər hazırlayasan, aşpaz köməkçisi olmaq da sənə yaraşmır.

Bunu deyib, eşikağası Yakovu mətbəx böyüyünün yanına apardı. Cırtından ona təzim edib dedi:

– Mərhəmətli cənab, sizə usta aşpaz görə bilərsiniz deyil ki?

Mətbəx böyüyü Yakovu başdan ayağa süzdü, şaqqanaq çəkib güldü:

– Sən aşpaz olmaq istəyirsən? Elə bilirsən ki, bizim mətbəxin pilotələri yastı-yapalaqdır? Axı, sən barmaqların ucunda qalxsan da, pillənin üstündə heç nə görməyəcəksən. Yox, balaca dostum, mənim mətbəximdə aşpaz olmağı sənə məsləhət görən adam sənə elə salıb.

Bunu deyib mətbəx böyüyü bərkdən güldü, sonra eşikağası da, otaqda olanlar da şaqqıldayıb güldülər. Amma Yakov pərt olmadı. Dedi:

– Cənab mətbəx böyüyü! Mənə bir-iki yumurta, bir az un, çaxır, ədviyyat verməyə yaqın ki, heyfiniz gəlməz. Ləzzətli bir yemək bişirməyi mənə əmr eləyin, bunu üçün də nə lazımsa verin. Mən xörəyi hamının gözü qabağında bişirərəm, siz də deyərsiniz: “Bax, bu əşil aşpazdır!”

Yakov xırda gözlərini parıldada-parıldada, başını inandırıcı tərzdə tər-pədə-tər-pədə mətbəx böyüyünü çox dilə tutdu. Axırı ki, mətbəx böyüyü razılaşdı. Dedi:

– Yaxşı. Zərəfat xatirinə sınaqdan keçirək! Hamımız, siz də, cənab eşikağası, gedək mətbəxə.

O, eşikağasının qoluna girdi, Yakova da əmr elədi ki, dalınca gəlsin. İri, bəzəkli otaqlardan, uzun dəhlizlərdən keçib, nəhayət, mətbəxə gəlib çatdılar. Bu, hündür tavanlı geniş bir otaq idi, iyirmi gözlü nəhəng pilotəsi vardı. Altı da gecə-gündüz yanırdı. Mətbəxin ortasında hovuzun içində baliqlar üzürdü, divardakı mərmər və taxta ləmələrdə bahalı qab-qacaq vardı. Mətbəxə bitişik on nəhəng anbarda azuqə, ləzzətli yeməklər saxlanırdı. Aşpazlar, aşpaz köməkçiləri, qab-yuyanlar qazanları, tavaları, qaşıqları, bıçaqları taqquıldada-taqquıldada

mətbəxdə ora-bura qaçırdılar. Mətbəxin böyüyünü görəndə onlar hamısı yerində dondu, mətbəxə sükut çökdü; təkə pilotədəki alovun çırtılması, bir də hovuzdakı suyun pıçılması eşidildilər.

Mətbəxin böyüyü səhər naharları müdirindən, gonbul, hündür qalpaqlı aşpazdan soruşdu.

– Cənab Hersoq bu gün birinci səhər naharına nə sifariş eləyib?

Aşpaz hörmətlə cavab verdi:

– Zati-aliləri Hamburq xəmir yumruları ilə Danimarka şorbası sifariş buyurub.

Mətbəxin böyüyü sözünə davam elədi:

– Yaxşı. Cırtından, sən eşitdin cənab Hersoq nə yemək istəyir? Belə çətin xörəkləri sənə etibar etmək olar? Hamburq xəmir yumrularını dünyada hazırlaya bilməzsən. Bu, bizim aşpazların sirlidir.

Cırtından savab verdi:

– Ondan asan nə var?! – (O dələ olanda qarı üçün tez-tez belə xörəklər bişirirdi.) Şorba üçün mənə, bu otları, ədvəcatı, vəhşi qaban piyi, yumurta və yerləyi verin. Xəmir yumruları üçün də, – o, səsinə yavaşıtdı ki, sözlərini mətbəx böyüyündən başqa heç kəs eşitməsin, – xəmir yumruları üçün də mənə dörd cür ot, bir az pivə, qaz piyi, zəncəfil, bir də “mədə rahatlığı” deyilən ot lazımdır.

Aşpaz heyərlə çığırdı:

– Vədicən haqqı, düz deyir! Xörək bişirməyi sənə hansı sehrkar öyrədib! Sən hər şeyi bir-cə-bircə saydın. “Mədə rahatlığı” otunu mən özüm ilk dəfədir eşidirəm. Onu xəmir yumurtasına qatsan, yaqın ki, ləzzətli olar. Aşpaz deyilsən, aləmsən!

Mətbəxin böyüyü dedi:

– Heç ağlıma da gəlməzdi! Qoy bir sınaqdan keçirək. Ona azuqə, qab-qacaq, nə lazımsa, hər şey verin, qoy Hersoq üçün səhər naharı hazırlasın.

Aşpaz köməkçiləri onun əmrinə yerinə yetirdilər, ancaq lazım olan şeyləri pilotənin üstünə yıqanda və cırtından xörəyi bişirmək istəyəndə məlum oldu ki, pilotənin yuxarisına onun ancaq uzun burnunun ucu çatır. Kətili pilotənin yanına çəkməli oldular, cırtından da kətilin üstünə çıxıb, işə başladı. Aşpazlar, aşpaz köməkçiləri, qab-yuyanlar cırtından dövrəyə aldılar, heyərlə gözlərini bəzəldib onun cəldliklə, ustalıqla xörək bişirməyinə tamaşa etməyə başladılar.

Cırdan hər şeyi hazırlayandan sonra əmr elədi qazanların ikisini də odun üstünə qoysunlar və o deməyincə götürməsinlər. Sonra saymağa başladı: bir, iki, üç, dörd... beş yüzə qədər sayıb, çığırdı: "Bədir!"

Aşpaz köməkçiləri qazanları odun üstündən götürdülər, cırdan da mətbəx böyüyünə təklif elədi ki, xörəkdən dadsın.

Baş aşpaz əmr verdi ki, qızıl qaşığı versinlər. Onu hovuzda yaxaladı və mətbəxin böyüyünə verdi. O da təntənə ilə pələyə yaxınlaşdı, buğlanan qazanların qapaqlarını götürdü, şorbadan və yumru xəmirərdən daddı. Bir qaşık xörək yeyib, ləzzətdən gözlərini yumdu, dilini marçılatdı və dedi:

– Qiyamətdir, şərəfime and olsun, qiyamətdir! Dadmaq istəmirsinizmi, cənab eşikağası?

Eşikağası baş əyib qaşığı aldı, xörəkdən daddı və ləzzətdən yerindən tullandı.

Dedi:

– Xətrinizə dəymək istəmirəm, əziz səhər nahar müdiri, siz gözəl, təcrübəli aşpazsınız, ancaq heç vaxt bu cür şorba və xəmir yumrusu bişirməmişiniz.

Aşpaz da hər iki qazanın xörəyindən daddı, cırdanın əlini hörmətlə sıxıb dedi:

– Sən böyük ustasan, balaca! Sənin "mədə rahatlığı" otun şorbaya da, xəmir yumrularına da ayrı cür dad verib.

Bu vaxt Hersoqun nökrəri mətbəxə girib, öz ağası üçün səhər naharı istədi. Yeməkləri o dəqiqə gümüş qablara qoyub, yuxarı göndərdilər. Çox razı qalmış mətbəx böyüyü cırdanı öz otağına apardı, onun kim olduğunu, hardan gəldiyini soruşmaq istədi. Elə təzəcə oturub söhbət eləyirdilər ki, Hersoqun elçisi gəlib, mətbəx böyüyünü Hersoqun yanına çağırdı. Mətbəx böyüyü tez ən yaxşı libasını geydi və elçinin dalınca yemək otağına yollandı.

Hersoq öz dərin kreslosunda yayxanmışdı. O, boşqablardakı xörəklərin hamısını yemişdi, indi ipək yayıqla dodaqlarını silirdi. Ləzzətdən xoşhallaqla gülümsəyir, təmdən həzz alırdı.

Mətbəx böyüyünü görəndə dedi:

– Bura bax, mən sənin biş-düşündən həmişə razı qalmışam, amma bugünkü səhər naharı ayrı cür dadlı idi. De görüm, bu xörəyi hazırlayan aşpazın adı nədir, ona bir neçə dukat mükafat göndərim.

Mətbəx müdiri dedi:

– Cənab, bu gün qərribə bir ohvalat olub.

O, mütləq saray aşpazı olmaq istəyən bir cırdanı bu gün səhər onun yanına gətirdiklərini Hersoqa nəql elədi. Onun hekayətini eşidən Hersoq çox təəccübləndi. Əmr elədi cırdanı hüzuruna gətirsinlər, cırdan gələndə Hersoq onu sorğu-suala tutdu. Yazıq Yakov yeddi il dələ şəklinə qarıya qulluq elədiyini demək istəmirdi, amma yalan danışmağı da xoşlamırdı. Buna görə Hersoqa təkcə onu dedi ki, indi nə atası var, nə anası, xörək bişirməyi də ona bir qarışdırıb. Hersoq bir xeyli vaxt cırdanın qərribə görkəmindən mözələndi, axırda dedi:

– Yaxşı, qal mənim sarayımda. İldə səne əlli dukat pul, bir bayram paltarı, üstəlik, iki şalvar verərəm. Əvəzində hər gün mənim üçün səhər naharı hazırlayacaqsan, günorta yeməyini bişirəndə göz qoyacaqsan, ümumiyyətlə, süfrəmin ixtiyarı səndə olacaq. Bir də ki, mən xidmətçilərimin hamısına ləqəb vermişəm. Sənin də adın olacaq Burun Cırdan. Mətbəx böyüyünün köməkçisi rütbəsini alacaqsan.

Burun Cırdan Hersoqa yerəcə baş əyib, mərhəmətinə görə razılıq elədi. Hersoq onu müroxxəs eləyəndə, Yakov sevincək halda mətbəxə qayıtdı. İndi daha ümidsiz vəziyyətdən qurtarmışdı, sabahkı gün üçün narahat olmayacaqdı. O öz ağasının xəcalətindən çıxmaq istədi, ölkənin hökmdarı da, bütün saray adamları da balaca aşpazın ustalığından ağzıdolusu tərif söyləməyə başladılar. Bu Cırdan saraya gələndən bəri Hersoq elə bil tamam başqa adam olmuşdu. Qabaqlar yemək xoşuna gəlməyəndə boşqabları, stəkanları aşpazların təpəsinə çırpardı, hətta bir dəfə elə hirsələnmişdi ki, pis qızardılmış dana ayağını mətbəx böyüyünün başına vurmuşdu. Dana ayağı yazığın alına dəymişdi, o da üç gün yataqdan qalxa bilməmişdi. Xörək hazırlayanda aşpazların hamısının əl-ayağı əsirdi.

Lakin Burun Cırdanın saraya gəlməsilə hər şey dəyişmişdi. İndi Hersoq, əvvəlki kimi, gündə üç dəfə yox, beş dəfə nahar eləyirdi, həmişə də cırdanın biş-düşünü tərifləyirdi. Bütün xörəklər ona dadlı-ləzzətli gəlirdi. Hersoq günü-gündən şişib kökəlirdi, Cırdanı da, mətbəx böyüyünü də tez-tez süfrəsinə dəvət eləyib, hazırladıqları təamlardan özlərinə yedirdirdi.

Şəhər camaatı bu qiyamət cırdana heyran olmuşdu. Saray mətbəxinin qapısı ağzına gündə xeyli adam yığılırdı; adamlar baş əspaza yalvarırdılar ki, cırdanın xörək bişirməyinə gözlərinin ucu ilə baxmağa icazə versin. Şəhərin dövlətlikləri isə çalışırdılar Hersoqdan icazə alsınlar ki, öz əspazlarını saray mətbəxinə göndərsinlər. Onlar da cırdandan xörək bişirməyi öyrənsinlər. Bu, cırdana xeyli gəlir gətirirdi, hər şeyird üçün ona gündə yarım dukat verirdilər, o da bütün pulları o biri əspazlara paylayırdı ki, ona paxıllıq etməsinlər.

Bu minvalla Yakov sarayda iki il yaşadı. Hərgah onu tanımayıb qapıdan qovmuş ata-anasını belə tez-tez xatırlamasaydı, cırdan taleyindən yerdən göyəcən razı qalardı. Ancaq bu fikir onun ürəyini sıxırdı.

Günlərin birində onun başına belə bir əhvalat gəldi.

Burun Cırdan yaxşı bazarlıq eləyirdi. Bazara həmişə özü gedir, Hersoq süfrəsi üçün qaz, ərək, göyerti, tərəvəz seçib alırdı. Bir şəhər yenə qaz almağa getdi və çox yubandı, çünki yağlı qaz tapa bilmirdi. Bazarı ələk-vələk elədi, axtardı. İndi daha heç kim cırdana gülmürdü. Hamı ona baş əyir, hörmətlə yol verirdi. Cırdan hansı satıcıdan qaz alsaydı, o satıcı sevinərdi.

Gəzişə-gəzişə Yakov qəfildən bazanın qurtaracağında, satıcı arvadlardan aralı əvvəl görmədiyi bir arvad gördü. O da qaz satırdı, ancaq başqaları kimi malını tərifləmirdi, lal-dinməz oturmuşdu. Yakov arvada yaxınlaşıb qazlarına baxdı. Elə əsil axtardığı idi. Yakov qəfəsqarıncıq üç qaz aldı – iki erkək, bir diş. Qəfəsi çiyninə qoyub, saraya tərəf yollandı. Birdən gördü ki, qazların ikisi qaqqıldayıb qanadlarını çırpır, lap əsil erkək qaz kimi, üçüncü, diş qaz isə sakitcə oturub, həm də elə bil ah çəkir.

Yakov fikirləşdi: "Bu diş qaz naxoşdur. Saraya çatan kimi görək onu kəşdirəm, yoxsa ölər".

Qaz elə bil onun fikrindən keçənləri başa düşdü. Dedi:

Sən kəsmə məni,
Dişlərim səni.
Boynumu üzsən,
Tez öləcəksən.

Yakov az qaldı qəfəsi əlindən salsın. Qışqırdı:

– Məcəzədir ki! Demə, siz danışı bilirsiniz, xanım qaz! Qorxma, belə qiyamət qazı kəsmərəm. And içirəm ki, sən həmişə qaz libasında gəzməmişən. Axı mən də vaxtilə dələ idim.

Qız cavab verdi:

– Düz deyirsən. Mən anadan quş doğulmamışam. Heç kimin ağlına gəlməzdi ki, böyük Vitterbokun qızı Mimi ömrünü mətbəx stolunun üstündə, əspaz bıçağı altındakı başa vuracaq.

Yakov heyran-heyran dedi:

– Narahat olmayın, əziz Mimi! Bir nəfər sizə bıçaq toxundursa, mən, namuslu adam, adımı, əlahəzrətin baş əspazı adımı dəyişərəm. Siz gözəl qəfəsdə, mənim otağında yaşayacaqsınız, mən özüm sizi yemləyəcəyəm, sizinlə danışacağam. O biri əspazlara deyəcəyəm ki, bu qazı xüsusi otlarla Hersoq üçün bəsləyirəm. Bir ay keçməz ki, sizi azad etmək üçün yol taparam.

Kövrəlmiş Mimi cırdana təşəkkür elədi, Yakov da sözünün üstündə durdu. Mətbəxdəkilər dedi ki, diş qazı heç kəsə belli olmayan üsulla bəsləyəcək və qəfəsi öz otağına apardı. Mimi qaz yemi ilə yemlənmirdi, cırdan ona şirniyyat, cürbəcür ləziz yeməklər verirdi, vaxt tapan kimi də söhbət etmək üçün yanına qaçırdı.

Mimi Yakova danışdı ki, onu bir cadugər qarı qaza döndərüb bu şəhərə gətirib; atası məşhur sehrbaz Vitterbok vaxtı ilə bu qarı ilə dalaşmış. Cırdan da başına gələn əhvalatı Mimiyə nəql elədi. Mimi dedi:

– Mən sehrdən az-maz baş açıram, atam mənə bir az tilsim öyrətdib. Mənə belə gəlir ki, sən qarı üçün evinə kələm gətirəndə, o şorbaya tökdüyü sehrli otla səni tilsimə salıb. Əgər bu otu tapıb iyləsən, təzədən dönüb əvvəlki halına düşə bilərsən.

Bu sözlər cırdana təsəlli olmadı, axı, həmin otu hardan tapaçaqdı? Amma yenə də ürəyində ümid qığılcımı yandı.

Bu əhvalatdan bir neçə gün keçmiş Hersoqun qonşusu və dostu olan bir knyaz ona qonaq gəldi. Hersoq həmin dəqiqə cırdanı çağıraraq dedi:

– Vaxt çatıb, sən görək sübut eləyəsən ki, mənə canla-başla xidmət göstərirsən və öz sənətinə yaxşı bələdsən. Mənə qonaq gəlmiş bu knyaz xörək sərrafıdır və dadlı yeməklər xoşlayır. Görək bizə elə xörəklər bişirəsən ki, knyaz hər gün heyran olasın. Nə qədər ki

knyaz mənim qonağımdır, bir xəbəri iki dəfə məbada süfrəyə gətirən. Yoxsa mənə mərhəmət gözləmə. Nə lazımdırsa, xəzinədarımdan al, istəyirsən bizə lap qızardılmış qızıl ver, amma knyazın yanından məni biabır etmə.

Yakov baş əydi:

– Narahat olmayın, əlahəzrət. Ləzzətli xörəklər xoşlayan sizin knyazı razı salaram.

Burun Cırdan canı-dildən işə girdi. O bütün günü isti pilətinin qabağında dayanır, cır səslə aramsız əmlər verirdi. Aşpazlar, aşpaz köməkçiləri mətbəxdə vurmuxur, onun hər kəlməsinə əməl edirdilər. Hersoqa xoş gəlmək üçün özü də əlləşirdi, başqalarını da yorurdu.

İki həftə idi ki, knyaz sarayda qonaq idi. Onlar gündə beş dəfə nahar eləyirdilər, Hersoq da həzz alırdı. O gördü ki, cırdanın xörəkləri qonağın xoşuna gəlir. On beşinci gün Hersoq Yakovu qonaq otağına çağırırdı, onu knyaza göstərərək soruşdu ki, cırdanın aşpazlığından razı qalıbmı?

Knyaz cırdana dedi:

– Qiyamət xörək bişirirsən və gözəl yeməyin də nə demək olduğunu bilirən. Mən burda qonaq qaldığım müddətdə birçə yeməyi də süfrəyə iki dəfə verməmişəm, hazırladıqların da hamısı çox ləzzətlidir. Amma, de görüm, indiyəcən neyçin bizi “kraliça kəməsinə” qonaq eləməmişən? Dünyada ən ləzzətli kəmə odur.

Cırdanın üreyi düşdü: ömründə belə kəmənin olduğunu eşitməmişdi. Ancaq pərtliyini üzə vurmayıb, cavab verdi:

– Hörmətli cənab, mən ümidvaram ki, siz hələ xeyli vaxt bizdə qonaq olacaqsınız, “kraliça kəməsi”nə də vidalaşanda sizi qonaq edim. Axı siz yaxşı bilirsiniz ki, bu, bütün kəmələrin şahıdır.

Hersoq güldü:

– Belə de! Sən heç məni də “kraliça kəməsi”nə qonaq eləməmişən. Yəqin onu mən öləndə bişirəcəksən ki, son dəfə ləzzət aparım. Ancaq əhsan üçün başqa bir şey fikirləş! “Kraliça kəməsi” də səhər süfrədə olsun! Eşitdin?

– Baş üstə, cənab Hersoq, – deyib Yakov qanıqara halda, fikir-xəyal içində otaqdan çıxdı.

Biabır olacağı gün yetdi! Hardan öyrənəcək ki, bu kəməni necə bişirirlər?

Cırdan öz otağına çəkilib acı-acı ağladı. Qəfəsdəki Miminin ona yazığı gəldi. Soruşdu:

– Neyçin ağlayırsan, Yakov? – Yakov “kraliça kəməsi” əhvalatını ona danışdı, Mimi dedi: – Gözünün yaşını sil və ürəyini sıxma. Bu kəməni bizim evdə tez-tez bişirirdilər, onu necə hazırladıqları da deyəsən yadımdadır. Bir qədər un götür, ona bu, bu ədvvatları qat, kəməni də olsun hazır. Əgər içində nəyisə çatmırsa, eyib etməz. Hersoqla knyaz onsuz da başa düşməyəcəklər. Çox elə incə zövqləri də yoxdur.

Burun Cırdan sevinliyindən əhli-b-düşdü, o dəqiqə də kəməni bişirməyə başladı. Əvvəlcə bir balacasını bişirib mətbəx müdirinə verdi ki, dadın. O da dedi ki, çox ləzzətlidir. Onda Yakov irisini də bişirib, isti-isti Hersoqa göndərdi. Özü də bayram paltarını geyib yemək otağına getdi ki, görsün təzə kəməsi Hersoqla knyazın xoşuna gəlirmi.

O, içəri girəndə xidmətçi kəmədən iri bir parça kəşib, gümüş ərsin üstündə knyaza təqdim edirdi, sonra da bir parça Hersoqa verdi. Hersoq birdəfəyə tikənin yarısını dişlədi, çeynəyib uddu və razı halda stolun arxasına söykəndi. Xoşhəlləqlə dedi:

– Bəh-bəh, nə ləzzətlidir! Əbəs yerə bu kəməyə kəmələr şahı demirlər. Amma mənim cırdanım da bütün aşpazların şahıdır. Doğru demirəmmi, knyaz?

Knyaz xırdaca bir tikəni ehtiyatla dişlədi, yaxşı-yaxşı çeynədi, dili ilə yaydı və minnətlə gülümsünüb, boşqabı könara çəkdi:

– Pis yemək deyil! Amma “kraliça kəməsi”nə çatmaz. Mən bilirəm belə olacaq!

Hersoq hirsindən qızardı, qaşqabağını töküüb çıxırdı:

– Yaramaz cırdan! Nə cürətlə öz ağanı belə biabır eləyirsən? Bu bişirdiyin üçün boynunu vurmaq lazımdır!

Yakov diz çöküb qışqırdı:

– Cənab! Mən bu kəməni qaydasınca bişirmişəm. Nə lazımsa ona qatmışam.

– Yalan deyirsən, alçaq! – Hersoq cırdana bir təpik vurdu. – Mənim qonağım nəhaqdan deməzdi ki, kəməyə nəşə qatılmayıb. Əmr eləyəcəyəm sənə özünü üyüdüb kəmənin içinə qoysunlar. cybəcər birini!

– Mənə rəhminiz gəlsin! – Cırdan zarıyıb, knyazın otağından yapışdı. – Bir ovuc undan, bir tikə ətdən ötrü məni öldürməyin! Deyin görüm bu kətinin nəyi çatmır, nəyin belə xoşunuza gəlmir?

Knyaz gülüb dedi:

– Bunun sənə köməyi dəyməz, Burun, mənim əzizim. Mən hələ dünən fikirləşmişdim ki, sən kəteni mənim aşpazım kimi bişirə bilməyəcəksən. Onun içində burda heç kəsin tanımadığı bir ot qatılmayıb. Otun adına “afiyət olsun” deyirlər. Bu ot qatılmayanda “kraliça kətesi”nin təmi qaydasınca olmur və sənin ağan heç vaxt mənim üçün bişirilən kətədən dada bilməz.

Hersoq çıxırdı:

– Yox, mən onu dadacağam, özü də lap tez! Hersoq vicdanıma and içirəm, ya sabah siz o cür kəteni süfrəmdə görəcəksiniz, ya da bu yaramazın başı mənim sarayımın darvazası üstündə sancılacaq. Rədd ol, itin biri it! Canını qurtarmaq üçün sənə bir gün vaxt verirəm.

Zavallı cırdan ağlaya-ağlaya öz otağına gəlib, qaza şikayətləndi, dərini açdı. Yox, daha ölümdən yaxa qurtara bilməyəcəkdi! Axı “afiyət olsun” adında otun olduğunu ömründə eşitməmişdi.

Mimi dedi:

– Əgər çətinlik təkə bundadırsa, mən sənə kömək eləyə bilərəm. Atam mənə bütün otları tanıdıb. Bu əhvalat iki həftə əvvəl olsaydı, sən doğrudan da ölümdən can qurtarmayacaqdın, amma bəxtindən, indi təzə ay doğub, həmin ot bu vaxtlar çiçəkləyir. Sarayın yan-yörəsində qədim şabalıd ağacları varmı?

Cırdan sevincək qışqırdı:

– Hə, ha! Bağda, lap yaxınlıqda üç-dörd şabalıd ağacı bitir. Onları neyləyirsən axı?

Mimi cavab verdi:

– Bu ot ancaq qədim şabalıd ağacının altında bitir. Boş yere vaxt itirməyə, gedək onu axtaraq. Məni qucağına götür, saraydan çıxar.

Cırdan qazı qucağına aldı, saray darvazalarına tərəf getdi. Çıxmaq istəyəndə qapıçı onun yolunu kəsdi. Dedi:

– Yox, mənim əzizim Burun, mənə möhkəm tapşırıqlar ki, səni saraydan buraxmayım.

Cırdan soruşdu:

– Yəni, bağda da gözə bilmərəm? Xahiş edirəm, lütfən baxıcı- nın yanına bir adam göndərin, soruşsun mən bağda gözib ot yığa bilərəmmi?

Qapıçı baxıcının yanına adam göndərdi, baxıcı da izin verdi, axı, bağ uca hasar içinə alınmışdı, qaçmaq mümkün deyildi.

Bağa çıxan cırdan Mimini yerə qoydu, o da ayaqlarını çəkə- çəkə göl qırağında bitmiş şabalıd ağaclarının yanına getdi. Yakov da büzüşə-büzüşə onun dalınca düşdü. Gedə-gedə fikirləşdi: “Əgər Mimi həmin otu tapmasa, özümü gölə atacağam. Hər halda bu, boynu vurulmaqdan yaxşıdır”.

Bu ara Mimi şabalıd ağaclarının altını bircə-bircə yoxladı, dim- diylə otları çək-çevir elədi, heyhat, “afiyət olsun” otu heç yerdə tapılmadı. Dişi qaz acı göz yaşını tökdü.

Qaş qaralır, otların saplağını ayırmaq çətinləşirdi. Qəfildən cırdan gölün o biri sahilinə baxdı və sevincək qışqırdı:

– Ora bax, Mimi, görürsən, o tayda bir dənə də iri şabalıd ağacı var! Gedək orda da axtaraq, bəlkə mənim bəxtim o ağacın altındadır.

Dişi qaz qanadlarını bir-birinə ağır-ağır çırpıb uçdu, qısa ayaqlı cırdan da onun dalınca götürüldü. Körpünü keçib, özünü şabalıd ağacına çatdırdı. Qol-budaqlı, sıxarpaqlı ağacın altında alaqlanılıqda heç nə görünmürdü. Birdən Mimi qanadlarını çırpdı, sevindiyyindən həтта tullandı da. Dimdiyi tez otun arxasına soxdu, bir çiçək qopartdı, ehtiyatla onu Yakova uzadıb dedi:

– Bu “afiyət olsun” otudur. Burda bol bitib, sənə xeyli vaxta bəs elər.

Cırdan çiçəyi alıb, fikirli-fikirli ona baxdı. Tünd, xoş iyi vardı. Nədənə toyuğun içini doldurmaq üçün qarının anbarında ot seçib axtardığı, yaşılmtıl saplaqları, sarı haşiyəli al-qırmızı çiçəyi olan ot tapdığı Yakovun yadına düşdü.

Birdən cırdan həyəcədən titrəyib qışqırdı:

– Bilirsən, Mimi, deyəsən, məni dələdən cırdana döndərən həmin çiçəkdir! Qoy bir onu iyləyim.

Mimi dedi:

– Tələsmə. Bu otdan bir dəstə yığıb sənə otağına gedək. Her- soqa qulluq elədiyin vaxtda yığdığın pulu da, başqa şeyləri də yığış- dır, sonra bu səhrli otun gücünü sınayaq.

Səbirsizlikdən ürəyi bərk çırpınsa da, Yakov Miminin sözüne qulaq asdı. Qaç-a qaça özünü otağa saldı. Yüz dukat pulu, paltarını düyünçəyə yığdı, uzun burnunu çiçəklərin içinə basıb iyələdi. Birdən əzələləri şaqqıldadı, boynunu uzandı, başı o dəqiqə çiyinlərindən qalxdı, burnu get-gedə gödəldi, ayaqları da get-gedə uzandı, küreyi, sinəsi hamarlanıb düzəldi. Yakov dönüb əsil adam oldu. Mimi Yakova heyrtlə baxdı, baxdı, sonra çığırdı:

– Necə qəşəngsən! İndi o eybəcər cırtana heç oxşamırsan!

Yakov çox sevindi. Həmin dəqiqə valideynlərinin yanına qaçmaq istədi, ancaq xilaskarını atıb gedə bilmədi.

– Sən olmasaydın, əziz Mimi, mən ömrüm boyu cırtan olub qalacaqdım, bəlkə də cəlladın baltası altına düşəcəkdım, – deyib, qazı sıgalladı. – Mən sənəin xəcalətindən çıxmalıyam. Səni atanın yanına aparacağam ki, tilsimini sındırsın. Axı, o bütün sehrbazların ən ağıllısıdır.

Mimi sevindi-yindən ağladı, Yakov onu qucağına götürüb, sinəsinə sıxdı. Heç kəsi duyuq salmadan saraydan çıxdı, görün də onu heç tanımadı; Mimi ilə dənizə, atası sehrbaz Vitterbokun yaşadığı Qotland adasına yollandı.

Uzun səyahətdən sonra axır ki, adaya yetişdilər. Vitterbok o saat tilsimi sındırdı, Yakova çoxlu pul, xələt verdi. Yakov yubanmadan doğma şəhərinə gəldi. Ata-anası onu görüb sevindi. Axı o elə qəşəng olmuşdu ki! Həm də çoxlu pul götürmüşdi.

Hersoq barəsində də danışmaq lazımdır.

Şəhəri gün Hersoq öz vədinə əməl etmək, knyazın dediyi otu tapmayıbsa, cırtanın boynunu vurdurmaq istədi. Ancaq Yakov heç yerdə tapılmadı.

Onda knyaz dedi: Hersoq cırtanı qəsdən gizlədib ki, ən yaxşı əspazından məhrum olmasın. Onu yalançı adlandırdı. Hersoq bərk hirsələndi və knyaza müharibə elan etdi. Xeyli döyüşlərdən, vuruşlardan sonra, axır ki, barışdılar və bu barışıq bayram etmək üçün knyaz öz əspazına ömr elədi əsil “kraliça kətəsi” bişirsin. Onların arasındakı barışıq elə də adlandırdılar: “Kətə barışıqı”.

Vəssalam, Burun Cırtanın nağılı da burda qurtardı.

Bir zamanlar yer üzündə Ləbəkən adında fəqir bir dərzi şagirdi yaşayırdı, dərziilik sənətini də İskəndəriyyə şəhərində mahir bir ustadən öyrənmişdi. Heç kəs deyə bilməzdi ki, Ləbəkən əlində iynəni tuta bilmir, oksinə onun əlindən çox zərif iş çıxırdı. Ona tənbəl demək də ədalətsizlik olardı, amma nəse bir nöqsanı vardı: bəzən saatlarla tikmədən ayrılmırdı, iynə əlində qızır, sap alışıb yanırdı, gördüyü işin də misli-bərabəri olmurdu. Başqa vaxt da, həm də tez-tez oturub fikrə gedirdi; belə vaxtlarda gözüni uzaqlara dikir və elə qoribə görmək alırdı ki, onun sahibi də, başqa şagirdlər də ona baxıb deyirdilər: “Ləbəkən yenə də özünə əsil-nəcəbətli adam görməyi verib!”

Cümə günləri, adamlar ibadətəndən evlərinə, iş-gücünə qayıdan vaxt Ləbəkən böyük zəhmət və məhrumiyyətlər bahasına aldığı qəşəng libas oynındə, məsciddən çıxıb, asta-asta, vüqarlı yerləşə şəhər meydanlarını, küçələrini gəzirdi. Ona rast gələn dostlarından birisi: “Salaməleyküm”, ya da: “Necəsən, dostum Ləbəkən?” deyəndə, o, hörmətlə ona əl ələyir, ya da uzaqbaşını özünü çəkə-çəkə başını tərpedirdi. Əgər sahibi zarafatla “səndən nə şahzadə olardı!” desəydi, Ləbəkən sevinər, cavab verərdi: “Siz də bunu hiss etməsiniz?”, ya da deyərdi: “Mən özüm çoxdan bu fikirdəyəm!”

Fəqir dərzi şagirdi Ləbəkən bir xeyli vaxt özünü bu sayaq apardı, sahib də onun səfəhliyinə dözdü, çünki o, pis adam deyildi, yaxşı da sənətkardı. Amma günlərin birində sultanın qardaşı Solimin yolu İskəndəriyyədən düşdü, toy libasının harasını isə düzəltmək üçün onu dərziyə göndərdi, dərzi də libası Ləbəkənə verdi, çünki ən zərif işləri o görürdü. Axşam sahib və usta şagirdləri işdən sonra evə dağılışanda, hansı bir qüvvəsə Ləbəkəni geri, hökmdarın qardaşının libası asılmış dərziyanaya çəkdi. Libasın qızılı tikməsinə, məxmərin, ipəyin parlıtısına tamaşa edə-ədə xeyli vaxt fikirli-fikirli dayandı. Özünü saxlaya bilməyib libası geydi, libas da elə bil oyninə biçilmişdi. Otaqda o baş-bu başa gedə-gedə Ləbəkən öz-özündən soruşdu: “Yəni mən şahzadəyə oxşamıram? Sahib özü demirdimi mən anadan olanda şahzadə doğulmuşam?” Libasla bərabər onda elə bil şahənə odalar da yarandı; o doğrudan da özünü əsil şahzadə hesab ələyib, elə o adla da uzaq ölkələrə səfərə çıxmaq qərarına gəldi; zahiri

yazıq görkəmi arxasında onun əsil-nəcəbətini görməyən bu axmaq adamlar diyarından uzaqlaşmağı qət elədi. Bu dəbdəbəli libası sanki xeyrxah pəri ona yetirmişdi, buna görə həmin misilsiz bəxşişi ölədən vermək istəmədi, kəsib düşüncəsini qoltuğuna vurub, zülmət gecədə İskəndəriyyənin darvazasından çıxdı.

Yol uzunlu təzə şahzadə hamını heyərdə qoydu, çünki dəbdəbəli libas və təmkinli, şahənə yerisi piyada yol getməyi ilə qətiyyən tutmurdu. Bunu ondan sual edəndə, o, sirli-müəmmalı görkəm alır və cavab verirdi ki, bunun xüsusi səbəbləri var. Lakin piyada səyahəti onu gülünc hala saldıqını lap yəqin eləyən vaxt ucuz qiymətə bir qoca yabı aldı; özünü mahir atminən kimi göstərmək və gülünc vəziyyətə düşməmək üçün sakit, fağır yabı elə onun üreyincə idi, çünki bu işlərdə səriştəsi yoxdu.

Bir dəfə, yabısı addım-addım yeriyən vaxt bir süvari ona qoşuldu və rica etdi ki, ona yoldaş olmağa izin versin, yoldaşla söhbət yolu qısaldır. Süvari deyən-gülen, qəşəng bir oğlandı, rəftarı da xoşdu. Ləbəkənlə ordan-burdan söhbət elədi, məlum oldu ki, o da səfərə elə-belə, məqsədsiz çıxıb. Dedi ki, adı Ömərdir, bədbəxt Qahirə paşası Əlif bəyin qardaşı oğludur, əmisinin ölüm yatağında verdiyi əmri yerinə yetirmək üçün səfərə çıxıb. Ləbəkən öz işləri barədə çox da səmimi danışmadı, amma bildirdi ki, əsil-nəcəbətli və kef üçün səfərə çıxıb.

Cavanlar bir-birinə xoş gəldilər və yollarını birgə davam elədilər. Səfərlərinin ertəsi günü Ləbəkən yol yoldaşından soruşdu ki, o hansı əmri yerinə yetirməlidir və heyərdə içində bu sözləri eşitdi: Qahirə paşası Əlif bəy Ömərə lap uşaqlıqdan tərbiyə verib, o öz atasını tanıyır. Amma Əlif bəyə düşmənlə hücüm eləyəndə, Əlif bəy də üç həmlədən sonra ağır yaralanıb qaçmağa məcbur olanda, öz yetirməsinə sirri açıb, deyib ki, Ömər əsla onun qardaşı oğlu deyil, qüdrətli bir hökmdarın oğludur; münəccimlərin qabaqcadan xəbər verməsindən qorxuya düşən hökmdar balaca şahzadəni özündən uzaqlaşdırıb, and içib ki, iyirə iki yaşına çatanda onu görəcəkdir.

Əlif bəy atasının adını ona deməyib, amma möhkəm tapşırıb ki, gələn ramazan ayının dördüncü günü, onun iyirə iki yaş tamam olan gün İskəndəriyyənin güncxanasında dördgünlük yol üstündə məşhur Əl-Zaviyə təgünün yanına gətməlidir; Əlif bəyin verdiyi

xəncəri gələn adamlara göstərib deməlidir: "Mən sizin axtardığınız adamam". Hərgah onlar "Səni saxlamış peyğəmbərə şükür" cavabını versələr, onların ardınca düşüb getməlidir, həmin adamlar onu atasının yanına aparacaqlar.

Dərzi şagirdi Ləbəkən bu əhvalata yaman təəccüb elədi; bu gündən şahzadə Ömərə paxıllıqla göz yetirməyə başladı, üreyində hirsələndi ki, qüdrətli padşahın qardaşı oğlu sayılsa da, bəxti Ömərə hətta hökmdar oğlu kimi şərəfli ad verib, amma şahzadəyə xas bütün ləyaqətlərə malik Ləbəkənin qismətinə adi ömür yolu düşüb, elə bil taleyi ona rişxənd eləyib. O özünü şahzadə ilə müqayisə edir və istəmədən boynuna alırdı ki, Ömər zahir qəşəngdir, qaynar gözləri, düz burnu, mülayim, mehriban rəftarı var, xülasə, o hamının üreyinə yatan ləyaqətlərə malikdir. Yol yoldaşında bütün bu ləyaqətləri görmüş olsa da, Ləbəkən özlüyündə belə hesab edirdi ki, onun kimi şəxsiyyət şah atasının üreyinə əsil şahzadədən daha artıq yatar.

Bu fikirlər dərziyə bütün günü rahatlıq vermədi, növbəti düşərgədə o elə həmin fikirlə də yuxuya getdi; səhər oyanıb, xoşbəxtliyinə arxayın halda rahatca yatmış Ömərə nəzər salanda beynində bir fikir qaynadı: dönük taleyin ona qiymədiyi şeyi hiylə, ya da zorla əldə etmək. Vətəninə qayıdan şahzadənin əsil nişanəsi olan xəncər yatmış oğlanın kəmərinə sancılmışdı. Ləbəkən onu astaca çıxarıb, sahibinin köksünə vurmaq istədi. Lakin qatillik fikri dərzi şagirdinin dinə təbiətinə zidd olduğundan, ancaq xəncəri götürdü və şahzadənin oynaq atın yəhərlədi; Ömər yuxudan oyananda gördü ki, heç nəyə ümid qalmayıb, xain yol yoldaşı onu qabaqlayıb, ordan çox uzaqlaşmışdır.

Şahzadəni soymağı ramazan ayının ilk gününə düşürdü, yaxşı belə olduğu Əl-Zaviyə təgünün yanına vaxtında çatması üçün Ləbəkən hələ dörd günü vardı. Hərçənd ora iki günlük yoldu, Ləbəkən yenə də tələsirdi, qorxurdu ki, əsil şahzadə özünü ora çatdıra bilər.

İkinci gün axşamı Ləbəkən uzaqdan Əl-Zaviyə təgünü gördü. Tağ geniş vadidə, yastı bir təpənin üstündəydi və iki-üç saatlıq yoldan gözə dəyirdi. Onu görəndə Ləbəkənin üreyi çırpındı, amma özünü başqa adam əvəzində necə təqdim edəceyini götür-qoy etmək üçün fikirləşməyə iki gün vaxtı vardı; ləkəli vicdanı onu bir az utandırsa da, şahzadə olmaq üçün doğruluğu fikri onu ruhlandırır, o məqsədinə doğru inamla addımladı.

Əl-Zaviyə təgının ətrafı boş çöllükdü, hərəgah bir neçə günlük azuqə ehtiyatı götürməsəydi, təzə şahzadənin işi çətin olacaqdı. O, qismətini gözəloya-gözəloya dincəlmək üçün xurma ağacının altında, atının yanında oturdı.

Səhəri gün, günortaçağı gördü ki, vadi ilə üzüyuxarı Əl-Zaviyə təgına sarı atlı-dəvəli böyük bir dəstə gəlir. Dəstə, təgın ucaldığı təpənin yanında dayandı; hamı da ipək çadırdə yerbəyer oldu. Adətən zəngin paşaların, şeyxlərin karvanı düşərgə salanda bu sayaq çadır qurardılar. Ləbəkən başa düşdü ki, bütün bu camaat bura onun xətrinə gəlib və gələcək hökmdarların həvəslə elə bu gün onlara təqdim edirdi, amma özünü şahzadə kimi göstərmək həvəsinə cilovladı, şöhrət ümidi ilə səhərə qədər gözəlməyi qərara aldı.

Doğan günəş xoşbəxt dərzinin ömrünün ən bəxtiyar gününə, öz mənasız ömrünün əvəzinə, hökmdar oğlunun gözəl bəxtinə şəfqət saçıdı.

Düzdür, atını cilovlayıb, tağa tərəf getmək istərkən, bu şəfərsiz hərəkətinə görə əhvalı bir az dəyişdi; gözəl arzuları puç olmuş əsil şahzadə oğlu Ömərən kədəri aydın şəkildə ona əyan oldu, lakin qisməti belə idi və geriyyə yol yoxdu. Təkəbbürü isə qulağına pıçıldaıyrdı ki, onun əzəmətli görkəmi var və qüdrətli hökmdarın oğlu kimi şahın hüzuruna cəsəretlə gələ bilər. Bu fikrindən ürəklənib atın belinə qalxdı, bütün cürətini toplayıb dördnala çapdı, on beş dəqiqəyə özünü təpənin yanına yetirdi. Atdan düşüb, atını təpənin dövrəsində sıx bitmiş kollardan birinə bağladı, sonra Ömərən xəncərini kəməridən çıxarıb, təpəyə dırmaşmağa başladı; təpənin ötəyində atlı kişi şahənə görkəmli, təmkinli bir qocanın dövrəsində dayanmışdı; dəbdəbəli, qumaş əbanın üstündən ağ Kəşmir şalımdan kəmərlə bağlanmışdı, daş-qaşla bəzənmiş çalma bu qocanın əsilzadə, zəngin bir şəxs olduğuna dəlalət edirdi.

Ləbəkən düz onun yanından getdi, baş əydi və xəncəri ona uzadıb dedi:

– Mən sizin axtardığınız adamam.

Sevincindən qocanın gözləri yaşardı:

– Səni pənahında saxlamış peyğəmbərə min şükürlər olsun!

– dedi. – Qoca atanı qucaqla, istəklə övladım Ömər!

Bu təmtəzəli sözlərdən həssas dərzinin ürəyi rıqqətə gəldi, həyaqarışıq sevincə özünü qoca hökmdarın qucağına atdı.

Fəqət bu bəxtiyarlıq ələmində o yalnız bir anlıq pərvaz ələyə bildi, qoca şahdan aralanan kimi gördü ki, vadi boyunca təpəyə sarı bir atlı gəlir. Atının da, atın da görkəmi çox qərribə idi: yorğunluqdanmı, tərslikdənmi, nədənsə at yerimək istəmir, dəqiqəbəsi bürəyir, yortma yerləşə, addım-addım yeriyir, süvari də əl-ayağı ilə onu qabağa itələyirdi. Ləbəkən öz atını və əsil şahzadəni o dəqiqə tanıdı, amma riya, yalan kəbusu ürəyinə girdiyindən, qərara aldı ki, heç nədən qazandığı haqqı var qüvvəsi ilə qorusun.

Uzaqdan görünürdü ki, süvari nəse işarə ələyir. Atın asta yerisinə bəxməyərək, o, təpənin ötəyinə yaxınlaşdı, atdan yerə tullandı və təpəni üzüyuxarı dırmanmağa başladı.

– Dayanın! – qışqırdı. – Hər kimsinizsə, dayanın və alçaq riyakərin yalanına inanmayın! Mən Ömərən, vay o adamın halına ki, mənim adıyla xainlik ələmiş olsun!

İşin belə gözəlməz halda dəyişməyindən təgın yanında dayanmış adamların üzündə dərin heyrat ifadəsi göründü, amma hamıdan artıq, qoca heyratdən quruyub qalmışdı, çaşqın halda gah ona baxırdı, gah buna. Lakin Ləbəkən saxta təmkinlə sözə başladı:

– Möhtərəm ata və hökmdar, bu adamın sözlərinə fikir verməyin. Eşitdiyimə görə, bu, iskəndəriyyəli dəli bir dərzi şagirdidir, adı Ləbəkandır və sizin qəzəbinizə yox, mərhəmətinizə layıqdır.

Bu sözlər şahzadəni hiddətləndirdi, hirsələnib Ləbəkənin üstünə atılmaq istədi, lakin oradakılar araya girib onu saxladılar, hökmdar isə dedi:

– Bəli, yazıq oğlum, doğru deyirsən, yazığın həqiqətən ağıl çaşıb! Əl-qolunu sarıyıb onu bizim birgüvənli dövərdən birinin üstə oturdun. Bəlkə bu bədbəxtə bir köməyimiz dəydi.

Şahzadənin qəzəbi yatdı, o hiçqıra-hiçqıra hökmdara üz tutdu:

– Ürəyimə damıb ki, siz mənim atamsınız, anamın xətrinə, sizi and verirəm, mənim sözlərimi dinləyin.

Hökmdar cavab verdi:

– Xeyr, Allah cəməsin. Yənə tutması başladı, belə gərəksiz sözlər adamın fikrinə hardan gələ bilər axı?!

Bu sözləri deyib Ləbəkənin əlindən tutdu və onu özünə dayaqladığı, təpəni endi, ikisi də gözəl, yəhərli kəhər atlara minib, dəstənin başında, vadi boyunca hərəkət etdilər. Zavallı şahzadəninse qol-

larını daldan bağladılar, özünü də dəvəyə möhkəm sarıdılar; yanınca iki atlı gedir və onun hər hərəkətini izləyirdi.

Qoca şah, Vahabilər sultanı Səud idi. Uzun illər onun övladı olmadı. Nəhayət, Allah ona həsrətində olduğu oğul əta elədi. Ancaq uşağın gələcəyini qabaqcadan xəbər verən münəccimlər dedilər ki, iyirmi iki yaşına kimi onun başında bəla var, onun yerini düşməni tutacaq. Bu səbəbdən, bəlanı sovuşdurmaq niyyətilə, sultan oğlunu köhnə, sədiq dostu Əlfə bəyin yanına göndərdi və iyirmi iki il oğlunu görmək həsrətilə yaşadı. Sultan bütün bunları yalançı oğluna danışdı və onun sözlərindən, rəftar və davranışından razı qaldığını bildirdi.

Sultanın vilayətinə yetişəndə, camaat onları sevinc nidaları ilə qarşıladı, çünki şahzadənin gəlişi barədəki xəbər kəndlərə, şəhərlərə ildırım sürətilə yayılmışdı. Keçdikləri küçələrdə budaqlardan, çiçəklərdən tağlar düzəldilmiş, evlərin eyvanlarından olvan xalılar asılmışdı; adamlar Allaha, peyğəmbərə şükür eləyirdilər ki, sultana bu cür oğul verib. Bu gördüklərinin hamısı şöhrətpərəst dərzinin üreyini fərəhlə doldururdu; dəvəyə bağlanmış, ümitsiz halda, qəm-kədər içində dəstənin ardınca gələn əsil şahzadə Ömər isə, yəqin ki, özünü çox bədbəxt hiss eləyirdi. Ümumi şənlikdə o heç kimin yadına düşmürdü, halbuki şənlik elə ona aid idi. Mən ağızdan Ömər adı aramsız eşidilir, amma bu adı haqqı ilə daşıyan adama heç kəs fikir vermir. Hərdən kim isə soruşurdu ki, bu dəvəyə sarınan kimdir, onun yanınca gələnlərin "dəli dərzidir" sözləri şahzadəyə əzab verirdi.

Dəstə, nəhayət, gəlib sultanın paytaxtına çatdı; burda təntənəli gəlişə hazırlıq başqa şəhərlərə nisbətən daha dəbdəbəli idi. Sultanın yaşlı, möhtərəm xanımı onları bütün əshabələri ilə sarayın baş otaqlarından birində gözləyirdi. Otağa iri fərş döşənmişdi, divarlara vurulmuş qızıl qotazlı mavi parça qızıl iplərlə gümüş qarmaqlardan asılmışdı.

Dəstə saraya yetişəndə hava qaralmışdı, buna görə zalda rəngbə-rəng çiraqlar yandırılmışdı, otaq gündüz kimi işıqlı olmuşdu. Çiraqlar zəlin içərilərini, xanımın əyləşdiyi taxtın ətrafını daha gür işıqlandırır. Qızıl, daş-qaşlı taxtın yanına dörd pille qalxırdı. Dörd nəcəbətli emir xanımın başı üzərində bəzəkli örtük tutmuşdu, Mədinə şeyxi isə tovuzquşu lələyindən olan yelpiklə onu yelləyirdi.

Sultanın xanımı beləcə oturub, sultanı və oğlunu gözləyirdi; o da oğlunu doğulduğu gündən görməmişdi, amma yuxularına o qədər girmişdi ki, həsrətini çəkdiyi balasını min adamın içindən tanıya bilərdi. Budur, yaxınlaşan dəstənin uğultusu eşidildi; saray həyətidən çaparaq keçən atların nal səsləri ötdü, addım səsləri yaxınlaşdı, zalın qapısı açıldı və oğlunun əlindən tutmuş sultan üzü üstə düşmüş nökrə-naibin arasından keçib taxta yaxınlaşdı.

– Çoxdan həsrətini çəkdiyini yanına gətirmişəm, – dedi.

Xanım onun sözünü kəsdi:

– Bu, mənim oğlum deyil! Yuxuda peyğəmbərin mənə nişan verdiyi surət deyil bu!

Mövhumu şeylərə inandığı üçün sultan onu məzəmmət eləmək istəyirdi ki, zalın qapısı açıldı, şahzadə Ömər özünü içəri saldı; əllərindən zor-bəla qaçıb qurtardığı gözetçilər də onu izləyirdilər. Nəfəsi tengmiş Ömər taxtın ayağına diz çökdü.

– Mən burdaca ölmək istəyirəm! Zalım ata, ömr elə mənə öldürsünlər, çünki daha bu rüsvayçılığa dözə bilmərəm!

Bu sözlər hamını çaşdırdı, yazığı dövrəyə aldılar. Özlərini yetirmiş gözetçilər də onu yaxalamaq istəyirdilər ki, təzədən əl-qolunu sarınsınlar. Bu əhvalata dinmədən, heyərlə baxan sultanın xanımı taxtdan dik qalxdı. Ucadan:

– Əl saxlayın! – dedi. – Əsil şahzadə budur! Heç vaxt üzünü görmədiyim, ancaq üreyimdə gəzdirdiyim oğlumdur!

Gözetçilər, ixtiyarsız Ömərdən aralandılar, lakin qəzəbindən od götürmüş sultan onlara ömr elədi ki, dəlinin əl-ayağını sarınsınlar.

Amirənə əhənglə dedi:

– Burda qərarı mən verirəm, burda arvad sözü ilə iş görmürlər, əsil nişanələrə görə hökm verirlər. Bax, mənim oğlum budur (o, Ləbəkanı göstərdi), çünki o mənə şərti nişan olan Əlfə bəyin xəncərini götürüb.

Ömər çığırdı:

– O, xəncəri oğurlayıb! Mənim səmimiyyətimə xəyanət eləyib!

Ancaq sultan öz oğlunun sözünü qulaqardına vurdu, çünki hər işdə yalnız şəxsi mühakiməsini inadla əsas tuturdu, buna görə yazıq Öməri zorla otaqdan çıxarmağı ömr elədi; özü isə Ləbəkanla yataq otağına çəkildi, üreyində, iyirmi beş il mehriban yaşadığı arvadına qəzəbi coşub-daşırdı.

Sultan xanımına isə bu əhvalat böyük dərd olmuşdu, o yəqin bildirdi ki, həyasız yalançı sultanın ürəyinə girib. O, yuxularında bu bədbəxtin surətini görmüşdü, ona əyan olmuşdu ki, oğlu budur.

Dərdi bir az dağılandan sonra ömür yoldaşının haqsız olduğuna onu necə inandırmaq üçün yollar fikirləşməyə başladı. Əlbəttə, bu asan iş deyildi, çünki özünü onun oğlu kimi qələmə vermiş adamda şərti nişanə olan xəncər vardı; bildirdi ki, bu adam Ömerin keçmiş barədə onu o qədər sorğu-suala tutub ki, indi onun əvəzinə çəsmadan iş görür.

Xanım sultanla Əl-Zaviyə tağına getmiş adamları hüzuruna çağırdı ki, əhvalatı yerli-dibli öyrənsin, sonra öz yaxın kənziləri ilə bərabər əhvalatı götür-qoy eləsin. Kənzilər cürbəcür yollar təklif elədilər. Nəhayət, qoca, ağıllı çərkaş arvad Məlihzələ belə dedi.

– Möhtərəm hökmdar xanım, əgər mən düz başa düşmüşəmsə, xəncəri təqdim eləyən adam sənin öz oğlun bildiyin adama dəli dərdi Ləbəkən deyir?

Xanım:

– Bəli, doğrudur, – dedi, – bunu neyçin soruşursan?

Kənz sözünə davam elədi:

– Sizə elə gəlmirmi ki, o kələkbaz ona öz adını qoyub? Hərgah belədirsə, o hiyləgərin kələyini açmaq üçün yaxşı bir vasitə bilərəm, amma onu sizin qulağınızla pıçıldayacağam.

Xanım qulağını ona sarı tutdu, kənz də ona xoş gələn məsləhət verdi; xanım həmin dəqiqə suatının hüzuruna yollanmaq qərarına gəldi.

Xanım ağıllı qadıncı, sultanın da zərif damarını tuta bildirdi. Buna görə özünü elə apardı ki, guya onun sözündən çıxmır, həmin adamı oğlu kimi qəbul eləyir, amma bir şərti var. Acığı soyumuş, qəzəbini saxlaya bilmədiyindən peşman olmuş sultan onun şərtinə razı oldu. Xanım da belə dedi:

– Mən onların ikisinin də zirekliyini yoxlamaq istəyirəm. Bir başqası bəlkə də onları at çapmağa, qılnc oynatmağa, niza atmağa məcbur elərdi, ancaq bunu hər kəs bacarır, mənə istəyirəm ki, onlara belə bir tapşırıq verim, bu işdə fəhm görək olacaq. Qoy hərəsi bir uzunətəklilik don, bir dənə də şalvar tiksin, biz də baxaq görək hansı yaxşı tikir.

Sultan gülüb cavab verdi:

– Gör nə ağıllı tədbir fikirləşmişən! Yeni mənim oğlum sənin dəli dərdinlə bəhsə girsin, görək hansı yaxşı don tikəcək? Yox, bu bir iş deyil!

Lakin xanım sultanın yanına saldı ki, əvvəlcədən onun şərtinə razı olub, həmişə sözünün üstündə duran sultan da təslim oldu, and da içdi ki, dəli dərdi necə qəşəng don tikir-tiksin, yenə onu öz oğlu hesab eləməyəcək.

Sultan oğlunun yanına gedib, anasının şiltaqlığına boyun əyməyi ondan xahiş elədi, dedi ki, o mütləq oğlunun öz əlilə tikdiyi donu görmək istəyir. Sadəlvəh Ləbəkən sevindiyindən ürəyi uçdu. Fikirleşdi: “Hərgah iş təkə bundadırsa, sultanın xanımını razı sala bilərəm”.

Sarayda iki otaq ayırdılar, birini şahzadə, o birini də dərdi üçün; orda onlar öz ustalıqlarını göstərməli idilər, həm də hərsinə ancaq lazım olacağı qədər ipək, qayçı, iynə və sap verilmişdi.

Sultan çox maraqlanırdı ki, oğlu necə don tikəcək, amma xanımın da ürəyi təşvişdə idi: görəsən bu qurğusu bir nəticə verəcəkmi? İş qurtarmaq üçün hərsinə iki gün möhlət verilmişdi. Üçüncü gün sultan xanımını çağırırdı, xanım gələndə də ustaların dala dala adam göndərdi ki, tikdikləri donları götürsinsin. Üstün gələcəyinə sevinən Ləbəkən içəri girən kimi, hazırladığı libası heyərlə ona baxan sultanın qarşısında açıb sərdi.

– Bir bax, atacan, – dedi. – Bir bax, möhtərəm ana, məgər bu libasın misli-bərabəri tapılamır? Ən mahir saray dərzi ilə mərc gələrdim ki, bundan yaxşısını tikə bilməz.

Sultanın xanımı qımıışdı və Ömərə xitab elədi:

– Bəs sən nə tikmişən, oğlum?

Ömər ipəyi də, qayçını da hirsə yerə çırpdı:

– Mənə at cilovlamağı, qılnc oynatmağı öyrədiblər, mən nizəni altmış addımdan nişangaha sancıram, dərziilik sənəti isə mənə yad-dır. Qahirə hökmdarı Əlfə bəyin tərbiyəsinə görmüş cavana bu heç yaramaz da.

Xanım sevincle:

– Bəli, sən mənim sahibimin əsil oğlusan! – dedi. – Ah! Gəl sənə bağrıma basım, sənə oğul deyim! – Sonra sultana xitab elədi: bağışla

məni, ağam, hökmdarım, bağışla ki, bu kələyə əl atmalı oldum. Məgər indi görmürsünüz şahzadə kimdir, dərzi kim? Həqiqətən, sizin oğlunuzun tikdiyi don qiyamətdir. Mən bilmək istədim ki, o hansı ustanın yanında sənət öyrənib.

Sultan dərin fikrə dalıb oturmuşdu, gah arvadına, gah da belə axmaqcasına özünü ifşa etmiş, həyədan, peşmançılıqdan qızarıb pörmüş Ləbəkanə baxırdı.

Sonra dedi:

– Bu sübut da kifayət deyil. Mən aldanıb-alданmayacağımı yoxlamaq üçün bir vasitə tapmışam.

Sultan əmr elədi kəhər atını hazırlasınlar, atın belinə qalxıb, şəhər kənarındakı meşəyə sarı çapdı. Rəvayətə görə, orda savaş işlər görən pəri Adilzəidə yaşayırdı, əvvəllər də o ağır zamanlarda sultanın nəslindən olan hökmdarların köməyinə gəlmiş, sultan da kömək üçün onun yanına çapırdı.

Meşənin ortasında sidr ağaclarının dövrələdiyi bir tala vardı. Rəvayətə görə, pəri burda yaşayırdı, bir bəni-insan da qorxudan ora ayaq basmamışdı, çünki bu yerin vahiməsi nəsil-dən-nəslə keçirdi.

Həmin yerə çatanda sultan atdan endi, atı ağaca bağlayıb, talanın ortasında dayandı, gur səslə xitab elədi: “Əgər bu düzdürsə ki, sən ağır zamanlarda mənim ata-babamdan xeyirxah məsləhətini əsirgəməmişən, onda onların nəvəsinin də ricasını yerə salma, insan ağlının gücü çatmayan işdə köməyimə gəl!”

Son sözləri dilindən çıxan kimi sidr ağaclarından biri yarıldı, ordan başdan-ayağa ağ geyimli, örtüyə bürünmüş bir qadın çıxdı:

– Bilirəm yanıma nəyə görə gəlmişən, sultan Səid! Niyətin səfərdir, bu səbəbdən sənə ricanı rədd etməyəcəyəm. Al bu iki mücrünü, qoy özlərini sənə oğlun hesab eləyən cavanlar istədikləri mücrünü seçib götürsünlər; bilirəm ki, sənə əsil oğlun lazım olanı götürəcək. – Örtüyə bürünmüş qadın bu sözləri deyib, qızılla, daş-qaşla işlənmiş fil sümüyündən olan iki balaca mücrünü sultana verdi; sultanın aç bilmədiyi qapaqların üstündə almaz qaşlardan yazılar vardı.

Qaydanbaş sultan hey fəkirləşirdi ki, görəsən mücrülərin içindəki nədir, qapaqlarını da aç bilmirdi; yazılardan da sirri bilmək olmurdu, çünki birinin üstündə “Şərəf və şöhrət”, o birinin üstündə

“Xoşbəxtlik və dövlət” sözləri həkk olunmuşdu. Sultan üreyində düşündü ki, bu iki yazıdan birini seçmək onun özü üçün də çətin olardı, çünki hər ikisi aldadıcı, şirnikdirici idi.

Saraya qayıdan kimi sultan xanımını çağırırdı və pərinin dediyini ona çatdırırdı; xanımın üreyində xoş ümid oyandı. Güman elədi ki, oğlu bildiyi o cavan, şah nəslinə şəhadət edən mücrünü seçəcək.

Sultanın taxtı önünə iki miz gətirdilər, mücrüləri sultan öz əli ilə onların üstünə qoydu. Sonra taxta çıxıb, qullarından birinə işarə elədi ki, zalın qapılarını açsın. Sultanın saraya çağırıldığı, zər-xara geymiş paşalar, əmirlər zala axışdılar və divarboyu salınmış ipək döşəklər üstündə oturdular. Hamı əyləşəndən sonra sultan ikinci dəfə işarə elədi, Ləbəkanı zala gətirdilər; qürurla yeriyən Ləbəkan zala keçib taxta yaxınlaşdı, diz çöküb sual etdi:

– Mənim atamın, hökmdarımın əmri nədir?

Sultan taxtdan yarıqalxıb dedi:

– Oğlum, sənə bu adı iddia etmək haqqın şübhə oyadıb. Bu mücrülərin birində sənə şah nəslin barədə şəhadət var! Seç! Yəqin bilirəm ki, sən düz seçmiş olacaqsan!

Ləbəkan ayağa durub mücrülərə yaxınlaşdı, çox fəkirləşdi hansını götürsün, nəhayət, diləndi:

– Möhtərəm ata, sənə oğlun adını daşımaqdan böyük xoşbəxtlik olarmı?! Sənə mərhəmətli dövlətdən artıq nəcabət ola bilərmi? Mən o mücrünü seçirəm ki, üstündə “Xoşbəxtlik və dövlət” yazılıb.

Sultan:

– Sənə düz seçib-seçmədiyini biz sonra biləcəyik: hələlik isə, bax, orda, Mədinə paşasının yanında döşəyin üstə otur, – dedi və qullara işarə elədi.

Əmri içəri gətirdilər; üz-gözündən kədər yağırdı, ona baxan hər kəs halına acıyırdı. O gəlib taxtın önündə diz çökdü və soruşdu ki, sultanın əmri nədir.

Sultan ona əmr elədi ki, mücrülərdən birini seçsin. Əmr qalxıb mizə yaxınlaşdı. Hər iki yazını diqqətlə oxuyub dedi:

– Axır günlər dərk elədim ki, xoşbəxtlik necə tez dəyişən, var-dövlət necə ötəri imiş; lakin həmin günlər onu da dərk elədim ki, igid dəyişilməz bir dövlətə sahibdirlər, bu da onun şərəfidir, şöhrətin parlaq ulduzu da xoşbəxtliklə bərabər sönmür. Qoy mən taxt-tac-

dan məhrum olum, qismət də nədirse o olacaq: mən "Şərəf və şöhrət"i seçirəm!

Ömər əlini intixab etdiyi mücrünün üstünə qoydu, lakin sultan ona əmr elədi ki, əl saxlasın; Ləbəkəna da işarə verdi ki, mizə yaxınlaşsın. Ləbəkəna da əlini seçdiyi mücrünün üstünə qoydu.

Onda əmr elədi Məkkədən Abi-Zəməmdən bir dolça su gətirdilər, dəstəməz alıb, üzünü qibləyə tutdu və dua etməyə başladı: "Ey ata-babamın Allahı, sən yüz illər bizim nəslimizi təmiz, ləkəsiz saxlamışın, rəva bilmə ki, Abbasilər adını bir şərəfsiz ləkələsin! Bu imtahan günündə mənim doğma oğlumu öz pənahında saxla!"

Sultan ayağa qalxıb yenə taxta çıxdı; oradakıların hamısı intizar içinde quruyub qalmışdı, nəfəs belə çəkmir, gərgin sükut içinde gözləyirdilər, arxada dayananlar boyunlarını uzadı mücrüləri görmək istəyirdilər.

Sultanın səsi sükutu yarıdı: "Mücrüləri açın!" Heç bir qüvvə ilə açılmayan mücrülər qəfildən öz-özünə açıldı.

Ömərini seçdiyi mücrədə, məxmər balıq üstündə qızıl tac və şah əsası, Ləbəkənin seçdiyi mücrədə isə iri iynə, bir yumaq da sap vardı! Sultan əmr elədi ki, mücrülərin ikisini də ona yaxın gətirsinlər. Balaca balığın üstündəki kiçik tac sultanın əlində get-gedə iriləşdi, nəhayət, başa qoyulan tac boyda oldu. Sultan taci qabağında diz çökmüş öz oğlu Ömərini başına qoydu, alnını öpüb, sağ tərəfdə oturdu.

Sonra Ləbəkəna üz tutdu:

– Bəli, deyirlər ki, adam gərək yerini bilsin. Sən də yerini bilməlisən, iynə də gərək əlindən düşməsin. Hərçənd mənim mərhəmətimə layiq deyilsən, amma səni bu gün gözgörmürəm xaliqə bağışlayıram. Miskin həyatını əlindən almıram, sağ qalmaq istəyirsənsə, mənim məmləkətimdən uzaqlaş.

Rüsvay, zəlif olmuş yazıq dərzisi şagirdi cavab üçün söz tapa bilmədi. Şahzadənin ayaqlarına düşüb, göz yaşı içinde yalvardı:

– Məni bağışlayırsınız mı, şahzadə?

Şahzadə onu yerdən qaldırıb dedi:

– Dosta sədaqət, düşməne mərhəmət Abbasilərin təbiətindədir. Get, Allah amanında!

– Əsil oğlumsan! – kövrəlmiş sultan başını oğlunun sinəsinə qoydu.

Əmirlər, paşalar, ölkənin bütün ayanları yerlərindən qalxıb, yenə şah oğlunun ömrünə dua edərdilər. Bu şənlik, sevinc nidaları arasında Ləbəkəna, mücrü qoltuğunda, astaca saraydan çıxdı.

Sultan tövləsinə girib, öz yabısını yehərlədi və şəhər darvazasından keçib, İskəndəriyyəyə sarı üz tutdu. Şahzadəliyi ona yuxu kimi görünürdü, yalnız inci və almazla işlənmiş gözəl mücrü sübut edirdi ki, bütün bu əhvalat yuxu deyilmiş.

İskəndəriyyəyə yetişib, əvvəlki sahibinin evinə gəldi, atını qapiya bağlayıb, dərzixanaya girdi. Usta onu tanımadı, ədəb-ərkanla soruşdu ki, ona görə nə qulluğu var. Ancaq yaxınlaşanda köhnə dostu Ləbəkəni tanıdı; şagirdlərini çağırdı, hamısı yazıq Ləbəkənin üstünə düşdü; o belə qarşılanacağını heç gözləmədi: onu hər tərəfdən itələyir, arşınla vurur, iynə batırır, iti qayçı ilə yaralayrdılar. Haldan düşmüş Ləbəkəna, axır ki, özünü köhnə pal-paltarın üstə saldı, orda taqətsiz düşüb qaldı.

Sahibi onu oğurladığı libasa görə danlayanda, Ləbəkəna da əbəş yerə and içirdi ki, əvəzini qaytarmaq üçün gəlib, vurduğu ziyanı üç qat artıq ödəyəcək. Onun dediyinə heç məhəl qoymurdular. Özünə gəlməmiş usta və şagirdləri yenə ona hücum çəkirdilər, o ki var əzizdirdilər və çıxarıb bayıra atdılar. Döyülmüş, şil-küt olmuş Ləbəkəna yabısını minib, karvansaraya yollandı. Orda yorğun, özəlmiş başını divara söykəyib, namuslu-vidanlı peşəkar olacağı fikrillə yuxuya gətdi. Şəhər də həmin niyyətlə oyandı, görünür, ustadın və onun şagirdlərinin ağır yumruqları yekəxanəliq fikirlərini beynindən vurub çıxarmışdı.

Mücrünü baha qiymətə satdı, özünə mülk aldı və dərzixana açdı. Hər səliqə-sahman yaratdı, evin üstünə də belə bir lövhə vurdu: "Ləbəkəna. Usta dərzisi." Mücrədəki iynə-sapı götürdü, ustadın cırıb parçaladığı əbasını tikməyə başladı. Kim isə onu işindən ayırdı, yenidən tikmək istəyəndə isə nə gördü! İynə özü tikir, elə də narın tikis salır ki, Ləbəkəna yalnız həvəyə gəlmiş dəmlərdə belə tikərdi.

Doğrudan da xeyirxah pərinin kiçik töhfəsinin misli yoxmuş! Lakin bu töhfənin başqa bir dəyəri də vardı: iynə nə qədər tikirdisə də, sap yumağı heç vaxt qurtarmırdı.

Ləbəkənin sifarişçiləri artdı, çox keçmədən o, mahalda ən məşhur dərzisi oldu; o paltar biçir, öz iynəsi ilə kök atır, sonra iynə özü dayanmadan tikir, libas hazır olmayınca dayanmırdı. Şəhərin bütün camaatı paltar tikdirmək üçün Ləbəkənin dərzixanasına axışırdı, çünki o həm gözəl, həm də ucuz tikirdi. İskəndəriyyə əhalisini birçə şey çaşdırırdı: Ləbəkə köməkçi saxlamırdı və qapını içəridən bağlayıb işləyirdi.

Bəli, mücrünün üstündəki xoşbəxtlik və dövlət vəd edən yazı doğru çıxmışdı, lap çoxda olmasa, hər halda xoşbəxtlik və var-dövlət ağır dərzinin qismətinə düşmüşdü. Cavan sultan Ömerin dillərdə gəzən şöhrəti qulağına gəlib çatanda isə bu igidin öz xalqının sevimlisi və iftixarı, düşmənlərin də qənimi olduğunu eşidəndə keçmiş şahzadə üreyində fikirləşirdi: "Yaxşı ki, elə dərzisi olub qaldım, çünki şərəf və şöhrətin başı beləlidir!" Özündən razı həmsəhərlilərin hörmətini qazanmış Ləbəkə beləcə ömür sürdü. Hərgah bu günə kimi iynəsi öz qüdrətini itirməyibse, xeyirxah pəri Adilzadənin daimi sapı ilə indiyə kimi hələ də dərzilik eləyir.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz 4

RUDOLF ERİX RASPE

BARON MÜNHAUZENİN SƏRGÜZƏŞTLƏRİ

(tərc. Sabit Rəhman)

Yer üzündə ən doğruçu adam 20

Birinci hissə

Dam üstündə at	21
Kirşəyə qoşulmuş canavar	22
Gözden çıxan qılgıncı	23
Qərribə ov	24
Sümbəyə çəkilmiş kəkliklər	25
İynəyə sancılmış tülkü	26
Kor donuz	26
Qabanı necə tutdum	27
Qeyri-adi maral	27
Üzü astarına çevrilmiş canavar	28
Quduz kürk	29
Səkkizayaqlı dovşan	29
Qərribə kürk	30
At stolun üstündə	31
Yarı bölünmüş at	32
Top gülüşü üstündə	33
Saçdan yapışma	33
Arı çobanı və ayılar	34
Aya birinci səyahət	35
Cəzalanmış acgözlük	36
Atlar qoltuqda, kəret çiylində	36
Ərimiş səslər	37

Fırtına	38
Timsahla aslanın arasında	39
Balinaya təsadüf	40
Balığın qarında	41
Mənim qərribə xidmətçilərim	42
Çin şərabi	44
Təqib	47
Sərrast atəş	48
Min nəfərə qarşı bir nəfər	50
Mərmə adam	51
Ağ ayılar arasında	52
Aya ikinci səyahət	54
Pendir adası	56
Balığın udduğu gəmilər	58
Ayı ilə çarpışma	60

YAKOB VƏ VİLHELM QRİMM QARDAŞLARI

Ağgöl və Qızılgül (tərc. Gülşən Həsənzadə)	61
Dörd usta qardaş (tərc. Səkinə Hüseynova)	66
Bremen çalğıçıları (tərc. Səkinə Hüseynova)	70
Varlı və yoxsul (tərc. Səkinə Hüseynova)	74
Dirilik suyu (tərc. Səkinə Hüseynova)	78
Cavan nəhəng (tərc. Səkinə Hüseynova)	83
Quyu üstündəki qazotaran qız (tərc. Səkinə Hüseynova)	89
Ağıllı adamlar (tərc. Səkinə Hüseynova)	97
Kəndçi (tərc. Səkinə Hüseynova)	101
Üç qızıl teli olan şeytan (tərc. Səkinə Hüseynova)	107
Qorxu nə olduğunu bilmək	
istəyənin nağılı (tərc. Səkinə Hüseynova)	114
Kiçik gölün su pərisi (tərc. Səkinə Hüseynova)	124
Ay (tərc. Səkinə Hüseynova)	128
Usta Pfrim (tərc. Səkinə Hüseynova)	130
Zirək oğru (tərc. Səkinə Hüseynova)	133

Fındıqqıran və siçanlar padşahı (tərc. Teymur Elçin)	141
Sinnobər ləqəbli Balaca Saxes (tərc. Səkinə Hüseynova)	190
Çölləkçi usta Martin və onun	
şagirdləri (tərc. Səkinə Hüseynova)	278

VİLHELM HAUF

Burun Cırtan (tərc. Səkinə Hüseynova)	333
Yalançı şahzadə nağılı (tərc. Səkinə Hüseynova)	357

**ALMAN ƏDƏBİYYATI
ANTOLOGİYASI**

İKİ CİLDDƏ
II CİLD

“ŞƏRQ-QƏRB”
BAKİ-2006

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Rəvan Mürsəlov</i>
Korrektorlar:	<i>Tutuş Məmmədova</i> <i>Elnaz Xəlilqızı</i>

Yığılmağa verilmişdir 14.08.2006. Çapa imzalanmışdır 31.10.2006.
Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vorağı 23,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 214.

Kıtab "Şorq-Qərb" mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17.

W6(4)
A58